

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1892.

UPSALA
AKADEMISKA BOKHANDELN
(C. J. LUNDSTRÖM)

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1892.

JURIDIK.

BIDRAG TILL ÄRFDABALKENS HISTORIA

1686—1736.

II.

KÄLLSKRIFTER

1.

FÖRSLAGEN TILL ÄRFDABALK

UTGIFNA

AF

JOHANNES NILSSON.

UPSALA 1893
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

1. **1690 års förslag.** *Emedan något originalexemplar af detta förslag icke med säkerhet kan antagas vara i behåll, hafva samtliga kända handskrifter, för hvilka redogörelse lemnas framför förslaget här nedan, jemförts med hvarandra, på det sätt att en handskrift lagts till grund för texten och der så noggrant som möjligt följts, samt afvikelserna i de öfriga handskrifterna anmärkts i noter. I marginalen har hänvisning lemnats till motsvarande kapitel och paragrafer i 1694 års förslag.*

2. **1692 års förslag.** *Vid utgifvandet af detta förslag har användts ett Kongl. Riksarkivet tillhörigt häfte i fol., som återfinnes i en kapsel med påskrift:* Wederbörandes påminnelser vid de af lag-commissionen gjorda Redaktionsförslag. *Häftet i fråga, som synbarligen frånskiljts en större volym, har å första sidans marginal följande anteckning:* 1692 d. 21 Dec. *Uti Upsala Universitetsbiblioteks handskriftssamling finnas två från denna handskrift icke synnerligen mycket afvikande afskrifter, nemligen dels en i vol. N. 1220 i 4:o, bl. 179—225, hvilken vid rubriken* Erfda Balk *har en så lydande anteckning:* Sedan han wart öfwersedd och förbättrat af Kl. lagcommission, *dels en i vol. N. 351 i fol., hvilken allenast innehåller 17—30 kap. jemte två rader af 16 kapitlets sista paragraf. Den förra afskriften, som i marg. är försedd med åtskilliga hänvisningar till Lands- och Stadslagarna samt Kongl. bref och resol. m. m., synes vara utförd efter 1694, om hvilket års förslag en och annan ordställning påminner.*

Detta förslag är upptaget allenast i den mån, det samma afviker från det följande, af Konung Karl XI gillade förslaget.

3. **1694 års förslag** *är aftryckt efter en i Kongl. Riksarkivet befintlig codex i fol., i fint band med Karl XI:s namnchiffer i guld. Första sidan har följande lydelse:* Gifftermålss-, Erfde-, Bygninge-Balkar och Bygningsordning i Städerne äro åhr 1694 in Aprili siste gång uthi Rådet upläsne och af Hans Konungslige Majestet Konung Carl den Ellofte gillade och med des Kongl. hands underskrift sedermehr underskrifne och aff Hans Kongl. Maij:t sielf

lefwererede til secreteraren welb: Sven Leijonmark uthi Cancilie Archivo att förwaras. Hwilka förmäles sedermehr förkomne; är derför detta exemplar uthi Kongl: LagCommissionen noga collationerat med afskrifterne åhr 1697 in Aprili och lijka lydande med det förkomne. *Härefter finnes en, synbarligen af J. A. Posse gjord, anteckning, så lydande*: Ofvanstående är egenhändigt skrifvet af LagCommissionens sekreterare M. Becchius (Palmcrantz).

I Riksarkivet förvaras jemväl en prydlig afskrift af samma codex.

4. **1713 års förslag** *är det af Prof. Carolus Lundius utarbetade, den 1 Sept. 1713 dagtecknade och vid Lagcommissionens sammanträde den 21 Januari 1714 öfverlemnade förslag, hvilket finnes i en Kongl. Riksarkivet tillhörig, af Lundius egenhändigt skrifven volym med titel:* Anmärkningar öfver Nya Lagen af C. Lundius 1713. *Å volymens första blad fins följande anteckning:* Denna bok erhöll jag till låns utaf afl. KommersRådet Zenius någon tid före hans död, hvarefter jag hos utredningsmannen af dess Sterbhus tillkännagifvit detta förhållande. Då i följd deraf någon reklamation icke skett och boken ofelbart tillhört Kongl. Riksarkivet, varder den af mig dit aflemnad. Hans Järta.

1692, 1694 och 1713 års förslag hafva tryckts parallelt öppning efter öppning, med hänvisningar i venstra marginalen till 1690 års förslag och i den högra till 1717 års förslag. Beträffande 1713 års förslag må här anmärkas, att Cap. II—VI, som handla om testamenten, för vinnande af bättre öfversikt vid framställningen blifvit utbrutna ur det sammanhang, Lundius gifvit dem i sitt förslag, och erhållit sin plats bredvid Cap. XVIII—XXII i 1694 års förslag; deremot har den ordning, Lundius gifvit paragraferna i Cap. II, icke rubbats, hvarför §§ i detta kapitel icke stå midt för motsvarande §§ i 1694 års förslag.

5-8. **1717—1730 års förslag.** *Uti ett af Prof. Schlyter år 1846 uti Justitie-Revisions-Expeditionen funnet, numera Kongl. Riksarkivet tillhörigt band i fol. med titel:* Redaktions förslag. 1734 års lag. 6. 1. Giftermålsbalken, 2. Ärfdabalken; 3. Jordabalken, 4. Byggningabalken, 5. Handelsbalken *finnas tre olika redaktionsförslag af Ärfdabalken, af hvilka efter den ordning, i hvilken de inbundits, N:o 1 innehåller 1730 års förslag, N:o 2 bearbetningen före 1723 och N:o 3 1726 års förslag.*

1717 **års förslag** *utgöres af ursprungliga, i följd af grofva utstrykningar delvis ganska svårläsliga texten i N:o 2 och har upp-*

tagits allenast i den mån, samma förslag afviker från redaktionens slutliga lydelse.

Bearbetningen före 1723 *är den i N:o 2 eller å 1717 års förslag hufvudsakligen af Cronhielm utförda bearbetningen, hvilken dock icke varit den sista före afgifvandet af 1723 års förslag. När en paragraf i 1717 års förslag under bearbetningen först ändrats och derefter utstrukits, hafva ändringarna återgifvits med petitstil.*

1726 **års förslag** *är tryckt efter slutliga redaktionen i N:o 3, med hvilken ursprungliga texten i N:o 1 öfverensstämmer. Grundtexten uti ifrågavarande redaktion är efter all sannolikhet 1723 års förslag, hvarför vid utgifvandet i noter anmärkts alla de afvikelser, som förefinnas emellan Bearbetningen före 1723 och ursprungliga texten i denna redaktion.*

1730 **års förslag** *är aftryckt efter redaktionsförslaget N:o 1, i hvilket finnas inhäftade dels närmast titelbladet två blad, af hvilka det första utgör ett renskrifvet exemplar af 1 kapitlet och största delen af 2 kapitlet af 1730 års förslag och det andra 13 § i 3 kapitlet af 1729 års förslag från och med:* ärfwen alle effter hufwudtalet etc., *renskrifven men öfverkorsad, dels efter femte bladet från titelbladet tre blad, af hvilka de två första innehålla, förutom slutet på nyss nämda 2 kap., 3 kapitlet i 1730 års förslag samt det tredje bladet den å sid. 155 här nedan återgifna 13 § i 1729 års förslag.*

Det å sid. 149 såsom 1729 **års förslag** *återgifna 3 kap. utgör bearbetningen i redaktionens ursprungliga text.*

Jfr för öfrigt not. a å sid. 145, not. 1 å sid. 149 och not. a å sid. 155.

De få skiljaktigheter, som förefinnas mellan 1730 års förslag och det inför riksens ständer följande år framlagda tryckta förslaget, hafva anmärkts i noter.

Likasom de tre närmast föregående förslagen hafva jemväl 1717—1730 års förslag framstälts parallelt paragraf efter paragraf med hänvisningar i venstra marginalen till 1694 (på några ställen till 1713) års förslag och i den högra till 1734 års lag.

Beträffande ofvanberörda förslags tillkomst och behandling m. m. samt de skäl, som synts afgörande för bestämmandet af deras ålder, hänvisas till den, såsom jag hoppas, inom kort utkommande Afd. I, hvarest äfven försök till framställning af den inre rättshistoriska utvecklingen meddelas.

Upsala i Maj 1893.

---

1. 1690 års förslag.

De vid utgifvandet af detta förslag begagnade handskrifterna, hvilka alla med undantag af den under bokstafven A upptagna tillhöra Universitetsbiblioteket i Upsala, äro följande:

A. *En Kongl. Riksarkivet tillhörig volym i fol. med titel:* Betänkanden öfver 1690 års lagförslag insända till Göta Hofrätt, *varande å det i sammanhang med inbindningen inhäftade första bladet antecknadt följande:* Öfverlemnad till Riksarkivet från Kongl. Götha Hofrätt 1876, inbunden 1890. *Å sjelfva volymens första sida, som innehåller ett register öfver Landslagens och Stadslagens balkar med angifvande af antalet kapitel såväl i hvarje balk som i hvardera lagen i dess helhet, är öfverst på sidan till venster skrifvet med bläck:* 1690 års förslag. N:o 13. *Giftermåls- och Ärfdabalken upptaga tillsammans 45 med samma handstil skrifna blad, sammanhäftade på så sätt, att hvart och ett lägg bildas af 6 ark förutom det sista, som blott innehåller 4 1/2 ark eller 9 blad, hvilka senare liksom bl. 13—24 äro omkring 1/2 tum kortare än öfriga bladen. 25 kap. om förmynderskap är skrifvet i omedelbart sammanhang med det föregående och börjar nederst på första sidan af 36 bladet. Här och der i Ärfdabalkens text äro enstaka ord understrukna och på några ställen kortare anmärkningar gjorda i marginalen, såsom vid 13: 3:* 69 åhrs stadga, *vid 13: 5:* alt förtroende faller, *vid 17: 4:* danaarff prejudicerad, *vid 17: 5:* 3 åhr, *och vid 21: 1, der orden* sine 20 åhr *i texten äro understrukna:* Rusttjenst, mantalspgr etc. och criminalmåhl. *På några ställen äro uteslutningar i texten, som förorsakats genom skrifvarens ouppmärksamhet, införda i marginalen af samma hand, som gjort nyss angifna anmärkningar.*

Att handskriften i fråga, hvilken blott innehåller sjelfva lagförslaget, icke utgör något af de exemplar, som ursprungligen utgått från Lagcommissionen till Hofrätterna, framgår såväl af dess yttre beskaffenhet som ock af en jemförelse emellan texten och utlåtandena från Svea och Göta Hofrätter. Att handskriften likväl blifvit använd vid afgifvande af några slags påminnelser eller anmärkningar, synes sannolikt, men med visshet har icke kunnat

utrönas, huruvida den är ett af de exemplar af förslaget, som genom Landshöfdingarnes försorg 1691 delgåfvos Lagmän, Häradshöfdingar och Borgmästare eller om den allenast utgör en afskrift.

B. *En uti ett folioband med titel:* Handlingar om lagens revision i Kon. Karl XI:s tid, *sign. B 101 m (Cederhjelms samling) befintlig afskrift, sannolikt gjord efter det exemplar af Giftermåls- och Ärfdabalken, som sändts till Landshöfdingen Lovisin i Linköping, ty bland annat finnas före förslaget afskrifter med samma handstil dels af Konung Karl XI:s bref den 16 Maj 1691 till bemälde Lovisin, dels af memorialet, dels ock af Lovisins den 25 i samma månad med anledning af nämda bref till Häradshöfdingen Germund Cederhielm utfärdade skrifvelse.*

C. *En afskrift, som finnes i ett folioband med titel:* Förslag till Ärfda- och Byggn.-Balk. 1692, *sign. B 101 o (Rosenhanes samling).*

D. *Ett i foliobandet:* Lagförslag med anmärkningar 1691—1695, *sign. B 101 p (Cederhjelms samling), befintligt renskrifvet exemplar af Ärfdabalken, som föregås af två afskrifter af Konung Karl XI:s bref den 18 Nov. 1690 och af memorialet samt två förslag till Giftermålsbalk, och som innehåller till en början dispositionen öfver Ärfdabalken, å en öppning inuti texten till 9 § i 20 kapitlet den här efter å sid. 62—63 tryckta* Tafflan *och efter texten ett exemplar af* Schemata.

E. *Ett längre fram i sist nämda band förefintligt renskrifvet exemplar, som, förutom dispositionen å första öppningen, upptager efter slutet af 4 kapitlet* Schemata *och emellan 2 och 3 §§ i 20 kapitlet nyss berörda* Taffla.

F. *En i ett folioband med titel:* Lagförslag af åren 1690—91, *sign. B 101 q, befintlig afskrift. Å första sidan i volymen står:* Giftomåla- och Ärfda Ballk: Projecterade i K. Carl XI:s tid anno 1690 tillika med åtskilliga andra balkar och förordningar. *Före balkarne finnas afskrifter af Konung Karl XI:s här ofvan berörda bref och af memorialet. Afskriften, som af åtskilliga tecken att döma synes vara gjord efter det till Göta Hofrätt sända exemplaret, innehåller i början dispositionen, efter rubriken i 5 kap.* Schemata *och emellan 20 och 21 kapitlen* Taffla *om proportionen mellan arf och testamente, samt slutar med 24 kapitlet.*

G. *En afskrift i en volym i fol., sign. N. 343 (Nordins samling). Kap. 25—31 om förmynderskap äro afskrifna i sam-*

manhang med Giftermålsbalken. Schemata *finnas afskrifna å samma ställe som i handskriften* F *och* Tafflan *har erhållit samma plats som i handskriften* E. *Före ifrågavarande afskrift äro inhäftade fyra blad, som innehålla* Schemata, *och som här nedan citeras såsom* G N:o 1 (Schemata *i texten* = G N:o 2).

H. *En afskrift i en volym i 4:o, sign. N. 1218 (Nordins samling). Emellan Giftermåls- och Ärfdabalken finnas* Schemata *med ofullständiga figurer. Afskriften, som till innehållet mest närmar sig handskriften* C, *saknar 2 och 3 kapitlen samt 1—3 §§ af 4 kapitlet, i hvilkas ställe fyra oskrifna blad finnas.*

I. *En, särskildt mot slutet, med ringa omsorg gjord afskrift, hvilken återfinnes i en volym i 4:o, sign. N. 1219 (Nordins samling); är den af handskrifterna, som sluter sig närmast till handskr. A.*

K. *En afskrift i en volym i 4:o, sign. N. 1220 (Nordins samling) med titel:* Sweriges Rijkes Lag, Efter som den uppå Then Stormäktigste Konungs och Herres Konung CARL XI:tes Befallning af den der till Förordnade Kongl. Lag-Commission öfwersedd och förbättrad är, utwijsandes följiande blad Ordningen af Balkarne som redan Extraderade äro. *I början af volymen förekomma å en afskrift af Konung Karl XI:s bref d. 18 Nov. 1690 följande anteckningar:* 1690 d. 25 Nov: præf: och upläst. — Den 22 Aprill 1691 begynt revideras af Kgl. Sw: HoffRätt. *Efter detta bref och derpå följande memorial till Giftermåls- och Ärfdabalken förekommer en afskrift af* Konungs Balker, *vid hvars första kap. i marg. står följande:* NB Annot: i brädden har vice-Præsid: Leijonmark utarbetat och H:s Exc: Gr: Gyllenstolpe öfwersedt. — *Vid Ärfdabalkens början står i marg.:* Esai: Hammar. *För öfrigt finnas i marg. några få anmärkningar, hvilka synas vara skrifna af annan hand än den som verkstält afskriften, och hvilka återgifvits på sina behöriga ställen här nedan. Ärfdabalken, som i vol. upptager bl. 96—178 — af hvilka bl. 127 innehåller en af annan hand inflickad påminnelse om innehållet af Kongl. Br. d. 20 Mars 1699 ang. tiden för bouppteckningars förrättande — eger i början en förteckning öfver kapitlen med deras rubriker och å de två sista bladen dels dispositionen, dels* Taffla *ang. proportionen emellan arf och testamente.*

L. *En i en volym i 4:o, sign. N. 1221, befintlig afskrift, som sannolikt blifvit gjord efter handskriften* K, *men på ett synnerligen vårdslöst sätt. Volymen har samma titel som* K *med tillägget:* och uti denne Boken inskrefne till den 1 Decemb: 1700,

och Ärfdabalken har samma innehåll som K *med undantag af att dispositionen äfvensom anmärkningarna i marginalen saknas. De luckor och misskrifningar, som genom afskrifvarens vårdslöshet uppkommit, har en annan person senare sökt ifylla och rätta, men gjort det på ett sätt, som visar obekantskap med det ursprungliga förslaget och som ofta ledt till vida svårare omeningar än de, som förut funnits i texten. Till denna afskrift har icke mycken hänsyn tagits.*

P. *I Palmsköldska samlingen N:o VI Tom VII hafva efter tryckningen af de tre första arken blifvit funna följande till detta förslag hörande afskrifter: å sid. 9* Memorial, *å sid. 249—261* Schemata, *å sid. 269* Dispositionen *och å sid. 271* Taffla som *etc. I marginalen å sid. 9 står följande:* Memorial upsatt af Secret. Leijonmark och följde medh dhe 2:ne balkar som afsändes till HoffRätterne in Novembri 1690.

Memorial, *som finnes i* BDFKLP, *är tryckt efter handskriften* K.

Dispositionen af Erfda-Balken *finnes i* DEFKP *och är tryckt efter handskriften* F.

För **Ärfda Balker** *eller egentliga lagförslaget, som återfinnes i alla handskrifterna med undantag af* P, *är handskriften* A *lagd till grund.*

Schemata *finnas i* DEFGHP *och äro tryckta efter handskriften* D.

Taffla som uthwijsar *etc., hvilken förekommer i* DEFGKLP, *är tryckt efter handskriften* D.

Hvad slutligen den å ett helark återgifna arfstaflan beträffar, är den samma kopierad efter en i det här ofvan under D *och* E *berörda foliobandet B 101 p befintlig kopia, blott med den skilnad dels att de der liksom i handskrifterna i öfrigt brukliga tyska bokstäfverna ersatts af svenska och dels att computatio canonica, som i kopian skrifvits med samma svarta bläck som i öfrigt användts, återgifvits med röda siffror, såsom i originalet varit förhållandet. Några oegentligheter (bl. a. beträffande beräkningen enligt 1690 års förslag), hvilka i arfstaflan förefinnas, och hvilka hvarje granskare lätteligen skönjer, skola i ett annat sammanhang vidröras.*

Memorial.

N: 1.

Landz- och Stadz Lagen dragas här tillsammans uti ett Corpus; men i de måhl som de egentel:n böra differera, finnes åtskillnaden uti sine[1]) särskilte paragraphis ock meningar expresse införd.

N: 2.

Uti detta wärcket har man måst[2]) haft afseende[3]) på sielfwa materien; men hwad Stylen anbelangar, så skall den framdeles, när HoffRätterne med deras betänckiande öfwer sielfwa materien äro inkomne, elaboreras ock rättas.

N: 3.

Hwad till andra Balckar hörer, det är här jämwäl ut slutit, som sedan på dess behörige rum uptages ock införes.

N: 4.

Hwad anbelangar att man icke hållit sig aldeles stricte efter den förra Lagen, utan något gått derifrån, så utwijser Kongl. Maij:ttz nådigste bref hurnwida man dertill warit befogat.

N: 5.

Hwad i förra Lagen om Lönskeläger ock Hoor finnes infört, det har man så wäl som alle andre Criminalia till sitt särskilte rum i Lagen utstält. Sammaledes, hwad till Kyrkioordningen hörer, det har man dijt lemnat.

N: 6.

Angående Förmynderskap, så skall hwad deröfwer upsatt blifwer forderligast föllja[4]).

1) BDF *sakna* sine. 2) DFL: mäst. 3) BDFL: uthseande.
4) B *saknar* № 6.

Dispositionen af Erfda-Balken.

1. Om Arff hwilket tillfaller eenom, Nembligen
   1. Uthan någon den dödas Förordning allenast för skylldskapens skulld hwarest kommer att handlas
      1. Om Rättigheet till arf, såsom
         1. Om arf och arftalet i gemen Cap: 1:
         2. Om arftalet och arfrättigheet i synnerheet Nembl:
            1. Uthi Bröstarf Cap: 2:
            2. Emillan den första leden uthj Bakarf och den andre och tredie leden i Sijdoarf Cap: 3:
            3. Emillan de fiermare lederne så af Baak- som sijdoarf Cap: 4:
            4. Emillan dem som för serdeles missfall sins emillan om arfwet komma att twista Cap: 5:
         3. Om dem som för denn dödes arfwingar willia räknas eller dess arfwingar wärkeligen äro, Men doch ifrån Arfwet helt och hållet eller till een deel utheslutas, och det antingen
            1. J Krafft af lagen, såsom
               1. När något Barn antingen warder dödtfött, eller så bittigt och seent födt att [det][1]) för den dödes Arfwinge eij räknas kan Cap: 6:
               2. När någon den andra dräper Cap: 7:
               3. När någon igenom grofwa Missgierningar sitt Arf förwärkar eller i Landzflychtigheet fördrijfwes Cap: 8:
               4. När någon Uthrijkes å den Orten boendes är, hwarest han eij må ärfwa eller hwadan han eij will i landet flyttia, eller när han sitt Fädernesland öfwergifwer och sätter sig annorstädes neder att boo Cap: 9:

1) F *saknar detta ord.*

2. J föllie af den dödas willia och Förordning som Arfwingen för skiälige orsaker arflösan giör Cap: 10:
3. J anseende till det att Arfwingen af [oächta][1]) säng uthi lönskeläger, hordom eller förbudne leder [födder][2]) är Cap: 11:

2. Om Skifften af arf, hwartill hörer:
1. Ett richtigt Inventariom, Hwarom Cap: 12:
2. Att Giälld och annat som af oskipto afgå bör först afdrages Cap: 13:
3. Då sedan Arfwingarne fritt står antingen i Boo oskipto att lefwa hwarom Cap: 14:
4. Eller till skipte att träda, hwarest kommer att achtas
   1. Huru Arfwet rätt skifftas skall Cap: 15:
   2. När ny Jempkning begieres huru den ske må Cap: 16:

3. Om klander uthi Arf och åthergångz arf Cap: 17:

2. Jgenom den dödas förordningh och Testamente Cap: 18: 19: 20: 21: 22: 23 och 24:

2. Om Förmynderskap eller förwalltning af arf när Arfwingen Omyndig är.[3])

---

1) *Så i* DEK; F: ächta. 2) F *saknar detta ord.*
3) EK *tillägga:* Cap. 25, 26, 27, 28, 29, 30 och 31.

Ärfda Balker:

Cap: I.

1694 års förslag.

Om arf och arftahlet i gemehn.

§ 1. Dör någon ock lämbnar effter sig egendomb rörlig eller orörlig, så tillfaller dhen sedan Giäldh[1]) betahlt är, antingen dem, hwilka han genom testamente der till förordnat (: hwarom frambdehles förmäles :) eller dhem[2]) som i anseande till skylskapen effter lag der till arfwingar äro. *1: 1.*

§ 2. Nu ähre dhen dödes skyldemän antingen bröstarfwingar, det ähr hanss barn och deres afkomne, eller bakarfwingar, det ähr hans föräldrar ock förfäder, eller Sijdoarfwingar, det åhro dhe, som å både sijdor utaf samme stam med honom härkombne äro. *1: 2.*

§ 3. Bröstarfwingar äga förträdet till arfwet för alle andre.

§ 4. Äre eij de till, så ärfwe[3]) den som den döde till leden närmest skyldh är. *4: 9.*

§ 5. Åhre dhe honom till leden jämskylde, så gånge bakarfwingar för Sijdoarfwingar, med mindre det icke ähr dhen dödes sam- eller halfsyskon eller Samsyskonabarn, hwilka hafwa att ärfwa som Cap. 3 innehåller. *4: 10.*

§ 6[4]). All Släckträckning bör skiee ledwijs ifrån dhen döde som arfwet faller effter till dhen som ärfwa skall[5]). *1: 3.*

---

1) KL: giälden. 2) BCDFGHKL: eller ock dem. 3) H: hafwe.
4) C *saknar denna paragraf.* 5) K *har (af annan hand) tillägget:* doch den döde oberechnat.

1694
Kap. 2.

Cap. II.

(Om Bröstarf)[1].

§ 1. § 1. Barn ähro närmest sine föräldrar att ärfwa.

§ 2. § 2. Åhr arfwet, som faller, fast egendomb, såsom Jordh och landtgodz medh[2]) dess Afwel eller boskap, och hwadh elliest till dess bruuk nödigt ähr, Tompt gård och huus medh hwad dher wid nagelfast ähr eller bruk, hambrar, qwarnar och andre sådanne faste wärk med dess tillhörige[3]) redskap, så tage Sohn[4]) der af dubbelt emot dotter, enär samma fasta egendomb å landet ligger, men ligger den innom Stadzens mark[5]) och råmärke, niute då dotter lijka lott medh Sohn.

§ 3. § 3. Åhr det, som ärfwas skall rörlig ägendomb, wari sig penninger eller andre löösöhrer, ehwad Nampn dhe hafwa kunna eller och infordrande skulpåster emot pant, fast eller löös, eller uthan pant sampt skiepsparter, huushyra, innestående[6]) hemmansräntor eller hwariehanda fruckt och afgiäldh, som dhen faste Egendommen, ware sig godz och Jordh, huus eller Tompt, bruk, hambrar eller qwarnar etc. kan af sig kasta, så wähl som och dhe materialier, som wid ett bruuk finnes med dhen dher af flytande uthwärkning[7]) ock afkombst, så föllier alt sådant, ehwaräst det ligger Persohnens wilkohr, efter hwilken det i arf går[8]). Så att är[9]) han frälssesman, eller bonde, eller annor under landet lydande ofrälsesman, tage då Sohnen dubbelt lott emot dotter. Åhr han borgare eller lyder elliest å hwariehanda sätt under Staden, tage dotter så mycket som Sohn[10]).

§ 4. Lyder dhen som arfwet faller effter under prästeståndet, tage, ehwarest dess Qwarlåtenskap ligger, ock antingen det löös eller fast egendomb är, Sohn lijka deehl medh dotter, dock, om Prästeman eller Prästeqwinna någon ärfftlig frälsse eller skatt-Jordh äger, gånge dhen barnen eller Arfwingarne effter frälsse eller skattmannarätt till arfz.

§ 4. § 5. Åhre alle eller någre[11]) af barnen döde, och hafwe dhe barn effter sig, så tage slikt Sohnabarn af Arfwet som Sohn, och slikt dotterbarn som dotter, så att barnen uthan åthskillnat af

---

1) A *saknar rubrik.* 2) I: och. 3) C: tillbörlige. 4) KL: Sonen.
5) KL: makt. 6) BDG: innestående*s*. 7) GI: uthräkning.
8) B-GIKL *hafva här:* går, så att etc. 9) B: när. 10) L: sonen.
11) KL: någon.

lederne, så länge någon bröstarfwinge till ähr, uti sine föräldrars rätt träda, och ehwadh dhe flere eller färre äro den lott niuta som deres fader eller moder niuta bort der han eller hoon lefwat hade [1]).

Cap: III: *1694. Kap. 3*

Huru[2]) ärfwas skall emellan fader och moder och den dödes Samsyskon och samsyskons barn, sampt om samkulla och Sonderkulla arf.

§ 1. Ähre eij Bröstarfwingar till, då ähr[3]) dhen dödes för- *§ 1.*
äldrar fader och Moder, lefwa dhe begge, så tage dhe alt arfwet fader twå dehlar, och Moder een trediung, men i Städerne halfft hvardera.

§ 2. Lefwer och allenast endera fader eller Moder[4]), gånge *§ 2.*
då samsyskonen[5]), ehwadh dhe Een eller flere äro medh dhen samme till arfz, och niute dhen deehl af arfwet, som dess afledne fader eller moder niuta bort, om dhen lefwat hade[6]), hwar af sedan broder, om arfwet eller Persohnen som det faller effter hörer under landet dubbelt emot syster, men i Stadenom[7]) Syster lijka deehl medh broder bekommer.

§ 3. Ähr någon af Samsyskonen död[8]), och lefwa dock barn *§ 3.*
ett eller flere effter dhen samma eller äro samsyskonen alle döde, och lefwa dock[9]) barn ett[10]) effter een eller flere af dem, så niute hwart och ett samsyskons barn, ehwad dhe äro een eller flere sine föräldrars lått.

§ 4. Ähre eij samsyskona till eller deres barn, tage Fader *§ 4.*
eller Moder altsammans. Sammaledes, om fader eller[11]) Moder döde ähro, tage då[12]) Samsyskon[13]) och deras barn altsammans.

§ 5. Lefwer effter Föräldrarnes dödh både sam- och half- *§ 5.*
syskon, gånge då halfsyskon[14]) till arfz medh Samsyskonen, och skall arfwet dem emillan dehlas effter hufwudtahlet, men intet effter Stamtahlet, således att[15]) der sambroder tager twå dehlar, dher tager halfbroder å fädernet een deehl och halfbroder å mödernet een

---

1) C *saknar* hade. 2) BDEFGKL: Hurnledes. 3) B-GIKL: ähro.
4) KL *hafva i marg.*: valde obscurum. 5) C: då först samsyskon.
6) L: om den då lefwat hade. 7) B-GKL: Städerna.
8) K: När någon af Samsyskon dör; L: När någon af samsyskon är död.
9) D: det. 10) *Så i* A, *hvaremot* B-GKL *sakna ordet* ett; I: och lefwa dock Barn ett flere af dem. 11) B-GKL: och. 12) G: då tage.
13) BCEFG: Sambsyskionen. 14) BDEFGIK: halfsyskionen. 15) E: och.

half deehl, Samsyster halfparten emot Sambroder[1]), nembligen een deehl halfsyster å fädernet halfparten emot henne nembl. een half deehl och halfsyster å mödernet eij mehra än een fierdung, effter hwilken[2]) proportion alt arf, ware sig[3]) stort eller lijtet emellan Sam- och halfsyskonen jämkas och dehlas böör.

§ 5. § 6. I Städerne skall ingen åthskillnat wara emillan man och qwinna sampt Fädernes och Möderneskullen, doch tage så här[4]) som å landet Samsyskonet dubbelt emot halfsyskonet.

§ 6. § 7. Åhr någon eller alle af Samsyskonen[5]) döde, och hafwa dock barn effter sig, så träde dhe, som sagt ähr i sine föräldrars rätt och ärfwe medh Sam- och Halfsyskonen den deehl som deras fader eller moder tillbordt, der dhe[6]) lefwat hade.

§ 7. § 8. Dör hela dhen Kullen[7]), så ware Kull som efterlefwer dens andras arfwinge[8]).

§ 8. § 9. Så länge någon af Sam- och[9]) Halfsyskonen eller och af Samsyskonebarn lefwer[10]), komma halfsyskons barnen intet till något arf och hafwe ingen rätt att träda i sine föräldrars ställe, uthan dehle sins emillan arfwet effter hufwudtahlet, enär[11]) det, som följande Cap.[12]) förmähler dem tillfaller.

1694. Kap. 4.

Cap: IV

Huru längre i Släckten ärfwas och dehlas skall å fädernet eller mödernet, sampt emellan heel- och halfsläckten, och huru långt arfzrätt gå skall för än den stannar och arfwet Konungen hemfaller.

§ 1. § 1. Nu ähr eij fader eller[13]) moder Samsyskon eller deras barn eller halfsyskon till, då är[14]) faderfader och fadermoder[15]), moderfader och modermoder, hwilka äro [samarfwa][16]).

§ 2. § 2. Åhro eij de till, då är faderfaders fader och moder fadermoders fader och Moder, moderfaders, fader och moder, modersmoders fader och moder, hwilka äro [samarfwa][17]).

§ 3. § 3. Åhro eij de till, då ähr Sunderkulla barn.

1) KL *hafva i marg.:* innovatum. 2) I *saknar* hwilken. 3) C *saknar* sig.
4) C-GKL: der. 5) I: Syskonen(!). 6) BDEKL: den; C: han.
7) B-GIK: Dör hela dhen ena Kullen; L: Dör endera Kullen.
8) K *har i marg.:* Cap: 9 § 1 Årfdebln Ll. 9) BCEFKL: eller.
10) DF: eller och Samsyskonebarn lefwer; BCEGKL: eller och Samsyskonebarnen lefwer; I: Så länge etc. halfsyskonen lefwer eller och af Samsyskonebarn. 11) B-GIK: när. 12) KL: föregående cap. 13) I *saknar* eller.
14) I: ärfwe. 15) G: och. 16) A: som ärfwa. 17) A: som arfwa.

§ 4. Åhro eij de till, då ähr Faderbroder och faster, moder- *§ 4.*
broder och Moster hel eller[1]) half.

§ 5. Åhro eij de till, då är faderfaders faderfader, ock fader- *§ 5.*
moder; farfars [moderfader][2]) och ModerModer; farmors faderfader och fadermoder[3]), farmors Moderfader och Modermoder, morfars faderfader och fadermoder[4]), morfars Moderfader och Modermoder; mormors faderfader och fadermoder, mormors moderfader och modermoder.

§ 6. Åhro eij dhe till, då ähre[5]) Sam- eller Sunderkulla barne- *§ 6.*
barnen[6]).

§ 7. Åhro eij dhe till, då ähro[7]) dhen dödas bröllungar som *§ 7.*
af hans farbroder och fader Syster och Syslungar, som[8]) af hans moder broder och moster födde ähro.

§ 8. Åhro eij dhe till, då ähr[9]) faderfaders och farmoders *§ 8.*
morfaders och mormoders[10]) broder och Syster.

§ 9. Twistas det fiermare i sijdoarf[11]) än nu ähr sagt, så[12]) *§ 9.*
uthräcknas[13]) arftablet som Cap: 1 förmält ähr[14]), så att den närmare leden altidh utheslutar det[15]) fiermare.

§ 10. Åhro dhe uti lika ledh, så tage dhen Arfwet som af *§ 11.*
närmare stamm och förfäder är medh dhen döde härkommen[16]), och gånge den ifrån, som fiermare ähr i[17]) Bakarf.

§ 11. Åhre dhe dhen döde både till leden och stammen *§ 12.*
jämskylde, så ware dhe[18]) samarfwingar, och dehla[19]) arfwet sins emellan effter hufwudtablet, medh dhen åtskilnat, att, om den döde eller arfwet, som faller[20]), under landzrätt lyder, ock den Eene af dhem för dhen andre någen Laga förmåhn äger[21]), ware sig i anseande till Kiönet att han man och dhen andre Qwinna är eller till Stammen dädan[22]) dhe begge härkomma[23]), att han å den dödes fäderne och dhen andre å mödernet är, eller till förbindelsen i blodet, att han sam- och den andre allenast halfsläkt medh

1) DEFG: och. 2) A: moor, fader. 3) L *upptager icke:* farmors faderfader och fadermoder. 4) C: morfars faderfader och faderfader(!).

5) BCE-H: är. 6) H: barnen(!). 7) B: är. 8) CH *sakna* som.

9) CEF-L: åre. 10) I *upptager ej:* morfaders och mormoders.

11) L: sijdo. 12) BCDFGHKL: tå. 13) KL: upråknas. 15) C-GK: som Cap. 1 förbemält år; H: Cap. 1:m förbem:t år; I: som Cap. 1 förmåles; L: som uti Cap. 1:m förbemelt år. 15) BC etc.: den. 16) B-HKL: förfäder medh den döde härkommen är. 17) KL *sakna prep.* i. 18) B-HKL: så ware då samarfwingar. 19) BC etc.: deele. 20) E: som faller effter den döde. 21) CHIKL: och dhen Eene af dhem någon laga förmåhn för den andra eger. 22) L: der. 23) BCE-I: härkomne; D: härkomne åro; KL: härkomme.

dhen döde är, så niuter ock han emot dhen andre dubbelt arfzlott[1]). Äger han twenne af desse förmåhner, då fördubblas hans andehl än een gång och tage han 4 låtter, när dhen andre allenast een bekommer[2]), Äger han alle tree af bem:te förmåhner, då fördubblas hans arfzlått[3]) tredie gången, så att han otta emot dens andras ena lått niuter. Äger dhen Eene twenne och dhen andre deremot [een][4]) af desse förmåhner, så tage ock dhen som dubbel förmåhn hafwer dubbel arflått. Äger dhen Eene af dem denna och den andre een annan förmåhn, så gånge det Eena upp emot dhet andra och tage lijka arflått. När fördenskull i[5]) något af ofwan talde måhl Samfaderbroder bekommer 8, så bekommer half faderbroder 4ra, Samfaster 4ra[6]) och halffaster 2, hwar emot dhe å mödernes sijdan halfparten[7]) emot dhem å[8]) fädernet niuta, nembl. Sammoderbroder 4-ra[9]) halfmoderbroder 2, Sammoster 2 och halfmoster allenast Ett[10]). Sammaledes och uti Bakarf, tage farfader 4ra, när morfader 2 bekommer, farmoder halfparten emot farfader, och MorModer[11]) helften emot henne[12]). Hwilket sedan till alle[13]) andre sådanne måhl lämpas och hwars och eens andehl der effter uthräknas skall[14]), ehwadh arfwet större eller mindre ock antingen det den dödes fäderne eller Möderne, sampt dess arf eller aflinge är.

§ 13. § 12. Hörer dhen döde eller arfwet, som skifftas skall under Stadzrätt, så tage då halfft hwartera, så å fädernet, som å mödernet, så man som qwinna, doch halfsläckten här som å landet eij mehra, än een halfpart emot Samsläckt[15]).

§ 14. § 13. Åhr någen med den döde i flere måttor skyldh[16]), såsom när någon des[17]) dödes Syskonebarn både å fädernet och Mödernet är, så niute ock dher effter sin arfzlott[18]).

§ 15. § 14. Åhr ingen som arfrättigheet och sin skylskap[19]) med dhen döde klarl: bewijsa gitter[20]), så hemfalle[21]) arfwet konungen[22]).

1) BCDFG etc.: dubbell arfwelott. 2) B-HKL: och tage han då 4 låtter, när den andra een bekommer. 3) CE-H: förmåhner, fördubble hans arfwelått; I: lott. 4) A *saknar ordet* een, *hvilket finnes i öfriga handskrifterna.*

5) CI *sakna prep.* i; H: När fördenskull något i ofwantalde måhl.

6) E *saknar* Samfaster 4ra. 7) CH: 1 halfpart. 8) D: af.

9) I *tillägger* och. 10) H: een; KL: 1. 11) BH: morfader(!).

12) EF: halfparten emot henne; KL: halfdehlen emot henne. 13) B *saknar* alle. 14) CH: kan. 15) BC etc.: Sambslächten. 16) KL *hafva följande marginalanteckning:* flere grad(u)s äro offta fundne längre i slächten och äro icke uthslutne. 17) B-HKL: den. 18) D: arfzrätt. 19) BCDEGHKL: sin arfs-(arfwe-)rättigheet och skyldskap; F: sin arfwerätt och Skylldskap.

20) C-HKL: gitter bewijsa. 21) BD-GKL: så hemfaller; CH: tå hemfaller.

22) K: *marg.-anteckning:* Hereditas caduca.

Cap V
1694. Kap. 5.

Huru ärfwas skall, när twenne eller flere som hwar annars[1]) arfwingar äro å samma tijdh medh döden afgå, så att man intet wet hoo den andra öfwerlefde[2])

§ 1. Föllies åth i ett skiepp[3]) man hustru och barn ock förgåss det[4]) skieppet eller åka dhe alla i een waak eller och brinna dhe uti ett huus[5]) eller faller huset[6]) öfwer dem eller kommer wattuflodh och fördränker dem eller faller fienden i landet och dräper dem alla i sänder[7]), eller blifwa, twenne som hwar annars arfwingar äro slagne i strijdh, eller af röfware eller skillies dhe åt lefwande och spöries döde, eller händer det, att dhe elliest, medelst siukdom, eller hwariehanda händelsse[8]) å samma tijdh döö, utan att man uti något af desse måhl weet, hwem som först eller sidst dödde, så tage hwars och eens arfwingar sin Skyldemans andeehl ock efflerlåtenskap. § 1.

§ 2. Åhr moder död, och dör sedan fader med enda barnet utan, att man weet hoo af dem först afgick[9]), så tage fädernes fränder allena[10]) dhen andehl,[11]) som fadren tillhörer, men af barnetz andehl som i detta fallet[12]) twistas om tage fädernes arfwingar fädernes och mödernes Mödernes lott[13]). Sammaledes är fadren död och dör sedan modren medh enda barnet ock weet man eij wist, hwem af dem begge först afledh[14]), så tage mödernes fränderne hennes andehl och barnetz andehl dehlas[15]) emellan dem och Fädernes fränderne så att hwardera sin lått efter Lag bekommer. § 2.

§ 3. Hafwer i desse måhl den ene dhen andre öfwerlefwat, eburu lijten stundh det ock warit, allenast det klarligen bewijsas kan, att han effter dhen andre lefwandes warit så ärfwe han och hanss arfwingar honom[16]). § 3.

---

1) BC etc.: hwars annars. 2) H: effterlefde; KL: öfwerlefwer.

3) BH: Föllies uthi ett skepp etc. 4) I: det samma. 5) H: brinna dhe alla i ett huus; K: brinna dhe up uti et huus. 6) B-HKL: huus.

7) DIKL: sönder. 8) H: händelser. 9) B: hoo först af dem afgick.

10) I: allenast. 11) I *saknar följande ord:* som fadren tillhörer, men af barnetz andehl. 12) K: i det af fallet. 13) BDFGKL: tage fädernes arfwingarne, fädernes, och mödernes, mödernes låtten; CH: tage etc. mödernes (C: låtten!) Erfwingar mödernes låtten; E: tage etc. mödernes låtten.

14) K: aflijdit. 15) H *saknar* dehlas. 16) H: effter honom.

1694.

Kap. 6.

Cap: VI

Om det Barns Arfzrätt som födes dött eller effter och[1]) förr 40 wekor, och om Hustrun säger sig hafwande wara.

§ 1. § 1. Dött födt[2]) barn må eij förr[3]) arfwinge räknas; twistas det ock säger moder och[4]) hennes Arfwingar det ware[5]) lefwande och barnets fädernes fränder dödt födt, då gifwes i mangel af flere wittnen een[6]) Persohn, wari sig Qwinna eller man[7]), som widh födzlen tillstädes war[8]), när emot dhen samma[9]) intet laga jäf är, fult widzordh. Säger dhen barnet lefwande födt wara och modren eller hennes anhörige, som då der hoos warit, det samma med sin Edh besanna, ärfwe då barnet sin fader, moder sitt barn och hennes arfwingar henne; faller något annat arf[10]), medan barnet ännu i Moderlifwet ähr eller sedan det föddes[11]), och innan des det dör, så ware Lag samma. Hafwer ingen uthan modren eller någon af hennes släckt närwarit[12]), då barnet föddes, då gifwes henne och hennes Arfwingar i detta måhlet[13]) intet witsordh. Dör och Modren genom födzlen och barnet henne effterlefwer, så ärfwe det[14]) sin moder och barnetz arfwingar barnet.

§ 2. § 2. Födes något barn för fyratijo weckor så bittigt eller i synnerheet effter 40 weckor så seent, att mannen eij kan pröfwas för fader till samma foster, så ware det eij heller hanss Arfwinge.

§ 3. § 3. Nu[15]) dör mannen och hustrun befinnes effter honom hafwande wara[16]), så niute[17]) sitt underhålldh af boo oskipto, så länge hoon hafwande ähr, ehwadh barnet sedan[18]) qwikt eller dödt födes[19]). Föregifwer hoon sig hafwande wara, och synes det eij[20]) straxt å henne, så ställe borgen för sig, om hoon af boo oskiffto sitt uppehälle[21]) niuta[22]) will. Kan det sedan pröfwas, att hoon sådant falskeligen föregifwit[23]) eller föder hoon barnet senare, än att det för mannens Arfwinge räcknas må, så giälde åter hwad hoon af Mannens andehl i boet till sin födo niutit eller försatt hafwer och böte för sin osanning.

---

1) H: Om det barns Arfwelått, som föddes dödt eller och effter och.
2) BI: Dödtfödt; K: Dödfödt. 3) BC etc.: för. 4) CFGHKL: eller.
5) CHK: wara. 6) L: den. 7) CHKL: ware sig man eller Qwinna.
8) H *saknar* war. 9) KL: det samma. 10) H *saknar orden:* faller något annat arf. 11) B: födes. 12) BC etc.: när warit. 13) BCDFGHK: i det målet; L: i deet måhl. 14) K: den. 15) L: Om. 16) C *tillägger (i följd af misskrifning):* och synes det eij straxt å henne. 17) H: så niute dhe. 18) G: ehwadh sedan barnet. 19) CHL: föddes. 20) G: och synes eij deth. 21) H *saknar orden:* sitt uppehälle. 22) D: åthniuta.
23) H: att hoon falskeligen sådant föregifwit.

1694.
Kap. 7.

Cap VII

Om den må ärfwa som annan dräper.

§ 1. Ingen må annan sig till arfz dräpa, utan ware dhen, som drap medh alle dess anhörige, som igenom honom, ock för hans skull elliest kunde komma till[1]) att ärfwa, skilde ifrån alt arf effter dhen döde, där icke klarl. bewijsas, att dråpet genom full wåda eller[2]) aldehles uthan dråparens upsåth eller någon hans brotzelige tillskyndan tijmadt är, hafwe då hwarken för sig eller sijna[3]) samma arf förwärkat. § 1.

§ 2. Dör någon[4]) och lämnar effter sig hustru hafwande, blifwer hoon eller fostret eller och[5]) både hoon ock fostret[6]) af mannens arfwingar dräpne[7]) eller förgiorde eller hoon elliest[8]) illa handterader, så att fostret der igenom förgåss ock kan det klarl. bewijsas, så ärfwe barnet sin fader och Modren barnet och hennes arfwingar henne, men mannens arfwingar wara skilde dher ifrån eller bäre det tillbakars, om modren i owettenheet af det, att hoon hafwande warit[9]), Arfwet uthgifwit hade. § 2.

§ 3. Dräper Mannen sin Hustru, ware sig medh willie eller uthan upsåth att dräpa, men dock igenom grofft förwållande[10]) finnes då huset oförandrat i det ståndh, som det war, när dhe i Ächtenskap sammanträdde, och hafwer hustrun,[11]) med sig något anseenligit eller större dehlen af boet inbrakt, hafwe då han förwärkat allan dhen gifftorätt, som han elliest dher uti Ägde, och tage det hennes arfwingar allena, skiftandes sedan det öfriga med honom effter Lag; men ähr boet myckit förbättrat eller förwärat, så undanskipto då hustruns arfwingar hennes andehl i anseande till boet, som det då står ock ninte jämbwähl sedan[12]) dhen deehl, som hoon war gifwin och gifft till sampt morgongåfwan och böterne för henne af mannens andeehl. Kan det och klarl. bewijsas, att boet igenom mannens slöserij[13]) eller enskijlte förwållande så förwärrat är att hustrun med sig mera i huset infört[14]), än effter boetz då för tiden warande beskaffenheet å hennes deehl belöpa kan, så uthmätes icke desto mindre allan den förmögenheet som hoon med sig inbrackt af oskiffto[15]) så länge något § 3.

---

1) D-HK *sakna* till. 2) B-HKL: och. 3) K: eller de sina. 4) C *saknar* någon. 5) I *saknar* och. 6) C *saknar:* eller och både hoon och fostret.

7) DEFG: dråpen. 8) I: eller elliest hon. 9) D-HL: war; K: wart. 10) BCKL: -de; finnes; D-H: -de. Finnes; I: -de, finnes. 11) L: sammanlefde, hafwer hustrun. 12) B: sedan jämbwähl. 13) K: slösachtige. 14) CH: att hustrun med sig i huset mehra infördt; I: at hustrun mehra med sig i huset infördt. 15) I: af Boo oskipto.

i boet finnes ock der äntå något öfrigit blifwer, så gånge jämbwähl hennes Arfwingar med Mannen der uti till skiptes, tagandes[1]) sedan Morgongåfwan och böterne för henne af hans deehl; dräper och hustru sin man, så ware Lag samma, och hafwe hoon der till med sin morgongåfwa förlorat. Hafwa dhe barn tillsammans, som omyndige ähro, så tage dhen deras Arf i sin wärjo och förwahrning[2]), som lagl. der till förordnat[3]) eller medh barnet å dens[4]) sijda, som skadan leedh, närmast skyldh är, dör och Sohn eller dotter[5]), som således dräpen wart och hafwer icke barn effter sig, så niute hwarken fader eller moder som skadan giorde, eller dhe[6]) af släkten som sin arfzrätt igenom dråparen äga[7]), något af det arf, som samma barn effter sin dräpne fader eller moder niutit. Men ähr något annat arf eller aflinge samma barn tillfallet, så hafwe dhe då[8]) dher uti sin rättigheet icke[9]) förwärkat.

§ 4. § 4. Agar fader eller[10]) Moder sitt barn, så att det der igenom[11]) dör eller dräpa de det[12]) elliest igenom hwariehanda groof[13]) förseelsse[14]), så ärfwe intet den som till barnetz dödh orsaken ähr, undantagandes när moder kan emot sin willia ock af[15]) olycka liggia ihjel sitt barn miste då hoon[16]) intet arf, med mindre det icke pröfwes igenom een oförswarl. wårdslösheet tilldraget wara[17]), såsom om hoon lägger det[18]) i Säng medh Stiffadren, då hoon intet arf effter samma barn niuta bör, Sammaledes, om fader läggier[19]) det i säng med Stjufmodren, miste han arfwet. Hafwer barnet som dräpet är Sam- eller Halfsyskon eller och andre närskylte[20]) fränder, som till dråpet oskyldige ähro ock hwars arfzrättigheet från dråparen icke härflyter[21]), då tage dhe arfwet.

§ 5. § 5. Äre tweune hwar annans arfwingar och dräpa dhe hwar annan uti wredes mode, så ärfwe ingentera den andre[22]), fast än den eene af dem denn andre kan öfwerlefwat, uthan tage deras Arfwingar hwar sin skyldemans rättigheet. Kan det bewijssas att dhen eene af dem uti nödigt motwärn den andre drap[23]) och hafwer han honom öfwerlefwat eller ähr medh honom å samma

---

1) C: tagande. 2) D-HI: wärio och förwaltning. 3) D-HKL: som der (L: då) till Lagl. förordnat. 4) B: dheras. 5) B-HKL: Döör och dess Sohn eller dotter. 6) CHKL: den. 7) C: ägde; H: som arfzrätt etc. egde. 8) B *saknar* dhe; C-HKL: thå the. 9) CH: intet. 10) G: och. 11) I: däraf. 12) HL *sakna* det. 13) G *saknar* groof. 14) K: förseende. 15) H *saknar* af. 16) G: miste hon då. 17) C: hafwa. 18) F: sig. 19) L *saknar* läggier. 20) CHKL: enskylte. 21) I: icke ifrån dråparen härflyter. 22) H: hwar andra. 23) CHKL: dräpt.

tijdh så omkommen, att man intet wist weet[1]), hoo den andre öfwerlefwat[2]), så tage dhen oskyldige och hans Arfwingar igenom honom Arfwet effter dhen brotzlige[3]). Men befinnes, den som sidst lefde wara twungen till förswar af sitt lijf att grijpa till motwärn så ware han dens andres Arfwinge och tage således hans arfwingar altsammans ock den andres intet[4]).

Cap VIII 1694. Kap. 8.

Om den som igenom grofwa missgiärningar sin Arfzrätt förwärkar[5]), och om biltoga mans och dess barns arf.

§ 1. Förer någon awog skiöldh eller beträdes[6]) medh förräderij eller[7]) onda[8]) Stämplingar mot Konungen och fädernes-landet, dhen samme hafwer förwärkat för sig och sine arfwingar all sin Egendomb och tage icke hans Arfwingar, uthan Konungen alt det arf, som till den tijden fallet och honom[9]) tilkomma borde[10]), men kan honom, sedan han sakfälter är[11]), något arf tillfalla, så niute[12]) det hans Arfwingar. § 1.

§ 2. Blifwer någon elliest[13]) sakfälter[14]) till[15]) efwig landzflycktigheet eller rymmer han af landet för någon annan groof missgierning. Kan honom och hans barnom som aflas och födas, sedan han biltoger wart, ehwadh hustrun till honom uthländes reser, eller han stiäls hem till henne[16]), något arf tillfalla, ware han ock barnen ifrå samma arf skildh[17]), och tage det hans inländske arfwingar, om dhe full borgen derför[18]) sättia willia, ty att, får han fredh i sine dagar, gifwe då dhe dhet arfwet honom och hans barnom tillbakars. De barn som honom födde ähro eller han aflat hafwer, för än han biltoger wart äga sin fulla Arfzrätt oförkränkt, ehwadh han fridh får eller intet[19]). § 2.

§ 3. Ähr någon allenast till een wiss tijdh landzflychtig dömbder[20]), så skall hans godz och arf honom till handa stå, till dess han igenkommer, men räntan ock afgiälden niute emedlertijdh Barnen eller Arfwingarne som hemma äro. § 3.

1) E: wet wist; F: att man wist wet. 2) DEG: öfwerlefde. 3) H *saknar:* effter dhen brotzlige. 4) *Sista punkten* (Men befinnes etc.) *fins allenast i* AI. 5) BCDFGK: Om dem som etc. förwerka; EHL: Om den som etc. förwerka; CH *sakna dock:* sin Arfzrätt; B *har* arfwelått. 6) I: eller beträdes någon medh etc. 7) B-HKL: och. 8) CHKL: andra. 9) H *saknar detta ord.* 10) GHK: bordt. 11) H *saknar* är. 12) I: miste(!). 13) DI: Blifwer elliest någon. 14) B-HKL: fälter. 15) H *saknar* till. 16) K: eller han stiähl sig heml:n till henne; L: eller han stiäls hembl:n til henne.

17) B-HKL: skillde. 18) I: därföre full Borgen. 19) CHKL: eij.

20) K: När någon allenast til en wiss tijd är landzflyktig dömder.

§ 4. § 4. De[1]) som falla ifrå dhen rätta Ewangeliska[2]) till een[3]) wilfarande troo och lära, niute aldrig något Arf i Swerige[4]). Sammaledes om någon, som af främmande lära ähr, sätter sig här i landet att boo, och låter emot KiörkioOrdningen sina barn i een förbuden gudztienst opforstras, så niute samma barn hwarken arf eller burskap här i Swerige.

1694. Kap. 9.

Cap: IX

Om uthrikes Arfwinge[5]) och dens Ärfwerätt, som öfwergifwer sitt fäderneslandh och sätter sig nedh att byggia och boo å[6]) främmande orter.

§ 1. § 1. Hafwer någon uthrijkes Arfwingar å dhen orten[7]) boendes, hwarest Swänsker man intet arf niuter, så niute eij heller den[8]) något arf i Swerige, utan tage den dödes inrijkes arfwingar samma arf. Hafwer den döde eij heller[9]) inrijkes arfwingar[10]), tage Konungen alt sammans. Ähr samma uthrijkes Arfwingar[11]) dhen dödes Sohn eller bröstarfwinge[12]) ock will sättia sig här neder i Swerige att byggia och boo[13]) sampt ställer innan natt och åhr, sedan arfwet föll borgen för sig, att han här[14]) stadigt och framgent förblifwa tänker, så tage han Arfwet[15]). Bor uthrijkes Arfwinge å dhen orth hwarest Swänsker man arf niuter, så niute och han arf i Swerige[16]), om han sätter sig här nedre[17]) att byggia och boo. Will han uthrijkes förblifwa, så tage eij mera än hälfften[18]) af arfwet, det öfriga tage Konungen. Kommer eij sådan uthrijkes arfwinge innan natt och åhr, sedan arfwet föll och medh fulla skiähl lagl. bewijsar, att han rätte arfwingen ähr, så tage andre den dödes arfwingar, som inrijkes närmast ähro att ärfwa, samma arf, hafwer ock dhen döde inge inrijkes arfwingar, tage Konungen altsammans.

§ 2. § 2. Öfwergifwer någon sitt fäderneslandh Swerige och sätter sig aldehles neder[19]) att byggia och boo på främmande orter, så

---

1) L: Den. 2) H *tillägger* Lähran. 3) L: dhen. 4) K *i marg.:* Örebro Rijkzd: Besl: 1617. 5) CH: arfwingar. 6) C: på; FG: i. 7) K: de orter. 8) H: så niute den eij heller etc. 9) H: Hafwer eij heller den döde. 10) C *saknar följande ord:* samma arf. Hafwer den döde eij heller inrijkes arfwingar. 11) B-GKL: arfwinge. 12) HI: bröstarfwingar.

13) BCDEGHKL: och will sättia sig här i Swerigie neder at bygga och boo; F: och will sättia sig neder här i Swerige att bygga och boo. 14) I *saknar* här. 15) H *saknar eftersatsen:* så tage han Arfwet. 16) B-HKL: här i Swerigie. 17) BCFGIKL: neder; H: neder här. 18) B: halfparten.

19) CH *sakna* neder.

niute eij heller han[1]) till det Arf sedermehra[2]) i Swerige falla kan större rätt, än andre å samma ort boendes uthrijkes arfwingar. Flytter han ånyo i landet igen[3]) här[4]) att byggia ock boo[5]), så niute då samma rätt som andre inrijkes arfwingar till det arf, som effter den tijden falla kan. Hafwer han barn och blifwa dee[6]) i landet qwar, när fadren träder här ifrån, så ware deras rättigheet dem ahldeles oförkränkt. Tager fader dhem medh sig uthländes, medan dhe omyndige ähro, och flyttia dhe innan åhr och dag[7]), sedan dhe till sine mogne åhr komne ähro, in i landet igen, så miste allenast det[8]) arf, som dem igenom deras fader ock för[9]) hans skull kunnat tillflyta, men niute ock igensöke i det öfriga alt annat arf, som medan dhe omyndige ock uthländes woro, fallet war ock dem tillhöra bordt[10]). Flyttia dhe eij i landet, för än [effter][11]) besagdan tijdh, så hafwe sedermehra ingen laga tahlan till det arfwet, som medan dhe uthrijkes wore, fallet hafwer. Aflar han barn uthländes, så föllia dhe sin faders wilkohr och niuta här i Swerige intet arf, utan dhe eller fader medh[12]) dem kan flyttia in i landet igen, tage då det arf, som effter dhen tijden dhem tillfalla kan.

Cap: X

1694. Kap. 10.

Huru och för hwad orsack[13]) skull fader eller[14]) moder måga sitt barn arfwelöst giöra[15])

§ 1. Will fader eller moder sitt barn arfwelöst giöra, så giöre det skrifftel. eller munteligen medh tweggie[16]) manna Wittnen och gifwe till kienna, orsaken, som dem der till brakt hafwer, såsom om Sohn eller dotter hafwer burit sin Handh uppå fader eller[17]) moder med wrede eller unsagdt och[18]) stått dem effter lijfwet, eller aldehles afklädt sig den wyrdnat han[19]) dem skyldig är och *§ 1.*

1) H *saknar* han. 2) B-HL: som sedermehra; K: som honom sedermehr i Swerige tillfalla kan. 3) I: igen i landet. 4) F *saknar* här.

5) K: Flyttar han ånyo här i landet igän at byggia och boo.

6) K *saknar* dee. 7) E: åhr dagh; I: natt och åhr; K: och flyttia dhe eij inom åhr och dag. 8) K: de. 9) B *saknar* för. 10) B: uthländes äro, fallet hafwer. 11) A *saknar ordet* effter, *hvilket finnes i öfriga handskrifterna med undantag af* B, *hvarest hela punkten saknas.* 12) C *saknar* medh. 13) C-HL: orsaaker. 14) D: och. 15) K *har i marg.:* Caussæ exheredationis Parentum. lib: II Tit: XIII Jnst: Nov: 115 cap. 3 et 4.

16) BG: tweggia; DEFI: twegge; C: treggia; H: 3:ne; K: 2:ge; L: twenne.

17) EFGKL: och. 18) D: eller. 19) B: som han; C *saknar:* han dem skyldig är.

dem i ord eller gierninger ett otilbörl. förachbt bewijsar[1]) eller och dem uthan all skiähl med otijdige processer anförer[2]) eller obewijsligen för någon groof Saak som deras heder och ähra angår, anklagar, eller[3]) utaf argheet förleder och bringar dem till det, som dem till lijf heder och[4]) ähra kan skadeligit wara.

§ 2. **§ 2. Sammaledes, om barnet kunde och doch intet wille[5]) sin fader eller dess[6]) Moder uti dess siukdom skiöta, i[7]) dess fattigdom nära, i hwariehanda olycka och hälst lijfznödh[8]) hielpa, och uthur fängelsse, där han hoos fienden fången låge, förlåssa.**

§ 3. **§ 3. J lijka måtto, om Sohn eller dotter emot föräldrarnes willie gifwer sig till fördärfweligit oärligit och berycktat sälskap, tager sig sådan hantering före, som föräldrarne och släckten till wanheder länder, eller begår stora och grofwa missgierningar, som ähra och lijf angå.**

§ 4. **§ 4. Förseer sig dotter med lägersmåhl, stånde[9]) [i][10]) faders eller moders makt henne arfwelösan giöra, ehwadh dhen som henne lägrat hafwer, tager henne till äckta eller eij.**

§ 5. **§ 5. Sammaledes, om Sohn eller dotter som är[11]) uti sine föräldrars huus och brödh, giffter sig emot faders och moders willia och Samtycke, eller försumma dhe, af föracht, till föräldrarne och uthan bewijslige[12]) hinder att höra och taga i detta[13]) måhlet deras rådh, så hafwe då fader eller moder, som till gifftomåhlet ej samtyckte[14]), makt att skillja ett sådant olydigt[15]) och wanwyrdigt barn ifrån alt arf effter sig, där icke för werldzlig rätt pröfwat blifwer, att föräldrarne uthan skiähl och till sitt egit barns skada det ächtenskapet förhindra willia.**

§ 6. **§ 6. Jngen arfwelösgiörelsse må för giltig hållas, som icke på fog och Skiähl sig grundar och måste grannel:n pröfwas, antingen föräldrarna igenom rättmätige Orsaker eller någon otijdig wrede och illwilliande menniskors ingifwande der till brackta äro.**

§ 7. **§ 7. Hafwa föräldrarna sitt barn arfwelöst giort och willia det återkalla, så stånde[16]) i deras makt och giöra[17]) dhet skriffteligit eller muntel. i trowärdige wittnens närwaro.**

---

1) CH: wijsat. 2) DEG etc.: omförer. 3) B-HKL: eller och.
4) B-HKL: eller. 5) D: will. 6) B-HKL *sakna* dess. 7) K: och i.
8) D: hälst i lijfsnödh. 9) B-HKL *tillägga* tå. 10) A *ensamt saknar prep.* i.
11) CHI: äro. 12) D: bewijsligit; F: obewislige (!). 13) B-HL: det.
14) H: som eij til Gifftermåhlet samtyckt. 15) CF: otijdigt.
16) BC etc. *tillägga* det. 17) BCDEG-K: och giöre; F: att giöra.

Cap XI: *1694. Kap. 11.*

Huru Barn som i fästom lönskeläger hordom och[1]) i förbudne leder[2]) aflade eller[3]) födde ähro, måge Arf taga.

§ 1. Aflar någon barn i lönskeläger och tager dhen förnedrade[4]) till hustru eller sig medh henne lagl. trolofwar ock dör sedan han eller hoon för än wigzlen åkommer eller låckar någon möö till lägersmåhl och aflar barn med henne under ächtenskapz låfwen och henne sedan motwilligen öfwergifwer, tå niute barnet samma rätt, som annat[5]) barn af laggiffto säng. J lijka måtto trolofwar sig någon med twenne, aflar han barn medh sin[6]) första[7]) fästemöö, så tage det fult arf, ehwadh ächtenskapet sedan fulbordat blifwer[8]) eller intet; häfdar han dhen senare, så niute hennes barn allenast oäkta barna Arf[9]), der icke och[10]) wigzlen sedermehra der på föllier[11]). Giffter sig någon med twenne, och wiste både[12]) den twegiffte så wähl som dhen sig medh honom eller henne giffte[13]), att dhen förre makan ännu i lijfwet ähr[14]), tå ähre the barn, som i sådant olaga giffte aflas, horebarn, och niute intet Arf[15]), hwarken effter fader eller Moder. Wiste dhen eena af dhem intet och kunde ej heller wetta, att dhen andra giffter war[16]), eller annor maka i lijfwet hade[17]), tage då barnet[18]) effter dhen oskyldige fult arf, men effter dhen brotzlige niute allenast arfwerätt uti det, som dhen samme under[19]) det senare ächtenskapet förwärfwa[20]) kan. Wiste och kunde ingentera wetta, att någon af dem annor[21]) äckta [maka][22]) i lijfwet hade, niute då dhe barn, som dhe tillsammans afla, fult arf så effter fader som Moder. Warder qwinnan[23]) wåldtagen, kan det lagl. bewijsas; och blifwer hoon[24]) i det samma hafwande, det barn niute samma rätt, som barn af ächta säng[25]).

§§ 1, 2. *§ 4.* *§ 5.*

§ 2. Aflar någon barn i lönskeläger uthan[26]) bewijslig Ächtenskapz lofwen med möö eller Änkia[27]), som intet berycktat lefwerne *§§ 6, 7.*

---

1) KL: eller. 2) D: förbudhen leedh. 3) DEFG: och.
4) B-HKL *tillägga* sedan. 5) D *saknar* annat. 6) F *saknar* sin.
7) KL: förra. 8) H: ehwad sedan ächtenskapet blifwer fullbordat.
9) K: rätt (arf); *i marg.*: alii. 10) G: der och icke.
11) I: där icke wigslen sedan därpå föllier, *samt* § 2 *såväl framför följande punkt som här nedan.* 12) I: så wähl. 13) CEKL: giffter.
14) I: war. 15) E: arfwet. 16) I: Wiste den, den andra ogiffter war.
17) E: hafwa. 18) B: Barnen. 19) KL: uti. 20) KL: förwärfwat.
21) F *saknar* annor. 22) A *ensamt saknar detta ord.* 23) B-GHI: Qwinna.
24) K: och kan det lagl. bewijsas och hon blifwer. 25) K *har i marg.*: c. 6 ärfdabl Ll c. 20 d. tit: Upl. c. 8. § 1. d. t: Östg:l. c. 13 § 2 d. t: Hl.
26) C-G *tillägga* någon. 27) C: möö eller flicka.

fört eller medh oloflig lägersmåhl tillförne beträdder warit, så niute samma barn icke allenast så af fader som Moder, till des det sig[1]) ernära[2]) kan, effter hwars och eens wilkohr och lägenheet behörig födo och upforstring[3]) utan och af qwarlåtenskapen effter fader eller Moder een siettendehl emot barn af ächta Säng Sohn emot Sohn och dotter emot dotter. Händer det ock, att ett sådant oächta barn medelst tienst och slögdom medh tijden till förmögenheet komma kan, så[4]) ärfwe fader eller[5]) Moder detta sitt barn, som ett[6]) annat deras barn af ächta säng, der det inga[7]) lijfzarfwingar hafwer. Äre eij[8]) fader eller Moder[9]), gånge[10]) samma arf till näste Hospital eller barnehuus, derest dhet faller[11]) och beläget ähr, och ärfwe i det öfrige hwarken oäckta barn sine syskon af ächta säng[12]) eller någon annan af släckten eij heller tage dhe något arf effter dhem.

§§ 3, 7. § 3. Aflar någon barn i hordom eller medh den[13]) som honom i blodet[14]) eller Swågerlaget närmare förbunden är[15]), än att dem emillan ächtenskap må byggias, så ware dhe barnen skilde ifrån alt arf. Kunna och dem penninger tillwäxa, då gånge de effter deras dödh, som ofwanberört[16]), till[17]) näste Hospital eller barnehuus, uthan dhe hafwe barn och bröstarfwingar, höre då så i detta fallet som elliest arfwet dem till.

§ 3. § 4. Barn aflade[18]) medh Skiökior som berycktat lefwerne fört och medh lägersmåhl tillförne beträdde warit, tage intet arf effter den, som kiennes[19]) dertill fader wara, uthan allenast effter sin moder, och det eij mehra än till een siettendeehl om hoon barn af ächta säng i lijfwet Hafwer. Där ock[20]) inga äckta barn äro, tage dhe[21]) fult arf effter sin moder. Så tage ock sammaledes Moder fult arf effter dem, dock ware dhen som till lägersmåhlet medh een sådan qwinna bindes, iempte Modren skyldig det med födo och behörig upforstring att föresee[22]), till dess det sig[23]) sielfwe nära kan, hwilket[24]) och om dem, som barn i hordom eller förbudne leder aflat hafwa, skall stadgat wara[25]).

---

1) B-HKL: sig sielf. 2) E: nära. 3) K *i marg.:* Kgl m:ttz Bref til samtl. HoffR. d. *(5 Febr.)* 1697. 4) CH: tå. 5) BC etc.: och. 6) CH *sakna* ett. 7) B: inga andra. 8) CH: Lefwer intet; EI: Äro eij. 9) KL *tillägga* till. 10) E: gånge tå. 11) BDEFG: fallet. 12) F *tillägger:* eller någon af ächta Säng. 13) CL: dhem. 14) F *saknar orden:* i blodet. 15) H: eller Swågerlaget när, än att etc. 16) HKL: som ofwan berört är. 17) C: i. 18) I: aflat. 19) C: dem, som kiennes; H: dem, som kiennas. 20) CH: doch. 21) CH: det. 22) CEFGKL: försee. 23) B *saknar* sig. 24) BCEGHIL: kan. Hwilket; D *saknar skiljetecken.* 25) C: hafwa wara; E: warda.

1694. Kap. 12.

Cap XII

Om Inventario

§ 1. Enär någon med döden afgår, så skall den efterlefwande makan eller, om dhen[1]) eij ähr, barnen eller deras förmyndare, och dher[2]) dhe eij heller äro, annor näster arfwinge på dhen ort, der arfwet fallet och beläget är, [all][3]) qwarlåtenskapen i[4]) löst och fast redbare medel eller uthstående så wiss som owiss skull och hwariehanda fordringar och rättigheeter, sampt hwadh [hwar][5]) och een af arfwingarne med det wilkohret[6]) pröfwas för uth bekommit hafwa, att det böör i hans arfzlått beräcknas tillijka med Sterbhusetz skriffter förskrifningar[7]) böcker och räckningar[8]) intet undantagandes af det dher till hörer[9]) och lyder så richtigt och redligen upgifwa och antekna låta, som han det[10]) medh Edh besanna kan uppförandes derhoos hwadh som utaf samma qwarlåtenskap afgå bör, finnes[11]) någon der emot något hafwa undandölt[12]) eller falskel. opgifwit, så[13]) plichte, som för annan tiufnadh. § 1.

§ 2. Ähr arfskapet å landet beläget och dhen som det faller effter frälssesman eller ofrälsse[14]) i konungens tienst eller elliest af förmöget wilkohr, så gifwe arfwingen Häradzhöfdingen å orten det[15]) tillkienna, som antingen sielf eller igenom någon i dess ställe tillordnat[16]) som[17]) iempte een annan edsworen Mann af nembden inventeringen ofördröijeligen bijwista ock noga tillsee skall, att alt behörigen[18]) i akt tages. Ähr han bonde eller Sterbhuset af[19]) ringa wilkohr eller är Häradzhöfdingen eij så när widh handen så kallas der till twå eller[20]) en af nämbden ock tillijka med en annan beskiedel. Man af nästa grannar. Faller arfwet i Staden, så skall arfwingen borgmästare och rådh der om å lijta[21]), som straxt twenne eller flere, effter som Sterbhusetz beskaffenheet fordra kan[22]) redel. Män der till förordna. § 2.

---

1) K *saknar* dhen. 2) I *saknar* dher. 3) A: att. 4) KL *sakna* i.
5) A *saknar* hwar. 6) CH: medh dess wilkor. 7) CH: förklaringar.
8) KL *sakna:* förskrifningar böcker och räckningar. 9) DIL: tillhörer.
10) F: den. 11) BDEFG: qwarlåtenskapen afgå bör. Finnes; HKL: bör; finnes. 12) I: deremot hafwa undandöllgt något.
13) B *saknar* så. 14) I: ofrälsesman. 15) E *saknar* det.
16) C: tilförd. 17) B-HKL *sakna* som. 18) CH *sakna* behörigen
19) H: i. 20) B-HKL: eller och. 21) I: tillita. 22) B-HKL: efter som sterbhusets beskaffenhet det fordra kan; I: efter som sterbhusets egenskap fordra kan.

§ 3. § 3. När qwarlåtenskapen effter den ena makan mannen eller hustrun uptäcknas skall[1]) ock dhen andre medh begges deras barn effterlefwer, så må med Inventeringen anstå till 6 weckor effter dhen aflednas dödh. Men infalla[2]) der wid dee omständigheet[er][3]), som intet opskåff af inventeringen tåla, eller dör någon barnlöös ock arfwingarne det[4]) begiära, eller ähro flere kullar inne i boet, eller ähr Sterbhuset giällbundet eller äro arfwingarne frånwarandes eller uthrijkes, eller wet man intet arfwingen[5]), så skall qwarlåtenskapen af dhem som ofwanbemält[6]), så snart dhe dher om ålijtas[7]), eller och uti Stadenom om arfwingen det williandes försummar eller intet widh handen ähr, så snart dee förnimma det någon med döden afgår, med det första, som giörligt[8]) inventeras, och om det icke så snart[9]) skiee kan, förseglas eller[10]) i förwar ock säkerheet sättias.

§ 4. § 4. Ähr boet widlöfftigt eller[11]) så beskaffat att det icke så[12]) snart[13]) eller innom bem:te[14]) tijd inventeras kan ock anhåller den, som det opgifwa och förtekna böör om något opskåf då föreläggie dommaren wiss dag och tijdh der till, effter som han det nödwändigt[15]) pröfwa kan, dock må ingalunda sådant opskåff till andras förfång, ock utan dess wichtigare[16]) orsaker tillåtas.

§ 5. § 5. När ett arf faller och således inventerat är[17]), så bör det widh nästa Ting[18]) eller trijdie[19]) Rådstugu dag af wederbörande arfwinge[20]) i Protocollet inteknas[21]) ock een afskrifft deraf i rättens förwaring[22]) ingifwas[23]).

§ 6. § 6. Försummar sig den effterlefwande makan eller Arfwingen[24]) richtigt och i rättan tijdh[25]) qwarlåtenskapen behörigen att uptekna låta, och träder dock till arfwet, så niute sedermehra ingen inventarii rättigheet, uthan sware till fulla giälden, ehwad arfwet, som dhe unfångit der till förslår eller intet, och böte der till med till nästa Hospital eller barnehuus een tredie-

---

1) F *saknar* skall. 2) H: i fall. 3) A *ensamt:* omständigheet.
4) D: dhe. 5) DK: el:r arfwingarne äro frånwarandes och utrijkes, el:r man intet wet arfwingen. 6) G *tillägger* är. 7) IK: anlijtas.
8) CHK: som giörligit är. 9) B-HKL: straxt. 10) CH: eller och.
11) F: och. 12) H: då. 13) B-HKL: straxt. 14) BDFGKL: ofwanbem:te; E: ofwan be:de. 15) KL: nödigt. 16) CH: wicktige. 17) B-HKL: När ett arf således inventerat är. 18) KL: tings-. 19) D *saknar* trijdie.
20) FH: arfwingar. 21) B-HKL: intecknas låta. 22) K: förwar.
23) CH: gifwas. 24) C *saknar* eller Arfwingen. 25) DF: och rättan tijdh.

dehl af det han uti boet unfångit. War Arfwingen, då arfwet föll, omyndig, och försummar förmyndaren sig [1]) det [2]) att giöra så ware Arfwingen saklöös, när han på edh och samwete upgifwer alt det arf han niutit och sware i det öfrige förmyndaren till dhen lasten som arfwingen, där han myndig warit i detta måhlet elliest [3]) åkomma bordt. Komma barnen till sine myndige [4]) Åhr, eller hafwer rätter Arfwinge uthländes [5]) eller å långwäga [6]) orter warit och finner intet inventarium för sig, eller är det elliest igenom hwariehanda hinder tillbaka satt, så uprätte, ehoo som Arfwet innehafwer eller dher till träder, innan natt och åhr, sedan han myndig eller samma förfall af wägen rögt ähr inventariumet så godt, som han medh edh besanna kan sig giörligit wara [7]), upteknandes qwarlåtenskapen med dhe dher till hörande rättigheeter effter dhen beskaffenheet, som dhen [8]) war eller wara borde, när dhen döda afledh.

Cap XIII *1694. Kap. 13.*

Om det som af ett Boo afgå böör för än Arfwingarne arfwet skiffta måge [9]).

§ 1. När ett boo behörigen optäcknat är, så skall för än till dehlning trädes, det som dijt intet hörer, såsom [10]) annors mans insatt och i förwar [11]) gifwit godz, som i boet finnes behållet, der ifrån först åthskillias [12]) [13]). *§ 1.*

§ 2. Sedan afgår af Sterbhusetz oskipto medel een skiählig och uti ett giälbundet boo af dommaren pröfwad och gilladh, måttelig [14]) begrafningz omkostnadh [15]), sampt den effterlefwande makans fördeehl ock så dher näst giäld [16]), morgongåfwa och testamente. *§ 2.*

---

1) B: och försummaren sigh; I: försummar sig förmyndaren. 2) L: detta. 3) I *saknar* elliest. 4) F: omyndige(!). 5) HKL: eller hafwa rätte arfwingar uthländes. 6) KL: långwarige. 7) B-HKL: sig då giörligit wara; I: som han medh Eed kan besanna sig giörligit wara. 8) B-HKL: det.

9) K: må. 10) CH: som. 11) B-HKL: förwaring. 12) B-HK: afskillias; L: att skiljas. 13) K *har i marg.:* c. 30 tingmbl. c. 9. kiöpmbl. *(LL?).* 14) I *saknar* måttelig. 15) K *har vid* begrafningsomkåstnad, *hwilket ord är understruket, följande marginalanteckning:* Kgl. m ttz Res: d. 10 Febr. 1690. Sw. Hof: dom d. 5 Dec: 1691 it: 26 Mart. 1698 16) *I handskriften* K *hänvisas från* giäld (*understruket likasom* morgongåfwa *och* Testamente) *till följande marg.-ant.:* c. 17 ärfdbl Stl. c. 22 d. t: ll. Kl. m:tz förkl. d. 8 octob: 1669. Kgl. m:ttz R: dom den 19 octob: 1691.

§ 3. § 3. Ähr giälden af giffte Persohner till begges nytta i warande ächtenskapet giordh, tå[1]) sware der till begge effter hwars och eens andeehl i boet, är det[2]) någonteras enskijlte giäld, så gånge den af den sammas enskijlte andeehl[3]).

§ 4. § 4. Sammaledes bör Morgongåfwa och testamente så[4]) å landet som i Stadenom[5]) af dhens andehl gå som gifwit hafwer.

§ 5. Ähr Morgongåfwa för giäld inteknadh[6]), gånge Morgongåfwa för giäld[7]). Ähr giälden förr inteknad, eller hafwer någon een föreskrefwen[8]) pant, som i morgongåfwan intet innefattat ähr, eller ähr hwarken giäld eller morgongåfwa lagl. inteknad gånge giäld för morgongåfwa.

§ 5. § 6. Hafwer man eller Hustru under warande ächtenskap med begges deras andeehl i boo oskipto sin enskijlte giäld och skull[9]) betalt, så bör hwadh af dens oskyldige makans andeehl[10]) der till taget är den samma eller dess arfwingar wid skifftet utaf denss andras andeehl gåttgöras, dock medh förbehåld af andras[11]) större[12]) rätt och förmåhn.

§ 6. § 7. Hafwer mannen till sin enskijlta nytta sin hustrus odahljord försålt ersättie då henne eller hennes arfwingar wid arfskifftet jämgått wederlag af sin odahljord. Hafwer han till begges nytta sin eller[13]) sin Hustrus odahljord föryttrat, så ersättie[14]) den makan hwilken dhen andras arfwejord till godo kommen är honom eller dess Arfwingar af sin andehl så mycket igen, som han eller hoon effter sin gifftorätt i boet bör swara till.

§ 7. § 8. Finnes[15]) i Sterbhuset ingen[16]) jämbngod obeswäradh fast eller annor[17]) ägendomb, hwar med den ersättias kan; ähr då[18]) hustruns jord medh hennes samptycke såld, ware hennes egen skada, hwad som brista[19]) kan, är det henne Owitterligen eller uthan hennes bewislige samtycke skiedt, söka hoon då[20]) innan natt och åhr effter mannens eller, om hoon för mannen dör, hennes arfwingar effter hennes dödh, samma försålde arfwejord med

1) BCFH: så. 2) KL: der. 3) K *har i marg.:* c. 27 Tingmbl. förkl. öfwer lag: rätta först: 1682. 4) CH *sakna* så. 5) CD: städerne.
6) B-GKL: Åhr mårgongåfwan (B: -gåfwa) för giälden inteknadh.
7) KL: giälden. 8) BD-GIKL: förskrefwen. 9) I *saknar* och skull.
10) C: deel. 11) H: den andras. 12) BE: stoore. 13) E *saknar* sin eller. 14) G: så ersättie då. 15) D: Nu befinnes; EFGKL: Nu finnes.
16) CH: någon; E: igen. 17) B-GKL: eller och annor. 18) B: tå är.
19) I: skada; *i* A *är ordet* skada *understruket och* brista *skrifvet ofvan raden.* 20) BC etc.: söke tå hon.

laga domb igen af den, som jorden olagl. kiöpt eller i handen hafwer.

§ 9. Eij må någon Arfwinge till arfwet träda[1]), eller om *§ 8.*
dhe flere ähro, det sins emellan skipta, för än gäld[2]) betahlt är, giör det någon, så sware till all giäld, ehwad arfwet lijtet eller myckit warit[3]), och stånde i skullfordrarens makt att sökia för sin fordring, ehwad han will hela Sterbhuset eller dhe af arfwingarne, som honom lagligast falla[4]).

§ 10. Yppar sig giälden sedan arfwet delt är, och war den *§ 9.*
då aldehles okunnig så ware Arfwingarne eij[5]) pligtige, om samma giäld deras unfångne Arf öfwerstijger mera att återbära än dhe af boet nutit med dess upburne afgiäld och ränta, med mindre de icke som förbemält, utan inventario till arfwet stigit hafwa.

Cap XIV

Huru emillan Arfwingarne förhållas skall, när dhe i oskiffto boo lefwa[6])

§ 1. Sedan[7]) Sterbhusetz förmögenheet uptäknadh och giäl- *§ 1.*
den betalt ähr, då stånde[8]) uti[9]) arfwingarnas behag, ehwad dhe i boo oskipto lefwa eller straxt skiffta willia[10]).

§ 2. Åsämjes dem att lefwa i boo oskiffto[11]), så upsätie sine *§ 2.*
bolagz[12]) wilkohr skrifftel. i twenne gode mäns närwaro. Försumma dhe det att giöra, så stånde till deras egit äfwentyr, ehwadh boet igenom dens eenas flijt och arbete förbättras eller igenom dens andras lättja och förseende förwärras, dock omyndige barns rätt aldehles oförkränkt, till dess dhe sine laga förmyndare bekomma.

1) H *saknar* tråda. 2) B-HKL: giällden. 3) K *har i marg. följande anteckningar: (vid §:ns början)* Res: på Borgersk. Bes: 1668. § 18. Förmynd. ord: 1669. § 29; *(vid midten af §:n)* Förkl. öf:r lag: först: 1687 art: 2. § 1. c. 17 § 1 ärfdbl. Stl.; *samt (vid §:ns slut)* dict: art: 2 et § 1 af förkl. öf:r lag: först: de an: 1687. 4) B-H: eller dhen af arfwingarne, som honom kan lägligast (CG: lagligast) falla; K: eller de af arfwingarne, som honom kan lägligast falla; L: dhe arfwingarna, som honom kan etc.; I: lägligast falla. 5) H: så ware eij Arfwingarne. 6) CH: i boo oskipto lefwa; I: i oskipto lefwa. 7) E: Sedan som. 8) B-FHKL: stånde tå; G *endast:* stånde. 9) B: till. 10) K *i marg.:* nemo n. secundum regulam, invitus cogitur contrahere in communionem, cum communio pareat rixas. 11) L: Åsämjas dem att boo oskipto. 12) FI: bohags.

1694.
Kap. 15.

Cap: XV

Huru Arfwet[1]) skiptas skall

§ 1. § 1. Willia een eller [någre][2]) af arfwingarne till skipte träda och dhe andre wägra eller[3]) uppehålla det[4])[5]), så ålijte[6]) dhen, som skiffta will domhafwanden å orten, der som Sterbhuset är, hwilken samptel. Arfwingarne een wiss tijdh föreläggia skall att sammankomma till dhen Orth[7]), ehwarest skiptet förrättas böör. Komma dhe eij till föresattan dag och wijsa dock[8]) inga lagl. förfall, eller hafwa dhe sine laga förfall[9]) eller äro[10]) uthrijkes stadde och hwarken sielfwa komma eller någon annan i deras ställe fullmäktiga[11]), innan natt och åhr, sedan de derom äro tilsagde wordne eller ock är någon|[12]) å[13]) så långwäga[14]) Orter[15]) stadder, att innan natt och åhr intet budh[16]) till ock ifrån honom[17]) komma kan[18]), så förordne tå rätten någon, som widh[19]) arfz fördehlningen deras rätt förträder och ware det så gilt, som dhe sielfwe tilstädes warit;

§ 2. § 2. Dör entera af föräldrarne och lefwer den andra med begges deras barn effter; åhre barnen myndige och begiära, att medh dem skifftas skall eller pröfwar dommaren icke rådeligit arfwet hoos fader eller Moder längre att innestå låta, ware förplichtat sine barn innan förelagdan dag af dommaren att afwittra. Skulle och fader eller Moder i annat giffte träda, uthan att afwittra sine barn, plichte, som i gifft:b. förmähles.

§ 3. § 3. Alt arfskiffte, så å landet som i Staden, så emellan frälsse som ofrälsse, bör skiee åthminstone uti twenne redel. mäns närwaro, som antingen af[20]) arfwingarne där de myndige eller, der dhe alle eller somblige omyndige åhro, utaf rätten der till förordnas.

§ 4. § 4. Desse skohle alt[21]) arfwet fast eller löst redbart eller uthstående skull uti så lijka låtter dem emillan skipta, att ingen der igenom må[22]) förfördehlat blifwa, ock niute då hwar ock een

1) B-HKL: arf. 2) AI: någon; E: flere. 3) CFH: och. 4) CH *sakna* det. 5) K *i marg.:* Hereditas jacens. 6) I: anlijte. 7) KL: hwilken samteliga skal sammankalla til den ort. 8) H *saknar* dock. 9) C *saknar:* eller hafwa dhe sine laga förfall. 10) B: eller äro the. 11) BD: Fullmächtige; K: befullmäktigat; L: fullmächtigat. 12) D: eller är och någon; H: eller och någon. 13) C *saknar* å. 14) KL: långwägat. 15) BC etc.; orth. 16) I *saknar* budh. 17) CH *sakna* honom. 18) F: kan komma. 19) C: i. 20) BCFHKL: uthaf. 21) C *saknar* alt. 22) I: at ingen må där igenom.

det som honom medelst lått tillfalla kan, så frampt dem icke åsämijes[1]) uthan låttande sina andehlar taga, hwilken[2]) ware tå[3]) äfwen så gilt, som hade hwar sitt medh låttande undhfångit. Skier något skipte annorlunda, ware det ogilt.

§ 5. Hafwer föräldrarna begge eller entera sine barn något § 5. föruth gifwit, wari sig fast eller löst, så skall det, som gifwit war[4]) så wijda det i anseande till boetz wilkohr af något wärde[5]) pröfwas och om hwarken föräldrarne skrifftel.[6]) eller medh wittnen sin willia annorlunda förklarat, eller barnen elliest bewijsa kunna gåfwan owilkorl. skieddh wara, sådant barnomen, när dhe framdehles effter fader eller moder, som gaf, komma att ärfwa å deras arfzlått beräcknas och tage dhe andre[7]), som mindre eller intet bekommit der emot sin lått uti annat jembngått[8]). Hafwer tå någon mera upburit än hwardera af Syskonen, sedan giäld afdragen ähr, bekomma kan, gifwe det eller dess wärde dem androm till skiptes.

§ 6. Hwadh föräldrar på sine barns födo, kläder uptuckt- § 6. ning[9]) uti bokelige eller andra effter hwars och eens ståndh och ämbne lofl. öfningar, så wähl som ock döttrarnas brölopzkost[10]), medan dhe begge i lijfwet ähro, påkåsta, må eij barnomen till afräckning upföras[11]). Dör een af föräldrarna, så ware dhen efterlefwande[12]), så wijda han gitter och förmår, plichtig till barnens nödige och hwars och eens wilkohr lijkmätige underhålld, så länge dee omyndige äro af sina medel så myckit att sammanskiuta, som hoon eller han effter sin andeehl i boet bör swara till[13]), och hwad mehra å dem påkostas afräckne[14]) det å deras fäderne eller Möderne, ähro barnen myndige och lefwa i sine föräldrars huus och brödh, [stånde][15]) i föräldrarnes behag, hwad[16]) å dem då[17]) till deras födo och underhåll eller ock Söhnernes resepenningar påkostas dem[18]) till afräckning å Arfwet att upföra, dock att föräldrarne sine barn föruth wetta låta, att sådant dem frambdeles beräcknas skall; giöre dhe dhet intet, då ware barnomen hwad dee i så måtto niutit, oberäcknat.

---

1) D: dhem icke åsämia; H: dhe icke åsämjas. 2) B-HKL: hwilket.
3) C *saknar* tå. 4) CH: warder. 5) H *saknar:* af något wårde.
6) B: och om Förälldrarna hwarken skriffteligen etc. 7) I: den andre.
8) E: så godt. 9) BCEFHIKL: kläder och uptuktning. 10) KL: så wähl som dottrens bröllopskåst. 11) KL: afföras. 12) F: effterlembnade.
13) H: före. 14) CHI: afräkna; KL: afräknas. 15) A: stående.
16) CH: ehwad. 17) I *saknar* då. 18) C: dhe.

§ 7. § 7. Åhr det som i Skiptet kommer fast egendomb å landet, så hafwe broder tagelåtten för Syster och iblandh bröderne dhen äldste eller om han dödh är, hans Sohn eller, om han inge manlige bröstarfwingar hafwer, den äldste af Bröderna som lefwer för dhen[1]) yngre, så att den äldste brodren äger taga den[2]) Sätegården Honom bäst synes medh dee[3]) näst omliggande Ägor och gårdar, som i anseande till Skog betesmark och Hööbord[4]) wid samma gårdh, nödige och[5]) omistandes äro, och gånge sedan dhe andre Sätegårdarne om den döde flere än een Hafwer till låttning emillan dhe andre bröderna. Dher ock det så tilräckier att sedan bröderne[6]) hwar sin[7]) bekommit, iämbwähl äntå någon[8]) för Systrarna öfwerblifwer[9]), så gånge den[10]) dem till låttning. Finnes allenast een eller[11]) icke så många Sätesgårdar, att hwar sin bekomma kan, så sättie å dhen låtten, som Sätesgården feblas jämbngått wederlag[12]) der emot af Strögodz[13]). Hafwer ock dhen döda ingen Sätegårdh uthan strögodz[14]) eller annan fast ägendomb såsom skatträttigheeter, bruuk Hamrar qwarnar etc så ware i detta[15]) måhlet lag samma, så, att den äldste brodren för dhen[16]) yngre, och bröderne för Systrarne tagelåtten hafwa, dock så, att hwar och een emot dhen andra effter Lag sin fyllnadh bekommer. När och dhet[17]) fasta eij för allom tillräckier, så tage dhen sin lott i löösöhron, som Jordh eij bekomma kan eller låta[18]) sig uthlösa med Penninger. Hafwer eij den som wid Jorden blifwa skall[19]), hwar medh han den andre[20]) sin andehl[21]) uthlösa kan, sittie han å Jorden qwar[22]), effter sin dher uti hafwande rätt, till dess han sin fulla betahlning uthbekommer, sammaledes[23])

---

1) B: dhe. 2) C *saknar* den. 3) D: dher. 4) BK: hööbörd; CH: hööbol. 5) D *saknar* och. 6) C *utesluter, i följd af ouppmärksamhet från afskrifvarens sida, följande:* Dher ock det så tilräckier att sedan bröderne. *Dessa ord hafva sannolikt i den följda handskriften utgjort en rad, hvars sista ord haft sin plats omedelbart under ett liknande ord i närmast föregående rad, hvaraf afskrifvaren förvillats. Samma gäller om några uteslutningar, som här nedan anmärkts.* 7) L: sitt. 8) K: än någon; L: än något. 9) CH: igenblifwer. 10) CH: det. 11) F: och. 12) KL: i wederlag. 13) C: tå sättie låtten, som sätegård jemgodt wederlag der emoot uthaf Strögodz. 14) HI: *sakna:* Hafwer ock dhen döda ingen Sätegårdh uthan strögodz; *hvarigenom omening uppstått. Jfr not. 6 här ofvan.* 15) B-GHKL: det. 16) BDEGH: dhe. 17) I: den. 18) BC etc.: låthe. 19) F *saknar* skall. 20) C: dem andra. 21) BCDEFHKL: för sin andehl. 22) B: uthlösa, sittie då han qwar å jorden; DE etc.: sittie då han å Jorden qwar. 23) BC etc.: uthbekommer. Sammaledes.

äga ock den dödes samskylde tagelåtter[1]) för dem, som honom allenast halfskylde äro men[2]) är thet fädernes[3]) godz som i skipte kommer, så[4]) hafwe halfbroder å fäderne[5]) der till tagelåtten för samsyster, och, ehwarest flere samarfwingar äro, dhe å fädernes[6]) till fädernes, ock dhe å mödernes[7]) till mödernes godzen; Om[8]) den döde godzet icke ärfft uthan förwärfwat, hafwe dhe å fädernet[9]) för dem å Mödernet. J det öfrige stånde alt till låttning.

§ 8. Eij må å ett skattehemman flere åboer än högst[10]) 4:ra wara; äger och någon mindre af dem än een 4:dendeehl i hemmanet, så låte sig af de andre[11]) eller dee som störste dehlen äga[12]), med Penninger uthlösa. Äre flere Arfwingar till ett Skattehemman än 4ra och hafwa dhe all[e][13]) lijka stoor arfwedeehl[14]) så[15]) stånde till låttning, hwem widh hemmanet blifwa skall, och löse han sedan dhe andre[16]) dher uthur. Will han sig eij uthlösa låta, så sättie Penningar i rätten[17]), och wägrar han[18]) dem der strax att emottaga[19]), så ware dhe till näste Hospital förfallne. *§ 7.*

§ 9. Angående dhen egendommen som i Städerne ähr, stånde alt till låttande, ehwadh det broder eller syster[20]), sampt fast eller löös Egendomb är[21]). *§ 8.*

Cap XVI

1694. Kap. 16.

Om ny jämkning af arf, när skiptet klandras.

§ 1. Skulle ock någon, sedan ett skipte lagligen förrättat ähr, förmena sig der widh förfördehlat wara[22]), och begiärer, att med honom jämkas skall, så ansöke dherom å landet innan natt och åhr och i Staden innan tree Månaders tijd, effter det skiptet skiedde[23]) domhafwanden å orten, hwarest det skiedt är, hwilken då fyra gode männ tillordnar, som samma skipte öfwersee, och, dher hans tahlan skiälig pröfwes, emellan arfwingarne så jämka skohla *§ 1.*

1) BC etc.: tagelotten. 2) BEFBIL: äro. Men; D: äro, Men. 3) F: fadrens. 4) C: tå. 5) B-GKL: fädernet. 6) B-GKL: fädernet; H: fäderne. 7) BD-GKL: mödernet; CH: möderne. 8) B-HKL: och om. 9) K: utan förwärfft hafwer, då å fädernet. 10) D *saknar* högst. 11) H: den andra. 12) BDEFKL: eller den som störste dehlen äger; CGH: eller den som större dehlen äger. 13) A: all; D: och alle dhe hafwe. 14) I: andeel. 15) C: tå. 16) BH: den andre. 17) BDEGHL: så sättie Penningarne i Rätten; K: så sättie in Penningarne etc.; C: sättie Penningarne etc.; F: uthlösa, låte så sättia penningar i Rätten. 18) B-H *tillägga* äntå *och* KL tå. 19) K: antaga. 20) H *saknar* syster. 21) K: ehwad det är broder etc. 22) CH: Skulle ock sedan ett skipte lagligen förrättat är någon förmena sig der wid fördelat wara.
23) KL: effter skiptet skiedde.

att hwar ock een skadeslöös blifwer, och dhen som förfördehlat[1]) åhr, sin behörige fyllnadt af dhe andre bekommer.

§ 2. § 2. När tå sålunda een gång lagl. jämkat är, så ware det ståndigt[2]), och gånge sedan eij yttermehra ny jämkning der öfwer[3]).

1694. Kap. 17.

Cap XVII

Om klander uti arf.

§ 1. § 1. Twistas emillan dem, som ärfwa willia, hwilkentera[4]) den döde närmest skyld är, uthräkne tå hwardere sin ätt in för rätten och[5]) gånge dhen till arfwet, som sin skyldskap sannan och eij osannan med bätre skiähl och trowärdigare[6]) wittnen bewijsa[7]) gitter, dock för det inkommande[8]) Jäfwet skull, skall han borgen för sig ställa, förän han arfwet uthtaga må, och dher boos afläggia sin edh, det han ingen närmare eller annor jämarfwinge weeth, kan då dhen andre, som om arfwet med honom twistar, eij innan natt och åhr till sin föregifna skylskap och arfzrättigheet bätre skiähl framtee, och tahlar eij heller någon annan Lagl. på det Arfwet innan åhr ock dag effter det arfwet föll, så behålle dhen arfwet som det i händer hafwer. Men kan rätter arfwinge bewijsa, det han laga[9]) förfall hafft, som honom hindrat sin rätt att bewaka, hwilket till dommarens ompröfwande lembnes, så hafwe han trij Månade dag på sin rätt att tahla, effter[10]) samma hinder uphörer.

§ 2. § 2. Åhr rätter Arfwinge inrijkes man ock dock å så långwäga Orter boendes, att han om arffallet[11]) eij så noga kundskap hafwa kan, eller är han uthländes[12]) å Konungens[13]) eller sine[14]) ährender stadder. wet man dock[15]) hoo ock, hwarest han är, gifwe dee af Slächten, som wid handen äro, domhafwanden å Orten, och domhafwanden arfwingen det tillkienn[a][16]). Kommer han då eij och tahlar på sitt arf, innan natt och åhr, sedan det[17]) föll[18]), hafwe sedermehra ingen laga tahlan med mindre han icke[19])

1) C: fördeelat. 2) B-HK: ständigt. 3) C: och gånge sedan ingen ny jämkning der öfver; I: och gånge sedermehra eij ny jämkning der öfwer.

4) CH: hwilken. 5) K *i marg.:* C. 15. §. 1. Årfd.bl. Ll. 6) HI: Troowärdige. 7) D: wijsa; F: bewijsas. 8) B-HKL: inkombne. 9) DEF: laglige. 10) B-FHK: effter thet. 11) CFH: arfwet. 12) D: inländes(!).

13) F *tillägger* tienst. 14) I: sine egne. 15) B-HKL: tå. 16) A: tillkienner. 17) BKL: arfwet. 18) A *har i texten vid detta ord* NB *och i marg.:* och blef honom kunbart, *hwilket tillägg sannolikt gjorts af dens hand, som haft förslaget i och för påminnelsers afgifvande.* 19) CH *sakna* icke.

å så [widt][1]) belägne uthrijkes Orter wistandes är, att intet budh till och ifrån honom innan natt och åhr komma kan niute då dag ock tijdh, effter som det af dommaren för honom giörligit pröfwas[2]), på sin rätt att tahla. Gitter Arfwingen Eden gånga[3]), att han ingen Kundskap om arfwet bekommit, och kan det honom intet öfwertygas, att han[4]) till sådan Owettenheet[5]), medelst egen försummelsse orsaak warit, niute, om han inrijkes är[6]), tree Månader, och, om han uthrijkes[7]) är, åhr ock dag ifrån det han det[8]) wetta fick.

§ 3. Weet man hwem, men intet hwarest arfwingen är, så skall Arfwet stånda, till dess han kommer. Kan han då medh Edh erhålla, att han hwarken af arfwet wettat eller der på tahla kunnat, tage samma Arf. Gitter han eij, eller kan honom öfwertygas, att han af[9]) arfwet wist eller wetta kunnat[10]), hafwe sin rätt förwärkat. *§ 3.*

§ 4. Weet man ingen laga Arfwinge och kommer eij budh af honom, eller någon Kundskap innan natt och Åhr, effter dhet Arfwet föll, tage då[11]) halfft Konungen och halfft näste Hospital; Kommer arfwingen sedan och gitter sina laga förfall bewijsa, hafwe makt sitt arf, dock utan afgiäldh och ränta[12]) att[13]) återfodra. *§ 4.*

§ 5. Jngen Arfwinge, ehwadh förfall han ock hafwa kan, må någon tahlan till något arf hafwa, sedan 20 åhr, effter det arfwet föll, förflutne ähro. *§ 5.*

§ 6. Åhr arfwingen uthrijkes boendes och kommer eij medh fulla skiähl och bewijs innan natt och åhr, effter det arfwet föll att han rätta arfwingen ähr, tage den dödes inrijkes arfwing[ar][14]) eller om dhe eij ähro Konungen och nästa Hospital samma arf.

§ 7. Träder oskylder man igenom falskt föregifwande af skyldskap till arfwet, eller, ähr han dhen döde skyld och weet dock annor närmare wara, kan det sedan kunnogt och honom öfwertygat blifwa, och hafwer rätter arfwinge uthan laga förfall sin tahlan försummat, så ware samma arf till konungen förfallit. *§ 6.*

§ 8. Nu ähr den som arfwet till sig tagit hafwer, dödh, för än klander derå skeer så sökie det igen af hans arfwingar, haf-

1) A: wist. 2) I: pröfwas giörligit. 3) I: gångit. 4) KL *sakna* han. 5) H: wettenheet. 6) B-HKL *sakna* är. 7) B-HKL: uthländes. 8) D *saknar* det. 9) F *saknar* af. 10) E *saknar följande:* tage samma Arf etc. wetta kunnat. 11) B-HKL *sakna* då. 12) I: utan Ränta och afgielld. 13) KL *sakna* att. 14) A: arfwinge.

wer han inga Arfwingar, så tage det eller dess wärde igen uti Sterbhuset. Finnes uti Sterbhuset inge Medel att tillgå, och är arfwet uti andras händer, medelst[1]) kiöp eller[2]) förpantning etc. kommit så hafwer dhen, som det medh rätta[3]) tillhörer[4]) makt sitt lagl. att[5]) åter taga[6]), ehwarest han det finner, om den som det i handen hafwer eij gitter Eden[7]) gå, att han redeliga och intet wettandes det någon annan, än den, som sålde der till berättigat war sig det tillhandlat. Men gitter fångesmannen samma Eden[7]) gå, och kan honom eij heller öfwertygas[8]), att han kunnat det wetta[9]), så behålle sitt oqwaldh den som det lagl. fångit[10]); Hafwer han det genom gåfwa eller[11]) testamente bekommit ware då arfwingens[12]) rätt bättre än hans.

16: 3, 4. § 9. Kan det som i skipto gångit är[13]), i annor måtto klandras, och går det honom, som det fångit hafwer medh lag och rätt ifrån, så hålle dhe andre arfwingarne honom skadeslösan, och gifwe honom för det han mist sitt[14]) tillbörl. wederlag, med mindre icke klarl. bewijses att han ensijditwijs, uthan dhe andre Arfwingarnes råd och wetskap Sterbhusetz rätt illa förswarat försummat eller efftergifwit[15]) hafwer, i hwilken händelsse lasten honom allena föllier.

1694. Kap. 18.

Cap: XVIII:

Om Testamente Hwem det göra må och huru det lagl. upprättas skall.

§ 1. § 1. Will någon Testamente och förordning giöra om sin ägendomb hwem[16]) den effter hans dödh tillhöra[17]) och hwadh han tå elliest will hållit hafwa, så måste den samma till laga Åhr[18]) kommen, sig sielf rådande, widh gått och fult förståndh, sampt af frij willia[19]) och[20]) utan twång låckande eller förledande der till brackter wara.

§ 2. § 2. Dock fast hustrun under mannens wåld står, så[21]) må hoon lijkwähl makt hafwa att testementera af sin rätt och andehl i boet.

1) B: förmedellst. 2) D: och. 3) KL: med rätt. 4) DEFG: tillkommer. 5) E *saknar* att. 6) H: återkalla. 7) B-HKL: Eed. 8) KL: öfwerläggias. 9) G: att han deth kunnat weetha. 10) B: så behålle sitt oqwallt den som lagl:n fången. 11) H: gåfwor och. 12) F: arfwingarnes. 13) K *i marg.:* Kgl. M:ttz dom d. 5 Maji 1684. 14) CH *sakna* sitt. 15) BE: öfwergifwit. 16) H: hwilcken. 17) CH: tillhöra skall. 18) I: ålder. 19) E: samt ock frij willia. 20) F *saknar* och. 21) B-HKL *sakna* så.

§ 3. Sammaledes gifftwuxne Jungfruer, som till gått förståndh § 3.
och wettenskap[1]) komne ähro och kunna något förhwärfwa eller spara, måge, ändock dhe under förmyndare äro, göra testamente uti det som dhe äga och effter lag tillåteligit ähr, dock[2]), att det skieer af gått frijwilligt betänkande[3]), och för skiähblige orsaker.

§ 4. Widh alt Testamente bör säkerheet wara, om dens[4]) § 4.
yttersta willia som testamentet giort hafwer och förty måste hwar ock een, som ett testamente giöra will, särdehles, när det muntel. skieer dertill bruuka twenne eller trenne[5]) trowärdige wittnen, som i all händelsse kunna[6]) Edel. och fullkombl. betyga, att det eller det warit Testatoris rätta mening och wilija.

§ 5. Uthi Skriffteliga Testamenter bör det äfwen wähl hållas § 4.
och i ackt tagas, till förekommande af alt twifwelsmåhl om eens eller annans egenhändige Nampns Underskrifft[7]) warandes det[8]) wilkorligit[9]), om dhen som[10]) sitt testamente skriffteligen upsatt hafwer will låta wittnen dess Jnnehåldh läsa eller eij, allenast de kunna säija, att dhe[11]) der öfwer warit kallade till wittnen, och att han förklarat för dem sådan hans willia[12]) wara, som samma af dem underskrefne och bekräfftade testamente innehåller och förmähler.

§ 6. Men är hela testamentet med hans egen hand skrifwit eller medh hans egenhändige Underskrifft betygat att det ordh ifrån ordh således effter hans egen willia och begiäran upsatt är eller skulle elliest sådant tillfälle hända att någon icke hade så[13]) twenne wittnen widh handen och om dess handz och Nampns Underskrifft intet skiähl:t twifwelsmåhl woro[14]), bör samma testament icke dess mindre hafwa sin laga krafft och beståndh, fastän der öfwer [inga][15]) wittnen warit hafwa.

§ 7. Är blotta Nampnet[16]) medh hans[17]) egen hand under- § 5.
skrifwit eller är Testamentet allena[18]) Muntel. giort och honom sedan tijd och lägenheet gifwes Wittnen der öfwer att kalla och testamentet skrifftel. att[19]) upsättia låta, och han det icke giör innan natt och åhr så hafwe[20]) det testamentet ingen krafft.

1) F: till gott wettenskap och förstånd. 2) CH: och. 3) D: af frijwilligt betänckande; H: af godt och willigt betänckiande. 4) CH: dess.
5) DEFG: tränne eller twenne. 6) F *saknar:* trowärdige wittnen, som i all händelsse kunna. 7) E: egenhändige underskrifft. 8) B-EGHIK: doch.
9) D: witterligit. 10) H *saknar* som. 11) F *saknar* dhe. 12) K: hans yttersta willia. 13) I: sådane. 14) BDGHL: wore; C: wara. 15) A: ingen; FGKL: inge. 16) E: År detta nampnet. 17) D *saknar* hans.
18) B-HKL: allenast. 19) B *saknar* att. 20) HKL: hafwer.

1694.
Kap. 19.

Cap: XIX:

Om wilkorligit Testamente.

§ 1. § 1. Giör någon ett wilkorligit testamente, så bör dhen förordning och dee wilkohr, som således lagl. och testamentwijs föresatte och giorde äro, så wähl af den, som först testamentet bekommit, som [dess][1]) efterkommande uti hwadh leedh den ock woro[2]) obrossligen hållas ock alt framgent till alla stycker effterlefwas[3]),

§ 2. § 2. Ware fördenskull hwariom och eenom tillåteligit, att giöra till sin släkts[4]) och huus heder och wälstånd så wähl som i andra tillfällen een ständig förordning, att barnen eller andra icke[5]) skohle hafwa makt, något testamenterat godz, huus, fruchtbart Capital eller andre löösöhron som igenom Nyttiande intet förtäras att dehla förminskia eller föryttra, utan man effter man låta sig nöija medh dhen åhrl[ige][6]) der af flytande Nyttan.

§ 3. § 3. Skulle någon af Efterkommenderna giöra emot dhen dödas föreskrefne wilkohr, bör med honom så förfaras[7]) som Testamentet föreskrifwer, eller, der det icke något dher om förmähler[8]) effter lag och billigheeten förbindes testamentet att efterlefwa, så att dens goda upsåth och willia som testamentet giort, der igenom icke må komma att lijda eller testamentet derföre rubbas och mista sin krafft; hafwandes ingen större makt och rättigheet[9]) uti ett wilkohrl. Testamente, än sielfwe wilkohren innehålla, och således icke heller andre såsom den dödas effterkommande[10]) Creditorer, Mågar, Sonehustrur kunna annan rätt och förmåhn[11]) begiära, än sielfwa testamentet effterlåter och dess nyttiare uti dess lijfztidh åhrl. der af kan hafwa[12]).

§ 4. § 4. Jcke heller må någon åthniutare genom sitt brått och förseande förfördehla andre som der uti någon rätt eller nytta då[13]) kunna[14]) äga eller frambdeles hafwa att förwänta.

§ 5. § 5. Skulle dhe föreskrefne wilkohren på något sätt släckna, så att om det borttestementerade icke[15]) wijdare stadgat finnes, bör

---

1) A: deras; I: och deras. 2) BDEFGKL: dee och woro; CH: dee och äro. 3) I: effterkommas. 4) H: Slätts. 5) C *saknar* icke. 6) AHK: åhrl.; CL: årligen. 7) G: bör så med honom förfaras. 8) B-GKL: dher det icke der om något förmähler; I: föreskrifna wilkor, eller där de därom något icke förmähler. 9) H: rättigheet och macht. 10) D-GKL: effterkommandes. 11) I: annan förmohn och rätt; KL: rätt och förmåner. 12) F: kan äga; L: hafwa kan. 13) K *saknar* då. 14) H: kunde. 15) B: intet.

densamme effter dhen allmänne lagen widh dhen sidste åthniutarens tijdh acktas, såsom annan dess owilkohrl. ägendomb[1]).

Cap XX

1694. Kap. 20.

Huru myckit man må testementera.

§ 1. ArfweJordh[2]) å landet må ingen bortgifwa eller[3]) testementera ifrån sine[4]) barn och lijfzarfwingar eller annor sin närmeste arfwinge, som med honom af den Stam[5]) uprunnen är, hwadan Jorden till släckten först[6]) är förwärfwadh, medh mindre icke i sådant måhl flere samarfwingar[7]) äro och testamentet skieer till een af dhem under det wilkohr, att han samma Jordh allenast[8]) till bruket och inkombsten nyttia, men intet[9]) föryttra skall;[10]) hafwe tå makt att testementera een fierdedehl. *§ 1.*

§ 2. Så må ock fader angående skiptet och fördehlningen emillan barnen af sijne godz, ware sig ärfde eller förwärfde effter egit wälbehag[11]) skicka och förordna, när det allena[12]) så jämkas att hwartera sin deehl[13]) effter lag bekommer. *§ 1.*

§ 3. Åhr Jorden enom å fädernet tillfallen och arfwingen honom å Mödernet[14]) skyld, stånde[15]) enom då fritt[16]) till sin skyldeman[17]) å fädernet halfparten ock, om testamentet skieer till een annor een 6:tendeehl att bortgifwa, samma lag ware, om Jorden eens Möderne och arfwingen å fädernet åhr. *§ 1.*

§ 4. Erfftelig fast ägendomb och huus i Staden må dhen som barnet[18]) i lijfwet hafwer och, när arfwingen honom å dhen sijdan skyldh är, hwadan han Jorden ärfft hafwer ej mehra än till[19]) een 10:dedeehl bortgifwa dock, om den som testamentet niuta skall hans lijfzarfwinge[20]) eller med honom af[21]) samma förfäder födder åhr, hwadan han Jorden och huset ärfft hafwer, ware tillåteligt een siettendeehl, och der gåfwan under det wilkohr skieer som uti bemälte § 1[22]) wijdare förmäles een trediendeehl att för testementera. *§ 7.*

---

1) CEHL: wilkorlige egendomb. *(Stadgan om Testamenten 1686 har på motsvarande ställe:* oconditionerade Egendom.) 2) K: Årfd jord; L: Arfwet Jord. 3) H: och. 4) KL: sin. 5) CH: stammen. 6) H: först till slächten; I: till släckten förr. 7) H: arfwingar. 8) KL: allenast samma jord. 9) CHKL: icke. 10) C-G *sakna det följande:* hafwe tå makt att testementera een fierdedehl. 11) B: behagh. 12) BC etc.: allenast. 13) D *saknar* deehl. 14) E: å fädernet. 15) C: stående. 16) F: stånde thå enom fritt. 17) B-HKL: sine skyldemän. 18) BC etc.: barn. 19) CH *sakna* till. 20) D: arfwinge. 21) KL: å 22) BK: uti föregående § 1; C-G: uthi förbemälte §:1:; H: uti § 1; L: uti föregående 2 §.

§ 7. § 5. Nu ähr intet den som ärfwa skall, utan den till hwilken testamentet skieer[1]), honom å dhen sijdan skyldh, hwadan Jorden eller huset[2]) till arfz fallet[3]) är, hafwe makt trediedehlen[4]) att bortgifwa, skieer gåfwan till een annan gifwe hälfften mindre.

§ 1. § 6. Hafwer någon af sin erfftelig faste egendomb meera, än sagt ähr bortbytt eller försåldt[5]) eller förpantat, eller är dhen igenom hwariehanda hans förwållande skull eller brått medan[6]) uthmättning och Execution sampt laga upbudh och ståndh komme[n][7]) uti annor[8]) mans handh, då skall så mycken ock så godh aflinge Jordh af[9]) landet eller huus och tompt i Staden eller dher fast ägendomb icke finnes, löösöhrer och Penninger sättias i stället igen, och ikläda sig samma wilkohr och beskaffenheet.

§ 2. § 7. Borttestementerar någon sin bördkiöpte faste[10]) Egendomb, så ware den, som testamentet niutha will förplichtat dhen strax lagl. att upbiuda, och stånde då arfwingen, som bördzrätt der till äger fridt dhen effter mätismanna Ordom innan laga tijdh att inlösa.

§ 3. § 8. Hafwer någon å sin arfwe- eller bördkiöpte Jordh någon nödig nyttig[11]) och större förbättring giort än honom elliest effter lag åligger stånde i hans makt samma förbättringz wärde[12]) att borttestementera, hwilket arfwingen som Jorden behåller effter mätismanna Ordom betahla skall[13]), skulle samma förbättring af mätismännerne skattas onödig[14]) och eij så högt werderas som den hwilken samma förbättring testementerad[15]) är, åttnöijer, så må han sådant afföra eller dermedh giöra, hwad han[16]) behagar[17]).

§§ 4, 7. § 9. Utaf ärfftelig löösöhron må [man][18]) det eena barnet mer än det andra een tredung ock[19]), om testamentet allenast under mer berörde[20]) wilkohr skieer, hälfften gifwa; till een fiermare skyldh eller oskyldh gifwa[21]) eij mehr ifrån barnen än en fierdung: Jfrån

1) L: skiedt. 2) KL *tillägga* honom. 3) I: fallin. 4) B-HL: twå trediedeelar; K: ²/₄dehlar. *Uti* »Taffla som uthwijsar Proportionen uthaf dhet qvanto som så uthi arf som aflinge, fast som löst att testamentera tillåtes» *uppgifva* DEFGKL *(d. v. s. alla kända handskrifter, der denna* Taffla *förekommer) för ifrågavarande fall:* ²/₃. 5) K: bårtbytt, försålt. 6) B-HKL: medelst. 7) A: kommer. 8) H: eens annars. 9) B-HKL: å. 10) H *saknar* faste. 11) H *saknar* nyttig, *hvilket ord är utstruket i* L. 12) I: wärk. 13) I: skall. Skulle etc. 14) I: för onödig. 15) B-HL: till testamenterad; K: tiltestementerat. 16) I: honom. 17) E: Skulle samma förbättring till testementerad är, åthnöger, så må han sådant afföra, eller der wijd giöra hwad han behagar. 18) AI *sakna* man. 19) F *saknar* ock. 20) B: mehrbem:te. 21) BCEF etc.: gifwe.

föräldrarne och samsyskonen, om testamentet skieer till een af dem[1]), gifwe trefierdendehlar ock, om det skieer till een annan, hälfften. Åhr arfwingen fiermare skyldh, hafwe makt att testementera fyra femptedehlar.

§ 10. Aflinge Jord huus eller löösöhron må man barnomen emellan uti owilkorl. gåfwa hälfften och under mehrbem:te wilkohr twå dehlar borttestementera, men ifrån dhem till en annor testementera[2]) allenast en tredung, så ware ock alltijdh föräldrarne och samsyskonen eller deras barn een fierdung[3]) och, om testamentet skieer till een af dem een siettendehl förbehållen. Är arfwingen fiermare skyldh, stånde då enom frijt, så å landet som i Staden [att] gifwa[4]) och testementera af sitt aflinge så myckit man will. §§ 4, 7.

§ 11. Hafwe någon sin' rätte arfwinge uthrijkes[5]) boendes och testementerar han det arfwet, som samma uthrijkes arfwinge taga boort, till sine inrijkes[6]) arfwingar[7]), ware samma testamente fast, om uthrijkes arfwinge[8]) eij i landet flyttia will[9]). Testementerar någon i sådant fall till[10]) oskylder man inländes[11]) boendes sin arfwe-Jord, ware testamentet äfwenwähl ständigt i anseande till bem:te uthrijkes arfwinge[12]). Men om inlänsker arfwinge, serdehles[13]) den ifrå hwilkens förfäder[14]) Jorden[15]) till Slächten influten är der på lagl. tahlar, så[16]) niute han den rätt, och andehl, som lagen en sådan arfwinge förbehåller.

§ 12. Sätter samma uthrijkes[17]) arfwinge sig neder här i rijket att byggia och boo[18]), niute inrijkes arfwingerätt och ware ogilt, om ifrå honom till een annan mehr för[19]) testementerat är än lag förmåhr.

§ 13. Skieer Testamentet till Kiörkior, Skohlar och Studerandes[20]) underhåll eller[21]) dhe fattige och annat sådant christeligit och till det allmänna bästa ländande bruuk, gifwe een fierdung meer, än elliest i hwariehanda fall tillåteligit är.

§ 14. Widh alt[22]) testamente skall barnomen så myckit behållet lembnas, som dommaren till deras födo och underhåll, så § 6.

1) E: till en dehl af dem. 2) CFG: testementere; EI *sakna:* men ifrån dhem till en annor testementera. 3) H: Trijdung. 4) A: afgifwa.
5) H *saknar* uthrijkes. 6) C: uthrijkes(!). 7) I *saknar orden:* till sine inrijkes arfwingar. 8) BHKL: arfwingen. 9) D: wille. 10) KL *sakna* till. 11) K: inrikes. 12) CKL: arfwingar. 13) KL: således.
14) C: föräldrar. 15) I *har i stället för detta ord en mindre lakun.*
16) B-HKL: då. 17) F: inrijkes(!). 18) E: till att byggia boo.
19) B *saknar* för. 20) CH: studenters. 21) B: eller till. 22) H: ett.

länge dee omyndige äro ock sig sielfwe icke försörija kunna effter ståndh[1]) och wilkohr nödigt pröfwar[2]).

§ 8. § 15. Testementerar någon mehr än lag förmår så böör testamentet effter lag rättas och icke aldehles kullkastas.

Cap: XXI

När någon annors[3]) barn för sitt uptager[4]).

§ 1. Will någon annors mans barn för sitt uptaga, så giöre det som annat testamente uti det han bortgifwa eller testementera gitter, dock, om dess uptagne barn af hans egen ätt[5]) är, må han[6]) så uti löst som fast arf som[7]) aflinge ock, om det uthom Släckten är, allenast uti aflinge ock löösöhron een tierdung högre, än honom elliest tillåteligit ähr, samma barn till arfz lembna[8]).

§ 2. Dör han, som uptog, så sware icke mindre den uptagne än annor natturl. Arfwinge till giäldh ock annat, som af oskipto afgå böör.

§ 3. Dör ock den som till Arfwinge uptagen är, för än den som uptog, så släcknar dermed hans arfzrätt och går intet som annat arf till hans barn och lijfzarfwingar, der icke den, som honom uptaget skrifftel. förklarat hafwer sådan sin willia wara.

Cap: XXII:

Om Testamente emillan man och Hustru.

§ 1. Hwad giffte folk eller andre som uti bolag[9]) äro serskilt bortgifwa bör räknas och tagas af dens andehl, som gifwer, så må eij heller ächta folk hwar annan inbördes mer[10]) testementera, ehwadh dhe lijfzarfwingar hafwa eller intet, än dem elliest effter lag, till een annan att bortgifwa tillåteligit är.

1) D: effter för ståndh. 2) K: pröfwas (!). 3) B-HKL *tillägga* mans.
4) K *i marg.:* De Adoptionibus. 5) I *saknar detta ord;* E: rätt.
6) KL: må han det. 7) H: och. 8) F: ställa. 9) B: bohagh.
10) KL *sakna* mer.

1694. Kap. 21.

Cap XXIII

Huru wijda ett testamente kan hafwa ståndh[1], när Sterbhuset[2]) giäldbundet åhr[3]) eller, när hustru[4]) hafwande eller barnen[5]) elliest[6]) i lijfwet åhr ock fader, i okunnogheet deraf, sin Egendomb bort Testementerar.

§ 1. Åhr Sterbhuset giäldbundet, så bör all giäldh, för än något arf eller testamente tages af oskipto, afdragas[7]), ock uthräckne sedan i anseande till den då behållne qwarlåtenskapen, huru myckit så arfwingen[8]), som den, till hwilke[n][9]) testamentet skiedt åhr, effter lag niuta[10]) må. § 1.

§ 2. War giälden, när arfwet och testamentet uthtogz owitterlig, och hafwer någontera[11]) af dem mehra upburit, än honom[12]) sedan samma giäld af oskipto afräknat är till bort, gifwe det åter. § 3.

§ 3. Åhr någon af dem emedlertijdh så fattig blefwen, att han sitt undfångne Arf eller testamente eij återbära[13]) gitter, sware då den andre till giälden, så längie något tillräckier af det han niutit eller undfångit hafwer. § 4.

§ 4. Dör någon barnlöös[14]) och bort testementerar sin egendomb, intet wettandes, att Hustrun effter honom hafwande är. Föder hoon sedan barnet[15]) lefwande, så ärfwe det[16]) sin Fader och testamentet ware ogilt, med mindre han icke annorlunda[17]) tydeligare[18]) förordnat. § 5.

§ 5. Samma lag ware, om Sohnehustru hafwande är[19]) och Swärfadren uti okunnogheet der af sin egendomb bort testementerade eller ock, om fader eller moder intet annat wiste än[20]) dess Sohn eller dotter som dock sedan widh lijfwet spöries, dödh warit[21]). § 6.

---

1) I: Beständ. 2) I: ett Sterbhuus. 3) B-HKL *sakna* åhr. 4) CH: eller hustrun. 5) B-HKL: barn. 6) H *saknar* elliest. 7) BEGI: tages, af oskipto afdragas; CDFHL: tages af oskipto afdragas. 8) B: arfwingarne.

9) A: hwilket. 10) K: åtniuta. 11) B: någon. 12) DFG *sakna* honom. 13) BKL: återbetala. 14) E: arflös. 15) KL: barn. 16) L: tå.

17) D *saknar* annorlunda. 18) B-H: tydeligen; K: tideligen; L: tijderligen. 19) H *saknar* är. 20) F: Eller ock Fader eller Moder intet annat än.

21) CH: döde warit; K: intet wiste annat än des sohn el:r dotter som dock sedan wijd lijf spörias, döde warit.

1694. Kap. 22.

Cap XXIV

Hwad den bör akta, som ett testamente [niuta eller derpå] tahla will [1]).

§ 1. § 1. Hafwer dhen som testamentet niuta skall det samma i sin gömo äller är testamentet honom elliest kunnigt ock han förefallolöös [2]) låter sin rätt opåtahlt och förtegat liggia eller försummar innan Natt och åhr effter testatoris dödh det lagl. uti näste arfwingarnes, som [der till stämmas] [3]) måste [4]), närwaro att [5]) framwijsa och inteckna låta å orten, hwarest det honom [6]) testementerade arfwet fallet eller beläget är [7]), så ware han sitt Testamente förlustig.

§ 2. § 2. Hafwer arfwingen testamentet i sin förwaring [8]) ock undandöljer det för den, som det niuta skall, så gifwe, då det blijr kunnigt, tilbakars icke allenast dhen testementerade Summan, som han swikl. sökt under sig draga, uthan betahle ock till den [9]), som testamentet niuta bort des tagne skada och stånde der till [10]) medh tiufzrätt.

§ 3. § 3. Hwilken som medh rätt och skiähl [11]) will tahla på ett testament bör det göra innan natt och åhr effter dess dödh, som testamentet giordt hafwer, så frampt han icke sine laga förfall hafwer. J hwilken [12]) händelsse han [13]) niuter lijka lång tijdh ifrån det förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer; pröfwar då dommaren jäfwet af någon wickt, så sättie dhen som testamentet undfångit hafwer eller att undfå påstår derföre [14]) nöijaktig borgen eller läte [15]) det uthi qwarstad eller tredie mans wårdh till dess, att [16]) laga och äntel. slut [17]) derpå föllier.

§ 4. § 4. Dem Omyndigom förwaras natt och åhr sedan dhe myndige [18]) blifwa, ock, der dee i sin omyndigheet döö [19]), förbehålles deras arfwom samma rätt innan natt och åhr effter deras dödh.

---

1) AI: derpå niuta eller tahla will. 2) B-HK: förfallelöös. 3) *Så i alla handskrifterna utom* A, *hvilken har:* som det tilstämmas. 4) B: skole. 5) CH *sakna* att. 6) FH: hwarest honom det. 7) D: fallet beläget är; KL: fallet och beläget är. 8) CK: i sitt förwar; F: i sin förwaro.

9) F: uthan och betala till dem; H: uthan och betala till den; L: utan och bethala och til dhen. 10) CH *sakna* till. 11) H: rätt skähl. 12) L: på hwilken. 13) F: Man. 14) DEFG *sakna* derföre. 15) BC etc.: låte. 16) B-GKL: ett. 17) B-HK: uthslag. 18) E: omyndige(!). 19) K: i sine omyndige åhr dö.

§ 5. Eeij må andre på ett testamente tahla än de som widh testatoris dödh äre lagliga[1]) och näste samarfwa ock hwadh af dem blifwer antingen samtyckt eller försummat kunna fiermare arfwingar Måg eller Sohnehustrur[2]) uti framtijden ock widh andra dödzfall icke påtahla. *§ 5.*

§ 6. Dock, om någon sin ArfweJord till den, som oskyldh eller uthom börden är bort testementerar, försummar sig då[3]) näster Arfwinge antingen wettandes ock[4]) williandes för sine serdehles[5]) skiähl skull eller af owärdigheet[6]) sin rätt att bewaka ock dhe andre fiermare af börden emedlertijdh innan[7]) bemälte natt och åhr lagl. uppå ett så olaga testamente tahla[8]), så niute dhe dhen rätt, som dhe andre igenom sin wårdzlösheet försatt hafwa[9]).

Cap XXV

1694. Kap. 23.

Om förmynderskap, Hwilken Barna förmyndare wara[10]) ock huru den tillordnas skall[11]).

§ 1. Den som[12]) fader ock Moder med fult förståndh och wittnen[13]) sinom barnom till förmyndare tager eller igenom testamente förordnar, han ware det framför någon annan, så frampt emot dhen samme elliest intet[14]) laga jäf åhr[15]). *§ 3.*

§ 2. Hafwer icke Föräldrarne[16]) på sådant sätt i sin yttersta willia någon wiss till förmyndare förordnat[17]), då bör dhen, som skyldast är, och i gifftob.[18]) wijdare förmäles förmynderskapet anträda, der han pröfwes der till fallen wara. *§ 4.*

§ 3. Dör moder[19]), då ware fader barnsens laga måhlsman och hafwe makt så länge han ogifft är, allena sitt barn[20]) att förestå[21]). *§ 1.*

§ 4. Kan fader å annat giffte gånga, ware då förbunden sine barns möderne effter lag och uprättade inventarier att af- *§ 1.*

---

1) L: lagligen. 2) D-HK: Sonehustru; L: hustru; C: måg effter Sohnahustru. 3) C: tå sig. 4) CHK: eller. 5) C: föräldrars (!). 6) HKL: owärdigheet; I: owerdigheet (som rätt och bewaka ock etc.). 7) K: inom.

8) DEGH: dhen andre fiermare etc. tahlar (E: tahla). 9) B-HKL: som dhen andre igenom sin wårdslösheet försatt hafwer. 10) L: bböör wara.

11) DEG *tillägga:* sampt laga ursecht ifrån Förmynderskap. (*Se nästa kap.*).

12) CH *sakna* som. 13) K: witne. 14) I: inte. 15) I *saknar* jäf ähr.

16) BDEGK: Hafwa icke föräldrarne; C: Hafwer föräldrarna icke.

17) I *saknar detta ord.* 18) KL: skyldigast (L: skyldast) är, som i gifftmåhlabalken. 19) CH: moderen. 20) B-EGHKL: sine barn.

21) C: att för stå.

wittra[1]) i deras näste och skickeligaste[2]) fränders närwaro å mödernesijdan, hwilka[3]) han[4]) ock sedan under sitt äntå warande förmynderskap äger sig till rådz föra, så offta något wicktigt förefaller som barnens uptuktelsse eller Ägendomb angår.

§ 2. § 5. Dör fadren, och modren[5]) med de omyndige barnen effterlefwer, då hafwe modren makt medan hoon ogifft är, sine barns uptucktan och godz att föresee[6]) medh deras förmyndares råde, som rätten dem förordna[7]) böör der fadren[8]) igenom testamente ingen uthnämpt hafwer[9]).

§ 6. Skulle någon twist emellan Modren och förmyndaren upwäxa, stånde till Wederbörande Rättz ompröfwande, att hålla så wähl Modren[10]) som honom till deras plickt. Finnes någon af dem aldehles icke Nyttig[11]) för barnen, dem att förestå, hafwe då rätten makt den odugse af och någon annan skickelig att tillsättia, dock att för Modren altijdh den wyrdnat behålles, som henne effter naturen och billigheeten med rätta tilkommer.

§ 2. § 7. Träder Modren till annat giffte[12]) och barnafäderne medh henne inne ähr, då skall dhen omyndigas laga[13]) målsman, som förr medh modren i förmynderskapet dehlaktig[14]) warit eller, der barnet ingen[15]) laga förmyndare hafwer[16]), som dess nytta i ackt tager[17]), wederbörande rätt tillhålla modren sine barn effter lag ock uprättade inventarier att afwittra, och deras fäderne ifrån sig lefwerera. Dock, om Modren jämbwähl sedan barnet i sitt huus hafwa will ock icke något dess större hinder i wägen är, stånde om barnetz[18]) kåst och underhåld till hennes och förmyndarens förening.

§ 8. Så bör och förmyndaren så sedan som förr, uti alt det, som barnetz upforstrande och ägendomb angår, modrens rådh taga, och hafwe modren makt förmyndaren tillhålla och förmahna[19]) det han förswarl. med dee[20]) omyndigas ägendomb umgår ock, när annat pröfwas, honom derföre hoos dommaren att[21]) angifwa.

---

1) I *tillägger* och. 2) KL: skickelige. 3) KL: hwilket. 4) I *saknar* han. 5) B: Dör Fadren, och Moder; CKL: Dör fader och moder.
6) C: att för see; I: sine barns uptuchtelse och godz att förähra.
7) B-EGHKL: tillordna; I: förordnade. 8) KL: fader. 9) KL: hade.
10) KL: moder. 11) CKL: icke alldeles nyttig. 12) I: i annat gifte.
13) KL *sakna* laga. 14) KL: dehlachtige. 15) CHL: inga.
16) K: der barnen inga laga förmyndare hafwa. 17) B-EGHKL *sakna denna bisats.* 18) I: stånda om barnet. 19) H: förmahna och tilhålla.
20) BEL: dens; CK: dhen; DG: dess. 21) B *saknar* att.

§ 9. [1]) Nu ähr både fader och Moder dödh[2]) och hafwa hwarken igenom skriffteligit testamente sine barn någon målsman tillordnat, ock kan eij heller medh fulla wittnen bewijsas deras willje warit någon wiss Persohn effter sin dödh barnomen till förmyndare[3]) sättia, gifwa då dee af släckten, som det wederbör och widh handen äro sådant straxt tillkänna på nästa ting Rådstugu[4]) eller Håffrättz dag ock förordne då rätten den till förmyndare som skyldast är eller, om de jämskylde[5]) äro, een å fädernes och een å Mödernes sijdan, som der till skickelig pröfwas kan och skall ingen sig[6]) understå förmynderskapet att anträda för än han sig för dhen rätt, som wedebör, framteer och der warder bekräfftadh, jämbwähl hans Nampn intecknat, der icke barnen skada af drögzmålet lijda skulle, i det att Håffrättz eller tingztijman förbij wore, då dhen af släckten, som widh handen och närmast dertill befogat är förplichtat wara skall[7]) förmynderskapet emedlertijdh att emottaga, dock[8]) låte[9]) sig widh näste Håffrättz eller Tingzdag stadfästas.

§ 10. Hafwe dee omyndige ingen släckt eller Skyldeman[10]) innom samma stadh eller lagsagu, effterspörie[11]) rätten hwarest dhe sig uppehålla måge och tilskrifwe och förmane dem, att dhe förmynderskapet sig åtaga.

§ 11. [12]) Will eij den, som wederbör förmynderskapet anträda, då skall han af Rätten widh förelagt straff och wijte der till hållas. Wägrar han det äntå och hafwer ingen[13]) laga förfall, sware då till den skade som barnet der af[14]) taga kan, och sättie rätten den[15]) till förmyndare, som af dhe dher näst skyldaste fränder skickeligst pröfwas. *§ 5.*

§ 12. Hafwe dhe omyndige hwarken i eller uthom lagsagu några witterl. Skyldemän[16]) eller finnes de fuller[17]) [18]), men ähro till förmynderskapet oskickelige eller hafwe sin laga uhrsäckt, förordne då Rätten twenne gode männ eller så månge wedertorfz[19]) *§ 6.*

---

1) K *i marg.:* Förm: ord: 1669 § 11. 2) B-EG etc.: Nu äro (äre) både Fader och Moder döde. 3) I: till sin förmyndare. 4) B-EGHKL: Tingz-Rådstugu-; I: Tingh el:r Rådstugu. 5) H: ehnskijlde. 6) G: och skall sigh ingen. 7) E *saknar orden:* förmynderskapet att anträda etc. . . , förplichtat wara skall. 8) C: den. 9) I: läte. 10) GH: Skylldemän.

11) H: då effterspörie. 12) K *i marg.:* Form: ord: 1669 § 32.

13) B-EG etc.: inga. 14) KL *sakna* der af. 15) C: dhem; KL: der.

16) L: någon witterlige skyldoman. 17) DEG *sakna detta ord.*

18) K *i marg.:* Förm: ord: 1669 § 15. 19) D: som wedertorffs; I: Wedertorf; K: wider-torf.

som barnen och barnagodzet med lijke makt och wilkohr, som andre lage förmyndare, förestå[1]).

§ 7. § 13. Faller något hinder emellan, att rätter och ständig förmyndare eij strax tillordnas eller sitt förmynderskap tillträda kan eller tredskas och försummar han det att anträda[2]), hålle då rätten hand der öfwer, att dhen omyndige der igenom ingen skada eller förfång tillfogas må, ock förordne någor som dens[3]) omyndigas bästa i medlertijdh i akt tager, till des den af släckten som wederbör förmynderskapet wärkl. anträder eller andre ständige förmyndare tillsättias kunna[4]), då dhe förr[5]) af rätten[6]) tillordnade effter aflagd[7]) räcbning der ifrå befrijas[8]) skohle.

§ 14. Jngen ware befogad förmyndare embetet förwalta[9]), som icke på företalde sätt antingen[10]) igenom testamente der till förordnat[11]) eller näste skyldman[12]) eller af Rätten tillsatter[13]) är. Understår sig någon der uthom[14]) till förmynderskapet[15]) inträngia, ware ogilt alt[16]) hwadh han till dens omyndigas förfång giör, samt upfylle dem omyndigom[17]) allan skada, som deraf[18]) tijma kan, och blifwa förbudin[19]) yttermera sig dermedh widh straff tillgiörande[20]) sig[21]) befatta[22]).

1694.

Cap: XXVI:

Hwem till förmynderskap[23]) skickelig wara må eller eij ock laga uhrsäkt ifrå förmynderskap[24]).

23: 8. § 1. Widh tillordnande af förmyndaren[25]) bör achtas. 1:o att dhen samme förnufftig och effter Sterbhusetz beskaffenheet der till skickelig och fallen är. 2:do att han, så frampt det skiee kan[26]), sitt huushåld i samma lagsagu eller Stadh hafwer der Sterbhusetz[27]) och dhe[28]) omyndigas ägendomb är. 3:o att han een godh huushållare är, som sitt egit wähl förestår[29]), [4:o][30]) Ingen[31])

1) KL: förstå. 2) D: inträda. 3) I: deras. 4) I: kunde.

5) B-EGHKL: dhe förre. 6) CH: af släckten. 7) I: afsagd.

8) K *har i st. f. detta ord en mindre lakun;* L: begifwa. 9) H: att förwalta. 10) DEGHKL: anten. 11) H: förordnas. 12) K: skyldemän.

13) C: til ordnad. 14) B-EGHKL *tillägga* sigh. 15) H: förmyndare; KL: förmynderskap. 16) H: och. 17) DEG: dhen omyndige. 18) CH: der uth af. 19) BCEGHK: och blifwe förbuden; DI: förbunden(!). 20) EHK: tillgiörandes. 21) B-EG etc. *sakna* sig. 22) K: wijdare att befatta.

23) EH: förmynderskapet. 24) DEI: förmynderskapet. 25) DEGHKL: Förmyndare. 26) K: det icke skie kan. 27) B-EGHKL: sterbhuset.

28) B-EGHKL: den. 29) HL: förstår. 30) AI *sakna:* 4:o. 31) I *saknar ordet* Ingen (!).

slösare eller medh andre odygder eller märkl. naturlige fel bebäfftad, som honom der till oduglig giöra 5:to att dess egendomb, så wijda giörligit större eller åtminstone så stoor, som dhen omyndigas är[1]), så frampt han icke borgen för det han i[2]) sin förwaltning[3]) tager, ställa kan. Dock må i mangel der af wähl andre redelige och gode män, som altidh ett rätt och alfwarsambt lefwerne fört hafwa, fastän hwarken deras Ägendomb sig så wijda[4]) sträckier eller dhe full borgen ställa kunna, till förmyndare antagas, serdehles om dhee äro skylde[5]) 6:to Stiuffadren må eij wara sine Stiufbarns förmyndare[6]), uthan att näster fränder[7]) och rätten der till[8]) samtyckier, hwilken och pröfwa skall, om han[9]) förmynderskapet uthan borgen tillträda må. Så må eij heller 7:o till måhlsman antagas den som barnens wederdebloman ähr medh dem[10]) uti wärkl. twist ligger eller frambdehles komma kan med deras föräldrar uti framgehnt haat träta och fienskap legat hafwer eller ock, när hans Nytta elliest medh barnsens stridig är; Eller ock 8:o om han för dess nära skyllskap medh de Omyndige[11]) någon otijdig tränktan[12]) till arfwet förnimma låtit[13]). 9:o Om han någon anseenlig Giäld af dhem omyndigom hafwer att kräfja eller till dem betahla böör, 10:o Om han här[14]) i landet intet besutin eller swänsk Undersåtare eij ähr.

§ 2. Der emot må ingen wählbetänkt man, som lagl. till *24: 1.* måhlsmansdömmet kallas[15]), serdehles om han ock[16]) i förmågo af Skyllskapen der till förbunden ähr, sig ifrån ett så Christeligit och angelägit wärk uthan dess wichtigare skiähl undandraga. Skulle någon förmehna sig i det måhlet sine laga förfall hafwa, bewijsa[17]) sådant wid näste Hoffrättz Tingz eller[18]) rådstugu dag, och ware der medh befrijadh, såsom 1:o[19]) om han uthrijkes uti Konungens tienst brukas eller å[20]) så wijdt belägne Orter boendes är, att han på Sterbhusetz och dens omyndigas ägendomb[21])

---

1) CDEG: som de omyndigas är. 2) I *saknar prep.* i. 3) B: i förwaltning. 4) B-EGIKL: så widt; H: sig eij så widt. 5) I: antages om de äro skyldige. 6) K: Stjuffader el:r stjufbroder måge eij wara sine stjufbarns el:r stjufsyskons Förmyndare. 7) B-EG etc.: nästa fränder.
8) B-EG etc.: det *i st. f.* der till. 9) K: de. 10) H: eller medh den.
11) B-EGHKL: den omyndige. 12) D: längtan. 13) E: låter.
14) E: är. 15) K: till måhlsmansdömme at kallas. 16) EG *sakna* ock.
17) BCEGHIK: bewise. 18) H: och. 19) K *i marg.*: Förm: ord: art: 32. Tit: Inst. de Exc: Tutor:s § 2. 20) KL *sakna* å. 21) B-EGHKL: på Sterbhuset och de omyndiges Egendomb.

behörigt inseende eij hafwa kan 2:o[1]) om han inrijkes ett så högt och wicktigt[2]) eller träget embete förträder, som eij några andra beswär der jämpte tåhla kan. 3:o Om han för siukdom[3]) och[4]) andre sådanne bräckligheeter der till oförmögen är, 4:o om han af[5]) armodh och fattigdom så beswärat är, att han[6]) dhen omyndigas bästa[7]) eij behörigen skiöta kan. 5:o Om han antingen[8]) under sitt 25:te[9]) eller öfwer sine 60 åhr är. 6:o[10]) om han sielf månge barn och hälst twenne kullar hafwer att förestå 7:o om han allaredan twenne förmynderskap eller ett, som antingen myckit widlöfftigt eller med det senare som honom anbiudes strijdigt är förträder.

1694. Kap. 25.

Cap: XXVII

Om förmyndarens[11]) plicht och embete wid dens omyndigas upfödzel[12]).

§ 1. § 1. Een förmyndare bör förnämbligast låta sig det angeläget wara, att dhen[13]) omyndiga uti gudzfruktan dygd och goda seder uptucktat ock, så snart åhren medgifwa till sådan lärdom, hantering och öfningar hållen blifwer, som dess ståndh köön och wilkohr lijkmätigt åhr ock dhen omyndige bäst kan finnas bögd[14]) och fallen till.

§ 2. Så skall förmyndaren ock[15]) åtminstone 4ra gånger om åhret antingen sielf efftersee, eller igenom andra som bättre kunskap der om hafwa[16]) pröfwa låta, hwadh framsteg den omyndige giort och intet lättel. uthan dess wichtigare skiähl[17]) tillstädia det samma[18]) gå ifrå det måhl som een gång föresatt är[19]) eller stanna, för än dhen omyndige nådt den fulkombligheet, att om det mans-Pehrsohn är, han sin Konung och fäderneslandh tiäna och sitt brödh å något lofligit sätt förwärfwa, sampt om det qwinnes

1) K *i marg.:* Förm: ord: art: 32 §. 3. Jnst. de Excus. Tut. 2) C: högwicktigt; HI: högt wichtigt. 3) C: för sin siukdom. 4) B-EGHKL: eller.
5) D *saknar* af. 6) I *saknar* han. 7) C: den omyndigas egen bästa.
8) B-EGH: anten. 9) B-EGHKL: under sine 25. 10) K *i marg.:* Cr Jnst: de Excus: Tut: it: Förm: ord: art: 32 p: 5. 11) B-EGH: En Förmyndares. 12) H: uptuchtande. 13) B *saknar* dhen; E: de. 14) E: bäst finnes bögd. 15) H *saknar* ock. 16) I *har början af paragrafen så lydande:* Så skall förmyndaren och åthminstone eller igenom andre, som bätter etc.; *och* KL *sålunda:* Så skall förmyndaren ock åtminstonne 4 gånger om åhret, som bättre kunskap der om hafwer. 17) E: orsaker. 18) B-EG etc.: den samma. 19) K: han sig en gång föresatt har.

Persohn är hoon ett huus wähl förestå[1]) ock hwadh hennes Kööhn tillhörer förrätta kan.

§ 3. Förmyndaren bör uti det som i så måttu till dens[2]) omyndigas upforstring nödigt är, ingen omkåstnat ospart hafwa, dock att alt effter hwars och eens medel ståndh och ämbne[3]) lämpas[4]). *§ 1.*

§ 4. Kan dhen omyndige för fattigdom[5]) skull eij tillhållas sådant att lära, drage förmyndaren försorg, att den samme då[6]) antingen hoos en godh herre eller huusbonde i[7]) tienst eller ock uti något Embete[8]), uthan betahlning att läras må antagen blifwa, eller ock serdehles, om dhen omyndige för sin späda ungdom och i feehl af styrkio ännu till sådant oförmögen är[9]), att[10]) dhen samme då uti barn eller andre slijke uptuchtelssehus må inkomma, hwarest han både sitt underhåll niutha och uti något lofligit handtwärk eller annor dess köhn och wilkohr tienlig öfning må upforstrat wara[11]). *§ 2.*

Cap XXVIII

1694. Kap. 26.

Om förmyndarens[12]) plicht wid förwaltande af dhens omyndigas medel.

§ 1. Näst een godh upfödzel[13]), hörer och till een förmyndares Embete, att han den[14]) omyndigas sig anförtrodde medel wähl ock redel. förwaltar, och skall han fördenskull straxt widh förmynderskapetz antagande sig om Sterbhusetz[15]) tillstånd och beskaffenheet så af Sterbhusetz handlingar, som protocollerne i dhe rätter, hwar under Sterbhuset eller dess godz och ägendomb lyder, noga[16]) underrättat göra sampt [trenne][17]) richtige och fulkombl. inventarier på alle lösa[18]) så wähl som fasta då för tijden befintelige barnetz[19]) Egendomb upsättia och ett[20]) dher af uti rätten, hwar under Sterbhuset hörer, det[21]) andra till barnetz[22]) närmeste fränder lefwerera låta och dhet tredie sielf behålla. *§ 1.*

§ 2. Samma lag ware, när effter moders[23]) dödh fader eller effter[24]) faders dödh modren barngodzet[25]) i sin wärjo tager, dock

1) C: ett huus förestå; H: hon att Huus förestå; L: förstå. 2) D *saknar detta ord.* 3) CHI: embete. 4) E: lembnas. 5) H: för sin Fattigdomb. 6) I *saknar* då. 7) H: till. 8) CH: eller uti något Embete; E: eller ock något embete. 9) D *saknar* är. 10) E *saknar* att. 11) B-EGHK: warda. 12) BC: Förmyndares. 13) HKL: upfödelse. 14) G: dess. 15) E: all sterbhusetz. 16) I: någon. 17) *Så i* DEL; AI: twenne; E: 2:ne; B: tränne; CHK: 3:ne. 18) B-EGHL: på all lösa; K: på alt det lösa. 19) H: Barnens. 20) D *saknar* ett. 21) C: hörer då det. 22) H: Barnens. 23) CH: Moderens. 24) D *saknar* effter. 25) CH *sakna detta ord.*

att fadren till mödernes[1]) fränderne och Modren till förmyndaren inventariumet ifrån sig lefwererar.

§ 2. § 3. Barnetz fasta ägendomb bör förmyndaren sig i det högsta winläggia[2]), att den wähl häfdadh och widh makt sampt barnomen tillhanda hållen blifwer. Och må ingen förmyndare den omyndigas Jordagodz och fasta Ägendomb å landet utan högsta trångmåhl och dens omyndigas[3]) serdehles fördeehl och nytta, sampt närmeste slächtz och rättens, hwar under Sterbhuset lyder samtyckie försällia eller bortskipta. Giör någon[4]) annorlunda, ware det ogilt, om den omyndige, innan natt och åhr sedan han myndig är[5]), eller Jungfru sedan hoon gifft[6]) eller dhen som uthrijkes warit, sedan han hemkommen är lagl. der på tahlar. Men finnes det till den omyndigas egit bästa och medh wederbörande Rättz samtyckie lagl., som sagt är, skiedt wara, ock åhr jämbwähl laga budh och fasta[7]) derå kommit, då skall det stånda ock eij yttermera qwällias och återkallas kunna. Förmyndaren sielf må eij under annat wilkohr sig den omyndigas egendom tillhandla, uthan att den omyndige innan natt och åhr, effter det han[8]) myndig[9]) worden det klandra ock sin jordh för samma wärde som den såldt[10]) igenlösa må.

§ 3. § 4. Omyndige barns fasta ägendomb i Städerne må wähl förmyndaren när han det Sterbhuset nyttigt pröfwar, försällja, dock att eij heller det annorlunda än effter moget[11]) öfwerläggande medh Släckten[12]) och rättens samtyckie skeer.

§ 4. § 5. Löösörer, som ofruchtsamme äro, särdehles dhe som[13]) igenom länge liggande[14]) förderfwas kunna, måste[15]) igenom uthrop[16]) i Städerne hälst widh marknadstijder till mästbiudande försällias; med mindre icke der iblandh icke något wore[17]), som för kåstbarheetenes skull eij uthan skada föryttras eller föräldrarne till åminnelsse tiäna eller dem omyndigom sielf att behålla och bruka nyttigt och nödigt[18]) pröfwas kunde.

---

1) C: moderens. 2) BCH: sigh winläggia; KL: på det högsta sig winläggia. 3) D *saknar orden från och med* Jordagodz *till och med* dens omyndigas. 4) B-EGHKL: Giör han. 5) B-EGHKL *sakna* är. 6) I *tillägger* är.

7) L: fast. 8) D: effter han. 9) I: omyndig(!). 10) B-EGHKL: som den såld är; I: som dem såldt. 11) K: något. 12) DE: slächtens. 13) CH *sakna* som. 14) K: långligt liggande bruk. 15) I: näste(!) 16) C: uprop. 17) CDG etc.: med mindre icke der ibland något wore (K: woro något); B: med mindre thär ibland icke något woro; E: med mindre icke något der ibland woro. *Ordet* icke *på det senare stället i (den till grund för texten liggande) handskriften* A *har tillskrifvits efteråt.* 18) CH: nödigt och nyttigt.

§ 6. Skulle det befinnas[1]), att förmyndaren med sitt anförtrodde barngodz egennytteligen till den omyndigas förfång handlat eller något barnomen[2]) för mindre prijs beräcknat, än han derföre bekommit, betahle dhen omyndige Skadan eller bristen dubbelt. *§ 4.*

§ 7. BarnPenningar skall förmyndaren straxt som skiee kan, å sådan ordt, som säker hålles och emot Swarsgod pant eller annor nöijaktig försäkring på ränta uthsätia. Händer sedan någor oförmodel. olycka, som han eij föruth see eller förekomma kunnat, ware saklöös, när han både widh uthlähnandet som lånets inkräfjande troget och warsambl. umgås[3]), men om han sådant eij effter giörligheeten aktar och barnepenningarne å[4]) osäkert ställe uthsätter eller wårdzlöst innestå låter, sampt interesset eller räntan eij åhrl., så wijda det skiee kan, utkräfwer, tå skall han skadan och bristen, som den omyndiga i så måtto[5]) taga kan till fullo giälde[6]) och god giöra. *§ 5.*

§ 8. Skulle förmyndaren finna dens omyndigas ägendom utaf föräldrarne eller dhen, som förwaltningen der öfwer[7]) tillförende hafft på osäkre[8]) och äfwentyrl. Orter uthsatte wara, tå moste han sökia med det första, som giörl. är[9]), att draga dee samme medelen in igen ock dhem säkrare[10]) anläggia[11]), åhr fordringen oklar, då skall han hwadh stridigt är igenom rättegång och[12]) hwariehanda annat laga medel behörigen upföra[13]) och till sin richtigheet bringa, och hwad som winnas eller ostridigt blifwa kan, lagl:n uthsökia. *§ 6.*

§ 9. Förmyndaren ware eij plicktig att swara till större ränta för dess om händer hafwande barnepenningar, än kongl. förordningar det[14]) effter hwars och eens tijdz beskaffenheet innehålla och förmå[15]), dock skall öfwerskiöttet af samma ränta, där något, sedan alle åhrl. uthgiffter afdragne åhro blifwer, åter[16]) till Ny[17]) Hufwudstoohl giöras. *§ 7.*

---

1) D: finnas. 2) B: eller Barnomen något. 3) BDGHKL: umgåtz: I *saknar detta ord.* 4) B: på. 5) B-EGHKL *tillägga:* igenom hans förwållande. 6) B-EGHKL: giälda. 7) B: deraf. 8) HI: osäker. 9) B-EGH *sakna* år. 10) D: säkre. 11) DEG: inläggia. 12) BDEGHKL: eller; C: eller igenom. 13) B-EGHKL: uthföra; I: upfordra. 14) B *saknar* det.

15) BCGHKL: ringast innehålla och förmå; D: Kongl. Förordninghen etc. ringast innehåller och förmår; E: Kongl. M:ttz förordninger effter hwar och en tijds beskaffenhet ringast innehåller ock förmåhr. 16) CGH: äro, blifwer åther; K: öfwerblifwer, åter. 17) E *saknar* Ny.

§ 5. § 10. Kan eij förmyndaren barnepenninger straxt å wiss ort på ränta uthsättia och warder honom eij öfwertygat, att han något der wid försummat ware saklöös för dhen tijdh penningerna då kunnat hända[1]) att[2]) ofrucktbare stå.

§ 8. § 11. Åhr Sterbhuset myckit giälbundit, tå skall förmyndaren alle[3]), som fordran i Sterbhuset [hafwa][4]), igenom wederbörande rätt till een wiss tijdh instämma låta, att de dess för innan med giltige bewijs ock räcbningar på deras fordringar[5]) inkomma ock han med dem effter hwars och eens fordringz beskaffenheet en behörig ricktigheet göra må. Då een förmyndare och tillse böör, att, så wijda det uthan förfång af andras rätt skiee kan, dhen giäld som Sterbhuset mäst till tunga är först afbördas[6]) må, så lagandes, att, om möjeligt är giäld emot giäld qwittas, ock, om det eij skiee kan med löösörer betahlas må, sampt om[7]) eij heller de tillräckia, att då af den faste ägendommen det som säkrast och Sterbhuset angelägnast och nyttigast är må så wijda giörligit[8]) till det yttersta hållas. Yppar sig då emellan förmyndaren ock dhem, som fordrande[9]) äro eller dem sins emellan någon stridigheet ock är det owisst, huru wijda boetz förmögenheet, innan dess alt ricktigt blifwer för allom, fullel. förslåå kan, gifwe förmyndaren af egen godtyckio ingom något uth, för än dommarens uthslag åkommer[10]), med mindre han det å sitt egit answar taga will. Skulle ock någon af Creditorerne uthan laga förfall uthebliwa, stånde till dess egen fara, om[11]) han igenom sådan försummelsse sin rätt i någon måtto[12]) försitter[13]).

§ 9. § 12. Åhr Giälden eij så mycken, att den ju nogsampt betahlas kan eij heller Sterbhuset[14]) till så stoor tunga, att det ju både nytteligare och drägeligare wore den[15]) effter handen än straxt att betahla, tå lembnas till förmyndarens egen försichtigheet sig der uthinnan med dem, som [fordrande][16]) äro att[17]) förena.

§ 10. § 13. Sedan medh[18]) giälden således till richtigheet kommit[19]), och förmyndaren weet hwadh behållen ägendomb[20]) i Sterbhuset är

1) I *saknar* hända. 2) CH *sakna* att. 3) K: tå skall förmyndaren med den omyndigas närmaste skyllmans minne och wettenskap alle.

4) A *ensamt saknar detta ord.* 5) D: fordringh. 6) I: anbördes.

7) KL: när. 8) D: görligit är. 9) B: förordnade. 10) H: kommer; I: dommaren utslag åkommer. 11) H: och om. 12) I *saknar* måtto.

13) G: försummar. 14) I *saknar* Sterbhuset. 15) B: dem.

16) A: frordande; CH: förordnade; I: förordnande. 17) DEG *sakna* att.

18) E: som. 19) KL: Sedan med [L: med *utstruket*] giälden til riktigheet således kommit är. 20) E: behollne egendomen.

då[1]) skall han uthgifften der effter[2]) lämpa[3]) tagandes af inkombsten eller[4]) barneräntorne först hwadh till barnens födo kläder och uppforstring sedan hwadh till underhållande af nödige betiänte ock andre Sterbhusetz[5]) nödige[6]) omkostninger fordras[7]) ock, om äntå något öfrigit blifwer räntan uti penningar förwända eller[8]). det penningeränta åhr, uthläna, som förr åhr sagt; skulle åhrl. räntan eij tillräckia[9]) dem omyndigom till födo och kläder då må han eij uthan i nödfall, ock[10]), där ingen annan[11]) uthwäg är, hufwudhstoblen röra, där icke dhen[12]) omyndige af så godh natur och skickeligheet finnes[13]), att han med tijden hwad på honom kostades förtjäna kunde[14]), dock att sådant myckit sparsambl. och medh näste fränders wetskap skieer.

§ 14. Förmyndaren må ingom androm barneräntorne att upbära eller dess medel att förwalta anförtroo, än dhe der kunna full borgen ställa. Kan förmyndaren inge sådanne der till få, uthwällie då de bäste, som till finnandes, helst dem[15]), som förmyndaren sitt egit förtroo will; hwilke i feehl af borgen[16]) för rätten ställas och der sin trohetz edh afläggia skohle[17]). När förmyndaren det giör och der hoos åhrl. af dem[18]) fordrar och inhämpter räckenskap, tå ware han frij och[19]) otiltald ifall[20]) sådanne ombudzmän[21]) sig försågo ock till korta kommo[22]). *§ 11.*

Cap XXIX *1694. Kap. 27.*

Huru förmyndaren[23]) Räckenskap göra och sitt förmynderskap affträda skall[24]).

§ 1. Ehwem som barnegodz under sin förwaltning hafwer, ware sig fader eller moder eller förmyndaren[25]) skall förplicktat wara richtige räcbningar författa på barnsens åhrl. inkombst och *§ 1.*

1) CH: så. 2) C: der effter uthgifften; I: uthgiffter der effter.
3) D: lämpa der effter. 4) C: och. 5) C: Sterbhuuset.
6) B-EGHKL: nyttige. 7) L: förtäras. 8) B-EGHKL: eller om.
9) KL: Skulle årl:n eij räntan tillräckia. 10) H *saknar* ock.
11) E *saknar* annan. 12) G: dhe. 13) B-EGH: funnes. 14) L: kunna.
15) H: den. 16) I: i fall för borgen. 17) K: Kan förmyndaren ingen sådan dertill bekomma, utwällie då den bäste, som till finnandes, helst den som förmyndaren sitt eget anförtroo will, hwilken i feehl af borgen för rätten ställes och der sin trohets edh afläggia skall.
18) K: af honom. 19) I *saknar* frij och. 20) D: i fall om. 21) K: en sådan ombudsman. 22) C: komma. 23) CDEG: förmyndare. 24) K *i marg.*: Quibus modis tutela finitur. 25) B-EG etc.: Förmyndare.

uthgifft och dem åthminstone hwart åhr öfwersee låta af barnsens näste fränder eller[1]) ock, dher dhe eij ähro, utaf rätten eller dhen[2]), som Rätten der till förordnar. Hwilka[3]) icke allenast angående medelen, huru dhe barnomen säkert och wähl tillhanda håldne[4]) eller till barnens nytta anlagde ähro, medh flijt öfwersee[5]), alle åhrl.[6]) böcker och räckenskaper[7]) igenom löpa sampt med Inventario alt[8]) jämföra uthan ock hwadh dhe omyndige uthi sine ungdombs åhr lärt och[9]) förmyndaren å hans upfödzel flitigt inseende[10]) hafft noga efterfråga, sampt, när alt detta richtigt ock förmyndaren barnagodzet medh dhen troheet flijt ock åhuga befinnes[11]) förwaltat hafwa, som een förståndig huusfader sitt egit skiöter[12]) och wårdar, honom der öfwer[13]) wittnesbörd gifwa skall, och ware förmyndaren der med för alt åtahl frij, der igenom wattn, eld eller annan olyckel.[14]) händelsse uthan hans förwållande af barnegodzet något förfaras kunde[15]).

§ 2. § 2. Hafwer fader eller moder barngodz om händer ock will eij till sådan rächenskap förbunden wara eller försummar förmyndaren det att giöra eller pröfwas det, att han medh den omyndigas upforstring och ägendomb oförswarl. umgåss[16]), då åligger icke allenast dhen[17]) af Släckten, som Wederbör eller ock i mangel der af Rätten honom lagl. att angifwa ock saken, som den kan wara till emot dhen samme wijdare att uthföra låta, uthan ware ock den, som barngodzet således[18]) förwaltar[19]) plichtig altsammans hwad han emottagit eller[20]) upburit ock till dens omyndigas nytta icke wärkel. upgångit är, den omyndige att godtgiöra och återantwarda. Och må intet siunka eller brinna för barnen, som således förkommer[21]).

§ 3. § 3. När förmyndaren antingen till den omyndige, sedan han myndig warder eller till een annor[22]) förmyndare sitt förmynderskap affträder, tå bör han uti närmeste slächtens eller ock några af rätten tillordnades närwaro för dess förwaltning å sätt,

---

1) CH *sakna* eller. 2) H: dem. 3) B-EGH: hwilken. 4) K: till handahållas. 5) BCDGHKL: efftersee. 6) L: el:r åhrligen. 7) H: Räkningar. 8) E: att; CH *sakna detta ord.* 9) B-EGHKL: och om.

10) KL: upseende. 11) D: finnes. 12) I: Skiöte. 13) E: der effter.

14) I *saknar följande:* der igenom wattn, eld eller annan olyckel.

15) DEG: uthan hans förwållande barnagodzet förfaras kunde. 16) E: umgåtz. 17) K: de; L: dhet. 18) C: serdeles(!). 19) BCDGHKL: förwaltat. 20) D: och. 21) KL *sakna sista punkten.* 22) E: till annor.

som ofwanberört är[1]), redo och räckenskap giöra, sampt hwad han tå innehafwer med dess tillhörige böcker[2]) Skrifter och Räckningar ifrån sig lefwerera, och sig[3]) behörigen qwittera låta, hwarmed han och[4]) när det är skiedt[5]) för wijdare tiltahl skall oqwald blifwa. Tredskas förmyndaren eller[6]) will eij redo och räckenskap för sig giöra, tå böör han af rätten wid förelagt wijte der till hållas. Anbinder han sig till rächenskap och den myndige[7]) uppehåller det, ingifwe då förmyndaren räckning[8]) för sig i rätten, ock, om då den som under förmynderskapet[9]) warit, innan natt och åhr, effter det han mogande[10]), eller Jungfru, sedan hoon gifft, eller den der uthrijkes ähr[11]), sedan han hem kommer[12]) eij lagligen der på tahlar, ware förmyndaren till intet wijdare[13]) answar eller räckenskap förbunden, där icke framdehles sig något[14]) yppa kunde, som förmyndaren swikligen till dhen omyndigas skada, handlat ock eij så straxt kunnat witterligit blifwa.

Cap XXX

1694 Kap. 28.

Om laga ålder och hwilken sin egen målsman wara må.

§ 1. När dhen [o]myndige[15]) hafwer fylt sine 20 åhr[16]), tå ware han myndig ock sin egen man, dock för än honom förwaltningen af dess godz aldehles affträdes[17]), stånde till dommarens ompröfwande och förklaring, om han skickelig wara må det sielf, som sig böör, att förestå[18]), och skall det på förmyndarens answar komma, om han, för än det skiedt är, sitt förmynderskap, och dess[19]) anförtrodde medel i dhen andras händer otijdigt wijs afstår[20]). § 1.

§ 2. Pröfwar dommaren honom äntå icke[21]) af det förståndh och Stadigheet wara[22]), att han sig[23]) sielfwan ock sitt uthan andras anförande wähl förestå[24]) kan, tå[25]) skall förmyndaren jämbwähl sedan till dess han[26]) sine 25 åhr warder, eller om han eij heller

1) B-EGHKL: som förberördt är; I: som ofwan berörde är. 2) L *tillägger* och. 3) CH *sakna* sig. 4) C: och han. 5) CDEGHKL: skedt är. 6) E: och. 7) BCDG-K *tillägga* blefne; E: och myndig blifwen.

8) H *saknar* räckning. 9) CEHKL: förmynderskap. 10) I: effter mogande. 11) D: inrijkes(!) warit; EG: warit. 12) I: kom. 13) H *saknar* wijdare. 14) B: något sigh. 15) AI: myndige; E: När omyndige.

16) K, *der* 20 *i texten ändrats till* 18, *har i marg. följande anteckning:* Här uti är gånget ifråu den gl lagen vid *quæ* annotata st. ad. cap. 16. lit. B. Jordbl.

17) L: gifwes. 18) C: förstå. 19) D: dhens. 20) I: anstår.

21) DG: icke äntå. 22) E: Pröfwar dommaren honom äntå af det förstånd ock skickeligheet icke wara. 23) C *saknar* sig. 24) HKL: förstå.

25) B *saknar* tå. 26) C *tillägger* iemwäll.

äntå[1]) der till skickelig är[2]), så länge rätten det nödigt finner[3]), på dess lefwerne ock huru han sitt goda förwaltar noga upseande hafwa, ock ware emedlertijdh ogilt, ehwadh köp, skipte eller afhandling af något wärde, som den andre uthan sin upsyningzmans samtyckie giör, der icke sådant till hans egen fördehl pröfwades[4]) skiedt wara.

§ 2. § 3. Jungfru af hwad ålder hoon och wara kan, må eij sin egen måhlsman wara eij heller hustru, som under mannens[5]) wåldh står[6]). Men änckia, som sitt egit [boo] satt[7]) hafwer, och eij uti sin faders brödh är[8]), ware sielf om sig och sitt rådande[9]).

1694. Kap. 29.

Cap XXXI.

Om förmyndarens[10]) Lön och wedergiällning.

§ 1. § 1. Förmyndaren må till wedergiällning för det beswär hans Embete föllier åhrl. niuta[11]) hwar tijonde penning af [alle][12]) den omyndigas behållne räntor ock åhrl. inkombster och honom dessuthan bestås skiähl. belöningar åth de betiente, som han till Sterbhusetz angelägenheeter bruka måste, sampt kåst och resepenninger, när han antingen sielf, uti dhe[13]) omyndigas ärender någonstäns[14]) resa eller någon annan åstadh sända föranlåtes.

§ 2. Skulle räntan eij större eller mindre[15]) wara än till den omyndigas Underhålld åhrl. fordras, tå må fuller förmyndaren för sin blotta lööhn ock omak dens omyndigas hufwudstohl eij angrijpa. Dock, om utaf dens omyndigas egendomb något öfrigit är, sedan han myndig worden[16]) ock sig sielf nära kan, niute då förmyndaren för sin innestående lööhn och wedergiällning hwar tijonde penning af det han bewijsa kan dhen omyndige uti åhrl. inkombst niutit hafwa[17]). Åhr dhen behållne[18]) Egendommen så ringa, att altsammans eller större dehlen der med till förmyndarens wedergiällning upgå skulle, niute[19]) förmyndaren allenast halfparten deraf, ock hwadh honom äntå brister, upfylle den omyndige, der han framdehles till bättre wilkohr ock någon förmögenheet komma kan.

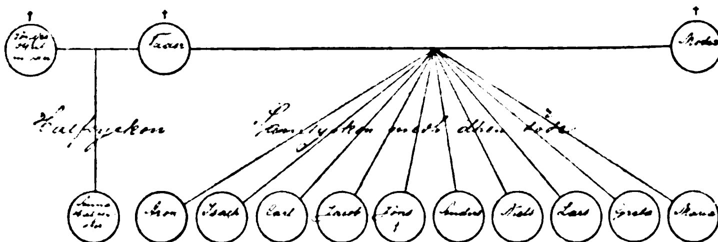
1) CDGHKL: tå. 2) B: eij heller tå är skickeligh. 3) E: finner nödigt. 4) CEH: pröfwas. 5) E: en mans; L: mans. 6) K *i marg.:* Ärfdbl. fl. 2 Upl. d: t: fl. 7 Wäsml. 7) A: besatt. 8) H *saknar* är. 9) K: ware sielfwan sin och sitt rådande. 10) CDG: förmyndares. 11) K: hafwa. 12) AIK: all. 13) BCHKL: den; DEG: dhens. 14) I: någon stånds; KL: någorstädes. 15) BDEGHK: eller ock mindre; C *saknar dessa ord; I handskr.* L *är* ock *öfverstruket.* 16) K: warder. 17) H: hafwer. 18) L: behållande. 19) C *saknar följande:* förmyndarens wedergiällning upgå skulle, niute.

Schemata

som uthwijsa huru obilligdt dhet är, och hwadh inconvenientier dher af timma kan, om arfwet emellan flere Samarfwingar uthi Back- eller Sijdoarff, i dhe måhl dher intet Ius repræsentationis är, uthan arfwingarne Iure proprio komma, att ärfwa, effter Stamtablet eller in Stirpes delas skall. Nembligen.

Schema 1:mum.

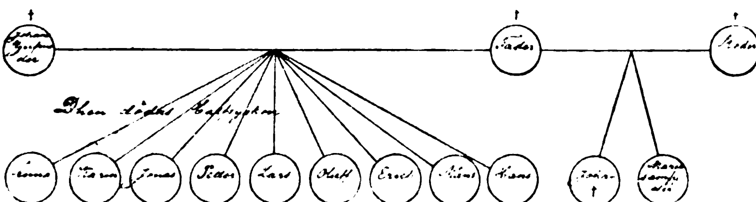
När Samsyskonen äro många och Halfsyskonet ett.

Om arfwet in hoc Casu effter Stamtablet eller så skiptas skulle att halfsyskonet sin fulla fierdung uthaf heehla arfwet, emoot alla Samsyskonen taga skulle, så wordo tå å det Sättet halfsystren Anna bekommandes öfwer femdubbelt mer än Samsystren Maria och halftredie gång mer än någor af dhen dödas Sambröder: Ex: grat:. dher arffsk[apet][1]) woro 64: borde då i sådant fall halfsystren deraf allena 16:, men hwardera af Sambröderna eij mer än 6: och Samsystren allenast 3: bekomma.

Schema 2:dum.

När Halfsyskonen äro månge och Samsyskonet ett.

Effter dhetta Schema skulle Samsystren Maria bekomma tiugufyra gånger meer än hwardera halfbrodren, sampt 48: gånger meer

1) D: arffskiptet.

än halfsystren Anna, som är att see när man ponerar massam hæreditariam wara 64: dher doch om arfwet in Capita och intet in Stirpes deelas skulle, dhenne så stora olijkheet lätteligen stodo att undwijkas, och till een skiäligh[1]) proportion att bringas, som följande Schema 7: uthwijsar.

Schema 3:um

När Fadermoder å dhen eena och Morfader och mormoder å dhen andra sijdan komma att Concurrera.

Schema 4:tum

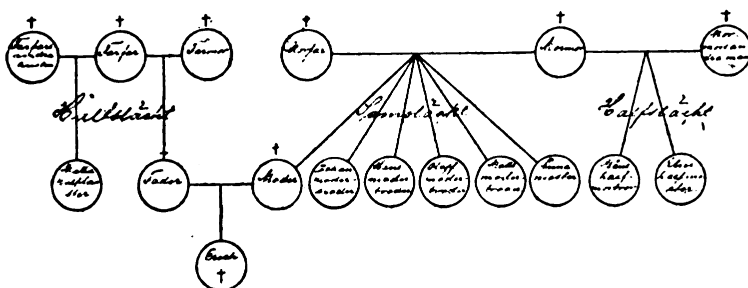
När Farmors moder Concurrerar medh morfars Fader och moder sampt modermoders Fader och modher.

Om uthi Bakarf dhee å Fädernet ware sigh een eller flere, sampt man eller qwinna, altijdh skulle taga effter landzlagh dubbelt emoot dhem af mödernet så kommo Iuxta Schema 3:tium farmoder som doch allenast een qwinna är att taga tredubbelt mer än morfadren och Sexdubbelt mer än mormodren[2]). Item Iuxta Schema 4:tum Farmorsmodren att niuta Sexdubbelt mer än Morfars eller mormors fader och tolfdubbelt mer än morfars eller mormors moder som är att skönia när man ponerar arfskapet som delas skall wara 9: el:r 18:

1) G: skickelig. 2) G n:o 2 *saknar:* och Sexdubbelt mer än mormodren; G n:o 1 *saknar följande:* mormodren. Item Iuxta Schema 4:tum Farmorsmodren att niuta Sexdubbelt mer än.

Schema 5:tum.

När dhen döde å dhen ena sijdan, nembl: å fäderne een halffaster och å dhen andra neml: mödernes sijdan flere, så heel som halfskyllde morbrödrar och mostrar hafwer.

Om arfwet i detta fallet in Stirpes eller effter Stambtalet skiptas skall, quæritur, huru dhet kan låta göra sigh så att thet både lagen och billigheeten eenligit och för een domare effter dhen anledningh som lagen här till dags gifwit må lätt wara att uthräkna, ty förat: att Half[fastren][1]) Maria in hoc Casu för deet att hon å dhen dödas fäderne är fullan fädernes eller dubbell arfwelott eensammer niuta skall emoot alle sammans ehuru månge dhe och äre dhen dödas både Sam- och Halfskylde å mödernet, är hwarken skiäligit, eij heller lärer dhet Legislatoris mening warit, ity att som å dhen ena sijdan Legislator Fädernet sin förmåhn för mödernet gifwit, så tillägnar han och dher emoot å andra sijdan Samsläcbten sin förmåhn för Halfslechten. Men will man då säija att dhet eena måste jämkas emoot dhet andra frågas 2:do: Huru det beqwämligen må låta göra sigh om icke arfwet effter Hufwudtahlet skiptas, så att man emoot man qwinna emoot qwinna, halfslecht emoot Heelslächt[2]) effter som dhee fölliande Schemata dhet uthwijsa, proportioneras.

Schemata

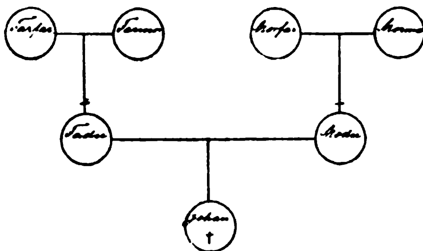
som uthwijsa huru och medh hwadh Proportion arfwet in Concursu emellan fäderne och möderne, man och Qwinna, sampt heehl och halfslecht så uthi bak- som Sijdoarff må effter hufwudtalet skiptas. Warandes uthi dhet öfrige här allenast dhen åthskillna-

1) DEFH *och* G n:o 2: Halfmostren. 2) GH: halfsläcbt.

den ifrån Konung Christophers lagh att man halfslechten half lott emoot Samslechten, och Samslechten Respectu[1]) dublicis vinculi eij heller meer än dubbell arfwe[lott][2]) tillägnat.

Schema 6:m

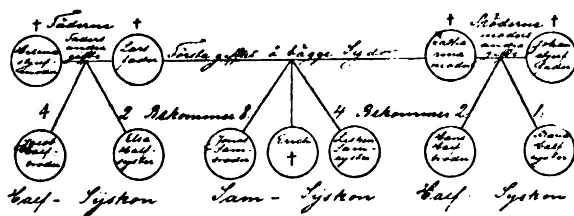
När uthi Bakarff Farfar och farmor, morfar och mormor concurrera om ett arff.

När in hoc Casu mormor bekommer ett så bör efter lagh morfar dubbelt emoot henne neml: tuu och Farfar dubbelt emoot honom neml: Fyra sampt Farmor hälfften emoot Farfar neml: twå bekomma så att hon i så måtto lijka deel medh morfar niuter, emedan hwadh hennes förmåhn bättre än hans är i det hon å dhen dödas fäderne är, så upgår dher emoot å hans sijda dhen förmåhn som kiönet honom tillägnar i dhet han man och hon allenast qwinna är; Hwilket och Fundamentet är till proportionen uthi andre sådane måhl ware sigh i Bak- eller Sijdoarff.

Schema 7:mum

När Sam- och Sönderkulla, eller Broder och Syster heehl och half så å fädernet, som å mödernet komma att Concurrrera.

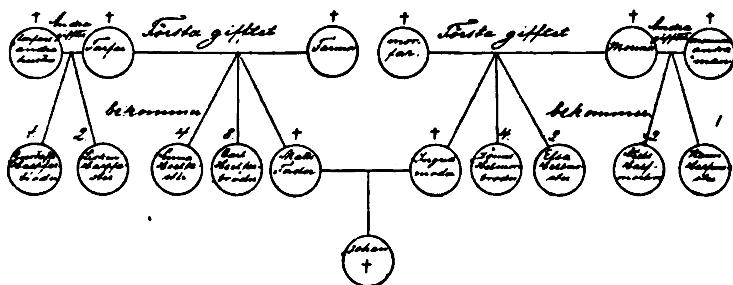
NB: Att man in hoc Casu må Considerera dhen förmånen som Samsyskonen niuta för Halfsyskonen medh dhen åthskillnadt som dher hooss billigt [göras bör][3]) emellan man och qwinna

1) E: in respectu. 2) D: arfwet.
3) D: böra göra; F: giöra bör.

Fäderne och möderne, så måste här Sambroder Ionas bekomma dubbelt emoot halfbrodren å fädernet och fyra dubbelt emoot halfbroder å mödernet, Item fyra dubbelt emoot halfsystren å Fädernet och åtta dubbelt emoot halfsystren[1] å mödernet, men Samsystren Lisken effter hon eij får niuta mer än halfparten emoot Sambrodren, neml:n 4, så att hon i så måtto eij bekommer större lott än halfbroder å Fädernet, hwilken och bekommit 4: Sangvinis enim prærogativa Compenseras prærogativa Sexus.

Schema 8:m.

När Farbror och faster morbror och moster heehl och half komma att Concurrera.

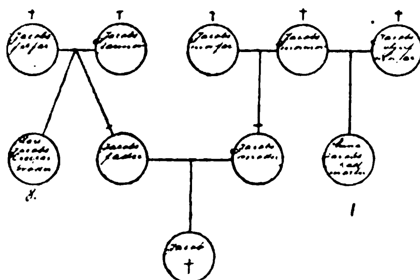

NB. När arfwet deehlas in Capita och man uthan wijdhlyfftigheet hwars och eens andehl will igenfinna, achtandes dhen åthskillnadt som är emellan heehl- och halfslecht fäderne och möderne, man och qwinna, så poneras i detta fallet, att Halfmoster skall hafwa 1 β då straxt föllier att half moder Broder bör hafwa 2: Hehlmostren dubbelt emoot Halfmostren neml: 2: Och heehlmoderbroder dubbelt emoot henne neml: 4: hwar emoot igen dhe å Fädernes Sijdan, jämförandes Heehl emoot heehlslächt, half emoot halfslächt, man emoot man, och Qwinna emoot Qwinna bör hafwa dubbelt emoot dhem å mödernet, så att Heelfaderbroder bekommer 8:, Heelfastren 4: Halffaderbroder[2]) 4: och Halffastren 2: & sic quoque in aliis.

1) E *saknar:* å fädernet och fyra *etc.* emoot halfsystren; G n:o 2 *saknar:* å fädernet och fyra dubbelt emoot halfbroder. 2) E *saknar:* bekommer 8:, Heelfastren 4: Halffaderbroder.

Schema (9:um.)[1]

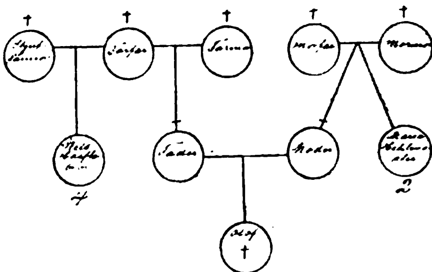
När å Fädernet är Hehlfaderbrodher och å mödernes sijdhan halfmoster.

NB: Såssom hehlfaderbroder både till förbindelsen i blodet kiönet och stammen förmån för halfmoster äger, så bör han och proportionaliter så mycket större dehl af arfwet niuta och blifwer således här dhen proportion som är Emellan 8: och 1: så att dher Heelfaderbroder niuter 8: så får halfmoster allenast ett.

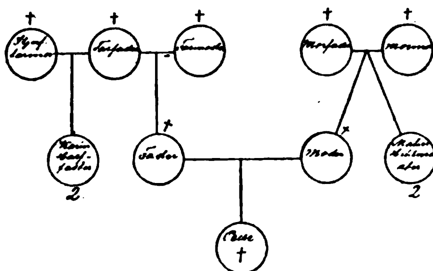
Schema (10.)[1]

När Concursus är Emellan halffaderbroder och Heehlmoster.

NB: Iuxta hoc Schema, så kommer halffaderbrodren att ärfwa dubbelt mer än Hehlmostren, ty att han dubbell förmon, neml: både i anseandhe till Stammen och kiönet för henne hafwer. Hwar emoot hon allenast een förmåhn i anseande till honom hafwer nembl: att hon Heelslecht är.

(Schema 11.)[1]

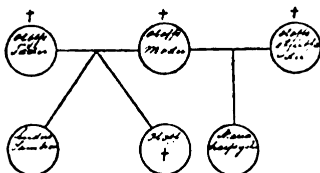

NB: Här bekommer halffastren lijka mycket med heehlmostren ty att dhennes förmon upwäges Emoot dhen andras och det att Karin är på Fädernes Sijdan Compenseras der medh, att dhen andra är heehlslecht.

1) *Så allenast i* G n:o 1 *och* P.

[*Schema 12:m.*

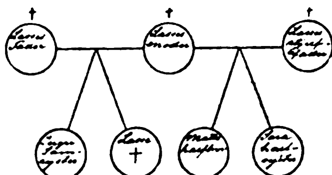
När heelbroder och halfSyster concurrera.

När i detta fall halfSyster 1 bekommer, så bör sambroder 8 hafwa effter hon både halfslächt Qwinna och å den dödes möderne är, så att hans rättigheet emoot hennes trenne gånger kommer att fördubblas.

Schema 13.

När SamSyster sampt halfbroder och halfSyster concurrera.

Samsyster bör i detta fall dubbelt emoot halfbroder å mödernet niuta effter hon emoot honom dubbel förmån eger i det hon både heelSlächt och å Fädernet är, hwar emoot han allenast een förmån, nembl: i anseende till könet emoot henne hafwer. Men emoot halfSystren bör hon än een gång dubbel andeel niuta, effter dhe jembwäl bägge af samma kiön äro, så att Samsyster bekommer 4, när half Syster å mödernet ett bekommer.][1])

1) *Sch. 12 och 13 finnas allenast i* P.

Taffla som uthwijssar Proportionen uthaf dhet qvanto som så

Erfftelig fast Egendomb:	å Landet.	Jfrån Barnen och dhem af arfwingarne som till Jorden bördige äro . . . .
		Jfrån dhem som uthom börden[4]) äro . . .
	J Stadhen.	Jfrån Barnen och dhem af Börden . . . .
		Jfrån dhem som uthom börden äro . . . .
Erfftelige löösörer så å landet som i Stahden:		Jfrån Barnen . . . .
		Jfrån Föräldrarna eller Samsyskonen . . .
		Jfrån andra af[12]) Slechten . . . .
Aflinge så fast som löst:		Jfrån Barnen . . . .
		Jfrån Förälldrarne och Samsyskonen . . .
		Jfrån een annan fiermare af[14]) Slechten gifwe

1) K: När massa är 240 D:r, blifwa etc ; L *saknar öfverskrift för kolumnerna.*
6) E: 9/10. 7) P: 215. 8) EKLP *sakna orden:* till een aff.
11) *Så i alla handskr.* (D-GKLP). *Bör vara:* 180—60. 12) K *saknar* af.

uthi arf som aflinge, fast som löst att Testamentera tillåtes.

	Testamente	legitima	Exempli gratia när Massan är 240 Så blifwer[1]) Test:	legitima
till een uth[om][2]) börden	0	1	intet	240
Till een af Barnen eller innom börden . . uthi [o]wilkorlig[3]) gåfwa	0	1	intet	240
Som ett Fidei commiss	1/4	3/4	60	180
Till een annan sammaledes uthom Bördhen .	1/6	5/6	40	200
Till een af Bördesmennerne	1/2	1/2	120	120[5])
Till en uthom Börden	1/10[6])	9/10	24	216[7])
Till een af Börden . Uthi owilkorlig gåfwa	1/6	5/6	40	200
Som ett Fidei Commiss	1/3	2/3	80	160
Till een uthom börden till een aff[8]) . . .	1/3	2/3	80	160
Till een aff Börden	2/3	1/3	160	80
Till een fiermare Slächt[9])	1/4	3/4	60	180
Till een af Barnen . Owilkorl. eller . . .	1/3	2/3	80	[160][10])
Som ett Fidei Commiss	1/2	1/2	120	120
Till een annor fiermare skyldh	1/2	1/2	120	120
Till een af Förälldrarna eller Syskonen . .	3/4	1/4	160	80[11])
. . . .	4/5	1/5	192	48
Till een annor af Slechten	1/3	2/3[13])	80	160
Till een af Barnen . Owillkorl.	1/2	1/2	120	120
Under willkor af Fidei Commiss	2/3	1/3	160	80
Till een annor fiermare skyldh	3/4	1/4	180	60
Till een af Förälldrarne el:r Syskonen . .	5/6	1/6	200	40
altsammans eller Totum assem[15])	1	0	240	0

2) D: uth. 3) D: wilkorlig. 4) F: leden. 5) G: 200.
9) E: Till en af fiermare slächt. 10) D: 60.
13) E: 1/3. 14) E: i. 15) E: totam massam.

2—4. 1692, 1694 och

1692 års förslag.

Erfda Balk.

Cap: I.

1690 års förslag. *Kap. 1.* **Om — — gemen.**

§ 1. § 1. Döör — —

— — förmäles.

§ 2. § 2. Den — —

— — ähro.

§ 6. § 3. All — —
— — — ärfwa[1])
— — oberäknad.

1694 års förslag.

Erfda Balk.

Cap: I.

Om arf och arftahlet i gemeen.

§ 1. Döör någon och lembnar effter sig egendom rörlig eller orörlig, så tillfaller den, sedan gäld betalt är, antingen dem, hwilka han igenom Testamente der till Lagligen förordnar (: hwarom framdeles förmäles :) eller och dem, som i anseende till skyllskapen, effter Lag, der till arfwingar äro; Eller ochså hemfaller egendomen till Konungen, som fordom kallades Dana-arf, hwarom ochså framdeles förmäles.

§ 2. Den Dödas Skyldemän äro antingen bröstarfwingar, det är hans barn och theras afkomne; eller bakarfwingar, det är hans föräldrar och förfäder; eller Sijdoarfwingar, dhet äro the som å enthera eller både sijdor utaf samma Stam med honom härkomne äro.

§ 3. All Släckteräkning bör skiee ledewis ifrån den döde, som arfwet faller effter, till den som ärfwa skall, doch den döde oberäknad.

1) *Orig.-handskr. har det uppenbara skriffelet:* ärfwas.

1713 års förslag.

1713 års förslag.

Erfda balker.

1717 års förslag.

CAP. I.

Kap. 1.

Om arf i gemen.

§ 1. Dör någor man eller qwinna, och lemnar efter sig ägendom, wari sig rörlig, eller orörlig; tilfalle tå then, sedan gäld guldin äro, antingen them, hwilka han eller hon igenom sin yttersta wilia til sina arfwingar lagligen förordnadt hafwer; eller, ther thet ey skiedt är, them, som för skyldskapsens skuld, efter lag thertil närmaste arfwingar äro; eller ther rätter arfwinge icke är, eller efter lag kommer; tage Konunger gods hans, hwad thet är jord, eller lösöra, som fordom kallades Danaarf; hwarom också framdeles widare skils i thessom balk. *§ 1.*

CAP. VII.

Kap. 2.

Om Skyldmanna arf, och arftahlet i gemen.

§ 1. Nu är icke något testamente giordt; eller * ther thet giordt är, befinnes äntå icke lagligit, och förthenskul icke kan hafwa bestånd; eller warder eliest af förenämda orsaker i 5 cap. ogilt: bekomme tå then arfwet, som them döda skyldaster är efter led och förmon.

Thenne §. är tillagd at wisa sammanhanget, eftersom härtils talat är om testamente.

§ 2. Skyldmän thes dödas äro antingen bryst-arfwingar, thet är, hans barn, och thera efterkommande, som födde äro hwar fram af androm i slächtene; eller bakarfwingar, thet är, hans föräldrar och förfäder å fäderne och möderne; eller sidoarfwingar, thet äro the, som å ene, eller å båda sidor, utaf samma stam med honom härkomne äro. Hafwin * doch the sidoarfwingar förmon sin, som å ene sidone äro efter thy som framdeles skils. *§ 1.*

Thenne § är tagen af §. 2. cap. I. i utkastet, och hijt anförd för ordningen skul.

§ 3. All ätt räknes ledewis; och i arf, ifrån them döda, som arfwet faller efter, til then som ärfwa skal, them döda undantagnom i räkningen. I giftomålom och lägersmålom räknes lederna, så- * som förmäles i Lägersmåla balkenom. *§ 2.*

All slächt räknas icke ifrån them döda etc. som sägs i utkastet, utan allenast i arf; therföre iag ock tilsatt *och i arf* etc. I thessom balk räknas

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *Kap. 2.*	Cap: II. **Om Bröstarff.**	Cap: II. **Om Bröstarff.**
§ 1.	§ 1. Barn — — — — ärfwa.	§ 1. Barn och theras afkomne äro närmast sine föräldrar att ärfwa.
§ 2.	§ 2. Är — — — — — — — , men ligger den inom Stadsmarck — Sohn.	§ 2. Är arfwet fast ägendom, såsom Jord och Landtgodz med dess afwel eller boskap, och hwad elliest till dess bruk nödigt är, tompt, gård och huus, med hwad derwid Nagelfast är; eller bruk, hambrar, Qwarnar och andre sådane faste wärk, med tillhörig redskap; så tage Son deraf dubbelt emot dotter, enär samma faste ägendom å landet ligger. Men ligger den inom Stadzens marck och råmärke, niute tå Dotter lijka Lott med Son.
§ 3.	§ 3. Är — — — —, Är han — — — Sohn.	§ 3. Är det som ärfwas skall rörlig ägendom, ware sig penningar eller andre Löösörer, ehwad nampn dhe hafwa kunna, eller och infordrande skuld, eller pant i fast eller löst, samt Skiepz-Parter, Huushyra, Hemmans innestående räntor, eller hwariehanda frucht och afgäld, som den fasta ägendomen, ware sig godz och Jord, huus eller tompt, bruk, hambrar eller Qwarnar, etc. kan af sig kasta; så wäll som och dhe materialier, som wid ett bruk finnas, med den däraf flytande utwärkning och afkomst, så föllier alt sådant, ehwarest dhet ligger, personens wilkor, effter hwilken dhet ärfwes; så att, är han frälseman eller bonde, eller annor under Landet lydande ofrälsesman, tage tå Son dubbelt emot Dotter. Är han Borgare eller lyder elliest å hwariehanda sätt under Stadzrätt, tage Dotter så mycket som Son[1]).
§ 5.	§ 4. Åhre — — — lefwat hade.	§ 4. Äre alle eller några af barnen döde, och hafwa dhe barn och afkomma effter sig, så tage slijkt Sonebarn af arfwet som Son, och slikt Dotterbarn som Dotter, så att barnen och dhe Nederstigande utan åtskillnad af Lederne, så länge någon bröstarfwinge till är, uti sina föräldrars rätt träda, och ehwad dhe en eller flere äro, den Lott niuta, som dheras fader eller moder niuta bordt, där han eller hon hade lefwat.

1) *§§ 2 och 3 äro förut anförda i* J. Ph. Palméns »Rättshistoriska Bidrag till tolkningen af 1734 års Lag» (Helsingfors 1852) *sid. 34–35.*

1713 års förslag.

CAP. VIII.

Om brystarf.

§ 1. Barn och alle nederstigande i ättene: wariu närmaste sina föräldrar at ärfwa. § 1.

§ 2. Är arfwet fast ägendom: såsom iord och landgots med thes afwel och boskapenom, samt hwad eliest til thes bruk nödigt wara kan; tomt, gård, hus, och hwad therwid nagelfast är; eller bruk, hamrar, qwarnar, och andra fasta wärk, samt ther til hörande redskap; tagi tå son theraf dubbelt emot dotter, om samme ägendom å Landet ligger: men finnes ägendomen inom Stadsens mark och råmärken; ärfwe tå dotter lika såsom son. § 2.

§ 3. Är thet som ärfwas skal rörlig ägendom; ware sig penningar, eller andra lösöra, ehwad namn the tå hafwa kunna; eller infordrande skuld, eller pant i fast och löst; eller skipsparter, hushyra, hemmans räntor; eller hwariahanda frucht och afgiäld, som faste ägendomen, ware sig gots och iord, hus eller tomt, bruk, hamrar, qwarnar, eller all annor wärk kunna af sig kasta; så ock the förlag och ämnen som wid ett bruk finnes med the theraf flytande utwärkning och afkomster: föllie tå alt sådant, ehwarest thet ligger, personens wilkor som ärfwas skal; så at är han frälsesman, eller bonde, eller annar under landet lydande ofrälsesman; tage tå son dubbelt emot dotter: är han borgare, eller lyder eliest å hwariohanda sätt under StadsRätt; tagi tå dotter så mycket som son. § 3.

§ 4. Nu äro alle, eller några af barnomen döde, och hafwa the barn efter sig; tå tagin slikt sonabarn af arfwet, som son, och slikt dotterbarn, som dotter: så at barnen och alle nederstigande utan åtskilnad af lederna, så länge någor brystarfwinge til är, uti sina föräldrars ställe och rätt träda, ehwad the en, eller flere äro, then lott niutande, som theras fader eller moder, eller widare, som leden är til, upstigande niuta bohrt, ther the hade sielfwe lefwat. § 4.

1717. Kap. 2.

skyldskapen rätteliga efter generationes och Ius Civile Romanum: men i Lägersmåla balken efter Ius Canonicum. Ty the som ther förmälas cap. 7. i första leden, äro rätteliga i andra leden, som äro broder och syster; men sättias likwäl i första leden etc.

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
	Cap: III.	Cap: III.
Kap. 3.	**Huruledes — — — — arf.**	**Huruledes ärfwas skall emellan Fader och Moder, och den Dödas Samsyskon och Samsyskons barn samt om Samkulla och Sönderkulla arff.**
§ 1.	§ 1. Ähro — — — ; lefwa dhe — — — hwarthera.	§ 1. Äro eij bröstarfwingar till, tå äro den dödas föräldrar, Fader och Moder. Lefwa the begge, så taga dhe alt arfwet, Fader twå delar, och Moder en treding effter Landzrätt, men effter Stadzrätt halfft hwartera.
§ 2.	§ 2. Lefwer — niuta bordt, om den lefwat hade, hwaraf — — bekommer.	§ 2. Lefwer och allenast entera, Fader eller Moder, gånge tå Samsyskonen, ehwad the en eller flere äro, med den samme till arfs och niute den deel af arfwet, som dess afledne Fader eller Moder bordt niuta, om den hade lefwat; Hwaraf sedan broder, om arfwet eller Personen som dhet faller effter, hörer under Landet, twå delar emot Syster, men i Städerne Syster lijka deel med Broder bekommer.
§ 3.	§ 3. Ähr — — — effter densamma, eller ähro Samsyskonen alle döde, och en eller flere af dhem lembna barn effter sig, så niute barnet — — arfwet.	§ 3. Är någon af Samsyskonen död och lefwer barn, ett eller flere effter den samma, eller flere af dem lembna barn effter sig, så niute barnen af hwartera Samsyskonet, ehwad the äro ett eller flere, sine Föräldrars Rätt i arfwet.
§ 4.	§ 4. Äre — — — förmäles.	§ 4. Äro eij Samsyskon till, eller deras barn, tage Fader eller Moder altsammans; Men om Fader och Moder döde äro, tage då Samsyskonen och deras barn altsammans, om icke halfsyskon äro till, som här näst förmäles.
§ 5.	§ 5. Lefwer —	§ 5. Lefwer effter begge Föräldrarnes död Sam- och Sönderkulla: Döör någon af någontera Kullen, ärfwe tå både på Landet och i Städerne then dödas samsyskon, ehwad the en eller flere äre tree deelar och halfsyskonen, ehwad the flere Kullar, eller och en eller flere man eller qwinna, i hwartera Kullen äre, en fierdedel af alt arfwet i löst och fast; och om den döde under Landzrätt lyder, tage Sönderkulla sin andeel i umägor och strögodz effter som det gäller i bohlbyn och hufwudgodzen, doch fult emot fult. Äre Sönderkullar flere, tå deele dhe sins emellan således den dem tillfallne fierde-

1713 års förslag.

CAP. IX. *1717.*

Huruledes ärfwas skal emellan Fader och moder, och thes dödas samsysken och samsyskena barn; samt om samkulla och sunderkulla arf. *Kap. 4*

§ 1. Äro ey brystarfwingar til; tå äro thes dödas föräldrar, fader och moder: lefwa the bådin; tagin the tå alt arfwet; fader twå delar, och moder tridiung efter Landsrätt men efter StadsRätt halft hwar thera. *§ 1.*

§ 2. Lefwer allenast en thera, fader eller moder; gångin tå samsyskenen thes dödas, ehwad the ett eller flera äro, med then samma til arfs, och niute then dehl af arfwet, som thes afledne fader, eller moder bohrt niuta om then hade lefwat: hwaraf sedan bekomme broder, om arfwet, eller personen, som thet faller efter, hörer under landet, twå delar emot syster; men i Stadenom syster lika dehl som broder. *§ 2.*

§ 3. Är något af samsyskenom dödt, och lefwa barn ett eller flera efter thet samma; eller flera af them lemna barn efter sig; niutin tå barnen af hwario thera samsyskene, ehwad the äro ett eller flera, sina föräldrars ställe och rätt i arfwet med fader eller moder, och samsyskenen thes döda. Samma lag wari, om ingen af samsyskenom lefwer,* utan thera barn efter ett eller flera; tagin the tå arf med fader eller moder thes döda, såsom nu är sagdt. *§ 3.*

* Så distincti talar ock cap. 2. h. tit. LL. Men annorlunda förordnar Ius Rom. i thenna casu. Nov. 127. Jag har allenast tilsatt thenna casum förmodeligen efter legislatoris mening.

§ 4. Äro ey samsyskenom til, eller thera barn; tagi fader eller moder alt samman: men om fader och moder döde äro; tagin tå samsyskenen och thera barn alt samman, om icke halfsyskene äro til; hwarom här näst förmält warder. *§ 4.*

§ 5. Lefwa efter beggia föräldrars död samkulle och sunderkulle, och dör någor af enom thera kullenom; ärfwin tå både på Landet och i Stadenom samsyskene thes dödas, ehwad the ett eller flera äro, tre delar, och halfsyskene, ehwad the flere kullar äro eller en, en eller flere män eller qwinnor i hwariom thera kulle, then ena fierdungen af allo arfwe, i löso gotse och orörligo: och om then döde under landsrätt lyder; tagi tå sunderkullen sin andehl i umägor och strögots, efter som thet giäller i bolbyn och hufwudgotsen, doch fullt emot fullt. Äro sunderkullar flere; tå delin the sin emellan *§ 5.*

Här synes något emot legislatoris för fädernes förmon intention skrifwit. e. c. thes dödas ena samsyster får efter thenna Lag emot 8 halfbröder å fäderne hufwudgotset och i annat som af fäderne härkommet tre delar, och the otta allesamman i strögotsen fierda delen af arfwet; kommande således hufwudgotset, och annat merendels ifrån familien til en annor

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 3. *§ 6.*	— deelar.	delen, att Fädernes Kullen tager dubbelt emot Mödernes; äre begge eller flere på fädernes eller mödernes sijda, tage slijkt Kull som Kull, och af dem som uti en Kull äro, tage broder twå lotter och Syster en Lott. Men effter StadzRätt tage Fädernes och Mödernes Kullen man eller qwinna i fast eller löös egendom, lijka delar.
§ 7.	§ 6. Åhr — — — där den lefwat hade.	§ 6. Är någon eller alle Samsyskonen döde, och hafwa doch barn effter sig, så träda dhe, som sagt är, i sine föräldrars Rätt, och ärfwa med Sam- och halfsyskonen den deel som deras fader eller moder tillbordt, der den hade lefwat.
§ 8.	§ 7. Döör — — — arfwinge.	§ 7. Döör hela den ene Kullen, så ware Kull som efflerlefwer den andras arfwinge.
§ 9.	§ 8. Så — — — ställe.	§ 8. Så länge någon af Sam- eller halfSyskonen eller och Samsyskonebarnen lefwer, komma half-Syskons barn intet till något arf, och hafwe ingen rätt att träda i sine föräldrars ställe.
Kap. 4.	Cap: 4.	Cap: IV.
	Huru — — — — — för än den stannar och arfwet Konungen hemfaller.	**Huru längre i slächten ärfwas och delas skall å Fädernet eller Mödernet, samt emellan heel och halfslächten, och huru långt arfzrätt gå skall förr än arfwet hemfaller Konungen.**
§ 1.	§ 1. Nu — — — Samarfwingar.	§ 1. Nu är eij Fader eller Moder, Samsyskon eller dheras barn, eller halfsyskon till, tå är Faderfader och fadermoder, Moderfader och Modermoder, hwilka äro samarfwingar.
§ 2.	§ 2. Åhro — — — Samarfw:r.	§ 2. Äro eij the till, tå är faderfaders fader och Moder, fadermoders fader och Moder, moderfaders fader och Moder, Modermoders Fader och Moder. hwilka äro samarfwingar[1]).
§ 3.	§ 3. Åhro — — — barn.	§ 3. Äro eij the till, tå är halfsyskons eller Sönderkullas barn.
§ 4.	§ 4. Åhro — — — Moster.	§ 4. Äro eij the till, tå är faderbroder och faster, moderbroder och Moster.
§ 5.	§ 5. Åhro — —	§ 5. Äre eij the till, tå är Faderfaders faderfader och fadermoder, Farfars Moderfader och Mo-

1) *Bisatsen:* hwilka äro samarfwingar *förekommer två ggr.*

1713 års förslag.

således then them tilfallna fierda delen, at fädernes kullen tager dubbelt emot mödernes. Äro begge eller flere på fädernes, eller mödernes sido; tagin tå slikt kull som kull, och af them som uti enom kulle äro, tagi broder twå lotter, och syster en lott: men efter StadsRätt tagin fädernes och mödernes kullar, man eller qwinna, i löst eller fast, lika delar.

§ 6. Är något, eller alla samsyskene döda, och hafwa doch barn efter sig; trädin the tå, som sagdt är, i sina föräldrars rätt, och ärfwin med samsyskenom om the til äro, eller ey, och halfsyskenom thes dödas then dehl, som theras fader eller moder tilbohrt, ther then hade lefwat.

§ 7. Lefwa twå kullar, och dör sedan annar thera kuller aller samman; tå wari then kuller som efterlefwer thens andras arfwinge, och tagi alt samman.

§ 8. Så länge någor af samsyskenom, eller halfsyskenom, eller samsyskena barnen lefwer; kommin tå icke halfsyskena barn til något arf med them, och hafwi ingen rätt at träda i sina föräldrars ställe.

familie. Conf. sal. hr. hofråd. och kongl. Revis. Secret. Stiernhöks observationes å Swensko til c. 9. h. t. LL. conferatur etiam cap. 15. § 7. uti Original utkastet, och eliest efter thenna ordningen cap. 21. §. 7. At uti Fädernes gotse halfbroder å fädernet skal hafwa *tagelott för samsyster;* hwilket skier ther i anseende til familien och thes conservation, eftersom hon träder igenom giftomål i annor familie. Hwar blifwer nu tagelotten i förmälta exempel? tå samsyster får fädernes *hufwudgotset,* eller *sätugården,* och 8 halfbröderna *strögotsen,* som alla knapt, kan häuda, swara theremot, utan måste thertil efter lagen taga penningar för thy som brista kan i gotsen etc. Hwarföre ock synes thetta kunna något distinctius förklaras, hwartil iag intet tilstånd hafwer.

1717. Kap. 4. § 6. § 7. § 8.

CAP. X.

Huru länge i slächtene ärfwas och delas skal å fäderne eller möderne; samt emellan samslächtingar och halfslächtingar; och huru långt arfsrätt gå skal förr än arfwet hemfaller Konunge.

Kap. 5.

§ 1. Nu äro ey fader eller moder; samsyskene eller thera barn; eller halfsyskene til: tå är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder; the äro samarfwingar. *§ 1.*

§ 2. Äro ey the til; tå är faderfaders fader och moder; fadermoders fader och moder; moderfaders fader och moder; modermoders fader och moder: the äro samarfwingar. *§ 2.*

§ 3. Äro ey the til; tå äro halfsyskena- eller sunderkulla barn. *§ 3.*

§ 4. Äro ey the til; tå är faderbroder och fadersyster; moderbroder och modersyster. *§ 4.*

§ 5. Äro ey the til; tå äro faderfaders faderfader och faderfaders fadermoder; faderfaders moderfader och faderfaders modermoder; fadermoders faderfader och fadermoders fadermoder; fadermoders mo- *§ 5.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 4.	— Modermoder.	derModer; Farmors faderfader och fadermoder; farmors moderfader och modermoder; Morfars faderfader och fadermoder, morfars moderfader och modermoder, Mormors faderfader och fadermoder, mormors Moderfader och Modermoder.
§ 6.	§ 6. Ähro — barnebarn, hwilka arfwet sin emellan — förmäler.	§ 6. Äro eij the till, tå är Sam- eller Sönderkulla barnebarnen, hwilka arfwet sig emellan Kulletahls dela, som näst föregående Capitel förmäler.
§ 7.	§ 7. Ähro — tå ähr then dödas samsyskone barn aff fäderne och möderne.	§ 7. Äro eij the till, tå äro den dödas Sam-Syskonebarn å fäderne och möderne.
§ 8.	§ 8. Ähro — tå är — — Systrar.	§ 8. Äro eij the till, tå äro Faderfaders och fadermoders, moderfaders och ModerModers bröder och Systrar.
§ 9. och 1: 4.	§ 9. Ehwarest — — — är.	§ 9. Ehwarest som i Slächten twistas antingen uthi bakarf eller Sijdoarf, eller och bakarf och Sijdoarf sins emellan, så tage dhen som den döde till Leden närmast skyld är altsammans, och gifwe intet uth till dhe andre af Slächten, med mindre dhet är dhen dödas Bröstarfwingar eller Samsyskon och deras barn, hwilka ärfwa som förbemält är.
1: 5.	§ 10. Äro alle till leden — sijdoarfwingar.	§ 10. Äro the till Leden jämskylde, gånge bakarfwingar för Sijdoarfwingar.
§ 10.	§ 11. Ähro — — — baakarf.	§ 11. Äro begge Sidoarfwingar och uti lijka Leed, men olijka Linie, så tage den arfwet som af närmare Linie, Stam och förfäder med den döde kommen, och gånge den ifrån, som längre är i bakarf.
§ 11.	§ 12. Ähro — — , des faders — — ; men ähro — — halfslächten.	§ 12. Äre the både till Leden och Linien jämskylde, så ware tå Samarfwingar, och om den döde eller arfwet som effter honom dehlas skall, under Landsrätt lyder, så tage den dödas Fäderne dubbelt emot dess Möderne, och Faders Fäderne dubbelt emot dhess Faders Möderne, och dess moders fäderne dubbelt emot dess moders möderne; så att ehwarest det emellan fäderne och möderne, närmare eller fiermare i Slächten twistas, Dhe å fädernet, ware sig man eller qwinna, en eller flere, heel eller halfslächt, twå delar, och dhe å Mödernet en deel bekomma. Men äro dhe å samma sijda, tage då Man dubbelt emot Qwinna, och heelslächten treedeelar emoot halfSlächten.
§ 12.	§ 13. Hörer — — så tage då halfft —	§ 13. Hörer den döde eller arfwet som skifftas skall under Stadzrätt, så tage halfft hwartere, så å

1713 års förslag.

derfader och fadermoders modermoder; moderfaders modermoder och moderfaders modermoder; modermoders faderfader och modermoders fadermoder; modermoders moderfader och modermoders modermoder. *1717. Kap. 5.*

§ 6. Äro ey the til; tå äro samkulla eller sunderkulla barnabarn: delin the arfwet sin emellan kullatals såsom förr är förmält. *§ 6.*

§ 7. Äro ey the til; tå äro sambryllungar och* samsydslungar thes dödas: the äro bryllungar, som födde äro af faderbroder hans, eller fadersyster: the äro sydslungar, som födde äro af moderbroder eller modersyster. *§ 7.*

§ 8. Äro ey the til; tå äro faderfaders och fadermoders; moderfaders och modermoders bröder och systrar. *§ 8.*

§ 9. Ehwarest som twistas i slächtene, antingen uti bakarf, eller sidoarf; eller i bakarf och sidoarf sin emellan: tå tagi then som them döda til leden närmast är altsamman, och gifwi intet ut til the andra af slächtene; med mindre thet äro thes dödas brystarfwingar, eller samsyskene och theras barn: ärfwin the som förr är sagdt. *§ 9.*

§ 10. Äro the till leden iämskylde; gångin tå bakarfwingar för sido arfwingar. *§ 10.*

§ 11. Äro begge som twista sido arfwingar, och uti lika led, men i olika linio och ättläggcr; tage tå then arfwet, som af närmare linione, stam och förfäder med them döda kommen, och gånge then ifrån som länger är i bakarf. *§ 11.*

§ 12. Äro the båda till leden och lineona iämskylde; warin tå samarfwingar: och om then döde, eller arfwet, som efter honom delas skal, under landsrätt lyder; tagi tå thes dödas fäderne dubbelt emot thes möderne, faders fäderne dubbelt emot thes faders möderne; och thes moders fäderne dubbelt emot thes moders möderne: så at ehwad thet emellan fäderne och möderne, närmare eller fiermare i slächtene twistas; bekommin the tå å fädernet, wari sig man eller qwinna, en eller flere, hel eller half slächting, twå delar, och the å mödernet en dehl: men äro the å samma sido; niute tå mannen dubbelt emot qwinnona, och samslächten tre delar emot halfslächtena. *§ 12.*

§ 13. Hörer then döde, eller arfwet, som skiftas skal, under Stadsrätt; tage tå halft hwarthera *§ 13.*

NB.

* Thesse äro icke thens dödas *samsyskena barn;* emedan thes dödas samsyskena barn, äro thes *sambroders* och *samsysters barn*, och måste altså här åtskilias. Om *samsyskona barna arf* är förr förmält. conf. c. 3. §. 2. h. t. LL. et cap 2. fin. princ. eod. tit. SLL: Förthenskul har iag i stället för *thens dödas samsyskena barn*, hwarom i 3 cap. § 3 et 9 Original utkastet förmälas, satt här *bryllungar och sydslungar thes dödas;* om hwilka talas uti Original utkastet cap. 4. §. 7 et 14.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690 *Kap. 4.*	— Samslächten.	fädernet som å Mödernet, så Man som Qwinna, doch halfslächten här som å Landet eij mera än en fierdepart emot Samslächten.
§ 13.	§ 14. Är — — ... — arffzlått.	§ 14. Är någor med den döde i flere måttor skyld, såsom när någon den dödas Syskonebarn både å Fädernet och å Mödernet är, så niute och dhereffter sin arffzlott.
§ 14.	§ 15. Är — — ... — förmäles.	§ 15. Är ingen som sin arfwerättigheet och skyllskap med den döde klarligen gitter bewijsa, så hemfaller arfwet Konungen, hwarom framdeles wijdnare förmäles.
Kap. 5.	Cap: V.	Cap: V.
	Huru — — — ... — — öfwerlefde.	**Huru ärfwas skall när twenne eller flere som hwars annars arfwingar äro, å samma tijd med döden afgå, så att man intet weet, hoo den andre öfwerlefde.**
§ 1.	§ 1. Föllies — ... — i något af desse — ... — effterlåtenskap.	§ 1. Föllies åt i ett Skiepp, Man, Hustru och barn, och förgås det Skieppet, eller åka dhe alle i een waak, eller och brinna dhe uthi ett Huus, eller faller Huus öfwer dem, eller kommer wattuflod och fördräncker dem, eller faller fijenden i Landet och dräper dem alla i sänder, eller blifwa twenne, som hwars annars arfwingar äro, slagne i strid, eller af röfware, eller skillias the åt Lefwande och spörias döde, eller händer dhet att dhe ellijest medelst siukdom eller hwarjehanda händelse å samma tijd döö, utan att man i någon af desse eller flere slijke händelser weet, hwem som först eller sidst dödde, så tage hwars och ens afwingar sin skyldemans andeel och effterlåtenskap.
§ 2.	§ 2. Är — — ... — sagdt.	§ 2. Är Moder död, och dör sedan fader med barn, ett eller flere, utan at man weet hoo af dem först afgick, så tage Fädernes Fränder allena den andeel, som fadren tillhörer; men af barnetz möderne och annan egendom, tage fädernes Erfwingar fädernes, och mödernes arfwingar mödernes lått. Sammaledes när fader är död, och Modren sedan dör med barn, ett eller flere, och man eij wist weet, hwem af dem begge först afled, så tage mödernes fränder hennes andeel, och barnetz andeel delas emellan dem och fädernes fränderne, så att hwarthera sin Lott bekommer, som förr är sagt.

1713 års förslag.

så å fäderne som möderne, så man som qwinna: doch halfsläcbten i Stadenom som å landet ey mera än fierdung emot halfsläcbtena; warin the sig flere eller färre i halfslächtene. *1717 Kap. 5.*

§ 14. Är någor them döda i tweggia handa måtto, å fäderne och å möderne skylder; såsom the, som både bryllungar och sydslungar äro tillika; niutin tå the ther efter sin arfsrätt. *§ 14.*

§ 15. Gitter ingen sin arfwerätt och skyldskap med them döda klarligen bewisa; tilfalle tå arfwet Konungenom, som förr är sagdt, och framdeles widare förmälat warder. *§ 15.*

Här sättes ock i ställe för thens *dödas syskenabarn bryllungar* och *sydslungar*, at skilia them ifrån thens dödas *syskenabarn*, som förr är förmält, och äro thes *broders* och *systers barn*.

Bryllungar och *sydslungar* kallas i Iure Romano *consobrini:* men thes dödas *syskona barn*, *fratrum et sororum filii et filiæ*. Och skier fördubblingen uti thenna casu i slächtene, när twenne bröder taga twå systrar af andro huse.

CAP. XI.

Kap. 6.

Huru ärfwas skal, när twenne eller flere, som hwars annars arfwingar äro, å samma tid genom döden afgå, så at man icke wet ho annan öfwerlefde.

§ 1. Fölies åt i eno skiepi man, hustru och barn, och förgås thet skiepet; eller åka the alle i wak ena; eller brinna the uti eno huse; eller faller hus öfwer them; eller kommer watuflod och fördränker them; eller faller fiende i landet och dräper them alla i sänder; eller blifwa twenne, som hwarthera är annars arfwinge, slagne i strid, eller af röfware; eller skilias the eliest åt lefwande och spörias döde; eller liggia siuke i eno huse, och igenom siukdom, eller hwariahanda händelse tillika dö, at man icke wet ho i thessa och slika olyckeliga händelser efter annan lefwat; tagin tå hwars och ens arfwingar skyldmans sins arfdehl och efterlåtenskap. *§ 1.*

§ 2. Är moder död, och dör sedan fader med barnen, wari sig ett, eller flera, at man ey wet ho af them först afgick; tagin tå Fädernes fränder allena then andehl som fadren tillhörer; men af barna mödernet och andro*m* ägendom niutin fädernes arfwingar fädernes, och mödernes arfwingar mödernes lott. Sammaledes, när fader är död, och modren sedan dör med eno barn eller flerom, och man ey wist wet, ho af thessa först afled, moder eller barn; gångin tå mödernes fränder til hennes andehl, och barna arfwet skiftes emellan them och nästa fädernes fränder, så at hwarthera sin lott bekommer, såsom förr är sagdt. *§ 2.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690 Kap. 5. § 3.	§ 3. Öfwerlefwer — så är han arfwinge, och — — honom.	§ 3. Öfwerlefwer den ene den andra, ehuru lijtet det och wara kan, allenast dhet klarligen bewijses, så är han hans arfwinge, och hans arfwingar ärfwa honom.
Kap. 6.	**Cap: VI.** **Om — — — — — — wara.**	**Cap: VI.** **Om det barns arfzrätt som födes dödt, eller effter och för 40 wekor, och om Hustru säger sig hafwande wara.**
§ 1.	§ 1. Dödt — — räknas, twistas det — — , och Barnets fädernesfränder dödt födt, — — en Persohn ware sig qwinna eller man — — — — — det samma med Eed — — — — — — barnet.	§ 1. Dödt födt barn må eij för arfwinge räknas. Twistas det och säger moder eller hennes arfwingar, det wara Lefwande, och barnetz fädernes fränder säga det wara dödt födt; Då gifwes i mangel af flere wittnen, en person qwinna eller man, som wid födzlen tillstädes war, när emot den samma intet Laga jäf är, fullt witzord; Säger den barnet Lefwande födt wara, och Modren eller hennes anhörige, som då derhoos warit, det med Eed besanna, ärfwe tå barnet sin Fader, Moder sitt barn och hennes arfwingar henne. Faller något annat arff, medan barnet ännu i moderlifwet är, eller sedan det födes, och innan dess det döör, så ware Lag samma. Hafwer ingen utan Modren eller någon af hennes Slächt när warit, tå barnet föddes, då gifwes henne och hennes arfwingar i detta målet intet witzord. Döör och Modren igenom födzlen, och barnet henne något effterlefwer, så ärfwe det sin Moder och barnetz arfwingar barnet.
§ 2.	§ 2. Födes — — effter 40 weckor — — till Fader för — — — arfwinge.	§ 2. Födes något barn för 40 wekor så bittigt, eller i synnerheet effter fyratijo wekor så seent, att mannen eij kan pröfwas för fader till samma foster, så ware det eij heller hans arfwinge.
§ 3.	§ 3. Nu — — — så niute — — — om hon af boo oskiffto sitt uppehälle niuta will; — — — — — bedrägerij.	§ 3. Nu döör Mannen, och hustrun befinnes effter honom hafwande wara, niute sitt Underhåll af boo oskipto, så länge hon hafwande är, ehwad barnet sedan qwickt eller dödt födes. Föregifwer hon sig hafwande wara, och synes det eij strax å henne, så ställe borgen för sig, om hon will niuta sitt Uppehälle af boo oskipto; Kan det sedan pröfwas att hon sådant falskeligen föregifwit, eller föder hon barnet senare, än att det för mannens arfwinge räknas må, så gälde åter hwad hon af mannens andeel i boet till sin födo niutit eller försatt hafwer, och böte som för annat bedrägerij.

1713 års förslag.

§ 3. Lefwer then ene efter then andra, huru litet thet wara må, äntå han giti ey talat, och thet rätteliga bewises; wari han tå thes arfwinge, och hans arfwingar ärfwe honom. *1717 Kap. 6. § 2.*

CAP. XII. *Kap. 7.*

Om barn födes dödt; eller före fyratyo wekor; eller efter; och om hustru säger sig hafwande wara.

§ 1. Dödt födt barn må ey ärfwa. Nu säger moder, eller hennes arfwingar barn wara qwickt födt, och fädernes fränder barnsens sägia thet wara dödt födt; gifwes tå, i mangel af flerom witnom, witsord eno, ware sig man, eller qwinna, som wid födslona tilstädes warit, när emot then samma intet laga iäf är: säger then barnet lefwande födt wara, och modren, eller hennes anhörige, som tå ock ther hos warit, thet med ede besanna; ärfwe tå barnet fader sin, moder barn sitt, och hennes arfwingar henne. Faller något annat arf medan barnet ännu i moderlifwet är; eller sedan thet födes, och innan thes thet dör; wari tå lag samma. Hafwer ingen utan modren, eller hennes slächt när warit tå barnet föddes; gifwes tå henne och hennes arfwingar i thesso måleno intet witsord. Dör modren igenom födslona, och barnet henne något öfwerlefwer; ärfwe thet tå moder sina, och barnsens arfwingar barnet. *§ 1.*

§ 2. Födes något barn före fyratyo wekor så bittigt, eller i synnerhet efter fyratyo wekor så sent, at mannen ey kan pröfwas för fader til samma foster; wari tå thet ey hans arfwinge. Lete doch * Rätten giörliga tå sådant timar, at barnet ey utslutes ifrån arfwet, utan med godom skiälom. *§ 2.*

§ 3. Nu dör mannen, och hustrun befinnes efter honom hafwande wara; niute hon tå sitt underhåld af bo oskifto så länge hon hafwande är, ehwad barnet sedan qwickt, eller dödt födes. Föregifwer hon sig hafwande wara, och synes thet ey straxt å henne; ställe tå borgan för sig, om hon niuta wil sitt uppehälle af thy bo oskipto. Kan thet sedan pröfwas, at hon sådant falskeligen föregifwit; eller föder hon barnet senare, än thet för mansens arfwinge räknas må; giälde tå åter hwad hon af mansens andehl i boet til födo sina åtnutit, eller försatt hafwer, och böte som för annat bedrägeri. *§ 3.*

* **Ratio. Ty septimo mense kan nasci perfectus partus. l. 12. ff. de statu hominum. c. 10. §. 5. Ärfdab. UpLL: och partus mensis undecimi kallas ock legitimus af DD ad. leg. cit. hafwer ock Joh. Volk Beck. i sin comment. Pand. Theor. pract. til legi (?) cit. infördt responsa Scab. Fins ther til i Decreto Imp. Hadriani thet samma, reqvisitis sententiis Philosophorum et medicorum. Gell. N. A. lib. 3. c. 16. Conferantur etiam notæ Gothof. ad Nov. Inst. 39. c. 2.**

1690	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 7.	Cap: VII. Om — — dräper.	Cap: VII. **Om den må ärfwa som annan dräper.**
§ 1.	§ 1. Ingen — — — — förwärkat.	§ 1. Ingen må annan sig till arfz dräpa, utan ware den som drap med alla dess anhörige af Nederstigande Linie, som för hans skull elliest kunde komma att arfwa, skilde ifrån allt arff effter den döde, där icke klarligen bewijses, att dråpet igenom full wåda, och aldeles utan Dråparens Upsåth, eller någon hans brotzlige tillskyndan tijmat är, hafwe då hwarken för sig eller sine samma arff förwärckat.
§ 2.	§ 2. Döör — — — arfwet utgifwit hade.	§ 2. Döör någon och lembnar effter sig Hustrun hafwande, blifwer hon eller fostret, eller och både hon och fostret af mannens arfwingar dräpne eller förgiorde, eller hon elliest illa handterader, så att fostret derigenom förgås, och kan det klarligen bewisas, så ärfwe barnet sin fader, och modren barnet, och hennes arfwingar henne, men mannens arfwingar ware skilde derifrån, eller bäre det tillbakas, om modren i owetenheet af det att hon hafwande war, arfwet hade uthgifwit.
§ 3.	§ 3. Dräper — — slöserij och — — — — belöpa kan, så utmätes icke deste mindre allan den förmögenhet som hon med sig inbracht af oskiffto så länge —	§ 3. Dräper mannen sin hustru, ware sig med willia eller utan upsåt att dräpa, men doch igenom grofft förwållande: finnes då huset oförändrat i det stånd som det war när dhe i Echtenskap sammanträdde, och hafwer hustrun med sig något anseenligit eller större delen af boet inbrackt, hafwe tå han förwärckat allan den giftorätt, som han elliest dheruti ägde, och tage dhet hennes arfwingar allena, skifftandes sedan det öfrige med honom effter Lag. Men är boet mycket förbättrat eller förwärrat, så undanskipte då hustruns arfwingar hennes andeel, i anseende till boet som det då står, och niute sedan jämwäl den deel, som hon war gifwen och gifft till, sampt Morgongåfwan, när den i Löösörer gifwen är, och böterne för henne af mannens andeel. Kan det och klarligen bewijsas, att boet igenom mannens slöserij eller enskijlte förwållande så förwärrat är, att hustrun med sig mera i huset infördt, än effter boetz då för tijden warande beskaffenheet å hennes deel kan belöpa, så uthmätes icke dess mindre af oskiffto allan den förmögenheet, som hon med sig inbracht, så länge något i boet finnes, och där äntå något öfrigit blifwer, så gånge jämwäl

1713 års förslag.

CAP. XIII.

1717 Kap. 8.

Om then må ärfwa som annan dräper.

§ 1. Ingen må annan sig til arfs dräpa, utan wari then som drap, och alle af honom nederstigande i ättene, som för hans skul eliest kunde komma at ärfwa, skilde ifrån allo arfwe efter then döda: ther icke klarligen bewisas kan, at dråpet af rättom och fullom wåda, aldeles utan dråparens wilia, eller någro hans brotsliga tilskyndande timat är; hafwi han tå hwarken för sig eller sinom samma arf förwärkat. *§ 1.*

§ 2. Dör någor, och lemnar efter sig hustrun hafwande: blifwer hon tå dräpin, eller förgiord; eller fostret; eller både hon och fostret af mansens arfwingar; eller hon elliest illa handterad, så at fostret therigenom förgås, och kan thet klarligen bewisas; tå ärfwe barnet fader sin, och modren barnet sitt, och hennes arfwingar henne: men mansens arfwingar warin skilde therifrån; eller bärin thet åter, om modren ey wetandes sig hafwande warit, arfwet hade utgifwit, och plichte ther til för* sine giärning som framdeles urskils i stad sinom. *§ 2.*

§ 3. Dräper man hustru sina, wari sig med wilia, eller utan upsåt at dräpa, men doch igenom groft förwållande; fins tå huset oförändrat i thy stånde, som thet war när the i ächtenskap sammankommo, och hafwer hustrun med sig något anseenligit, eller större delen af boet infördt; hafwi han tå förwärkat allan then giftorätt, som han elliest ther uti ägde, och tagin then hennes arfwingar allena, skiftande sedan thet öfriga med honom efter lag: men är boet mycket förbättrat, eller förwärrat; undanskiften tå hustruns arfwingar hennes andehl i boet, som thet tå står, och niuten sedan iämwäl then dehl hon war gifwin och gift til, samt morgongåfwona, om hon i lösörom gifwin war, och böterna för henne af mansens andehl. Kan thet ock rätteliga bewisas, at boet genom mansens slöseri, eller enskylta förwållande så förwärrat är, at hustrun mera med sig i huset infördt, än efter boets tå för tiden warande beskaffenhet, å hennes dehl kan belöpa; utmätes tå icke thes mindre af oskifto all then förmögenhet som hon med sig infördt, så länge något i boet fins at tilgå; och ther äntå något kan blifwa öfrigit; gångin tå iämwäl *§ 3.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 7.		hennes arfwingar med Mannen deruti till skifftes, tagandes sedan Morgongåfwan och böterne för henne af hans deel. Dräper och hustrun sin Man, så ware
	— sin Morgongåfwa förlorat; Så — — —	Lag samma och hafwe hon thertill med förlorat sin Morgongåfwa. Så må eij heller den som den andra dräper, hafwa att fordra någon fördeel af oskiffto. Hafwa dhe barn tillsammans som omyndige äro, så tage den deras arf i sin wärjo och förwaltning, som dertill Lagligen förordnad eller
	med barnet å dens sida som skadan led närmast skyld är. — — —	med barnet närmast skyld är å dens sijda som skadan led. Döör och dess Son eller dotter, som således dräpen wardt och hafwer icke barn effter sig, så niute hwarken fader eller moder, som skadan giorde, eller the nederstigande af slächten, som sin arfwerätt igenom dråparen äga, något af det arf, som samma barn effter sin dräpna fader eller Moder
	— . Men — —	niutit; Men är något annat arf eller afliuge samma barn tillfallit, så hafwe dhe då dheruti sin rättig-
	— — förwärckat.	heet icke förwärckat.
§ 4.	§ 4. Agar — —	§ 4. Agar fader eller moder sitt barn, så att det derigenom döör, eller dräpa dhe dhet elliest igenom hwarjehanda grof förseelse, så arfwe intet den som till barnetz död orsaken är, undantagandes när moder kan emot sin willia och af olycko ligga ihiäl sitt barn, miste då hon intet arf, med mindre
	— wårdslöösheet sigh tilldragit wara, — omkommit är, — — —	det pröfwas igenom en oförswarligh Wårdzlöösheet sig tilldragit; hafwer barnet som således är omkommit, Sam eller halfSyskon, eller och andra närskylte, fränder som till olyckan oskyldige äro, och hwars arfzrättigheet ifrån den brotzlige icke härflyter, då tage dhe arfwet.
	— — arfwet.	
§ 5.	§ 5. Äre — —	§ 5. Äre twenne hwars andras arfwingar och dräpa the hwar annan uti wredesmode, tå arfwe ingentera den andre, fast än den ena af dem den
	andra kan öfwerlefwat,	andra öfwerlefwat, utan tage dheras arfwingar hwar sin Skyldemans rättigheet. Kan det bewijsas att den ene af dem uti Laga Lifznöd den andra drap, och hafwer han honom öfwerlefwat, eller är med honom å samma tijd så omkommen, att man intet wist weet hoo den andra öffwerlefde, så tage den oskyldige och hans arffwingar arfwet effter den
	bråtzlige.	brotzlige.

1713 års förslag.

hennes arfwingar med mannenom ther uti til skiftes, tagande sedan morgongåfwona och böterna för henne af hans dehl. Dräper hustru sin man; wari lag samma, och hafwi hon ther til med förwärkat morgongåfwo sina: så må ey heller then, som then andra dräper, få nogon fördehl af oskifto. Hafwa the barn til samman, som omyndiga äro; tagi tå then theras arf under sina wärio och förwaltning, som ther til lagligen förordnad, eller barnomen närmast skylder är å thens sido, som skadan led: dör thens son eller dotter, som således dräpen blef, och hafwer icke barn efter sig; niute tå hwarken fader, eller moder som skadan giorde, eller the nederstigande af slächtene, som sin arfwerätt igenom dråparen eliest äga, något af thy arfwe som samma barn efter sin dräpna fader, eller moder bekommit: är nogot annat arf, eller aflinge thy barne tilfallit; hafwin tå ther uti sin rätt behållen. *1717. Kap. 8.*

§ 4. Agar fader eller moder barn sitt så hårdeliga, at thet ther igenom dör; eller dräpa the thet eliest genom hwariahanda grof förseelse, ärfwe tå icke then som til barnsens död orsaken är, undantagno när moder kan emot wilia sin, och af olycko liggia i hiäl barn sitt; miste hon tå icke arf, med mindre thet pröfwas igenom ena oförswarlig wårdslöshet sig tilldragit. Hafwer barnet, som således omkommit, samsyskene, eller halfsyskene, eller andra närskylta fränder som til olyckona oskyldige äro, hwilkas arfwerättighet af then brotsliga icke härflyter; tagin tå the arfwet. *§ 4.*

§ 5. Äro twenne hwars annars arfwingar, och dräper hwar thera annan med wreds wilia; ärfwe tå ingen thera then andra, fast än then ene af them then andra efterlefwat, utan tagin theras arfwingar, hwar thet han med rätta efter sin skyldman taga äger: kan thet bewisas, at then ene af them drap then andra uti laga lifsnöd, och hafwer honom öfwerlefwat, eller är med honom i sänder så omkommen, at man icke för wisso wet, ho then andra öfwerlefde: tagi tå then oskyldige, och hans arfwingar arfwet efter then brottsliga. *§ 5.* Cap. 1. dråp m. wred wil. LL.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690.	Cap: 8.	Cap. VIII.
Kap. 8.	**Om — — — — — — arf.**	**Om dem som igenom grofwa missgärningar sin arfzrätt förwärcka, och om landzflychtig mans och dess barns arff.**
§ 1.	§ 1. Förer — — — — — — — ; — — arfwingar.	§ 1. Förer någon afwog sköld, eller beträdes med förräderij och onda stämplingar emot Konungen, det Konungzliga Huset och Fäderneslandet, den samma hafwer förwärckat för sig och sine arfwingar all den egendom i Löst och fast, arf och aflinge, som honom tå enskijlt tillkommer, och ware det altsammans hemfallit till Konungen. Faller något arf sedan han sakfält är, som han elliest hade warit berättigad till, tå tage det dhe andre den dödas närmaste arffwingar.
§ 2.	§ 2. Blifwer — — — intet.	§ 2. Blifwer någon fälter till ewig Landzflychtigheet, eller rymer han af Landet för någon grof missgärning, han må eij något arf taga, medan han således Landzflychtig är, eij heller dhe barn, som han den tijden aflar. Andra närmaste arfwingar tage det arff, som imedlertid kan falla, när the full borgen therföre sättia, på thet, att om han frid får i sina dagar, och Konungen will honom arfwet förunna, detsamma måtte då honom och des barn fullkomligen tillbaka gifwas. Dhe barn som honom födde äro, eller han afladt hafwer förr än han Landzflychtig wardt, äga sin fulla arfwelott oförkränkt, ehwad han frid får eller intet.
§ 3.	§ 3. Är — — — bekommit hafwa.	§ 3. Är någon allenast till en wiss tijd Landzflychtig dömder, så skall hans godz och arf honom tillhanda stå, till dess han igenkommer, men af räntan och afgälden niute han imedlertid eij mehra än hwad öfrigit är, sedan hans hustru och barn deraf sitt nödige Underhåll hafwa bekommit.
§ 4.	§ 4. The — — — , så niute samma barn där dhe sig intet till wår religion om-	§ 4. Dhe som falla ifrån den rätte Evangeliske till en willfahrande Troo och Lära, niute aldrig något arff i Swerige, så framt dhe sig icke ångra och omwända. Sammaledes om någon som af fremmande Lära är, sätter sig här i Landet att boo, och låter emot KyrkioOrdningen sine barn i en förbuden Gudztienst upfostras, så niute samma barn hwarken arf eller burskap i Swerige, dher dhe sig intet till wår Religion omwända.

1713 års förslag.

CAP. XIV.

1717 Kap. 9.

Om them som genom grofwa missgiärningar sin arfwerätt förwärka; och om Landsflychtig mans arf; och om thes barne något arf tilfalla kan.

§ 1. Förer någor afwogan skiöld; eller beträdes med förräderi och andra stemplingar, som i Högmålom förmälas, emot Konungen, thet Konungsliga Huset, och Fäderneslandet; hafwi then samme förwärkat för sig och sinom arfwingom, allan ägendom i löst och fast, arf och aflinge, som honom, tå giärningen giörs, enskylt tilkommer, och tilfalle thet altsamman Konungenom: men faller något arf sedan han dömder är, som han eliest hade warit berättigad til; tagin thet tå the andre thens dödas närmaste arfwingar. *§ 1.*

§ 2. Warder någor fälter til ewerdeliga landsflychtighet; eller rymmer af landet för några grofwa missgiärning; then må ey något arf taga medan han således flychtig är; ey heller the barn som han tå aflar. Andre närmaste arfwingar tagin thet arf som i medlertid kan falla när the fulla borgan therföre sättia; på thet, at om han frid får i sinom dagom, och Konungen wil honom arfwet förunna, thet samma kunde tå honom, och thes barnom fullkomligen återgifwas. The barn som honom födde blifwit, eller han aflat hafwer förr än han landsflychtig wardt, niutin sin fulla arfwelott oförkränktan, ehwad han frid får, eller ey. *§ 2.*

§ 3. År någor allenast til en wiss tid Landsflychtig dömder; stånde tå hans gods och arf honom tilhanda, til thes han återkommer: men af räntone och afgiälden niute han i medler tid ey mera än hwad öfrigit är, sedan hans hustru och barn theraf sitt nödiga underhåld hafwa bekommit. *§ 3.*

§ 4. The som falla i från wår rätta ewangeliska, til ena willfarande tro och läro, niutin aldrig* något arf, rätt, eller rättighet inom Sweriges gränsor, och tagin förthenskul thera näste arfwingar arfwet, så framt the sig icke ångra och omwända, och få således Konungens nåd. Sammaledes om någor af främmande läro sätter sig här i landet at bo, och låter emot Kyrkio ordningen sina barn i ene förbudna Guds tienist upfödas; niutin tå samma *§ 4.*

* efter Kyrkiolagen cap. 1. §. 2. fin. och Kongl. M:ts Rescript 28 Mart. 1695.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690.	wända hwarken arf eller burskap här i Swerige.	
Kap. 9.	Cap: 9.	Cap: IX.
	Om — — — —	**Om Uthrijkes arfwinge och dens arfwerätt, som öfwergifwer sitt Fädernesland, och sätter sig**
	— — orther.	**neder att bygga och boo å fremmande orter.**
§ 1.	§ 1. Hafwer —	§ 1. Hafwer någon uthrikes arfwingar å den orten boendes, hwarest Swänsker man intet arf niuter, så niute eij heller dhe något arf i Swerige, utan tage den dödas inrikes arfwingar samma arf; Hafwer den döde eij heller inrikes arfwingar, tage Konungen altsammans. Är samma utrikes arfwinge den dödas Son eller bröstarfwinge, och will sättia sig här i Swerige neder att bygga och boo, samt ställer innan natt och åhr sedan arfwet föll, bor-
	— framgeent förblifwa skall — — — —	gen för sig, att han här stadigt och framgeent skall förblifwa, så tage han arfwet: Boor utrikes arfwinge å den ort, hwarest swänsker man arf niuter,
	— och han arf —	så niute han och arf här i Swerige, om han sätter sig här neder att bygga och bo. Will han utrikes förblifwa, så tage eij mehra än helfften af arfwet, det öfrige tage Konungen. Kommer eij sådan utrikes arfwinge innan natt och åhr, sedan arfwet föll, och med fulla skiähl lagligen bewijsar att han
	rätta arfwingen är, — —	är rätta arfwingen, så tage dhe andre den dödas närmaste inrijkes arfwingar samma arf, om dhe inom tree månader effter åhr och dag sin rätt lagligen bewaka. Äro inga inrijkes arfwingar till, tage
	— altsammans.	Konungen altsammans.
§ 2.	§ 2. Öfwergifwer — Swea Rijke — —	§ 2. Öfwergifwer någon sitt Fädernesland Sweriges Rijke, och sätter sig aldeles neder att bygga och boo under fremande Herrskap, så niute eij heller han till det arff, som sedermehra i Swerige falla kan, större Rätt, än andre å samma ort boendes
	— . Flytter — —	utrikes arfwingar; flytter den å nyo i Landet igen här att bygga och boo, så niute då samma rätt, som andre inrijkes arfwingar, till det arff, som effter
	— falla kan. — —	den tijden kan falla. Hafwer den barn, och blifwa the i Landet qwar när föräldrarne begifwa sig härifrån, så ware dheras rättigheet dem aldeles obetagen. Taga Föräldrarne dem med sig uthländes medan dhe omyndige äro, och flyttia dhe innan
	åhr och dagh sedan dhe myndige ähre — —	Natt och åhr sedan dhe myndige blifwit inn i Landet igen, så niute samma rätt, som the hemma

1713 års förslag.

barn hwarken arf, eller burskap i Swerige, ther the sig ey til wår rena christeliga läro omwända. *1717*

CAP. XV. *Kap. 10.*

Om utrikis arfwinge, och thens arfsrätt som öfwergifwer sitt fädernesland, och sätter sig neder at byggia och bo å utländska orter.

§ 1. Hafwer någor utrikes arfwingar å then orten boende, hwarest Swensker man sådant arf icke niuter; niutin tå ey heller the något arf i Swerige, utan tagin thes dödas inrikes arfwingar samma arf: hafwer then döde inga inrikes arfwingar; tagi tå Konungen alt samman. Är utrikes arfwinge thes dödas son, eller brystarfwinge, och wil sättia sig här i Swerige neder at byggia och bo, samt ställer innan natt och åhr, sedan arfwet föll, fullan borgan för sig, at han här stadigt och framgent skal förblifwa; gånge han tå til arfwet. Bor utrikes arfwinge å then ort, hwarest Swensker man arf niuter; niute tå ock han arf här i Swerige, om han sätter sig här neder at byggia och bo: wil han utrikes förblifwa; tagi tå ey mera än halft af arfwet; thet öfriga tagi Konungen: kommer ey sådan utrikes arfwinge innan natt och åhr sedan arfwet föll, och med fullom skiälom lagligen bewiser, at han är rätter arfwinge; tagin tå the andre thes dödas närmaste inrikes arfwingar samma arf, om the innan tre månada dag efter natt och åhr sin rätt lagligen bewaka: äro inge inrikes arfwingar til; tagi Konungen altsamman, som förr är sagdt. *§ 1.*

§ 2. Öfwergifwer någor fädernesland sitt Swериges Rike, och sätter sig aldeles neder at byggia och bo under främmande herrskap; niute ey heller han til thet arf, som sedermer i Swerige kan falla, större rätt än andre å samma ort boende utrikes arfwingar: Flytter han å nyo i landet igen här at byggia och bo; niute tå samma rätt som andre inrikis arfwingar til thet arf, som efter then tiden kan falla: hafwer han barn, och blifwa the i landet qwara, när föräldrarna begifwa sig härifrån; wari tå theras rättighet them aldeles obetagen. Taga them föräldrarna med sig utländes medan the omyndige äro, och flyttia the innan natt och åhr, sedan the myndige blifwit in i landet igen; niutin tå samma rätt, som the framgent här hemma warit *§ 2.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690.	— till det arfwet som medan dhe utrijkes woro fallit hafwer. Aflar någon — — — — — — tillfalla kan.	warande barn. Flyttia dhe eij i Landet förr än effter besagdan tijd, så hafwe sedermehra ingen Laga tahlan till dhet arfwet, som hafwer fallit medan the uthrijkes woro. Aflar han barn uthländes, så föllia dhe sin faders wilkor, och niute här i Swerige intet arf, utan dhe eller Fader med dem kan flyttia in i Landet igen, tage då det arf, som effter den tijden dem kan tillfalla.
Kap. 10.	**Cap: X.** **Huru — måge sitt barn arfwelöst giöra.**	**Cap: 10.** **Huru och för hwad orsaker skull Fader eller moder måge giöra sitt barn arfwelöst.**
§ 1.	§ 1. Will — sitt barn arfwelöst giöra, så giöre — — — — — wördnad den dem skyldig ähr, — — — utan all skiähl med otijdige processer omförer, eller obewijsligen för någon groff saak som deras heder och ähra angår anklagar, eller och utaf argheet — — — wara.	§ 1. Will Fader eller Moder giöra sitt barn arfwelöst, så giöre det skriffteligen eller mundteligen med twegge manna wittnen, och gifwe tillkänna orsaken som dem dertill bracht hafwer; Såsom om Son eller dotter hafwer burit sin hand uppå Fader eller Moder med wrede, eller undsagt och stådt dem effter Lifwet, eller aldeles afklädt sig den wördnadt, Dhe dem skyldige äro, och dem i ord eller gärningar ett otillbörliget förachdt bewisar, eller och dem utan skiähl med otijdige Processer omförer, eller för någon grof saak, som deras heder och ähra angår obewijsligen anklagar eller angifwer, eller och utaf argheet förleder och bringar dem till det, som dem till Lijff, heder eller ähra kan skadeliget wara.
§ 2.	§ 2. Sammaledes — — — förlossa.	§ 2. Sammaledes om barnet kunde, och doch intet wille sin Fader eller Moder uti dess siukdom skiöta, i dess fattigdom nära, i hwariehanda olycka, och hälst lifznöd hielpa, och utur fängelse, där någontera hoos fienden fången woro, förlossa.
§ 3.	§ 3. J lijka — — — angå.	§ 3. J lijka måtto om Son eller Dotter emot föräldrarnes willia gifwer sig till förderfweliget, oährligt och berychtat sällskap, tager sig sådan handtering före, som Föräldrarne och Slächten till wanheder länder, eller begår stora och grofwa missgärningar, som ähra och Liff angå.
§ 4.	§ 4. Förseer — — — eij.	§ 4. Förseer sig Dotter med lägersmåhl, stånde då i Faders eller Moders macht henne arfwelösan giöra, ehwad den som henne lägrat hafwer, tager henne till ächta eller eij.

1713 års förslag.

hade; Flyttia the ey in i landet förr än efter besagdan tid; ägin the tå å thet arf sedan icke tala, som fallit medan the utrikes woro. Aflar någor barn utländes; fölien the tå faders sins wilkor, och niuten här i Swerige intet arf; utan the, eller fader med them kunna flyttia in i landet igen; tagin tå thet arf, som efter then tiden them kan tilfalla. *1717*

CAP. XVI. *Kap. 11.*

Huru, och för hwilka orsaker fader eller moder mågo giöra sitt barn arfwelöst.

§ 1. Nu wil fader eller moder giöra barn sitt arfwelöst; giören tå thet skrifteligen, eller munteligen med tweggia manna witnom, och gifwen tilkänna orsaken, som them ther til anfördt hafwer: såsom; om son eller dotter hafwer burit hand sina på fader eller moder med wrede; eller undsagdt och stådt them efter lifwet; eller aldeles afklädt sig then wördnad the them skyldige äro, och them i ord eller giärningar ett otilbörligit föracht bewisat; eller them utan skiäl med otidiga rättegånger omfördt; eller för några grofwa sak, som theras heder och äro angår, obewisliga anklagat, eller angifwit; eller utaf arghet förledt och förfördt them til thet, som til thera lif, heder eller äro kunnat skadeligit wara. *§ 1.*

§ 2. Sammaledes; om barnet kunnat, och doch icke wiliat sin fader eller moder uti thes siukdom skiöta; i thes swåra olägenhet, eller fattigdom nära; i hwariohanda olycko, och hälst lifsnöd hielpa; eller utur fängelse, wari sig skuld, eller hos fienden fången, förlossa. *§ 2.*

§ 3. I lika måtto; om son eller dotter hafwa, emot föräldrarnas wilia, gifwit sig til fördärfweligit, oärligit och beryktat sälskap; tagit sig sådana handtering och lefwerne före, som föräldromen och slächtene til wanheder länder; eller begådt grofwa och stora missgiärningar, som äro och lif angå. *§ 3.*

§ 4. Förser sig dotter med lägersmål; stånde ock tå i faders eller moders macht henne arflösan at giöra, som i giftomåla balken förmäles; ehwad then som henne lägradt hafwer, tager henne til ächta, eller ey. *§ 4.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 10. § 5.	§ 5. Sammaledes — — taga i det måhlet deras råd, — — — — eij samtyckt, — förhindra welat.	§ 5. Sammaledes om Son eller Dotter, ware sig uti sine föräldrars huus och bröd, eller derutom, giffter sig emot faders och moders willia och samtycke, särdeles med berychtade Personer, eller försumma dhe af föracht till Föräldrarne, och utan bewijslige hinder, att höra och taga till Gifftermåhlet deras råd, så hafwe då Fader eller Moder, som till Gifftermåhlet eij samtyckte, mackt, att skillia ett sådant olydigt och wanwördigt barn ifrån alt arf effter sig, der icke för werldzlig Rätt pröfwat blifwer att Föräldrarne utan skiähl och till sitt eget barns skada det äcbtenskapet welat förhindra.
§ 6.	§ 6. Jngen — — och — — — — brachte äro.	§ 6. Jngen arfwelöösgörelse må för giltig hållas, som icke på foog och skiäl sig grundar, och måste granneligen pröfwas, antingen Föräldrarne igenom rättmätige orsaker, eller någon otijdig wrede eller illwillige menniskiors ingifwande dertill äro brachte.
§ 7.	§ 7. Hafwa — — — närwahru.	§ 7. Hafwa Föräldrarne sitt barn arfwelöst giort, och willia det återkalla, och brotten tillgifwa, så stånde det i deras macht, och giöre det skriffteligen eller muntel: i trowärdige wittnens närwaro.
Kap. 11.	Cap: 11. **Huru — — — — — taga.**	Cap: XI. **Huru Barn som under trolofning, Lönskeläger, twegiffte, Hordom och i förbudne Leder aflade äro, måge arf taga.**
§ 1.	§ 1. Aflar — — — — intet.	§ 1. Aflar någon barn i Lönskeläger och tager den förnedrade sedan till hustru, eller sig med henne lagligen trolofwar, och dör han eller hon förr än wigselen åkommer, eller låckar någon Möö till Lägersmåhl och aflar barn med henne under Echtenskaps lofwen, och henne sedan motwilligen öfwergifwer, tå niute barnet samma rätt, som annat barn af Laggiffto säng. J lijka måtto trolofwar sig någon med twenne, så att ingenthera weet af annan, ehwad han tå aflar barn med sin förste eller andre, eller begges fästemöör, så tage dhe barn fullt arf, antingen Echtenskapet fullbordat blifwer eller intet.
§ 1.	§ 2. Uti — —	§ 2. Uti all trolåfning eller gifftermåhl, ther en man förbinder sig med twenne, och den senare

1713 års förslag.

§ 5. Likaledes; om son eller dotter, wari sig uti sina föräldrars hus och bröd, eller ther utom, gifter sig emot faders och moders wilia och samtyckio, särdeles med beryktada personer; eller försuma the af föracht til föräldrarna, och utan bewisligit hinder, at höra och taga til giftomålet theras råd; hafwi tå fader eller moder, som til giftomålet ey hafwa samtyckt, macht at skilia ett sådant olydigt och wanartigt barn ifrån allo arfwe efter sig; ther icke för werldslig rätt bewisat warder, at föräldrarna utan skiäl eller af androm förledde, til barnsens skada, thet ächtenskap welat förhindra. *1717. Kap. 11. § 5.*

§ 6. Inga arfwelösgiörelse hålles giltig, som icke på fog och skiäl sig grundar; pröfwes ock granneligen, antingen Föräldrarna igenom rättmätiga orsaker, eller otidiga wrede, och illwilliga menniskiors ingifwande ther til äro förorsakade. *§ 6.*

§ 7. Hafwa föräldrarna sitt barn arflöst giordt, och wilia sedan thet återkalla, och brottet tilgifwa; stånde tå thet i thera macht, och giörin thet skrifteligen, eller munteligen med trowärdiga manna witnom. *§ 7.*

CAP. XVII. *Kap. 12.*

Huru barn, som under trolåfning, lönskeläge, twegifto, och i förbudna leder aflada äro, arf taga mågo, eller ey.

§ 1. Aflar någor barn i lönskeläge, och tager, som förr är sagdt i Giftomåla balkenom, the förnedrada sedan til hustru; eller sig med henne lagligen trolåfwar, och dör han eller hon förr än wigningen åkommer; eller lockar mö eller enkio til lägersmål, och aflar barn med henne under ächtenskaps låfwen och henne sedan motwilligen öfwergifwer; niute tå barnet samma rätt, som annat barn af laggifto säng. I lika måtto; trolofwar sig någor med twem; och inga thera wet honom några trolåfning förr ingådt hafwa, ehwad han tå aflar barn med sine första fästeqwinno, eller the andro, eller med bådom; tagin the barn fullt arf, antingen ächtenskapet fullbordat blifwer, eller ey. *§ 1.*

§ 2. Uti allo trolåfning och giftomål, ther en man förbinder sig med twem, och the senara fäste- *§ 2.*

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 11.	— eller hustru. The barn — — — — — — kunna.	Fästeqwinna eller Huustrun öfwertygas att hafwa wetat af den förre fästemöö eller Hustru, the Barn som theraf födas, äre Horebarn, och niute intet arff, hwarken effter Fader eller Moder, doch ware föräldrarne plichtige att upfostra dem, til dess dhe sig nära kunna.
§§ 3, 4.	§ 3. Samma lag ware om dhe barn som i hordom, eller — — förbunden är, — — beträdde warit.	§ 3. Samma Lag ware om the barn, som aflade äro i hordom, eller med den som honom i blodet, eller Swågerlaget närmare är förbunden, än att dem emellan ächtenskap må byggas, eller med skiökor, som beryktat lefwerne fört, och med Lägersmål tillförende warit beträdde.
§ 1.	§ 4. Uti — — — — moder.	§ 4. Uti twe gifftesmål om ingenthera makan kunde weta den förre äkta makan wara i lifwet, och dhe dermed effter kyrkiolagen förhållit hafwa, niute då dhe barn, som dhe tillsammans afla fullt arf, så effter Fader som moder.
§ 1.	§ 5. Warder — — säng.	§ 5. Warder Qwinna wåldtagen, kan det Lagligen bewijsas, och blifwer hon i detsamma hafwande, det barn niute samma rätt som barn af ächta säng.
§ 2.	§ 6. Aflar — — — warit. Thesse äre —[1]) Sädan bekomma — berättigade — — des — bröstarfw:r.	§ 6. Aflar någon barn i lönskeläger, utan bewijslig äktenskapzlofwen, med möö eller änkia, som intet berychtat lefwerne fört, eller med olofligit lägersmåhl tillförene beträdder warit, desse äro oäkta barn; The skola niuta både af fader och moder behörig födo och upfostring, effter hwars och ens wilkor och lägenheet, till dess dhe sig sielfwa nära kunna. Sedan bekomma dhe ehwad dhe en eller flere äro 3 dal. S:mt effter Fader och 3 dal: effter Moder, med mindre qwarlåtenskapen så ringa är, att äkta Barn, nembl. hwar Son 12 dal:r och hwar Dotter 6 dal:r effter LandL. och effter StadsL. Sohn och Dotter hwar sine 9 dal. effter Fader eller Moder eij bekomma, på hwilket fall oäkta barn alzintet niuta. Så ware the eij heller i det öfrige berättigade till något arf, utan det som faller effter deras egna äkta bröstarfwingar.

1) *Det följande af §:n till och med* berättigade *är i orig.-handskr. skrifvet i marg. I texten står inom parentes följande:* Samt effter hwartheres död en trettijondedehl af dens enas och den andras löösören, ware sig ett eller flere, Sohn eller Dotter, om ächta barn åhre till; Äre eij the, tå tage dhe oächta en tiugondedehl af löösörene i faders boo effter hans död, och moders boo effter hennes död. Och ware sedan intet berättigade.

1713 års förslag.

qwinna, eller hustru öfwertygas at hafwa wetat af the förra festeqwinno, eller hustru: heten the barn, som ther af födas, horobarn, och niuten intet arf hwarken effter fader eller moder; doch waren föräldrarna plichtige at upfostra them til thes the sig sielfwe nära kunna. *1717. Kap. 12.*

§ 3. Lag samma ware om the barn, som aflas i hordom; eller med the qwinno som honom i blodet, eller swågerlaget närmare är förbunden, än at them emellan ächtenskap må byggias; eller med skökior som beryktat lefwerne fördt hafwa, och med lägersmål tilförene warit beträdda. *§ 3.*

§ 4. Uti twegifto mål, när ingenthera maken kunde weta förra makan wara i lifwet, och the thermed efter kyrkiolagen förfarit hafwa; niuten the barn, som the tilsamman aflat, fullt arf så efter fader, som moder. *§ 4.*

cap. III. giftb. §. 3.

§ 5. Warder qwinna wåldtagen, som lagligen kan bewisas, och hon i thy blifwer hafwande; wari tå befriad för allo tilwitelse, som i Edsöres målom stadgas, och barnet förthenskul niute samma rätt, som barn af ächta säng. *§ 5.*

§ 6. Aflar någor barn i lönskaläge, och ächtenskapslåfwen icke kan bewisas, med mö, eller enkio, som intet beryktat lefwerne fördt, ey eller med olåfligit lägersmål tilförene beträdd warit; thessa barn warin oächta, och niutin doch af fader och moder bådom behörig upfostring och födo efter hwars och ens wilkor och lägenhet til thes the sig sielfwe nära kunna. Skier thet lägersmål med ene * sådana qwinno, som sedan för andro synd mister lifwet; upföde tå han allena barnet til thes thet sielft sig födona förskaffa kan, när ey något fins efter then andra. Nu dör eliest en thera, som aflat barn i lönskeläge; wari lag samma. *§ 6.*

Ius in caussa positum. l. 52. § 2. *ff.* Ad legem Aqvil.

§ 7. Är fadren lösker, och blifwer ey någor- * stads stadager, så at man sedan han dömd är gitter honom finna; säti fullan borgan för sig: får han ey borgan; ledes i hächtelse til thes han betalar til barnsens uppehälle efter sina lägenhet och wilkor: warder han med tiden bolfaster; gånge tå med barnsens upfostring och födo som förr är sagdt, och fylle sina skyldighet som återstår. *§ 6.*

cap. ult. Kiöpm. b:r LL c. 19. Rådst. br.
Exsecut. Ord. 1669. art. 14. verbis: Then är skiäligen etc.

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 11.		
§§ 2, 3.	§ 7. Händer det at ett ächta[1]) eller horebarn medelst — komma kan, — — — förordnat hafwer.	§ 7. Händer det att oäkta barn eller Horebarn med tienst och slögder till förmögenheet kan komma, och döör barn och bröstarfwingelöst, då gånge dess effterlåtenskap till dhe fattige, der den boendes är, så framt icke densamma annorledes hafwer förordnat.
Kap. 12.	Cap: 12. Om Inventario.	Cap: XII. Om Inventario.
§ 1.	§ 1. Enär — — — bekommit hafwa, — — — besanna kan, — afgå bör. — — — — tjufnad.	§ 1. Enär någon med döden afgår, så skall den efterlefwande makan, eller om den eij är, barnen eller deras förmyndare, och der dhe eij heller äro, annor näster arfwinge, på den ort der arfwet fallet och beläget är, all qwarlåtenskapen i löst och fast, redbare medel eller utestående, så wiss som owiss skuld och hwariehanda fordringar och rättigheeter, samt hwad hwar och en af arfwingarne med det wilkor pröfwes föruth hafwa bekommit, att det bör i hans arfzlott beräknas, tillijka med Sterbhusetz skriffter, förskrifningar, böcker och räkningar, intet undantagandes af det dertill hörer och lyder, aldeles effter det stånd och wilkor, som det war uti wid sielfwa dödzfallet, så richtigt och redeligen upgifwa och anteckna låta, som den det med Eed kan besanna, upförandes dherhoos hwad som utaf samma qwarlåtenskap bör afgå. Finnes någon deremot, något hafwa upsåteligen undandölt, eller falskeligen upgifwit, så plichte som för annor tiufnad.

1) *Tydligen misskrifning för:* oächta.

1713 års förslag.

§ 8. Faller arf efter fadren eller modren; bekommen tå the barn, ehwad the ett, eller flera äro tre daler efter fadren, och tre daler efter modren, med mindre qwarlåtenskapen så ringa äro, at ächta barn, hwar son tolf daler, hwaria dotter sex daler efter Landslag, men efter Stadslagen, son och dotter hwarthera sina nijo daler ey bekomma kunna: i thesso måleno niutin the alstinges intet: och warin ey eller i thet öfriga berättigade til något arf, utan thet falla kan efter theras egna ächta brystarfwingar. *1717. Kap. 12. § 7.*

§ 9. Händer thet så, at oächta barn, eller horobarn med tienist och slögdom til förmögenhet kunna komma, och dö utan barn och brystarfwingar; gånge tå thera qwarlåtenskap til the fattiga, ther the boande äro, så framt the inga andra rättelse och förordning therom giordt hafwa. *§ 8.*

CAP. XVIII. *Kap 13.*

Om inventario och uptekning af thens dödas qwarlåtenskap.

§ 1. Enär någor med döden afgår; upgifwe tå then efterlefwande maken alt til at upteknas så richtigt och redeligen, som med ede kan besannas; eller om then ey är; barnen, eller theras förmyndare; och ther the ey eller äro; annar näster arfwinge, på then ort ther arfwet fallet och beläget är, wari sig löst eller fast, redbara medel, eller utstående så wiss som owiss skuld, och hwariahanda fordring och rättighet, samt hwad hwar och en arfwinge med thy wilkor pröfwas förrut hafwa bekommit, at thet bör i hans arfslott beräknas; tillika med sterbhusets skrifter, förskrifningar, böcker och räkningar, ingo undantagno thy som tilbör och ther til hörer, aldeles efter thet stånd och wilkor som thet war uti wid sielfwa dödsfallet; upföres ock therhos hwad som af samma qwarlåtenskap bör afgå. Finnes någor theremot något upsåteligen hafwa undandolt; eller falskeligen upgifwit; plichte han tå som för tiufnad, efter thy som sägs * i Tiufwamålom 7 cap. 10. §. *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 12. § 2.	§ 2. Är — — — wid Inventeringar och arfskifften.	§ 2. Är arfskapet å landet beläget, och den som det faller effter, frälseman eller ofrälse i Konungens tienst, eller elliest af förmöget wilkor, så gifwe den effterlemnade makan eller arfwingen Häradzhöfdingen å orten det tilkänna, som antingen sielf, eller igenom någon i dess ställe tillordnad, iemte en annan Eedsworen man af nämden, Inventeringen ofördröijeligen bijwista och noga tillsee skall att alt behörigen i akt tages. Är han bonde eller Sterbhuset af ringa wilkor, eller är Häradzhöfdingen eij så när wid handen, så kalles dertill antingen Länsmannen eller och twå eller en af nämden tillijka med en annan beskedelig man af nästa grannar. Faller arfwet i Staden, så skall den effterlefwande makan eller arfwingen, som under Stadzrätt lyder, Borgmestare och Råd derom ålijta, som straxt twenne eller flere redelige män, effter som Sterbhusetz beskaffenheet dhet fordra kan, dertill förordna; Doch Adelen så å landet, som i Städerne obetaget, att kalla och bruka några af Hoffrätternes medel eller andre, effter deras behag wid Inventeringen och arfskifften.
§ 3.	§ 3. Med — — — , eller och om det icke kan, så straxt skie, fullbordas kan, — — — pröfwar.	§ 3. Med inventerandet effter den döde, skall intet längre upskiutas, än till det högsta 3 månader effter dödzfallet, hwaruppå Hoffrätterne och wederbörande Domhafwande på Landet och i Städerne böre hafwa noga upsicht. Men äre derwid dhe omständigheter, som intet upskåf af Inventeringen tillåta, tå skall qwarlåtenskapen af dem, som ofwanbemält är, när dhe derom ålijtas, utan dröjzmåhl inventeras, eller och, om det icke straxt skie kan, förseglas, eller i förwar och säkerhet sättias, till dess Inventeringen, så snart det sig giöra låter, kan fullbordas; Doch lemnas fritt hwad Domaren till Sterbhusetz behof nödigt pröfwar.
§ 4	§ 4. Är — — — — inventeras kan, — upgifwa bör — — — pröfwa kan; — — — — — — tillåtas.	§ 4. Är boet widlyfftigt eller så beskaffat, att det icke så strax eller inom ofwanbemälte tijd kan inventeras, och anhåller den som det bör upgifwa om något uppskåf, tå förelägge Domaren wiss dag och tijd dertill, efftersom han det nödwendigt kan pröfwa; Doch må ingalunda sådant upskåf til andras förfång och utan dess wichtigare orsaker tillåtas.

1713 års förslag.

§ 2. Är arfskapet å Landet, och then som thet faller efter fräls eller ofräls man, i Konungens tienst, eller eliest af förmöget wilkor; gifwe tå then efterlemnade maken, eller arfwingen, eller thes förmyndare häradshöfdingen å orten thet tilkiänna, som antingen sielfwer, eller någor i thes ställe tilordnader, iämte en annan edsworen man af Nämdene uptekningen ofördrögeligen förrätta och noga tilse skal, at alt som tilbör i acht tagas kan. Är han bonde; eller sterbhuset af ringa wilkor; eller är häradshöfdingen ey så när wid handena: kalles tå ther til antingen länsmannen, eller twå, eller en af Nämdene, och en annar beskedelig man af nästom grannom, eller någrannom, som uptekningen skrifteligen författa kan, med theras namn och bomärken som ther öfwer warit. Faller arfwet i Stadenom; ålite tå then efterlemnade maken, eller arfwingen, eller förmyndaren, som under StadsRätt således lyder, Borgmästara och Råd therom, som straxt twenne, eller flera redeliga män, eftersom sterbhusets beskaffenhet thet fordra kan, ther til förordna: ware doch adelen så å Landet som i Städerna obetaget, at kalla och bruka några af Hofrätternas medel, eller andra, efter sitt behag och godtfinnande wid sådana uptekningar och arfskiften. 1717. Kap. 13. § 2.

§ 3. Upteknandet efter then döda upskiutes icke länger, än til thet högsta, tre månader efter dödsfallet; hwaruppå Hofrätter och wederbörande domare på Landet och i Städerna böra hafwa noga upsicht: men äro ther wid the omständigheter, som intet upskof af uptekningen tillåta; så skall alt, som förbemält är, af them förnämdom, när the samme therom anlitas, utan drögsmål upteknas, eller om thet icke strax skie kan, förseglas, eller i förwahr och säkerhet sättias, til thes uptekningen, så snart then sig giöra låter, kan fullbordas: lemnas doch fritt domaren hwad han til sterbhusets behof och nytto nödigt pröfwar. § 3.

§ 4. Är boet widlyftigt, eller så beskaffat, at thet icke så strax, eller innan ofwanbemältan tid kan upteknas, och anhåller then som thet bör upgifwa, om något upskof; förelägge tå domaren wissan dag och tid ther til, efter som han then nödwändig kan pröfwa: doch må ingalunda sådant upskof til andras förfång, och utan thes wigtigare orsaker § 4.

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 12.		
§ 5.	§ 5. När — —	§ 5. När ett arf således inventerat är, så bör den öfwerlefwande makan eller arfwingen låta det wid näste Ting på Landet, eller inom tredie Rådstugudag i Städerne, uti Protocollet intekna, och en afskrifft af samma inventering i Rättens förwaring ingifwa: Men dhe af Adelståndet inlägge det uti Hoffrätterne inom 6 wekor effter det inventeringen är förrättad. The Inventarier som således i
	— kunna af dem som öfwer Inventeringen warit hafwa förseglas och sedan — fordras.	Rätterne inläggas, kunna förseglas af them som öfwer Inventeringen warit hafwa och sedan oupbrutne i Rätten förwaras, till dess derpå wid laga tillfälle fordras.
§ 6.	§ 6. Försummar —	§ 6. Försummar sig den efflerlefwande makan eller arfwingen richtigt och i rättan tijd qwarlåtenskapen att uptekna låta, och nyttiar doch lijkwäl eller förwaltar egendomen, så niute sedermera ingen Inventarii rättigheet, utan sware till fulla gälden, ehwad ägendomen, som han tillgripit hafwer, dertill förslår eller intet.
	—[1]) War arfwingen då arfwet föll omyndig, —	War arfwingen omyndig då arfwet föll, och förmyndaren sig således förseer, tå är arfwingen saklös, när han på Eed och samwete upgifwer allt det arf han niutit, och ware förmyndaren det förb:de wijte underkastad.
	— underkastad.	

Kap. 13.	**Cap: 13.**	**Cap: XIII.**
	Om — — — — — — skifftes.	**Om det som af ett boo afgå bör förr än det skifftas.**
§ 1.	§ 1. När — —	§ 1. När alt det som i den dödas boo finnes, behörigen uptecknat är, så skall det altsammans, som

1) *Härifrån är det följande af §:ns text öfverkorsadt, men i marg. står:* NB skall skrifwas. *Före* War arfwingen då etc. *har ursprungligen stått:* och böte till dhe fattige 1/6 deel deraf, *hvilket genom tillskrifning ofvan raden ändrats till:* af the lösören som han tillgripit hafwer; *men hela denna mening har strukits och antagligen i sammanhang dermed har §:ns näst sista ord, som synes hafva varit* straffet, *blifvit ersatt af* wijte.

1713 års förslag.

tillåtas: och förthenskul skal domaren i medlertid * ther öfwer noga upseende hafwa, at intet af godset blifwer förkommet eller förderfwat. *1717.* *Kap. 13.*

§ 5. När ett bo således upteknat är; låte tå then öfwerlefwande maken, eller arfwingen, eller förmyndaren thet wid nästa Ting på landet, eller inom tridia Rådstufwu Dag i Stadenom wid Rätten intekna, och ena afskrift af samma uptekning i Rättens förwaro ingifwa: men the af Adelsståndet inläggen then uti Hofrätten inom sex wekor efter thy uptekningen är förrättad. The uptekningar, som sålunda i Rätterna inläggias, kunna förseglas af them som ther öfwer warit hafwa, och sedan oupbrutna i Rätten förwaras til thes ther på wid laga tilfälle kan fordras. *§ 5.*

§ 6. Försumar sig then efterlefwande maken, eller arfwingen, eller förmyndaren richtigt och innan föresattan tid qwarlåtenskapet at uptekna låta; böte tå tiugu daler, och domaren förelägge honom en annan wissan tid til uptekningens förrättande: försumas ock then; böte Femtyo daler: försumar han tridia buds dagen; wari tå förfallen til ett hundrat dalers böter, och säti domaren ägendomen i qwarstad, samt låte straxt uptekningen skie. Fins arfwingen i medlertid hafwa nyttiat, eller förwaltat ägendomen, eller någon dehl ther af til wederbörandens förfång; niute tå ingen uptekningsrättighet, utan sware til alt giäldet, ehwad qwarlåtenskapet, som han tilgripit hafwer, ther til förslår, eller ey. War arfwingen sielfwer omyndig tå arfwet föll, och förmyndaren sig således förser; wari tå arfwingen saklös, när han på ed och samwete upgifwer alt thet arf han nutit hafwer, och förmyndaren thesso förberörda wite underkastad. *§ 6.*

Synes kunna utsättias, at thessa witen äro Rätternas ensak, hwarest för brotten skie efter Kongl. Förordningens anledning 1695, art. 24. fin.

CAP. XIX.

Kap. 14.

Hwad som af bo oskipto afgå skal förr än skifte må skie.

§ 1. Nu är alt som i thes dödas bo finnes behörigen upteknat: åtskilies tå hwad thet wara kan som androm tilkommer, och utgifwes rätteliga * utan några afkortning: som äro Konungens och thes Kronos inkomster ehwad namn the hafwa kunna, och til thet gemena bästa höra; kyrkio, schole, hospitala, och alla slika medel, som under thens *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 13.	— — warit hafwer, — — åtskillias — — — utgifwas.	den dödas fullkomlige ägendom icke hafwer warit, såsom länt eller till förwaring anförtrodt godz, om det då är i boet behållit, eller och annat slijkt, derifrån först och för alt afskillias, och till äganden utgifwas.
§§ 2, 3.	§ 2. Sedan — — begrafningsomkostnad.	§ 2. Sedan afgår af Sterbhusetz oskiffto medel en skiälig, och där som något jäf är, aff Domaren pröfwad och gillad måttelig begrafningzomkostnad.
§ 3.	§ 3. Där näst — — — förmäles.	§ 3. Dernäst afdrages gälden och förhålles dermed i anseende till mansens eller hustruns delar, som i gifftermåls balken förmäles.
§ 4.	§ 4. Sammaledes — — — haf:r.	§ 4. Sammaledes går morgongåfwa och testamente, så å Landet som i Städerne af dens andeel som gifwit hafwer.
§ 6.	§ 5. Hafwer — — der till tagit ähr, — — — förmåhn.	§ 5. Hafwer entera makan under warande Echtenskap med begges theras andeel i boo oskiffto sin enskijlte giäld och skuld betalt, så bör hwad af den oskyldige makans andeel dhertill är tagit, densamma eller dess arfwingar wid skifftet utaf den andras andeel gott giöras, doch med förbehåll af andras större rätt och förmån.
§ 7.	§ 6. Hafwer enthera makan till sin enskijlte nytta dens andras odaljord försåldt, tå — wijd deelningen med — af dess odaljord — arfwingar ersättias. — — till.	§ 6. Hafwer entera makan försålt den andras odaljord till sin enskijlte nytta, tå skall det wid deelningen ersättias med jemgott wederlag af hans odaljord som sålde, till den andra eller dess arfwingar. Är thet till begges nytta föryttrat, så ersättie then makan, hwilkom den andras arfwejord till godo kommen är, den andra eller dess arfwingar af sin andeel så mycket igen som han eller hon effter sin gifftorätt i boet bör swara till.
§ 8.	§ 7. Finnes — — brista kan, —	§ 7. Finnes i Sterbhuset ingen jämgod obeswärad fast eller annor ägendom, hwarmed den föryttrade jord ersättias kan; Är tå hustruns jord med hennes samtycke såld, ware hennes egen skada, hwad som kan brista, är thet henne owitterligen,

1713 års förslag.

dödas förwaltning finnes; iämwäl thet som länt är; til förwaring anförtrodt, om thet tå är i boet behållit; under hans förwaltande stående barnapenningar; bolags penningar; bortstulna saker som ägaren kan i boet igenfinna; wilkorligen gifna saker, at the wid gifwarens död skola återgånga; lefrerada och icke borgada saker eller penningar at kiöpa något före åt nogrom, som kunna bewisas och igenfinnas; samt annat slikt som androm tilhörer, och i boet finnas kan. *1717. Kap. 14.*

§ 2. Gånge ock af oskipto en skälig, och ther som något iäf är, af domaren pröfwad och gillad måttelig efter stånd och wilkor begrafningsomkostnad. Samma lag wari om läkiaren för omak han* haft wid thes siukas skiötsel; såsom ock apothekaren för förskutna läkiedoms medel. *§ 2.*

* Kongl M:tz Resol. 1 Aug. 1698 för Collegio Med. §. 4.

§ 3. Afdrages sedan giälden, och förfares ther-* med som i stad sinom urskils; och i anseende til mansens eller hustrune delar, som i Giftomåla balkenom förmält år.

§ 4. Sammaledes gånge morgongåfwa och testamente, så å landet, som i Stadenom af thes andehl som gifwit hafwer, sedan giäld guldin äro. *§ 3.*

§ 5. Hafwer enthera maken under warande ächtenskap med beggia thera gotse i bo oskifto sina enskylta skuld betalt; ersätties tå och godtgiöres hwad af thens oskyldiga makans andehl ther til är tagit, samma maka, eller thes arfwingom wid skiftet utaf thens andras andel: doch förbehålles androm sin större rätt och förmon, om nägor är then til. *§ 4.*

§ 6. Nu hafwer enthera maken försåldt thens andras odaliord til sina enskylta nytto; ersätties och thet wid delningen med iämgodt wederlag af hans odaliord som sålde, til then andra, eller thes arfwingar. Är hon til beggia thera nytto förytrad; ersätter tå then maken, hwilkom thens andras arfweiord således til godo kommen är, them androm, eller thes arfwingom af sinom andehl så mycket igen, som honom eller henne efter sin giftorätt i boet tilkommer at swara til. *§ 5.*

§ 7. Finnes i sterbhuset inga iämgod obeswärad iord, eller annar ägendom, hwarmed the förytrada iord ersättias kan: är tå hustrune iord med hennes samtyckio såld; wari hennes egen skade hwad som således kan brista: är thet henne owetande, eller *§ 6.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 13.	— ; doch är deraf något till deras boos nytta kommit, tå — är.	eller utan hennes bewijslige samtycke skedt, söke tå hon innan natt och åhr effter mannens, eller om hon för mannen döör, hennes arfwingar effter hennes död, samma försålde arfwejord med Laga dom igen af den som jorden olagligen kiöpt, eller i handom hafwer; doch är däraf något kommit till dheras boos nytta, tå betale Hustrun eller hennes arfwingar hennes andehl som förbemält är.
§ 9.	§ 8. Eij — — — ehwad arfwet lijtet eller mycket warit, — — — falla.	§ 8. Eij må någon arfwinge till arfwet träda, eller om dhe flere äro, det sins emellan skiffta, förr än gälden betahlt är; giör dhet någon, så sware till all gäld, ehwad arfwet warit lijtet eller mycket, och stånde i skuldfordrarens makt att sökia för sin fordran, ehwad han will heela Sterbhuset, eller den af arfwingarne, som honom kan lägligast falla.
§ 10.	§ 9. Yppar — — deelt är, — — — — bestås.	§ 9. Yppar sig den dödas gäld, sedan arffwet effter honom är deelt, och war den, tå deelningen skiedde aldeles okunnig, så ware arfwingarne befrijade, när dhe effter Inventarium och deelnings Instrumentet så och med swornom Ede ifrån sig lefwerera alt hwad dhe emothtagit, eller der det wore förskingrat, dess rätta wärde, iempte alle dhe wanlige och ordinarie räntor, sådane som egendomen af sig kastade, när arfwet togs; doch utan interesse på räntorne, och oberäknat hwad arfwingen med sin flijt och försichtigheet derigenom elliest förtient. Så böör och tå arfwingen all bewijslig omkostnad och nyttig förbättring bestås.
Kap. 14.	Cap: 14. **Huru — — — — — lefwa.**	Cap: XIV. **Huru emellan arfwingarne förhållas skall när dhe i oskipto boo lefwa.**
§ 1.	§ 1. Sedan — förmögenhet uptecknad och	§ 1. Sedan Sterbhusetz förmögenheet är uptecknad och gäld betalt, stånde då uti myndige

1713 års förslag.

utan hennes bewisliga godwilia skiedt; söke tå hon innan natt och åhr efter mansens, eller om hon förr än mannen dör, hennes arfwingar efter hennes död samma försålda arfweiord med laga dom igen, af then som iorden olagligen kiöpt, eller i handom hafwer: doch wore något theraf kommet til theras bos nytto; betale tå hustrun, eller hennes arfwingar hennes andehl theruti, som förbemält är. *1717. Kap. 14.*

§ 8. Ey må någor arfwinge til arfwet träda, eller om the flere äro, thet sin emellan skifta förr än giäld guldin äro som förr är sagdt: giör thet någor; sware tå til alt giäldet, ehwad arfwet warit litet eller myeket, och stånde i skuldfordrarens macht, at sökia för sin fordran, ehwad han wil hela sterbhuset, eller then af arfwingom, som honom kan lägligast falla. *§ 7.*

§ 9. Yppar sig thens dödas skuld sedan arfwet efter honom är dehlt, och war, tå delningen skiedde, aldeles okunnig; warin tå arfwingarna befriade, när the efter laga uptekningen af ägendomen och delnings listona, så ock med swornom ede ifrån sig lefrera alt hwad the emot tagit; eller ther thet är förskingrat, thes rätta wärde, iämte alla wahnliga och bewisliga räntor, som ägendomen af sig kastade när arfwet togs; doch utan ränto och winning på samma räntor, förbehållno allo thy arfwingom, som the med sine försichtighet och flit therigenom eliest förtient hafwa. Sammaledes bör ock tå arfwingom all bewislig omkostnad, samt nödig och nyttig förbättring bestås. *§ 8.*

vid cap. v §. 4 Sup. Erfdabr.

§ 10. The skuldfordrare, som icke med giltiga* skäl kunna bewisa, sig inom tiugu åra tid, antingen sielfwa, eller igenom någon annan, skripteligen, eller muntligen hafwa påtalt sin fordran, och låtit kräfia sin skuldner; hafwin ingen rätt efter then tid å samma skuld at tala, än mindre utur eno sterbhuse sina betalning sökia: kunnandes doch Konungens höga rätt härunder icke begripas; emot hwilken uti sådana måhl hwarken wahne, häfd, eller några af tidsens längd inwänd rättighet kan eller bör gillas.

Kongl. M:tz Resol. för R. och A. 29 Nov. 1680.

Kongl. M:tz Förklarning 3 Nov. 1691. Kongl. M:tz bref til Kongl. Camm. 13 Jul. 1691.

CAP. XX. *Kap. 15*

Huru emellan arfwingar förhållas skal, när the i oskifto bo sammanlefwa.

§ 1. Sedan Sterbhusets förmögenhet rätteligen är upteknad, och giäld guldin; stånde tå uti the *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 14.	giälden betalt är, stånde då uti dhe myndige — — — sker.	arfwingars, och dhe omyndigas förmyndares behag, ehwad the i boo oskipto lefwa, eller strax skiffta willia; Dock så att det utan någons förfång skeer.
§ 2.	§ 2. Åsämies — — — bekomma.	§ 2. Åsämies dem att lefwa i boo oskiffto, så upsättie sine bolagz wilkor skriffteligen i twenne gode mäns närwaro: Försumma dhe det, så stånde till deras eget äfwentyr, ehwad boet igenom dens enas flijt och arbete förbättras, eller igenom den andras lättia och förseende förwärras. Omyndige barns rätt blifwe aldeles oförkränkt till dess dhe sine laga förmyndare bekomma.
Kap. 15.	**Cap: 15.** **Huru arf — skall.**	**Cap: XV.** **Huru arf skall skifftas och utgifwas.**
§ 1.	§ 1. Willia — till skiffte träda, och — — — hwilken samptelige arfwing:ne en wiss tijd föreläggia skall att sam*m*ankomm*a* till den Orth — förrättas bör; komma dhe till föresattan dag hwarken sjelfwe eller någon — komma kan, så förordne tå Rätten någon som wijd arfsfördehlningen des rätt och ställe förträder, doch så att den som frånwarande är och laga förfall hafwer, lemnas — tahla.	§ 1. Willia en eller några af arfwingarne träda till skiffte, och dhe andre wägra eller uppehålla det, så ålijte den som skiffta will Domhafwanden å orten, der som Sterbhuset är, hwilken skall en wiss tijd förelägga samptel. arfwingarne att sammankomma till den ort, hwarest skifftet bör förrättas; komma dhe hwarken sielfwe eller någon theras laga fullmechtig, till föresagdan dag; eller och är någon å så långwäga ort stadder, att intet bud kan innan föresattan dag till och ifrån honom komma, förordne tå Rätten någon som förträder dess rätt och ställe wid arfzdeelningen, doch så, att honom som är frånwarande, och hafwer laga förfall, lemnas 3 månader sedan han derom kundskap bekommit, lagligen derpå att tala.
§ 2.	§ 2. Döör — — — — — andehl utgifwas skall. — rådel:t arfwet hoos fader eller moder längre att innestå låta, ware tå förplichtad barnens andehlar inom förelagd dagh af domaren att utgifwa. — i annat giffte träda, — — förmäles.	§ 2. Döör entera af föräldrarne, och lefwer then andra med begges theras barn effter, äro barnen myndige och begära at deras andehl dem skall utgifwas, eller pröfwar Domaren, då barnen äro omyndige, icke rådeliget att låta arfwet hoos fader eller moder längre innestå, ware tå förplichtat att uthgifwa barnens andelar inom den dag som domaren förelägger. Skulle och fader eller moder träda i annat giffte, utan att afwittra sina barn, plichte som i gifftermåhls Balcken förmähles.

1713 års förslag.

myndiga arfwingars, och uti förmyndara för them omyndigom behag, ehwad the i bo oskipto lefwa, eller straxt skifta wilia; doch så, at thet utan någons förfång skier. *1717. Kap. 15.*

§ 2. Åsämies them at lefwa i bo oskifto; upsättin tå sina bolags wilkor skrifteligen i tweggia goda manna närwaro: försuma the thet; stånde tå til theras egit äfwentyr, och hwad boet igenom thens enas flit och arbete förbättras, eller igenom thens andras lättio och förseende förwärras kan. Omyndiga barna rätt blifwe aldeles oförkränkt til thes the sina laga förmyndara bekommit hafwa. *§ 2.*

CAP. XXI. *Kap. 16.*

Huru arf skall skiftas och utdelas.

§ 1. Nu wilia en eller några af arfwingom träda til skifte, och the andre wägra, eller uppehålla thet; ålite tå then som skifta wil domaren å orten, ther som sterbhuset är. Förelägge then samme en wissan tid allom arfwingom, at sammankomma til then ort, hwarest skiftet bör förrättas: komma the hwarken sielfwe, eller någor theras laga fullmächtig til föresagdan dag; eller är någor å så långwäga ort stadder, at intet bud kan, innan föresattan dag, til och ifrån honom komma; förordne tå Rätten någon som förträder thes ställe och rätt wid arfwedelningen; doch så, at honom, som är frånwarande och hafwer laga förfall, lemnas tre månada dag, sedan han therom kundskap hafwer bekommit, lagligen ther å at tala. *§ 1.*

§ 2. Dör enthera af föräldromen, och lefwer then andre med beggia thera barn efter, och äro barnen myndige, the ther begära, eller thera sak* eliest så beskaffad är, at theras andehl them skal utgifwas; eller pröfwar domaren, tå barnen äro omyndiga, icke rådeligit, at låta arfwet hos fader eller moder länger inneståa: wari tå then förplichtad at utgifwa barnomen sina andelar, inom then dag som domaren föreläggger. Träda fader eller moder i andra gifto, utan at afwitra sina barn; plichte tå som i Giftomåla balkenom stadgadt finnes. *§ 2.*

* nemligen igenom skuld eller brott thera.

Tit. c. Ne filius pro patre, vel pater pro filio. Hwar skal sina sak ensamen böta. 21. fin. Edsöris b. LL.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 15. § 3.	§ 3. Alt — — — förmält ähr.	§ 3. Alt arfskiffte så å Landet som i Städerne förrättas på lijka sätt uti redelige och trowärdige mäns närwaro, som tillförene om Inventering utförligare är förmält.
§ 4.	§ 4. Desse — — — förfördelat blifwa — — — — — tillfalla kan, så framt ther arfwingarne alle myndige äre them icke åsämies — — — — det i laga tijd klandra will.	§ 4. Desse skole alt arfwet fast eller löst, redbart eller utestående skuld uti så lijka låtter dem emellan läggia, att ingen derigenom må blifwa förfördelat, och niute tå hwar och en det som honom medelst lått kan tillfalla, så framt arfwingarne, om dhe alle äro myndige, icke åsämies utan låttande sine andelar taga, hwilcket ware tå äfwen så gilt, som hade hwar sitt med låttande undfångit; Der omyndige arfwingar äro, må intet arff utan låttkastning skifftas; Skier något skiffte annorlunda, ware det ogilt, så wida den omyndige i Laga tijd det will klandra.
§ 5.	§ 5. Hafwa — — , ware sig fast eller löst, — som gifwit war — af något wärde pröfwas, och om hwarken föräldrarne skriffte-l:n eller med witnen sin willia annorlunda förklarat, — bewijsa kunna gåfwan owilkorl:n skiedd wara, sådant barnomen när dhe framdeles effter fader eller moder komma att ärfwa å deras arfzlott beräknas, doch nyttan och upburne räntor ther under icke förståendes, — tillräckia kan, — skifftes.	§ 5. Hafwa föräldrarne begge eller enthere sine barn något förut gifwit i fast eller löst, så skall det som war gifwit, så wida det i anseende till boets wilkor pröfwes af något wärde, och om föräldrarne hwarken skriffteligen eller med wittnem annorlunda förklarat sin willia, eller barnen elliest kunna bewijsa gåfwan wara owilkorligen skedd, sådant barnomän å deras arfzlott beräknas, när dhe framdeles komma att ärfwa effter fader och moder, doch bör nyttan och den upburne räntan der under icke förstås, och tage dhe andre som mindre eller intet undfått deremot sin deel uti annat jämgott. Hafwer tå någon mehra bekommit än det för hwartera af Syskonen, sedan gäld afdragen är, kan tillräcka, återgifwe thet eller thess wärde dem androm till skifftes.
§ 6.	§ 6. Bekosta — — — dhe begge[1]) — på arfzlotten skall beräknas eller intet.	§ 6. Bekosta föräldrarne uppå en eller flere af barnen något anseenligit till reesor, bröllopzkost, eller elliest utom deras nödtorfftige föda, kläder och uptucktning, tå stånde dem fritt, medan the begge lefwa att förordna antingen det skall på arfzlotten beräknas eller intet.
§ 7.	§ 7. Uti — — — effter theras död —	§ 7. Uti fast ägendom på Landet ther fader eller moder intet wist om hwarderas fasta barnen emellan effter föräldrarnes död, utan någonteras för-

1) *Orig. handskr. har skriffelt* begges.

1713 års förslag.

§ 3. Alt arfskifte så å Landet som i Stadenom förrättes på lika sätt uti redeliga och trowärdiga manna närwaro, som tilförene om ägendomens uptekning utförligare är förmält. *1717. Kap. 16. § 3.*

§ 4. Thesse skola alt arfwet fast eller löst, redobart, eller utstående skuld uti så lika lotter them emellan läggia, at ingenthera ther igenom må blifwa förfördelad, och niute tå hwar och en wärkeligen thet som honom medelst lott kan tilfalla; så framt arfwingom, om the alle äro myndige, icke åsämias kan utan lottande sina andelar taga: hwilket wari så gilt, som hade hwar och en sitt med lottande undfånget. Men ther omyndige arfwingar äro, må intet arf utan lottkastning skiftas: skier ther i något skifte annorlunda; wari tå thet ogilt, så wida then omyndige thet i laga tid, sedan han myndig warder, wil klandra. *§ 4.*

§ 5. Hafwa fader och moder bådin, eller en thera sinom barnom något förrut gifwit i fast eller löst: tå skal thet som war gifwit, så wida thet i anseende till boets wilkor pröfwas af något wärde, och om föräldrarna hwarken skrifteligen, eller med witnom annorlunda förklarat hafwa sin wilia; eller barnen eliest ey kunna bewisa gåfwona wara owilkorligen giordan, barnomen å theras arfslott beräknas, när the framdeles komma at ärfwa efter fader och moder, såsom urskils i Giftomåla balkenom. *§ 5.*

Thet som nu fölier i sielfwa Originalet synes kunna gå ut, emedan thet fins i Giftomåls balken utförligen stadgat.

§ 6. Bekosta föräldrar uppå en eller flera af barnomen något anseenligit til resor, bröllops kost, eller eliest utom theras nödtorftiga födo, kläder och uptuchtning; stånde tå them fritt medan the bådin lefwa; eller, efter ens thera död, the[n][1]) som* efterlefwer, af sino at förordna, antingen thet skal på arfslotten beräknas, eller ey. *§ 6.*

* Reg. Jur. Nam suæ quidem quisq. rei moderator ac arbiter est de ea pro lnbitu disponens. l. 21. C. Mandati. Hwar äger sielfwer sino råda.

§ 7. Uti fast ägendom på landet, ther fader eller moder intet wist förrut hafwa stadgadt om hwars thera iord, huru barnen emellan ther med efter sin *§ 7.*

1) *Orig. har* them.

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 15.	— — och möderne,	fång föruth hafwa stadgadt, så böre bröderne hafwa taglotten för Systrarne både i fäderne och i möderne, och den älste brodren eller hans manliga bröstarfwingar, för dhe yngre bröderne, doch i fädernet allena. Lotterne skole således läggas och jämkas af gode och opartiske dertill förordnade män, att wärdet är till nyttan aldeles jämgott i fast, eller der det brister, upfylles med penningar och andre Löösörer. Lottläggningen bör skiee af gode män, med samptel. arfwingarnes goda minne och wetskap.
§ 8.	— — — —. Är det aflinge — för dem å mödernet tagelott. Sämies det sedan dhe andre afwingarne emellan icke — är.	Blifwa flere deelachtige i en Sätegård eller jord, som icke wäl delas och skillias kan, tå utlöse den som större delen eller elliest större rätt och förmån äger, dhe andra effter mätesmanna ord: Samskylde äga också tagelott för dem som halfskylde äro; men är det fädernes godz, hafwe halfbroder å fädernet tagelott för Samsyster, och ehwarest flere samarfwingar äro, äga dhe å fädernet till fädernes, och dhe å mödernet till mödernes godzen tagelott; är det aflinge, hafwe dhe å fädernet tagelott för dem å mödernet. Sämies sedan dhe andre arfwingarne icke annorledes, tå åtskillies dhet med Lottkastning, som förbemält är.
§ 9.	§ 8. Angående — — — är.	§ 8. Angående den ägendom, som i Städerne är, stånde alt till lottande, ehwad det broder eller Syster, samt fast eller löös ägendom är.

Kap. 16.	Cap: 16.	Cap: XVI.
	Om iämkning af arf — — afgår.	**Om jämkning när någon klagar sig wanlottad, eller något af arfwet afgår.**
§ 1.	§ 1. Skulle — förrättat är, — förfördelat wara, — iemkas skall, — — — — — 2:ne gode män tillordnar, — — — — skiälig pröfwes, — iämka skole, — — — — begiäres, ompröfwes och stadfästes.	§ 1. Skulle någon, sedan ett skiffte lagligen är förrättat, förmena sig derwid wara förfördelat, och begärer att med honom skall jämkas, så ansöke Domhafwanden derom å Landet innan natt och åhr, och i Staden inom 3 månaders tijd effter det skifftet skedde; hwilcken tå tillordnar twenne goda män, som samma skiffte öfwersee, och der den giorde klagan pröfwes skiälig, emellan arfwingarne så jämka, att Lotterne fuller icke rifwas, utan den som förfördelat är, sin tillhörige fyllnad af dhe andre bekommer, hwilket af Domaren sedan, där så begäres, kan ompröfwas och stadfästas.

1713 års förslag.

död utan någons thera förfång skal hållas; niutin tå bröder tagelotten för systrar både i fäderne och möderne, och äldste broder och hans manlige bryst-arfwingar för the yngre bröder, doch i fädernet allena. Lotterna lägges och iämkes således af godom och oweldugom ther til med alla arfwinga goda minne och wetenskap förordnadom mannom, at wärdet är til nyttona aldeles iämgodt i fast; eller ther thet brister, upfylles med penningom och androm lösörom. Blifwa flere delachtige af enom sätesgårde, eller iorde som icke wäl delas och skilias kan; utlöse tå then som störra delen, eller eliest störra rätt och förmon äger, the andra efter mätes manna ordom. Samskylde ägin också tagelott för them som halfskylde äro: men är thet fädernes gots; hafwi tå halfbroder å fädernet tagelott för samsyster: och ehwarest flere samarfwingar äro; ägin the å fädernet til fädernes, och the å möder-net til mödernes gotsen tagelott. Är thet aflinge; hafwin the å fädernet tagelott för them å mödernet. Sämias sedan the andre arfwingar icke annorledes; åtskilies tå the med lottkastning, som förr bemält är. *1717. Kap. 16.*

§ 8. Hwad ägendomen angår, som i Stadenom är; stånde alt til lottande, wari sig broder eller syster, fast eller lös ägendom, emedan ingen tage-lott therutinnan må bestås. *§ 8.*

CAP. XXII. *Kap. 17.*

Om iämkning, när någor klagar sig wanlottad wara; eller ther något, sedan ärft och skift är, af någons thera lott, eller all lotten afgår.

§ 1. Nu förmenar någor, sedan ett skifte lagligen förrättadt är, sig therwid wara förfördelad, och therföre begärar med sig iämkas; ansöke tå domhafwanden ther om å Landet inom natt och åhr, men i Stadenom inom tre månada dag efter thy skiftet skiedde: hwilken tå tilordna skal twenne goda män, som samma skifte öfwerse, och ther klagan pröfwas skiälig, emellan arfwingarna så iämka böra, at lotterna icke rifwas, utan then som förfördelad är, sin tilbörliga fyllnad af them androm bekommer; som af domaren sedan til säkerhet i längden kan ompröfwas, ther så begäres, och stadfästas. *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 16. § 2.	§ 2. När — — — iämkat är, — iämkning.	§ 2. När sålunda en gång lagligen med samtelige wederbörandes åtnöije är jämkat, tå ware det ständigt, och gånge sedan eij yttermera till ny jämkning.
Kap. 17. § 9.	§ 3. Giöres — — … — tijdigt att — — skada.	§ 3. Giöres något af arfwet någrom på hwariehanda sätt, utan dess förwållande twistigt, tå skall den strax, när klandret begynnes, gifwa det i tijd sine medarffwingar tillkänna, och wake då dhe tillijka med honom i saken; förmå the thet eij lagligen wäria, tå skall det som afgår, effter hwars och ens andeel igen upfyllas, men Lotterne, som förbemält är icke rijfwas. Försummar någon sin rätt att bewaka i slijke måhl, och sine medarfwingar att tijdigt tillkänna gifwa, tå stånde sin egen skada.
§ 9.	§ 4. Går — — … — kan upfyllas, — wederbörande emellan … — lotten hade fångit till dhe andre uti första dehlningen något hafwer derföre utbetalt, — … — bör afdragas. — … — af sin Ägare — … — så at han eller dhe den lotten må taga, om han eller dhe willia som den förbättrade — —	§ 4. Går någon dess hela Lott eller bästa delen ifrån, så att den samma icke kan igenom jämkning med annat jämgått upfyllas; Tå skall det emellan wederbörande å nyo låttläggas och deelas. War någon Sätesgård och bygnad på dhen afgångne Lott, och den som lotten fångit, hafwer något therföre till dhe andre uti första deelningen uthbetalt, tå skall det samma honom igen, wid den nya delningen effter hwars och ens andeel gott giöras, med mindre det befinnes honom elliest therföre blifwit förnögd, antingen till fullo, och tå hafwe han intet wijdare att fordra; eller till en deel, hwilcken bör uti den nya deelningen afdragas. Men hafwer han sielf sin afgångne Lott med bygnat eller elliest förbättrat, tå äger han wid den nya deelning ingen rätt derpå att tala. Är och någon utaf dhe behållne Lotterne märkeligen af sine ägare förbättrad, särdeles med bygnad på Sätesgård, eller ägors uptagande, tå bör den samma förbättring wijd den nye deelning, helst komma förre ägaren och förbättraren, eller dess näste arfwingar till godo, så att han eller the, måge om the willia taga then Lott, som then förbättrade gård blifwer lagd uppå, eller och, om en sådan förbättrad Sätegård allenast är öfrig, hafwe tå ägaren och förbättraren makt dhe andra i boet deelachtige, med umägor och penningar att uthbyta eller lösa. Emellan dhe öfrige i Sterbhuset deelacktige gånge till deelnings, som förr är sagt. Wijd nya Lottläggningar böra gårdz byggnat och ägor således ansees, som dhe tå wore, när förra Lottläggningen och deelningen skiedde. Och ty

1713 års förslag.

§ 2. När sålunda en gång med alla wederbörända samtyckio befinnes iämkat och stadgat; wari thet tå ständigt, och gånge sedermera ey til iämkning å nyo. *1717. Kap. 17. § 2.*

§ 3. Giörs något af arfwet någrom på hwariohanda sätt, utan thes förwållande, twistigt; gifwi tå then, när klandret begynnes i tid thet sinom medarfwingom tilkiänna, och wakin så the tillika med honom i sakene: förmå the thet, som klandras, ey wäria lagligen; upfylles tå thet, som afgår, efter hwars ock ens andehl, men lotterna rifwas ey, som förbemält är. Försumar någor sin rätt at bewaka i slika måhl, och sinom medarfwingom tidigt tilkänna gifwa; hafwi sielfwer skadan. *§ 3.*

§ 4. Går någrom thes hele lott, eller bäste delen ifrån, så at then samme icke kan genom iämkning emot annat iämgodt upfyllas; tå skal af nyo skiftas och lottläggias. War sätugård och bygnad på then afgångna lotten, och then som lotten fångit, hafwer något therföre til the andra uti förriga delningen utbetalt; upfylles tå thet samma honom igen wid then nya delningen, efter hwars och ens andehl, med mindre thet befinnes honom eliest therföre blefwet förnögd; antingen til fullo, och tå hafwer han intet mera at fordra; eller til en dehl, som bör i nya delningen afdragas: men hafwer han sielfwer sin afgångna lott med bygnad, eller eliest förbättradt; äge tå wid the nya delningen ingen rätt therå at tala. Är någor af the behållna lotter märkeligen af ägaren förbättrad, särdeles med bygnadt på sätugård, eller ägors uptagande; tå bör the samma förbättring wid then nya delningen hälst komma förra ägaren, eller thes nästom arfwingom til godo, så at han, eller the, mågo, om the wilia, taga then lott, som then förbättrade gård blifwer lagder uppå; eller om en sådan förbättrad sätugård allenast är öfrig; hafwi tå ägaren, som then förbättradt, macht the andra i boet deblachtiga med umägor och pänningar at utbyta eller lösa. Emellan the öfriga i sterbhuset delachtiga gånge til delnings som förr är sagdt. Wid nya lottläggningar anses gårdsbygnad och ägor således, som the tå woro, när förra lottläggningen och delningen skiedde: och therföre hafwer någor sin förra lott genom egit wållande förwärradt; komme *§ 4.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 17.	— — brytas.	hafwer någon sin förra lått genom eget wållande förwärrat, tå bör dhet komma honom eller hans arfwingar till last. Uti alla måhl ther något af entera eller flere lotter lijtet eller mycket afgår, och thet samma igen kan ersättias, så Lotterne kunna giöras igenom jämkning igen jämgode, ther skall then förra lottläggning intet brytas.
	Cap: 17. **Om klander uti arf.**	**Cap: XVII.** **Om klander i Arff.**
§ 1.	§ 1. Twistas — — skyld är, — — — in för Rätten, — — skyldast pröfwes. — sin rätt att bewaka — — — bewijsa.	§ 1. Twistas emellan dem som ärfwa willia, hwilckentera den döde närmast är skyld, bewijse tå hwartera sin ätt [inför][1]) Rätten, och gånge den till arfwet som pröffwes skyldast. Talar eij någon närmare uthländsk arfwinge lagligen på det arfwet innan åhr och dag, sedan thet föll, tå behålle den arfwet, som det i händer hafwer. Men kan rätta arfwingen laga förfall hafwa, som honom hindra att bewaka sin rätt, tå effterlåtes honom innan 6 månaders dag, sedan samma hinder uphörer, sådant inför Domaren lagligen att bewijsa.
§ 2.	§ 2. Är — — — hafwa kan, — — sedan arfwet föll, — — wistandes är, — — — komma kan, — — att han till någon försummelse orsak warit, — — — — — — fick.	§ 2. Är rätta Arfwingen inrijkes man, doch så långt bort boendes, att han om arfwet eij så noga kundskap kan hafwa, eller är han uthrijkes å Konungens eller sine ärender stadder; Weet man då hoo och hwarest han är, gifwe dhe af Slächten, som wid handen äro, wid wijte tillgiörandes, effter Domarens ompröfwande, Domhafwanden å orten, och Domhafwanden gifwe arfwingen om arffallet tillkänna; kommer han tå eij och talar på sitt arf innan natt och åhr, sedan det föll, hafwe sedermehra ingen laga talan, med mindre han å så widt belägne utrijkes orter wistas, att intet bud till och ifrån honom innan natt och åhr kan komma, eller han elliest något Laga förfall hafwer. Kan tå honom intet öfwertygas, att han warit orsak till någon försummelse, och han gitter Eeden derom gånga, niute tå, om han inrijkes är 3 månader, och om han uthländes är, åhr och dag ifrån thet han thet weta fick.
§ 3.	§ 3. Weet — — — — — förwahr sättias, — . Kan —	§ 3. Weet man hwem, men intet hwarest Inlänsker arfwinger är, så skall arfwet sättias under säkert förwar till dess han kommer; kan han då

1) *Orig.-handskr. har* ifrån.

1713 års förslag.

tå thet honom, eller hans arfwingom til last. I allom målom, ther något af enomthera, eller flera lotter, litet, eller mycket afgår, och thet samma kan ersättas, så at lotterna kunna giöras igenom iämkning igen iämgode; ther må ey then förra lottläggningen brytas. *1717. Kap. 17.*

CAP. XXIII. *Kap. 18.*

Om klander i arf.

§ 1. Twistas emellan them, som ärfwa wilia, hwilken thera then döda skyldare är; bewise tå hwar thera skyldskap sin in för Rättenom, och gånge sedan til arfwet, som pröfwas skyldast. Talar ey någor närmare utländsk arfwinge lagligen på thet arfwet innan åhr och dag sedan thet föll; behålle tå then arfwet som i handom hafwer: men kan rätter arfwinge laga förfall hafwa, som honom hindra at bewaka sin rätt; efterlåtes tå honom innan sex månada dag sedan samma hinder uphöra, them in för domaren framföra och bewisa. *§ 1.*

§ 2. Är rätter arfwinge inrikes man, doch så fierran boandes, at han om arfwet ey så noga kundskap kan hafwa; eller är han utrikes i Konungens, eller sina ärender stadder: wet man tå ho, och hwarest han är; gifwin tå the af slächtene, som wid handena äro, wid wist wite, efter domarens ompröfwande, domhafwanden å orten, och domhafwanden sedan arfwingen om arfwet tilkänna: kommer han ey tå, och talar på sitt arf innan natt och åhr sedan thet föll; hafwi sedan inga laga talu ther å, med mindre han å så widt belägna utrikes orter wistas, at intet bud til och ifrån honom innan natt och åhr kan komma; eller han eliest något laga förfall hafwer: kan tå han icke öfwertygas, at han warit orsak til några försumelse, och han gitter eden ther om gånga; niute tå, om han inrikes är, tre månader, men om han utländes är, åhr och dag ifrån thy han thet weta fick. *§ 2.*

§ 3. Wet man ho, men icke hwarest inländsker arfwinge är; tå skal arfwet sättias under säkert förwahr til thes han kommer: kan han tå med ede erhålla, at han tilförene hwarken af arfwet wetat, eller kunnat therpå tala; tagi samma arf: gitter *§ 3.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *Kap. 17.*	— eller derpå tala kunnat, — — — — — weta kunnat, — — förwärckat.	med Eed erhålla, att han tillförene hwarcken af arfwet wettat, eller kunnat derpå tala, tage samma arff. Gitter han eij eller kan honom öfwertygas att han af arfwet wist, eller kunnat weta, hafwe sin rätt förwärckat.
§ 4.	§ 4. Weet — — — som före sagdt är, — — Konungen.	§ 4. Weet man ingen Laga arfwinge, och kommer eij budh af honom, eller någon kundskap innan natt och åhr, som förr är sagt, så hemfalle sådant arf till Konungen.
§ 5.	§ 5. Ingen — — — må det arf taga, — — — föregifwa.	§ 5. Jngen arfwinge som uti 20 åhrs tijd icke hafwer gifwit sine anhörige i fäderneslandet om sitt tillstånd tillkänna, må taga det arf, som således utan hans effterfrågan i 20 åhr hafwer stådt, ehwad förfall han tå will föregifwa.
§ 7.	§ 6. Träder — — falskel:n härmed umgick — — — — — bedrägerij.	§ 6. Träder oskylder man genom falskt föregifwande af skyldskap till arfwet, eller är han then döde skyld, och wiste doch annor närmare wara; kan det sedan kunnigt och honom öfwertygat blifwa, och hafwer rätter arfwinge utan Laga förfall sin talan försummat, så ware samma arff till Konungen förfallet, och den, som falskeligen dhärmed umgick, ersättie alt det han deraf upburit, och plickte som för annat bedrägerij.

Kap. 18.	**Cap: 18.**	**Cap: XVIII.**
	Om — giöra må, — — uprättas skall.	**Om Testamente, hwem dhet må giöra, och huru det lagligen skall uprättas.**
§ 1.	§ 1. Will — förordning giöra om sin egendom, — tillhöra skall, — hållit hafwa, — till laga ålder kommen, — — — — — förleedande.	§ 1. Will någon giöra Testamente och förordning om sin ägendom, hwem den effter hans död skall tillhöra, och hwad han tå elliest will hafwa hållit, så bör den samma wara kommen till Laga ålder, sig sielf rådande, wid gott och fult förstånd, samt giöra det af frij willia, och uthan twång, låckande eller förledande.
§ 2.	§ 2. Hustru — — hinderlig wara, — — — ompröfwande.	§ 2. Hustru må med mannens råd och wetskap af sin rätt och andeel i boet Testamente giöra; Skulle och mannen af egennyttigheet eller annor obilligheet henne deruti wara hinderlig, så stånde sådant till Domarens skiäliga ompröfwande.
§ 3.	§ 3. Sammaledes — — komne äro, —	§ 3. Sammaledes gifftwuxne Jungfruer, som till gott förstånd och wetenskap äre komne, och kunna något förwärfwa eller spara, måge ändoch dhe under förmyndare äro, giöra testamente uti det som dhe äga, och effter Lag tillåteligit är; Doch att

1713 års förslag.

han ey; eller kan han öfwertygas, at han af arfwet wetat, eller kunnat weta; hafwi sin rätt förwärkat. *1717. Kap. 18.*

§ 4. Wet man ingen laga arfwinge, och kommer ey bud af honom, eller några kundskap innan natt och åhr, som förr är sagdt; hemfalle tå thet arf til Konungen. *§ 4.*

§ 5. Ingen arfwinge som uti tiugu åhra tid icke hafwer gifwit sinom anhörigom i Fädernes-landet om sitt tilstånd tilkänna, må taga thet arf, som således utan hans efterfrågan i tiugu åhr hafwer stådt, ehwad förfall han tå wil föregifwa. *§ 5.*

§ 6. Träder oskylder man igenom falskt föregifwande af skyldskap til arf; eller är han them döda skylder, och wiste doch annan närmare wara: kan thet sedan kunnigt, och honom öfwertygat blifwa; hafwer ock rätter arfwinge, utan laga förfall, talu sina försumat; wari tå samma arf til Konungen förfallit, och then som falskeligen ther med umgick, ersättie alt thet han ther af upburit hafwer, och plichte som för annor bedrägeri. *§ 6*

CAP. II. *Kap. 19.*

Om ens yttersta wilia eller testamente, huru thet lagligen skal förrättas, och ho thet giöra må.

§ 1. Alt testamente bör förrättas med klara ord tydeligen och til alla omständigheter fulleligen, uti goda manna närwaro, som ther til witne äro, antingen skrifteligen, eller, ther omständigheterna* så fordra, munteligen. Skier thet skrifteligen; förrättes tå, iämte namns underskrift, med antekning af tid och rum, när, och hwarest thet giordt och underskrifwit blef, och at witnen edeligen, ther så fordras, kunna betyga, at the af testamentsgifwaren warit til witne ther öfwer kallade, och at han med godt och sundt förnuft för them förklarat sin mening therutinnan och wilia aldeles wara sådana, som thet af them underskrefna och bekräftada testamente innehåller och förmäler: doch stånde under hans fria utlåtelse, som testamentet skrifteligen hafwer upsatt, om han wil witnen thes innehåld weta och läsa låta, eller ey: skier testamentet munte- *§ 1.*

Efter capitis primi anledning, och rationem methodi synes anständigt först tala om testamente. Ther til med förmäles ock uti Iure Rom. l. 1. princ. ff. *Si tabulæ testamenti*: wara Iuris ordinarii, ante de iudiciis testantium [testamentis] deinde successione ab intestato loqvi. Och således skier thet icke allenast i Iure Rom. utan ock in legibus aliarum moratarum gentium. Ty, ther testamente är, komma icke the eliest wederbörande åro, efter Lag at ärfwa. Qvamdiu possit valere testamentum, tamdiu legitimus non admittitur. l. § 9. dr R. 1. Sedan äro paragraphi här satte efter then ordning som synes tienligast; nemligen först om testamente, och sedan ho thet giöra kan. Så handlas

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690.		det skieer af gott frijwilligt betänckiande och för
Kap. 18	— orsaker.	skiälige orsaker.
§§ 4, 5.	§ 4. Alt — —	§ 4. Alt Testamente bör skiee med Laga wittnen, som jempte deras nampns underskrifft, sampt anteckning af tijd och ställe, när och hwarest det
	— Edel:n betyga kunna — — — —	underskrifwit blef, edeligen kunna betyga, att dhe af testaments gifwaren warit kallade till wittnen deröfwer, och att han med godt och sundt förnufft för dem förklarat sin mening och willia aldeles
	sådan wara som —	wara sådan, som det af dem underskrefne och bekräfftade Testamente innehåller och förmäler, doch ware wilkorligit, om den som sitt Testamente skriffteligen
	— upsatt hafwer, —	hafwer upsatt, will samma wittnen dess inne-
	— — eij.	håll wetta och läsa låta eller eij.
§ 7.	§ 5. Skulle —	§ 5. Skulle så hända att någon icke kunde så strax och i hastigheet hafwa wittnen wid handen, och sitt Testamente doch skrifteligen med egen hand upsatte, eller hafwer någon sitt Testamente mundtel: giordt, och honom sedan tijd och lägenheet gifwes wittnen deröfwer att kalla, eller Testa-
	— att upsättia låta, —	mentet skriffteligen att låta upsättia och han sådant williandes försummar, hafwe tå Testamentet
	— krafft.	ingen krafft.

Kap. 19.	**Cap: 19.**	**Cap: XIX.**
	Om — Testamente.	**Om wilkorligit Testamente.**
§ 1.	§ 1. Giör — —	§ 1. Giör någon wilkorligit Testamente, så bör den Förordning och dhe wilkor som således lagligen och Testamentwijs upsatte och giorde
	— testamentet bekommit — — — —	äro, så wäl af den, som först bekommit Testamentet, som dess effterkommande, uti hwad Leed dhe och woro, obrätzligen hållas, och alt framgeent till
	— effterlefwas.	alle stycker effterlefwas.

1713 års förslag.

ligen; kalles ock tå ther til tu eller try witne likaledes, som sagdt är, fulleligen ther om at witna och betyga. *1717.* *Kap. 19*

§ 2. Warder någor å sådana ort stadder, at han inga witne wid handena hafwa kan, och sitt testamente likwäl wid sundt och fullt förstånd med egna hand upsätter, och thet med sine hands och namns underskrift och insigle bekräftar, så at ther om intet skiäligit twifwelsmål är; tå niute samma testamente icke thes mindre laga kraft: men hade han eliest med egna hand sitt testamente upsatt, eller munteligen giordt, och honom sedan tid och lägenhet warit witne ther öfwer at kalla, och alt rätteliga fullkomna, men han sådant wiliandes aflåtit; hafwi tå thet inga macht. *§ 2.*

§ 3. Ho testamente giöra wil, han skal wara kommen til laga ålder, sig och allo sino, som i testamentet inflyter, sielfwer rådande, wid godt och fullt förstånd, samt giöra thet af fria utlåtelse och wilia, utan twång, lockande, och ens eller annars swikeliga förledande. *§ 3.*

§ 4. Om enkio, uti allo thy, som efter lag är tillåteligit, wari lag samma. *§ 4.*

§ 5. Hustru må ock med mansens råde och samtyckio af sinom rätt och andehl i boet testamente giöra. Nu wil mannen af egennyttighet, eller i andro måtto henne ther uti wara hinderlig; tå stånde thet til domarens skiäliga ompröfwande. *§ 5.*

§ 6. Giftwuxen iungfru, som til godt förstånd och wetenskap kommen är, och kan något förwärfwa, eller spara, hafwi ock macht, ändoch hon under förmyndares wärio är, at giöra testamente om thy som hon rätteliga äger, och efter lag tillåtes; så framt thet ock skier friwilleliga, utan förledande, och af skiäliga orsaker. *§ 6.*

* ock i Iure Rom. först om testamentis, och sedan om them som få giöra, eller icke giöra testament. * Conf. tit. Instit. de testam. ord. et seqq. Hwilken methods then store Ictus Cujasius säger sådana wara, *qva nulla comptior* esse potest.

Stadga om Testamenten 1686. art. 9. conf. c. 10. § 1 et 7. uti originalet h. tit

Kongl Mt:s cit. Förord. om Testament. 1686 art. 9. fin. iämte thet af 8. Lag til Giftomåls balken antecknadt är.

Efter som här talas * om mannen först, och sedan om hustrun, och sidst om ene iungfru; ty synes ock kunna något insättias om enkio, efter som hon ock är efter lag sig och sino rådande. c. 28. § 2. uti original utkastet.

CAP. III. *Kap 20.*

Om wilkorligit testamente.

§ 1. Giör någor wilkorligit testamente; hålles tå samma förordning fullkomligen och framgent til alla sina stycken och wilkor, som således lagligen i testamentet upsatta och giorda äro, så wäl af them som först testamentet bekommet hafwa, som af theras efterkommandom, uti hwilko slächte och led the ock wara kunna. *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 19. § 2.	§ 2. Ware — — — — nyttan.	§ 2. Ware förtheuskull hwariom och enom tillåteligit att giöra till sin Slächts och Huus heeder och wällstånd, så wäll som i andra tillfällen en ständig förordning, att barnen eller andre icke skole hafwa makt något testamenterat godz, Huus, fruchtbart Capital eller andra Löösörer, som igenom nyttiande intet förtäres, att deela, förminska eller föryttra, utan man effter man låta sig nöija med den åhrlige deraf flytande nyttan.
§ 3.	§ 3. Skulle — — — — förbindas Testamentet att effterlefwa, — — — — , och således icke heller andre såsom effterkommandes åtniutares skuldfordrare mågar, Sohnehustrur, kunna annan rätt och förmåhn begiära än — hafwa.	§ 3. Skulle någon af effterkommanderne feela, och giöra emot dhe wilkor, som Testaments gifwaren föreskrifwit, bör med honom så förfaras, som testamentet förordnar, eller om derutinnan icke något förmäles, effter Lag och billigheet förbindas till att effterlefwa Testamentet, så att dens goda upsåth och willia, som Testamentet giordt, derigenom icke må komma att lijda, eller Testamentet derföre rubbas och mista sin krafft; hafwandes ingen större mackt och rättigheet uti wilkorligit Testamente, än sielfwa wilkoren medgifwa, och således kunna icke heller andre, såsom effterkommande åtniutares skuldfordrare, eller mågar och Sonehustrur begära annan rätt och förmån, än sielfwa Testamentet effterlåter, och dess nyttiare uti dess lifztidh åhrligen deraff kunnat hafwa.
§ 4.	§ 4. Jcke — — — der uti kunna någon rätt och nytta hafwa att förwänta.	§ 4. Jcke heller må någon åtniutare igenom sitt brott och förseende förfördela andra uti samma Testamente deelachtige, och dhe som med tijden effter Testaments gifwarens föreskrefne wilkor dheruti baffwa någon rätt och nytta att förwänta.
§ 5.	§ 5. Skulle — — — — arf.	§ 5. Skulle dhe föreskrifne wilkoren på något sätt slockna, så att om det bort testamenterade icke wijdare stadgat finnes, bör det samma effter den allmänna Lagen wid den sista åtniutarens tijd acktas såsom annat dess tillfallne arff.

1713 års förslag.

§ 2. Wari förthenskul hwariom och enom tillåteligit, at giöra til sine slächts och huses heder och wälstånd, så wäl såsom i andra tilfällen, ena ständig förordning; at barnen, eller the andre arfwingarna icke skola hafwa macht något således i testamentet lemnat gots, hus, fruchtbart kapital och hufwudstohl, eller andra kosteliga lösöra, som igenom nyttiande icke förtäras, at dela, förminska, eller förytra, utan man efter man låta sig nögia med ther af åhrligen flytande nyttone. *1717. Kap. 20. § 2.*

§ 3. Hwar någor af efterkommandom felar, och giör emot the wilkor som testamentsgifwaren förskrifwit hafwer; förfares tå med honom som testamentet förordnar: eller ther icke något therutinnan i synnerhet förmäles; wari icke thes mindre plichtig efter lag och billighet testamentet at efterlefwa, at hans goda upsåt och wilie som testamentet giordt hafwer, therigenom icke må komma at lida, eller testamentet therföre rubbas och mista sina kraft: hafwandes altså ingen större macht och rättighet uti wilkorligo testamente, än sielfwa wilkoren klarligen medgifwa och uttryckia: mågo icke heller andre, såsom föreskrefna åtniutara skuldfordrare, eller mågar och sonahustrur begära eller sökia annan rätt och förmon, än sielfwa testamentet efterlåter, och thes nyttiare uti theras lifstid årligen theraf kunnat och bohrt hafwa. *§ 3.*

§ 4. Icke heller må någor åtniutare igenom sitt förseende eller brott förfördela andra uti samma testamente delachtiga, och the som med tiden, efter testamentsgifwarens föreskrefna wilkor, theruti hafwa någon rätt och nytto at förwänta. *§ 4.*

§ 5. Nu kan thet hända, at the föreskrefna wilkoren på något sätt ändas, så at ey widare i testamentet om samma ägendom stadgat finnes; tå gånge thet gots, rörligit och orörligit, efter al manna lagen, wid thens sidsta åtniutarens tid så til arfs, som alt annat arf. *§ 5.*

§ 6. Blifwer eliest uti ett testamente skiäl och * orsak utsatt till hans gynnande, som testamentet til godo åtniuta skal, och ey så kan befinnas; wari icke thes mindre testamentet efter hans wilia, som thet giordt hafwer, giltigt och fast. *§ 6.*

* Qvia ratio testandi testamento aut legato non cohæret. l. 72. §. 6 *ff*. De cond. et demonstr. et citra rationem adiectam testamentum vel legatum constare potest. Add. DD ad h. l.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *Kap 20.*	Cap: 20. **Hwad — — — — testamentera.**	CAP: XX. **Hwad och huru mycket man må testamentera.**
§§ *1, 2, 3, 6*	§ 1. Arfwejord — — någon förordning efter sin död att hållas derom giöra wijdare än — Hafwer och någon sin arfwejord bortbytt, försåldt eller förpantat, eller — — — — — förfördela.	§ 1. Arfwejord å Landet, oaktadt effter hwilken den till arfz fallen wore, må ingen bort testamentera eller någon förordning göra, huru effter hans död därmed skall hållas, widare än Föräldrar barn emellan, som förberört är; nembl: fader om fädernes, och moder om mödernes Jord, doch utan någontheras af barnen förfång. Hafwer och någon bortbydt, försålt eller förpantat sin arfwejord, eller är den igenom hwarjehanda hans förwållande, skuld eller brott, genom uthmätning eller Laga budh och stånd, kommen i annars mans hand, tå skall, förr än Testamentet utgår, så mycken och så god jord, eller der fast ägendom icke finnes, dess laga wärde i Löösörer och penningar sättias wid deelningen i stället igen; och hafwe ingen makt under något skieen och konst sine arfwingar derutinnan att förfördela.
§ *7.*	§ 2. Byrdkiöpt — — — inlösa.	§ 2. Byrdkiöpt jord må man eij heller nästa arfwingar och byrdemän till förfång bort testementera, utan dess wärde hwad det är kiöpt före, och stånde tå. bördemannen fritt innan laga bud och stånd för samma wärde det att inlösa.
§ *8.*	§ 3. Sammaledes att byrdesmännerne den betala effter — — — — — — noga ansee böre — — — — anwändt är. — — — — det för onödigt skatta, eij heller willia så wärdera som den hwilken testamentet niuta skall åtnöijer, tå — behagar.	§ 3. Sammaledes ware tillåteligit all byrdekiöpt och ärfd jordz förbättring att bortgifwa, doch så att byrdesmännerne den lösa och betala effter mätesmanna ordom, som det wid samma tijd kan pröfwas wärdt wara, då och mätesmännerne noga böra ansee alle godzens willkor, och hwad nödig och nyttig förbätring derpå anwänd är. Skulle den som Testamentet giordt hafwer, för sin lust något hafwa påkostat, och mätesmännerne skatta det för onödigt, och eij willia så wärdera, som den åtnöijer, hwilcken Testamentet niuta skall, tå må han sådant afföra, eller dermed giöra hwad honom behagar.
§§ *9, 10.*	§ 4. Aflingejord — — — mindre.	§ 4. Aflingejord och ärfde eller förwärfde löösörer, må man effter Landzrätt gifwa eller testementera till hwem man will egne eller främmande, barn eller andre arfwingar, meer eller mindre.
	§ 5. Under —	§ 5. Under aflinge förstås alt det man kan på hwariehanda lofligit sätt förwärfwa, såsom och

1713 års förslag.

CAP. IV.

1717. Kap. 21

Hwad, och huru mycket man må gifwa i testamente.

§ 1. Arfweiord å landet må ingen i testamente bortgifwa, oachtat efter hwilken hon til arfs warit fallen. Ingen må ock några förordning om arfweiord giöra, huru eliest efter hans död thermed skal hållas, widare än föräldrar barn emellan, som framdeles stadgas: nemligen fader om fädernes, och moder om mödernes iord; doch utan någors thera af barnomen förfång. Hafwer och någor bortbytt, försåldt, eller förpantat arfweiord sina; eller är hon igenom hwariahanda hans förwållande, skuld, eller brott med dom och utmätning, eller laga bud och stånd kommen i annars mans hand; sättin tå wederbörande, förr än testamentet utgår, så myckla och iämgoda iord i så godo läge, eller ther fast ägendom icke finnes, thes fulla wärde i lösörom och penningom wid delningen i stället igen: och hafwi ingen några macht under något skien och konstande sina arfwingar therutinnan at förfördela. *§ 1.* 21 c. 7 §. *§ 2.*

§ 2. Byrdkiöpta iord må man ey heller til nästa arfwinga eller byrdamanna förfång i testamente bortgifwa, utan thes wärde som hon är kiöpt före; och stånde tå byrdamanne fritt innan laga bud och stånd för samma wärde henne at lösa. *§ 3.*

§ 3. Sammaledes wari ock tillåteligit all byrdkiöpta och arfweiords förbättring at bortgifwa; doch så at byrdamannen henne lösa och betala må efter mätismanna ordom, som hon wid samma tid kan pröfwas wärd wara: tå ock mätismännerna noga böra anse alla godsets wilkor, och hwad nödig och nyttig förbättring therpå anwänd är. Pröfwas then som testamentet giordt hafwer, til lust och utan nöd eller nytto något hafwa påkostadt, och mätismännerna thet så ock skatta, och förthenskul ey wilia så werdera, som honom åtnöger hwilken testamentet skal niuta; tå må han sådant afföra, eller ther med giöra hwad honom hälst lagligen behagar. *§ 4.*

§ 4. Aflinga iord, och ärfda eller förwärfwada lösöra må man efter Lands rätt gifwa, eller i testamente lemna hwem han wil, egnom, eller främmandom, barnom, eller androm arfwingom, mer eller mindre, så at ingen ther å macht hafwa skal at tala. Under aflinge förstås alt thet man kan på *§ 5.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 20.	alle räntor — — — — godz.	alle förfalne räntor och inkomster, ware sig af ärfde eller förwärfde godz.
§ 14.	§ 6. När — — — — sig sielf födan förwärfwa kunna, och eij — — som testamentera willia först — — sig sielfwa försöria och nähra kunna.	§ 6. När Barnen omyndige äro och ännu icke bekommit sin upfostran eller sig sielf kunna förwärfwa födan, eij heller hafwa något annat arf att lefwa utaf, då skole föräldrarna som willia testementera, först lemna dem effter stånd och wilkor af sin aflingejord och Löösörer, så mycket som dhe effter Domarens skiälige ompröfwande, wäl må upfostras med, till thess dhe på något tiänligit sätt sig sielfwa kunna försöria och nära.
§§ 4, 5, 9, 10.	§ 7. Effter Stadzrätt, den som barn — — oachtat till hwem, antingen egen maka, barn eller andre testamentet skier, eij mehr gifwa — — testamenterar[1]; doch må ingen gifwa ifrån sine barn och arfw:r eller utlänske arfwingar, om dhe willia i landet flyttia der att boo och byggia, huus, gård eller jord, utan så, — — inom Stadsens marck och rååmärcke äga.	§ 7. Effter Stadzrätt bör acktas, att den som barn och bröstarfwingar effter sig hafwer, må oaktadt till hwem testamentet skieer, antingen till egen maka, barn eller andra, eij mera gifwa än hwar siette penning af all sin egendom, rörlig eller orörlig, arf eller aflinge. Hafwer han eij barn utan andre inlänske arfwingar, gifwe halfparten af alt det han äger. Hafwer han hwarcken barn eller inländske, utan utländes boendes arfwingar, gifwe tå altsammans, om han det till en inländsk testementerar. Doch må ingen gifwa Huus, gård eller jord ifrån sine barn och inländske arfwingar, eij heller ifrå sine utländske arfwingar om dhe willia i Landet flyttia der att boo och bygga, utan så att arfwingarne måge det till sig återlösa om dhe willia innan natt och åhr. Samma Lag ware och med Huus, Tompt eller jord, som andre Ståndz Personer äga inom Stadzens marck och råmärcke.
§ 15.	§ 8. Testamenterar — — kullkastas.	§ 8. Testementerar någon mehra än Lag förmår, så bör Testamentet effter Lag rättas och icke derigenom aldeles kullkastas.
Kap. 23.	**Cap: 21.** **Om — — — — — testamenterar.**	**Cap: XXI.** **Om Testamente uti gäldbundne Sterbhuus, eller när hustrun hafwande, eller barn elliest lefwande äro, och fader i okunnigheet deraf sin egendom bort testementerar.**
§ 1.	§ 1. Är — — —, och uträkne sedan —	§ 1. Är Sterbhuset gäldbundet, så bör all gäld förr än något Testamente eller arf tages, af oskiffto afdragas och sedan uträknas i anseende till den då behållne qwarlåtenskapen, huru mycket så arfwin-

1) *Ursprungl.:* Effter Stadzrätt *etc.* hwar 10:de penning *etc.* hwar 3:die penning *etc.* helfften af det han äger.

1713 års förslag.

hwario handa lofligit sätt förwärfwa och föröka; såsom ock alla i boet inflytande räntor och inkomster af allo gotse, thet ware sig ärft, eller förwärfwat. *1717. Kap. 21.*

§ 5. Nu äro barnen omyndiga, och ännu icke bekommit upfostran, eller sig sielfwa kunna förwärfwa födona, ey heller hafwa något annat arf at lefwa utaf; i thy måle warin föräldrarna, som wilia testamente giöra, skyldoge först lemna them, efter stånd och wilkor, af sine aflingaiord och lösörom så mycket, som the, efter domarens skiäliga ompröfwande, wäl mågo upfostras med, til thes the på något tienliget sätt sig sielfwa kunna försöria och nära. *§ 5.*

§ 6. Efter Stads Rätt hafwi ingen, som barn och brystarfwingar efter sig lemnar, oachtat til hwem testamentet skier, antingen til thes ächta maka, barn, eller andra, macht mer at gifwa än hwar sietta penning af allo sino gotse rörligo och orörligo, antingen thet ärft, eller aflat är: äro ey barn til, utan andre inländske arfwingar; gifwe tå alt halft af thy han äger: hafwer han hwarken barn, eller inländska, utan utländis boande arfwingar; gifwe altsamman, om han thet til inländskan i testamente lemnar: Doch må ingen gifwa hus, tomt, gård eller iord undan barnom sinom och inländskom arfwingom eller utländskom, om the wilia in i landet flyttia, ther bo och byggia, utan så, at arfwingarna mågo thet til sig återlösa, om the wilia innan natt och åhr. Samma lag ware, ther andra stånds personer äga hus, tomt, gård, eller iord i Stadenom, eller innan Stadsens råmärken och mark. *§ 6.*

§ 7. Gifwer någor mera i testamente än Lag förmår; tå rättes testamentet efter Lag, och hafwi laga kraft uti thet öfriga som tillåteligit är. *§ 7.*

CAP. V. *Kap. 22.*

Om testamente uti giäldbundno sterbhuse; eller när hustrun hafwande, eller barnen eliest lefwande äro, och fadren i okunnighet theraf sin ägendom i testamente bortgifwer.

§ 1. Dör man eller qwinna, och äro giäld efter; tå giäldes och utbetales all giäld af oskipto förr än något i testamente lemnat, eller arf må tagas. Sedan uträknes huru mycket i tå behåldna *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *Kap. 23.*	— niuta må.	gen, som den til hwilcken testamentet skiedt är, efter Lag må niuta.
	§ 2. Skulle i ett Sterbhuus någon fruchtan och fahra wara — — derifrån kan befrijas — uttagas.	§ 2. Skulle i ett Sterbhuus wara någon fruktan och fara af något beswär och gäld, som äntå icke så aldeles kunnig, och owist är, antingen Sterbhuset kan derifrån befrijas eller eij, så bör sådant för Domaren angifwas, som det undersöker och pröfwar, och ifall någon sådan fahra befunnes, tå må hwarcken arf eller testamente utan emot full borgen uthtagas.
§ 2.	§ 3. War giälden när arfwet och testamentet uttogs owetterlig — någonthera af them — afräknad är, gifwe det åter.	§ 3. War gälden owetterlig när arfwet och testamentet uthtogs, och hafwer någonthera af arfwingarne mera upburit, än honom tillbordt, sedan samma gäld af oskiffto är afräknad, gifwe det åter:
§ 3.	§ 4. Är — — hafwa.	§ 4. Är någon af dem imedlertijd så fattig blefwen, att han sitt undfångne arf eller testamente eij återbära gitter, och ingen borgen therföre ställter är, sware då dhe andre till gälden, så länge något tillräcker af dhet dhe niutit eller undfångit hafwa.
§ 4.	§ 5. Döör — — — hafwande är; — tydel:n förordnat.	§ 5. Döör någon barnlöös, och bort testementerar sin egendom, intet wettandes at hustrun effter honom är hafwande, föder hon sedan barnet lefwande, så ärfwe dhet sin fader och testamentet ware ogilt med mindre han icke annorlunda tydeligen hafwer förordnat.
§ 5.	§ 6. Samma — hafwande är, — — deraf sin egendom bort testamenterade. — — — död warit, — — spöries.	§ 6. Samma Lag ware om Sonehustru är hafwande, och Swärfadren uti okunnigheet deraf, borttestementerade sin egendom, eller och om fader eller moder intet annat wiste, än dess Son eller Dotter warit död, som doch sedan wid Lifwet spöries.
Kap. 24	Cap: 22.	Cap: XXII.
	Hwad — ett testamente — will.	**Hwad den bör i acht taga, som testamente niuta eller derpå tala will.**
§ 1	§ 1. Hafwer —	§ 1. Hafwer den som testamentet niuta skall, det samma i sin giömo, eller är testamentet honom elliest kunnigt, och han förfallelöös låter sin rätt

1713 års förslag.

qwarlåtenskapen både arfwingen, och then, hwilkom testamentet gifwit är, efter lag skola niuta. *1717.* *Kap. 22.*

§ 2. Warder uti eno sterbhuse fruchtan och fahre för giäld, som then döde rätteliga kan hafwa skylduger warit; men äntå icke aldeles therom kunnigt är, och förthenskul owist, om sterbhuset ther ifrån befriat blifwer, eller ey: tå angifwes sådant för domaren, som thet granneliga undersökia skal och pröfwa, och i fall fahre således befinnes, må hwarken arf, eller testamente, utan emot borgan för fullo widergiälde, uttagas. Är giäldet kunnigt och* trädes likwäl til arfwet; gånge tå ther med som lag säger i 19 cap. 8 §. *§ 2.*

§ 3. Nu war skulden aldeles oweterlig när arfwet och testamentet uttogs, och hafwer någor af arfwingomen mera upburit än honom tilbohrt, sedan samma skuld af oskipto blifwer afräknad; gifwi tå thet åter; som widare förmäles i nästförnämdo cap. 19 § 8. conf. c. 19 § 9 inf. *§ 3.*

§ 4. Är någor af them i medlertid så fattig blefwen, at han sitt undfångna arf, eller testaments gotset ey återbära gitter, och ingen borgans man therföre stälter warit; giäldin tå the andre giäldet, så långt thet tilräcker, som the nutit eller undfånget hafwa efter richtig uptekning, som lag säger i 19 cap. 9 §. *§ 3.*

§ 5. Dör någor barnalös, och i testamente bortgifwer sin ägendom, icke wetandes, at hustrun efter honom är hafwandes: föder hon sedan barnet lefwande; tå ärfwe thet sin fader, och testamentet wari ogilt, så framt han icke annorlunda tydeligen theruti och lagligen hafwer förordnadt. *§ 4.*

§ 6. Samma lag ware, om sonahustrun är hafwande, och swärfadren uti okunnighet theraf ägendomen i testamente bortgifwit: eller om fadren, eller modren icke annat i the sak wiste tå testamentet giordes, än at thera son eller dotter warit död, som doch sedan wid lifwet spöries wara. *§ 4.*

CAP. VI. *Kap. 23.*

Hwad then bör i acht taga, som testamente til godo niuta, eller therå tala wil.

§ 1. Hafwer then, som testamentet niuta skal, thet samma i sine giömo; eller är testamentet honom eliest kunnigt, och han förfallalös låter sin *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *Kap. 24.*	— — förmält är.	opåtald och förtegad ligga, och försummar innan 3 månader effter Testaments gifwarens död, det lagligen uti näste arfwingarnes, som thertill stämmas måste, närwaro, att framwijsa och intekna låta å orten, hwarest det honom testementerade arfwet fallet eller beläget är, så ware han sitt testamente förlustig; är han uthrijkes stadder, tå niute samma rätt och tijd som i det 17 Cap: om utrijkes stadder inländsk arfwinge är förmält.
§ 2.	§ 2. Hafwer — — — — — niuta skall, — — — — — niuta bordt, — — — tiufzrätt.	§ 2. Hafwer arfwingen testamentet i sin förwaring, och undandöllier det för den som det skall niuta, så gifwe tillbaka när det blir kunnigt, icke allenast den testementerade summan, som han swijkligen sökt under sig draga, utan betale och till den som testementet bordt niuta, dess tagne skada och stånde thertill med tiufzrätt.
§ 3.	§ 3. Hwilken — — som Testamentet giordt hafwer, — — — undfångit hafwer, eller at undfå påstår, — — — föllier.	§ 3. Hwilcken som med rätt och skiäl will tala på ett testamente, bör det giöra innan natt och åhr effter des dööd som hafwer giort testamentet, så frampt han icke sine Laga förfall hafwer, i hwilken händelse han niuter lijka lång tijd ifrån det förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer. Pröfwar tå Domaren jäfwet af någon wicht, så sättie den som testamentet hafwer undfångit, eller påstår att undfå, derföre nöijachtig borgen, eller låte det uti qwarstad eller tridie mans wård, till dess laga och änteligit utslag therpå föllier.
§ 4.	§ 4. Dem — — — — — i sin omyndigheet döö, — samma rätt innan natt och åhr effter deras död; — — fick.	§ 4. Dem omyndigom förwaras natt och åhr, sedan dhe myndige blifwa, och dher dhe i sine omyndige åhr döö, förbehålles deras arfwingar samma rätt på testamentet att tala innan natt och åhr effter deras död; är någon utrijkes stadd, niute tå natt och åhr sedan han det weta fick.
§ 5.	§ 5. Eij — — — — påtahla.	§ 5. Eij må andre på något testamente tala, än dhe som wid testaments gifwarens dödzfall äre laglige och näste samarfwingar, och hwad af dhem blifwer antingen samtyckt eller försummat, kunna fiermare arfwingar, måg eller Sonehustror uti framtiden och wid andre dödzfall eij påtala.

1713 års förslag.

rätt opåtald och förtigad liggia, och försumar således innan tre månada dag efter testamentsgifwarens död, thet uti nästa arfwinga, som ther til stemnas måste, närwaro, at framwisa och intekna låta å orten hwarest thet honom i testamentet gifna arfwet fallit, eller beläget är; wari han tå sitt testamente förlustig. Är han utrikis stadder; niute tå samma rätt och tid, som utrikis stadder inländsker arfwinge, efter thy framdeles skils uti 23 cap.[1]). *1717. Kap 23.*

§ 2. Hafwer arfwingen testamentet i sine förwaring, och undandölier thet för then som thet skal niuta; gifwe han tå åter, när thet blifwer kunnigt, icke allenast thet i testamentet gifna gotset och ägendomen i löst och fast som han swikligen således sökt under sig draga, utan betale ock til then, som testamentet bohrt niuta, thes tagna skada, och stånde ther til tiufs rätt, som skils i Tiufwamålom 7 cap. 10 §. *§ 2.*

§ 3. Hwar som med rätt och skiäl wil tala å ett testamente; giöre thet innan natt och åhr efter thes död som hafwer giordt testamentet, så framt han icke laga förfall hafwer; i hwilko händelse han niuter lika lång tid efter thet förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer: pröfwar tå domaren iäfwet af några wigt; säti tå then som testamentet hafwer undfånget, eller påstår at undfå, nögachtig borgan, eller stånde thet i qwarstad, eller goda manna händer och wård, til thes laga och ändteligit utslag ther å fölier. *§ 3.*

§ 4. Them omyndigom förwares natt och åhr sedan the myndige blifwa; och ther the i sina omyndiga åhr dö; förbehålles theras arfwingom samma rätt å testamentet at tala innan natt och åhr efter theras död. Är någor utrikis stadder; niute han tå natt och åhr sedan han thet weta fick. *§ 4.*

§ 5. Ey mågo andre på något testamente tala än the som wid testamentgifwarens dödsfall äro laglige och näste samarfwingar: och hwad af them blifwer antingen samtyckt, eller försumat, kunna fiermare arfwingar, mågar, eller sonahustrur uti framtiden, och wid andra dödsfall ey påtala. *§ 5.*

---

1) *Se ofvan sid. 111.*

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 25	Cap: 23. **Hwilken — — — — skall.**	Cap: XXIII. **Hwilcken barnaförmyndare wara, och huru den tillordnas skall.**
§§ 3, 4.	§ 1. Fader — — — död är, — — bör han barnens — till råds taga, — — — — — förefaller.	§ 1. Fader är sine barns rätta målsman, doch om moder är död, och han i annat giffte träder, så bör han taga barnens närmaste mödernes fränder sig till rådz, när något wichtigt, angående barnens uptuchtelsse, eller egendom förefaller.
§§ 5, 7.	§ 2. Döör — — — — — hinder i wägen ähr.	§ 2. Döör fader, hafwe tå moder rätt att förestå sine barns godz och uptuchtan, med barnens näste fädernes fränders, eller tillordnade förmyndares råde. Går hon till annat giffte, tå må hon fuller icke längre förmynderskapet förträda, doch hafwe så sedan som förr upseende på sine barn, och ware närmast att hafwa barnen uti sitt huus och bröd, om hon så will, och icke dess större hinder äre i wägen.
§ 1.	§ 3. Äre — — — — förordnat.	§ 3. Är fader och moder döde, ware tå den barnaförmyndare, som the med fult förstånd och wittnen, eller igenom testamente thertill förordnadt.
§ 2.	§ 4. Hafwa icke föräldrarne någon wiss till förmyndare förordnat, — fallen är, — — — måste.	§ 4. Hafwa icke föräldrarne förordnat någon wiss till förmyndare, tå bör den som skyldast är, och i gifftermåls balcken widare förmäles förmynderskapet anträda, om han thertill är fallen, som af Domaren först pröfwas måste.
§ 11.	§ 5. Will — — — taga kan, och sätte Rätten den till förmyndare, som af dhe der näst skyldaste fränder skickeligast pröfwes.	§ 5. Will eij den som wederbör, förmyndare blifwa, tå skall han af rätten wid förelagt straff och wijte thertill hållas. Wägrar han thet äntå, och hafwer inga Laga förfall, sware tå till den skada, som barnet deraf kan taga, och sätties den till förmyndare, som Rätten pröfwar skickeligast af dhe der näst skyldaste fränder.
§ 12.	§ 6. Hafwer — twenne gode män, — — barna förmyndare.	§ 6. Hafwer den omyndige inga wetterlige skyldemän, eller äro the till förmynderskapet oskickelige, eller hafwa sine Laga förfall, förordne tå rätten twenne andre gode män, eller så månge som wedertorfs till barnaförmyndare.
§ 13.	§ 7. Kan — — — i acht tager.	§ 7. Kan rätt och ständig förmyndare eij straks tillordnas, eller sitt förmynderskap behörigen anträda, förordne tå Rätten någon Upsyningzman, som dhe omyndigas bästa imedlertid i ackt tager.

1713 års förslag.

CAP. XXIV.

Thenna rubrica kan så ställas at wisa sammanhanget med capitibus seqventibus.

1717. Kap. 24.

Hwar som barna Förmyndare skal wara, them och thera gotse, som the i arf fånget, at förese; och huru han förordnas må.

§ 1. Fader wari sina barna rätte målsman: Dör moder, och han i andra gifto träder; tagi tå barnana närmasta mödernes fränder sig til råds, när något wigtigt, angående barnen, eller thera ägendom förefaller. *§ 1.*

§ 2. Dör fader; hafwi tå moder witsord at se före barnom sinom och thera gotse, med nästa theras fädernes frända, eller förmyndara råde. Går hon i andra gifto; ägi hon tå icke macht länger förmynderskapet förträda: hafwi doch sedan, som förr, inseende på sina barn, och wari närmast at hafwa them uti sitt hus och bröd, om hon så wil, och icke laga hinder äro i wägen. *§ 2.*

§ 3. Nu äro föräldrarna döde, wari tå then barna förmyndare, som the med fullt förstånd och witnom munteligen, eller eliest i testamente skrifteligen, ther til förordnat hafwa. *§ 3.*

§ 4. Hafwa icke Föräldrarna någon wissan förmyndare förordnadt; anträde tå then som skyldaster är förmynderskapet, såsom i Giftomåla balkenom förmäles, så framt han ther til fallen är, som af domaren först pröfwas måste. *§ 4.*

§ 5. Wil ey then, som wederbör, förmynderskapet antaga; tilhålles han tå af Rättenom wid straff och wite, om ey laga förfall kunna bewisas, sina skyldighet therutinnan at efterkomma: wägrar han thet äntå; swari til skadan, som barnen ther igenom kunna taga, och sätties sedan then til förmyndare, som Rätten pröfwar skickeligast af androm ther näst skyldastom frändom. *§ 5.*

§ 6. Hafwer then omyndige inga skyldmän; eller äro the til förmynderskapet oskickelige; eller hafwa the sina laga förfall: förordne tå Rätten twenne andra goda män, eller så många, som pröfwas nödige, til barna förmyndara. *§ 6.*

§ 7. Nu kan så hända, at rätter och ständig förmyndare ey straxt tilordnas kan, eller sitt förmynderskap behörigen anträda; förordne tå Rätten någon godan upsyningsman, som the omyndigas bästa i medlertid i acht tager. *§ 7.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 26. § 1.	§ 8. Den — — — — förordnas.	§ 8. Den som Barnens wederdeloman, eller mycket gäldbunden, eller här i Rijket intet besutten, eller af en willfarande Lära eller och elliest till förmynderskapet icke skickelig och fallen är, han må eij till barnaförmyndare förordnas.
	Cap: 24. Om - förmynderskap.	**Cap: XXIV.** Om Laga ursäkt ifrån förmynderskap
§ 2.	§ 1. Hafwer — — må förmyndare wara, — eij hafwa kan, — — skiöta kan, — — — sielf många barn — — hafwer at förestå, eller om han allaredan twenne förmynderskap eller ett som antingen — strijdigt är, förträder, eller om han — pröfwas.	§ 1. Hafwer någon sine Laga förfall, hwarföre han icke må wara förmyndare, så gifwe sådant i rätten tillkänna, och ware thermed ifrån förmynderskapet befrijad; Såsom om han utrijkes i Konungens tienst brukas eller å så widtbelägne orter boendes är, att han på the omyndigas egendom behörigt upseende eij kan hafwa, eller om han inrijkes ett så träget Embete förträder, eller och af sinkdom eller fattigdom så beswärad är, at han den omyndigas bästa eij behörigen kan skiöta, eller om han under sine 25 eller öfwer 60 åhr är, eller om han sielf hafwer många barn eller flere kullar at förestå, eller om han allaredan förträder twenne förmynderskap, eller ett som antingen mycket widlyfftigt, eller med det som honom anbiudes strijdigt är, eller om han andre sådane skiähl hafwer som af Domaren måste pröfwas.
Kap. 27.	**Cap: 25.** Om — — — — — — upfödsel.	**Cap: XXV.** Om förmyndarens plicht och Embete wijd den omyndigas upfödzel.
§§ 1, 3.	§ 1. En — — sig det angelägit wara, att, den omyndige uti den rätta — hållen blifwer, som des Stånd — — lijkmätigt är, och — ospard hafwa; — — — ämne lämpas.	§ 1. Een förmyndare bör låta sig angeläget wara, att den omyndige blifwer uti den rätta Evangeliske Läran, gudzfruchtan, dygd och ähra uptuktad och til sådan handtering och öfningar hållen, som är dess Stånd, Kön och wilkor lijkmätigt, och den omyndige bäst kan finnas bögd och fallen till. Och bör förmyndaren uti det som i så måtto till den omyndigas upfostring nödigt är ingen omkostnad hafwa ospard; Doch att alt lämpas effter hwars och ens medell stånd och Embne.

1713 års förslag.

§ 8. Then som är barnana widerdeloman; eller mycket giäldbunden; eller Konungens räntor, och * andra slika medel under händer hafwer; eller här i Riket icke sittiande; eller af ene willfarande läro; eller af oförstånd; eller slöseri, eller annor lefwerne * och fehl til förmynderskapet icke skickelig; han må ey blifwa förmyndare.

Förmynd. Ord. 1669 art. 15. m. 4. och art. 32.

1717. Kap. 24 § 8.

CAP. XXV.

Kap. 25.

Om laga ursächt ifrån förmynderskap.

§ 1. Nu hafwer någor laga förfall, hwarföre han icke kan förmynderskapet antaga; gifwe tå sådant i Rättenom tilkiänna, och wari therföre ifrån förmynderskapet befriad: såsom, om han utrikes i Konungens tienist brukas; eller å så wida belägna orter i Rikeno boandes är, at han på the omyndiga barna ägendom och skiötsel behörigt upseende ey kan hafwa; eller om han inrikis ett så trägit ämbete förträder, som honom ther ifrån kan afhålla; eller af siukdom; eller fattigdom så beswärad är, at han thens omyndigas bästa ey behörigen förmår att skiöta; eller om han är under sina tiugu fäm åhr; eller öfwer sextyo åhr; eller om han sielfwer många barn hafwer; eller flera kullar at förestå; eller om han redo förträder tu förmynderskap; eller ett mycket widlyftigt; eller med thy, som honom anbiudes, stridigt; eller om han andra sådana skiäl hafwer, som af Domaren rätteliga skola pröfwas. *§ 1.*

CAP. XXVI.

Kap. 26.

Om förmyndara plicht och embetes skyldighet wid thens omyndigas upfödsel och uptuchtelse.

§ 1. Wari allom förmyndarom angelägit, at the omyndige blifwa uti rätta Evangeliska lärone, Guds fruchtan, dygd och ährone uptuchtade, och til sådana handteringar och öfningar hålldne, som äro theras stånd, kyni och wilkor likmätiga, och the omyndige bäst och hälst kunna finnas bögde och fallne til: så böra och förmyndara uti allo thy som til the omyndiga barna upfostring nödigt är, ingen omkostnad hafwa ospard; doch at alt lämpas må efter hwars och ens medel, stånd och ämne. *§ 1.*

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 27. § 4.	§ 2. Kan — — — densamme hoos en god huusbonde att lähras, må antagen blifwa, eller och — — oförmögen är, — — — — ther han eller hon sitt underhåld — må upfostrad warda.	§ 2. Kan den omyndige för fattigdom skull eij tillhållas sådant att lära, drage förmyndaren försorg att densamma må blifwa antagen hoos en god husbonde i tienst, eller och uti något Embete utan betalning att läras, eller och om den omyndige för sin späda ungdom ännu till sådant är oförmögen, att densamma då i Barn- eller andre slijke uptuktelse-huus må inkomma, ther han eller hon må sitt underhåll niuta och uti något lofligit handtwärk warda upfostrad.
Kap. 28.	**Cap: 26.** Om — — — — — — medel.	**Cap: XXVI.** Om förmyndarens plicht wid förwaltande af den omyndigas medell.
§ 1.	§ 1. Förmyndaren — — antagande, sig om Sterbhusets — — — — noga underrättad giöra, — — — — låta.	§ 1. Förmyndaren bör strax wid förmynderskapetz antagande om Sterbhuusetz tillstånd och beskaffenheet, så af Sterbhusetz handlingar som Protocollerne i dhe Rätter, hwar under Sterbhuset och dess godz och ägendom lyder, sig noga underrättad giöra, samt, om intet Inventarium på den omyndigas egendom äntå upsatt wore, det strax upsättia, och ett Exemplar deraf i Rätten, hwarunder Sterbhuset hörer, det andra till barnetz närmaste fränder lefwerera låta.
§ 3.	§ 2. Om — — — den försorg draga, att den wähl - macht hållen blifwer. Och må ingen förmyndare den omyndiges jordagodz och fasta egendom å landet — samtycke, försällia eller bortskiffta. Och när det tå således lagl:n thermed finnes tillgångit, tå skall — — — ther på kommit är.	§ 2. Om barnetz fasta ägendom bör förmyndaren draga den försorg, att den blifwer wäll häfdat och wid macht hållen, och må ingen förmyndare försällia eller bortskiffta den omyndigas jordegodz och fasta ägendom å Landet, utan högsta trångmåhl och dens omyndigas särdeles fördeel och nytta, samt närmaste släkts och wederbörlig Rättz samtycke. Och när det tå finnes således lagligen thermed tillgångit, då skall det kiöp eller skiffte stånda, och eij yttermehra återkallas kunna, om laga bud och fasta ther å kommit är. Men giör förmyndaren annorlunda, ware det ogilt, om den omyndige innan natt och åhr sedan han myndig, och Jungfru sedan hon gifft blifwer, lagl: therpå talar. Tillhandlar sig förmyndaren sielf den omyndigas fasta ägendom, tå skall det eij under annat wilkor skiee, än att den

1713 års förslag.

§ 2. Kan then omyndige för fattigdom skul ey tilhållas sådant at lära, som fordrar annan kostnad, drage tå förmyndaren försorg, at then samme må blifwa antagen hos en godan husbonda i tienist; eller något ämbete utan betalning at lära; eller om then omyndige i sinom späda ungdom ännu til sådant är oförmögen, then samme tå i barna, eller andra slika tuchthus, som redo inrättadä äro, eller* här efter inrättas kunna, må inkomma; ther han, eller hon kan sitt underhåld niuta, och til något lofligit handtwärk warda upfostrad. *1717. Kap. 26. § 2.*

* Landshöfd. Instruct. 1687. art 19.

CAP. XXVII. *Kap. 27.*

Om förmyndara plicht wid förwaltande af the omyndiga barna ägendom.

§ 1. Wari förmyndaren plichtig straxt wid förmynderskapets antagande, om sterbhusets tilstånd och beskaffenhet, så af sterbhusets handlingar, som domböcker i the Rätter hwarunder sterbhuset, och thes gots och ägendom egentligen lyder, sig noga underrättad at giöra; samt om inga uptekning på thens omyndigas ägendom äntå förrättad wore, the samma straxt lagligen upsättia låta, och ena afskrift theraf i Rätten, hwarunder sterbhuset hörer, och the andra til barnsens närmaste fränder lefrera. Ey må* eller skal Förmyndare tilträda omyndiga barna ägendoms förwaltande förr än richtig uptekning af allo thera ägendom lagligen förrättad är, wid tiugu dalers böter til treskiptes. *§ 1*

* Ratio 1. K. Ne facultas tutori grassandi in re familiari pupilli concedatur. Conf. Förmynd. O. 1669 art 11. böterna hafwer iag tilsatt efter captis 18, §. 6. anledning: som är i Orig. utkastet 12 cap. §. 6. som här kunna synas utgå til treskiptes.

§ 2. Drage ock förmyndaren om omyndiga barna fasta ägendom then försorg at han blifwer wäl häfdad och wid macht hållen; och hafwi ingen förmyndare macht at försälia, eller bortskifta thens omyndigas iordagots och fasta ägendom å Landet utan högsta trångmål och thens omyndigas särdeles fördehl och nytto, samt närmasta frända och wederbörande Rätts samtyckio: och när thet tå finnes således lagligen ther med tilgånget; stånde tå thet kiöp, eller skifte, och ey qwälies yttermer, om laga bud och fasta bref ther å kommit är. Giör förmyndaren annorledes; wari thet ogilt, om then omyndige innan natt och åhr sedan han myndig, och Iungfru sedan hon gift blifwer, lagligen ther å talar. Tilhandlar sig förmyndaren sielfwer thens omyndigas fasta ägendom; tå bör thet ey under annor wilkor skie, *§ 2.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 28.	— — det klandra, igenlösa må.	omyndige innan ofwanbemälte tijd det må klandra, och sin jord för samma wärde, som den såld är, igenlösa.
§ 4.	§ 3. Sammaledes — — i Städer, uthan — — — försällia.	§ 3. Sammaledes må eij heller förmyndare den omyndiges fasta egendom i Staden, utom nästa fränders råde och Rättens samtycke försällia.
§ 5.	§ 4. Löösörer — — förderfwas kunna, — igenom uproop, — — till mästbjudande försällias, — — —	§ 4. Löösörer som ofruchtsamme äro, särdeles dhe, som igenom länge liggande kunna förderfwas, måste barnen till bästa fördeel på tiänligaste sätt föryttras; och om det sig icke annorlunda giöra låter, kan det igenom utroop i Städerne, hälst wid marknadztijder till mästbiudande skiee; med mindre ther ibland icke något wore, som för kostbarheeten skull eij utan skada föryttras, eller föräldrarne till åminnelse tiena, eller dem omyndigom sielf att behålla och bruka nyttigt och nödigt pröfwas kunde.
§ 6.	— — dubbelt.	Skulle det befinnas att förmyndaren dermed egennytteligen handlat, eller något barnomen för mindre prijs beräknat, än han derföre bekommit, betale den omyndige skadan eller bristen dubbelt.
§§ 7, 10.	§ 5. Barnepenningar skall förmyndaren straxt som skie kan, — — eij föruthsee eller förekomma kunnat, — — — — ofruchtsamme liggia — — — eij åhrl:n, så wijda det skie kan, utkräfwer, tå — — — — taga kan, fullkoml:n — — — giöra.	§ 5. Barnepenningar skall förmyndaren så snart som skiee kan, på sådan ort, som säker hålles, och emot swarsgod pant eller annor nöijachtig försäkring på Ränta utsättia. Händer sedan någon oförmodelig olycka, som han eij kunnat föruth see eller förekomma, eller kan eij penningarne så strax på wiss ort utsättia, ware saaklös, när han både wid uthlånandet och Lånetz utkräfwande troget och war sambligen umgåttz. Men om han egenwilligt och försummeligen låter barnepenningarne ligga ofruchtsamme, eller wettandes utsätter dem på osäker ort, eller låter dem wårdzlöst innestå, sampt afgälden och räntan eij åhrligen utkräfwer, så wida dhet skiee kan; tå skall han skadan och bristen, som den omyndige i så måtto igenom hans förwållande kan taga, fullkomligen giälda och gott giöra.
§ 8.	§ 6. Finner — — utsatte wara, — som giörligit att draga	§ 6. Finner förmyndaren wid dess anträde till förmynderskapet den omyndigas medel på osäker ort wara utsatte, söke tå med det första som giörligit är, att draga dem in igen, och säkrare att anlägga. Är fordringen oklar, då skall han hwad

1713 års förslag.

än at then omyndige innan ofwanbemälta tid thet må klandra, och sina iord för samma wärde, som hon såld är, igenlösa. Är några förbättring ther å giord; gånge ther med som lag säger om nödig och nyttig förbättring. *1717. Kap. 27.*

§ 3. Sammaledes sälie ey heller förmyndaren thens omyndigas fasta ägendom i Stadenom utan nästa frända råde, och Rättens samtyckio. *§ 3.*

§ 4. Lösöra som ofruchtsamma äro, särdeles the som igenom länge liggiande kunna förderfwas, föryttres them omyndigom til bästa fördehl, i tienligasta måtto och sätt; doch så, at om thet sig icke annorledes giöra låter, thet tå skie må igenom utrop i Kiöpstadom, hälst wid marknadstider til mästbiudande, med mindre ther i bland icke något wara kunde, som för kostbarhetens skul ey utan skada föryttras; eller til föräldrarnas åminnelse tiena; eller them omyndigom sielfwom, at behålla och bruka, nyttigt och nödigt pröfwas skulle. Befinnes thet, at förmyndaren thermed egennytteligen handlat; eller något barnomen ringare beräknadt, än han therföre bekommit hafwer; betale tå them omyndigom skadan, eller bristen dubbelt. *§ 4.*

§ 5. Barnapenningar skal förmyndaren så snart som skie kan, å sådana ort, som säker hålles, och emot swarsgodan pant, eller andra nögachtig försäkring på ränto utsättia: händer sedan några oförmodelig olycka, som han ey kunnat förrut se, eller förekomma; eller kan ey så penningar strax på wissan ort utsättia; wari tå saklös, när han både wid utlänandet och Lånets utkräfiande troligen och så warsamligen som en förståndig och flitig husfader med sino umgår: men om han egenwilligen och försumeligen låter barnapenningar liggia ofruchtsamma; eller wetandes och wiliandes utsätter them på osäkran ort; eller låter them wårdslöst hos annan innestå, samt afgiäldet och räntona ey åhrligen utfordrar, så wida thet skie kan; giälde tå fullkomligen och upfylle skadan och bristen, som then omyndige i thessa måtto genom hans förwållande kan taga. *§ 5.*

§ 6. Finner förmyndaren, wid sitt anträde til förmynderskapet, thens omyndigas medel på osäkran ort wara utsatta; söke han tå med thet första, som giörligit är, draga them in igen, och säkrare sedan anläggia. Är fordringen oklar; utföre han tå be- *§ 6.*

1690.	*1692 års förslag.*	*1694 års förslag.*
Kap. 28.	— — — blifwa kan, lagl:n utsökia.	strijdigt är igenom rättegång eller hwariehanda annat laga medel behörigen uthföra, och hwad som då winnas eller ostridigt kan blifwa, lagligen utsöka.
§ 9	§ 7. Förmyndaren — förmå.	§ 7. Förmyndaren ware eij pliktig att swara till större interesse för dess om händer hafwande barnepenningar, än Kongslige Förordningar det effter hwar och en tijdz beskaffenheet ringast innehålla och förmå.
§ 11	§ 8. Är — — — och wetskap, alle som fordran — — — instämma låta, — —, då och förmyndaren, — tillsee bör, att den giäld som Sterbhuset mäst till tunga är, först afbördas, så lagandes at — eij skie kan, — at då af den fasta egendomen det som säkrast — — — hålles.	§ 8. Är Sterbhuset mycket gäldbundet, tå skall förmyndaren med den omyndigas närmaste skyldemäns minne och wetskap, låta alle dem som fordran i Sterbhuset hafwa, igenom wederbörande rätt till en wiss tid instämma, att dhe dess förinnan med giltige bewijs och räkningar på deras fordringar inkomma, och han med dem effter hwars och ens fordrings beskaffenheet en behörig richtigheet giöra må. Då och förmyndaren, så wida det utan andras förfång skiee kan, bör tillsee, att den gäld först afbördas, som är Sterbhuset mäst till tunga, så lagandes, att om möijeligit är, gäld emot gäld qwittas, och om det eij kan skiee, med Lösörer betalas, samt om dhe eij heller tillräcka, att då det som af den fasta ägendomen säkrast och Sterbhuset angelägnast är, till det yttersta hålles.
§ 12.	§ 9. Är — — — betalas kan, — — — — —, tå — — förena.	§ 9. Är gälden eij så mycken att den ju nogsamt kan betalas, eij heller Sterbhuset till så stoor tunga, att det ju både nyttigare och drägeligare woro den effter handen, än strax att betala, så stånde till förmyndarens egen förslchtigheet sig derutinnan med dem, som fordrande äro, att förena.
§ 13.	§ 10. Sedan giäld afdragen och — — — — något öfrigit blifwer, — — — — röras.	§ 10. Sedan gäld är afdragen och förmyndaren weet hwad behållen egendom i Sterbhuset är, tå skall han uthgifften ther effter således lämpa, att af inkomsten tages först hwad till barnens föda, kläder och upfostring, sedan hwad till underhållande af nödige betiänte och andre Sterbhusetz nyttige omkostningar fordras, och om äntå något blifwer öfrigit, det på ränta uthsätta, så wida det säkert låter sig giöra, som förr är sagt; men hufwudstolen må intet utan i nödzfall och med näste fränders wetskap röras
§ 14.	§ 11. Förmyndaren — som borgen derföre	§ 11. Förmyndaren må ingom androm anförtroo att uppbära barneräntorne eller Sterbhusetz medell att förwalta, än den som kan borgen therföre ställa,

1713 års förslag.

börigen hwad stridigt är igenom Rättegång, eller annat laga medel, och utsöke sedan lagligen hwad som tå winnas, eller ostridigt blifwa kan. *1717. Kap. 27.*

§ 7. Förmyndaren wari ey plichtig at swara til större ränto för the han handa mellom hafwer barnapenningar, än Konungens lag efter beskaffenheten af tiden, och andra omständigheter, ringast förmår och innehåller. *§ 7.*

§ 8. Är sterbhuset mycket giäldbundet; låte tå förmyndaren med thens omyndigas närmasta skyldmanna minne och råde, alla them som fordran i sterbhuset hafwa, igenom wederbörande Rätt til wissan tid och dag instemma, at the thes innan med giltiga bewis och räkningar på sina fordringar inkomma, och han med them efter hwars och ens fordrings beskaffenhet ena behöriga richtighet giöra må: tå och förmyndaren, så wida thet utan andras förfång skie kan, bör noga tilse, at the giäld först afbördas, som sterbhuset mäst äro til tunga; så lagandes, at, om mögeliget är, giäld emot gäld qwittas; och, om thet ey kan skie, med lösörom betalas: räckia ey the til; hålles tå thet, som af then fasta ägendomen säkrast, och sterbhuset nyttigast och angelägnast är til thet yttersta. *§ 8.*

§ 9. Äro giäld ey så mycken, at the iu nogsamt kunna blifwa guldiu; ey eller sterbhuset til så stor tunga, at thet iu både nyttigare och drägeligare pröfwas, efter handena, än strax betala; stånde tå til Förmyndarens egna försichtighet, sig therutinnan med them som fordrande äro, lagligen at förena. *§ 9.*

§ 10. Sedan skulden är afdragen, och förmyndaren såleedes wet huru stor behållen egendom i sterbhuset är; lämpe tå han utgiften therefter sålunda, at af inkomsten tages först hwad til barnsens födo, kläder och upfostring; sedan ock hwad til nödiga betienta underhållande, och andra sterbhusets nödiga och nyttiga omkostningar fordras; och om äntå något blifwer öfrigit, thet på ränto utsättes, så wida thet säkerligen, som för sagdt är, låter sig giöra: men hufwud stolen röres icke utan i nödfall med nästa frända minne och wetskap. *§ 10.*

§ 11. Förmyndaren må ingom androm anförtro at upbära barnaräntor, eller sterbhusets medel at förwalta, än then som kan borgan therföre ställa; *§ 11.*

1692 års förslag.

1690. ställa kan, — — —

— . När förmyndaren — åhrl:n med den räkenskap giör, tå ware — — kommo.

1694 års förslag.

eller och om han ingen sådan thertill bekommer, tå den som han sitt eget skulle willia anförtroo, hwilcken för Rätten ställas och ther sin troheetz Eed aflägga skall, När förmyndaren med den warsamheet umgåtz, och dherhoos åhrlig räkenskap giör, ware han otilltahlt i fall sådan ombudzman sig försågo och till korta kommo.

Kap. 29.

Cap. 27.

Huru förmyndare räkenskap giöra och sitt förmynderskap afträda skall.

§ 1. § 1. Ehwem — — — skall förplichtad wara, richtige Räkningar författa på — och them åtminstone hwardt åhr öfwersee låta — ; Finnes tå förmyndaren barnagodzet med den trooheet, flijt och åhuga förwaltat hafwa, som en förståndig huusfader sitt egit skiöter och wårdar, tå ware han ther med för alt åtahl frij, der igenom — af barnagodzet något förfahras kunde. — skadan.

§ 2. § 2. Will — — — . Och enär barngodz i antwardning tages sålunda, — — — — — sättia.

Cap: XXVII.

Huru förmyndaren skall giöra räkenskap och sitt förmynderskap affträda.

§ 1. Ehwem som hafwer barnagodz under sin förwaltning, ware sig fader eller moder, eller förmyndare, skall wara förplichtad att författa riktige räkningar på barnsens åhrlige inkomst och utgifft, och låta them åt minstone hwart åhr öfwersee af barnens nästa fränder, eller och dher dhe eij äro, utaf Rätten, eller den som rätten dertill förordnar. Finnes tå förmyndaren hafwa förwaltat barnagodzet med den troheet, flijt och åhuga, som en förståndig Huusfader skiöter och wårdar sitt eget, tå ware han thermed frij för alt åtahl, om igenom wattn, Eld eller annan olyckelig händelsse utan hans förwållande något af barnegodzet kunde förfaras. Men försummas dhen åhrlige Räkenskapen, tå stånde förmyndaren för all skadan.

§ 2. Will fader eller moder, eller then som Barnagodz under förmynderskap tager till åhrlig räkenskap icke wara förbunden, eller antager sig Barna Egendomen och upfostringen för en wiss summa, tå sware till fulla Hufwudsumman aff samma barnagodz, och räkne intet theraf thet som på barnen kan kostas; och när barnagodz sålunda tages i antwardning, tå bör thet för barnen hwarcken siunka eller brinna, utan fult uthbetalas, när the myndige blifwa; ty skall och then som thet således tager, undantagandes fader eller moder, en full och fast borgen therföre sättia.

1713 års förslag.

eller om han ingen sådana ther til kan bekomma, tå then, som han sitt eget wil anförtro; hwilken för Rättenom ställas, och ther sin trohets ed afläggia skal. När förmyndaren med thessa warsamhet umgår, och ther hos åhrlig och riohtig räkenskap giör; wari tå otiltald i fall sådan ombudsman sig förser, och til korto kommer. *1717.*

CAP. XXVIII.

Kap. 28.

Huru förmyndaren skal giöra räkenskap, och förmynderskapet afträda.

§ 1. Hwar som hafwer barnagots under sine förwaltning; ware sig fader eller moder, eller annar förmyndare: författe han richtiga räkningar öfwer barnana åhrliga inkomster och utgifter, och låte them sedan åtminstone hwario åhreno[1]) efter öfwerses af barnana nästom frändom; eller ther the ey äro, utaf Rättenom, eller them som Rätten ther til förordnar: Finnes tå, förmyndaren hafwa förwaltadt barnagotset med den trohet, flit och åhoga, som en förståndig och flitig husfader skiöter och wårdar sino; ware han tå fri för alt åtal, ther igenom watn, eld, eller annor olyckelig händelse, utan hans förwållande något af barnagotse kunde förfaras: men försumas then åhrlige räkenskapen; stånde tå förmyndaren therföre, och giälde allan skada åter. *§ 1.*

* Förmynd. Ordn. 1669, art. 33. Ty åhrliga inkomsters räkningar kunna ey utan andra åhret efter öfwerses.

§ 2. Wil fader, eller moder, eller then som barnagots under förmynderskaps wälde och giömo tager til åhrlig räkenskap icke wara förbunden; eller antager sig barna ägendomen och upfostringen för ene wissa summo; sware han tå til fulla hufwudsummona af samma barnagotse, och räkne intet theraf thet som på barnomen kan kostas: och när barnagots sålunda tages i antwardning; tå må thet för barnomen hwarken siunka eller brinna, utan alt fullt återbetalas, när the myndige blifwa: ty skal ock then som thet således til sig tager, ingom undantagnom, utan fadrenom, eller modrenom, fullan och fastan borgan therföre sättia. *§ 2.*

---

1) *Ordet* åtminstone *är i originalet underprickadt. I följd af skriftens otydlighet ovisst, om* åhreno *eller* åhr eno.

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. Kap. 29. § 3.	§ 3. När — — — myndig warder, —	§ 3. När Förmyndaren antingen till den omyndige, sedan han warder myndig, eller till en annor förmyndare sitt förmynderskap affträder, tå bör han uti närmaste Slächtens eller några af Rätten tillordnades
	— — — å sätt som	närwaro för dess förwaltning, på sätt, som förberört är, redo och räkenskap giöra, samt hwad han tå innehafwer med dess tillhörige böcker, skriffter och räkningar ifrån sig lefwerera, och sig behörigen qwittera låta, hwarmed han och, när det
	skiedt är, — — —	är skiedt, för widare tilltahl skall oqwald blifwa. Treskas förmyndaren, eller will eij redo och räkenskap för sig giöra, tå bör han af Rätten wid förelagt
	— Anbiuder han —	wijte ther till hållas. Biuder han sig till räkenskap, och den myndige blefne uppehåller det, ingifwe då förmyndaren räkning för sig i Rätten, och om tå den som under förmynderskap warit innan natt och åhr effter det han mogande, eller Jungfru sedan hon gifft, eller then ther utrijkes är, sedan han hemkommer, eij lagligen therpå talar, ware förmyndaren till intet wijdare answar eller
	— förbunden.	räkenskap förbunden.
	§ 4. Äre — —	§ 4. Äre uti ett Sterbhuus flere förmyndare än en, giöre då hwar för sig räkenskap, och sware till det han om händer bekommit, om hwar och en af dem med wederbörande Rätts och Släcktens wetskap och samtycke sin särskilte och wisse deel af den omyndigas egendom under sin förwaltning tagit. Men hafwa dhe samptel: utan åtskillnat till hela förmynderskapet stigit, så sware the, och en för alla, och alla för en, till dens omyndigas medel, om någon af dem sine anförtrodde barnepenningar förslöste och intet hade att betala med; Doch så att den som den omyndigas medel försatt hafwer,
	— — hoos honom att tillgå finnes.	först ansökes så länge något hoos honom finnes att tillgå.
Kap. 30.	**Cap: 28.**	**Cap: XXVIII.**
	Om — — — — — wara må.	**Om laga ålder och hwilcken sin egen måls man må wara.**
§§ 1. 2.	§ 1. När — —	§ 1. När den omyndige hafwer fylt sine 18 åhr, tå ware han myndig och sin egen man, och giöre tå förmyndaren sig ifrån förmynderskapet frij,
	— — åhr.	som förbemält är.

1713 års förslag.

§ 3. Nu wil förmyndaren antingen til then som myndig efter lag blifwit hafwer, eller til en annan förmyndare förmynderskapet afträda: giöre tå uti närmasta frända, eller några af Rättenom tilordnada manna närwaro för sine förwaltning å sätt, som sagdt är, redo och räkenskap, samt ock lefrere ifrån sig hwad han tå innehafwer, med ther til höriga böcker, skrifter och räkningar; tagandes sedan ther å behörigt qwittobref, hwarmed han för widare tiltal i längden skal oqwald blifwa. Treskas förmyndaren, eller wil ey redo och räkenskap för sig lagligen giöra; hålles tå ther til af Rättenom wid förelagt wite. Biuder han sig till räkenskap, och then myndige upehåller thet; ingifwe tå förmyndaren räkning för sig i Rättenom: och om tå then, som under förmynderskap warit, innan natt och åhr efter thy han mogande, eller Iungfru, sedan hon gift är, eller then utrikes wistas, sedan han hemkommer, ey lagligen ther på talar; wari förmyndaren til intet widare answar, eller räkenskap förbunden. *1717. Kap. 28. § 3.*

§ 4. Äro uti eno sterbhuse flere förmyndare än en; giöre tå hwar för sig räkenskap, och swari til thet han om händer bekommit, om hwar och en af them med wederbörande Rätts, och nästa skyldmanna wetskap och samtyckio sin särskilta och wissan dehl af thens omyndigas ägendom under sina förwaltning tagit: men hafwa the med samnade hand, och utan åtskilnad til hela förmynderskapet stigit; swarin the tå en för allom, och alle för enom, til thens omyndigas medel, om någor af them the sig anförtrodda barnapenningar förslöser, och intet hafwer at betala med: doch så, at then, som thens omyndigas medel försatt hafwer, först sökes, om, och så länge något hos honom finnes at tilgå. *§ 4.*

CAP: XXIX. *Kap. 29.*

Om laga ålder; och hwilken sin egen målsman må wara.

§ 1. När then omyndige hafwer fyllt sina aderton åhr, wari han tå myndig och sin egen man, och giöre sig tå Förmyndaren fri ifrån förmynderskapet, som förbemält är. *§ 1.*

	1692 års förslag.	*1694 års förslag.*
1690. *§ 3.*	§ 2. Jungfru — wara kan, — — — — rådande.	§ 2. Jungfru af hwad ålder hon och kan wara, må eij sin egen Målsman wara; Enckia ware sielff om sig och sitt rådande.
Kap. 31.	Cap: 29.	Cap: XXIX.
	Om — — — — — wedergiällning.	**Om förmyndarens Löhn och wedergällning.**
§§ 1, 2.	§ 1. Förmyndaren — förbunden warit, — — måste.	§ 1. Förmyndaren må till wedergällning för det beswär som hans förwaltning föllier, niuta hwad Domaren Sterbhusetz wilkor, och hans hafde omak lijkmätigt pröfwar, doch att HufwudStolen intet utan dess wichtigare skiäl angrijpes, och att det noga ansees, antingen han för skyllskapen skull, dertill warit förbunden, eller det elliest sielfwilligt effterstådt, eller och om han utan någon sin skyldigheet af rätten thertill blifwit förordnat. Så skall och förmyndaren dess utan bestås skiälige belöningar åth dhe betiente, som han till Sterbhusetz angelägenheeter hafwer brukat, samt kost och resepenningar, när han antingen sielf uti den omyndigas ährender någonstädes resa, eller någon annan åstad sända måste.
	Cap: 30.	Cap: XXX.
	Om — förmyndare.	**Otacksamheets straff emot förmyndaren.**
	§ 1. Skulle — — — — som förmyndare warit — — — — ansees.	§ 1. Skulle någon, sedan han är myndig blefwen, belasta den som warit förmyndare med oskiälig process, eller elliest honom med otillbörlig sidwördnat eller grof otacksamheet bemöta, sådant brott skall wara twebött, och af Domaren med dubbelt straff ansees.

1713 års förslag.

§ 2. Iungfru, huru gammal hon wara kan, må ey sin egen målsman wara. Enkia wari sielf sig och sino rådande. *1717. § 2.*

CAP. XXX. *Kap. 30.*

Om förmyndara lön och wedergiällning för beswär thera.

§ 1. Förmyndaren hafwe til wedergiällning för the beswär thenna förwaltning fölia, hwad domaren efter sterbhusets wilkor, och hans hafda mödo och omak skiäligit pröfwar: doch at hufwud stolen icke utan thes wichtigare skiäl angripes; och at thet ther iämte noga anses, antingen han för skyldskapsens skuld ther til warit förbunden; eller thet eliest sielfwilligt efterstådt; eller om han utan några sine skyldighet af Rättenom ther til blifwit förordnad: skola ock förmyndarom thes utan bestås skiäliga belöningar åt them betientom, som the til sterbhusets angelägenheter hafwa brukat, samt kost och resopenningar, när en förmyndare antingen sielfwer uti thens omyndigas ärender til Ting, eller annarstads resa, eller någon annan å stad sända måste. *§ 1.*

CAP. XXXI. *Kap. 31.*

Om otacksamhets straff emot then som warit förmyndare.

§ 1. Hwar som sedan han warder myndig så otacksam finnes emot sin förmyndare, at han honom belastar med oskiälig rättegång; eller eliest med otilbörliga siwyrdning; eller giör några wåldsgiärninga å honom, eller orätt: wari sådant alt i twebotum. *§ 1.*

5—8. 1717—1730

1717 års förslag. — *Bearbetningen före 1723.*

Ärfda — Balker.

1694 års förslag. Kap. 1.

I Capittel.

Om Arf i gemen.

§ 1.

1717 års förslag:

1 §. Dör man eller qwinna, och lemnar effter sig ägendom rörlig eller orörlig; wari tå then hans arfwinge, sedan giäld af oskipto först guldin är,

Bearbetningen före 1723:

1 §. Dör man eller qwinna, ärfwe tå then, som genom then dödas yttersta wilia och testamente til arfwinge lagligen är förordnad: Nu är eij Testa-

---

Anm. Å titelbladet till 1726 års förslag finnas följande anteckningar:

(1:o) NB. giffmB. och ErfdB. böra confereras och beses om Snpput. Canonica el civilis bör brukas.

NB. finnes inteckning, bör domare ej gifwa ut fasta innan intekg är häfwen. gmf. Horns exempel. inteckning bör och renoveras innan 20 åhr.

NB. bör införas huru fördelen skall uttagas nembl: för morgongåfwan. conf. 14 cap. Detta lärer wara observerat i utsökningsB:n.

(4:o) NB. J 6 capitelet skall plichten sättias.

(5:o) Om curatoribus prodigi bör införas.

Om arfs förwärkande igenom lägersmåhl bör införas i lägersmåhlsbalkar.

at arfwejord eij får bortgifwas med warm hand, bör införas i jordeb:n. conf. 19 cap. K: LL(?).

19 cap. 1 §. införes cap. utur gifftmb:n som handlar om morgongåfwa.

Om byrdkiöpt jords inbördande bör införas i Jordab:n.

sees effter om i Jordab:n är infördt om gåfwa. elliest står her om i 5 § och 19 cap.

NB. uti rättegångsbalker bör införas at reservationer eij böra giöra fatalierne studsande, conf. 25 cap. Erfdb:n.

NB. vide cap. XI, et verba § 4. lagl. intecknad.

Huru inteckningar skal skie bör införas i J:Balken hwaräst om inteckningar handlas.

Om lagfart på bårtgifwen arfwejord införes i Jordb:n at den ingen kraft äga må.

(15:o) NB. i denna Balk är intet infördt huruwida föräldrar äro skyldige at giöra redo för Barnagodset, eller om räntorne som (öfwer)skiuta theras upfostring, skola giöras til capital.

Införes, huru wida Hustru bör

Af dessa anteckningar äro 1:o, 4:o, 5:o och 15:o utstrukna.

års förslag.

1726 års förslag.

Ärfda-Balker.

I Cap.

Om arf i gemen, och huru ätt räknas skal.

§ 1. Nu skal arf skiftas efter man eller qwinna; gånge tå Böstarfwingar till och the som till ryggia eller å sijdone i ättene äro, ifrån. Bröstarf-

1730 års förslag.

Ärfda Balker.

I. Cap.

Om arf i gemen, och huru ätt räknas skal.

1 §. Nu skall arf skifftas effter man eller qwinna, gången tå bröstarfwingar till, och the ifrån, som äro till ryggia eller å sijdone i ätten. Bröst-

1734 års lag. Kap. 1.

§ 1.

Å titelbladet till 1730 års förslag finnas följande anteckningar:

NB: at thet som föräldrar gifwit sit barn ej må räcknas utan föräldrar så expresse stadgat.

NB Huru Prästebarn ärfwa när moder är död och fader lefwer.

1. Observeras huruwida halfsyskons barn måge ärfwa med halfsyskon när kull ärfwer kull.

Item huru förhållas bör längre uti släkten när Halfslächt och heelsläckt concurrera, såsom emellan halffarbror och samfarbror, eller sammorbror och halffarbror etc.

2. huru ärfwas skall när flere Sunderkullar äro.

3. sees mera effter om hemfölgd och confereras 17 cap. i giftb:r.

4. Införes om någon reser uthomlands och länge blifwer borta, uthan att låta wetta hwar han sig uppehåller, och således owist, om han lefwer, eller icke; Effter huru många åhr man då må dehla arf effter honom. Vid Wästgl. ärfb. Flucker 3. 10 et 12.

5. Om penningar som blifwa surrogatum för abalienerat arfwegods längre än i första arfwingens hand, så skola anses.

6:o. När Gods i Städerne tagas i arfslott emot arfwegodz å landet, om de längre än i första arfwingens hand — — — *(oläsligt)*.

7: Item huru wida hus i städerne kunde gifwas bort, eller försällias, utan att Surrogatum derföre i annat bör wara.

Item om oächta barns arf eller theras föda när föräldrarne dö, förr än thet sig föda kan.

— Införes och huru wida hustrun bör niuta fördehl, när mannens andehl cederas till creditorerne.

— Om arflösgiörande i arfwegods.

— Att Arftächten rättas effter den rätt som den döde sorterar under.

— först bör stå att inventarium skall uprättas, sedan at gäld skall gäldas, så hustrus morgongåfwa och fördehl

Alla dessa anteckningar med undantag af de två sista hafva utstrukits.

1717 års förslag.

1694. Kap. 1. som genom then dödas yttersta wilia och testamente thertil lagligen är förordnad: Finnes eij Testamente; gången tå till arfwet then dödas närmaste skyldemän — — — — thet kallades fordom dana arf, therom ock framdeles widare handlas.

Bearbetningen före 1723.

mente giordt; ärfwen tå then dödas närmaste skyldemän, effter then ordning som framdeles urskils: Äro eij skyldemän till; tage tå Konunger arf hans, ebwad thet är jord eller lösöra: thet kallas danaarf, hwarom framdeles widare handlas.

II Capittel.

Om skyldmanna arf och arftahlet i gemen.

§ 2. 1 §. Skyldmän — — — — — — effterkommande — — — — — äro.

§ 3. 2 §. All — — — — — — oberäknad.

Om arfftahl.

1 §. Skyldemän thes dödas äro antingen bröstarfwingar, thet är, hans barn och theras afkommande i nederstigande leder; eller bakarfwingar; thet är, hans föräldrar och förfäder i upstigande ätten, å fäderne och möderne; eller sidoarfwingar, thet äro the, som å ene, eller å båda sidor, med honom utaf en stam komne äro.

2 §. All ätt räknas ledewis; och i arf ifrån then döda, som arfwet lemnat, till then, som ärfwa skall, then döda oräknad.

Kap. 2.

III Capittel.

Om Bröstarf.

§ 1. 1 §. Barn och theras afkomne, warin närmaste sina föräldrar at ärfwa.

§ 2. 2 §. Består arfwet uti fast ägendom: såsom jord och Landgots, med thes afwel, boskap, och hwad elliest till thes gårds bruket nödigt är; så ock tomt, gård, hus, och hwad therwid nagelfast är; eller bruk, hamrar, qwarnar, och andra fasta wärk samt thertil hörande redskap [1]), som å landet belägna äro; tagi tå Son theraf dubbelt i arf emot dotter; Men finnes — — med Son.

§ 1. Then dödas Barn och theras afkomne äro närmaste arfwingar.

2 §. Egendom på landet så i löst som fast ärfwe Sohn dubbelt emot dotter: Men finnes ägendomen inom stadsens mark och råmärken; ärfwe tå dotter lika med Son.

1) *I marg.:* adde ex Lund: et 1:a Compil:

1726 års förslag.

wingar äro the som födas fram åth i slächten såsom Son och dotter och theras Barn: Till ryggia i ättene äro föräldrar och förfäder: Sijdoarfwingar äro the som å en sijda eller å båda med then döda utaf en stam komne äro, såsom Broder och Syster eller theras Barn [1]).

2 §. Ätt räknes ledewis; ifrån, och ej med, then döda, til och med then som ärfwer [2]).

II Cap.

Om Bröstarf.

1 §. Dör Fader eller Moder, ärfwe tå, efter Landsrätt, Frälsemans och Bondes son twå låtter, och dotter trediung: Men efter Stadsrätt, tage Prästeoch borgares son halft, och halft dotter. Dock skifftes then jord med boskap och åkerredskap som Borgare å landet äger effter landsrätt: och Frälsemans och Bondes huus och tomt i Staden effter Stadsrätt.

1730 års förslag.

arfwingar äro the, som födas framåth i Slächten, såsom Son och Dotter, och theras Barn: till ryggia i ätten äro föräldrar och förfäder; Sijdo arfwingar äro the som å en sijda, eller å båda, med then döda utaf en Stam komne äro, såsom Broder och Syster eller theras afkomma. *1734. Kap. 1.*

2 §. Ätt räknas ledewijs, ifrån och eij med then döda, till och med then som ärfwer. *§ 2.*

II: Cap: *Kap. 2.*

Om Bröstarf.

1 §. Dör Fader eller Moder, ärfwe tå frälsemans och Bondes Son effter Landzrätt twå låtter, och Dotter trediung: Men effter Stadzrätt tage Prästeoch Borgares Son halfft, och halfft Dotter. Dock skifftes effter landzrätt then jord med Boskap och åkerredskap som Borgare å landet äger; och effter stadzrätt frälsemans och bondes hus och Tomt i staden [a]). *§ 1.*

---

1) *Förslagets ursprungliga text har lydt:* Nu — — ; gånge tå Bröstarf til, och bakarf och sidoarf ifrån. The äro bröstarfwingar, som födes hwar fram af androm i slächtene; och bakarfwingar åter til ryggia i ättene. Men sidoarfwingar äro the, som å en sida, eller å båda med then döda utaf en stam härkomne äro.

2) *Paragrafens ursprungliga lydelse har varit:* All ätt räknes ledewis; och i arf ifrån *etc.* til then som ärfwer.

a) *Å ett blad, inhäftadt näst efter titelbladet och utgörande ett renskrifvet exemplar*

1717 års förslag.

1694. Kap. 2. § 3. 3 §. [1]) Är thet rörlig ägendom som ärfwas skal; wari sig penningar eller andra lösöra, ehwad namn the hafwa kunna; eller infordrande skuld, eller pant i fast och löst; eller skipsparter, hushyra, hemmansräntor; eller hwarjehanda frucht och afgiäld, som faste ägendomen, ware sig gots och jord hus, tomt, bruk, hamrar, qwarnar, eller andre wärk kunna af sig kasta; så wäl som förlag och ämnen wid bruk, med theras tilwärkning och afkomster: föllie tå alt sådant, ehwarest thet ligger, personens willkor, som ärfwas skal; är han frälsesman [2]) som under Landet lyder; tage tå son dubbelt arf emot dotter, men är han borgare, eller å hwarjohanda sätt elliest under Stads rätt lydande; ärfwe tå dotter lika med son.

§ 4. 4 §. Nu — — — — —

— ; tå tagin — — — — —

— — — lefwat.

Bearbetningen före 1723.

3 §. Är thet rörlig egendom som ärfwas skall, reda penningar, infordrande skuld, hushyra, hemmansränta, inkomst af qwarnar och andra wärk, ehwarest the belägne äro, då skiptes arfwet effter som then dödas willkor hafwa warit effter frälse eller ofrälse etc.:

4 §. Nu äro alle, eller några af barnen döde, och hafwa the barn effter sig; tage tå slikt sonabarn af arfwet, som son, och slikt dotterbarn som dotter: och så länge barn och bröstarfwingar, en eller flere i nedstigande leder finnes, ehwad de äro närmare eller fiermare; träden the utan åtskilnad i sina föräldrars rätt och ställe, samt niuten then dehl af arfwet, som theras fader eller moder, eller andre theras förfäder niuta bordt, om the sielfwe hade lefwat.

1) *I marg.:* denna § uthställes till H:s gr. Excell:ns Præsidis ankomst, att då widare der om öfwerläggas kan. Ventilerat d. 9 Martij 1721. *Detta är öfverkorsadt, och en annan hand har derefter skrifvit:* inrättes sålunda: är thet *etc. (se 3 § här ofvan under Bearbetn. före 1723) samt tillagt:* ad evitandam taphtologiam. *Paragrafen är dock i ursprungliga texten eller 1717 års förslag icke öfverstruken, och ej heller ändrad i annan mån än att mot §:ns slut* som under Landet lyder *ändrats till* som under Landzrät lyder, *samt att* å hwarjohanda sätt *utstrukits.*

2) *Här torde något af texten vara uteglömdt. Jfr föregående förslag.*

1726 års förslag.

2 §. Äro alla barnen döde, eller någor af them, och lefwa barn eller barnabarn effter; tage slikt Sonebarn eller Sons barnabarn af arfwet, som son, och slikt dotterbarn eller dotters barnabarn, som dotter och ehwad the äro flere eller färre niute entå eij mehra eller mindre än theras Fader eller moder taga borde ther han eller hon lefde. Ej må någor annar arf taga, så länge böstarfwingar äro til, antingen the äro närmare eller fjärmare uti rätt nederstigande led[1]).

1730 års förslag.

2 §. Äro alla Barnen döda, eller någor af them, och lefwa Barn eller Barnabarn effter, tage Sons barn eller hans afkomma så mycket af arfwet som Son, och Dotters barn eller hennes afkomma så mycket som dotter; och ehwad de äro flere eller färre, niute äntå eij mehra eller mindre än theras Fader eller moder taga borde, ther han eller hon lefde. Eij må någor annar arf taga, så länge Böstarfwingar äro till, antingen the äro närmare eller fjärmare uti rätt nederstigande ätt.

1734. Kap. 2.

§ 2.

af 1 och 2 kap., står i marg. följande öfverstrukna anteckning: NB. Här tyckes böra införas at arfwet bör delas efter thes Stånd som ärfwes.

1) *Ursprungligen har kapitlet haft följande lydelse:* § 1. Dör *etc.* dotter. Och som borgares jord å landet med boskap och åkerredskap skifftes efter landsrätt: så skiftes frälsemans och bondes hus och fasta gods i städerna, effter stadsrätt. 2 §. Äro alla barnen, eller några döda, och lefwa *etc.* dotter. Ej må *etc.* äro til, ehwad the äro *etc.* leder: Och träden the alle, utan åtskilnad, en eller flere, i föräldrars eller förfäders ställe och niuten theras del af arfwet.

1694.	*1717 års förslag.*	*Bearbetningen före 1723.*
Kap. 3.		

IV Capittel.

Huruledes ärfwas skal emellan fader och moder, och thes dödas samsyskon och samsyskonebarn; så ock om samkulla och sunderkulla arf.

§ 1.	1 §. Äro eij bröstarfwingar til; tå äro thes dödas föräldrar, fader och moder: lefwa the — — — — — — — — — — hwarthera.	1 §. Äro eij bröstarfwingar til; tå äro fader och moder: lefwa the både: tagin the tå alt arfwet; fader twå delar och moder tridiung effter Landsrätt; men effter Stadsrätt halfft hwarthera.
§ 2	2 §[1]). Lefwer — -- — — eller moder bohrt niuta om then hade lefwat: Lyder tå arfwet, eller then thet effterlemnat under Landet; — — — — — — broder.	2 §. Lefwer eij utan enthera, fader eller moder; gången tå then dödas samsyskon, ehwad the äro ett eller flere, med thensamma til arfs, och niute then dehl af arfwet, som theras afledne fader, eller moder hade bohrt niuta: Lyder tå arfwet under Landsrätt; tage broder twå delar emot syster, men i staden, syster lika del med broder.
§ 3.	3 §. Är — — — — — — — — — — them; niuten tå hwarthera barnen af hwarthera samsyskon, ehwad the äro ett eller flere, sina föräldrars ställe, och ärfwen med fader — — — — — — — — — — är sagdt.	3 §. Är ett eller flere af samsyskon döde, och lefwa barn effter them; tå träde barnen af hwarthera samsyskon, ehwad the äro ett eller flera, i föräldrars ställe, och ärfwe med then dödas fader, eller moder, och samsyskon: lefwer ingen af samsyskon, utan allena theras barn, ett eller flere; tagen the tå arf med then dödas fader eller moder, såsom nu sagdt är.
§ 4	4 §. Äro — — — — — — — — — til äro, hwarom i nästa § förmäles.	4 §. Äro eij samsyskon till, eller theras barn, tage fader eller moder altsamman: Äro fader och moder döde, och lefwa then dödas samsyskon eller theras barn; tagen tå the altsamman, ther icke halfsyskon til äro.
§ 5.	5 §. Nu — -- — — —	5 §. Nu äro fader och moder döde, och lefwa ther samkulle och sunderkulle effter; dör någor af enthera kullen: ärfwen tå både å landet och i Staden, then dödas samsyskon, ehwad the äro ett eller flere, tre delar; och halfsyskon eller sunderkullen, ehwad ther äro en eller flere Kullar, ett eller

[1]) *I marg. står följande öfverkorsade anteckning:* Pro memoria ordet *arfwet* bör gå uth, ty persona defuncti anses och intet egendomen eller qwarlåtenskapen.

1726 års förslag

III Cap:[1]).

Om Bakarf och Sidoarf.

1 §. Äro ej böstarfwingar til; tå äro fader och moder. Lefwa the både; ärfwe fader efter landsrätt twå delar, och moder trediung; men efter stadsrätt halft hwarthera.

2 §. Lefwer ej utan enthera; tå ärfwa ock then dödas samsyskon, ehwad the äro et eller flera, och taga then del af arfwet, som theras fader eller moder hade bordt niuta, om then lefwat.

3 §. Är et eller flera af samsyskon döda, och lefwa barn efter; niuten tå the sina föräldrars rätt, ehwad the äro et eller flera, och tagen arf med then dödas fader eller moder, och samsy-

1730 års förslag.

III Cap:

1734. Kap 3.

Om Bakarf och Sidoarf.

1 §. Äro ej bröstarfwingar til efter then döde, då äro fader och moder. Lefwa the både, ärfwe efter landsrätt fader twå delar, och moder trediung: men efter Stadsrätt halft hwarthera. *§ 1.*

2 §. Lefwer ej utan enthera af them, och äro syskon til, et eller flere, efter then döda som ärfwas skal, ärfwen the med fader eller moder, och tage fader eller moder sin del, som i 1 § sagt är, och syskonen thet som theras fader eller moder ärfwa bordt, om then lefwat. Äro och then dödas halfsyskon til, och komma the alle af samma fader eller moder som död är, *§ 2.*

1729 års förslag.

III Cap:

Om Bakarf och Sijdoarf.

1 §. Äro eij Bröstarfwingar till, tå äro fader och moder. lefwa the både ärfwe effter Landzrätt Fader twå dehlar, och moder trediung; men effter Stadzrätt halfft hwarthera.

2 §. Lefwer eij utan enthera, tå ärfwen och then dödas Sam- och halfsyskon, ehwad the äro ett eller flere, och tagen then dehl af arfwet, som hade bordt falla theras fader eller moder till, om then lefwat. Äro eij Samsyskon utan halfsyskon till tagen the then dehl som fader eller moder taga bordt om then lefwat.

3 §. Är ett eller flere af Sam- eller halfsyskon döda, och lefwa barn effter, niute tå the sina föräldrars rätt, ehwad the äro ett eller flere, och

---

1) *I följd af den så till form som innehåll genomgripande förändring, som under Lagkommissionens arbete 1723—1730 försiggått beträffande bak- och sidoarf samt hel- och halfslägt, har den eljest följda jemförande uppställningen, med bibehållande af ordningsföljden i fråga om kapitel och paragrafer inom hvarje särskildt förslag, icke lämpligen kunnat, hvad dessa frågor beträffar, iakttagas, vare sig emellan 1726 års förslag och 1730 års förslag eller emellan dessa och de föregående. Här torde dock få anmärkas, att* IV Cap. Om Samkulla och Sonderkulla arf *i 1726 års förslag närmast motsvaras af §§ 5—8 i 4 kap. uti 1717 års förslag och §§ 2 och 3 i 3 kap. af 1730 års förslag; att hel- och halfslägt förklarades samarfva år 1729 (jfr Lag-Com. Prot. d. 29 April 1729 och det här nedan intagna ofullständiga förslaget från samma år); samt att beträffande arfsordningen bakarfvingar före 1730 tillerkännas företräde framför sidoarfvingar i lika led.*

	1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 3.	— barn, män eller qwinnor i hwarthera Kullen, tagen then ena fierdung af alt arfwet i löst och fast: och om lyder ock then döde under landsrätt; — — — — — — flere; tå delen then fierdedel them tilföll sålunda sin emellan, at — — — — delar.	flere barn i hwarthera Kullen en fierdung af alt arfwet i löst och fast: lydde then döde under landsrätt; tage tå sunderkullen sin andehl i umägor och strögots, effter som thet gäller i bolbyn och hufwudgotsen, doch fullt emot fullt. Äro sunderkullar flere; tå deles them sålunda emellan, at fädernes Kullen tager dubbelt emot möderNes. Äro bägge, eller flere på fädernes, eller mödernes sido; tage tå slikt Kull som Kull, och af them som i en Kull äro, tage broder twå lotter och syster en lott; men effter stadsrätt tagin fädernes eller mödernes Kullar, man eller qwinna, i löst eller fast, lika delar.
§ 6.	6 §. Är ett, eller alla samsyskonen döda, och hafwa barn effter sig; träden tå barnen i sina föräldrars ställen til arfs med then dödas samsyskon om the til äro, eller eij, så ock med halfsyskon, och tagen then del, som theras fader, eller [moder][1]) ärfwa bordt, ther the hade lefwat.	6 §. Är ett, eller alla samsyskon döda, och lemna barn effter sig; tå ärfwe the i sina föräldrars ställen, och tage then del, som theras afledne fader, eller moder hade ärfwa bordt.
§ 7.	7 §. Lefwa twå Kullar, och dör sedan enthera allesamman; tå ware then Kull som efterlefwer, thens andras arfwinge, och tage altsamman.	7 §. Äro twå eller flere Kullar, och dör sedan enthera; tå ware the Kullar, som effterlefwer[2]), thens andras arfwingar, och tage altsamman.
§ 8.	8 §. Så — — — — — — — — — — samsyskona barnen lefwer; kommen tå icke halfsyskona barn til något arf med them, och hafwe ingen rätt att träda i sina föräldrars ställe.	8 §. Så länge någor af samsyskonen, eller halfsyskonen, eller samsyskons barn lefwer; gånge aldrig halfsyskonabarn med them till arff.

Kap. 4.

V Capittel.

Huru längre i slächtene ärfwas och delas skall, å fäderne eller möderne; samt emellan samslächt och halfslächt; och huru långt arfsrätt gå skall, förr än arfwet hemfaller Konungen.

§ 1.	1 §. Nu — — — — — —	1 §. Nu äro ej fader eller moder; samsyskon eller thera barn; eller half-

1) *Detta ord är tillskrifvet af den hand, som utfört bearbetningen.*
2) *Af förbiseende har detta ord fått qvarstå oförändradt.*

1726 års förslag.

skon. Lefwa ej samsyskon, utan barn theras, et eller flera; tå taga the arf med faderfader eller modermoder, som sagt är.

4 §. Nu äro ej samsyskon til, eller theras barn; tage fader eller moder altsamman. Samma lag ware, om fader och moder döde äro, och om samsyskon et eller flera efterlefwa, eller theras barn: tagen tå the altsamman, utan halfsyskon til äro.

5 §. Nu äro ej fader eller moder, samsyskon eller theras barn, eller halfsyskon til; tå är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder; the äro samarfwa.

6 §. Äro ej the til; tå äro faderfaders fader och moder, fadermoders fader och moder, moderfaders fader och moder, modermoders fader och moder; the äro ock samarfwa.

7 §. Äro ej the til, tå äro halfsyskona eller sunderkulla barn.

8 §. Äro ej the til, tå är faderbroder och fadersyster, moderbroder och modersyster.

1730 års förslag.

ärfwen och the med Samsyskonen lika, Broder Broders del och Syster Systers dehl. Är någothera af sam- eller halfsyskonen, eller the alle döde, och lefwa barn efter them, träden tå the i fader eller moder sins ställe och rätt. Lefwa ej sam- eller halfsyskon, eller barn efter them, utan barnabarn; tage fader eller moder, som lefwer, altsammans. Likaledes tagen hel- och halfsyskonen, eller theras barn, alt arfwet, om både fader och moder döde äro, och delen thet sin imellan som i 3 § sägs. Äro halfsyskonen födde af den fader eller moder som lefwer och sjelf arf tager, tå äga the eij någon dehl i thet arf. *1734. Kap. 3.*

3 §. Nu äro både fader och moder döde, och lefwa syskon efter, delen the sin emellan arfwet, och tage Broder efter landsrät twå delar och Syster treding, och efter stadsrät halft hwarthera. Äro och then dödas halfsyskon til, waren the med samsyskonen samarfwa, och tagen the alle, som af samma fader äro, then del, som theras fader taga bordt, och the som af samma *§ 3.*

1729 års förslag.

tagen arf med then dödas fader, eller moder och Sam- eller halfsyskon. Lefwa eij Sam- el:r halfsyskon utan Barn theras tagen och the arf med then dödas fader eller moder, som sagt är.

4 §. Nu äro eij Sam- eller halfsyskon till, eller theras Barn, tage then dödes Fader eller Moder altsamman. Samma lag ware, om fader och moder både döde äro, och om Sam- eller halfsyskon ett eller flera efflerlefwa, eller theras Barn: tagen tå the alt samman.

5 §. Lefwa eij fader eller moder, Sam- eller halfsyskon eller theras Barn; tå äro faderfader och Fadermoder, moderfader och modermoder samarfwa.

6 §. Äro eij the til, tå äro Faderfaders Fader och moder, Fadermoders Fader och moder, moderfaders Fader och moder, modermoders Fader och moder, och samarfwa.

7 § [a]). Äro eij the til, tå är Faderfaders Faderfader och Faderfaders Fadermoder, Faderfaders Moderfader och Faderfaders Modermoder, Fadermo-

---

[a]) *Ursprungliga 7 §, som haft samma lydelse som 7 § i 1726 års förslag, är öfverstruken, hvarefter, sedan 8 § nedflyttats under ursprungliga 9 §, ordningsnumren för de öfriga paragraferna med und. af den sista (§ 15) ändrats.*

1694.	*1717 års förslag.*	*Bearbetningen före 1723.*
Kap. 4.	— — samarfwingar.	syskon till: tå är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder; the äro samarfwingar.
§ 2.	2 §. Äro — — — — — — — the äro samarfwingar.	2 §. Äro eij the till; tå är faderfaders fader och moder; fadermoders fader och moder; moderfaders fader och moder; modermoders fader och moder; the äro ock samarfwingar.
§ 3.	3 §. Äro — — — — — — — — — — — barn.	3 §. Äro eij the til; tå äro halfsyskona- eller sunderkulla barn.
§ 4.	4 §. Äro — — — — — modersyster.	4 §. Äro eij the till; tå är faderbroder och fadersyster, moderbroder och modersyster.
§ 5.	5 §. Äro — — — — — modermoder.	5 §. Äro eij the till; tå äro faderfaders faderfader och faderfaders fadermoder; faderfaders moderfader och faderfader[s] modermoder; fadermoders faderfader och fadermoders fadermoder; fadermoders moderfader och fadermoders modermoder; moderfaders faderfader och moderfaders fadermoder; moderfaders moderfader och moderfaders modermoder; modermoders faderfader och modermoders fadermoder; modermoders moderfader och modermoders modermoder.
§ 6.	6. Äro eij the till; tå äro samkulla eller sunderkulla barnabarn: delen the arfwet sin emellan Kullatals, som förr är sagdt.	6. Äro eij the till; tå äro samkulla eller sunderkulla, thet är, Samsyskons eller halfSyskons barnabarn.
§ 7.	7 §. Äro — — — — — — — syskonebarn.	7 §. Äro eij the till; tå äro faderbroders eller fadersysters, moderbroders eller modersysters barn, som eliest kallas för syskonbarn.
§ 8.	8 §. Äro — — — — — — — — — — — Systrar.	8 §. Äro eij the till; tå äro faderfaders och fadermoders, moderfaders och modermoders bröder och Systrar.
§ 9.	9 §. Ehwarest som twistas i slächtene antingen uti bakarf eller sidoarf; eller i bakarf och sidoarf sin emellan; tå tage then som — — — — slächtene; med mindre thet är thes dödas brystarfwingar — — — — — — barn: ärfwen — — — — — sagdt.	9 §. Enär som twistas uti bakarf eller sidoarf; tå ärfwe then som then döda til leden närmast är, altsamman, och gifwe intet ut til the andra af slächtene; med mindre the äro thes dödas bröstarfwingar, eller samsyskon och theras barn: tå ärfwen the som förr är sagdt.

1726 års förslag.

9 §. Äro ej the til; tå äro faderfaders faderfader och faderfaders fadermoder, faderfaders moderfader och faderfaders modermoder; fadermoders faderfader och fadermoders fadermoder, fadermoders moderfader och fadermoders modermoder; moderfaders faderfader och moderfaders fadermoder, moderfaders moderfader och moderfaders modermoder; modermoders faderfader och modermoders fadermoder, modermoders moderfader och modermoders modermoder.

10 §. Äro ej the til; tå äro samsyskons Barnabarn och ther ej the till äro Halfsyskons BarnaBarn[1]).

11 §. Äro ej the til; tå äro faderbroders eller fadersysters, moderbroders eller modersysters barn, som kallas syskonabarn.

12 §. Äro ej the til; tå äro faderfaders och fadermoders, moderfaders och modermoders bröder och systrar.

1730 års förslag.

moder äro, then dehl, hon taga bordt, och delen sin emellan som förr sagt är. Är någor af sam- eller halfsyskon eller the alle döde, ärfwen tå theras Barn som i den 2 § stadgat är. *1734. Kap. 3.*

4 §. Äro ej fader eller moder; sam- eller halfsyskon eller theras barn til; ärfwen tå faderfader och fadermoder, eller, ther enthera död är, then som lefwer, twå delar, och moderfader och modermoder likaledes en tridiung, ther then döde lydt under landsrät, men helfften, ther then lydt under stadsrät. Äro the å enthera sidan både döde, och lefwer någor å andra sidan, tage then altsammans, ehwad then är å fädernet eller mödernet. *§ 4.*

5 §. Äro eij the till, tå är Faders hel och halfbroder, och Faders hel och halfSyster, moders hel eller halfbroder och moders hel el:r half Syster, the äro samarfwa, och tagen then dödas Fädernes Fränder Fädernes dehl, och *§ 5.*

1729 års förslag.

ders Faderfader och Fadermoders Fadermoder, Fadermoders Moderfader och Fadermoders Modermoder, Moderfaders Faderfader och Moderfaders Fadermoder, Moderfaders Moderfader och Moderfaders Modermoder, Modermoders Faderfader och Modermoders Fadermoder, Modermoders Moderfader och Modermoders Modermoder.

8 §. Äro eij the til, tå är faders hehl- eller halfbroder och faders hehl- eller halfsyster, moders hehl- eller halfbroder och moders hehl- eller halfsyster.

9 §. Äro eij the till; tå äro then dödes Sam- eller halfsyskons Barnabarn.

10 §. Äro eij the till; tå äro Faders hehl- eller halfbroders eller Faders hehl- eller halfsysters, Moders hehl- eller halfbroders eller Moders hehl- eller halfsysters barn, som kallas hehl- eller halfsyskonabarn [a]); är någon af Syskonabarnen både å Fäderne och å Möderne skiyld med then döde niute tå han både fädernes och mödernes dehl.

11 §. Äro eij the till; tå äro faderfaders och fadermoders, moderfaders och modermoders hehl eller halfBröder och Systrar.

---

1) *Paragrafens ursprungliga lydelse har varit:* Äro ej the til; tå äro samsyskons eller halfsyskons barnabarn.

a) *Härefter har i ursprungliga texten stått följande:* dele the arfwet sin emellan, lijka som Syskon.

	1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 4. § 10.	10 §. Äro — — — — — sidoarfwingar.	10 §. Äro the til leden jämskylde; gången tå bakarfwingar för sidoarfwingar.
§ 11.	11 §. Äro — — — — — — — — — — kommen, och gånge then ifrån, som längre är i bakarf.	11 §. Äro bägge som twista sidoarfwingar, och uti lika led, men olijka gren; tage tå then arfwet som af närmare gren och ättlägger, stam och förfäder med then döda kommen är.
§ 12.	12 §. Äro the både til gren och leder jämskylde; warin tå samarfwingar: och om then döde, eller arfwet, som effter honom delas skall, under Landsrätt lyder; tagen tå thes dödas fädernes fränder dubbelt emot thes mödernes fränder, och faders fäderne dubbelt emot thes faders möderne, och thes moders fäderne dubbelt emot thes moders möderne: så at ehwarest thet emellan fäderne och möderne, närmare eller fiermare i slächtene twistas; bekommen tå the å fädernet, ware sig man eller qwinna, en eller flere, hel- eller halfslächting twå delar; och the å mödernet en trediedel: Men äro the å samma sido — halfslächten.	12 §. Äro the både til gren och leder jämskylde; warin tå samarfwingar.
§ 13.	13 §. Hörer then döde, eller arfwet, som skifftas skall, under Stadsrätt; tage tå — — — — — — — — — — — samslächten.	§ 13. Effter landsrätt tagen fädernes fränder dubbelt emot mödernes fränder, och faders fäderne dubbelt emot faders möderne, och moders fäderne dubbelt emot moders möderne: så at ehwarest deles emellan fäderne och möderne, och bägge äro jämskylde then döde, hwad thet är man el:r Qwinna, en eller flere, heel el:r halfslächt, ther ärfwes å fäderne twå lotter och å möderne trediung. Äro the å samma sido; niute tå man dubbelt emot qwinna, och samslächten tre delar emot halfslächten. Lyder arffwet under Stadsrätt, tage tå halft hwarthera så å fäderne som möderne, så man som qwinna: doch halfslächten i staden som å landet eij mera än fierdung emot samslächten.
§ 14.	14 §. Är — — — — — — — — arfsrätt.	14 §. Är någor med then döda i twäggiehanda måtto, å fäderne och å möderne skylder; såsom the ther kallas dubble syskonebarn; niuten the tå therefter sin arfsrätt.
§ 15.	15 §. Gitter — — — — förmäles.	15 §. Gitter ingen sin arfwerätt och skyldskap med then döda klarligen bewisa; tillfalle tå arfwet Konungen, som förr är sagdt, och framdeles widare förmäles[1].

1) *Ifrån början af 9 § till kapitlets slut är ett streck draget i marginalen.*

1726 års förslag.

13 §. Nu äro arfwingar till ryggia i ättene och arfwingar å sijdone[1]) till leden jemskylde; gånge tå bakarf til och sidoarf ifrån.

14 §. Twista sidoarfwingar sin emellan, och äro the uti lika led, men olika gren; tage tå then arfwet, som af närmare gren och ättlägger med then döda är[2]). Äro the både til gren och led jemskylde; ware tå samarfwa.

15 §. Nu skifftes arf emellan fäderne och möderne, som jemskylde äro med then döde[3]); ärfwe tå, efter landsrätt, fädernes fränder dubbelt emot mödernes fränder, och faders fäderne dubbelt emot faders möderne, och moders fäderne dubbelt emot moders möderne: men efter Stadsrätt, halft hwarthera. Hwad thet är man eller qwinna, en eller flere; tage fäderne altijd fädernes del, och möderne mödernes. Är annar närmare; tage altsamman, och gifwe ej något ut til the andra i slächtene.

1730 års förslag.

Mödernes Fränder Mödernes dehl, som i 3 § sagdt är. Eij måge the af half-Slächten till annan dehl af arfwet träda med helslächten, än then, som theras Fader eller Moder, genom hwilken the med hwar annan skylde äro, hade effter ätteräkningen taga bordt om then lefwat. *1734. Kap. 3.*

6 §. Äro eij the till, tå äro Faders Fader och moder, Fadermoders Fader och moder, moderfaders Fader och moder, modermoders Fader och moder, samarfwa. *§ 6.*

7 §. Äro eij the til, tå äro then dödas Sam- eller halfsyskons Barnabarn. *§ 7.*

8 §. Äro eij the till; tå äro Bryllingar, som äro Faders hel- el:r halfbroders och Faders hel el:r halfsysters barn; så ock Sysslingar eller moders hel- eller halfbroders och moders hel eller halfSysters barn Samarfwa. The kallas Syskonebarn: Är någon af them både å Fäderne och å möderne skyld med then döda, niute tå han både Fädernes och mödernes del. *§ 8.*

1729 års förslag.

13 § a). När arf skifftes emellan then dödas fädernes och mödernes fränder, som med honom jemskylde äro, ärfwen alle effter hufwudtalet, ehwad the äro flere eller färre å fädernet eller mödernet, och tage effter Landzrätt then man som af Fädernet är, dubbelt emot then af mödernet, och qwinna af Fädernet, dubbelt mot then af mödernet är; Men effter Stadzrätt ärfwen then dödes fädernes och mödernes Fränder lika. Dele och heel och halfslächt sig så emellan, att then i halfslächten är ej niuter mehra än halfft emot then i samslächten är af samma kiön. Är annor närmare, ware sig heel eller halfslächt, tage altsamman; doch the fall undantagne ther then dödes Barnabarn, eller och Broders eller Systers Barn träda i sina föräldrars ställe som förr i det 2 Cap. § 2, och i detta Capitels 2, 3, och 4 §§ sagt är.

1) *Ursprungligen:* Nu äro bakarfwingar och sidoarfwingar.

2) *Ursprungligen:* härstammar.

3) *Försatsen har ursprungligen lydt sålunda:* Nu delas emellan fäderne och möderne, båda jemskylda.

a) *Den ursprungliga textens §§ 12, 13 och 15 (se noten sid. 151), hvilka äro öfverkorsade, hafva varit lika med §§ 13, 14 och 15 i 1726 års förslag, men hafva, förrän de strökos, korrigerats sålunda:* 12 §. Nu äro arfwingar till ryggia i rätt uppstigande ätt — —. 13 §. Twista — —; tage tå then arfwet som är af närmaste stamfader med then döda. — — 15 §. Nu — — mödernes. Är annan närmare, ware sig hehl eller halfslächt, tage altsamman — —. *Ett 4:de kap, ord för ord lika med IV Cap. i 1726 års förslag, är också struket. Ofvanstående 13 § står å ett särskildt blad med öfverskrift:* Hörer till thet III Caput Erfd.

1717 års förslag. *Bearbetningen före 1723.*

1694.

Kap 5.

VI. Capittel.

Huru ärfwas skall när twenne eller flere, som hwars annars arfwingar äro, å samma tid genom döden afgå, så at man icke wet, ho annan öfwerlefde[1]).

§ 1. 1 §. Nu — — — — —

1 §. Nu föllies åt i ett skep, man, hustru och barn, och förgås tå

1) *I marg.:* vel sic: Om arff wijd några besynnerlige händelser. *Så har ursprungliga rubriken lydt i 1726 års förslag.*

1726 års förslag.

IV Cap:

Om Samkulla och Sunderkulla arf.

1 §. Nu äro fader och moder döde, och barn lefwa efter, både samkulla och sunderkulla, thet är, samsyskon och halfsyskon: Dör et af samkullen; ärfwe tå samkulle trj delar, och sunderkulle fierdung, så efter Stadsrätt som efter Landsrätt. Ehwad thet är syster eller broder, en eller flere i sunderkullen; the få ej mera än fierdung, och i umägor och strögods efter thy som thet gäller i bolbyn och hufwudgodsen, dock fullt gen fullo.

2 §. Äro sunderkullar flere efter frälseman och bonde; tå deles thenne fierdung them så emellan, at fädernes Kullen tager dubbelt emot mödernes. Äro the flere Kullar å fäderne eller å möderne; tage tå slikt Kull som Kull, och af them som i en Kull äro, broder twå lotter och syster en lott. Efter präst och borgare ärfwe mödernes Kull lika med fädernes, och syster lika med broder.

3 §. Emellan samsläcbt och halfsläcbt uti alla andra närmare eller fiermare leder, deles på lika sätt, som nu sagt är.

4 §. Samsyskons barn ärfwa så med halfsyskon, som med samsyskon: men halfsyskons barn få ej arf med samsyskon, eller theras barn, eller med halfsyskon.

5 §. Dör enthera Kull allesamman; tå ärfwer Kuller Kull, och ingen annor man eller qwinna.

V. Cap:

Om arf wid några synnerliga händelser[1]).

1 §. Nu fölias åt i et skepp, Föräldrar och barn, och skeppet för-

1730 års förslag.

9 §. Äro eij the till; tå äro Fader- *1734.*
faders och Fadermoders, moderfaders *Kap. 3.*
och modermoders hel eller halfbröder *§ 9.*
och Systrar.

10 §. Äro eij the til; tå är Fader- *§ 10.*
faders Faderfader, och Faderfaders Fadermoder, Faderfaders moderfader, och Faderfaders modermoder, Fadermoders Faderfader, och Fadermoders fadermoder, Fadermoders moderfader, och Fadermoders modermoder; moderfaders Faderfader, och moderfaders Fadermoder; moderfaders moderfader och moderfaders modermoder: modermoders Faderfader och modermoders fadermoder, modermoders moderfader och modermoders modermoder.

11 §. Twista fiärmare Sidoarfwin- *§ 11.*
gar sin emellan, och äro the i lika led, men olika gren, tage tå then arfwet, som är af närmare Stamfader med then döda. Äro the både til gren och led jämskylde, ware tå samarfwa.

12 §. Äro Bröstarf, Sidoarf eller *§ 12.*
Bakarf falne tilsamman uti theus hand som ärfwes, gånge thermed som här ofwan före sagdt är, utan åtskilnad ifrån hwad stam egendomen kommen är [a]).

IV Cap: *Kap. 4.*

Huru ärfwas skall när man icke wet hwilken af arfwingar annan öfwerlefwat.

§ 1. Tijmar then olycka at the *§ 1.*
som hwars annars arfwingar äro dö

1) *Se noten å föregående sida.*

a) *Ursprungligen:* från hwad stam the komne äro.

1717 års förslag.

1694. Kap. 5. § 1. skepet; eller åka the alle i en wak;

— them alle i sänder; eller blifwa twenne, som hwars annars arfwingar äro, slagne i strid, eller — — —

— och spörjes döde; eller genom siukdom eller hwariehanda händelse dö, och — — — — — — — — — — — — then andre öfwerlefwat; gånge tå hwar och en til arfs effter sin skyldeman uti thet gots han effter sig lemnat.

§ 2. 2 §. Är — — — — — — — med barnen, wari sig ett eller flera, och wet man eij ho af them först afgick[1]; tagen tå fädernes fränder allena then andel som fadren tilhörer; men af barna mödernet och annan ägendom tagen fädernes arfwingar fädernes, och mödernes arfwingar mödernes lott. Sammaledes, när fader är död, och modren sedan dör med ett barn eller flera, och wet man eij wist, ho af them först afled, moder eller barn; gången tå mödernes fränder til hennes andel, och barna arfwet skifftas emellan them och nästa fädernes fränder, så att hwarthera sin lott bekommer som förr är sagdt. Men öfwerlefwer then ene then andre; ware han tå thes arfwinge, och hans arfwingar ärfwen honom.

Bearbetningen före 1723.

skepet; eller sittia the alle i släde och åka i en wak; eller brinna the uti ett hus; eller faller hus öfwer them; eller kommer watnflod och fördränker them; eller faller fiende in i landet och dräper them alle i sänder; eller blifwa twenne, som äro hwars annars arfwingar, ihjälslagne i strid, eller af röfware; eller skilias the eliest åt lefwande, och spörjes sedan döde; eller warda the genom siukdom eller på annat sätt döde, och wet man eij hwilken i thessa eller andra slika händelser öfwerlefwat; tå ärfwes hwarthera särskilt af sin närmaste skyldeman.

2 §. Är moder död, och dör sedan fader med barnen, ehwad han har ett eller flera, och wet man eij hwilken är först död blefwen; ärfwen tå fädernes fränder fadren; men af barna mödernet och annan theras ägendom tagen fädernes arfwingar fädernes deel, och mödernes arfwingar mödernes. Sammaledes, ther fader är död, och modren sedan dör med barnen, och man eij wist weet, om moder eller barn först dödt; tå ärfwe mödernes fränder henne och skiffte sedan barna arfwet emellan sig och nästa fädernes fränder, som Lag förmår. Lefwer annarthera effter annan; tå ware han thes arfwinge och hans arfwingar ärfwen honom[2].

---

1) afgick *rättadt till* afled, *men äfven detta sedermera öfverstruket.*

2) *Vid sista punkten* (Lefwer annarthera *etc.*) *står följande marg.-anteckning:* detta tyckes wara onödigt, emädan det faller af sig sielfft, att om barnen öfwerlefwa fader el:r moder, fast det eij wore mehr än ett ögonblick, så äro dhe ju arfwingar, et sic vice versa. *Punkten ifråga, hvilken blott är understruken, har ingått i 1726 års förslags ursprungliga text.* *Se not. 1 å följande sida.*

1726 års förslag.

gås; eller sitia the alle i släda, och åka i en wak; eller brinna the uti et hus; eller faller hus öfwer them; eller kommer watnflod och fördränker them; eller faller fiende in i landet, och dräper them alla; eller blifwa twänne, som äro hwars annars arfwingar, ihiälslagne i strid, eller af röfware; eller skilias the eliest åt lefwande, och spörjas sedan döde; eller warda the af siukdom eller på annat sätt döde, och man wet ej, hwilken i thessa eller andra slika händelser lefwat effter annan: tå ärfwes hwarthera särskilt af sin närmasta skyldeman.

2 §. Är moder död, och dör sedan fader med barnen, ehwad han har ett eller flera; och wet man eij, hwilken först död blef: ärfwe tå fädernes fränder fadren; men af barnens möderne och annat theras gods, tage fädernes arfwingar fädernes del, och mödernes arfwingar mödernes. Sammaledes, ther fader är död, och modren dör sedan med barnen, och man ej wist wet, om moder eller barn först dödt; tå ärfwa mödernes fränder henna, och skiffta sedan barnaarfwet emellan sig och nästa fädernes fränder, som lag skillier[1]).

§ 3. Kan thet i thesse fall bewijsas at entera längre lefwat ware han thess arfwinge och hans arfwingar ärfwe honom.

1730 års förslag.

uti Krig, Siönöd, Pest eller andre sådane fall och wet man eij hwilkenthera annan öfwerlefwat tå ärfwes hwartera af sin närmaste skyldeman[a]). *1734. Kap. 4.*

2 §. Är moder död, och dör fader sedan med Barnen, ehwad han har ett eller flera; och wet man eij, hwilcken[b]) först död blef: ärfwe tå fädernes fränder fadren; men af Barnens möderne och annat theras gods, tage fädernes arfwingar fädernes dehl, och mödernes arfwingar mödernes. Sammaledes ther fader är död, och modren dör sedan med Barnen, och man eij wist wet, om moder eller Barn först dödt; tå ärfwe mödernes fränder henna, och skiffte sedan Barnaarfwet emellan sig och nästa fädernes fränder, som lag skilier. *§ 2.*

3 §. Kan thet i thesse fall bewijsas, att entera längre lefwat, ware han thess arfwinge, och hans arfwingar ärfwe honom. *§ 3.*

1) *Paragrafen har ursprungligen haft följande afslutning:* Lefwer annorthera efter annan, tå ware han thes arfwinge, och hans arfwingar ärfwen honom. *Bredvid denna punkt, som i originalet är under-(ej öfver-)struken, står § 3 skrifven i marg.*

a) *§ 1 skrifven i marg.*

b) *Det 1731 framlagda förslaget har:* hwilkenthera.

VII Capittel.

1717 års förslag.

1694. Kap. 6.

Om barn födes dödt; eller för fyratijo wekor; eller effter; och om hustru säger sig hafwande wara.

§ 1. 1 §. Dödtfödt — — — — — — — — — — arfwingar barn wara — — — — — allena fullt witsord, — — — — — — — — — — — är: säger then barnet lefwande födt wara, och modren, eller hennes arfwingar som tå jämwäl ther hos warit, thet med ed — — — — — — wari tå Lag samma. Hafwer ingen utan modren, eller någon af hennes slächt när warit tå barnet föddes; gifwes tå henne och hennes arfwingar i thet måhl intet witsord. Dör ock modren igenom födslen, och barnet henne något öfwerlefwer; ärfwe thet tå moder sina, och barnsens arfwingar barnet.

§ 2. 2 §. Födes något barn för fyratijo wekor så bittigt, eller i synnerhet efter fyratijo wekor så sent, att mannen eij kan pröfwas wara fader til samma foster; wari tå thet eij eller hans arfwinge Pröfwe dock domaren i sådana måhl granneliga, att barn eij må utan fullgoda skiäl från arf slutas[2]).

Bearbetningen före 1723.

Om barn födes dödt; och om hustru säger sig hafwande wara.

1 §. [1]) Dödtfödt barn må eij ärfwa. Men säger moder eller hennes arfwingar thet wara lefwande födt, och barnets fädernes fränder ther till neka; gifwes tå i brist af flera witnen, en allena witsord, ware sig man, eller qwinna, som wid födslen tilstädes warit, när emot thensamma intet laga jäf är: säger tå then barnet lefwande födt wara, och modren, eller hennes Fränder som der hos warit, thet med ed besanna; ärfwe tå barnet fader sin, moder barn sitt, och hennes arfwingar henne. Faller något annat arf mädan barnet ännu i moderlifwet är, eller sedan thet födes, och innan thet dör; wari lag samma. Hafwer ingen annar än modrens fränder när warit, tå äge hwarken the eller hon witsord. Dör modren igenom födslen och barnet henne öfwerlefwer; ärfwe thet tå sin moder, och barnsens arfwingar barnet.

---

1) *I marg.:* vel sic. §. 1. Dödtfödt barn må eij ärfwa. Nu säija barnetz Fädernes fränder thet wara dödt födt, men moder el:r hennes arfwingar säija thet wara qwickt födt. Ther äger en allena, Qwinna el:r man, som när war, tweggia manna witzord. Är eij laga jäf theremot, och fyller modren el:r hennes fränder som när warit, witnets Ed med sin Ed att barnet war qwickt födt: ärfwe tå barn fader sin, moder barn sitt, och hennes arfwingar henne. Samma lag wari om annat arf, som kan barnet tillfalla, mädan thet ännu etc.

2) *2 § har vid bearbetningen öfverkorsats; i marg. står:* denna § uthslutes; *förut har stått:* denna § synes kunna uthslutas.

1726 års förslag.

VI Cap:

Om barn födes dödt; och om Hustru säger sig hafwande wara.

1 §. Thet barn som dödt födes må ej ärfwa. Nu säija barnets fädernes fränder at thet war dödt födt, men moder eller hennes arfwingar säija at thet war qwickt födt; är ther till eij mehr än ett wittne, qwinna eller man som när war, then eij är laga jäf emot; och modren eller hennes Fränder, som ter wijd tillstädes woro, kunna thet wittnetz Ed med Ed sin fylla at Barnet war qwickt födt; ärfwe tå barn fader sin, moder barn sit, och hennes arfwingar henna. Faller annat arf, mädan Barnet ännu i moderlifwet är, eller sedan thet födes, och innan thet dör, ware lag samma. Hafwer ingen annar än modrens fränder när warit; tå äga hwarken the eller hon witsord. Dör modren igenom födslen, och barnet lefwer efter henne; ärfwe thet tå sin moder, och barnets arfwingar barnet[1]).

1730 års förslag.

1734. Kap. 5.

V: Cap:

Om barn födes dödt, och om Hustru säger sig hafwande wara, tå mannen dör.

1 §. Thet Barn som dödt födes må eij ärfwa. Nu säija Barnetz fädernes fränder, att thet war dödt födt; och moder eller hennes arfwingar, att thet war qwickt födt; är ther till eij mehr än ett wittne, qwinna eller man, som när war, och modren eller hennes fränder som wid födslen warit, kunna thet wittnetz Eed med Eed sin fylla, att Barnet war qwickt födt; ärfwe tå Barn fader sin, moder Barn sitt, och hennes arfwingar henne. Faller annat arf medan barnet ännu i moderlifwet är och födes thet med lijf fram, ware lag samma: Hafwer ingen uthan modrens fränder närwarit; tå äge hwarcken hon eller the witzord. Dör modren i födslen, och barnet lefwer effter henne; ärfwe tå thet sin moder, och barnets arfwingar Barnet. *§ 1.*

---

1) *Ursprungl. texten har varit lika med det i not. 1 å bredvidstående sida upptagna alternativa förslaget.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 6. § 3. 3 §. Nu dör mannen, och Hustrun befinnes effter honom hafwande wara; niute hon tå sitt underhåld af bo oskiffto, så länge hon hafwande är, ehwad barnet sedan qwickt eller dödt födes. Säijer hon sig hafwande wara, och synes thet eij straxt å henne; ställe tå borgen för sig, om hon will sitt uppehälle af bo oskifto niuta. Kan thet sedan pröfwas, att hon sådant falskeligen föregifwit; eller föder hon barnet senare, än att thet för mansens arfwinge räknas må; gälde tå åter hwad hon af mansens andehl i boet til födo sina niutit, eller försatt hafwer, och böte som för annat bedrägerij.

Bearbetningen före 1723.

3 §. Nu dör mannen, och finnes Hustrun effter honom hafwande wara; tå skall hon niuta underhåld af bo oskiffto, ehwad barnet sedan qwickt eller dödt födes. Säijer hon sig hafwande wara, och synes thet eij straxt å henne; ställe tå borgen, ther hon will uppehälle af bo oskifto niuta. Kan thet sedan pröfwas falskt wara; eller föder hon barnet senare, än att thet för mansens arfwinge räknas må; gälde tå åter hwad hon af mansens andehl i boet til födo niutit, eller försatt hafwer, och plickte effter lag.

Kap. 7.

VIII. Capittel.

Om then må ärfwa, som annan dräper.

§ 1. 1 §. Ingen må annan sig til arfs dräpa, utan ware then som drap, och alle the som af honom i ätten nederstiga, och för hans skull elliest kunnat til arfs komma, skilde ifrån alt arf effter then döda; ther icke klarligen bewisas kan, att dråpet igenom full wåda och aldeles utan dråparens willia, eller någon hans brotsliga tillskyndan timat är; hafwe han tå hwarken för sig eller sinom något arf förwärkat.

§ 2. 2 §. Dör någor och lemnar hustrun effter sig hafwande; blifwer hon eller fostret, eller både hon och fostret af mansens arfwingar dräpne, eller förgiorde; eller hon så illa handterad, at fostret therigenom förgås; och kan thet klarligen bewijsas; ärfwe tå barnet fader sin, och modren sitt barn, och hennes arfwingar henne: men mansens

Huru man eij then ärfwa må, som man dräper.

1 §. Ingen må then ärfwa som han dräper, utan ware han och hans ättlägger skilde wijd alt arff effter then döde, ther icke dråp med full wåda tijmat är; hafwe tå dråparen hwarken för sig eller sinom något arf förwärkat[1]).

2 §. Dör man och lemnar hustru effter sig hafwande; warder hon eller fostret, eller både af mansens arfwingar dräpne; eller hon så illa handterad, at fostret derigenom förgås; och kan thet fultygas; ärfwe tå barnet fader sin, och moder barn sitt, och hennes arfwingar henne: men mansens arfwingar waren skilde wijd alt arf;

1) *Sedan denna § blifvit sålunda korrigerad, har ett streck dragits öfver densamma.*

1726 års förslag.

2 §. Nu dör mannen, och finnes hustrun efter honom hafwande wara; tå skal hon underhåll niuta af bo oskipto, ehwad barnet sedan qwickt eller dödt födes. Säger hon sig hafwande wara, och synes thet ej å henne; ställe tå borgen, om hon uppehälle af boet niuta will. Kan sedan pröfwas at hon thet falskeligen föregifwit; eller föder hon barnet senare, än at thet för mannens arfwinge hållas må; gälde tå åter, hwad hon af mannens lott i boet til födo fått, eller försatt hafwer.

1730 års förslag.

2 §. Nu dör mannen, och finnes Hustrun effter honom hafwande wara; niute hon tå underhåll af Bo oskipto, medan hon hafwande är, ehwad Barnet sedan födes qwickt eller dödt. Säger hon sig hafwande wara, och synes thet eij å henne; ställe tå borgen, om hon uppehälle af Boet niuta will: Kan sedan pröfwas, att hon thet swikeliga föregifwit, eller föder hon Barnet senare, än att thet för mannens arfwinge hållas må, gälde tå åter hwad hon af mannens lått i Boet till födo fådt, eller försatt hafwer. *1734 Kap. 5. § 2.*

VII. Cap:

At then eij ärfwa må, som annan dräper.

VI: Cap: *Kap. 6.*

Att then eij ärfwa må, som annan dräper.

§ 1. Eij må någor arf taga effter then som han med willja dräpit utan ware han och alle ther ifrån skilde, som gienom honom kunde komma at ärfwa [a]). *§ 1.*

1 §. Dör mannen och lemnar hustrun efter sig hafwande; warder hon eller fostret, eller båda, af mannens arfwingar dräpne; eller warder hon så illa hamblad och handterad, at fostret theraf förgås: ärfwe tå barnet fader sin, och moder barn sit, och hennes arfwingar henne. Men mannens arfwingar ware skilde ifrån alt arf, och bäre thet åter,

2 §. Dör mannen och lemnar hustru effter sig hafwande; warder hon, eller fostret, eller både, af mannens arfwingar dräpne, eller warder hon så illa hamlad och handterat, att fostret theraf förgås: ärfwe tå Barnet fader sin, och moder Barn sitt, och hennes arfwingar henne. Hafwer modren gifwit arf uth till mannens arfwingar, förr än hon *§ 2*

a) *Denna § är tillskrifven i marg., i följd hvaraf de ursprungliga §§:s ordningsnummer ändrats.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 7. arfwingar waren skilde ifrån alt arf; eller bären thet åter, om modren hade thet utgifwit förr än hon wiste sig hafwande wara.

§ 3. 3 §. Dräper man hustru sina, ware sig med wilia, eller utan upsåt att dräpa, men doch igenom groft förwållande; är tå huset i thet stånd som thet war tå the i ächtenskap — — — — delen af boet med sig infördt, hafwe han tå förwärkadt allan then —

— — — förwärrat; undanskifften tå hustruns arfwingar hennes andehl i boet som thet tå står; och niuten sedan jämwäl then del som hon war gifwen och gifft till, samt morgongåfwan när then i lösören gifwen är, och böterne för henne, af mansens andehl. — — — — — —

— — — boetz beskaffenhet då

Bearbetningen före 1723.

och bären thet åter, om modren hade thet utgifwit förr än hon wiste sig hafwande wara. Ther ärfwer döder och hedning, och qwicker och Christen gånger från: Ty at ingen må annan til arfs dräpa[1]).

3 §[2]). Dräper man hustru sina med willia eller igenom groft förwållande: är tå huset i thet stånd som thet war när the i ächtenskap sammankommo, och hafwer hustrun något ansenligit eller större delen i boet infördt; hafwe tå mannen förwärkadt all then giffto-rätt, som han eliest theruti ägde, och tagen thet hennes arfwingar allena; och skifften sedan thet öfriga med honom effter lag: Men är boet mycket förbättrat eller förwärrat; tå måge hustruns arfwingar undanskiffta hennes dehl i boet som thet tå står; och niute sedan then rätt som hon war gifft och gifwen till, sampt morgongåfwan när then i lösören gifwen är; böterne tages ock för henne af mansens dehl. Kan thet ock rätteliga bewisas, att boet igenom mansens slöserij eller enskijlta förwållande så förwärrat är, att hustrun mera med sig i huset infördt, än efter boetz tå warande be-

1) *Sista punkten är tillagd i marg., hvarest i jembredd med ursprungliga textens sista rad står:* NB. Lund: adj:

2) *I marg.:* vel sic: Dräper man hustru sina med willia, eller igenom grofft förwållande: tå hafwer han förwärkat sin giftorätt i alt thet gods som hon i boet medbracht; then tagen hennes arfwingar, och thertil af hans gods then rätt som hon war gift til, jemte morgongåfwa, om then i lösören gifwen är, och böterne för henne: och gånge thet aldrig honom til arfs eller hans ättlägger; utan the hafwa barn samman, tå skola barnen honom ärfwa, och näste mödernes fränder skola barnen och theras arf under sine wärjo hafwa mädan the omyndige äro. Äro eij bägges theras barn til; tå skall thet under möderne gånga som hon åtte: ty at ingen må then ärfwa som han dräper. Kan ock thet barn dö, och hafwer eij barn efter sig; ther ärfwe aldrig thens ättlägger som dräper, utan then ättlägger som näster är och skadan feck, han ärfwe barnet. Dräper hustru man sin, wari lag samma, och hafwe hon thertill förwärkat sina morgongåfwo: eij eller må then som dräper, niuta någon fördehl af bo oskifto. Nu skier thet dråp med full wåda, wari tå eij skild wijd arfwet effter then döda. *Denna marg.-anteckning synes ursprungligen icke vara skrifven af Cronhjelm, men han har korrigerat den samma och särskildt tillagt sista punkten. Detta alternativa förslag är grundtexten uti 2 § i 1726 års förslag.*

1726 års förslag.

om modren gaf thet ut, förr än hon wiste sig hafwande wara[1]).

2 §. Dräper man hustru sin med wilia eller af groft wållande; tå hafwer han förwärkat sin giftorätt i alt thet gods, som hon i boet medbracht: then tage hennes arfwingar, och thertil af thet öfrige i Boet thet hustrun war gift och gifwen til, så ock morgongåfwan, om then i lösöron gifwen är: Och komme thet aldrig honom til arf, eller hans ättlägger, utan the hafwa barn samman; tå skola barnen henne ärfwa, och tage nästa mödernes fränder barnen och theras arf i sina wärjo, mädan the omyndige äro. Dö the Barn och hafwa ej barn efter sig; ther ärfwe aldrig then som dräpit hafwer eller thens ättlägger något af thet arf som Barnen effter theras dräpne moder fådt hafwa, utan ärfwe thens ättlägger som näster är och skadan feck. Dräper Hustru man sin, ware lag samma, och hafwe hon thertil förwärkat sin morgongåfwo[2]).

1730 års förslag.

wiste sig hafwande wara, Bären the thet åter. *1734. Kap. 6.*

3 §. Dräper man sin hustru med wilia eller af grofft wållande, tå hafwer han förwärckat sin gifftorätt, i alt det gods, som hon fördt med sig i Boet, Thet tage hennes arfwingar, och thertill af thet öfriga i Boet, thet Hustrun war gifft och gifwen till, så ock morgongåfwo, om then i lösören uthfäst är; Hafwa the Barn samman, tå skola the henne ärfwa, och tage näste mödernes fränder barnen och theras arf i sin wärjo, medan the omyndige äro. Dö the Barn och hafwa eij barn effter sig: ther ärfwe aldrig Fader, som dräpit hafwer, eller hans skyldemän något af thet arf som Barnen effter theras dräpne Moder fådt hafwa; utan gånge thet till Barnens skyldeman å mödernet. Dräper Hustru man sin, ware lag samma, och hafwe hon thertill förwärckat sin morgongåfwo. *§ 5.*

1) *Den derpå följande meningen:* Ther ärfwer döder, och qwicker gånger ifrån: ty at ingen må annan sig til arfs dräpa, *är öfverkorsad och i marg. står:* går ut. *Frånsedt denna utstrykning samt att* skilde wijd alt arf *ändrats till* skilde ifrån alt arf, *qvarstår denna paragrafs ursprungliga text oförändrad.*

2) *Se rörande ursprungliga texten not. 2 å föreg. sida.*

1717 års förslag.

1694. för tiden, å hennes dehl kan belöpa;
Kap. 7. utmätes tå icke thess mindre af oskiffto, all then förmögenhet som hon med sig infördt, så länge något i boet finnes; blifwer tå något öfrigit, — — — — — til skifftes, och sedan morgongåfwan och böterne för henne af hans del. Dräper ock hustrun — — — morgongåfwo: så må eij eller then, som then andra dräper, hafwa att fordra någon fördel af oskiffto. — — — theras arf i sin wärjo och förwaltning, — — — — — — — — med barnet närmast skyld å thens sida som skadan led: — — — — — — eller theras nederstigande af slechten, som sin arfwerätt igenom dråparen eliest äga skulle, något af thet arf, som samma barn effter sin dräpne fader eller moder niutit: Men är något annat arf eller aflinge samma barn tillfallit; hafwe tå theruti sin rättighet icke förwärkat.

Bearbetningen före 1723.

skaffenhet, å hennes dehl kan belöpa; niute hon äntå af oskiffto, alt thet, hon med sig infördt, så länge något i boet finnes; blifwer något öfrigit, gången jämwäl hennes arfwingar med mannen deruti til skiffte, och tagen sedan morgongåfwan och böterne af hans del. Dräper hustrun sin man; wari lag samma, och hafwe hon thertill förlorat sino morgongåfwo: eij eller må then, som then andra dräper, niuta någon fördel af oskiffto. Hafwa the barn samman, som omyndige äro; tage tå then theras arf under sina wärn och göma, som thertill lagligen förordnad, eller med barnen närmast skyld är å thens sida, som skadan fick: Dör ock thens Son eller dotter, som således dräpen wardt, och hafwer icke barn effter sig; niute tå hwarken fader eller moder som skadan giorde, eller thess ättlägger något af thet arf, som samma barn effter theras dräpne fader eller moder fådt. Men är något annat arf eller aflinge barnen tilfallit; hafwen tå thet icke förwärkat.

1717 års förslag.

§ 4. 4 §. Agar fader eller moder barn sitt, så att thet therigenom dör; eller dräpa the thet eliest igenom hwarjehanda grof förseelse; wari tå then, som til barnets död orsak är, skilder ifrån alt arf, undantagno när moder kan emot sin wilia och af olycka ligga ihiäl barn sitt, tå miste hon eij arf, med mindre then giärning pröfwas genom oförswarlig wårdslöshet sig tildragit. Hafwer barnet, som således omkom, Sam- eller halfsyskon, eller ock andra närskylta fränder, som til then olycka oskyldige äro, och härflyter eij theras arfsrätt ifrån then brotsliges, tagen tå the arfwet.

Bearbetningen före 1723.

4 §. Agar fader eller moder så hårdeliga barn sitt, att thet får död af; eller dräpa the thet igenom annat märkeligit förseende; hafwi tå med sina fränder förwärkat alt thet han el:r hon ärfwa måtte: utan moder kan liggia ihiäl barn sitt: tå är hon eij wärd lif mista eller arff. Hafwer thet barn som dräpit är Samsyskon, tå är thet thess arfwinge.

1726 års förslag.

3 §. Nu skier dråp med wåda, hafwe ta ingentera forgiordt sin rätt [1]).

4 §. Agar fader eller moder barn sit så hårdeliga, at thet får död theraf; eller dräpa the thet af annat swårt förseende: hafwe tå för sig och sina fränder förwärkat alt thet han eller hon ärfwa borde; men kan thet så hända at moder ligger ihiäl barn sitt, miste tå icke arf utan thet pröfwes af stor wårdzlööshet skiedt wara [2]).

1730 års förslag.

1734. Kap. 6.

4 §. Nu skier dråp med wåda, hafwe tå ingenthera förgiordt sin rätt. *§ 4.*

5 §. Agar fader eller moder Barn sitt så hårdeliga, att thet får död theraf: eller dräpa the thet af annat swårt förseende: hafwe tå för sig och sina fränder förwärckat alt thet han eller hon ärfwa borde. Men kan thet så hända, att moder emot sin willia ligger ihiäl barn sitt, miste tå eij arf. *§ 5.*

---

1) *Ursprungligen har innehållet i denna § hört till 2 § (Jfr not. 2 å sid. 164), sedermera afskilts derifrån såsom § 3 och korrigerats, samt slutligen renskrifvits i marg.*

2) *4 § afviker ursprungligen från Bearbetn. före 1723 i följande:* **Agar — — barn sit så hårdeliga, — — af annat märkeligit — —; tå äro the thes arfwingar.**

1717 års förslag.

1694. Kap. 7. § 5. 5 §. Äro twänne hwars annars arfwingar, och dräpa the hwarannan uti wredes mode; ärfwe tå ingenthera then andra, fastän en af them then andra öfwerlefwat, utan tagen theras arfwingar hwar och en effter sin Skyldeman then rätt som honom lagligen tillhör. Kan thet bewisas att then ene then andra drap uti laga lifznöd; och hafwer han honom öfwerlefwat, eller är med honom å samma tid så omkommen, att man icke wist wet, ho then andra öfwerlefde: tage tå then oskyldige och hans arfwingar arfwet effter then brotzliga.

Bearbetningen före 1723.

5 §. Äro twänne hwars annars arfwingar, och dräpa the hwarannan uti wredes mode; ärfwe tå ingenthera then andra, utan tagen närmaste Fränder thet arff hwar effter sin skyldeman. Nu kan thet fultygas att then ene har dräpit then andra uti rätta lifznöd; lefwer han effter, eller dör han med, och weet man eij, hwilken först eller senast dödt: ärfwe tå then oskyldige och hans arfwingar thet som then brotzlige åtte.

Kap. 8.

IX. Cap.

Om them som igenom grofwa missgiärningar sin arfsrätt förwärka; och om Landsflycktig mans och thes barns arf.

§ 1. 1 §. Förer någor — — — — — — — — — och onda stämplingar emot Konungen, thet Konungsliga huset, och fädernеslandet, therom i Högmålom skils; hafwe han förwärkat för sig och sina arfwingar all then ägendom i löst — — — — — tillkommer, och tillfalle thet altsamman Konungen: Men faller något arf sedan han sakfält är[1]), som han eliest hade warit berättigad till; tagen thet tå the andre thens dödes närmaste arfwingar.

§ 2. 2 §. Warder — — — —

1 §. Then som bär afwogan skiöld eller beträdes med förräderij och stämplingar emot Konungen och sitt egit fosterland, hwarom i Högmålsbalken skils; hafwi förwärkat under Cronans ewärdeliga ägo alt thet godz i löst och fast, arf och aflinge, som honom tå enskijlt tillhörer: Men faller något arf honom sedan till; tagen thet tå hans närmaste arfwingar.

2 §[2]). Warder någor fälter till ewärdelig landsflychtighet; eller rymer

1) *I stället för:* sedan han sakfält är, *har tillskrifvits, men sedermera jämväl utstrukits:* sedan gärningen giord är.

2) *I marg.:* Vel sic: § 2. Warder man biltoger lagder, eller rymer af landet för någon grof missgärning, then äger eij arff taga, icke eller the barn som han aflar, mädan han uthländis är. Men war barn aflat, förrän han biltoger wardt: ehwaräst thet födes, thet må full arfslott niuta. § 3. Nu kan honom eller hans barn, något arff tilfalla mädan han biltoger är: tagen tå thet närmaste Fränder emoot borgen. Får han frid i sina dagar; Tå skola the thet återgifwa. Får han eij frid, tå måge

1726 års förslag.

5 §. Äro twänne hwars annars arfwingar, och dräpa the hwarannan i wredes mode; ärfwe tå ingenthera then andra, fast then ene lefwer längre än then andre, utan tage närmaste fränder arf, hwar efter sin skyldeman. Nu kan thet pröfwas, at annarthera hafwer dräpit annan uti rätta lifsnöd; tå ärfwer then saklöse, och sedan hans arfwingar, thet then brotslige ägde[1]).

1730 års förslag.

6 §. Äro twänne hwars annars arfwingar, och dräpa the hwarannan i wredes mode, ärfwe tå ingenthera then andre, äntå att then ene lefwer längre än then andre, utan tage närmaste fränder arf, hwar efter sin skyldeman. Nu kan thet pröfwas, att enthera hafwer dräpit then andra uti rätta lifznöd; tå ärfwe then saklöse, och sedan hans arfwingar, thet then bråttzlige ägde. *1734. Kap. 6. § 6.*

VIII Cap:

Om them som igenom grofwa missgärningar sin arfsrätt förwärka, och om biltoger mans och thes barns arf.

§ 1. Hafwer någon förwärkat sitt gods och egendom under Cronan, hwarom i HögmålsBalker skils, och faller honom arf till, sedan han sakfält är tage tå han eij thet arf utan närmaste arfwinge hans[2]).

2 §. Warder man biltoger lagder, eller rymmer af landet för någon grof

VII Cap: *Kap. 7.*

Om them som igenom grofwa missgärningar sin arfzrätt förwärcka, och om Biltoger mans och thess Barns arf.

1 §. Hafwer någor förwärckat sitt gods fast eller löst under Cronan, hwarom i Missgärnings Balcker skills, och faller honom arf till, sedan han sakfäld är, tage han tå eij thet arf, utan närmaste arfwinge hans. *§ 1.*

2 §. Warder man biltog lagder, eller rymmer af landet för grof miss- *§ 2.*

---

1) *Denna paragrafs ursprungliga text har följande afvikelser från 5 § i Bearbetn. före 1723:* Äro — —. Nu kan thet pröfwas, at annarthera hafwer dräpit annan — — eller dör han ock, wet ingen hwar först dör eller senast; tå ärfwer then saklöse, och sedan hans arfwingar, thet then brotslige åtte.

2) *Hela § 1 är skrifven i marg. Bredvid ursprungl. §, som öfverstrukits, står i marg :* denne § går ut.

1717 års förslag.

1694. Kap. 8. then må eij något arf taga medan han således flychtig är, eij eller the barn som han then tiden aflar. Tagen dock andre närmaste arfwingar thet arf —

— — oförkränkt niuta, — — eller eij.

§ 3. 3. §. Är — — — — — Landsflychtig dömder, stånde — — — — honom tilhanda, till thes han återkommer; men niute dock emedlertid — — — hwad som — — — — — — — — theraf sitt nödiga underhåld bekommit hafwa.

§ 4. 4. §. The som falla ifrån wår rätta — — — — — — — — — lära, niuten — — — — — — — Swerige, så framt the sig icke ångra och omwända, och få Konungens Nåd. Sammaledes om någor af främmande lära sätter —

upfödas; niuten tå samma barn — — — — — Swerige, ther the sig eij till wår rena Christeliga lära omwända.

Bearbetningen före 1723.

af landet för någon grof missgiärning; then äger eij arf taga medan han biltoger är; icke eller the barn som han tå aflar. Dock måge andre närmaste arfwingar taga thet arf som imedlertid kan falla, när the full borgen therföre sättia, på thet, om han frid får i sina dagar, och Konungen will honom thet arf förunna, han och thes barn thet tå fullkomligen måge återbekomma. The barn som honom födde blifwit, eller han aflat hafwer förr än han landsflychtig wardt, måge theras fulla arfwelott niuta; ehwad han frid får, eller eij.

3 §. Är någor allenast till wiss tid biltoger lagder, stånde tå hans gots och arf honom så länge tilhanda, att han återkommer; och niute imedlertid af räntan och afgälden hwad öfrigit wara kan, sedan hans hustru och barn theraf nödigt underhåld fådt hafwa.

4 §. Hwilken som faller ifrån then rätta Ewangeliska, till en willfarande tro och lära, niute aldrig något arf, rätt eller rättighet i Swerige, uthan han sig ångrar och omwänder, och får Konungens Nåd. Samma lag ware, om uthländsker man sätter sig här i landet att bo, och låter emot Kyrkioordningen sina barn uti förbuden Gudstienst upfödas; tå skola samma barn hwarken arf eller burskap i Swerige niuta, ther the sig eij till then rena Ewangeliska lära omwända.

---

the thet arf behålla. *Ursprungliga texten i 1726 års förslags §§ 2 och 3 är lika med detta alternativa förslag, men derstädes har sedermera korrigering egt rum, så att allenast en § — neml. 2 § — uppstått af nyss anförda två §§.*

1726 års förslag.

missgärning; then äger eij här något arf taga, icke heller hans barn som aflade äro mädan han biltog war, utan tage thet närmaste fränder emot borgen. Får han frid; tå skola the thet återgifwa. Får han ej frid; tå måge the thet arf behålla. War barn afladt för än han Biltoger blef eller afwek, thet må full arfzlott niuta, entå at thet uthländes födes[1]).

1730 års förslag.

giärning; tå äger han eij något arf 1734.
här i Rijket taga, icke eller hans barn Kap. 7.
som aflade äro, medan han biltog war, utan tagen thet hans närmaste fränder emot Borgen. Får han frid, gifwe the thet åter. Får han eij frid, tå måge the thet arf behålla. War barn aflat förrän han biltoger blef, eller afwek, thet må full arfslått niuta, äntå att thet utländes födes.

3 §. Är någor til wiss tid bil toger lagder; stånde hans gods och arf honom tilhanda, tå han återkommer, och niute han räntan och afgäldet, sedan hans hustru och barn först theraf nödigt underhåll fådt hafwa.

§ 4. Hafwer någon fallit ifrån then rätta Ewangeliska tro och lähra niute han aldrig något arf i Swerige, utan han sig ångrar och får Konungens nåd[2]).

3 §. Är någor till wiss tid biltog § 3.
lagder; stånde hans gods och arf honom tillhanda, till thes han kommer åter, och niute han af Räntan och afgiäldet thet qwar är, sedan Hustrun och Barnen theraf nödigt underhåll fådt hafwa.

4 §. Hafwer någor fallit ifrån then § 4.
rätta Ewangeliska tro och lära, niute han aldrig något arf i Swerige, utan tagen thet näste arfwingar, ther han sig eij ångrar och får Konungens nåd.

1) *Angående denna paragrafs ursprungliga text se not. 2 å sid. 168.*

2) *Denna lydelse af 4 § är i originalet skrifven nederst på sidan under texten. Bredvid ursprungliga texten, som är utstruken, står i marg.:* går ut och införes den projecterade §, *och (längre ned):* går ut. *Se Lag-Com. Prot. d. 30 Martii 1725. Ursprungligen afviker § från § 4 i Bearbetningen före 1723 deri, att orden:* emot Kyrkioordningen *saknas.*

1717 års förslag.

1694. X. Cap:[1])

Kap. 10. XI. Cap:

Huru — — — — — — — — — moder måge — — — — arfwelöst.

§ 1. 1 §. Nu — — — — — — — — — ; giören — — — — — — — — , och gifwen tillkänna orsaken som them thertill drifwit hafwer: såsom, om Son — — — — — — undsagdt och stådt them effter lifwet; eller aldeles afklädt sig then wördnad the them skyldige äro, och them i ord eller giärningar ett otillbörligit föracht bewijsat; eller them utan skiäl med otidiga rättegångar omfördt; eller för någon grof sak som theras heder och ära angår, obewisligen angifwit eller anklagat; eller utaf arghet förledt och förfördt them till thet, som them til lif, heder eller ära kunnat skadeligit wara.

§ 2. 2 §. Sammaledes om barnet kunnat, och doch icke welat sin fader eller moder uti thess siukdom skiöta; i thess fattigdom nära; i hwariehanda olycka, och hälst lifsnöd hielpa; eller utur fängelse, ther någonthera hos fienden fången woro, förlossa.

§ 3. 3 §. I lika måtto; om Son eller dotter emot föräldrarnes willia gifwer sig till fördärfweligit, oärligit och beryktat sälskap; tager sig sådan handtering och lefwerne före, som föräldrarna och slächten till wanheder länder; eller begår stora och grofwa missgiärningar, som ära och lif angå[2]).

Bearbetningen före 1723.

Cap. X.

Huru och för hwilka orsaker fader eller moder må giöra barn sitt arfwelöst.

1 §. Nu will fader eller moder göra sitt barn arfwelöst; giöre tå thet skrifteligen, eller munteligen med tweggia manna wittnom, och gifwe tilkänna orsaken thertill, såsom: Om Son eller dotter burit hand sina på fader eller moder med wrede; eller stådt them effter lifwet; eller hotat att dräpa them; eller med ord eller giärning them märkeligen wanwyrdat; eller för någon sak som theras heder och ära angår, utan skähl och bewijs angifwit; eller af arghet förledt till något, som them til lif, eller ära kunde skadeligit wara; eller ther barn kunnat, men icke welat fader eller moder uti thess siukdom skiöta; eller i thess fattigdom uppehålla och föda; eller i hwarjehanda olycka, och hälst lifsnöd hielpa; eller utur fängelse och fångenskap förlossa; eller ther Son eller dotter förer et sådant lefwerne, som föräldrarna och slächten till besynnerlig wanheder länder; eller begår grofwa brott och missgiärningar.

1) X Cap, *som handlar om utrikes arfvinge m. m., har vid bearbetningen blifvit* Cap. XVIII, *hvarför det förra upptages å s. 210 o. f. i sammanhang med det senare I marg. vid* X Cap. *står:* NB här föllier Cap. XI som blir det X huru och för hwilka orsaker etc.

2) *I marg. står följande utstrukna anteckning:* desse 3 §§ dragas uti en §.

1726 års förslag. *1730 års förslag.*

IX. Cap:[1])

Huru, och för hwilka orsaker fader eller moder må göra sitt barn arflöst.

1 §. Will fader eller moder göra sit barn arfwelöst; göre tå thet skriffteligen eller mundteligen som i tet Cap om Testamente sägs och kungiöre orsaken thertill. såsom: om Son eller dotter hafwer burit hand å fader eller moder med wrede; eller welat them lifwet afhända, eller hotat at dräpa them; eller med ord och gärning wijst them märkeligit föracht; eller gifwit them skuld, utan skiäl och bewis, för någon sak, som å heder och ära theras går; eller af arghet förledt them til något, som them til lif eller ära kunde skadeligit wara; eller, ther barn kunnat, och ej welat fader eller moder uti thes siukdom skiöta; eller i thes fattigdom uppehålla och föda; eller i hwariehanda olycka, och hälst i lifsnöd hielpa; eller utur häcktelse och fångenskap förlossa; eller ther son eller dotter förer et sådant lefwerne, som länder föräldrar och slächt til besynnerlig wanheder, eller begår grofwa brott och missgärningar.

1) *Hela detta kapitel har, efter det rättelser i ursprungliga texten egt rum, blifvit i ett sammanhang öfverstruket. Se Lag-Com. Prot. den 13 Martii 1725.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 10. § 4. 4 §. Förser sig dotter med lägersmål; stånde — — — — — arflösan att giöra, som i gifftomålom skils, ehwad — — — — — — — — eij.

§ 5. 5 §. Likaledes; om Son eller dotter, wari sig uti sina föräldrars hus och bröd, eller ther utom, giffter sig emot faders och moders wilia och samtyckie, särdeles med beryktade personer; eller försuma the af föracht till föräldrarne, och utan bewisligit hinder, att höra och taga till gifftemålet theras råd; hafwi tå fader eller moder som til giftomålet eij samtyckte, macht att skilia ett sådant olydigt och wanartigt barn ifrån alt arf effter sig; ther icke för werldslig rätt bewisas kan, att föräldrarne utan skiäl och till sitt egit barns skada, thet ächtenskap welat förhindra.

§ 6. 6 §. Giöres någor arfwelös, och grundar sig eij sådant uppå fog och goda skiäl; wari thet ogilt, och skall ther granneliga pröfwas, antingen föräldrarne af rättmätiga orsaker, eller af otidig wrede, och illwilliga menniskiors ingifwande thertill komne äro.

§ 7. 7 §. Nu hafwa föräldrar barn sitt arfwelöst giordt, och willia thet sedan återkalla, och brottet tilgifwa; stånde thet i theras macht, och giören thet tå skriffteligen, — — — — — — — — — — wittnom.

Bearbetningen före 1723.

§ 2. Låter dotter lägra sig; stånde tå i faders eller moders macht, henne arflös giöra, både i fast och löst, ehwad then som henne lägrat hafwer, tager henne till ächta, eller eij.

§ 5. Huruwida Son el:r dotter må göras arflös som giffter sig emot faders eller moders willia, eller tager icke theras råd till gifftomål, therom urskils i gifftmålabalken[1]).

6 §. Giöres någor arfwelös, utan laga skiäl, wari ogilt; och therföre skall granneliga pröfwas, om thet är skiedt af rättmätiga orsaker, eller af otidig wrede, och illwilliga menniskiors ingifwande[2]).

7 §. Nu hafwer fader eller moder barn sitt arfwelöst giordt, och will thet sedan återkalla, och brottet förlåta; hafwe thertill macht, och giöre tå thet skriffteligen, eller munteligen med trowärdiga manna wittnom.

---

1) *Paragrafen är skrifven i marg. Innan ursprungliga texten (d. ä. 1717 års förslag) öfverströks, hade § erhållit följande ändrade lydelse:* 5 §. Samma lag ware, ther Son eller dotter giffter sig emot faders eller moders wilia; eller af föracht, och utan bewisligit hinder, icke tager el:r föllier theras råd till gifftomålet; Men kan Son eller dotter lagl. bewijsa, att fader eller moder utan skiäl, för egen nyttas skuld och till barnets skada, thet ächtenskap welat förhindra, wari ogilt.

Se för den följande utvecklingen: Winroth, »Förslagen till Giftermålsbalk 1686—1734» *sid. 30—32.*

2) *6 § är öfverstruken, delvis med samma streck som 5 §; och i marg står:* NB är (*ursprungligen:* tyckes wara) onödigt.

1726 års förslag.

1730 års förslag.

2 §. Låter dotter lägra sig; hafwe tå fader eller moder wåld henne arflös göra både i fast och löst, ehwad then henne lägrat hafwer, tager henne til ächta, eller ej[1]).

3 §. Huruwida Son eller dotter må göras arflös, som gifter sig mot faders eller moders wilia, eller tager icke theras råd till giftomål; therom urskils i giftmåla balken.

4 §. Nu hafwa fader eller moder barn sit arflöst giordt, och wil thet sedan återkalla, och brottet förlåta; hafwe thertil macht, och göre thet skrifteligen, i twäggia manna närwaro.

---

1) *I marg.:* Conf. adel. privileg:

1717 års förslag.

1694. Kap. 11.

XII Cap:

Huru barn, som under trolåfning, lönskaläge, twegiffto, hordom och i förbudna leder aflade äro, mågo arf taga.

§ 1. 1 §. Aflar någor barn i lönskaläge, och tager then förnedrada sedan til hustru; eller trolåfwar han sig med henne lagligen, och dör han eller hon förr än wigslen åkommer; eller låckar någor ena mö till lägers mål, och aflar barn med henne under ächtenskapslåfwen, och henne sedan motwilligen öfwergifwer; niute tå barnet samma rätt som annat barn af laggiffto säng. I lika måtto; om någor trolåfwar sig med twenne, och wiste ingenthera af hwars annars trolåfning, ehwad han tå aflar barn med sin första eller andra eller bägge fästeqwinnor, tagen tå the barn fullt arf, antingen ächtenskapet fullbordat warder, eller eij[2]).

§ 2. § 2. Uti all trolåfning eller gifftomål, ther man förbinder sig med twenne, och then senare fästeqwinna eller hustru öfwertygas, att hafwa wetat af then förra fästeqwinna eller hustru; tå äro the barn, som theraf födas, horobarn, och niuten intet arf hwarken effter fader eller moder; dock warin föräldrarne plichtige att upfostra them till thess the sig sielfwe nära kunna.

§ 3. 3 §. Samma — — om the barn

— med skiökor, som berycktat lefwerne fördt hafwa, och med lägersmål tillförene warit beträdda.

Bearbetningen före 1723.

Cap. XI.

Huruwijda barn, som aflas i lönskaläge och fästom; i twegiffto, hordom och i förbudna leder, måge arf taga.

§ 1. Aflar man barn i lönskaläge: och tager sedan Qwinnan til ächta ehwad wigsel åkommer eller eij[1]); tå tager thet barn arff som barn af laggiffto säng: Ty tå han bättrade Qwinnan, tå bättrade han ock barnet.

§ 2. Samma lag ware, ther fästeman häfdar sin FästeQwinna; eller ther man låckar och lägrar mö el:r Enkia under Echtenskaps löffte, och aflar barn med henne.

§ 3. Fäster man sig twenne, som eij weeta af hwars annans trolåfning; ehwad han tå aflar barn med sin första el:r andra Fästeqwinna eller med bägge: wari lag samma[3]).

§ 4. Nu trolofwar el:r giffter man sig med twenne, och kan then senare fästeqwinna eller hustru öfwertygas, att hafwa wetat af then förra fästeqwinna eller hustru afla the barn samman; tå är thet barn horobarn, och skildt wid alt arff; dock skola föräldrar thet så länge föda och upfostra att thet sig sielf nära kan.

§ 5. Samma lag wari om barn som aflas i hordom; eller med then qwinna, som honom i blodet eller swågerlaget närmare är förbunden, än att them emellan ächtenskap må byggas; eller med skiökor och sådana som hafwa tillförene låtit lägra sig.

---

1) *Orden:* ehwad wigsel åkommer eller eij *synas vara tillagda efteråt.*

2) *Förrän de under Bearbetningen före 1723 upptagna, i marg. skrifna tre första paragrafer bildats af 1717 års förslag, hade blott följande ändringar i detta senare egt rum:* Aflar man — — öfwergifwer; tå tager thet barn arff som annat barn af laggifft säng. Samma måtto — — fullt arf. ehwad ächtenskapet — —.

3) §§ *1—3 hafva, innan de erhållit sin i texten angifna lydelse, korrigerats ett par gånger.*

1726 års förslag.

IX. Cap:

Huruwida barn, som aflas i lönskaläge och fästning, hordom och förbudna leder måge arf taga.

1 §. Aflar man barn i lönskaläge, och tager sedan qwinnan til ächta, eller henne ächtenskap tillsäger men entera döör för än wigsel åkommer; tå tage thet arf, som barn af laggifto säng.

2 §. Samma lag ware, ther fästeman häfdar sin fästeqwinna; eller ther man lägrar mö eller Enka under ächtenskaps löfte, och aflar barn med henna.

3 §. Fäster man sig twänne, som ej weta af hwars annars fästning; ehwad han tå aflar barn med sin första eller andra fästeqwinna, eller med bägge; ware lag samma.

4 §. Fäster eller gifter man sig med twänne, och kan then senare fästeqwinna eller hustru öfwertygas, at hafwa wetat af then förra fästeqwinna, eller hustru; afla the barn samman; tage thet barn tå intet arf: dock skola föräldrar thet så länge föda och upfostra, at thet sig sielft nära kan.

5 §. Samma lag ware om barn, som aflas i hordom; eller i förbudne leder; eller med skökior och sådana, som hafwa tilförene låtit lägra sig.

1730 års förslag.

[VIII][a]) Cap: *1734. Kap. 8*

Huru wida Barn som aflas i fästning, lönskaläge, hordom, eller förbudne leder, måge arf taga.

1 §. Aflar man barn i lönskaläge, och tager sedan qwinnan till ächta, eller henne ächtenskap tillsäger, men enthera dör förrän wigsel åkommer, tå tage Barnet arf, som barn af laggiffto säng. *§ 1.*

2 §. Samma lag ware, ther fästeman häfdar sin fästeqwinna, eller ther man lägrar mö eller Encka under ächtenskaps löffte, och aflar barn med henna. *§ 2.*

3 §. Fäster man sig twänne, som eij weta af hwars annars fästning, ehwad han tå aflar barn med then första eller andra af them, eller med bägge, ware lag samma. *§ 3.*

4 §. Fäster eller giffter man sig med twänne, och kan then senare fästeqwinna eller hustru öfwertygas, att hafwa wetat af then förra fästeqwinna eller hustru; afla the barn samman: niuten the eij annan rätt än i then 7 § sägs. *§ 4.*

a) *I originalet står* IX, *enär man uraktlåtit att ändra detta kapitels ordningsnummer.*

1717 års förslag.

1694. 4 §. Uti twegiffto mål, ther in-
Kap. 11. genthera makan kunde weta förra ma-
§ 4. kan wara i lifwet, och the thermed effter Kyrkiolagen förfarit hafwa; niuten the barn, som the tilsammans aflat hafwa, fullt arf, så effter fader, som moder.

§ 5. 5 §. Warder — — — — — — — — ; blifwer hon tå theraf hafwande; niute tå thet barn samma rätt, som barn af ächta säng.

§ 6. 6 §. Aflar någor barn — —

— , som intet — — — fördt, eller med olofligit lägersmål tilförene beträdd warit; thesse barn warin oächta; niuten doch både af fader och moder nödtorfftig födo och upfostring, effter hwars och ens willkor och lägenhet, til thess the sig sjelfwe nära kunna. Dör — — — — — — —
1713. moder, som sagdt är. Är fadren lösker
17: 7. man, och på ingen ort stadigt wistande; sätte tå borgen för sig eller ledes i hächtelse till thes han betalar til barnsens födo effter sina lägenhet.

§ 6. 7 §. Enär arf faller effter förenämde oächta barns fader eller moder, ehwad the barn ett, eller flera äro; niuten tå eij mer än tre daler effter fader och tre daler effter moder. Men är arfwet så ringa att ächta barn, neml:n Son eij bekommer tolf daler och dotter sex daler effter Landsrätt, och effter Stadsrätt hwarthera nijo daler effter fader eller moder; niuten tå oächta barn alls intet arf. Warin eij eller i thet öfriga til något arf berättigade, utan till thet som faller effter theras egna ächta bröstarfwingar.

§ 7. 8 §. Händer thet så att oächta barn eller horobarn med tienst och slögder til förmögenhet komma kunna, och dö the sedan utan barn och bröstarfwingar; komme tå alt, hwad the effter sig lemna, them fattigom till godo å

Bearbetningen före 1723.

§ 6. Nu will man i andra giffte gånga, och kan ingenthera weeta, att förra makan lefwer: är thet gifftermål bewilliat, som i Kyrkiolagen sägs, och afla the barn samman: tå äger thet barn taga fullt arf effter them båda.

§ 7. Är qwinna wåldtagen, och kan thet lagligen bewisas; warder hon theraf hafwande, och föder barn: niute tå thet barn samma rätt, som annat ächta barn.

§ 8. Aflar man barn i lönskaläge utan ächtenskaps låfwen, med mö eller änkia, som eij beryektat lefwerne fördt hafwer, eller tilförene låtit sig lägra; thet barn kallas frillobarn och tager eij annat arf effter fader eller moder, än hwad rätter arfwinge thy förunna will. Eij må thet til arf gå utan effter egna barn och bröstarfwingar: Doch niute både af fader och moder nödtorfftig födo och upfostring, til thess thet sig sielf nära kan. Dör fader eller moder och lemnar intet effter sig; föde tå barnet then som effterlefwer, ehwad thet är fader eller moder.

§ 8. Nu kan frillobarn eller horobarn penningar wäxa: faller thet barn från, och äro ther penningar effter; gånge så om thet arff som om all annor arff.

1726 års förslag.

6 §. Hafwer någon gådt i annat giffte, tå ingenthera wiste, at förre man eller hustru lefde och fådt ther lof till, som lag säger, tå skola the Barn som i thet ächtenskap aflade äro taga fult arf effter them båda ändoch at sedan finnes tet förra makan lefwat.

7 §. Är qwinna wåldtagen, och warder theraf hafwande, och föder barn; niute tå thet barn samma rätt, som annat ächta barn.

8 §. Aflar man barn i lönskaläge utom ächtenskaps lofwen; tage thet barn ej annat arf efter fader eller moder, än hwad rätter arfwinge thy unna wil. Ej må thet til arf gå, utan efter egna barn och bröstarfwingar. Dock niute både af fader och moder nödtorftig födo och upfostran, til thes thet sig sielft nära kan. Dör fader, eller moder, och lemnar ej gods efter sig; föde tå then barnet som efterlefwer.

§ 9. Döör thet Barn som i Hordom eller Lönskeläge födt är, och lemnar någon egendom effter sig, gånge så om thet arf som annat arf[1]).

1730 års förslag.

5 §. Hafwer någor gådt i annat 1734.
giffte, tå ingenthera wiste, att förra Kap. 8
man eller hustru lefde, och fådt ther § 5.
lof till, som lag säger, tagen the barn som i thet ächtenskap aflade äro, fult arf effter fader och moder, ändock sedan finnes, thet förra makan lefwat.

6 §. Är qwinna wåldtagen och § 6.
warder theraf hafwande, och föder barn, niute tå thet barn samma rätt som annat ächta barn.

7 §. Aflar man barn i lönskaläge § 7.
uthan ächtenskaps låfwen, eller i hordom, eller i förbudna leder, the barn måge eij annat arf taga än effter egna barn och Bröstarfwingar: dock niuten the af fader och moder nödtårfftig födo och upfostran, till thess the sig sielfwa nähra kunna. Dör enthera af föräldrarne och lemnar eij gods effter sig, föde tå then barnet som effterlefwer[a]).

8 §. Dör thet barn som i hordom § 8.
eller lönskeläge födt är, och lemnar ägendom effter sig, gånge tå ther med som stadgat är om annat arf.

1) § *9 är skrifven i marg.*

a) *Sista punkten är utstruken, men i marg. är antecknadt:* detta bör stå qwar.

1717 års förslag.

1694. then ort the boende warit, så framt the inga andra rättelse och förordning therom giordt hafwa[1]).

Kap. 12.

XIII. Capittel.

Om Inventario och upteckning af thens dödas qwarlåtenskap.

§ 1. 1 §. Enär någor med döden afgår; tå skall then efterlefwande makan; eller om then eij till är, barnen, eller theras förmyndare, och ther the eij eller till äro, annor näster arfwinge på then ort, ther arfwet fallit och belägit är, all then efterlemnade ägendomen, i löst och fast, så richtigt och redeligen till anteckning upgifwa, som the med ede besanna kunna, intet undantagno af redbara medel, eller utstående wiss och owiss skuld, hwarjehanda fordringar och rättigheter, samt hwad hwar och en af arfwingarna med thet willkor förut bekommit, att thet framdeles på hans arf borde beräknas. Ther skola ock edeligen upgifwas och antecknas Sterbhusets skriffter, förskrifningar, böcker och räkningar, med alt som ther till hörer och lyder, aldeles effter thet stånd och wilkor, som thet war uti wid sielfwa dödsfallet; upföres ock therhos hwad som utaf samma gods och ägendom afgå bör. Finnes någor theremot hafwa något upsåteligen undandölgt, eller falskeligen upgifwit; plichte tå som för annor tiufnad.

§ 2. 2 §[2]) Är arf skapet å Landet belägit, och är then thet efterlemnar frälsesman, eller ofrälse i Konungens

Bearbetningen före 1723.

Cap. XII.

Om Egendomens laga upteckning effter then döda.

§ 1. Dör man och lembnar egendom effter sig i löst el:r fast; tå skola nästa arfwingar, eller dhe betjänte och andra som egendommen om händer hafft, altsamman tillijka med alla skriffter och handlingar, så richtigt och redelige upgifwa och upteckna låta, som the med swornom ede besanna kunna. Hwar som theremot finnes hafwa något upsåteligen undandölgt, eller falskeligen upgifwit; plickte effter omständigheterne.

2 §. Nu lembnar man arff effter sig å landet: tå skall thet Häradshöfdingen tillkänna gifwas, och han äger

1) *Innan 7 och 8 §§ öfverkorsades, hade 8 § blifvit korrigerad sålunda:* Nu kan så hända — — komma, och att the sedan döö utan barn och bröstarfwingar; gånge tå thermed som om annat arf, så framt the icke sielfwe annorledes therom förordnat. *I marg. vid samma 8 § finnes ett öfverstruket förslag, så lydande:* § 8. Med arf effter oächta barn och horebarn, gånge som om annat arf. *Den i Bearbetn. före 1723 intagna paragrafen, som står i marg vid ursprungliga 7 §, hade bort betecknas såsom § 9, då föreg. § 6 ändrats till § 8.*

2) *Utstruken marg.-anteckning:* NB corrigeras till Stijlen.

1726 års förslag.

X. Cap:

Om Egendomens laga Upteckning efter then döda.

§ 1. När dödsfall tijmar, tå skall, chwad förord giorde äro, then effterlefwande maka, eller om then eij till är, then dödes arfwingar eller the som egendomen om händer hafft, altsammans i Boet, så löst som fast sådant som thet wijd dödstijman war tillijka med alla skriffter och handlingar fordringar och giäld uti samtelige wederbörandes närwaro richtigt uppgifwa och noga uppteckna låta, och samma uppteckning, ther then giälla skall med sådan edelig förplichtelse underskrifwa at intet med willja och wettskap är utelemnat och undandölgdt utan alt richtigt uppgifwit. Ware och plichtige ther så fordras then samma med lijflig Ed at besanna. Är egendomen å landet eller sådan som ärfwes effter landsrätt kalle tå gode män som effter bästa förstånd then wärdera och uppteckningen jämwäl underskrifwa: men lyder arfwet under Stadzrätt tå skole Borgmästare och Råd nemna twenne eller flere redelige män som thet förrätta [1].

1730 års förslag.

IX. Cap.

Om ägendommens laga uptekning effter then döda.

1 §. När dödsfal timar, tå skall man eller hustru som annanthera lefwer effter ehwad förord giorde äro, richtigt upgifwa och låta noga uppteckna altsammans i boet, så löst som fast, sådant som thet wid dödstiman war, tillika med alla skriffter och handlingar, fordringar och giäld, uti arfwingarnes eller theras förmyndares eller ombudsmäns närwaru; skrifwe ock samma upteckning under ther then giälla skal, med edelig förplichtelse, at intet med wilja och wetskap är dölgt och utelemnat, utan alt richtigt upgifwit; och ware äntå plichtig, ther så fordras, then med liflig ed at besanna. Lefwer ej man eller hustru, gifwe tå arfwingarne upp egendomen till uppteckning eller the som then wijd dödsfallet om händer hafft, och skrifwe uppteckningen under, som nu är sagt [a]). Är egendommen å landet, eller sådan som ärfwes effter Landzrätt, kalle tå goda män, som effter bästa förstånd then wärdera, och skrifwa uppteckningen jembwäl under; men lyder arfwet under Stadzrätt, tå skola Borgmästare och Råd, nämna twänne eller flere redelige män, som thet förrätta.

1734.

Kap. 9.

§ 1.

1) *Denna §, som utgör sammandrag af ursprungliga textens § 1 och § 2, är i sin helhet skrifven i marginalen. Sistnämda två §§ afvika från Bearbetn. före 1723 i följande:* 1 §. Dör — — lemnar efter sig löst eller fast gods — — som thet gods om händer — — § 2. — — Häradshöfdingen kunnogas — — Råd genast — — män. Stånde dock frälseman fritt — — andra.

a) *Hit är paragrafens text skrifven å ett särskildt blad, med öfverskrift:* Cap. IX: ErfdaB: § 1.

1717 års förslag.

1694. Kap. 12. tienst, eller eliest af förmöget wilkor; gifwe tå then effterlemnade maken, eller arfwingen, eller förmyndaren, Häradshöfdingen i orten thet tilkiänna, som antingen sielf, eller igenom någon i thes ställe tilordnad, jemte en annan edsworen man af Nemden thenna upteckning ofördröijeligen bewista och noga tilse skall, at alt behörigen i acht tages. Är han bonde; eller är sterbhuset af ringa willkor, eller Häradshöfdingen eij så när wid handen; kalles tå thertil antingen Länsmannen, eller en, eller twå af Nemden, tillika med en annan beskedelig man af nästa grannar, som upteckningen skriffteligen författa kan med theras Namn och bomärken som theröfwer warit. Faller arfwet i Staden; anlite tå then effterlemnade maken, eller arfwingen, eller förmyndaren, som under stadsrätt lyder, Borgmästare och Råd therom, och förordne the strax thertill twänne eller flera redeliga män, eftersom sterbhusets beskaffenhet thet fordra kan. Wari dock adelen så å landet som i städerne obetagit, att kalla och bruka några af Hofrättens medel, eller andra, effter theras behag och godtfinnande, wid sådane upteckningar och arfskifften.

§ 3. 3 §. Upteckningen på all ägendomen effter then döda må icke längre upskiutas, än til thet högsta tre månader effter dödsfallet; hwaruppå Hofrätterna och andre domare på landet och i städerne noga upsicht hafwa böra. Men äro therwid the omständigheter, som intet upskåf med upteckningen tåla; låte tå thesse förenämde, när the therom anlitas, alt, effter som nu sagdt är, utan drögsmål uptecknas; eller, om thet icke strax skie kan, förseglas, eller i förwar och säkerhet sättias, til thess upteckningen så snart thet sig giöra låter, kan fullbordas: doch lämnes domaren fritt, hwad han til sterbhusets behof och nytto nödigt pröfwar.

Bearbetningen före 1723.

straxt sielf, eller igenom någon i sitt ställe med en eller flere af Nemden bijwista upteckningen och noga tillse, at alt wäl och lagligen förrättat warder. Är arfwet af ringa wärde; tå må Länsmannen thertill kallas med en, eller twå af Nemden, doch skall thenna förrätning wijd nästa Häradzting upwijsas och pröfwas. Lyder arfwet under Stadzrätt; tå skola Borgmästare och Råd straxt thertil förordna twänne eller flera redeliga män, doch stånde frälsisman fritt så å landet som i staden att therwijd bruka några uhr Hofrätten eller andra.

3 §. Upteckning må icke längre upskiutas, än högst tre månader effter dödsfallet; och hafwi domaren noga upsicht therå: men ther intet upskåf tålas kan; warde tå alt, effter som nu sagdt är, genast uptecknat; eller förseglat, och i säkert förwar satt.

1726 års förslag.

2 §. Med upteckning må ej längre upskiutas, än högst tre månader efter dödsfallet, och ligge ther domarens wårdnader å. Kan ej något upskåf tålas; warde tå alt, effter thy som nu sagt är, genast uptecknat, eller förseglat, och i säkert förwar satt[1]).

1730 års förslag.

2 §. Med uptekning må eij längre upskiutas, än högst tre månader effter dödzfallet, och ligge ther dommarens wårdnader å: Kan eij något uppskof tålas, warde tå alt effter thy som nu sagt är genast uptecknat, eller förseglat, och i säkert förwahr satt.

1734. Kap. 9.

§ 2.

1) *Ursprungliga texten qvarstår i 2 § oförändrad.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 12. § 4. 4 §. Är boet widlyftigt, eller så beskaffat, at thet icke så strax eller innan förenämde tid kan upteknas; och anhåller then som thet upgifwa bör, om något upskåf; förelägge tå domaren wiss dag och tid thertill, effter som han thet nödwändigt pröfwar: dock må — — — utan thes wigtigare orsaker tillåtas: Hafwe imedlertid domaren noga inseende therå, att intet af thy godse må förkomma eller förderfwas.

§ 5. 5 §. När ett bo således noga upptecknat är; låte tå then öfwerlefwande maken, eller arfwingen eller thes förmyndare wid nästa ting å landet, men inom tredie Rådstugudag i städerne thet intekna, och en afskrifft af samma uptekning uti rättens förwaring ingifwa. Men the af adelsståndet inlägga then i Hofrätten inom 6 wekor effter thet then är förrättad. The upteckningar af boet som således i Rätterna inläggas, kunna förseglas af them, som theröfwer warit hafwa, och oupbrutna sedan i rätten förwaras, til thes therpå wid laga tillfälle kan fordras[1]).

§ 6. 6 §. Försumar sig then effterlefwande maken eller arfwingen, richtigt och i rättan tid all boets förmögenhet således att upteckna, som — — — domaren läggin honom en annan wiss tid före til upteckningens förrättande: försumas then; böte femtio daler: sker thet eij, tå tredie gången tid thertill förelagd blifwer; böte hundrade daler; och sättie tå domaren ägendommen — — hafwa nyttiat, eller

Bearbetningen före 1723.

4 §. Är bo widlöftigt, eller så beskaffat, at thet icke straxt eller innan förenämde tid kan uptecknas; tå skall domaren wiss dag thertill föreläggia: dock må ingalunda sådant upskåf til andras förfång och utan wigtiga orsaker tillåtas.

5 §. Nu är bo således noga uptecknat; tå skall man å landet wid nästa häradsting, och i staden inom tredie Rådstugudag en afskrifft af samma upteckning hos domaren ingifwa och förwara låta. Then rätt som omyndige barn theruti äga, warde jemwäl intecknad. Af frälsismän inlägges slijk uti Hofrätten inom 6 wekor. Thesse upteckningar kunna förseglas af them, som theröfwer warit hafwa, och sedan lembnas i Rätten oupbrutna, til thes man wid laga tilfälle them behöfwer öpna.

6 §. Försumar man, att richtigt och i rättan tid alt således upteckna, som nu sagdt är; böte tiugu daler, och domaren föreläggin annan wiss tid: försumas then; böte femtio daler: sker thet eij äntå; böte hundrade daler; och domaren sättie tå ägendom under qwarstad, och låte then upteckna. Finnes arfwinge imedlertid hafwa then egendom nyttiat eller förwaltat til andras förfång; niute tå[2]) ingen upteck-

1) *I marg. står en öfverstruken anteckning, så lydande:* Denna § lämpas effter nya förordningen om inventeringen som wäntas blifwa publicerad af Kongl. Hoffrätten.

2) *Ordet* tå *är utstruket med blyertsstreck.*

1726 års förslag.

3 §. Är bo widlöftigt, eller så beskaffat, at thet ej genast, eller inom förenämde tid kan uptecknas och sådant i rätten angifwes; lägge tå Domaren wiss dag före. Dock må ingalunda sådant upskåf androm til förfång, och utan wichtiga orsaker skie[1]).

§ 4.[2]) Nu är Boet upptecknadt, tå bör en afskrifft af uppteckningen antingen öppen eller förseglad hoos domaren ingifwas inom en månad ther effter, men uti Härads Rätten wijd nästa ting, ther någon af arfwingarne är omyndig eller uthrijkes stadd. Warde och then rätt lagligen intecknad, som omyndig eller uthrijkes wistande uti arfwet äger[3]).

§ 5. Försummar then effterlefwande make utan laga förfall at i rättan tijd låta upptecknа egendomen som nu är sagt miste fierdedehlen af alt hwad then i samfält Bo äger, och tage arfwingarne hälften ther te till dröjsmåhlet icke wållande äro och then andre hälften falle tc fattige till; är thet någon annan böte 50 dal. till treskiptes och domaren sättje godzet i qwarstad och låte laga uppteckning ter å skie[4]).

1730 års förslag.

3 §. Är Bo widlyfftigt, eller så beskaffat att thet eij genast, eller innom förenämde tijd kan uptecknas, och sådant i Rätten angifwes, lägge tå Domaren wiss dag före. *1734. Kap. 9. § 3.*

4 §. Nu är Boet uptecknat, tå bör en afskrifft af upteckningen antingen öppen eller förseglad hos domaren ingifwas innom en månad thereffter, men uti HäradzRätten wid nästa Ting, om någor af arfwingarne är omyndig eller utrikes stadd. Warde och then rätt hoos domaren antecknad, som omyndig eller utrikes wistande uti arfwet äger[a]). *§ 4.*

5 §. Försummar then make som efſterlefwer utan laga förfall att i rättan tijd låta uptecknа ägendommen, som nu är sagdt, miste fierdedehlen af alt hwad then i samfält bo äger, och tage arfwingarne hälfften ther af, ther the till drögzmåhlet icke wållande äro, och then andra hälfften falle till the fattige; är thet någon annan, böte femtijo dahl:r till treskiptes[b]), och domaren sättie godzet i qwarstad, och låte laga upteckning therå skie. *§ 5.*

---

1) *Ursprungliga texten i 3 § qvarstår oförändrad; under bearbetningen har dock tillagts:* och sådant i rätten angifwes.

2) *§§ 4—7 äro samtliga skrifna i marg.*

3) *Ursprungliga 4 § afviker från 5 § i Bearbetn. före 1723 i följande:* Nu är boet noga — — man å nästa Häradsting — — låta. Warde ock then rätt intecknad, som omyndiga barn theruti äga. Af frälsemän må thet inläggas uti — — öpna.

4) *Paragrafens ursprungliga text afviker från 6 § i Bearbetn. före 1723 i följande:* Försumar — — alt upteckna, som nu är sagt; — — femtio daler, och domaren sättie godset under qwarstad - — Hafwer arfwinge imedlertid nyttiat och förwaltat godset androm til förfång; niute ingen uptecknings rätt mera, utan sware — — gods.

a) *Enligt det 1731 framlagda förslaget har 4 § denna lydelse:* Nu — — ther efter. Men uti — — Ting. Om någor — — stadd; warde ock — — äger.

b) *Det 1731 framlagda förslaget saknar:* till treskiptes.

1717 års förslag.

1694. til andras förfång, ägendomen, eller någon del theraf förwaltat; niute tå — — —, ehwad then tilgrepna ägendomen thertil förslår, eller eij. War arfwingen omyndig, tå arfwet föll, och förser sig förmyndaren på sätt som nu sagt är; wari arfwingen saklös, när han på ed upgifwer alt thet han af arfwet niutit; och betale förmyndaren the föresatta witen af sino egno godse.

Bearbetningen före 1723.

ningsrätt mera til godo, utan sware till fulla giälden, ehwad ägendommen tilräcker, eller eij. Bryter förmyndare: wari arfwinge saklös, tå han med swornom ede upgifwer alt thet han af arfwet niutit; och förmyndare betale the föresatta witen af sitt egit godz.

Kap. 13.

XIV. Cap:

Hwad som af bo oskipto bör afgå, förr än skiffte må ske.

§ 1. 1 §. Nu är alt som i thens dödas bo finnes rätteligen upteknat; afskilies tå therifrån alt thet gods som androm tilkommer, och utgifwes utan afkortning: som äro Konungens och thes Kronos inkomster, eller hwad thet är, som til thet gemena bästa hörer; Kyrkio-, Scholo-, Hospitals och alla slika medel som under thens dödas förwaltning stått; så ock thet som är länt, eller til förwaring anförtrodt, om thet tå är i boet behållit; jämwäl under hans förwaltande satte barnapenningar; bolagspenningar; bortstulne saker them

XIII Cap.[1]).

Hwad som af bo oskipto bör afgå, förr än arff må skifftas.

1 §[2]). Nu är allt rätteligen uptecknat; warde tå theri från afskilt alt thet som androm tilhörer.

1) *I marg:* Heic incipit novum caput, et qdm̃ XIII. *Antagligen har detta nya kapitel, hvaraf icke finnes något spår i originalet, blifvit i samband med omarbetningen af 22 kap. utarbetadt på ett särskildt blad; och säkerligen torde det icke synnerligen mycket hafva afvikit från ursprungliga texten i 11 kap. af 1726 års förslag. (Jfr noterna derstädes.)*

2) *Marg.-anteckning:* NB. § 1 et 2 finnas uti Handelsbalker. §§ *1, 2 äro derför, efter det de till en början erhållit den i texten angifna kortare lydelsen, öfverkorsade. Jfr för öfrigt § 6 i 1726 års förslag och § 5 i 1730 års förslag.*

1726 års förslag.

§ 6. Är Boet giäldbundit, och then maka som efterlefwer eller arfwingarne sättja sig i förwaltning af egendomen och then för uth eij upteckna låta niute ingen upptecknings förmån utan sware till fulla giälden, ehwad egendomen till räcker eller eij. Bryter förmyndare ware arfwinge saklöös tå han med swornom Ede uppgifwer alt thet han af arfwet niutit, och förmyndaren betale the föresatte böter af sitt egit godz[1]).

§ 7. Hwar som något uppsåteligen undandölljer eller falskeligen uppgifwer hafwe förbrutit thes andel ter uti och betale entå så mycket som undandolgt är till arfwingarne böte och för mened som i RättegångzB. Cap. § sägs. Är thet betiente som egendomen uppgifwa borde stånde Tiufz rätt[1]).

XI. Cap:

Huru död mans gäld bör gäldas.

1 §. Dör man, och är gäld efter honom; tå gäldes gäld hans af bo oskipto, och arfwingarne skifte thet åter är. Ingen hafwe wåld skifta något arf, eller testamente taga, förr än gäld gulden är. Räcker egendomen icke till giäldens betahlning ware arfwinge frij för thet som brister tå han intet af thet arf niutit[2]).

1730 års förslag

6 §. Är boet gäldbundit, och then maka som lefwer effter, eller arfwingarne, sättia sig i ägendommen, then the förut eij upteckna låtit, niute ingen uppteckningz förmån, utan sware till fulla gällden, ehwad ägendommen räcker till eller eij. Bryter förmyndare; ware arfwinge saklös, tå han med swornom Eede upgifwer alt thet han af arfwet niutit; och förmyndaren betahle the föresatte böter af sitt egit godz. *1734. Kap. 9. § 6.*

7 §. Hwar som dölljer något upsåteligen undan, eller falskeligen upgifwer, hafwe förbrutit thess andehl theruti; och betale äntå till arfwingarne så mycket som undandölgt är, Böte och för mened, som i Rättegångz Balcken sägs. Är thet Betiente i Huset som borde ägendommen upgifwa, stånde Tiufs rätt. *§ 7.*

X Cap: *Kap. 10.*

Huru gäld wid dödsfall gäldas bör.

1 §. Dör man, och är gäld i boet, tå skall then af oskiffto gäldas, och arfwingarne skifften thet åter är. Jngen hafwe wåld skiffta något arf, eller Testamente taga, förrän gäld gulden är. Räcker ägendommen eij till gäldens betalning, ware arfwinge fri för thet som brister, tå han intet af thet arf niutit. *§ 1.*

---

1) *Se not. 2 å sid. 185.*

2) *1 § har ursprungligen haft följande lydelse:* Dör — — är. Ingen hafwer wåld skifta något arf, förr än gäld gulden är. Är ej godset mera än gälden; gånge thet alt i betalning. Fins ej gods til, tå är ondt ther penningar taga, som inga äro til, och arfwingar waren saklöse. *Häraf äro de två sista punkterna, midtför hvilka den här ofvan i texten intagna sista punkten står i marg., allenast understrukna. Jfr 21: 1 i Bearbetn. före 1723.*

	1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 13.	ägaren kan i boet igenfinna; wilkorligen gifne gåfwor som återbäras böra wid gifwarens död; lefwererade men icke borgade saker eller penningar att kiöpa något före [åt][1]) androm, eller androm at tilställa, om the kunna bewisas och igenfinnas i boet, med mera sådant.	
§ 2.	2 §. Gånge sedan af boo oskiffto en skiälig, och ther något jäf är, af domaren pröfwad och gillad måttelig begrafnings omkostnad effter hwars och ens stånd och wärde.	2 §. Sedan gånge af boo oskiffto en skiälig begrafnings omkostnad[2]).
§ 4.	3 §. Sammaledes gånge morgongåfwa och testamente så å landet som i staden af thens andel som gifwit hafwer, sedan giäld guldin är[3]).	
§ 5.	4 §. Hafwer — — — — — — — — — gäld och skuld betalt; tå bör hwad af then oskyldiga makans andehl thertill är tagit samma maka eller thes arfwingom wid skifftet utaf thens andras andel ersättias och godtgöras: — — — förmon.	4 §[4]). Hafwer enthera maken under warande ächtenskap med bägges theras andel i bo oskiffto sin enskijlta gäld betalt; tå bör sådant wid skifftet utaf thens andras andel godtgiöras: dock med förbehåll af andras bättre rätt och förmon.
§ 6.	5 §. Nu — — — — — — — — — — — — delningen honom som miste eller thes arfwingom jämgodt wederlag — — — — — föryttrad; förnöije tå then maken som then andras arfwejord til godo niutit, honom eller hans arfwingar af sin andel så mycket igen, som — — — före.	5 §. Nu hafwer enthera maken försålt thens andras odaljord til sin enskijlta nytta; sättin tå wid delningen jämgodt wederlag af sina odaljord i stället igen. Är jorden til bäggetheras nytto föryttrad; upfylle tå then som then andras arfwejord til godo niutit, af sin andel så mycket, som han eller hon effter sin gifftorätt i boet kommer at swara före[5]).
§ 7.	6 §. Finnes i sterbhuset ingen jämgod obeswärad jord eller — — —	6 §. Finnes ingen jämgod jord eller annan ägendom, hwarmed then

1) *I originalet står:* att.

2) *I marg.:* NB: Lundii adj: *Se rörande denna § not. 2 å sid. 186.*

3) *I marg.:* Om morgongåfwo införes uti Gifftmålabalk och om testamente bättre fram, där enkannerl. om testament handlas. *Häraf är senare delen om testamente utstruken. Jfr § 1 i 1726 års förslag och 17: 6 i 1730 års förslag. Angående morgongåfva se* Winroth, Förslagen till Giftermålsbalk *etc. sid. 47, § 3.*

4) *I marg.:* § 4. 5. 6 transporteras tl gifftmålabl *Dessa §§ äro dock icke öfverkorsade. Jfr* Winroth, *a. st., sid. 59—60, §§ 5, 7, 8 i 1723—30 års förslag N:r 2 kap. 11. Vid jemförelse emellan här ofvan i texten intagna §§ 4—6 och ursprungliga texten i nyssnämda förslag till Giftermålsbalk visar sig, att anförda §§ 5, 7, 8 icke äro dit direkt öfverförda från Ärfdab, utan att de före renskrifningen af originalets grundtext blifvit omredigerade.* 5) *Se näst föregående not.*

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734.
Kap. 10.

1694 Kap. 13.

1717 års förslag.

— utan hennes bewisliga samtyckio såld; söke tå hon eller hennes arfwingar, ther hon före mannen död är, innan natt och åhr effter hennes död samma försålde arfwejord med laga dom igen, af then som henne olagligen kiöpte eller i handom hafwer. Men är theraf något kommit til bäggintheras bos nytto; behålle tå hustrun eller hennes arfwingar hennes andel theruti, som förr är sagdt.

§ 8. 7 §. Eij må någor arfwinge til arfwet träda, eller om the flere äro, thet sin emellan skiffta, innan all witterlig gäld är guldin som förr är sagdt: giör thet någor; sware tå til fulla gälden, ehwad arfwet warit litet eller mycket, och stånde i thy måle uti skuldfordrarens macht, at söka för sin fordran ehwad han will hela sterbhuset, eller then af arfwingom, som honom kan lägligast falla

§ 9. 8 §. Yppar sig then dödas giäld sedan arfwet effter honom är skifftat, och war then när delningen skedde aldeles okunnig; waren tå arfwingarne befriade, när the effter giord uptekning öfwer boets förmögenhet samt richtig delningslisto med swornom ede ifrån sig lefwerera alt hwad the emottagit; eller, ther thet woro förskingrat, tå thes rätta wärde, jemte alla the wanliga och bewisliga räntor som ägendomen af sig kastat, när arfwet togs: doch utan ränta och winning på samma räntor, samt oberäknat, hwad arfwingen med sin flit och försichtighet

Bearbetningen före 1723.

föryttrade återgiäldas kan: är tå hustruns jord med hennes egit samtyckie såld; wari hennes egen skada thet som kommer at brista: är jorden henne oweterligen eller utan hennes samtyckio såld; söke tå hon, innan natt och åhr effter mannens död, eller hennes arfwingar, om hon förr än mannen död är, innan samma tid effter hennes död samma försålde arfwejord med laga dom igen, och then som olagligen kiöpte eller i handom hafwer[1]).

7 §. Skifftar man eller tager arf, innan all witterlig gäld är guldin; sware tå til fulla gälden, ehwad arfwet warit litet eller mycket, och stånde uti thy måle skuldfordraren fritt, at söka för sin fordran ehwad han will hela sterbhuset, eller then af arfwingom, som honom kan lägligast falla[2])

8 §. Yppar sig then dödas giäld sedan arfwet är skifftat[3]); waren tå arfwingarne befriade, när the effter giord uptekning samt richtig delningslisto med ede återbära alt hwad the emottagit; eller, ther thet woro förskingrat, tå thes rätta wärde: doch niute arfwingen för all nödig omkåstnad och nyttig förbättring en skiälig wedergällning[2]).

---

1) *Se not. 4 å sid. 188.*
2) *Sedan §§ 7, 8 blifvit sålunda korrigerade, hafva de utstrukits.*
3) *I marg.:* Conferat. cum cap. i handelsbalkar om gäldbundne hus.

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734. Kap. 10.

2 §. Skiftar man arf utan laga upteckning, och förr än all wetterlig gäld gulden är; sware tå til fulla gälden, som förr är sagt: Och hafwe then fordrande macht at söka alla arfwingarna, eller hwilkenthera han hälst wil[1]).

2 §. Skiffter man arf utan laga upteckning, och förr än all witterlig giäld gulden är: sware tå till fulla giälden, som förr är sagt, och hafwe then fordrande macht att söka alla arfwingarne, eller hwilckenthera han hälst will. *§ 2.*

3 §. Yppar sig giäld effter then döda, sedan arf skiftat är; tå skola arfwingar bära thet arf åter med swornom ede, så och uthgifwa the ter af upburna räntor. Är arfwet förskingrat; betale tå thes rätta wärde; och ware sedan saklöse. Dock måge the niuta skiälig wedergällning för all therå giord nödig kåstnad[2]).

3 §. Är giäld okunnig, och yppar sig sedan arf skifftat är, tå skola arfwingar[a]) med swornom Ede bära thet arf åter, eller thes wärde, om thet förskingrat är, gifwe och the räntor uth som the theraf upburit, dock eij ränta på Ränta, eller hwad the med sin försichtighet och flit hafwa förtiänt; och ware sedan saklöse; niute och skiählig wedergiällning för all nödig och nyttig kåstnad, then the å arfwet giort hafwa. *§ 3.*

---

1) *Ursprungligen har 2 § lydt sålunda:* Nu skiftar man — — til fulla gälden, ehwad arfwet är mera eller mindre, som tilförene i XI. Cap: 6 § (*rättadt till:* X Cap: 7 §.) sagt är: och hafwe målseganden macht at söka — — wil.

2) *Ursprungligen har 3 § lydt sålunda:* Yppar sig then dödas gäld, sedan — — thet åter med swornom ede. Är thet förskingrat och ej mera til; betale — — kåstnad.

a) *Det 1731 framlagda förslaget:* arfwingarne.

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694. therigenom eliest förtienat; niute ock arfwingen för all bewislig omkåstnad och nyttig förbättring en skiälig wedergällning.

Kap. 14.

XV. Cap:

Huru arfwingar emellan förhållas skal, när the i oskiffto bo sammanlefwa.

§ 1. 1 §. Sedan sterbhusets förmögenhet rätteligen är uptecknad, och gäld betald, stånde tå uti arfwingarnes, eller theras förmyndares behag, om the omyndige äro, ehwad the i bo oskiffto lefwa, eller straxt skiffta willia; doch så, att thet utan någors förfång sker.

§ 2. 2 §. Åsämjes them att lefwa i bo oskiffto; upsättien tå sina bolags

Cap. XIV.

Om arfwingar som sammanlefwa i bo oskiffto.

1 §. Nu är then dödes Egendom rätteligen uptecknad, och gäld gulden; hafwin tå arfwingar wåld att i bo oskiffto sammanlefwa, om thet utan annars förfång skie kan.

2 §. Åsämjes them att lefwa samman i bo oskiffto; tå skola theras bo-

1726 års förslag.

4 §. Är gälden mindre än arfwet; och hafwer någor imedlertid sin arfslott förtärt eller förslöst, och gitter ej återbära, eller sin del i gälden gälda: tå måge hans medarfwingar ej mera gifwa ut, än hwar sin del i gälden, och ej swara til thet som brister. Samma lag ware om them, som testamente fådt hafwa[1]).

5 §. Nu fruchtar man, eller wet, gäld wara efter then döda; och är owiss, om han för samma gäld må kunna befrias eller huru stor den blifwa kan: låte tå Rätten thet weta, och tage sedan arf eller testamente emot full borgen[2]).

6 §. Räcker ej gods til fulla gälden; eller fins annars mans gods i bo: gånge tå therom, som i Giftmålabalkens Cap: och Handelsbalkens Cap: urskils[3]).

1730 års förslag.

1734. Kap. 10.

4 §. Nu fruchtar man, eller wet, gäld wara effter then döda; och är owiss, om han för then gäld må kunna befrias, eller huru stor den blifwa kan: låte han[a]) tå Rätten thet wetta, och tage sedan arf eller Testamente emot full borgen. *§ 4.*

§ 5. Räcker eij gods till fulla gälden, gånge ther om som i giftmåhls- och Handelsbalkerna urskils[b]). *§ 5.*

XII. Cap:

Om arfwingar, som sammanlefwa i bo oskifto.

1 §. Nu är then dödes egendom, uptecknad, och gäld gulden; åsämjer arfwingarne sedan at lefwa i bo oskifto samman och tet utan annars förfång skie kan tå skall skriffteligen uppsättjas med hwad wilkor the sig ther om förent, och twenne wittnen thet underskrifwa: försumma the thet och gitta elljest the wilkor icke lagligen

XI. Cap: *Kap. 11*

Om arfwingar som lefwa samman i Bo oskipto.

1 §. Nu är then dödas ägendom uptecknad, och gäld gulden: åsämjer arfwingarne sedan, att lefwa i Bo oskiffto samman och thet utan annars förfång skie kan, tå skall skriffteligen upsättias, med hwad wilckor the sig therom förent, och twänne wittnen thet underskrifwa; försumma arfwingar thet, och gitta elliest the wilckor icke lag- *§ 1.*

1) *I marg.:* Denne § lemnas ute effter pluralitetens mening i Kl. LagCommission. *Dock är af paragrafen ej mera öfverstruket än näst sista punkten, hvilken varit så lydande:* Så skal hwar sin gäld ensamer gälda, och ingen annars lott förwärka. *Paragrafen finnes ej i 1730 års förslags ursprungliga text. Jfr 22: 3 i 1717 års förslag.*

2) *5 § har ursprungligen lydt sålunda:* Nu — — owiss, om man för samma gäld må kunna befrias; låte tå thet Rätten weta — — borgen. *Jfr 21: 2 i Bearbetn. före 1723.*

3) *I 6 § har ingen ändring i ursprungliga texten egt rum. Jfr 1 § i 1717 års förslag och i Bearbetn. före 1723.*

a) *Ordet* han, *som i ursprungliga texten är utstruket, men derefter skrifvet öfver raden, förekommer icke i det 1731 framlagda förslaget.*

b) *§ 5 är i sin helhet skrifven i marginalen.*

1717 års förslag. / *Bearbetningen före 1723.*

1694. wilkor skriffteligen, i twänne goda mäns närwaro: försummas thet; stånde tå til theras — förbättras, eller — andras lättia och förseende förwärras kan. Omyndiga[1]) barns rätt blifwe ock oförkränkt, til thes the sina laga förmyndare bekommit hafwa.

lags wilkor skriffteligen upsättias, i twänne gode mäns närwaro: eller stånde til theras egit äfwentyr, ehwad boet igenom thens enas flijt och arbete förbättrat, eller igenom thens andras wållande förwärrat warder. Doch må eij slijkt bolag slutas, förrän omyndig med förmyndare försedd är.

Kap. 15.

XVI. Cap:

Cap. XV.

Huru arf skifftas och utdelas skall.

§ 1. 1 §. Willia en eller några af arfwingarna til skiffte träda, och the andre thet wägra eller uppehålla, ålite tå then som skiffta will, Domhafwanden å orten, ther sterbhuset är, och förelägge han samteliga arfwingarna wiss tid att sammankomma, til then ort, hwarest skifftet ske bör. Komma the hwarken sielfwe, eller någon theras fullmächtig til föresagdan dag; eller är någor å så långwägad ort stadder, att — — ; förordne tå rätten någon som förträder thes rätt och ställe wid arfsdelningen: doch så, att honom, som frånwarande är och laga förfall hafwer, lemnas tre månader — — — — bekommit, lagligen therå att tala.

§ 2. 2 §. Dör enthera af föräldrarna, och lefwer then andre med bägges thera barn effter: — — — theras andel

1 §. Nu willia några el:r en af arfwingarna til skiffte träda, men the andre wägra eller uppehålla, tå skall domaren föreläggia them alla wiss tid att sammankomma, til then ort, ther skifftet ske bör. Komma the hwarken sielfwe, eller theras laga fullmächtig; eller är någon så fierran stadder, att intet bud inom föresattan dag kan till och ifrån honom komma; förordne tå domaren någon som företräder hans rätt och ställe wid arfsskifftet: doch stånde honom fritt, ther han wijsar laga förfall, att inom tre månader sedan han therom kundskap fick, lagligen therå tala.

2 §. Dör Fader eller Moder, och lefwa bägges thera barn effter: äro barnen myndige, och begära theras del i arfwet; eller pröfwar Domaren, tå barnen omyndige äro, icke rådeligit

1) *I originalet står:* omyndigas.

1726 års förslag.

wijsa komme tå på theras egit äfwentyr, ehwad boet igenom then enes flit och arbete förbättrat, eller igenom thens andres wållande förwärrat warder. Men ther någon af arfwingarne är omyndig må ingen förening om slijkt Bolag skie för än han förmyndare fådt och thess samtycke ther till gifwes.

§ 2. Nu will en eller flere och icke alle arf skiffta hafwe then witsord som skiffta will[1]).

XIII: Cap:

Huru arf skiftas skal.

§ 1. När arf skifftas skall tå skola arfwingarne wiss dag ther till uthsättja och till then ort sammankomma ther arfskifftet skie skall: Kunna the sig ther om eij förena tå skall domaren arfwingarne tijd till thet skifftet föreläggia. Är någon af them så fierran stadder at intet säkert bud kan till eller ifrån honom komma förordne tå domaren någon som then frånwarandes rätt kan i acht taga[2]).

2 §. Dör Fader eller Moder, och lefwa bägges thera barn efter; äro barnen myndige, och begära theras del i arfwet; eller pröfwar Domaren, tå barnen omyndige äro, icke rådeligit

1730 års förslag.

ligen wijsa, komme tå på theras egit äfwentyr, ehwad Boet igenom then enes flit och arbete förbättrat, eller igenom then andres wållande förwärrat warder. Är någor af arfwingarne omyndig, tå må eij någon förening om slikt bolag ske förrän then förmyndare fådt, och förmyndaren sitt samtycke thertill gifwer. *1734. Kap. 11.*

2 §. Nu will en eller flere, och icke alle, arf skiffta, hafwe then witzord, som skiffta will. *§ 2.*

XII: Cap: *Kap. 12.*

Huru arf skifftas skall.

1 §. När arf skall skifftas, tå böra arfwingarne wiss dag thertill utsättia och till then ort sammankomma ther skifftet skie skall: Kunna the sig therom eij förena, lägge tå domaren arfwingarne tid och ort före till thet skiffte. Är någor af them så fierran stadder, att eij säkert bud kan till eller ifrån honom komma, förordne domaren någon som then frånwarandes rätt i acht tager. *§ 1.*

---

1) § *2 är tillagd i marg. Jfr början af 15: 1 i Bearbetningen före 1723 samt följ. not.*

2) § *1 är h. o. h. skrifven i marg. Ursprungliga texten har afvikit från Bearbetningen före 1723 i följande:* Nu wil en eller flere, och icke alle arf skifta; hafwe then witsord, som skifta wil. Och tå skal Domaren föreläggia arfwingarna wiss tid. — — arfskiftet ske bör. Blifwer någor ute, och kommer ej hans laga fullmächtig — — komma; nämne tå Domaren någon i hans ställe. Dock — — lagligen å thet skifte tala. *I sammanhang med omredigeringen af denna § synes § 2 i näst föreg. kap. hafva tillkommit.*

1694.	*1717 års förslag.*	*Bearbetningen före 1723.*
Kap. 15.	then arfwet — — — — plichtig — — Träda — — — — — i annat giffte — — — — afwitra sina barn; plichten — — — — förmäles.	wara att låta arfwet hos fader eller moder längre innestå; wari tå then som arfwet i handom hafwer, skyldig thet at utgifwa, innan then dag som domaren förelägger. Träder fader eller moder i andra giffte, och icke först afwitrar sina barn; plichte som i Gifftomålabalken stadgat är.
§ 3.	3 §. Alt arfskiffte så å landet som i städerna förrättes på lika sätt uti redeliga och trowärdiga Mäns närwaro, som tilförene om boets uptekning stadgat är.	3 §. Alt arfskiffte skall förrättas uti redeliga och trowärdiga Mäns närwaro på lika sätt, som tilförene om egendommens uptekning sagdt är.
§ 4.	4 §. Thesse — — — — — eller löst, — — eller utestående — — — — — therigenom må blifwa förfördelad; ock niute tå hwar — — lott kan tillfalla; med mindre arfwingarna emellan, om the alle myndige äro, åsämjas kan, utan lottande sina andelar att taga: hwilket wari tå äfwen så gilt — med lottande undfångit. Ther omyndige arfwingar äro, må intet arf utan lottkastning skifftas: sker skiffte annorlunda; wari thet ogilt, såwida then omyndige thet i laga tid — klandrar.	4 §. Thesse män skola alt arfwet fast, och löst, redbart, och utestående skuld, uti så lika lotter emellan arfwingarna läggia, att ingen therigenom lijder. Sedan behålle hwar och en thet som honom medelst lott tillfaller; åsämjes arfwingar, ther the alle myndige äro, att utan lottande dela arfwet sin emellan: wari thet äfwen så gilt, som hade hwar sitt igenom lottande undfångit. Äro arfwingar omyndige, tå skall intet arf utan lottning skifftas: sker annorlunda; wari ogilt, om omyndig thet i laga tid, sedan han myndig warder, klandrar.
§ 5.	5 §. Hafwa föräldrarne bägge eller enthera sinom barnom något förut gifwit i fast eller löst; warde tå thet som gifwit war, å hwars och ens arfslott beräknat, när the framdeles til arfs träda effter fader eller moder: Dock så wida thet gifna i anseende til boets wilkor pröfwas af något wärde wara; och att	5 §. Nu hafwer Fader eller Moder sinom barnom något förut gifwit i fast eller löst, är thet af något wärde och hafwer eij Fader eller Moder therom annorlunda stadgat; warde thet tå beräknat: doch eij räntan eller nyttan theraf såsom i giftmålebalken sagt är[1]).

1) *Före denna slutliga redaktion hade 5 § erhållit följande, från 1717 års förslag afvikande lydelse:* Nu hafwer Fader eller Moder sinom barnom något förut gifwit i — — beräknat: Dock så wida thet som gifwit är pröfwas af något wärde wara,

1726 års förslag.

wara, at låta arfwet hos fader eller moder längre innestå; ware tå then som arfwet i handom hafwer, skyldig thet at utgifwa, innan then dag som Domaren förelägger. Träder fader eller moder i annat giffte, och icke först afwitrar sina barn; plichte som i giffta målabalken urskilt är.

3 §. Alle arfskifften skola ske uti redeliga och trowärdiga mäns närwaro, på lika sätt, som tilförene om egendomens upteckning sagt är[1]).

4 §. Wijd skifftet skall egendomen i fast och löst, redbart och utestående skuld, uti lika och jämgoda dehlar läggias, at ingen therigenom lider. Sedan behålle hwarthera, thet honom med lott tillfaller. Åsämjes arfwingar, ther the alle myndige äro, at dela arfwet uthan lottning; ware thet så gilt, som hade hwar sit med lott fångit. Äro arfwingar omyndige; tå skall eij arf utan lottning skifftas. Sker annorlunda; ware ogilt, om omyndig klandrar thet i laga tid, sedan han myndig warder.

5 §. Hafwer fader eller moder gifwit åt sina barn något förut i fast eller löst; är thet af något wärde, och hafwer ej fader eller moder therom annorlunda stadgat: warde thet tå beräknat; dock eij räntan eller nyttan theraf, såsom i giftomålabalken[2]) om hemfölgd sagdt är[3]).

1730 års förslag.

1734. Kap. 12.

2 §. Alle arfskifften skola ske uti redelige och trowärdige mäns närwaro, på lijka sätt, som tillförne om ägendomens upteckning sagdt är. *§ 2.*

3 §. Lefwer man eller hustru effter, tage tå först sin fördel uth, och thernäst sin gifftorätt i boet effter lottning. Är thet hustru, som effterlefwer, niute hon ock morgongåfwo sin af mannens deel, effter ty som i giffter-målsbalken stadgat är, arfwingarne skiffte sedan arfwet sin emellan[a]). *§ 3.*

4 §. Wid skifftet skall ägendommen i fast och löst, redbart och fordringar i jämgoda dehlar läggas, så att ingen therigenom lijder. Sedan behålle hwartera thet honom med lått tillfaller. Åsämjas arfwingar, ther the alla myndige äro, att dehla arfwet utan lottning; ware thet så gilt, som hade hwar sitt med lått fångit; äro arfwingar omyndige tå skall eij arf utan lottning skifftas. Sker annorlunda, ware ogilt, om omyndig klandrar thet i laga tid, sedan han myndig warder. *§ 4.*

1) *Utstruken marg.-anteckning:* NB. Conf. Cap. om uptekning.
2) *I marg.:* Cap. skal nämnas.
3) *Jfr § 9 i 1730 års förslag.*

a) *§ 3 står i marg.*

1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 15. föräldrarne hwarken skriffteligen, eller med wittnen munteligen annorlunda förklarat sin wilia; eller att barnen elliest gitta bewisa gåfwan wara owilkorligen gifwen [1]). Ther ock thet gifna kommer att beräknas barnomen; bör then theraf niutne räntan eller nyttan ther under icke förstås, som i Gifftomålom stadgas i 14:de Capitlet.	
§ 6. 6 §. Bekosta föräldrar uppå en eller flera af barnen något ansenligit til resor, bröllops kost, eller eliest utom — — — — — — och uptucktning; — — — — — — — — — — — antingen — — — — — eij.	6 §. Göra föräldrar uppå en eller flere af barnen märkelig bekostnad til resor, bröllop, eller annat utom theras nödtorfftiga födo, kläder och uptucktelse; stånde them tå fritt, mädan the bägge lefwa, att förordna, ehwad thet skall på arfslotten beräknas, eller eij.
§ 7. 7 §. Uti fast ägendom på landet, ther fader eller moder intet wist förordnat, huru med hwarthera jord skall effter theras död — — — — — — — — ; hafwin tå bröderne	7 §. Hafwer fader eller moder intet wist förordnat, huru med fasta Egendomen på landet skall effter theras död emellan barnen utan någontheras förfång förhållas; tå äge bröderne tagelotten för systrarna, både i fäderne och möderne; och äldste brodern eller hans manlige bröstarfwingar för the yngre bröder, dock i fädernet allena.
— således läggas och jämkas af goda och opartiska thertill förordnade Män, att wärdet är til nyttan aldeles jämngodt i thet fasta, eller ther något brister, upfylles tå med penningar eller andra lösören. Blifwa flere — — — kan; uthlöse tå then som — — äger, the andra — — — också — — — — — —	Lotterne skola så jämkas af goda och oweldiga Män: och ther något brister i thet fasta, tå skall thet uppfyllas med penningar eller andra lösören. Blifwa flere delachtige i en sätegård eller jord, som icke wäl delas eller klyfwas kan; tå må then som större delen, eller eliest större rätt och förmån äger, uthlösa the andra effter mätismanna ordom Samskylde äga ock tagelott för them som halfskylde

och ther föräldrarne hwarken — — ; eller om barnen icke gitta — — . Ther ock thet som gifwit är, blifwer barnomen beräknat, tå bör — — i Capitlet.

1) *I marg.:* NB: Lund: add: eij.

1726 års förslag.

6 §. Göra föräldrar å en eller flera af barnen märckelig kåstnad, til resor, bröllop, eller annat, utom theras nödtorftiga födo, kläder, och uptucktelse; therom måge the stadga mädan the bägge lefwa, hwad thet skal wid arfskifte beräknas, eller ej[1]).

§ 7. Uti fasta godz å landet ege Broder eller Broders Barn tagelott för Syster eller Systerbarn ehwem arfwet faller effter[2]). Samkulla äger och tagelott för Sunderkulla. Men är thet fädernes gods; hafwe halfbroder å fäderne tagelott för samsyster: och ehwarest flere samarfwingar äro; tå äga the å fädernet til fädernes, och the å mödernet til mödernes godsen tagelott. Är thet aflinge; hafwen the å fädernet tagelott för them å mödernet.

8 §. Faller eij flere än en Sätegård til arfs, äge tå Broder taga sin lått ther uti, och Syster sin lått i strögods[3]).

1730 års förslag.

1734. Kap. 12.

§ 5. När fasta godz å landet äro lagde i jämgode delar som nu sagt är tå äge Broder eller, ther flere Bröder äro, the alla taga theras dehlar först uth, ehwem arfwet faller effter, och låtte sedan sig emellan hwilken dehl hwartera få skall. Om the öfrige dehlarne låtte Systrarne sin emellan. Broders Barn äge och lijka Tagelott som Broder: delen och altijd andra arfwingar faste godz å landet så sin emellan at then som större dehl ärfwer niuter tagelott för then som mindre får och lotten skillje them emellan som lijka dehl hafwa[a]). *§ 5.*

6 §. Faller eij mehr än en Sätesgård till arfz, äge tå Broder[b]) taga sin lått theruti, och Syster niute sin lått i strögodz, med sådan förbättring på hennes dehl som emot Sätesgården swarar. *§ 6.*

---

1) *Genom eftersatsen* (therom måge the *etc.*) *afviker paragrafens ursprungliga text från 6 § i Bearbetn. före 1723. Jfr 10 § i 1730 års förslag.*

2) *Hit är § 7 skrifven i marg., hvarest står:* ändrat efter votering d: 13: maj 1725. *Ursprungliga texten har följande afvikelser från 7 § i Bearbetn. före 1723:* Hafwer ej fader eller moder giordt någon wiss förordning, huru theras fasta gods å landet, efter theras död, emellan barnen skiptas skal utan någontheras förfång; — —, dock i fädernet allena. Samskylde äga ock tagelott — — för them å mödernet.

3) *8 § är inflickad mellan ursprungliga 8 §, i förslaget ändrad till 10 §, och ursprungliga 9 §. Se nedan.*

a) *§ 5 är skrifven i marginalen.*

b) *Det 1731 framlagda förslaget har:* Brodren.

1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 15.	äro: men är thet fädernes gots; hafwe halfbroder å fädernet tagelott för samsyster: och ehwarest flere samarfwingar äro; ägin the å fädernet, til fädernes, och the å mödernet til mödernesgotsen tagelott. Är thet aflinge; hafwin the å fädernet tagelott för them å mödernet.
— — — — — — mödernet. Sämjes sedan the andre arfwingar icke annorledes, åtskillies tå the med lottkastning som förr är sagdt.	The andre arfwingar måge sedan med lottning åthskilde warda ther them icke annorledes åsämjes, som förr är sagdt.
	§ 8. Nu är lottat i bolbyn, tå är lottat i alla ägor som til bolbyn liggia [1]).
§ 8. 8 §. All — — till arfs faller, — lös ägendom; therutinnan må ingen tagelott gifwas.	§ 9. All ägendom som i städerne ärfwes, stånde under lottande allena, ehwad thet är broder eller syster, fast eller löst; Eij må någon theruthi tagelott niuta.

1) § *8 är inflickad nederst på sidan.*

1726 års förslag.

9 §. Nu få flere del i Sätegård eller jord, kan then icke wähl delas eller klyfwas, hafwe tå then rätt som större delen äger, at lösa the andre ut, efter mätesmanna ordom, antingen med penningar eller hemmansränta, hwilket thera then hälst wil, som lösn taga skal[1]).

10 §. Alt thet gods som man i staden ärfwer, ebwad thet är fast eller löst, gånge til skiptes, efter thy som lotten faller. Ej hafwe ther någor tagelott, hwarken broder eller syster[2]).

1730 års förslag.

7 §. Nu få flere del i Sätegård eller annan jord, kan then icke wäl delas eller klyfwas; hafwe tå then rätt som större dehlen äger, att effter laga wärdering lösa the andra ut, anten med penningar eller jämgod Ränta, hwilcket thera then hälst will som lösn taga skall. *1734. Kap. 12. § 7.*

8 §. Alt thet godz som man i Staden ärfwer, ehwad thet är fast eller löst, gånge till skiptes, effter thy som låtten faller. Eij hafwe ther någor tagelått, hwarcken Broder eller Syster. *§ 8.*

9 §. Hafwer fader eller moder gifwit åt sina barn något förut; är thet af wärde, och hafwer eij fader eller moder therom annorlunda stadgat: warde thet tå beräknat, dock eij Räntan eller nyttan theraf, som i Gifftmåla Balcken om hemfölgd sagt är[a]). *§ 9.*

10 §. Hwad föräldrar kostat på sina Barn till theras nödtorfftige födo, kläder, upptuchtelse och Brölopskost, thet må eij räknas: stånde dock föräldrarne frijtt, om the willja ther emot[b]) läggia the andre sina Barn något till som mindre niutit hafwa[c]). *§ 10.*

1) *9 § är skrifven nederst på sidan under texten. I marg.:* approberas. *Ursprungliga textens 9 § är öfverkorsad, har haft samma lydelse som tredje punkten i 7 § af Bearbetn. före 1723* (Blifwa flere — — ordom.) *jemte tillägget:* Broder äger ock taga sin lott i Sätegården och Syster i umägom. *Denna sista punkt är särskildt utstruken och i marg. står (äfven det utstruket):* går ut.

2) *10 §, i hvars text ingen ändring skett, har ursprungl. varit 8 §. I marg.:* denne § blir den sidste i detta cap.

Kapitlet har ursprungligen haft ytterligare två §§, neml. 10 § och 11 §, men dessa äro öfverkorsade. 10 § har lydt: Lotterna skola jämkas af redeliga och owäldoga män. Brister något i thet fasta; tå skall thet fyllas med penningar eller andra lösören. *Bredvid i marg. står:* conf. 4 § *och* går ut. *11 § har varit lika med § 8 i Bearbetn. före 1723; i marg.:* går ut.

a) *Jfr 5 § i 1726 års förslag.*

b) *Det 1731 framlagda förslaget har:* om the wilja, ther emot.

c) *Paragrafen är skrifven i marg. Jfr 6 § i 1726 års förslag.*

1717 års förslag. *Bearbetningen före 1723.*

1694.

Kap. 16.

XVII. Cap.

Om jämkning när någor klagar sig wanlottad wara; eller af entheras lott någon dehl, eller altsammans afgår.

§ 1. § 1. Nu förmenar någor, sedan arfskiffte lagligen förrättat är, sig therutinnan wara för när skedt, och begärer att med honom jämkas må; ansöke tå domaren therom å landet, inom natt och åhr, och i staden, inom tre månaders tid, sedan skifftet skedde: och tilordne han twänne goda Män som samma arfskiffte öfwerse. Pröfwes tå then — — ; utan then som för när skedt, bekommer sin tilbörliga fyllnad af the andra medarfwingar, som sedan til säkerhet i längden, kan af domaren skärskådas och stadfästas.

§ 2. 2 §. När — — — — — — — — samtyckio befinnes wara jämkat och stadgat; wari thet tå — — — — — jämkning.

§ 3. 3 §. Giöres något af arfwet någrom på hwarjehanda sätt, utan thess förwållande, twistigt; gifwe han thet strax när klandret begynnes, i tid

Cap. XVI.

Om någor klagar och klandrar sedan skifft är, huru tå skall göras.

1 §. Nu klagar någor, att wijd arfskifftet är honom för när skedt; Söke tå Domaren å landet, inom natt och åhr, och i staden, inom tre månaders tid. Pröfwes then giorde klagan wara skiälig, tå skall arfwingarna emellan så jämkas, att lotterne icke rifwas; utan then som lijdit, niute tilbörlig fyllnad af the andra medarfwingar, hwilket sedan warde af domaren stadfäst[1]).

2 §. När sålunda en gång lagligen med alla arfwingarnes samtyckio är jämkat; wari tå ständigt, och gånge eij sedermera til ny jämkning[1]).

3 §[2]). Giöres thet som någonthera på sin lott bekommit, utan thess förwållande, twistigt; gifwe han thet strax när klandret begynnes, i tid sina medarfwingar tilkiänna[3]), och waken så the tillika med

---

1) *Ett streck är draget längs efter 1 och 2 §§ i marg., hvarest står :* vel sic potius: säger någor sin lott wärre wara, och beder om jämkning, å landet innan natt och åhr, och i staden innan tre månader: Tå skall jämkas och så bättras, och eij af nyo skifftas. Och gånge sedan aldrig jämkning mera them emellan; utan behålle hwar thet han hafwer fångit, och tage ther domarens bref å. *Jfr not 1 å sid. 205.*

2) *I marg.:* vel sic: nu kan thet klandras, som i arff är kommit: klandras thet för en, tå klandras thet för alla, hwad helder the skola thet behålla eller uthgifwa. Och wärjen arfwingarne thet med lag el:r utgifwen, och skifften sedan af nyo. Men ther elliest jämkas och bättras kan, ther må eij ny delning skie. *Jfr not. 1 å sid. 205. 3 § i texten är öfverkorsad.*

3) *I marg.:* § 3. 4. et 5 uti Charta annexa. *Jfr not. 1 å sid. 205 och not. 2 å sid. 204.*

1726 års förslag.

Cap. XIV.

Om jämkning sedan arf skifftadt är.

§ 1. Finner någon sin lott sämre wara och will jämkning hafwa sökie tå ten hoos domaren å landet inom natt och åhr och i staden inom tre Månader sedan skifftet skiedde: och nämne domaren twenne gode män, som lotterne öfwersee och jämka om något ther uti brister dooh så at hwar sin hufwudlott behåller och eij å nyo skifftes: låta arfwingarne sig med then jämkuing nöija, behålle tå bwar thet han fådt och hafwe eij macht annan jämkning ther å sökia: åthnöijer them icke tage tå domarens uthslag.

§ 2. Kommer klander på thet godz som i arf gångit är, gifwe then som samma godz på sin lott bekommit sine medarfwingar thet tillkiänna och wärje

1730 års förslag.

11 §. Alla arfskiften skola [underskrifwas][a]) af arfwingarne, eller theras ombudzmän så ock af the gode män som deluingen biwistat hafwa[b]). *1734. Kap. 12. § 11.*

XIII: Cap: *Kap. 13.*

Om jämkning sedan arf skifftat är.

1 §. Finner någon sin lått sämre wara, och will jämkning hafwa, sökie tå then hos dommaren å landet innom natt och åhr, och i Staden innom tre månader sedan skifftet skedde: och nämne domaren twänne goda män, som låtterna öfwerse och jämka, om något theruti brister; dock så att hwar sin Hufwudlått behåller, och eij å nyo skifftas. Låta arfwingarne sig med then jämkning nöija, behålle tå hwar thet han fådt, och hafwe ej macht annan jämkning therå söka. Åtnöijer them icke; tage tå domarens uthslag. *§ 1.*

2 §. Kommer klander å thet godz som i arf gångit är; gifwe then som samma godz på sin lått bekommit, sine medarfwingar thet tillkienna, och wär- *§ 2*

---

a) *11 § har tillskrifvits i marg., hvarvid ordet* underskrifwas *uteglömts.*
b) *I detta kapitels ursprungliga text (= 1726 års förslag) äro §§ 2, 6 och 7 öfverkorsade, samt §§ 8, 9 och 10 ändrade till 6, 7 och 8.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 16. sina medarfwingar tilkiänna, och waken så the tillika med honom i saken: förmå the thet eij lagligen wärja; upfylles tå thet som afgår, effter hwars och ens andel, men lotterne rifwas eij, som förr är sagdt. Försumar någor sin rätt i slika mål således att bewaka, och sina medarfwingar tidig kundskap therom gifwa; hafwi sielfwe skadan[1]).

§ 4. 4 §. Går någrom thes hela lott eller bästa delen ifrån, så att thensamma icke kan genom jämkning med annat jämngodt upfyllas; tå skall arfwingarna emellan å nyo lottläggas och skifftas: War någon sätesgård och byggnad på then afgångne lotten, och then som lotten fångit, hafwer något therföre til the andra uti förra delningen utbetalt; upfylles honom tå thetsamma igen wid then nya delningen, effter hwars och ens andel; med mindre thet befinnes honom eliest therföre blifwit förnögd, antingen til fullo, och hafwe han tå intet widare att fordra; eller till en del, och warde then tå uti nya delningen afdragin. Men hafwer han sielf sin afgångne lott med bygnad eller eliest förbätrat; äge han wid then nya delningen ingen rätt therpå att tala. Men är någon utaf the behåldne lotter märkeligen af sin ägare förbättrad, särdeles med byggnad på sätesgård, eller ägors uptagande, komme hälst samma förbättring wid nya delningen then förra ägaren som förbättringen giordt, eller thes nästa arfwingar til godo, så att han eller the måge, om the wilia, taga then lott, som then förbättrade gården blifwer lagd uppå; eller om allenast en sådan förbättrad sätesgård är öfrig; hafwe tå ägaren, som förbättrade, macht the andra i boet delachtiga med umägor

Bearbetningen före 1723.

honom i saken: förmå the thet eij lagligen wärja; upfylles tå thet som afgår, effter hwars och ens andel, men lotterne rifwas eij, som förr är sagdt.

4 §. Går någrom thes hela lott eller bästa delen ifrån, och kan thet icke genom jämkning med annat jämngodt upfyllas: tå skall af nyo lottläggas och skifftas så framt alle de andre arfwingars lotter äro behålldne och ny delning ske kan; Elliest jämkes them emellan och ersätties som det sig bäst giöra låter: War någon sätesgård och byggnad på then afgångne lotten, och hafwer then som lotten fångit, något therföre til the andra uti förra delningen utbetalt; tå bör thetsamma godtgöras wid then nya delningen, effter hwars och ens andel. Men hafwer han sielf den lott som honom frångångin är med bygnad eller eliest förbättrat[2]); äge tå wid then nya delningen ingen rätt therpå att tala. Är någon af the behåldne lotter märkeligen af ägaren förbätrad, särdeles med byggnad på sätesgård, eller ägors uptagande och förbättrande, komme samma förbättring wid nya delningen eller jämkningen then förra ägaren som förbättringen giordt, eller thes nästa arfwingar til godo, så att han eller the måge, om the wilia, taga then lott, som then förbättrade gården blifwer lagd uppå; eller om allenast en sådan förbättrad sätesgård är öfrig; hafwe tå ägaren som förbättrade, macht the andra i boet delachtiga med umägor eller penningar att utbyta eller lösa, och gånge sedan mellan the öfriga arfwingar til delnings, eller jämkning som förr är sagdt. Wid nya delningen bör gårdsbyggnad och ägor således anses, som the woro när förra låttläggningen och delningen skedde. Hafwer någor sin förra lott genom egit wållande förwärrat; komme thet honom eller hans arfwingar til last. Uti alla måhl, ther något af enthera eller flera lotter,

1) *I marg. står följande öfverkorsade anteckning:* Denna clausula synes wara något swår der någor enfaldig arfwinge eij skulle förstå att denunciera litem sine medarfwingar, Excludi posse videt*ur*.

2) *I marg.:* redigeras i kortare lagstyl. *Jfr not. 3 å sid. 202*

1726 års förslag.

the med honom thet lagligen. Förmå the thet icke, tå skall thet fyllas som afgår och eij nytt skiffte skie, ther icke någon mist hela sin lott eller bästa dehlen ther af, så at then med annat godz eij kan jämkas tå skall å nyo lottas: doch ther någon med stor kostnad sin förre lott förbättrat eller är then i annars mans hand lagligen kommen, tå må han wederlag för sin dehl i stället gifwa[1]).

1730 års förslag.

jen the med honom thet lagligen. Förmå the thet icke, tå skall thet fyllas som afgår, och eij nytt skiffte skie, ther icke någon mist hehla sin lått, eller bästa dehlen theraf, så att then med annat godz eij kan jämkas, tå skall å nyo låttas: dock ther någon med stor kåstnad sin förre lått förbättrat, eller är then i annars mans hand lagligen kommen, tå må han wederlag för sin dehl i stället gifwa. *1734.*

1) *Ofvanstående 1 och 2 §§, som bilda 14 kap., äro skrifna å ett särskildt, i volymen inhäftadt blad. Det ursprungliga kapitlet, som är öfverkorsadt utan att dessförinnan någon ändring i texten egt rum, har haft följande lydelse:*

Nu klagar någor och klandrar, sedan skift är.

1 § lika med det i not. 1 å sid. 202 upptagna alternativa förslaget.

2 § lika med det i not. 2 å sid 202 införda alternativa förslaget.

3 §. Nu skiftes af nyo; tå skal jord och bygnad så mätas, som wid förra skifte, och ej annorlunda. Är någor wållande at thet är sämre än förr; hafwe sielfwer skadan. Hafwer man förbättrat; ware hans egen nytta, och stånde honom frit at taga then lott, som förbättrat gods warder lagt å.

4 §. Hwar som en sätesgård på sin lott fådt hafwer, och märckeligen förbättrat; hafwe macht, tå å nyo skiftes, then med umågor eller med penningar at lösa.

5 §. Hafwer man sin bortmista arfslott förbättrat: äge tå ingen rätt wid ny delning å then kostnad at tala, utan söke then som klandrat, om han gitter.

Dessa tre sista §§ hafva sannolikt blifvit införda i detta förslags ursprungliga text ifrån den Charta annexa, *hvilken omtalas i not 3 å sid. 202, men hvilken icke finnes intagen i volymen.*

1717 års förslag.

1694. och penningar att utbyta eller lösa, och gånge sedan mellan the öfriga arfwingar til delnings, som förr är sagdt. Wid nya lottlägningen bör gårdzbyggnad och ägor således anses, som the woro när förra lottläggningen och delningen skedde. Och hafwer altså någor sin förra lott genom egit wållande förwärrat; komme thet honom eller hans arfwingar til last. Uti alla måhl, ther något af enthera eller flera lotter, litet eller mycket afgår, och kan thetsamma således igen upfyllas, att lotterna kunna igenom jämkning jämngode göras; ther skall then förre lottläggning intet brytas.

Kap. 17.

XVIII. Cap:

Om klander i arf.

§ 1. 1 §. Twistas — — — — — — — — — — pröfwas. Talar eij någor närmare utländsk arfwinge lagligen på arfwet innan åhr och dag, sedan det föll, behålle tå then som i handom hafwer. Men kan rätter arfwinge laga förfall hafwa, som honom hindra sin rätt att bewaka, tå efterlåtes honom innan sex månaders dag sedan samma hinder uphöra, them in för domaren framföra och bewisa.

§ 2. 2 §. Är rätter arfwinge inrikes man, dock så långt borta boendes, att han om arfwet eij så noga kundskap kan hafwa; eller är han utrikes i Konungens eller sine ärender stadder: wet man tå ho, och hwarest han är; gifwen tå the af slächten som wid handen äro, wid wite tilgiörandes Do-

Bearbetningen före 1723.

afgår, och kan thetsamma således igen upfyllas, att lotterna kunna igenom jämkning jämngode göras; ther skall then förre lottläggning intet brytas.

Cap. XVII.

Om jäf i arf.

1 §[1]. Twistas emellan them som ärfwa wilia, hwilkenthera then döda skyldare är; bewise tå hwarthera sin skyldskap in för rätten, och gånge then til arfwet som skyldast pröfwas. Talar eij någor närmare utländsk arfwinge lagligen på arfwet innan åhr och dag, sedan det föll, behålle then arff som i handom hafwer. Men kan rätter arfwinge laga förfall hafwa, som honom hindra sin rätt att bewaka, wijse tå innan sex månaders dag sedan samma hinder uphöra, them in för domaren[2].

2 §. Är rätter arfwinge inrikes, dock så långt borta boendes, att han om arfwet eij kundskap hafwa kan; eller är han uthrijkes stadder: och man wet hwar han är; tå skall slächten gifwa thet Domaren tilkänna, hwilken sedan bör gifwa arfwingen therom kundskap. Kommer han eij och talar på sitt arf innan natt och åhr; hafwi sedermera therå ingen talan uthan han wijsar laga förfall[2].

1) *I marg.:* vel sic: § 1. Dela några om arff, och kalla sig både arff med rätta äga; Tå är thet både rätt och lag, att then som bewijsar sig skyldast wara, skall arff taga. § 2 fit ex 6 §.

2) *Senare delen af 1 § samt 2, 3 och 4 §§ hafva, sedan de genom rättelser erhållit den i texten angifna lydelsen, blifvit i ett sammanhang öfverkorsade. Jfr respektive 3, 4, 5 och 6 §§ i 16 kap af 1726 års förslag och i 15 kap. af 1730 års förslag.*

1726 års förslag.

XV Cap:
Om jäf i arf.

§ 1. Twista män om arf, hwilkenthera ther till närmare är, tage tå then arf, som wijsar sig skyldast wara[1]).

1730 års förslag.

XIV: Cap:
Om jäf i arf.

1 §. Twista män om arf, hwilckenthera ther till närmare är, tage tå then arf som wisar sig skyldast wara.

1734.

Kap. 14.

§ 1.

1) *§ 1 är skrifven i marg. Ursprungliga texten har afvikit från det i not. 1 å bredvidstående sida upptagna alternativa förslaget i följande:* Dela män om arf och säija sig bägge — — taga

1717 års förslag.

1694. Kap. 17. maren i orten om thet arffall tilkänna, och domaren gifwe sedan arfwingen therom kundskap. Kommer han tå eij och talar på sitt arf innan natt och åhr sedan thet föll, hafwi sedermera therå ingen laga talan, med mindre han å så widt belägna utrikes orter stadder är, att intet bud till och ifrån honom innan natt och åhr komma kan; eller att han eliest något laga förfall hafwer: kan tå honom intet öfwertygas, att han warit orsak til någon försumelse, och han gitter eden therom gånga; niute, om han inrikes är, tre månader, och om han utlandes är, åhr och dag, ifrån thet han thet weta fick.

§ 3. 3 §. Wet man ho inländsker arfwinge är, men icke hwarest han är wistande; sätties tå arfwet under säkert förwar, till thess han kommer. Kan han tå med sin ed betyga, att han tilförene hwarken af arfwet wetat, eller therå tala kunnat; tage tå samma arf. Gitter han thet eij, eller kan honom öfwertygas, at han af arfwet förr wist eller weta kunnat, och hafwer sig äntå eij rätteligen angifwit; hafwe sin rätt förwärkat.

§ 4. 4 §. Wet man ingen laga arfwinge, och kommer eij bud af honom eller någon kundskap innan natt och åhr, som förr är sagdt: hemfalle tå arfwet til Konungen.

§ 5. 5 §. Then arfwinge som uti tjugu åhrs tid icke hafwer gifwit sina anhöriga i fäderneslandet om sitt tillstånd tilkänna, wari skild ifrån thet arf som således utan hans efterfrågan i tjugu åhr stådt opåtalt, ehwad förfall han tå will föregifwa[3]).

Bearbetningen före 1723.

3 §. Nu wet man icke hwar inländsker arfwinge wistas, tå skall arf under säkert förwar sättias, till thess han kommer[1]).

4 §[2]). Wet man ingen arfwinge, och kommer eij bud af honom eller någon kundskap innan natt och åhr: hemfalle tå arfwet Konungen[1]).

1) *Se not. 2 å sid. 206.*

2) *I marg.:* NB Conf. verba legis Cap. 23 och 18 Erfdb. LL. och Stl., *hvaraf* NB Conf. *är utstruket.*

3) *5 § synes hafva blifvit öfverkorsad dels vid korrigeringen af föregående §§ i detta kap., dels när dessa öfverkorsades.*

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734.
Kap. 14.

1717 års förslag.

1694. Kap. 17. § 6. 6 §. Träder oskylder man igenom falskt föregifwande af skyldskap til arfwet; eller är han then döda skylder, och wiste dock annan närmare wara: kan thet sedan kunnigt och honom öfwertygadt warda; eller hafwer rätter arfwinge — — försummat; wari tå samma arf til Konungen förfallit, och then som falskeligen thermed umgeck, upgälde åter alt thet han theraf upburit, och plichte som för annat bedrägerij.

Bearbetningen före 1723.

§ 2 [1]). Träder oskylder man til arfwet; och säger sig skylder wara: eller är han then dödas skyldeman, och weet honom hafwa närmare arfwingar; warder thet sedan kunnigt; och hafwer rätter arfwinge utan laga förfall sin talan försummat; tå faller thet arf til Konungen; och then som falskade, gälde åter alt thet han upburit hafwer, och plichte som för annat bedrägerij.

Kap. 9.

X. Cap. — Cap. XVIII [2]).

Om utrikes arfwinge, och thens arfsrätt som öfwergifwer sitt fädernesland och sätter sig neder att bygga och bo å utländska orter.

§ 1. 1 §. Hafwer någor utrikes arfwingar å then ort boende, hwarest Swensker man intet arf niuter; niuten tå eij eller the något arf i Swerige, utan tagen then dödas inrikes arfwingar samma arf: Hafwer then döda inga inrikes arfwingar; tage tå Konungen altsamman. Är utrikes arfwinge thess dödas Son eller bröstarfwinge, och will sig här i Swerige nedersättia att bygga och bo, samt ställer innan natt och åhr, sedan arfwet föll, borgen för sig, att han här stadigt och framgent skall förblifwa; tage tå han arfwet. Bor utrikes arfwinge å then ort, hwarest Swensker man arf niuter; tå niute ock han arf här i Swerige, om han sätter sig här neder att bygga och bo: wil han utrijkes förblifwa; tage tå eij mera än hälfften af arfwet; thet öfriga tage Konungen. Kommer eij sådan utrikes arfwinge innan natt och åhr sedan arfwet föll, och med fulla skiähl lagligen bewisar att han är rätter arfwinge;

1 §. Hafwer man utrikes arfwingar å then ort boende, hwarest Swensker man intet arf niuter; niuten tå eij eller the något arf i Swerige, uthan the här i landet willia byggia och bo, och borgen therföre ställa innan natt och åhr. Elliest måge then dödas inrikes arfwingar taga samma arf: Hafwer then döda inga inrikes arfwingar; tage tå Konungen altsamman. Thet kallas Dana arff. Bor utrikes arfwinge å then ort, hwarest Swensker man arf niuter; tå niute ock han arf här i Swerige, om han sätter sig här neder att bygga och bo: wil han utrijkes förblifwa; tage tå eij mera än hälfften af arfwet; thet öfriga tage Konungen. Kommer eij sådan utrikes arfwinge innan natt och åhr sedan arfwet föll, och med fulla skiähl wisar att han är rätter arfwinge; tagen tå andre thens dödas närmaste inrikes arfwingar samma arf, ther the inom trij månada dag effter natt och åhr sin rätt lagligen bewaka: äro inga inrijkes arfwingar till, tage Konungen altsamman, som förr är sagdt.

---

1) *Se slutet af not. 1 sid. 206.*

2) *I marg.:* Heic incipit Cap. XVIII. Om dana arf etc. *Jfr not. 1 sid. 172. I sammanhang med öfverkorsandet af detta kapitels rubrik och 1 § samt större delen af här näst föregående kapitel torde sannolikt å ett särskildt blad hafva utarbetats ett, åtminstone delvis, nytt kapitel, hvilket säkerligen icke mycket afvikit från ursprungliga texten i 16 kap. af 1726 års förslag, sådan den samma derstädes i noter angifves.*

1726 års förslag.

2 §. Träder oskylder man til arfwet, och säger at han skylder är; eller är han then dödes skyldeman, och wet annan närmare arfwinge wara: blifwer thet sedan kunnigt, och hafwer rätter arfwinge utan laga förfall sin talan försumat; tå faller thet arf til Konungen, och then som falskeligen arfwet tagit, gälde åter alt thet han upburit hafwer, och plichte som för annat bedrägerij.

XVI. Cap:

Om Dana arf, och inlänsk Mans arfsrätt, ther han frånvarande är.

1 §. Nu dör then man, som hafwer arfwingar utrikes å then ort boende, ther swensker man ej arf niuter; tage tå the ej något arf i Swerige, utan the äro then dödes Barn eller bröstarfwingar och willia sättia sig neder här i landet at bygga och bo, tå the och borgen therföre innom natt och år ställa skola. Eliest måge then dödes inrikes arfwingar taga samma arf. Hafwer han inga arfwingar inrikes; tage tå Konungen alt gods hans, hwad thet är jord eller lösöron; thet kallades fordom Dana arf[1]).

2 §. Bor utlänsk arfwinge å then ort, ther swensker man arf niuter; tå niute och han arf i Swerige, om han sig här nedersätter at bygga och bo. Wil han utrikes förblifwa; tage tå halft, och halft Konungen. Kommer han ej innan natt och år, och med fulla skiäl wisar at han är rätter arfwinge; tage tå närmaste inlänsk arfwinge samma arf, ther han inom tre månader efter natt och åhr sin rätt lagligen bewakar. Giör han thet icke eller är ingen in-

1730 års förslag.

2 §. Träder oskylder man till arfwet, och säger att han skylder är; eller är han then dödas skyldeman, och wet annan närmare arfwinge wara: blifwer thet sedan kunnigt, och hafwer rätter arfwinge utan laga förfall sin tahlan försummat; tå faller thet arf till Konungen, och then som falskeligen arfwet tog, gälde åter alt thet han upburit hafwer, och plichte som för annat bedrägerij. *1734. Kap. 14. § 2.*

XV: Cap: *Kap. 15.*

Om danaarf och inländsk mans arfzrätt ther han frånwarande är.

1 §. Nu dör then man, som hafwer arfwingar utrijkes å then ort boende, ther Swensker man eij arf niuter, tagen tå the eij något arf i Swerige, utan the äro then dödes barn ellerböstarfwingar, och willia sättia sig neder här i landet att bygga och bo, tå the och skola borgen therföre ställa innom natt och åhr: Elliest måge then dödas inländske arfwingar taga samma arf. Hafwer han inga arfwingar inrijkes; tage tå Konunger alt godz hans, hwad thet är jord eller lösöron: thet kallades fordom dana arf. *§ 1.*

2 §. Bor utlänsk arfwinge å then ort, ther Swensker man arf niuter, tå niute och han arf i Swerige, om han sätter sig här neder att bygga och bo. Will han utrikes förblifwa; tage tå han halfft och halfft Konungen; Kommer han eij innom natt och åhr, och med fulla skiähl wisar att han är rätter arfwinge; tage tå närmaste inlänsk arfwinge samma arf, om then innom tre månader effter natt och åhr, sin rätt lagligen bewakar. Gör han thet icke, eller är ingen in- *§ 2.*

1) *1 § har ursprungligen lydt:* Nu — — Swerige, utan hans son eller bröstarfwinge här i landet wil sättia sig neder at bygga och bo, och ställer therföre borgen innan natt och åhr. Eliest — — lösöron, som han ej lagligen gifwit hafwer. Thet — — Dana arf.

1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 9. tagen tå andre thens dödas närmaste inrikes arfwingar samma arf, om the inom trij månada dag effter natt och åhr siu rätt lagligen bewaka: äro inga inrijkes arfwingar till, tage Konungen altsamman, som förr är sagdt.	
§ 2. 2 §. Öfwergifwer — — — Swerige, och — — — — — — ; niute eij eller han till thet arf	2 §. Öfwergifwer någor sitt fädernesland, och sätter sig aldeles neder att byggia och bo under fremmande Herrskap; niute eij större rätt till thet

1726 års förslag.

länsk arfwinge til; tage tå Konungen altsamman [1]).

3 §. Nu hafwer then döde skyldemän inrikes; skifta the arfwet, och kommer ej skyldare utlänsk arfwinge innan natt och år effter dödzfallet, eller wiser laga förfall: behålle tå then arfwet som i handom hafwer, och gifwe intet ut [2]).

4 §. Är rätter inlänsk arfwinge inrikes, dock så långt bort boende, at han om arfwet ej kundskap hafwa kan; eller är han utrikes, och man wet hwar han är: tå skal Domaren honom thet weta låta. Kommer han ej innan natt och år, sedan han thet weta feck; hafwe therå ingen talan, utan han wiser laga förfall [3]).

5 §. Nu wet man hans inländska arfwinge, men ej hwar han är; tå skal arf under säkert förwar sättias til thes han kommer; eller emot full borgen af fiermare arfwinge lyftas. Kommer han ej inom tiugu år; ware skild wid arfwet [3]).

6 §. Wet man ej hans arfwinge och kommer ej bud af honom, eller wiss kundskap hwar han är, eller ock han sielfwer inom natt och år; tå falle arfwet Konungen till, ther icke arfwingen laga förfal wisar [4]).

7 §. Öfwergifwer någor sit fädernesland, och sätter sig aldeles neder at bygga och bo under fremmande herrskap; niute eij större rätt til thet

1730 års förslag.

länsk arfwinge till; tage tå Konungen altsammans. *1734. Kap. 15.*

3 §. Nu hafwer then döde skyldemän inrijkes; skiffta the arfwet, och kommer eij skyldare utlänsk arfwinge innom natt och åhr effter dödsfallet, eller wijsar laga förfall: behålle tå then arfwet som i handom hafwer, och gifwe intet ut. *§ 3.*

4 §. Är rätter inlänsk arfwinge inrijkes, dock så långt bårt boende, att han om arfwet eij kundskap hafwa kan, eller är han utrijkes, och man wet hwar han är: tå skall domaren honom thet wetta låta: Kommer han eij innom natt och åhr, sedan han thet weta fick, hafwe therå ingen tahlan, utan han wijser laga förfall. *§ 4.*

5 §. Nu wet man hans inlänska arfwinge, men eij hwar han är; tå skall arf under säkert förwar sättias till thess han kommer, eller emot full borgen af fiärmare lyfftas. Kommer han eij innom tjugo åhr, ware skild från arfwet. *§ 5.*

6 §. Wet man eij hans arfwinge, och kommer eij bud af honom, eller wiss kundskap hwar han är, eller kommer han eij sielf innom natt och åhr, tå falle arfwet Konungen till, ther icke arfwingen sedan laga förfall wijsar. *§ 6.*

7 §. Öfwergifwer någor sitt fädernesland, och sätter sig aldehles neder att bygga och bo under främmande Herrskap; niute eij större rätt till thet arf, som *§ 7.*

1) *2 § har ursprungligen lydt:* Bor — — bewakar. Är ingen inlänsk arfwinge til; tage tå Konunger altsamman.

2) *3 § har ursprungligen lydt:* Nu — — år, eller wiser — — ut. *Jfr senare delen af 17: 1 i Bearbetn. före 1723.*

3) *I 4 och 5 §§ qvarstår ursprungliga texten oförändrad. Jfr 17: 2, 3 i Bearbetn före 1723*

4) *6 § har ursprungligen lydt:* Wet — — sielfwer utan laga förfall inom natt och år; tå tager Konunger arf hans. *Jfr 17: 4 i Bearbetn. före 1723.*

1717 års förslag.

1694. — — — — — — — — kan, större rätt än — — — uthrijkes arfwingar: Flytter han å nyo i landet igen här att byggia och bo; niute tå samma rätt som andre inrijkes arfwingar till thet arf som effter then tiden kan falla. Hafwer han barn, och blifwa the i landet qwara, när föräldrarne begifwa sig här ifrån; wari tå theras rättighet them aldeles obetagen. Taga föräldrarne them med sig — — myndige blifwit in i landet igen; niuten tå samma rätt som the hemma warande barn. Flyttia the eij in i landet förr än effter besagdan tid; ägin the tå sedan å thet arf ingen talan, som fallit medan the utrikes woro. Aflar någor barn utländes; föllien the tå faders sins willkor, och niuten här i Swerige intet arf; utan the, eller fader med them kunna flyttia hijt i landet igen; tagen the tå thet arf som them effter then tiden kan tillfalla.

Bearbetningen före 1723.

arf som sedermera i Swerige falla kan, än andre å samma ort boende uthländske arfwingar: Flytter han hijt i landet igen: tage sedan arf som andre inrijkes arfwingar. Hafwer han barn, och lembnar them i landet qwar; wari tå theras rätt them förbehållen. Tager han them med sig utländes, mädan the omyndige äro; och flyttia the innan natt och åhr sedan the myndige warda, in i landet igen; tå äga the samma rätt som hemma warande barn[1]). Aflar man barn utländis; tå föllia the faders sins willkor, och eij niuta här något arf; utan the, eller fader med them komma hijt, och sättia sig här neder att byggia och boo; tagen tå thet arf som them sedermehra tillfalla kan.

Kap. 18.

XIX. Capitel.

Om ens yttersta wilia och Testamente, huru thet lagligen skall förrättas, och ho thet giöra må.

§ 4. 1 §. [2]) Alt Testamente bör förrättas med klara ord tydeligen och til alla omständigheter fulleligen, uti goda mäns närwaro, som thertil witne äro, antingen skriffteligen, eller ther omständigheterna så fordra, munteligen. Sker thet skriffteligen; förrättes tå jemte namns underskrifft, med anteckning af tid och rum, när och hwarest

Om Mans eller Qwinnas yttersta wilia och Testament.

§ 1. Wil någor man el:r Qwinna göra testament, heelbregd el:r siuker: hafwi tå wåld göra thet munteligen eller skriffteligen med eller utan wilkor. Finnes thet wara giordt med sundt och fuldt förstånd, af frij willia, och utan twång eller förledande; tå äger thet Testamente witzord och laga krafft[3]).

1) *I marg.:* vid: Lund:

2) *I marg. dels:* redigeres i kortare lagstyl, *dels följande öfverstrukna anteckning:* Conf. H. Ex:ce Grefwe G: Cronhielms annotation som sålunda lyder: Testamente munteligit eller skriffteligit som befinnes wara giort med sundt och fult förstånd af frij willia uthan twång eller förledande, så att intet skiäligit twifwelsmål ther om wara må, thet skall hållas för aldeles richtigt och äga laga krafft.

3) § *1 är h. och h skrifven i marg., är förut anförd i* Palméns Rättshistoriska bidrag *etc. sid 65—66. Orden* med eller utan wilkor *äro skrifna särskildt med ett hänvisningstecken till den plats, de i texten erhållit.*

1726 års förslag.

arf som sedermera i Swerige falla kan, än andre utländske å samma ort. Flytter han hit i landet igen; tage thet arf som sedan falla kan. Hafwer han barn, och lemnar them i landet qwar; ware theras rätt them förbehållen. Tager han them med sig utländes, mädan the omyndige äro, och flyttia the innan natt och åhr sedan the myndige warda, in i landet igen; tå äga the samma rätt som the hemmawarande barn. Aflar man barn utländes; tå föllia the faders sins wilkor [1]).

1730 års förslag.

sedan här i Rijket falla kan, än andre utlänske å samma ort. Flytter han hit i landet igen; tage thet arf som sedan faller. Hafwer han Barn, och lemnar them i landet qwar; ware theras rätt them förbehållen. Tager han them med sig utländes, medan the omyndige äro, och flyttia the innom natt och åhr, sedan the myndige warda, in i landet igen; tå äga the samma rätt som the hemmawarande barn. Aflar man barn utländes; tå följa the fader sins wilckor. *1734.*

XVII. Cap.

Om Mans eller Qwinnas yttersta willia och Testamente.

1 §. Wil någor, man eller qwinna, göra testamente; hafwe tå wåld göra thet munteligen eller skrifteligen, med eller utan wilkor [2]) och wittne twenne gode män at thet Testamente tå war giordt med sundt och fult förstånd och af frij willja: stånde och honom frijtt at låta samma wittnen weta thess innehåld eller icke. Äro eij wittnen at

XVI: Cap: *Kap. 16.*

Om mans eller qwinnas yttersta willia och Testamente.

1 §. Will någor, man eller qwinna gióra Testamente; hafwe wåld göra thet munteligen eller skrifteligen, med eller utan wilckor, och wittne twänne gode män, att thet Testamente tå war giordt, med sundt och fullt förstånd, och af frij willia: stånde och honom fritt, att låta samma wittnen weta thess innehåld eller icke. Äro eij wittnen *§ 1.*

1) *7 § har ursprungligen varit lika med 2 § i Bearbetn före 1723 med und. deraf, att sista punkten haft samma lydelse som här ofvan i texten.*
2) *Härifrån är paragrafen i omedelbar följd skrifven i marg. Ursprungliga texten (lika med Bearbetn. före 1723) är under-(ej öfver-)struken.*

1717 års förslag.

1694. thet giordt och underskrifwit blef, och
Kap. 18. att wittnen, edeligen ther så påfordras, kunna betyga, att the af Testamentsgifwaren warit til wittne theröfwer kallade, och at han med godt och sundt förnufft för them förklarat sin mening therutinnan och wilia, aldeles wara sådana, som thet af them underskrefna och bekräfftada Testamente innehåller och förmäler: doch stånde under hans fria utlåtelse, som Testamentet skriffteligen hafwer upsatt, om han will witnen thes innehåld weta och läsa låta, eller eij: Sker Testamentet munteligen; kalles ock tå thertill tu eller trij witne likaledes, som sagdt är, fulleligen therom att witna och betyga.

§ 5. 2 §. Warder någor å sådana ort stadder, att han inga witne wid handena hafwa kan, och sitt Testamente likwäl wid sundt och fullt förstånd med egna hand upsätter, och thet med sine hands och namns underskrifft och insigla bekräfftar, så att therom intet skiäligt twifwelsmål är; tå niute samma Testamente icke thesmindre laga krafft: Men hade han eliest med egna hand sitt testamente upsatt, eller munteligen giordt, och honom sedan tid och lägenhet warit wittne theröfwer at kalla, och alt rätteligen fullkomna, men han sådant wiliandes aflåtit; hafwi tå thet ingen macht.

§ 1. 3 §. Ho Testamente giöra will, han skall wara kommen til laga ålder, sig och sino, som i testamentet influter, sielfwer rådande, wid godt och fullt förstånd, samt giöra thet af frij utlåtelse och wilia, utan twång, låckande, och ens eller annans swikeliga förledande.

Bearbetningen före 1723.

2 § Warder någor å sådana ort stadder, att han inga witne wid handena hafwa kan, och sitt Testamente likwäl wid sundt och fullt förstånd med egna hand upsätter, och thet med sine hands och namns underskrifft bekräfftar, så att therom intet twifwelsmål är; tå niute samma Testamente icke thesmindre kraft[1]).

---

1) *Sålunda korrigerad, har 2 § i sammanhang med ursprungliga 1 § blifvit öfverkorsad. Ett streck är derjemte draget i marg. längs efter 1 och 2* §§.

1726 års förslag.

tillgå och finnes Testamentet med egen hand wara skrijfwit och underskrijfwit äge och thet laga krafft.

1730 års förslag.

att tillgå, och finnes Testamentet med egen hand wara skrifwit och underskrifwit; äge och thet laga krafft. *1734. Kap. 16.*

1717 års förslag. — *Bearbetningen före 1723.*

1713. 2: 4. 4 §. Om enkio, uti alt thet, som effter lag är tillåteligit, wari Lag samma.

1694 Kap. 18. § 2. 5 §. Hustru må ock med mansens råde och samtyckio af sinom rätt och andehl i boet Testamente giöra. Nu wil mannen af egennyttighet, eller i andro måtto henne theruti wara hinderlig; tå stånde thet til Domarens skiäliga ompröfwande.

§ 2. Hustru må med mansens råde och samtyckio af sin giftorätt Testamente giöra. Nu wil mannen af egen nytta, eller annan orsaak thet hindra, tå äger Domaren therom pröfwa och stadga[1]).

§ 3. 6 §. Gifftwuxen Jungfru, som til godt förstånd och wetenskap kommen är, och kan något förwärfwa, eller spara, hafwi ock macht, ändock hon under förmyndares wärjo är, att giöra Testamente om thy som hon rätteliga äger, och effter lag tillåtes; så framt thet ock skier friwilleliga, utan förledande, och af skiäliga orsaker.

§ 3. Mö, som til godt och moget förstånd kommen är, hafwi wåld göra lagligit testament, fastän hon under förmyndares wärjo är.

Kap. 19.

XX. Cap:

Om wilkorligit Testamente.

§ 1. 1 §. Giör någor wilkorligit Testamente; hålles tå samma förordning fullkommeligen och framgent til alla sina stycken och willkor[2]), som således lagligen i testamentet upsatta och giorda äro, så wäl af them som först Testamentet bekommit hafwa, som af theras effterkommande, uti hwilko slächte och led the ock wara kunna.

§ 2. 2 §. Wari förthenskull hwarjom och enom tillåteligit, att giöra til sine slächts och Huses heder och wälstånd, så wäl som[3]) i andra tilfällen, en ständig förordning; att barnen, eller the andre arfwingarna icke skola hafwa

---

1) *Paragrafen är öfverkorsad, men i marg. har sedermera antecknats:* stabit.
2) *I marg.:* NB. Kan göras kortare.
3) *I marg.:* NB.

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734.
Kap. 16.

2 §. Hustru må med mannens samtycke testamente göra. Wil mannen af egennytta, eller annor orsak thet hindra; tå äger domaren thet pröfwa och skilia[1])

2 §. Mö, som til godt och moget förstånd kommen är, hafwe wåld göra testamente, ändoch hon under (under) förmyndares wärjo är.

2 §. Mö, som till godt och moget förstånd kommen är, hafwe wåld göra Testamente, ändock hon under förmyndares wärjo är. *§ 2.*

§ 3. Nu hafwer man sitt Testamente ändrat eller återkallat, giälle tå thet hans yttersta willja war, entå at han i thet förra sig förbundit hade thet eij at ändra eller återkalla[a]). *§ 3.*

1) *I marg.:* går ut. *§:n är ock öfverstruken.*
a) § *3 står i marg. Omedelbart under 2 § har stått:* 3 § här införes det 19 Cap. hujus tit., *men detta är utstruket.*

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 19. macht något således i Testamentet lemnat gots, hus, fruchtbart Capital och hufwudstohl, eller andra kosteliga lösören, som igenom nyttiande icke förtäres, at dela, förminska, eller föryttra, utan man effter man låta sig nögia med theraf åhrligen flytande räntan.

§ 3. 3 §. Hwar någor af effterkommandom felar, och giör emot the willkor, som Testamentsgifwaren föreskrifwit hafwer; förfares tå med honom, som Testamentet förordnar: eller ther icke något therutinnan i synnerhet förmäles; wari icke thes mindre plichtig effter lag och billighet Testamentet att effterlefwa, att hans goda upsåt och wilia, som Testamentet giordt hafwer, therigenom icke må komma at lida, eller testamentet therföre rubbas och mista sin krafft: hafwandes altså ingen större macht och rättighet uti willkorligit Testamente, än sielfwa willkoren klarligen medgifwa och uttryckia: mågo icke heller andre, såsom föreskrefne åtniutares skuldfordrare, eller Mågar och Sonahustrur begära och sökia annan rätt och förmon, än sielfwa Testamentet efflerlåter, och thes nyttiare uti theras lifstid åhrligen theraf kunnat och bordt hafwa.

§ 4. 4 §. Icke heller må någor åtniutare igenom sitt förseende eller brott förfördela andra uti samma Testamente delachtiga, och the som med tiden, effter Testamentsgifwarens föreskrefna wilkor, theruti hafwa någon rätt eller nytto att förwänta.

§ 5. 5 §. Nu kan thet hända, at the föreskrefna willkoren på något sätt ändas, så att eij widare i testamentet om samma ägendom stadgat finnes; tå gånge thet gots, rörligit eller orörligit, effter allmänna lagen, wid then sidsta åtniutarens tid så til arfs, som alt annat arf.

1713. 3: 6. 6 §. Blifwer eliest uti ett testamente skiäl utsatt och orsak til hans

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734.

1717 års förslag. — *Bearbetningen före 1723.*

gynnande, som testamentet til godo åtniuta skall, och eij så kan befinnas; wari icke thesmindre testamentet efter hans wilia, som thet giordt hafwer, giltigt och fast[1]).

1694. Kap. 20.

XXI. Cap: — Cap. XX.

Hwad och huru mycket man må i testamente gifwa.

1717 års förslag:

§ 1. 1 §. Ingen hafwi — — — — — — i testamente at bortgifwa, ifrån hwem then ock til arfs fallit. Eij heller må någor — — — — allena föräldrar til sina barns nytto, fader om — — — — sker, som framdeles stadgas.

§ 1. 2 §. Nu hafwer någor bortbytt, försåldt eller — — — — — — — — hwarjahanda thes förwållande, skuld eller brott, med dom och utmätning, eller laga upbud och stånd kommen — —: sätties tå wid delningen effter honom, innan testamente uttages, så mycken jämgod jord och i så godt läge, eller ther ingen fast ägendom finnes, arfwejordens — — lösören i stället igen; och hafwi ingen någon macht sina arfwingar theruti under hwarjehanda sken och konstande något förfång at giöra.

§ 2. 3 §. Byrdkiöpt jord må man eij eller til nästa arfwingars — — —

Bearbetningen före 1723:

1 §. Ingen hafwe macht arfwejord å landet igenom testamente bortgifwa[2]). Eij må ock någor förordna huru med arfwejord effter hans död förhållas skall, utan allena fader och moder barn emellan, fader om fädernes, och moder om mödernes jord; dock at ingenthera af barnom therigenom för när sker.

2 §. Nu hafwer man bortbytt, såldt eller förpantat sin arfwejord; eller är then genom hwarjahanda hans förwållande lagligen kommen i annans mans hand: tå skall jämgod aflinge jord, eller ther ingen fast ägendom fins, arfwejordens fulla wärde uti penningar och lösören sättias i stället, innan man får niuta testament.

3 §. Byrdkiöpt jord må eij til arfwingars eller byrdamäns förfång

1) *Detta kapitel, som i originalet upptager fyra sidor, har under bearbetningen före 1723 blifvit öfverstruket med ett uppifrån nedåt gående streck, utan att dessförinnan någon ändring i texten egt rum. Vid 6 § finnas i marg. så lydande anteckningar:* NB 1718 d 28 Martii vid protocol:

Stockh. d. 25 maii 1721. Hela detta Capitel synes kunna gå uth, emädan alt synes wara inneslutit i de orden *med ell. utan willkor.*

Kapitlet är förut anfördt i Palméns Rättshistoriska bidrag *etc. sid. 108—110.*

2) *Det återstående af paragrafen är öfverdraget med ett groft streck, men i marg. är antecknadt:* stabit.

1726 års förslag.

XVIII Cap:

Hwad och huru mycket man må i testamente gifwa.

1 §. Ingen hafwe macht arfwejord å landet igenom testamente[1]) bortgifwa eller annorledes ther om förordna än Lag säger[2]).

2 §. Hafwer man bortbytt, sålt eller förpantat sin arfwejord; eller är then igenom hwarjehanda hans förwållande lagligen kommen i annans mans hand: tå skal effter hans död jemgod aflinge jord, eller, ther ej fast gods fins, arfwejordens fulla wärde med penningar eller andra lösören fyllas och sättias i stället, innan testamente tages[3]).

§ 3. Gifwer någon bort sin Byrdkiöpta jord genom Testamente hafwe

1730 års förslag.

XVII: Cap:

Hwad och huru mycket man må i Testamente gifwa.

1 §. Ingen hafwe macht arfwejord å landet igenom Testamente bortgifwa, eller annorledes therom förordna än Lag förmår. Eij heller må någor bortgifwa från arfwejord then förbättring, som ther å giord är.

2 §. Hafwer man wijd arfskiffte tagit löösöron eller fast egendom i Staden för arfwejord å landet eller hafwer man bårtbytt, såldt eller förpantat sin arfwejord, eller är then igenom hwarjehanda hans förwållande lagligen kommen i annars mans hand: tå skall effter hans död jämgod aflinge jord, eller ther eij fast godz fins, penningar eller andra lösöron eller och fast egendom i Staden sättjas i stället. Behålle thet och arfwejords egenskap i hans hand som thet tå ärfwer: men sedan gånge the penningar, lösöron och fast egendom i staden, i arf som om lösöron och fast egendom i Staden sagt är.

3 §. Gifwer någor bort sin Byrdkiöpta jord genom Testamente, hafwe

1734.

Kap. 17.

§ 1.

§ 2.

§ 3.

1) *I marg.:* confer 5 §.

2) *Satsen:* eller *etc.* säger *är skrifven i marg., och af ursprungliga texten, hvari inga rättelser skett, är följande* [*öfverstruket:* Eij må ock någor annar stadga, huru arfwejord efter hans död til skiptes gånga skal, utan fader och moder barn emellan; fader om fädernes och moder om mödernes jord: dock äger hwart barn taga fullan arfslott. *I marg.:* går ut.

3) *2 § afviker ursprungligen från 2 § i Bearbetn. före 1723 i följande:* Nu — — ther ej fast gods fins, — — penningar eller andra lösören fyllas och sättias — — testament.

1717 års förslag.

1694. — — bortgifwa, men wäl thes wärde
Kap. 20. som hon är kiöpt före; och stånde byrdamannen fritt, innan laga stånd —

— — — inlösa.

§ 3. 4 §. All — — — — —

— ; dock så att byrdeman fritt står then att inlösa och betala, som hon tå pröfwas wärd wara effter mätismanna ordom. Men skåden mätismän noga godsets willkor, och pröfwen så om then giorda förbättring nödig och nyttig warit, eller til lust, utan nöd eller nytta anwänd; och mäten then sedan — — niuta, tå må han sådant afföra, eller — — — — — gitter.

§§ 4, 5, 6. 5 §. All — — — — —

— — — — — — — och hafwi ingen någon macht therå at tala. Under aflinge förstås alt thet man på hwarjehanda lofligit sätt kan wärfwa och föröka, så ock alle the räntor och inkomster som af ärfde eller förwärfde gods i bo inflyta. Men äro ther omyndige barn, som intet til födo och upfostran äga; tå skall them först effter stånd och wärde så mycket af aflinge och lösören lemnas, som thertil effter Domarens ompröfwande erfordras, in til thes the sig sielfwa på tienligit sätt nära kunna; och gälle sedan testamente och gåfwo i thet öfriga.

§ 7. 6 §. Effter Stadsrätt hafwi ingen, som barn och bröstarfwingar effterlemnar, någon macht, af ärfft — — gots, att gifwa eller testamentera til androm, thet wari sig hans ächta maka eller

Bearbetningen före 1723

genom testamente borgifwas, men wäl thet hon är wärd eller kiöpter före; och hafwi byrdaman mackt förrän laga stånd therå kommer, then jord för samma wärde at inlösa.

4 §. All förbättring som är giord på arfwe- eller byrdkiöpt jord må man bortgifwa; dock må byrdeman then inlösa effter mätismanna ordom. Skåden the tå noga godsets willkor, och pröfwen, huruwida samma förbättring har warit nödig och nyttig, eller till lust och prydnad; och mäten sedan thereffter. Nöijes eij han thermed som testamentet skall niuta, stånde honom tå fritt thet afföra, eller thermed lagligen giöra som han bäst kan och gitter.

5 §. All aflingejord, och ärfde eller förwärfde lösören, må man effter landsrätt bortgifwa eller testamentera til hwem man will, egna eller fremmande, barn eller andra arfwingar, och hafwi ingen macht therå at tala. Äro ther omyndige barn, som eij något til födo och upfostran äga; tå skal them först effter stånd och wärde så mycket af aflinge och lösören lemnas, som Domaren thet skiäligt pröfwar, til thes the sig sielfwa nära kunna.

6 §. Effter Stadsrätt må ingen, af ärfft eller förwärft, rörligit eller orörligit gots, gifwa eller testamentera mera än hwar siette penning ther barn och bröstarfwingar lefwa effter. Hafwer

1726 års förslag.

arfwingarne macht at lösa then tillbaka innan laga stånd åkommer, effter thet wärde som then är kiöpt före[1]).

4 §. All förbättring som är giord å arfwe- eller byrdköpt jord må man bortgifwa; dock må byrdaman then inlösa efter mätesmanna ordom, sedan the noga skådat hafwa godsets wilkor, och pröfwat huruwida samma förbättring har warit nödig och nyttig, eller til lust och prydnad; och therefter äga the mäta. Nöijes ej then theråt, som testamentet fådt hafwer; tå må han afföra, thet mera bygdt är, och afföras kan, eller thermed lagligen göra som han bäst kan och gitter[2]).

4 §. All aflingejord; och ärfde eller förwärfde lösöron, må man efter landsrätt bortgifwa eller testamentera, til hwem man wil, skyld eller oskyld, barn eller andra arfwingar. Doch ther omyndiga barn äro, som icke äga något til födo och upfostran; skal them först efter stånd och wärde så mycket lemnas, som Domaren skäligt pröfwar, til thess the sig sielfwa nära kunna.

5 §. Efter stadsrätt må ingen, af ärft eller förwärft, rörligit eller orörligit gods, gifwa i testamente mera, än hwar siette penning, ther barn eller bröstarfwingar lefwa efter. Hafwer

1730 års förslag.

arfwingarne macht att lösa then tillbaka, innan laga stånd åkommer, effter thet wärde som then är kiöpt före. Giälde och åter all ther å giord nödig förbättring. *1734. Kap. 17.*

4 §. All aflinge jord, och ärfde eller förwärfde lösöron, må man effter Landzrätt bortgifwa eller Testamentera, till hwem man will, skyld eller oskyld, barn eller andra arfwingar. Dock ther omyndige barn äro, som icke äga något till födo och upfostran, tå skall them först effter Stånd och wärde så mycket lemnas, som Domaren skiähligt pröfwar, till thess the sig sielfwa nära kunna. *§ 4*

5 §. Effter Stadzrätt må ingen, af ärfft eller förwärfft, rörligit eller orörligit godz, gifwa i Testamente mehra än hwar Siette penning, ther barn eller bröstarfwingar lefwa effter. Hafwer *§ 5.*

1) *Ursprungliga texten är öfverstruken. I marg. står dels:* går ut och införes det som är projecterat, *dels ock här ofvan i texten intagna* § *3.*
2) *Sådan har denna strukna paragrafs ursprungliga lydelse varit. I marg.:* går ut.

1717 års förslag.

1694. Kap. 20. barn, mera än hwar siette penning. Hafwer han eij barn, utan inländske arfwingar; gifwe tå alt halfft. Äro eij barn, eller inländske arfwingar utan utländske allena; gifwe altsamman, när testamentet til någon inländskan giordt är: Dock må ingen gifwa hus, tomt, gård eller jord, undan sina barn och inländska arfwingar, eller utländske, om the i landet inflyttia och ther byggia och bo wilia; utan på thet sätt, att barn eller arfwingar måge thet til sig återlösa innan natt och åhr. Samma lag wari, ther andre Ståndspersoner äga tomt, gård eller jord i staden, eller innan stadsens mark och råmärken.

§ 8. 7 §. Gifwer någor mera i testamente, än lag förmår; rättes tå testamente effter lagen, och hafwe sina krafft i allt thet som tillåteligit är.

Bearbetningen före 1723.

han eij barn, utan andre inländske arfwingar: hafwi tå wåld att gifwa alt halfft thet han äger. Äro eij inländske arfwingar utan utländske allena; tå må han gifwa altsamman, til inländsk man. Willia barn och inländska arfwingar til sig återlösa huus, tomt, gård el:r jord; stånde them fritt innan natt och åhr. Samma rätt ägen utländske arfwingar, om the i landet inflyttia att ther byggia och bo.

7 §. Gifwer någor mera, än lag förmår; warde tå testament rättat effter lagen, och gälle i allt öfrigit[1]).

Kap. 21.

XXII. Cap:

Om Testamente i gäldbundne sterbhus; och om then som testamentet giör, eij wet at — — — lefwer.

§ 1. § 1. Dör man eller qwinna och är gäld effter; tå skall gäld af oskiffto gäldas, innan testamente eller arf tages: Hwad tå öfwerblifwer, kommer honom som testamente hafwer, eller rättom arfwinge effter lag til godo.

§ 2 2 §. Nu hafwer man skiälig orsak at befara, thet then döde gäldbunden warit; men är sterbhuset, tå

Cap. XXI.

Om man gör testament och wet eij at hans hustru hafwande är, eller att någor af thes barn tå lefwer.

1 §. Dör gäldbunden man eller qwinna tå skall gäld af boo oskiffto gäldas, innan testament eller arf tages[2]).

2 §. Nu hafwer man skiälig orsak at befara, thet then döde gäldbunden warit; men är sterbhuset, tå arf skifftas skall, eij therom kunnigt; wet eij eller

---

1) 7 § *är öfverkorsad, men i marg. är antecknadt:* Stabit. Denna § bör icke wara utstruken.

2) *Jfr 11: 1 i 1726 års förslag.*

1726 års förslag.

han ej barn, utan andra inländska arfwingar; äge tå macht at gifwa hälften af alt thet han äger. Äro ej barn eller inlänske arfwingar[1]), utan utländske allena; tå må han gifwa altsamman til inländsk man. Wilia barn och inländske arfwingar til sig återlösa, hus, tomt, gård, eller jord; stånde thet them fritt innan natt och år. Samma rätt äga utländske arfwingar, om the i landet inflyttia at ther byggia och bo.

[6 §][2]). Gifwer någor mera, än lag säger; warde tå testamente rättat efter lagen, och gälle i alt öfrigit.

XIX. Cap:

Gör mannen testamente, och wet ej, at hans hustru hafwande är, eller at någor af thes barn tå lefwer.

1730 års förslag.

han eij barn, utan andre inlänske arf- *1734.*
wingar, äge tå macht att gifwa hälff- *Kap. 17.*
ten, af alt thet han äger. Äro eij barn eller inländske arfwingar, utan utlänske allena; tå må han gifwa altsamman till inlänsk man. Willia barn och inlänske arfwingar till sig lösa, hus, tomt, gård, eller jord; stånde thet them fritt innan natt och åhr. Samma rätt äga utlänske arfwingar, om the i landet inflytta, att[a]) ther bygga och bo.

6 §. Testamente må eij tagas af *§ 6.*
oskifft Boo, utan af thens dehl som gifwit hafwer[b]).

7 §. Gifwer någor mehra än Lag *§ 7.*
säger, warde tå Testamentet rättat effter lagen, och gälle i alt öfrigt. Eij må och någor i Testamente införa at hwar som thet klandrar skall wijd thess arfsrätt skild wara.

XIX: Cap:[c])

Giör mannen Testamente, och wet eij, att hans Hustru hafwande är, eller att någor af thess barn tå lefwer.

1) *Ursprungligen har paragrafen afvikit från 6 § i Bearbetn. före 1723 allenast i följande:* Äro ej barn til eller inlänske arfwingar.
2) *I originalet qvarstår 7 §. Ursprungliga texten är oförändrad.*
a) *Det 1731 framlagda förslaget har* och *i st. f.* att.
b) *Jfr 14: 3 i 1717 års förslag.*
c) *I marg.:* Detta sluts uth. *Kapitlet är öfverkorsadt.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 21. arf skifftas skall, eij fulleligen therom kunnigt; wet eij eller om man för then giäld kan befrias eller eij: angifwes tå sådant hos Domaren, och pröfwe han granneliga hwad ther fara för gäld är eller icke. Finnes therom någon fara, tå må hwarken arf eller testamente uttagas, utan emot borgen för fullo wedergäld. Men finnes then gäld kunnig, och träder någor til arfs, innan then gäld guldin är; gånge thermed som i 14. Cap: 7. §[2]) stadgas.

§§ 3. 4. 3 §. Fordras någor skuld, som aldeles okunnig war när arf och testamente uttogs; tå bör hwar och en återbära til skuldens betalning effter thy som han af arfwet mer eller mindre bekommit. Men har någor sitt undfångna arf eller testamente i medlertid förtärt, och gitter thet eij återbära, eller sin del i skulden betala; gälden tå the andre medarfwingar hela skulden, så långt thet tilräcker, som the af arfwet effter richtig upteckning undfått, therom i widare förmäles[3]).

§§ 5, 6. 4 §. Nu dör någor barnlös, som förut genom testamente sin ägendom åt androm bortgifwit, och wiste han eij, att hustru hans effter honom, eller hans Sonahustru war hafwandes; eller at hans från warande barn, son eller dotter, äntå lefwande war; ärfwe tå barn eller barnabarn fader sin, ehwad the effter hans död födas, eller lefwande återkomma, och wari testamentet kraftlöst; [4]) med mindre theruti om sådan händelse annorlunda, och med tydeliga ord lagliga finnes förordnat.

Bearbetningen före 1723.

om man för then giäld kan befrias eller eij. Finnes therom någon fara, tå må hwarken arf eller testamente uttagas, utan emot borgen. Men finnes then gäld kunnig, och träder någor til arfs, innan then gäld guldin är; gånge thermed som i 14. cap: 7. § stadgas[1]).

§ 1. Nu dör någor, som förut sin ägendom borttestamenterat hafwer, och wiste icke, att hustrun effter honom, eller hans Sonahustru war hafwande; eller at hans från warande barn, son eller dotter ännu lefde; ärfwe tå barn eller barnabarn fader sin, ehwad thet effter hans död födes, eller lefwande återkommer, och wari testamente ogilt.

---

1) *Jfr 11: 5 i 1726 års förslag.*

2) *I marg.:* cap: 27 § 8. NB. *I texten synes ursprungligen hafva stått:* 19 Cap. 8 § här effter. *Se 1713 års förslag, här ofvan sid. 123.*

3) *Sedan under bearbetn. allenast den rättelse egt rum, att slutorden:* therom i widare förmäles *utstrukits, har 3 § i sammanhang med 1 o. 2 §§ öfverkorsats. I marg. vid midten af 3 § står:* Vid prot. d. 28 Martii 1718, *och derunder:* d. 25 Maii 1721. syntes billigt at ingen af arfwingarna betalar mehr än sin andehl i skulden. *Jfr 11: 4 i 1726 års förslag.*

4) *Det följande är utstruket och i marg. står:* NB. tyckes wara onödigt.

1726 års förslag.

1 §. Dör någor, som sin egendom borttestamenterat hafwer, och wiste icke, at hustru efter honom, eller hans Sonahustru, hafwande war; eller at hans frånwarande barn, son eller dotter tå lefde: ärfwe tå barn eller barnabarn fader sin, ehwad thet efter hans död födes, eller lefwande återkommer; och ware testamente ogilt.

1730 års förslag.

1 §. Hafwer någor sin ägendom bort testementerat, och wiste icke att Hustrun effter honom, eller hans afledne Sons hustru hafwande war, eller att hans frånwarande barn, Son eller dotter tå lefde: ärfwe tå barn eller barnabarn, ehwad thet effter hans död födes, eller lefwande återkommer; och ware Testamentet ogilt a).

a) *Utstruken marg.-anteckning:* Detta införes uti 17 Cap. här ofwan före § 3. *Se not. a å sid. 219.*

1694.	*1717 års förslag.*	*Bearbetningen före 1723.*
	XXIII. Cap.	
Kap. 22.	**Hwad — — — — — — — — — wil.**	**Hwad then bör i acht taga, som testamente til godo niuta, eller therå tala wil, och om arfwinge som thet undandöllier.**
§ 1.	1 §. Hafwer någor fått testamente, ehwad han thet i sina giömo hafwer, eller warder thet honom eliest kunnogt; stämme tå innan tre månada dag effter hans död som testamentet utgaf, nästa arfwingar för rätta å then ort, ther thet gifne arf fallit eller belägit är[1]): och förewise tå, eller kundgiöre i theras närwaro testamentet. Försummar han thetta förfallolös, och lemnar thet längre förtegat eller opåtalt; wari han tå sitt testamente förlustig. Men är han utrikes; niute tå samma tid och rätt som om utrikes staddan inländsk arfwinge i Cap. § urskils.	1 §. Hwar som något testamente fådt hafwer, ware skyldig att innan tre månada dag effter gifwarens död stämma närmaste arfwingar för rätta; och upwise tå testamentet eller om han thet eij i handom hafwer, göre kunnigt, att thet til honom giordt är. Försummar han thetta utan laga förfall; wari testamente ogilt. Är han utrikes; niute samma tid och rätt som om utrikes staddan inländsk arfwinge tilförne sagdt är.
§ 2.	2 §. Nu kunna thes dödas närmaste skyldmän få testamentet under theras förwaring, och döllia the thet undan för honom som thet niuta skall: kan thet them fulltygas; gifwen åter alt thet gots och ägendom i löst eller fast som i testamentet war bortgifwit, och the swikligen sökt under sig draga; betalen ock thertil åt honom som testamentet bör niuta all tagin skada och kostnad, och stånden tiufsrätt effter thy som i tiufsmålom skils.	2 §. Nu kan så hända att närmaste arfwinge hafwer testamentet i sine giömo, och döllier thet undan: kan thet fulltygas; gifwe tå uth alt thet gots, som han således sökt under sig draga; och böte tiugundedehlen af Testamentets wärde till treskifftes, och skadan åter.
§ 3.	3 §. Hwar som rätt och skiäl hafwer at tala på något testamente giöre thet innan natt och åhr effter thes död som testamentet giorde; utan han kan hafwa laga förfall: niute tå förenämde tid ifrån thet at hans förfall uphörer, eller testamentet honom kun-	3 §. Will man klandra något testamente; göre tå thet innan natt och åhr effter dödzfallet. Och then som thet fådt hafwer, ställe therföre borgen[2]): eller stånde thet i qwarstad; eller i goda mäns händer och wård, til laga utslag.

1) *Utstruken marg.-anteckning, som angifvits syfta på hela §:* reguleras effter den 10 § i Testamentzförordningen och den derpå grundade praxin.
2) *Hit är § skrifven i marg.*

1726 års förslag.

XX. Cap:

Hwad then bör i acht taga, som testamente til godo niuta, eller therå tala wil; och om arfwinge som thet undandöllier.

1 §. Hwar som något testamente fådt hafwer; ware skyldig innan tre Månada dag sedan han om Gifwarens död och testamentet weta fick, thet inför domaren at upwisa, och gifwe tå tillika in richtig afskrift, som arfwingarne tilställas skal. Hafwer han eij thet testamente i handom, låte tå weta [1]), at thet til honom giordt är. Försummar han thetta utan laga förfall; ware testamentet ogilt. Är han utrikes; niute samma tid och rätt, som om utrikes staddan ländsk arfwinge tilförene sagt är.

2 §. Nu kan så hända, at närmaste arfwinge hafwer testamentet i sin giömo, och döllier thet undan; gifwe tå ut alt thet gods, som han således sökt under sig draga, och skadan åter, böte och trediung af testamentets wärde til treskiptes [2]).

3 §. Wil man klandra något testamente; göre thet innan natt och åhr, sedan han therom kundskap fick: och then som testamentet fådt hafwer, behålle icke thess mindre thet honom ther igenom gifwit är, ther han borgen therföre ställer. Elljest stånde thet i qwar-

1730 års förslag.

[XVIII] [a]) Cap.

1734. Kap. 18

Hwad then bör i acht taga, som testamente till godo niuta, eller therå tala will; och om arfwinge som thet undandöljer.

1 §. Hwar som något Testamente fådt hafwer, ware skyldig innan Sex månader, sedan han om gifwarens död och Testamentet weta fick, thet inför domaren att upwijsa, och gifwe tå tillijka en richtig afskrifft, som arfwingarne tillställas skall. Hafwer han eij thet testamente i handom, låte tå weta, att thet till honom giordt är. Försummar han thetta utan laga förfall, ware testamentet ogilt. Är han utrijkes; niute samma tid och rätt, som om utrijkes staddan inlänsk arfwinge tillförenne sagdt är. *§ 1.*

2 §. Nu kan så hända att närmaste arfwinge hafwer Testamentet i sin gömo, och döljer thet undan; gifwe tå ut alt thet godz, som han således sökt under sig draga, och skadan åter, böte och trediung af testamentets wärde till treskiptes [b]). *§ 2.*

3 §. Will man klandra något Testamente; giöre thet innan natt och åhr, sedan han therom kundskap fick som i 1 § sagt är; och then som testamentet fådt hafwer, behålle icke thess mindre, thet honom therigenom gifwit är, ther han borgen therföre ställer. *§ 3.*

---

1) *1 § har ursprungligen afvikit från Bearbetn. före 1723 allenast deri, att* låte weta *satts i st. för:* göre kunnigt.

2) *I marg. öfverstruket:* approberas. *2 § afviker ursprungligen från Bearbetn. före 1723 deri, att orden:* kan thet fulltygas *saknas.*

a) *Originalet:* XIX.

b) *Det 1731 framlagda förslaget saknar:* till treskiptes.

1717 års förslag.

1694. nigt blifwer. Pröfwar Domaren thet
Kap. 22. jäf skiäligt; sättie tå then som testamentet niuta söker, nöijachtig borgen för thet han om händer får; eller stånde — —, til thes laga utslag theröfwer i rätten faller.

§ 4. 4 §. Them omyndigom förwaras natt och åhr, sedan the myndige blifwa, att tala på något testamente. Dö the uti theras omyndiga åhr; hafwen theras arfwingar samma tid ifrån theras död: och then utrikes stadder är, natt och åhr sedan han thet weta fick.

§ 5. 5 §. Eij mågo andre på något testamente tala, än the som wid testamentsgifwarens dödsfall äro hans laglige och näste samarfwingar: och hwad af them blifwer antingen samtyckt eller försummat; thet mågo hwarken fiermare arfwingar eller mågar och sonahustrur i framtiden och wid andra dödsfall påtala.

Bearbetningen före 1723.

4 §. Är arfwinge uthrikes, hafwi wåld att tala å testament innan natt och åhr, sedan han thet weta fick[1]).

5 §. Eij må någor annar än närmaste arfwinge klandra testament: och hwad af honom warder samtyckt eller försummat; therå måge sedan fiermare arfwingar icke tala.

1) 4 § *är skrifven i marg.*

1726 års förslag.

stad, eller i goda mäns händer och wård, til laga utslag[1]).

4 §. Ej må någor annar än närmaste arfwinge klandra testamente; och hwad af honom warder samtyckt eller försummat, therå måge sedan fiermare arfwingar icke tala.

Cap. XXI[2]).

Om then som under Förmyndare stå Bör.

§ 1. Then som eij hafwer fylt sina Tiugu Ett åhr äger icke macht at sielf förestå sitt arf: men ther han något sig kan förwärfwa må han ther öfwer sielf råda, sedan han Femton åhr gammal är.

§ 2. Mö af hwad ålder hon och wara må stånde under förmynderskap.

§ 3. änkia råde sig och sitt sielf.

§ 4. Ther någon för wanwett, slöserij eller andre orsaker, icke kan wårda gods sitt, bör och han under Förmyndare ställas[3]).

1730 års förslag.

Elliest stånde thet i qwarstad, eller i gode mäns händer och wård, till laga utslag. *1734. Kap 18.*

4 §. Eij må någor annor, än närmaste arfwinge klandra testamente: och hwad af honom warder samtycht eller försummat, therå måge sedan fiärmare arfwingar icke tala. *§ 4.*

XIX. Cap: *Kap. 19.*

Om then som under förmyndare stå bör.

1 §. Then som eij hafwer fylt sina Tiugu Ett åhr, äger icke macht, att sielf förestå sitt arf: men ther han sig något kan förwärfwa, må han theröfwer sielf råda, sedan han femton åhr gammal är. *§ 1.*

2 §. Mö, af hwad ålder hon och wara må, stånde under förmynderskap. *§ 2.*

3 §. Äncka råde sig och godz sitt sielf. *§ 3.*

4 §. Ther någor för wanwett, slöserij eller andre orsaker, icke kan wårda godz sitt, tå bör han under förmyndare ställas. *§ 4.*

---

1) *I marg.:* approbat.
2) *Jfr kap. 29 i Bearbetn. före 1723, sid 252.*
3) *Hela detta kap. är skrifvet i marg.; motsvarande kap. i texten är* XXVI, *hvilket ursprungligen varit lika med 29 kap. af Bearbetn. före 1723, med und. af rubriken, som lydt sålunda:* Huru gammal öfwermagi wara skal, förr än han myndig warder: och om Mö och Enkia.

1717 års förslag.

1694.

Kap. 23.

XXIV. Cap.

Hwem som barna förmyndare skall wara, them och theras gots, som the i arf fångit, at förestå; och huru han förordnas må.

§ 1. 1 §. Fader wari sina barns rätte målsman: dör moder och han i andra gifte träder; tagi tå barnens nästa mödernes fränder sig til råds, när något wigtigt angående barnen, eller theras ägendom förefaller.

§ 2. 2 §. Dör — — — — — witsord att se före barnom sinom och theras godse, med nästa theras — — — — — — — — gifte; ägi hon tå icke macht länger förmynderskapet förträda: hafwi doch sedan, som förr, inseende på sina barn, och wari närmast att hafwa them uti sitt hus och bröd, om hon så will, och icke laga hinder äro i wägen.

§ 3. 3 §. Nu äro föräldrarna döde; — — — — — — — — — — — — — — och witnom — eller eliest i testamente skriffteligen — — hafwa.

§ 4. 4 §. Hafwa icke föräldrarna någon wissan förmyndare förordnadt; anträde tå then som skyldaster är förmynderskapet, såsom i Gifftomålabalken förmäles, så framt han thertil fallen är, som af domaren först pröfwas måste.

§ 5. 5 §. Will eij then som wederbör, förmynderskapet antaga, tilhålles han tå af Rätten wid straff och wite, om eij laga förfall kunna bewisas, sina skyldighet therutinnan att effterkomma: wägrar han thet äntå; swari til skadan, som barnen therigenom kunna taga, och sätties sedan then til förmyndare, som rätten pröfwar skickeligast af androm thernäst skyldastom frändom.

Beurbetningen före 1723.

Om förmyndare; och huru the förordnas skola.

1 §. Fader wari sina barns rätte målsman: och ther han träder i andra giffte, tage uti barnens angelägne måhl nästa mödernes Fränders råd och hielp.

2 §. Dör fader, hafwi tå moder witsord att see för sina barn och theras godz, med nästa fädernes fränders eller förmyndares råde. Går hon i andra gifte; äge tå eij längre förmynderskapet: Doch låte sig om barnen wårda, och hafwi macht att behålla them uti sitt hus och bröd, ther hon så will och gitter.

3 §. Äro fader och moder både döde; wari tå then barnaförmyndare, som the med fullt förstånd och witnen munteligen eller skriffteligen ther til förordnadt hafwa.

4 §. Nu hafwa the eij någon förordnadt; wari tå then förmyndare, som skyldaster är och thertil fallen, såsom i Gifftomålabalken stadgat är.

5 §. Will eij then som bör, förmynderskap antaga, tå skall Domaren wid wite thet honom påläggia, ther icke laga förfall kunna wisas: wägrar han äntå; rätte up barnomen allan skada; och domaren förordne sedan then til förmyndare, som han pröfwar skickeligast wara af the andre skyldaste fränder.

1726 års förslag.

XXII. Cap:

Om Förmyndare, och huru the förordnas skola.

1 §. Fader ware sina barns rätta Förmyndare; och ther han träder i annat gifte; tage nästa mödernes fränders råd, uti the mål som barnens wälfärd angå.

2 §. Dör fader; hafwe tå moder rätt at förestå sina barn och theras gods, med nästa fädernes fränders, eller förmyndares råde. Går hon i annat gifte; äge tå ej längre förmynderskapet; dock låte sig om barnen wårda, och hafwe macht at behålla them uti sit hus och bröd, ther hon så wil och eij laga hinder ther emot är.

3 §. Äro fader och moder både döde; ware tå then barnens förmyndare, som the med tweggia manna witne, eller skrifteligen thertil nämdt hafwa, och tage han Domarens bewijs therom[1]).

4 §. Nu hafwa the ej någon nämdt; ware tå then förmyndare, som skyldaster och thertil fallen är, och gifwe han domaren tillkiänna wijd nästa rättegångsdag, at han thet förmynderskap tillträdt[2]).

5 §. Wil ej then som tilbör, förmyndare wara; wijse tå å förenämbde dag hoos domaren sine laga förfall. Gitter han thet icke; tå äger Rätten wid wite thet honom pålägga, och sware then sig wägrar til allan skada[3]).

1730 års förslag.

XX. Cap: *1734. Kap. 20.*

Om förmyndare och huru the förordnas skola.

1 §. Fader ware sina barns rätte förmyndare: och ther han träder i annat giffte, tage näste mödernes fränders råd, uti the mål, som barnens wälfärd angå. *§ 1*

2 §. Dör fader; hafwe tå moder rätt att förestå sina barn och theras godz, med nästa fädernes fränders, eller förmyndares råde. Går hon i annat giffte; förträde eij längre förmynderskapet; dock låte sig om barnen wårda, och hafwe macht att behålla them uti sitt hus och bröd, om hon så will, och eij laga hinder theremot är. *§ 2.*

3 §. Äro fader och moder både döde, ware tå then barnens förmyndare, som the med twegga manna wittne, eller skriffteligen ther till nämt hafwa, och tage han domarens bewis therå. *§ 3.*

4 §. Nu hafwa the eij någon nämt, ware tå then förmyndare, som skyldaster och thertill fallen är, och gifwe han Domaren tillkienna, wid nästa Rättegångzdag, att han thet förmynderskapet tillträdt. *§ 4.*

5 §. Will eij then som tillbör förmyndare wara, wijse tå hos domaren sine laga förfall: gitter han thet icke, tå äger Rätten wid wijte thet honom pålägga, och sware then sig wägrar till allan skada. *§ 5.*

---

1) *3 § har ursprungligen lydt:* Äro — — the med tweggia manna witne, eller med öpna brefwe thertil nämdt hafwa.

2) *4 § har ursprungligen lydt:* Nu — — nämdt; tå är then, som *etc. (= Bearbetn. före 1723).*

3) *5 § har ursprungligen lydt sålunda:* Wil ej then som tilbör, förmyndare wara; tå äger Rätten läggia honom wite före, utan han gitter wisa laga förfall. Wägrar han äntå; rätte up barnomen allan skada, och Rätten nämne sedan then thernäst skyldaste frände, som thertil pröfwas bäst fallen wara.

1717 års förslag.	*Bearbetningen före 1723.*
1694. Kap. 23. § 6. 6 §. Hafwer then omyndige inga skyldemän; eller äro the til förmynderskapet oskickelige; eller hafwa the sina laga förfall: förordne tå Rätten twänne — — — — — — — — — som pröfwas nödige, til barna förmyndare.	6 §. Hafwer omyndig inga skyldemän; eller kunna the eij wara förmyndare: tå skall Domaren förordna twänne andra goda män, eller så många, som pröfwes nödige.
§ 7. 7 §. Nu kan så hända, at rätter och ständig förmyndare eij straxt tilordnas kan, eller sitt förmynderskap behörigen anträda; förordne tå rätten någon god uppsyningzman, som the omyndigas bästa i medlertid i acht tager.	7 §. Nu kan så hända, at rätter och ständig förmyndare eij straxt tillsättias kan, eller förmynderskapet tillträda; warde tå utaf domaren en god uppsyningzman förordnad, som the omyndigas bästa i medlertid i acht tager [1]).
§ 8. 8 § [2]). Then som är barnana widerdeloman; eller mycket gäldbunden; eller Konungens räntor, och andra slika medel under händer hafwer; eller här i riket icke sittiande; eller af ena willfarande läro; eller af oförstånd eller slöserij, eller annor lefwerne och fehl til förmynderskapet icke skickelig; han må eij blifwa förmyndare.	8 §. Eij må then wara förmyndare, som är oförståndig, mycket gammal, wanföör, gäldbunden, och slösare, barnens widerdeloman, icke boor här i riket; el. som är af en wilfarande läro, el:r hafwer Cronones och andra slika medel under händer [3]).

Kap. 24.

XXV. Capitel.

Om laga ursächt ifrån förmynderskap.

§ 1. 1 §. Nu — — — — — — hwarföre han icke kan förmynderskapet antaga; gifwi tå — — — — — och wari therföre ifrån förmynderskapet befriad; såsom: om han — — brukas; eller å så — —	1 § [4]). Nu hafwer någor laga förfall, hwarföre han icke förmyndare wara kan: gifwi tå sådant i Rätten tilkänna, och wari frij; såsom, om han utrikes i Konungens tienst brukas; å så wida belägna orter i Riket boendes

1) 7 § *är öfverstruken; i marg.:* Vel sic: Nu kan så hända, att rätter målsman eij kan straxt tilsättias, eller lagl. träda til samma förmynderskap: tå äger domaren förordna någon annan god man att imedlertijd see på barnens bästa.

2) *Öfverstruken marg.-anteckning:* NB. Denne § tyckes wara onödig, emedan man tilförene sagt att förmyndare bör wara skickelig thertil.

3) *Texten är skrifven i marg. omedelbart under den i föreg. not anförda anteckning.*

4) *I marg.*: Vel sic: Thesse äro laga förfall ifrån förmynderskap: Om man utrikes stadder är, eller så fierran i landet boende el:r så trägit Embete haf*wer*, ell:r så siuk eller fattig är; att han eij barnen eller theras godz rätteliga wårda kan; Om man är minder än 25. och mehr än 60. åhr gammal; Om man sielf många barn haf*wer*, el:r flera Kullar att föresee; om man redan med twenne förmynderskap beswärad är eller med ett sådant som annat eij tåla kan.

1726 års förslag.

6 §. Hafwer omyndig inga skyldemän, eller kunna the ej wara förmyndare; nämne tå Rätten twänne andra goda Män, eller så många, som pröfwes nödige.

7 §. Nu kan så hända, at rätter förmyndare ej kan straxt nämnas, eller lagligen träda til thet förmynderskap; förordne tå Domaren någon annan god man, som imedlertid barnagodset wårda må[1]).

8 §. Ej må then wara förmyndare, som litet wetande, mycket gammal, wanför, gäldbunden och slösare är, ej heller barnens wederdeloman, eller then af annan läro är, eller then som hafwer Crounones, eller andra slika medel under händer[2]).

XXIII. Cap:

Om laga ursächt ifrån förmynderskap.

1 §. Thessa äro laga förfall ifrån förmynderskap: om man utrikes stadder är; eller så fierran i landet boende, eller så trägit ämbete hafwer, eller så siuk, eller fattig är, at han ej barnen eller theras gods rätteligen wårda kan:

1730 års förslag.

6 §. Hafwer omyndig inga skyldemän, eller kunna the eij wara förmyndare; nämne tå Rätten en annan god man eller flera ther så nödigt pröfwes. *1734. Kap. 20. § 6.*

7 §. Nu kan så hända att rätter förmyndare eij kan straxt nämnas, eller lagligen träda till thet förmynderskap; förordne tå domaren någon god man, som emedlertid barngodzet wårda må. *§ 7.*

8 §. Eij må then wara förmyndare, som litet wetande, gäldbunden slösare eller barnens wederdeloman är, eller then som icke fylt sina tiugufemb åhr eller är så gammal och wanför eller så fattig är at han förmynderskapet eij förestå kan. Icke eller then af annan läro är, eller then som hafwer Cronones eller andra sådana medel under händer[a]). *§ 8.*

·XXI: Cap: *Kap. 21.*

Om laga ursächt ifrån förmynderskap.

1 § Tesse äro Laga skiähl med hwilka man sig ifrån förmynderskap uhrsächta må: Om någon utrijkes stadder är, eller så fiärran i landet boende, eller så trägit ämbete hafwer, eller så siuk, att han eij barnen eller theras godz *§ 1.*

1) *7 § lydde ursprungligen:* Nu — — rätter målsman — — til förmynderskap sit; tå äger Domaren nämna — — för barnagodset se må.

2) *8 § har ursprungligen lydt sålunda:* Ej — — wetande är — — slösare, ej barnens wederdeloman, eller then af en wilfarande läro är, och ej then — — händer.

a) *Det 1731 framlagda förslaget:* Ei — — gäldbunden, slösare — — så fattig, at — — händer.

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694.

— — — hafwa; eller om — — — kan afhålla; eller af siukdom eller af fattigdom — — — — —; eller om han — — —; eller om han — — — — — — — — — — ; eller om han — — — — tu förmynderskap — — — — — — — eller om han — — — — — — — — — — — pröfwas.

är, att han på the omyndiga barna ägendom och skiötsel behörigt upseende eij kan hafwa; om han inrikes ett så trägit ämbete förträder, som honom therifrån afhålla kan; af siukdom eller fattigdom så beswärad är, att han thens omyndigas bästa eij förmår att skiöta; om han är under sina tjugufem åhr; eller öfwer sextijo åhr; om han sielfwer många barn hafwer, eller flera Kullar att förestå; om han redan förträder twenne förmynderskap; eller ett mycket widlöfftigt; eller med thet som honom anbiudes, stridigt; och om han andra sådana skiäl hafwer, som af domaren rätteliga skola pröfwas.

Kap. 25.

XXVI. Capitel.

Om förmyndares plicht och embetes Skyldighet wid thens omyndiges upfödsel och uptuchtelse.

§ 1. 1 §. Wari allom förmyndarom angelägit, att the omyndiga blifwa uti — — — — — — — — — uptuchtade, och til sådana handteringar och öfningar hålldne, som äro theras stånd, kön och willkor likmätiga, och the omyndige hälst och bäst kunna finnas böjde och fallne till: så böra ock förmyndare uti alt thet som til the omyndiga barna upfostring nödigt är, ingen omkostnad hafwa ospard, dock at alt lämpas må effter hwars och ens medel, stånd och ämne.

Om förmyndares plicht och skyldighet.

§ 1. Nu är förmyndare lagl. förordnad och tilsatt: göre sig tå noga underrättad om the omyndiges arff i löst och fast. Är ingen förteckning therå giord, låte thet straxt skie, på sätt som tilförne sagt är, och wårde sedan barnagodz som sitt egit, eller gälde skadan[1]).

§ 2. Förmyndare skall noga tilsee, att omyndig warder uti rätta Ewangeliska läran, Gudsfruchtan, dygd och ära uptuchtad, och til sådana öfningar och handteringar hållen, som thess stånd, willkor och ämne likmätiga äro.

---

1) *1 § är skrifven i marg. Jfr 27: 1 i 1717 års förslag.*

1726 års förslag.

om man är mindre än tiugufem, och mer än sextio år gammal: om man sielfwer många barn äger; eller om flera Kullar äro, them han förese bör: om man redan twenne förmynderskap hafwer, eller sådant et, som annat ej tåla kan[1]).

XXIV. Cap:

Hwad förmyndares plicht och skyldighet är.

1 §. Nu är förmyndare lagligen nämd; tå äger han sig noga underrätta om then Omyndigas arf i löst och fast. Är thet ej uptecknadt; låte thet genast ske, som förr sagt är: och wårde han barnagodset som sit egit, eller gälde skadan[2]).

2 §. Förmyndaren skall låta then Omyndige upptuchtas uti rätta Ewangeliska läran, Gudsfruchtan, dygd och ära, och til sådana öfningar och handteringar hållas, som thes stånd, wilkor och ämne kräfja[3]).

1730 års förslag.

rätteligen wårda kan: om man är mehr än Sextijo åhr gammal: om man sielfwer många barn äger, eller om flera Kullar äro, them han förese bör: om man redan twänne förmynderskap hafwer, eller sådant ett som annat eij tåla kan. *1734.*

XXII: Cap: *Kap. 22.*

Hwad förmyndares plicht och skyldighet är.

1 §. Nu är förmyndare lagligen nämd, tå äger han sig noga underrätta, om then omyndigas arf i löst och fast. Är thet eij uptecknat, låte thet genast ske, som förr sagt är: och wårde han barnagodset som sitt egit, eller gälde skadan. *§ 1.*

2 §. Förmyndaren skall låta then omyndige uptuchtas uti rätte Ewangeliske läran, gudsfruchtan, dygd och ähra, och till sådane öfningar och handteringar hålla, som thess Stånd, wilckor och ämne kräfwja. *§ 2.*

1) *Ingen rättelse har egt rum i ursprungliga texten. Jfr det i not. 4 å sid. 236 upptagna alternativa förslaget.*
2) *1 § har ursprungligen lydt:* Nu — — lagligen nämder och skipad — — om the Omyndigas — —. Är ej godset uptecknadt; låte thet genast så ske, som tilförene — — han sedan barnagods — — skadan.
3) *2 § har ursprungligen lydt sålunda:* Omyndig skal uti rätta — — ära uptuchtas, och til — — handteringar hållen warda, som — — kräfja.

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 25. § 2. 2 §. Kan then omyndige för fattigdom skull eij tilhållas sådant at lära, som fordrar annan kostnad, drage tå förmyndaren försorg, at thensamme må blifwa antagen hos en godan husbonde i tienst; eller något ämbete utan betalning at lära; eller om then omyndige i sin späda ungdom ännu til sådant är oförmögen, thensamma tå i barnahus, eller andra slika tuckthus, som redan inrättade äro, eller häreffter inrättas kunna, må inkomma, ther han, eller hon sitt underhåld niuta, och til något låfligit handtwärk warda upfostrad.

Kap. 26.

XXVII. Cap:

Om förmyndara plicht wid förwaltande af the omyndiga barna ägendom.

§ 1. 1 §. Wari förmyndara plichtig straxt wid förmynderskapets antagande, om sterbhusets tilstånd och beskaffenhet, så af sterbhusets handlingar, som domböcker i the rätter, hwarunder sterbhuset, och thes gots och ägendom egenteligen lyder, sig noga underrättad att giöra; samt om ingen upteckning på thens omyndigas ägendom äntå förrättad wore, thensamma straxt lagligen upsättia låta, och en afskrifft theraf i rätten, hwarunder sterbhuset hörer, och then andra till barnsens närmaste fränder lefrera. Eij må eller skall förmyndare tillträda omyndiga barna ägendoms förwaltande förr än richtig upteckning af all theras ägendom lagligen förrättad är, wid tiugu dalers böter til treskiptes[1]).

§ 2. 2 §. Drage ock förmyndare om omyndiga barna fasta ägendom then försorg, att han blifwer wäl häfdad och wid macht hållen; och hafwi ingen förmyndare macht att försällia, eller bortskifta thens omyndigas jordagots

§ 3. Eij må förmyndare bortsällia el:r skiffta Omyndige barns Jord och fasta Egendomb, utan i högsta trångmål, och til theras fördel, med närmaste fränders och domarens wettskap och samtycke: Skier annorledes, wari ogilt,

1) *Jfr 26: 1 i Bearbetn. före 1723.*

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734. Kap. 22.

3 §. Ej må förmyndare bortsällia omyndiga barns jord och fasta gods; utan i nöd och trångmål: eij heller them skiffta, utan til Barnens nytta, och tage närmaste fränders råd och domarens samtycke till thet kiöp eller

3 §. Eij må förmyndare bortsälja omyndiga barns jord och fasta godz, utan i nöd och trångmåhl, eij heller then skiffta, utan till barnens nytta, och tage närmaste fränders råd, och domarens samtycke, till thet kiöp eller

§ 3.

1717 års förslag.

1694. Kap. 26. och fasta ägendom å landet utan högsta trångmål och thens omyndigas särdeles fördehl och nytta, samt med närmaste fränders och wederbörande rätts samtyckio: och när thet tå finnes således lagligen thermed tilgångit; stånde tå thet kiöp eller skifte, och eij qwällies yttermer, om laga bud och fasta bref therå kommit är. Giör förmyndare annorledes; wari thet ogilt, om then omyndige innan natt och åhr sedan han myndig, och Jungfru sedan hon gifft blifwer, lagligen therå talar. Tilhandlar sig förmyndaren sielfwer thens omyndigas fasta ägendom, tå bör thet eij under annor willkor skie, än at then omyndige innan ofwanbemälta tid thet må klandra, och sina jord för samma wärde, som hon såld är, igenlösa. Är någor förbättring therå giord; gånge thermed som lag säger om nödig och nyttig förbättring.

§ 3. 3 §. Sammaledes sälie eij heller förmyndare thens omyndigas fasta ägendom i stadenom utan nästa frända råde, och rättens samtyckio.

§ 4. 4 §. Lösöre som ofruchtsamma äro, särdeles the som igenom länge liggiande kunna förderfwas, föryttras them omyndigom til bästa fördehl, i tienligasta måtto och sätt; dock så, att om thet sig icke annorledes giöra låter, thet tå skie må igenom utrop i Kiöpstadom, hälst wid marknadstider til mästbiudande, med mindre ther ibland icke något wara kunde, som för kostbarhetens skull eij utan skada föryttras; eller til föräldrarnas åminnelse tiena; eller them omyndigom sielfwom att behålla och bruka, nyttigt och nödigt pröfwas skulle. Befinnes thet, at förmyndare thermed egennytteligen handlat; eller något barnomen ringare be-

Bearbetningen före 1723.

om omyndig lagl. therå talar innan natt och åhr sedan han myndig warder: therom med mehra, och om omyndigas bördzrätt, skils uti Jordb. Cap. 6. §. 7. 8.[1]).

---

1) §§ *3 och 4 äro skrifna i marg. vid slutet af 26 och början af 27 kap. i 1717 års förslag.*

1726 års förslag.	*1730 års förslag.*	
skipte som i Cap. JordaB. wijdare sägs[1]).	skiffte som i Jordab: widare sägs.	*1734.* *Kap. 22.*

1) *Ursprungliga texten afviker från § 3 i Bearbetn. före 1723 allenast i följande:* Eij — — jord och fasta gods — — och Rättens wetskap — — Jordabalkens 6 Cap: 7. och 8. §§.

1717 års förslag.

1694. Kap. 26. räknadt, än han therföre bekommit hafwer; betale tå them omyndigom skadan, eller bristen dubbelt.

§ 5. 5 §. Barnapenningar skall förmyndaren så snart som skie kan, å sådana ort, som säker hålles och emot swarsgodan pant, eller annan nöijachtig försäkring på ränto utsättia: Händer sedan någon oförmodelig olycka, som han eij kunnat förut se, eller förekomma; eller kan eij få penningar straxt på wissan ort utsättia; wari tå saklös, när han både wid utlänandet och lånets utkräfjande troligen och så warsamligen som en förståndig och flitig husfader med sino umgår. Men om han egenwilligen och försumeligen låter barnapenningar ligga ofruchtsamma; eller wetandes och wiliandes utsätter them på osäkran ort; eller låter them wårdslöst hos annan inneslå, samt afgiäldet och räntona eij åhrligen utfordrar, så wida thet skie kan; gälde tå fullkomligen, och upfylle skadan och bristen, som then omyndige i thessa måtto genom hans förwållande kan taga.

§ 6. 6 §. Finner förmyndare wid sitt anträde til förmynderskapet, thens omyndigas medel på osäkran ort wara utsatta; söke han tå med thet första, som giörligit är, draga them in igen, och säkrare sedan anläggia. Är fordringen oklar; utföre han tå behörigen hwad stridigt är, igenom rättegång, eller annat laga medel, och utsöke sedan lagligen hwad som tå winnas, eller ostridigt blifwa kan.

§ 7. 7 §. Förmyndare wari eij plichtig att swara til större ränta för the han handa mellan hafwer barnapenningar, än Konungens Lag effter beskaffenheten af tiden, och andra omständigheter, ringast förmår och innehåller.

§ 8. 8 §. Är sterbhuset mycket gäldbundit; låte tå förmyndaren med thens omyndigas närmasta skyldmanna minne

Bearbetningen före 1723.

§ 4. The löösören som omyndig eij sielf behöfwer, skola til hans nytta förytras: Och hans redbara penningar skall förmyndare i bästa måtto förränta och förkofra[1]).

---

1) *Se noten å sid. 242.*

1726 års förslag.

4 §. The löösören, som omyndig ej sielf behöfwer, skola til hans nytta föryttras; och hans redbara penningar skal förmyndaren så förränta och förkofra, som bäst och säkrast pröfwas.

1730 års förslag.

4 §. The lösören som omyndig eij sielf behöfwer, skola till hans nytta föryttras, och hans redbare penningar skall förmyndaren så förränta och förkåfra, som bäst och säkrast pröfwes. Men eij må förmyndare sielf handla sig till något af then omyndigas godz, löst ell: fast.

1734. Kap. 22. § 4.

1717 års förslag. *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 26. och råde, alla them som fordran i sterbhuset hafwa, igenom wederbörande rätt till wissan tid och dag instemma, att the thes innan med giltige bewis och räkningar på sine fordringar inkomma, och han med them effter hwars och ens fordrings beskaffenhet en behörig richtighet giöra må: tå ock förmyndaren, så wida thet utan andras förfång skie kan, bör noga tilse, att the gäld först afbördas, som sterbhuset mäst äro til tunga; så lagandes, att, om möijeligit är, giäld emot giäld qwittas; och, om thet eij kan skie, med lösöron betalas: räckia eij the till; hålles tå thet, som af then fasta ägendomen säkrast, och sterbhuset nyttigast och angelägnast är, til thet yttersta.

§ 9. 9 §. Äro giäld eij så mycken, att the ju nogsamt kunna blifwa guldin; eij eller sterbhuset til så stor tunga, att thet ju både nyttigare och drägeligare pröfwas, effter handen, än strax betala; stånde tå til förmyndarens egen försichtighet, sig therutinnan med them som fordrande äro, att förena.

§ 10. 10 §. Sedan skulden är afdragen, och förmyndaren således wet huru stor behållen ägendom i sterbhuset är; lämpe tå han utgiften thereffter sålunda, att af inkomsten tages först hwad til barnsens födo, kläder och upfostring; sedan ock hwad til nödige betientes underhållande, och andra sterbhusets nödiga och nyttiga omkåstningar fordras; och om äntå något blifwer öfrigit, thet på ränto utsättas, så wida thet säkerligen, som föresagdt är, låter sig giöra: men hufwudstolen röres icke utan i nödfall med nästa frända minne och wetskap.

§ 11. 11 §. Förmyndare må ingom androm anförtro, at upbära barnaräntor, eller sterbhusets medel at förwalta, än then som kan borgen therföre ställa; eller om han ingen sådan kan thertill

1726 års förslag. *1730 års förslag.*

1734.

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 26. bekomma, tå then som han sitt egit wil anförtro, hwilken för rätten ställas och ther sin trohetsed afläggia skal. När förmyndaren med thessa warsamhet umgår, och therhos åhrlig och richtig räkenskap giör; wari tå otiltald i fall sådan ombudsman sig förser, och til korto kommer[1]).

Kap. 27.

XXVIII Cap:

Huru — — — — — — — — — förmynderskapet aftrāda.

§ 1. 1 §. Hwar som hafwer barnagots under sine förwaltning; wari sig fader eller moder, eller annar förmyndare; författe han richtiga räkningar öfwer barnens åhrliga inkomster och utgiffter, och låte them sedan hwart åhr effter öfwerses af barnena nästom frändom; eller ther the eij äro, utaf Rätten, eller them som Rätten thertil förordnar. Finnes tå förmyndaren hafwa förwaltat barnagotset med then trohet, flith och åhoga, som en förståndig och flitig husfader skiöter och wårdar sino; wari then tå fri för alt åtal, ther igenom watn, eld eller annor olyckelig händelse, utan hans förwållande något af barnagodse kunde förfaras: Men försumas then åhrlige räkenskapen; stånde tå then förmyndare therföre, och giälde allan skada åter.

§ 2. 2 §. Wil fader, eller moder, eller then som barnagots under förmynderskaps wälde och giömo tager til åhrlig räkenskap icke wara förbunden; eller antager sig barna ägendomen och upfostringen för ena wissa summo; swari han tå til fulla hufwudsumman af samma barnagotse, och räkne intet theraf thet

Huru förmyndare skall giöra räkenskap, och förmynderskap aftrāda.

1 §. Förmyndare äger hwart åhr räkenskap göra för nästa fränder el:r ther the eij till äro, för domaren, el:r för then som han thertil förordnar[2]).

1) *Hela detta kapitel synes hafva blifvit på en gång och i sammanhang med 2 § i föreg. kap. öfverkorsadt. Vid rubriken står följande utstrukna marg.-anteckning:* Conf: Cap. 6 § 6. 7. Jordb.

2) *1 § är skrifven i marg.*

1726 års förslag.

XXV. Cap:

Huru förmyndare skal göra redo och räkning, och förmynderskapet afträda.

§ 1. Förmyndaren skall författa richtig räkning öfwer thet han under händer hafwer, så at han wijd hwarje års sluth för nästa fränder må kunna redogiöra, om så fordras: Begiära the thet icke, ware entå skyldig at tillställa them hwart tredie åhr en sluten räkning med the bewijs som ther till höra, at the then öfwersee måge. Äro eij fränder till eller willja the sig thet eij åtaga, förordne domaren någon i theras ställe. Finnes emot then räkning något at påminna, tå bör domaren tillsee at then omyndige rätt skier. Är omyndig till the åhr kommen at han sielf kan finna thet förmyndaren icke wäl thess egendom förestår, stånde och honom frijtt thet hoos domaren at angifwa och sin rätt uthföra, entå at han öfwer sitt arf eij råda får, för än han till laga ålder kommit som förr är sagt[1]).

1730 års förslag. *1734.*

XXIII: Cap: *Kap. 23.*

Huru förmyndare skall giöra redo och Räkning, och förmynderskapet afträda.

1 §. Förmyndaren[a]) skall författa richtig räkning öfwer thet hau under händer hafwer, så att han wid hwarje åhrs slut, för nästa fränder, må kunna redo giöra, om så fordras: begära the thet icke, ware äntå skyldig att tillställa them hwart tredie åhr en sluten räkning, med the bewis som thertill höra, att the then öfwerse måge. Äro eij fränder till, eller willa the sig thet eij åtaga, förordne domaren någon i theras ställe. Finnes emot then räkning något att påminna, tå bör domaren tillse att then omyndige rätt skier. Är omyndig till the åhr kommen, att han sielf kan finna, thet förmyndaren icke wäl thess ägendom förestår, stånde och honom fritt thet hos domaren att angifwa, och sin rätt utföra, äntå att han öfwer sitt arf eij råda får, förrän han till laga ålder kommit, som förr är sagt. *§ 1.*

1) *Hela 1 § är skrifven i marg., hvarest midt för ursprungliga textens första rad står:* går ut och införes den projecterade §.

a) *Ursprungligen har härefter stått:* ware sig fader, moder eller andra. *Detta har ock blifvit tillagdt i 1726 års förslag, men är jemväl der struket.*

1717 års förslag.

1694. Kap. 27. som på barnomen kan kostas; och när barnagots således tages i antwardning; tå må thet för barnomen hwarken siunka eller brinna, utan alt fullt återbetalas, när the myndige blifwa: ty skal ock then som thet således til sig tager, ingom undantagnom, fadrenom eller modrenom, fullar och fastar borgen therföre sättia.

§ 3. 3 §. Nu wil förmyndaren antingen til then som myndig effter lag blifwit hafwer, eller til annan förmyndare förmynderskapet afträda: giöre tå uti närmasta frända, eller några af rättenom tilordnada manna närwaro för sine förwaltning å sätt, som sagdt är, redo och räkenskap, samt ock lefrere ifrån sig hwad han tå innehafwer, med thertil höriga böcker, skriffter och räkningar; tagandes sedan therå behörigt qwittobref, hwarmed han för widare tiltal i längden skall oqwald blifwa. Treskas förmyndaren, eller will eij redo och räkenskap för sig lagligen giöra; hålles tå thertil af rättenom wid förelagdt wite. Biuder han sig til räkenskap, och then omyndige uppehåller thet; ingifwe tå förmyndaren räkning för sig i rättenom: och om tå then, som under förmynderskap warit innan natt och åhr effter thy han mogande, eller Jungfru, sedan hon gifft är, eller then utrikes wistas, sedan han hemkommer, eij lagligen therpå talar; wari förmyndare til intet widare answar, eller räkenskap förbunden.

§ 4. 4 §. Äro uti ett sterbhus flere — — — — — — — räkenskap, och swari til thet han om händer bekommit, om hwar och en af them med wederbörande Rätts, och nästa skylde-

Bearbetningen före 1723.

2 §. Nu skall man afträda förmynderskap: göre tå redo och räkning, och gifwe ifrån sig alt hwad han om händer hafft, och tage therå qwittobref[1]).

3 §. Treskas förmyndare, eller will eij redo och räkenskap lagligen giöra; tå skall domaren honom wissan dag wid wite föreläggia[2]). Nu bjuder han sig thertil och warder uppehållen eller hindrad, ingifwe tå räkning sin hos Domaren, och wari eij widare til answar eller räkenskap förbunden, ther icke omyndig lagligen therå talar innan natt och åhr, sedan han til mogande ålder kommen är, och möö gifft warder, el:r weetwillinger får sitt förstånd igen, eller then hemkommer, som uthrikes wistas.

4 §. Nu äro flere förmyndare än en; giöre tå hwar för sig räkenskap. Men hafwa the med samnad hand, och utan åtskilnad trädt til hela förmynderskapet; sware tå en för alla och alla

1) *Denna i marg. skrifna text har, såsom det synes af det strukna* vel sic *varit ett alternativt förslag, hvars öfverkorsade fortsättning varit lika med den på ett annat ställe i marg. senare skrifna, här nedan intagna* § 5.

2) *Jfr* § *2 i 1726 års förslag.*

1726 års förslag.

§ 2. Treskas Förmyndare eller will eij räkenskap giöra, tå skall Rätten honom wissan dag wijd wijte föreläggia[1]).

3 §. Will man afträda förmynderskapet; göre tå redo och räkning, på thet sätt, som sagt är, och gifwe ut alt hwad han om händer haft til then som Domaren i hans ställe förordnat hafwer, och tage therå bewis at han sit förmynderskap wähl föreståt, och ware sedan för answar fri, utan swek ther i finnes.

4 §. Nu hafwer man fylt Tiugu Ett åhr eller är möö gifft blefwen eller wettwillinge fådt sitt förstånd igien; eller then hemkomit som uthrijkes warit; tå skall förmyndaren godset till them gienast utgifwa och för dess förwaltning redo giöra: tala the eij lagligen på then räkning inom natt och åhr, sedan the then fådt, ware förmyndare för alt answar och wijdare räkenskap frij[2]).

5 §. Äro flere Förmyndare än en och willja the dela förwaltningen af Barnagodzet, tage tertill domarens bijfall, och giöre sedan hwar för sig redo och räkenskap: men hafwa the

1730 års förslag.

1734. Kap. 23.

2 §. Treskas förmyndare eller will eij räkenskap giöra, tå skall Rätten honom wissan dag wid wjte förelägga. *§ 2.*

3 §. Will man afträda förmynderskapet, göre tå redo och räkning som sagt är, och gifwe ut alt hwad han om händer hafft, till then, som domaren i hans ställe förordnat hafwer: och tage therå bewis, att han sitt förmynderskap wäl förestådt, och ware sedan för answar frij. *§ 3.*

4 §. Nu hafwer man fylt tiugu Ett åhr, eller är mö gifft blifwen, eller wettwillinge fådt sitt förstånd igen, eller then hemkommit som utrijkes warit, tå skall förmyndaren godset till them genast utgifwa, och för thess förwaltning redo giöra; tala the eij lagligen å then räkning, innan natt och åhr, sedan the then fådt, ware förmyndaren för alt answar och ytterligare räkenskap frij. *§ 4.*

5 §. Äro flere förmyndare än en, och willia the dehla förwaltningen af barnagodset, tage thertill domarens bijfall, och göre sedan hwar för sig redo och räkenskap: men hafwa the *§ 5.*

1) *§ 2 är skrifven i marg. Jfr början af 3 § i Bearbetn. före 1723.*

2) *4 § är skrifven i marg., hvarest vid början af ursprungl. texten står:* denna § går ut. *Den sålunda strukna 3 § afviker ursprungligen från 3 § i Bearbetn. före 1723 i följande:* Treskas — —; tå skall rätten — — warder utan skiäl uppehållen — — hos rätten — — wistas.

1717 års förslag. | *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 27. manna wetskap och samtyckio, sin särskilta och wissan dehl af thens omyndigas ägendom under sina förwaltning tagit. Men hafwa the med samnada hand, och utan åtskilnad til hela förmynderskapet stigit; swari the tå en för allom och alla för enom, til thens omyndigas medel, om någor af them the sig anförtrodda barnapenningar förslöser, och intet hafwer att betala med: doch så, att then som thens omyndigas medel försatt hafwer, först sökes, om, och så länge något hos honom finnes att tilgå.

för en, ther någonthera fälles och eij fuldt gälda kan.

§ 5. Är förmyndares räkning richtig, och hafwer han sitt kall wäl och troligen förestådt: wari saaklös, och niute then lön och wedergälning, som domaren pröfwar skiälig, ther han eij annars sig åthnöija låter[1]).

§ 6. Nu är man myndig, och beswärar sin Förmyndare med onödig rättegång, eller wijser honom sidwördnad, eller gör honom orätt med ord eller gärning: gälde tå dubbla böter, och skadan åter[2]).

Kap. 28.

XXIX. Cap:

Om laga ålder, och hwilken sin egen målsman må wara.

§ 1. 1 §. När then omyndige hafwer fyllt sina aderton åhr; wari han tå myndig och sin egen man, och göre tå förmyndaren sig ifrån förmynderskapet fri som förr är sagdt.

§ 2. 2 §. Jungfru af hwad ålder hon ock wara kan, må eij sin egen målsman wara. Enkia ware sielf om sig och sitt rådande.

Om laga ålder, thå man myndig wara må.

1 §. Nu hafwer öfwermagi fyldt sina aderton åhr: tå är han myndig och sin egen målsman[3]).

2 §. Mö af hwad ålder hon ock wara må, wari altid under förmynderskap.

§ 3. Enkia råde sig och sitt sielf[4]).

Kap. 29.

XXX Cap:

Om förmyndares lön och wedergällning för beswär theras.

§ 1. 1 §. Förmyndaren hafwi til wedergällning för the beswär som thenna förwaltning fölia, hwad som domaren

1) *§ 5 är skrifven i marg. Jfr not. 1 å sid. 250 samt 30 kap. i 1717 års förslag.*
2) *§ 6 är skrifven i marg. Jfr 31 kap. i 1717 års förslag.*
3) *1 § är skrifven i marg.*
4) *Jfr 21 kap. i 1726 års förslag, sid 233.*

1726 års förslag.

Barna godzet under samnad hand, sware the tå lika för förwaltningen och uppfylle allan skada, ther then omyndige något therigenom lidit: doch ware then ene eij skyldig at umgiella then andras brått och förseelse, som han eij förekomma kunnat, icke eller at betala then del i skadan, som then andra kan brista[1]). Fins förmyndares räkning richtig, och hafwer han förmynderskapet wäl och troligen förestådt; niute then löhn och wedergälning, som rätten pröfwar skiälig; utan han sig annars åtnöija låter.

6 §. Beswärar någon sin förmyndare med onödig rättegång sedan han myndig är; eller wisar honom sidwördnad, eller gör honom orätt, med ord eller gärning; ligge tå i tweböte, och gälde skadan åter[2]).

1730 års förslag.

barnagodset under samnad hand, sware the tå lijka för förwaltningen, och upfylle allan skada, ther then omyndige något therigenom lidit; dock ware then ene eij skyldig, att umgälla then andras brått och förseelse, som han eij förekomma kunnat, icke eller att betahla then dehl i skadan, som hos then andra kan brista. Hafwer han förmynderskapet wäl och troligen förestådt, niute then löhn och wedergiällning, som Rätten pröfwar skiählig; utan han sig annars åtnöija låter. *1734. Kap. 23.*

6 §. Beswärar någon sin förmyndare med onödig Rättegång, sedan han myndig är, eller wijsar honom sijdowördnad, eller gör honom orätt, med ord eller gärning; ligge tå i twäböte och gälde skadan åter. *§ 6.*

1) *Hit är 5 § skrifven i marg., hvarest vid början af ursprungliga 4 § står:* går ut och införes then nye §.

2) *Eftersatsen hör till ursprungliga texten.*

1717 års förslag. *Bearbetningen före 1723.*

1694. Kap. 29. emot sterbhusets wilkor och hans hafda omak pröfwar swara: doch att hufwudstolen icke utan thes wigtigare skiäl angripes, och att thet noga anses, antingen han för skyldskapens skuld thertil warit förbunden; eller thet eliest sielfwilligt effterstådt; eller om han utan någon sin skyldighet af föräldrar eller rätten thertil blifwit förordnad. Så skall ock förmyndaren thes utom bestås skiäliga belöningar åt the betiente, som han til sterbhusets nytta och tienst hafwer brukat, samt kåst och resepenningar, när han antingen sielf uti thens omyndigas ärender til Ting, eller annorstädes resa, eller någon annan åstad sända måste[1]).

Kap. 30.

XXXI Capitel.

Huru otacksamhet emot then som hans förmyndare warit, anses bör[2]).

§ 1. 1 §. Hwar som sedan han warder myndig så otacksam finnes emot sin förmyndare, at han honom belastar med oskiälig rättegång; eller eliest med otilbörliga sidwördning; eller giör någon wåldsgiärning å honom, eller orätt; wari sådant alt i twebotum[3]).

---

1) *Jfr 28: 5 i Bearbetn. före 1723. Innan kap. under bearbetningen öfverkorsades, hade i rubr.* för beswär theras *strukits, i texten* sielfwilligt effterstådt *utbytts mot* sielfwilligt antagit *samt i marg. skrifvits:* vel sic: förm.

2) *I marg.:* Conf. Lagman Fehmans annotation, som verbotinus i ställe för denna § införes vid: pag: seq:

Efter slutet af kap. står: Fehm: annot: Hwilken som sedan han är myndig worden (*ursprungligen:* blifwen) uthan skiäl (*ursprungligen:* lag och orsak) beswärar honom som förmyndare warit med rättegång, bör icke allenast wedergälla och uppfylla all then skada och olägenhet som therigenom förorsakas, uthan och om han någon sidwörduing wisar, eller med ord och gerningar angriper och orätt gör, derföre twådubbelt plichta och umgälla. *Denna annotation är liksom hela kap. öfverstruken.*

3) *Jfr 28: 6 i Bearbetn. före 1723.*

1726 års förslag.

1730 års förslag.

1734.

—*✱*—

Tillägg:

Sid. 1 not. 1 och 2, sid. 3 not. 3 samt sid. 36 not. 4, 4 r. tilläggas bland handskrifterna: P.

Sid. 10 sista raden i texten: F *har* dee *i st. f.* döde.

Sid. 25 bör i marg. vid Cap. XIV *stå: 1694. Kap. 14.*

Sid. 50 r. 20 bör anmärkas: BDGKL: blifwer, för allom fullel.; CEHI: blifwer för allom fullel.

Sid. 88 r. 4 nedifrån anmärkes, att i afskriften af 1694 års förslag står: begge.

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1892.

FILOSOFI, SPRÅKVETENSKAP
OCH
HISTORISKA VETENSKAPER.

TYSKA FÖREBILDER

TILL

DIKTER AF ATTERBOM

LITTERATURHISTORISK STUDIE

AF

BERNHARD RISBERG

UPSALA 1892
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Företal.

Att den s. k. fosforistiska skolan i vårt land till sin verldsåskådning, sina estetiska grundsatser, sin poetiska teknik och sin språkform rönt en betydande inverkan utifrån, särskildt från Tyskland och dess nyromantiska skola, är allmänt kändt. Det är ej heller obekant, att enstaka uttryck och partier i deras arbeten, ja, hela dikter tillkommit under omedelbart inflytande af bestämda utländska förebilder.

Någon närmare undersökning om, hvad som hos den ene och andre författaren är efterbildning, samt i hvilket förhållande denna står till förebilden, finnes emellertid ej att tillgå. Hvad Atterbom vidkommer, hvilken såsom fosforisternas främste skald i detta afseende väcker mesta intresset, är dock en början gjord genom en uppsats i »Samlaren» för 1891, »*Atterbomska ungdomsdikter och reminiscenser*» af Fredrik Vetterlund. Der uppvisas några enstaka lån dels från tyskan, hufvudsakligen från Novalis, dels äfven från svenska författare och — i ett tillägg — från Byron.

I det följande har jag gjort till min uppgift att framlägga förebilderna till de *lyriska* dikter af Atterbom, som i mer eller mindre grad äro efterbildningar från *tyska* skalder. Jag fäster mig dervid ej blott vid de dikter, hvilkas egenskap af efterbildning här skall för första gången uppvisas, utan berör för fullständighets skull äfven dem, som redan äro kända som imitationer från tyskan. Och i fråga om dem af de sistnämnda, hvilkas förhållande

till sitt original ej förut är närmare undersökt, ingår jag i en lika fullständig jemförelse med originalet som i fråga om de af mig upptäckta efterbildningarna.

Dessa sistnämndas antal är ej obetydligt. Men sannolikt är, att ytterligare en eller annan skulle kunna påvisas, om man ännu fullständigare och med större sorgfällighet, än hvad jag kunnat göra, mönstrade den tyska litteratur, hvarom Atterbom kan antagas hafva haft kännedom.

Jag vill särskildt fästa uppmärksamheten på några diktsamlingar, hvilka Atterbom egt — efter hvad man kan inhemta af katalogen öfver dem af Atterboms böcker, som efter hans död såldes —, men som jag ej lyckats få se, nämligen Kerners Gedichte, Pfitzers Dichtungen, Zedlitz' Gedichte och Todtenkränze samt Fünf Bücher deutscher Lieder und Gedichte, eine Mustersammlung von Schwab, Leipzig 1835.

De författare, som jag för mitt ändamål genomgått och jemfört, äro hufvudsakligen följande: Fleming, Lohenstein, Günther, Hagedorn, Gellert, Chr. Fr. Weisse, Pfeffel, Gleim, Uz, E. Chr. von Kleist, J. G. Jacobi, Klopstock, Lessing, Wieland, Herder, Schubart, Thümmel, Gotter, Bürger, Voss, Hölty, Miller, Chr. Stolberg, Fr. L. Stolberg, Claudius, Overbeck, Goethe, Schiller, Hölderlin, Seume, Matthisson, Salis-Seewis, Schmidt von Lübeck, Lappe, Tiedge, Alxinger, Kosegarten, A. W. Schlegel, Fr. Schlegel, Tieck, Hardenberg (Novalis), Fouqué, Chamisso, Eichendorff, Werner, Schulze, J. H. Collin, Körner, Arndt, Uhland, Schwab, W. Müller, Rückert, Platen, Grün, Lenau, Freiligrath.

Dertill komma en del antologier och vissamlingar, såsom Matthisson, Lyrische Anthologie, 1—20 (Zür. 1803—7), Wolff, Die deutschen Dichter von Gottsched bis zu Goethes Tode (Weimar 1849), Wilhelmi, Lyrik der Deutschen (Frankf. a. M. 1848), Minnelieder aus d. Schwab. Zeitalter (Berl. 1803), Des Knaben Wunderhorn (Neudruck, Halle a. d. S. 1891), Weltliche u. Geistliche Volkslieder und Volksschauspiele herausgeg. v. Pröhle (Stuttg. 1863).

Slutligen må nämnas, att jag genomsökt ett antal tyska kalendrar, men tyvärr saknat tillgång till många, som kunnat för-

tjena att uppmärksammas. Jag antecknar här dem, jag sett: Musenalmanach für 1796 (Göttingen), Taschenbuch f. 1798 v. Schiller, d:o f. 1799, Taschenb. f. 1801 v. Gentz, Jean Paul u. Voss, Musenalmanach f. 1802 v. Schlegel und Tieck, Taschenb. f. 1803 (Frankf. a. M.), Taschenb. f. 1802 v. Jacobi, Iris, Taschenb. f. 1803, d:o f. 1804 v. Jacobi, Taschenb. f. Damen auf 1804 (Tübingen), Musenalmanach auf 1804 v. Chamisso u. Varnhagen, Poet. Taschenb. f. 1806 v. Schlegel, Heidelberger Taschenb. auf 1812 v. Schreiber, Penelope, Taschenb. f. 1819, Urania f. 1819, d:o f. 1823, Taschenb. zum gesell. Vergnügen auf 1820, Aglaia, Taschenb. f. 1820, Cornelia, Taschenb. auf 1821.

Upsala i november 1892.

B. R.

Anmärkta tryckfel.

S.	4	r.	14	nedifr.	står:	*Gefärhrtin*	läs:	*Gefährtin*
»	13	»	14	»	»	*sckrechte*	»	*schreckte*
»	15	»	5	»	»	*Gotth. Ludw.*	läs:	*Ludw. Gotth.*
»	19	»	10	»	felas ett komma framför *äro.*			
»	22	»	5	uppifr.	står:	*Ofversättningen*	läs:	*Öfversättningen*
»	28	»	12	»	»	*gör*	»	*göra*
»	35	»	4	nedifr.	»	*vielmehr-*	»	*vielmehr*
»	37	»	6	»	»	*Venu's*	»	*Venus'*
»	49	»	1	uppifr.	»	*Man*	»	*Men*
»	54	»	20	»	»	*oegcntligheterna*	»	*oegentligheterna*
»	55	»	5	»	»	*en*	»	*ett*

Register.

(I registret upptagas titlarne på alla i afhandlingen omnämnda dikter af Atterbom, som hafva beröringspunkter med tyska stycken, och kursiv stil har användts, då likheten, förf. veterligt, här för första gången i tryck påpekas.)

Tyska förebilder till dikter af Atterbom.

Litteraturhistorisk studie

af

Bernhard Risberg.

Atterboms tidigaste bekantskap med tysk litteratur förskrifver sig från hans gymnasietid i Linköping under vistelsen i hans morbroders, konsistorienotarien Kernells, hus. Han lärde då känna Wieland och Bürger, af hvilka den senare särskildt tilltalade honom[1]. Efter ankomsten till Upsala hösten 1805 gjorde den då femtonårige ynglingen sig snart nog förtrogen med en del andra tyska skalder. Ett ögonskenligt bevis härpå har jag i min ego, ett exemplar af Matthissons Gedichte[2], på hvars försättsblad läses följande:

Atterbom 1805.
Upsala d. 3 Now.

Ex.	2 — 16.
Band.	— 16.
Suma	2 — 32.

I sin dikt »Mina önskningar», i Samlade dikter daterad 1805[3], önskar sig den unge skalden en hylla »rymlig nog för Bürger, Hölty, Schiller»[4]. Och af en i Linköpings Bladet April 1806 införd dikt[5] framgår, att Atterbom tidigare lärt känna Salis.

1) Biografiskt Lexikon I, s. 313.

2) Gedichte von Friedrich Matthisson. Fünfte vermehrte Auflage. Zürich 1803.

3) I ett af Fr. Vetterlund Samlaren 1891 s. 31 anfördt register dateras den likväl 1806.

4) För så vidt denna rad verkligen tillhör den ursprungliga fattningen. I ett bref af den 20/1 1853 till Lindblad nämner A., att han vid nyss fyllda sexton år för första gången läste Schillers »*Die Ideale*» (Samlaren 1890 s. 21).

5) I det nyssnämnda registret dateras denna dikt 1805.

Denna bekantskap med tysk diktkonst skulle enligt en uppgift i Biografiskt Lexikon[1]) ha förmedlats af medlemmar i sällskapet »Vitterhetens Vänner». I detta sällskap intogs Atterbom troligen under senare hälften af oktober 1805. Hammarsköld, som denna tid underhöll en flitig[2]) brefvexling med Livijn i Stockholm, omnämner nämligen i ett bref af den 26 oktober, att sällskapet V. V. »blifvit ökadt med en vid namn Atterbom».

Härvid är att lägga märke till det förhållandet, att de nyromantiska författarne till en början ej ingått i Atterboms lektyr, ehuru Hammarsköld redan 1804 känner och beundrar Schlegel, Novalis och Tieck[3]). Atterboms originalpoem från denna tid, som nyligen i sitt ursprungliga skick framdragits ur Linköpings Bladet för 1806[4]), äro också fria från hvarje nyromantiskt inflytande. Förebilderna till dessa dikter med deras vänskaps- och kärlekssvärmeri, prisande af dygden och längtan efter grafven samt med deras ganska klara språk har man att söka just hos de ofvannämnda hufvudsakligen till Göttingerförbundet eller dermed beslägtade riktningar hörande skalderna. Först under loppet af 1807 synes Atterbom hafva stiftat bekantskap med Goethe[5]) och nyromantiken[6]). I ett af Böttiger[7]) aftryckt bref från den 29 februari 1808 visar

1) »Vitterhetens vänner, bland hvilka i synnerhet bröderna Stenhammar — — och L. Hammarsköld i förening med en genom tidig död från vetenskapen bortryckt Mag. L. Chr. Ekmarck genast mötte honom med vänskap och öppnade för honom sina betydliga, särdeles med Tysk Litteratur försedda, bokförråd». Biogr. Lex. I s. 313.

2) I R. Hjärne, Dagen före drabbningen (s. 186 ff.) finnas upptagna bref från Hammarsköld till Livijn under följande data 10/9, 1/10, 11/10, 21/10, 26/10, 29/10.

3) Frunck, Bref rörande nya skolans historia s. 153, 155. — Det är alltså ej alldeles riktigt, när det i Biogr. Lex. (anf. ställe) heter: »vid sin ankomst till universitetet i Upsala (1805) — — fick han äfven göra bekantskap med Goethe, Schiller, Novalis, Tieck, Werner, bröderne Schlegel, Fichte och Schelling». Så äfven Ljunggren, Sv. Vitt. Häfd. IV s. 30.

4) »*Öfver hoppet om ett tillkommande lif*» af Frunck (Bidrag till den nya skolans förberedelser och första utveckling s. 42), »*Romance*» af Vetterlund (Samlaren 1891, s. 26 f.) och »*Till Carolinas skugga*» af mig (Idun 1892, n:r 21, s. 164 f.).

5) I sällskapets »Musis Amici» matrikel har Atterbom den 10 okt. 1807 skrifvit sitt namn med motto från Goethe.

6) Ett af de i Samlade dikterna 1807 daterade styckena är en efterbildning efter Schlegel.

7) Böttiger, Auroraförbundet i Upsala, Sv. Akad. Handl., 49:de delen s. 314.

sig Atterbom ega Tiecks »Romantische Dichtungen», Werners tragedier och Schlegels »Todtenopfer» samt citerar en psalm af Novalis, och den 20 juli samma år sänder han till Hedborn sin »elegi till Sofi»[1]), der Schleglarne, Tieck, Novalis, Werner, Jean Paul och Goethe prisas. De nyromantiska inflytelserna synas dock, att sluta från af Atterbom företagna öfversättningar och efterbildningar, först inemot 1810 eller ungefär mot tiden för Fosforos' framträdande hafva undanträngt de tidigare älsklingsförfattarne.

Atterboms sysselsättning med de tyska skalderna ej blott inverkade på hans egen diktning, utan ledde äfven, som nyss antydt, naturligt nog till öfversättningar och efterbildningar af enskilda dikter. Dessa efterbildningar härröra väl hufvudsakligen från skaldens tidigare år (1805—11), men äfven från senare tid ända till 1836, då Atterbom förberedde utgifvandet af sina samlade dikter, förefinnas flera sådana. Dessutom har Atterbom kring denna tid eller redan tidigare[2]) — merendels fullständigt — omarbetat sina ungdomsdikter, jämväl efterbildningarna, dervid stundom aflägsnande den uppgift om urbilden, som vid diktens första framträdande lemnats. Thomander söker i sitt minnestal öfver Atterbom[3]) förklaringen till› att denne nedlagt så mycken omsorg på sina ungdomsdikters omarbetande, deri, att han »brutit de skatter, han lägger i dagen, så nära sitt eget hjerta, att det är för honom alltför påkostande att alldeles öfvergifva dem». Måhända kan man, hvad efterbildningarna vidkommer, äfven finna en annan förklaring, den nämligen, att skalden ville till sitt hjerta närma de alster, som ursprungligen och egentligen tillhört främmande egare. Och erkännas må, att han ofta mästerligt lyckats häri. För öfrigt kan man väl, särskildt med kännedom om Atterboms lynne, förmoda, att en del lån för honom sjelf voro mer eller mindre omedvetna eller längre fram af honom bortglömts. Jag vill med afseende härpå erinra om ett yttrande af den unge Atterbom i ett tal på Auroraförbundets högtidsdag 1809[4]), deri han säger sig ämna uppställa till förbundsmedlemmarnes pröfning »utkastet till ett estetiskt system, som i de flesta delar är nytt, eller åtminstone mitt *eget*, 'så vida man', enligt ett träffande Jean-

1) Böttiger, Auroraförbundet s. 391 ff.

2) Se ett bref af Atterbom till Almqvist af den $^{12}/_{10}$ 1834 (Ahnfelt, Nektar och Gift s. 140). Jfr nedan.

3) Svenska Akad. Handl., 29:de delen, s. 202.

4) Böttiger, Auroraförbundet s. 468.

Paulskt infall, 'kan djerfvas benämna någon tanke för sin egen, i detta tryckpappers-tidehvarf, der skrifbordet står så nära till bokhyllan'.» Huruvida den omständigheten, att en del efterbildningar från tyskan ej af Atterbom uttryckligen angifvits såsom sådana, bör anses innebära något förklenligt för hans karaktär, eller kännedomen om dem medföra något afbräck i hans skaldeära, derom vill jag nu ej yttra mig. Svaret må framgå af den följande undersökningen. Redan nu må dock framhållas, att begreppet om litterär eganderätt i våra dagar är ett helt annat och strängare än det var på Atterboms tid. Man tänke blott på Valerii 1809 och 1811 utgifna »Visor och Sångstycken», som till stor del äro öfversättningar och efterbildningar[1]), ehuru något främmande ursprung ej angifves.

Jag öfvergår nu till mitt ämne, dervid användande, så vidt möjligt och lämpligt befunnits, en kronologisk anordning.

Atterboms sannolikt tidigast tryckta stycke, den i Linköpings Bladet för den 2 April 1806 (N:r 26) införda dikten »*Till minnet*»[2]), hvilken i en not af författaren betecknas som »utbrott af en melankolisk ynglings sorgliga känsla», är, som jag funnit, en ordagrann öfversättning af Salis-Seewis' ode »*An die Erinnerung*»[3]); endast har Atterbom ej uppfattat och bibehållit originalets strängt lagbundna antikiserande meter[4]) samt missförstått eller mindre noggrannt återgifvit ett par enskilda uttryck. Salis' dikt har följande lydelse:

An die Erinnerung.

Süsser Wehmuth Gefärhrtin, Erinn'rung,
Wenn jene die Wimper sinnend senkt,
Hebst du deinen Schleier und lächelst
Mit rückwärts gewandtem Gesicht.

---

1) Se Frunck, Bidrag etc. s. 4 ff. Jag kan tillägga ännu en efterbildning. nämligen »*Jag säger ingenting*», hvars original är »*Die Verschweigung*» af Chr. F. Weise. Af originalen till »*Gumman*» och »*Förnöjsamheten*», hvilkas författare Frunck ej kunnat finna, tillhör det förra Hagedorn, det senare J. M. Miller.

2) Aftryckt hos Frunck, Bidrag etc. s. 43 f.

3) Gedichte von Joh. Gaudenz von Salis-Seewis, Leipzig, Reclam jun., s. 18 f.

4) Den Thorildska inverkan på versformen, som Vetterlund (Samlaren 1891 s. 21) synes antaga, är således utesluten.

Still und hehr, wie der schweigende Vollmond
Die Gräber bescheint, betrachtest du
Das Vergang'ne, weilenden Blickes,
Wie Bräute des Bräutigams Bild.

Deine dämmernden Bilder sind lieblich,
Wie thauender Duft im Abendroth!
Deine Stimm' ist sanft, wie der Flöte
Im Echo entschwindender Hall.

Oftmals zeigst du, in duftiger Ferne,
Mir freundlich der Jugend Lenzgefild;
Oder reihst in Kränze die Veilchen,
So Liebe mir, sparsam nur, las.

Oft erscheinst du mir, lächelnd durch Thränen,
Und kosest mit mir, vertraut und lang,
Von den todten Lieben, an Gräbern,
Die höheres Gras schon umwallt.

Mir willkommen im Schleier der Trauer!
Willkommen im heitern Silberflor!
Rasch entfleucht der Gegenwart Freude;
Du, sinnende Trösterin, weilst!

Ur Atterboms tolkning kan här vara nog att anföra följande strofer:

Hulda Vemodets syster, o Minne!
Då den förra tankfull ögonen sänkt,
Öppnar Du din slöja och småler
Med anletet frånvändt, men ömt.

Lugn och skön som den silfrande fullmånan
På grifterna strimmar, beskådar Du
Det förflutna med långsamma blickar
Som Bruden sin Brudgummes bild.

Ljufva äro dina skimrande bilder
Lik i morgonrådnan rosornas dagg:
Din röst är mild som flöjtens
I Echo försvinnande ljud.

I Poetisk Kalender för år 1813, andra uppl. (1816),[1]) är en omarbetning af denna dikt under samma titel »*Till Minnet*» intagen, och i Samlade dikterna[2]) har stycket, som der dateras 1806[3]), undergått en ytterligare revision. De båda bearbetningarna äro betydligt olika förebilden. I båda framställes minnet mera plastiskt än hos Salis under bilden af en målarinna med en tafla och försättes derjemte i den senare stämningsfullt i en höstlig omgifning. De två sista stroferna, i hvilka den förut gifna bilden grumlas genom betraktelser af mera metafysisk art, äro helt och hållet ett nyromantiskt tillägg af Atterbom. Den första strofen i Poetisk kalender är deremot uppdragen med ledning af Salis' dikt.

När Smärtan sänkt, förstummad, sin skumma blick,
Ur lifvets afgrund höjer din skepnad sig:
O Minne! krönt af tusenskönor,
Lossar du slöjan ifrån din målning.

Och i båda versionernas tredje och fjerde strofer från slutet, som i omvänd ordning motsvara de två senare af de strofer, som nyss citerats ur Linköpings Bladet, genomlyser förebilden ganska tydligt. Jag anför dem efter deras slutliga form i Samlade dikterna:

I dagg, i stjernetinder och norrsken är
Din pensel doppad, gäst från Elysium!
Och när du talar, lockar rösten
Som en harmonikas andeklagan.

För dig är jorden gyllene ålderns graf;
I månans skimmer gråter du än dess prakt:
Som bruden på sin brudgums skuggbild,
Ser du med glänsande blick på Fordom.

Äfven början af tredje strofen i Samlade dikterna (»På taflan blänka ungdomens timmar fram») erinrar om början af fjerde strofen hos Salis.

Den i Linköpings Bladet för 1806 N:o 57 införda dikten »*Röst från den oförgätligas anda*» är, som Fr. Vetterlund[4]) nyligen

1) s. 19 f.

2) Samlade dikter af P. D. A. Atterbom, Örebro 1863. Lyriska dikter, Del. II s. 209 f. Jag citerar i det följande efter denna upplaga.

3) Jfr ofvan s. 1 anm. 5.

4) Samlaren 1891 s. 23 f.

påvisat, en öfversättning af **Matthissons** »*Lied aus der Ferne*»[1]) och förekommer omarbetad i »Lycksalighetens ö» under titeln »Anderöst»[2]). I hvad angår öfversättningen och dess förhållande till originalet hänvisar jag för öfrigt till Vetterlunds framställning.

Äfven »*Romance*» i Linköpings Bladet N:o 79 för nämnda år, liksom föregående dikt funnen af Vetterlund, hvilken anser den för ett originalpoem[3]), röjer en del påtagliga Matthissonska reminiscenser. Stycket är aftryckt af Vetterlund och är urtexten till det i Samlade dikter intagna stycket »*Nattvandringen*» (dateradt 1806). Förutom att föreställningen om grafven som en fristad för allt ondt torde varit Atterbom förtrolig från Matthisson liksom från Salis, Hölty och andra af samma riktning, äro i denna »Romance» flere enskildheter påverkade af Matthisson, särskildt af dikten »*Das Grab*»[4]). Man jemföre fjerde, femte och sjette stroferna hos Atterbom med andra, tredje och fjerde stroferna i detta Matthissonska stycke.

Är det här, som aggets furie tiger,	Beglückt, wen dieses Ports Umschirmung birgt,
Smickret bäfvande tillbaka smyger,	Wo der Orkane Wüthen ewig schweigt,
Smädelsen sin gadd mot urnan slår	Kein Hass vergiftet, keine Zwietracht würgt,
Men ej askan i dess urna når?	Und nimmer der Verläumdung Natter schleicht.
Är det här, som hoppets bländglans släckes,	Da täuscht kein Wahn, berauscht kein Sinnestraum
Ingen drömbild mera känslan räckes,	Mit Hoffnungsbildern aus dem Feenreich,
Ingen aning om en väntad fröjd	An Leer' und Unbestand dem Farbenschaum
Lju[n]gande, blott visar hindrets höjd?	Der übersonnten Katarakte gleich.
Är det här, som jag skall träffa henne?	Da trennt erkaufter Arglist Hochverrath
Der vi bli förenade vi tvenne?	Der Freundschaft und der Liebe Bündniss nie;
Der vid makens sida makan står	Da hemmt kein Ozean, kein Alpenpfad
I en evig, oförgänglig vår?	Die Wechseltöne zarter Sympathie.

1) Ofvannämnda upplaga s. 175 f.
2) Lyr. dikt. I s. 311 f.
3) Samlaren 1891 s. 26 f.
4) Ofvannämnda upplaga s. 157 f.

Ännu i »Nattvandringen»[1]), ehuru grundtanken i denna bearbetning är väsentligen en annan, har Atterbom nästan oförändrad bibehållit den mellersta af de ofvan aftryckta stroferna, ja, till och med närmat dess begynnelseord till originalet:

Sälla ort, der hoppets irrbloss släckes,
Ingen drömdryck mer åt känslan räckes,
Ingen aning om en väntad fröjd,
Lockar, för att blotta — hindrets höjd.

Och vidare:

Sälla ort, der smädarns röst förstummas o. s. v.

Till ytterligare en i Samlade dikter 1806 daterad, men måhända redan 1805 författad[2]) dikt tror jag mig kunna uppvisa en förebild, nämligen till det första gången i Eleganttidningen N:o 15 (den 25 aug. 1810) offentliggjorda stycket »*Mitt första rendezvous*», som då väckte berättigad anstöt, särskildt med hänsyn till den publik, för hvilken tidningen[3]) var afsedd. I Poetisk Kalender för 1813, andra uppl. (1816), och sedan i Samlade dikterna förekommer detta poem i en betydligt mildrad och förbättrad form under titel »*Herdestunden*»[4]) såsom ett stycke »ur en tillämnad Roman»; men redan versionen i Eleganttidningen kan *möjligen*[5]) vara en bearbetning af den ursprungliga från 1806 eller 1805. Böttiger[6]) uttalar sin psychologiska undran öfver, att en så

1) Lyr. dikt. II s. 207 f. och redan i Poetisk Kalender för år 1813, 2 uppl., s. 32 ff.

2) I det af Vetterlund använda registret (Saml. 1891 s. 31) dateras ifrågavarande dikt 1806, och i ett bref af den 13 sept. 1810 (Frunck, Bref etc. s. 139) säger Atterbom stycket vara »skrifvet för fem år sedan», ehuruväl denna uppgift i rundt tal visserligen ej utesluter möjligheten, att dikten författats i början af 1806.

3) »En förbättrad Upsalatidning till underhållande lektyr för fruntimmer och den lägre klassen af läsare» Atterbom i bref af den 12 aug. 1810 (Frunck, Bref etc. s. 120).

4) Lyr. dikt. II s. 200 f.

5) Ljunggren (Sv. Vitt. Häfd. IV s. 203) påstår »att 'Första Rendezvous' i *det skick* det har i Eleganttidningen, är ett foster af 1810», men detta synes mig dock motsägas af den i högsta grad puerila stilen.

6) Böttiger, Auroraförb. s. 580.

oblygt sinlig dikt författats af en femtonåring. Om detta förvånar, så torde förklaringen ligga deri, att stycket synes kalkeradt på en dikt af Bürger, »*Der wohlgesinnte Liebhaber*»[1]). Som ofvan nämndt, hade Atterbom redan som gosse lärt känna och beundra Bürger. Jag aftrycker här för jemförelses skull så väl Bürgers dikt som det i Eleganttidningen införda Atterbomska stycket.

Der wohlgesinnte Liebhaber.

In Nebelduft und Nacht versank
Das Dörfchen und die Flur;
Kein Sternchen war mehr blink und blank,
Als Liebchens Aeuglein nur.
Da tappt' ich still mich hin zu ihr,
Warf Nüss' an's Fensterlein;
Sie weht' im Hemdchen an die Thür
Und liess mich still hinein.

Husch! sie voran; husch! ich ihr nach,
Wie leichter Frühlingswest,
Hinauf zur Kammer unterm Dach,
Hinein in's warme Nest!
»Rück' hin! Rück' hin!» — »Ei, schönen Dank!» —
»O ja! O ja!» — »Nein, nein!» —
Mit Bitten halb und halb mit Zank
Schob ich mich doch hinein.

»Hinaus», rief Liebchen, »schnell hinaus!»
Hinaus auf's Schemelbret!
Ich liess dich Schelm wol in das Haus,
Allein nicht in mein Bett.» —

1) Gedichte von Gottfried August Bürger, Leipzig, Reclam jun. s. 280 f. Frunck (Bidrag etc. s. 125) afvisar den jemförelse med Schlegels »Lucinde», som förekommer hos Malmström (Grunddr. IV: 401) och Böttiger (Auroraförb s. 580), på den grund, att den enda likheten ligger i teckningens vällustighet. Ljunggren åter (Sv. V. H. IV: 203) antager till och med ett direkt inflytande från Schlegel. Så vida som stycket författats 1805 eller 1806, är ett sådant inflytande uteslutet redan derför, att Schlegel då ännu var för Atterbom obekant.

»O Bett», rief ich, »du Freudensaal,
Du Grab der Sehnsuchtspein!
Verwahrt' auch Eisen dich und Stahl,
So musst ich doch hinein.»

Drauf küsst' ich sie, von heisser Lust
Durch Mark und Bein entbrannt,
Auf Stirn, auf Auge, Mund und Brust
Und hielt sie fest umspannt. —
»Ach, Schelmchen, nichts zu arg gemacht,
Damit wir nichts bereun!
Du sollst auch wieder morgen Nacht
Und alle Nacht herein.» — —

Doch ach! noch war kein Monat voll,
Da merkte Liebchen klar,
Dass unter ihrem Herzchen wol
Nicht alles richtig war.
»O weh, du hast es arg gemacht!
Nun droht mir Schmach und Pein.
Ach, hätt' ich nie erlebt die Nacht,
Da ich dich liess herein!» —

Das Mädchen seiner Lieb' und Lust
In Angst und Pein zu sehn,
Ist von der ärgsten Heidenbrust
Wol schwerlich auszustehn.
Wer A gesagt, der sag' auch B,
C, D dann hinterdrein,
Und buchstabire bis in E—h'
Sich treu und brav hinein!

Ich nahm getrost, so wie sie war,
Mein Liebchen an die Hand
Und gab ihr vor dem Traualtar
Der Weiber Ehrenstand.
Kaum war der Fehl gebenedeit,
So schwanden Angst und Pein,
Und — wohl mir! — sie hat's nie bereut,
Dass sie mich liess hinein.

Mitt första rendezvous.

Det var en herrlig afton;
På himlen lyste månan:
Ur azurns blick
Cytheres stjerna log.

Bland doftande syringer
Jag smög, så gladt, så sakta:
en handfull sand
På hennes fönster slog.

Min Lina, huld som Fröja,
Sprang opp från dunets dunkel,
I silfverskir
Till dörren sväfvade.

»Kom, kom, men tyst, min älskling!»
Hon hviskade som vestan.
Mitt väsen sang,
Jag smög mig in, som piln.

Hon tryckte mig mot barmen
Och sönk emot min skullra.
Och, kyss på kyss!
Jag vips! till sängen flög.

Hon stridde, skönt förlägen,
Den varma, unga Tärnan;
I striden dock
Den segrande blef jag.

Nu slet hon sig behändigt
(Den söta Underbara!)
Ur famnens band
Bort i en hemlig vrå;

Och jag i Kammarns halfdag
Att söka och att famla.
Men -- då jag gret,
Sprang hon så vänlig fram;

Och smekade förtroligt
Med mjuka, späda handen,
Min kind, och slog
Sin svanarm kring min hals.

Snart återställdes friden —
Det veka, smala lifvet
Jag slöt mot mitt,
Och kysste hennes barm:

Den silkeslena barmen,
Som nu, förrädiskt blottad,
Het mot min mun,
Full mot mitt hjerta slog.

Ljuft rodnande, nu sönk hon, —
Den Dyrkade! — på bädden,
Som böjde sig
Elastiskt under oss:

Och alla pulsar skälfde,
Och bloden brann i låga;
I merg och ben
Den helga lågan brann.

Och genom fenstret smålog
Den blygsamma Silene:
Gudinna! Du
Var vittne till vår fest!

Likheten mellan de båda i poetiskt värde vidt skilda dikterna är väl ej betydlig, men några enstaka motsvarigheter röja påtagligen förebilden t. ex. »en handfull sand på hennes fönster slog» och »warf Nüss' an's Fensterlein», »i silfverskir till dörren sväfvade» och »sie weht' im Hemdchen an die Thür», »och kysste hennes barm» och »drauf küsst' ich sie — auf — Brust», »i merg och ben den helga lågan brann» och »von heisser Lust durch Mark und Bein entbrannt». Tydligen har ock den unge skalden delvis sökt efterlikna förebildens lekande, halft skälmaktiga stil, ehuru han dervid fullkomligt misslyckats och nedsjunkit i de gröfsta plattheter, t. ex. »jag smög mig in, som piln», »jag vips! till sängen

flög» (jfr »husch! ich ihr nach, wie leichter Frühlingswest»). I den senare omarbetningen är så väl denna ton, hvilken ej låg för Atterboms röst, utbytt mot en annan som reminiscenserna i detalj från Bürger med undantag af den första här ofvan nämnda aflägsnade. Den senare delen af Bürgers dikt, som handlar om mötets följder och felstegets försoning genom giftermål, kunde ej gerna locka femton- eller tjuguåringen till efterbildning.

Bland de 1807 daterade dikterna af Atterbom är »*Skaldens val*»[1]) en öfversättning. Den finnes tryckt först i Fosforos för november 1810 (s. 262), men otvifvelaktigt är det samma sonett, som hösten 1809 nämnes under rubriken »*Mitt val*» bland samlingen af de till utgifning förberedda »*Orfika*»[2]). Originalet är A. W. Schlegels sonett »*Meine Wahl*»[3]), som har följande lydelse.

Meine Wahl.

Geschäft und Sorge wohnt am dürren Strande
Und kann dem engen Kreislauf nicht entgehen;
Doch Fantasie lockt über ferne Seen
An sel'ge Inseln, wunderbare Lande.

Wie freudig lös' ich meines Schiffleins Bande,
Was Ahndung spielet, nah enthüllt zu sehen!
Die Geister ungebohrner Lieder wehen
Durch meiner Segel schwellende Gewande.

Verbrüderte Gefährten seh' ich schweben:
Was sckrechte wohl, dass ich dahinten bliebe?
Es leuchten milde Sterne, droht kein Wetter.

So leit', o süsse Poesie! mein Leben;
Du Jugend in der Jugend, Lieb' in Liebe,
Natur in der Natur, Gottheit der Götter!

I Fosforos har dikten fått denna skepnad.

Skaldens val.

Då våldet thronar på den skumma stranden
Af Lifvets haf, der Ödet fäst min bana;
Min fria Genius höjt sin vigda fana,
Till korståg åt de underbara landen.

1) Lyr. Dikt. II s. 9.
2) Böttiger, Auroraförbundet s. 510.
3) August Wilhelm Schlegels poetische Werke, Upsala 1812 s. 214.

Hur glättigt från min båt jag lossar banden,
Att se det ljus, som helga Drömmar ana!
Mitt svärd skall väg ibland Corsarer dana,
Och re'n till Pharos lotsar tända branden.

Hvad mer, om Pantheon af vådor stänges?
Om Sångens hjeltar fostersonen bida,
I klara vågor småle Dioskurer.

Välan! Med fruktan ej mitt blod förmänges:
Följ *Du* blott, Moder Poesi, min sida,
Från rymd till rymd, bland brådjup och azurer!

Den skiljer sig från originalet i verserna 7—10, af hvilka de mellersta för öfrigt ej äro synnerligen begripliga, äfvensom i sista versen, förmodligen på grund af rimmets tvång. I Samlade dikterna är sonetten omarbetad och betydligt fjermad från den tyska förebilden. Ett skarpare afvisande af det »nyttiga» lifvet samt den symboliskt aningsfulla häntydningen i sista terzinen är här Atterboms tillhörighet, om ock i fullt nyromantisk stil. Denna sista version af dikten må äfven här få en plats.

Skaldens val.

Då våldet thronar på den skumma stranden,
Der fegt det hylladt är af neslig nytta[1]):
Hvi töfvar du, att från dess dimmverld flytta
Tvärs öfver hafvet hän till morgonlanden?

Låt slug beräkning bygga hus på sanden,
Låt slafven smälta malm i qvalmig hytta;
Du, som vill se din lefnads värf förbytta,
Skjut båten ut, och bryt de snöda banden!

Stig käckt ombord, med svärd och harpa väpnad,
På masten hissa Diktens segerflagga,
Slå an en ton, som väldigt rymden fyller;

Styr af — och hinn den kust, med ljuflig häpnad,
Dit ständigt mera klara böljor vagga,
Den kust, som evig morgonsol förgyller.

1) Jfr äfven »Den Nya Vitterheten» (Lyr. dikt. II s. 56): Sitt bödelsjern för trälar *våldet* smider, med *nyttans* fala bäxa i förbund

De på distiker författade småstyckena »*Endymion*», »*Flyttfoglarne*» och» *Frostblommorna*» [1]) äro af Atterbom daterade 1808. Tydligtvis äro de samma stycken — eller snarare omarbetningar deraf —, som betitlade »*Endymion*», »*Svanerna*» och »*Frostblomman*» tilllika med »*Näktergalssången*» våren 1808 belöntes i Auroraförbundet[2]) och då angåfvos som öfversättningar från Kosegarten[3]). Också återfinnas i denna författares arbeten originalen till dem. »*Flyttfoglarne*» är en ganska trogen öfversättning af »*die Schwäne*» [4]). De båda styckena lyda:

Die Schwäne.

Glückliche Vögel, euch trägt ein unermüdlicher Fittig
Fern vom gefrierenden Pol in den erlauenden Süd.
Ewig wärest du, Psyche, an dieses Zembla geschmiedet?
Psyche, dein Tinian winkt! Schwinge den Fittig und fleug!

Flyttfoglarne.

Tåg af foglar jag ser, dem en aldrig svikande flygkraft
Bär från vår frostiga bygd fjerran till palmernas land.
Psyche! vore blott *du* fastkedjad vid Thule för alltid?
Palmerna vinka ock dig! Pröfva, att vingar du har!

Kosegartens »*Endymion*» [5]) har jemväl sin trogna afbild i Atterboms; blott att Atterbom, ingalunda till fördel för diktens epigrammatiska verkan, utspunnit originalets första distikon till fyra distiker. I sista versen har dessutom den verksamma motsättningen mellan gudarnes och ödets inflytande gått förlorad. Kosegartens stycke följer härmed.

Endymion.

Schöner Jüngling, du schläfst? Und nicht das Kosen der Göttinn,
Nicht ihr ambrosischer Kuss scheuchet den seligen Traum?
Schlafe, beglückter! Nur schlafend besuchen die Götter den Menschen.
Wachend fällt er sofort, herbes Verhängniss, dir heim.

1) Lyr. dikt. II s. 224 f.

2) Böttiger, Auroraförbundet s. 365.

3) Gotth. Ludw. Kosegarten, 1758—1818, professor i Greifswald, ämnade en tid emigrera till Sverige.

4) Dichtungen von L. G. Kosegarten I—XII Fünfte Aufl. Greifswald 1824—27. Bd. XI s. 155.

5) Kosegarten Bd. XI s. 150.

Jag anför till jemförelse de två sista verserna i Atterboms epigram.

Lycklige, sof! Blott i sömn är menniskan gudarnes älskling;
Vakande, varder hon strax rof åt sin vanliga lott!

Deremot erinrar Atterboms »*Frostblommorna*» i sin slutliga form blott obetydligt om Kosegartens »*Frostblumen*»[1]), som dock här må få en plats:

Frostblumen.

Sieh im Dufte der Fenster wie blinket die Blume des Frostes?
Vater Jennern umarmt neckend der fröhliche Mai.
So umarme mich einst, Erinnerung schönerer Tage!
So umschmeichle dereinst kosend den traurenden Greis!

Den i Samlade dikterna 1810 daterade »*Morgondrömmen*»[2]) är en omarbetning af en våren 1808 i Auroraförbundet belönad dikt, som då kallades »*Drömmen*»[3]) och sedan under samma titel trycktes i oktoberhäftet af Fosforos 1810 (s. 211 f.). Den angafs vid båda tillfällena såsom författad »efter Hölty»[4]), men härom nämnes intet i diktsamlingen. Originalet är denne författares dikt »*Der Traum*»[5]).

Den i Fosforos förekommande öfversättningen är ganska ordagrann. Den egentliga förändringen till innehållet är, att i stället för den tyska textens *Meta* införes Atterboms mor, liksom *Lina* i stället för *Minna*. För öfrigt är den formella återgifningen ej alltid lyckad, t. ex. då »goss — sich urplötzlich an meine Brust» tolkas med »göt — mot mitt sköte sin eterkropp» eller »die Myrthe rauschte Silbergelispel drein» med »myrthens silfversusning *vårt bröllopp* söng» eller »die Kühle der Blumen» med »blommornas

1) Kosegarten Bd. XI s. 153. — Månne ej Atterbom utan den tyska förebilden skrifvit »*isblommorna*»? — Originalet till det i Auroraförbundets handlingar omnämnda stycket »Näktergalssången» var otvifvelaktigt Kosegartens »Der Nachtigallenschlag».

2) Lyriska dikter II s. 293.

3) Böttiger, Auroraförbundet s. 365.

4) Den föregås i Fosforos af en annan ganska lyckad öfversättning från Hölty, »Den tillkommande älskarinnan», som Atterbom dock ej upptagit i sina Samlade dikter.

5) Gedichte von Ludwig Heinrich Christoph Hölty, Leipzig, Reclam jun. s. 16 f.

natt» eller »Plötzlich tönte der Hahn drei Mal den Feierhall seines Morgengesangs» med »Ha! tredubbladt nu ljöd väktarens morgonskall, hanens kallande sång»[1]).

Jag aftrycker här de båda dikterna.

Der Traum.

Steh mir immer am Haupt, wenn mich des Morgenschlafs
Leiser Fittich umweht, lächelnder Wonnetraum,
Der mich in die Gefilde,
Wo die Seligen wohnen, rief.

Eine Wolke von Gold, wo ein bepalmeter
Bote Gottes im Klang schmelzender Lieder stand,
Trug mich schnell wie Gedanken
In ein blumiges Eden hin.

Rosenblüteugeruch wehte vom Ufer her,
Wo der Wechselgesang wirbelnder Harfen scholl,
Und die Seelen und Engel
Ihre Jubel verschwisterten.

Singer, Laura, Petrarch, sassen im Kreis[e] umher,
Ihre Lauten am Arm, Vögelgetön' erscholl
In die Lauten, und Wohlklang
Floss vom Flügel der Abendluft.

Wonnethränen im Aug', Thränen der Seligkeit,
Wallte Meta daher, Engel enttrockneten
Ihr die Thränen, und meine
Minna folgte der Wallerin.

Sie entwand sich dem Arm der Gespielin, flog
Mir entgegen und goss unter der grünen Nacht
Einer flüsternden Myrthe
Sich urplötzlich an meine Brust,

1) I Auroraförbundet fick dikten af Elgström det vitsordet, att den »genom ett okonstladt framställningssätt och skönklang i rytmen nära upphann urskriften, men genom nya bilder och fiktioner, utbytta mot de forna, nästan syntes en försköning deraf» (Böttiger, Auroraförb. s. 365).

Wand den lieblichen Arm mir um die Brust herum,
Blickte zärtlich mich an, küsste mit Engelkuss
Meine Lippen. Die Myrthe
Rauschte Silbergelispel drein.

Geister folgeten uns; Laurens verklärter Geist
Hand in Hand mit Petrarch lagerten sich mit uns
In die Kühle der Blumen
Und begannen mit uns Gespräch.

Plötslich tönte der Hahn drei Mal den Feierhall
Seines Morgengesangs, plötzlich entschwanden mir
Alle goldenen Scenen
Mit der Schwinge des Morgentraums.

Drömmen.

Efter Hölty.

Stå, när morgonens sömn svalkar med vingen mig,
Vid mitt hufvud igen, leende Glädjedröm!
Som ur dvalan mig ropte
Till de fält, der de Sälla bo.

En gullskimrande sky, der med en krans och palm
Stod ett Zebaoths bud, helsadt af stjernors sång, —
Bar mig, snabb som en tanke,
Till ett blommande paradis.

Rosenknopparnes doft ångade från dess strand,
Der ur harpornas chor hvirflade vexelsång,
Och serafer och helgon
Jubelropen försystrade.

Skalder, Laura, Petrarch, sutto i krets omkring,
Hvar sin luta på arm, svarad af näktergalns
Himmelsdriller, och välklang
Samm på vågor af aftonluft.

Och ditt öga, min Mor! ljusnadt af salighet,
Brann i tårarnas glans, broderligt Cherubim
Dem bortandades; Lina
Följde himmelska vandrerskan.

Från sin stillare vän flög hon i blinken fram,
Mig till mötes, och göt, under den gröna natt
Af en hviskande myrten,
Mot mitt sköte sin etherkropp.

Slöt sin älskande arm tätt om min hals och bröst,
Gaf mig kärlekens blick, kysste med engelkyss
Mina läppar, och myrtens
Silfversusning vårt bröllopp söng.

Andar följde oss åt, Laura, förklaradt skön,
Der i blommornas natt sjönk med Petrarca ner,
Bredvid oss, och i samtal
Snart sin vänskap de bjödo oss.

Ha! tredubbladt nu ljöd väktarens morgonskall,
Hanens kallande sång; ack, och min drömda verlds
Alla himmelska syner
Flydde vingade från min blick.

I Samlade dikterna har skalden utelemnat den tredje strofen från slutet och ersatt den fjerde strofen från början räknadt med fyra andra af egen fatabur. Dessa handla om hans möte med hans älsklingsskalder, som »blidt helsade honom», bland dem Homerus, hvars händer »han blygt kysste, som det höfdes hans yngste son». Denna för diktens ursprungliga hufvudtanke temligen främmande och ej alldeles anspråkslösa tillsats[1]) måste betecknas såsom mindre lyckad. I formelt hänseende kan dikten sägas vara bragt till jemnhöjd med originalet. De ofvan anmärkta och andra ofullkomligheter, såsom den djerfva ordagrannheten i frasen »jubelropen försystrade» äro nu aflägsnade. Mindre lämpligt synes deremot uttrycket »skönhetens mönsterbild», som Atterbom i andra strofen insatt i stället för grundtextens »im Klang schmelzender Lieder», ehuru det i alla händelser är fattligare än den första öfversättningens »helsadt af stjernors sång».

Det må vara nog att här anföra omarbetningens sju första strofer.

1) Jemför liknande framställningar i styckena »På bergshöjden vid Olebano» (Lyr. dikt. I s. 184 f.) och »Befrierskan» (Lyr. dikt. III s. 174 ff.).

Morgondrömmen.

Kom, när morgonens sömn, vingad, mig svalka vill,
Till min slummer igen, luftiga glädjedröm,
Som så vänligt mig förde
Till de fält, der de Sälla bo!

En gullskimrande sky, der med en krans och palm
Stod ett Zebaoths bud, skönhetens mönsterbild, —
Bar mig, snabb som en tanke,
Till ett blommande paradis.

Rosenknopparnes doft ångade från dess strand,
Der ur harpornas chor hvirflade vexelsång,
Och serafer och helgon
Sammanstämde i jubelrop.

Kring en källa, hvars våg ystert i bågar sprang
Och sitt glittrande skum stänkte på Lifvets träd,
Satt i vördiga lagrars
Krets, af skalder en syskonring.

Alla kände jag: blidt helsade mig enhvar;
Äfven Lidner och Creutz sutto med Thorild der;
Och med fadren Homerus
Stjernhjelm ifrigt i samtal var.

Och den Gamle mig nu vinkade fram till sig;
Blind han syntes; men klart sågo hans ögon allt:
Blygt jag kysste hans händer,
Som det höfdes hans yngste son.

Och ett purprande sken göt sig kring fästets rand;
Det var himmelens qväll: högre hvart strängspel ljöd
I ohärmliga toner
Sångarhjertats lycksalighet.

Att dikten »*Kyrkogården*», belönad i Auroraförbundet vårterminen 1809[1]), tryckt i Fosforos (oktoberhäftet, s. 197 ff.) påföljande

1) Se Böttiger, Auroraförbundet s. 433.

år och i Samlade dikterna omarbetad under titel »*Kyrkogårds-röster*»[1]), i flere detaljer bär spår af inverkan från Novalis' dikt om kyrkogården i andra delen af »Heinrich von Ofterdingen», är uppvisadt af Vetterlund[2]).

Sonetten »*Härskri*», först offentliggjord i Polyfem för den 31 mars 1810 (N:r 28) och sedan i Fosforos' novemberhäfte samma år (s. 266), angifves på det senare stället som efterbildning från Schlegel, men ej på det förra, ej heller sedermera i de Samlade dikterna[3]). Det ser ut, som om denna uppgift ansetts för en mystifikation, ty utgifvaren af de Samlade dikterna yttrar i en not[4]): »angifves — som en efterbildning af Schlegel», och Böttiger säger likaledes[5]): »I Fosforos (novemberhäftet 1810) föregifves det vara »efter Schlegel».» Stycket återfinnes ej heller bland A. W. Schlegels dikter.

Deremot har jag funnit originalet i »*Musenalmanach für das Jahr 1802 herausgegeben von A. W. Schlegel und L. Tieck*», der dikten förekommer å sidan 257 under titel »*Der Streit für das Heilige*» och undertecknad »*Ungenannter*». Att denne onämnde i sjelfva verket kan hafva varit Schlegel sjelf, är allt för väl möjligt. Sonetten har följande lydelse:

Der Streit für das Heilige.

Zum Kampfe denn! Noch rüsten sich die Frechen;
Die neue Sonne soll nicht aufwärts kommen.
Dem Morgen, der so herrlich angeglommen
Will ihre Nacht die jungen Flügel brechen.

Sie dräun mit ihren wasserreichen Bächen
Dem Funken aus Uraniens Schooss genommen.
Kommt nur auf euren Werken hergeschwommen,
Die Schmach der Götter werden Götter rächen!

In eignen Fluten früher zu versinken,
Hebt ihr verwegne Arme nach dem Schönen,
Ihr stürzet durch der Götter fromme Streiter;

1) Lyriska dikter III s. 233.
2) Samlaren 1891 s. 32 ff.
3) Lyriska dikter II s. 29.
4) Lyriska dikter II s. 336.
5) Böttiger, Auroraförbundet s. 549.

Noch seht ihr einzeln ihre Schwerter blinken,
Doch bald wird voller unser Chor ertönen;
»Wer will, sey mit im *Uns!*» ruft ein Geweihter.
Ungenannter.

Ofversättningen i Fosforos är alldeles ordagrann med undantag af sista versraden, som i originalet ock är svårtydd. Möjligen syftar den på något sällskap med namnet »*Uns*», och Atterbom var naturligen nödsakad att uppfinna en annan vändning. Den af honom insatta tanken förefaller ej heller rätt klar. Skall med »hekatomben» förstås motståndarne, synes uttrycket — dess grofhet frånräknad — mindre passande, då dessa ju förut framställts som kämpar att strida med. Den Atterbomska tolkningen i Fosforos följer här nedan:

Härskri.
(Efter Schlegel.)

Välan, till kamp! De rusta sig, de Fräcka;
De frukta glansen af den nya dagen —
På morgonsolens spann, af glorian slagen,
Vill deras Natt de gyllne tyglar bräcka.

Med vattusigtigt prat de hota släcka
Ljusstrålen från Uranias sköte tagen:
Välan! ur sumpen Edra skrifter dragen;
För Gudars skymf skall Gudars hämd Er räcka!

Att Er dess förr i egna böljor dränka,
Förgäfves vill Er vanmakt Sången hämma,
Hvars stridsmän krossa Edra fega hopar.

Än sen I få af våra glafvar blänka,
Dock snart skall högre skalla chorens stämma:
»Fall, Hekatomb!» re'n offerpresten ropar.

I Samlade dikterna är sonetten endast helt obetydligt ändrad. I quatrainerna är »deras Natt» ändradt till »nattens ätt» och »prat» till »snack», och i första terzinen äro de två sista verserna på följande sätt mildrade:

I söken gycklets finter fram, att hämma
Den makt, hvars stridsmän krossa edra hopar.

Beträffande Atterboms i Polyfem, första samlingen, N:r 24 (21 mars 1810) införda »*Xenier*» har Frunck[1]) visat, att ej blott idén till dem är lånad från Schillers och Goethes »Xenien» i Schillers Musenalmanach för 1797, utan äfven några enskilda xenier äro direkta efterbildningar af de tyska. Ännu en xenie i nyssnämnda nummer, den sista, är efterbildning.

Den lyder så:

Skändliga missöde!

Sladdren ej längre om Grekernas smak! Den grekiska Pallas
Nalkas i egen person, täckt af sin blanka Egid,
Snart af Hesperiens Gratier följd: dock vända de alla
Ryggen åt Eder, och *så* skåden I Grekernas smak[2]).

Förebilden är följande xenie[3]):

A. d. Z.

Auf dem Umschlag sieht man die Charitinnen, doch leider
Kehrt uns Aglaia dem Theil, den ich nicht nennen darf, zu.

I Samlade dikterna[4]) är epigrammet på följande sätt förändradt:

---

1) Frunck, Bidrag etc. sid. 104, noten. Der uppvisas originalen till fyra Atterbomska xenier, som äfven — den första enligt förebilden delad i tvenne, och alla utom den sista omarbetade — återfinnas i Samlade dikter (Lyr. dikt. II s. 32, 33, 37, 44). — Redan Hammarsköld, hvilken i Polyfem N:r 22 infört fyra xenier, hade, som Ljunggren äfven påpekar (Sv. V. H. IV s. 99), användt samma källa, ty den sista af dem är en öfversättning af en Schillersk, sedermera i hans samlade skrifter upptagen xenie. Längre fram infördes äfven Schillerska xenier i Polyfem med angifvet original t. ex. i femte samlingen N:r 36 och 38.

2) Denna rad synes ursprungligen varit mer drastisk; se Frunck, Bref etc. s. 20 och 24.

3) Schiller und Goethe in Xenienkampf von Eduard Boas 1851, xenien N:r 255, af Goethe. Jag citerar i det följande efter denna upplaga, ej efter Musenalmanach, som ej varit mig tillgänglig.

4) Lyr. dikter II s. 44.

Missöde.

Fagra de äro, försann! de Grekers Chariter; men hvarför
Vända gemensamt de tre ständigt blott baken åt Er?

Utan tvifvel är originalet, som syftar på en bekant bildframställning af gratierna, qvickare än efterbildningen.

Af de i Samlade dikterna inrymda xenierna äro ytterligare fyra att beteckna som efterbildningar och må, ehuru enligt utgifvarens anmärkning[1]) xenierna i det skick, hvari de der förefinnas, troligen äro »icke äldre än 1837 eller 1838», här jemte sina förebilder anföras.

Till sällskapet pro Sensu communi[2]).

Förr, I Herrar, det fans blott Förnuft; nu finns det Förnufter:
Enhvar göre af *sin* sort, hvad han bäst kan förmå.

Neueste Schule[3]).

Ehmals hatte man Einen Geschmack. Nun giebt es Geschmäcke;
Aber sagt mir, wo sitzt dieser Geschmäcke Geschmack?

Enda felet[4]).

Hvad, i så månget poem af er höfding, vi klandra? Det enda
Att det, hvad annars det är, icke dock är — ett *poem*.

Ein deutsches Meisterwerk[5]).

Alles an diesem Gedicht ist vollkommen, Sprache, Gedanke,
Rhytmus; das Einzige fehlt nur noch, es ist kein Gedicht.

Genljud[6]).

»Svärmare!» ropar du in i vår skog, med hånande stämma;
Härmare! skallar vårt svar genast ur skogen igen.

Philosophische Querköpfe[7]).

Querkopf! schreiet ergrimmt in unsere Wälder Herr Nickel:
Leerkopf! schallt es darauf lustig zum Walde heraus.

---

1) Lyr. dikter II s. 337.
2) Lyr. dikter II s. 33.
3) Boas, anf. skr. N:r 27.
4) Lyr. dikter II s. 39.
5) Boas, anf. skr. N:r 133.
6) Lyr. dikter II s. 43.
7) Boas, anf. skr. N:r 189.

Det är putslustigt nog, att det stycke, hvari Atterbom förebrår sina motståndare »härmning» (naturligtvis af franskt manér), sjelft är en efterhärmning af ett tyskt stycke.

Till Svenskarne[1]).

Om vår författare blir er vitterhets Huss, — må så varda!
Svanen, som lyktar hans värf, kommer dock äfven en gång.

Der letzte Märtyrer[2]).

Auch mich bratet ihr noch als Huss vielleicht; aber wahrhaftig!
Lange bleibet der Schwan, der es vollendet, nicht aus.

Medan Goethe i detta distikon torde syftat på Schiller som svanen, synes Atterbom i denna sist ställda xenie hafva velat antyda Hammarsköld som Huss och sig sjelf som svanen.

Ännu ett 1810 dateradt stycke, »*Rinaldo*»[3]), har en tysk förebild. Atterboms poem är af följande lydelse:

Rinaldo.

Natt är öfver jorden fallen:
Vakter göra rund på vallen,
Eldarne i Korsets läger
Slockna ut, och allt är tyst.
Ljuft för trötta kämpar smakar
Hvilan; blott Rinaldo vakar;
Ingen frid hans sinne äger,
Ingen blund hans öga kysst.

Ensam i sitt tält, han fattar
Lutan, som han dubbelt skattar,
Sedan pligt och kärlek störde
Unga hjertat med sin strid.
»Töm dig nu, min gömda klagan!
Hvem kan glömma gudasagan
Af den dröm, som nyss mig förde
Bort från jordens rymd och tid?

1) Lyr. dikter II s. 45.
2) Boas, anf. skr. N:r 171.
3) Lyr. dikter II s. 317.

Rätt du gjorde — rätt, Ubaldo!
Ack, men *du* var ej Rinaldo;
Ej på *dig* Armida skådat
Med en himmel i hvar blick.
Ej åt *dig* sin fägrings under
Gaf hon hän, i dessa lunder,
Der hon öcknens fjäll benådat
Med Olympens vår och skick.

Verldens skarpa dager sprängde
Tjusningsringen, som mig stängde
I ett lif, som här nämns dvala,
Men dock var af själ så fyldt!
Äran ropte — godt, jag lydde;
Ställde iskall mig och flydde;
Men Armidas tårar tala:
Grymme! har jag slikt förskyllt?» —

Hvad? bland veka lutoljuden
Hörs mång annan ton, ej bjuden:
Rop af vakter, dön af lurar,
Klang af svärd, — alltmera gällt!
Ja! i bleka gryningsfärgen
Hvimla fiender från bergen;
Redan smattra pilars skurar,
Hageltätt, mot sköld och tält.

Högt vid gnyet gläds Rinaldo:
»Kom, o Carlo! kom Ubaldo!
Väl Rinaldos hjerta blöder,
Man hans sorg skall ej bli sedd.
Magiskt locka fordna scener:
Men, att slåss med Saracener,
Dertill dock, o vapenbröder,
Är Rinaldo städs beredd.»

Förebilden till denna dikt har man att söka i »*Rinaldo's Klage*» af de la Motte Fouqué[1]).

---

1) Gedichte von Fr. Baron de la Motte Fouqué I—V Stuttg. und Tüb. 1816—1827. Band I s. 79.

Rinaldo's Klage.

In ihren Zelten schliefen
Des Kreuzes Krieger all,
Nur ferne Wachen riefen
Vom hohen Lagerwall.
Rinaldo, fern von Schlummer,
Sang seines Herzens Kummer,
Des Geistes heissen Drang
In seiner Laute Klang:

»Nun tön', o töne freier,
Mein leises Klagelied!
Wer kennt den Zauberschleier,
Der meinen Sinn umzieht?
Wer von den Menschen allen
War in Armidens Hallen
Sich hoher Götterlust
Der Liebe je bewusst?

Habt Ihr in ihren Blicken
Den Himmel je gesehn?
Und wagt es, das Entzücken
Des Seeligen zu schmähn,
Der unter Myrtenbäumen,
Gewiegt von Liebesträumen,
Von jeder Weh genass,
Und Kampf und Sieg vergass!

Gebietet doch den Lüften,
Die sich auf freier Bahn
Den jungfräulichen Düften
Der jungen Rosen nahn;
Gebietet doch den Wogen,
Von Sehnsucht fortgezogen; —
Frei geht durch Thal und Flur
Die Lieb' und die Natur.

So zürne denn, Ubaldo,
Dem Zauber länger nicht,
Der sehnend um Rinaldo

Die süssen Bande flicht.
Mich rief aus meinem Himmel
Das rauhe Weltgewimmel; —
Ich Unglückseel'ger kam! —
Nun lasst mir meinen Gram.

Likheten i tankegång och uttryck mellan de båda dikterna faller lätt i ögonen. De tre första samt sista strofen hos Fouqué motsvara nära de fyra första stroferna hos Atterbom. Bland enskildheter må särskildt påpekas yttrandet hos båda om »himlen i Armidas blickar» samt det gemensamma rimmet Ubaldo och Rinaldo.

Dock saknas ej bestämda olikheter i Atterboms dikt, som gör den till en jemförelsevis sjelfständig skapelse. Medan Rinaldo hos Fouqué skarpt framhåller sin kärleks naturnödvändighet och oemotståndlighet samt i följd häraf dess relativa berättigande och det oberättigade i vännernas tadel, är hans hållning hos Atterbom mindre säker och han inser det orätta i sin kärlek, ehuru han söker en ursäkt för sitt beteende i sitt kärlekslifs lycksalighet. Dessutom har Atterbom tillagt två strofer om striden, som afbryter Rinaldos sång och som denne med glädje helsar. Det kan emellertid ej nekas, att detta tillägg förefaller något oorganiskt, helst Rinaldo förut tänkts klaga ensam i sitt tält och nu uttrycker sig, som om hans vapenbröder bevittnat hans klagan.

Från ungefär samma tid är stycket »*Den döende svanen*», tryckt i Eleganttidningen för den 19 december 1810 (N:r 48) med uppgiften »idéen efter Herder»[1]), men sedan utan sådan uppgift infördt i mars—aprilhäftet af Fosforos 1811 (s. 101 f.) »med dess yppade egentliga betydelse» såsom en gärd åt »Elgströms och Hilmas skuggor». Det gör då ett egendomligt intryck att finna dikten endast vara, såsom redan förut framhållits[2]), en hexametrisk omskrifning af en paramythi (på prosa) af Herder »*Der sterbende Schwan*»[3]). På enstaka ställen äro blott några smärre förändring-

1) Samma uppgift lemnas äfven i det af Vetterlund (anf. st. s. 31) begagnade i manuskript befintliga registret af Atterbom.

2) Jfr Ljunggren, Sv. Vitt. Häfder IV s. 217, Vetterlund, Samlaren 1891 s. 22.

3) Herders Werke, herausgeg. v. H. Kurz, Lpz. u. å. Band I s. 345 f.

ar eller tillägg gjorda -- mest väl för versens skull. Jag aftrycker här så väl originalet som öfversättningen i Fosforos och kursiverar i den senare de uttryck, som i den förra ej återfinnas.

Der sterbende Schwan.

»Muss ich allein denn stumm und gesanglos sein?» sprach zeufzend der stille Schwan zu sich selbst und badete sich im Glanz der schönsten Abendröthe; »beinah ich allein im ganzen Reich der gefiederten Schaaren! Zwar der schnatternden Gans und der gluckenden Henne und dem krächzenden Pfau beneide ich ihre Stimmen nicht; aber dir, o sanfte Philomele! beneide ich sie, wenn ich, wie festgehalten durch dieselbe, langsamer meine Wellen ziehe und mich im Abglanz des Himmels trunken verweile. Wie wollte ich dich singen, goldne Abendsonne! dein schönes Licht und meine Seligkeit, mich in den Spiegel deines Rosenantlitzes niedertauchen und sterben!»

Still entzücket tauchte der Schwan nieder, und kaum hob er sich aus den Wellen wieder empor, als eine leuchtende Gestalt, die am Ufer stand, ihn zu sich lockte. Es war der Gott der Abend- und Morgensonne, der schöne Phöbus. »Holdes, liebliches Wesen», sprach er, «die Bitte ist dir gewährt, die du so oft in deiner verschwiegenen Brust nährtest und die dir nicht eher gewährt werden konnte.» Kaum hatte er das Wort gesagt, so berührte er den Schwan mit seiner Leier und stimmte auf ihr den Ton der Unsterblichen an. Entzückend durchdrang der Ton den Vogel Apollos; aufgelöset und ergossen sang er in die Saiten des Gottes der Schönheit, dankbar froh besang er die schöne Sonne, den glänzenden See und sein unschuldiges, seliges Leben. Sanft wie seine Gestalt war das harmonische Lied; lange Wellen zog er daher in süssen entschlummernden Tönen, bis er sich — in Elysium wieder fand, am Fuss des Apollo, in seiner wahren, himmlischen Schönheit. Der Gesang, der ihm im Leben versagt war, war sein Schwanengesang geworden, der sanft seine Glieder auflösen musste; denn er hatte den Ton der Unsterblichen gehört und das Antlitz eines Gottes gesehen. Dankbar schmiegte er sich an den Fuss Apollos und horchte seinen göttlichen Tönen, als eben auch sein treues Weib ankam, die sich in süssem Gesange ihm nach zu Tode geklaget. Die Göttin der Unschuld nahm Beide zu ihren Lieblingen an, das schöne Gespann ihres Muschelwagens, wenn sie im See der Jugend badet.

Gedulde dich, stilles hoffendes Herz! Was dir im Leben versagt ist, weil du es nicht ertragen könntest, giebt dir der Augenblick deines Todes.

Den döende svanen. *)

Elgströms och Hilmas Skuggor helgadt.

»Måste jag ensam blott beröfvas den älskliga Sången?» —
Suckande talade så till sig sjelf den gungande Svanen,
Der han badade stum i glansen af aftonrodnan:
»Nästan blott jag i hela de fjädrade skarornas rike?
»Väl missunnar jag ej den snattrande gåsen sin stämma,
»Ej den kacklande hönan, och ej den Junoniska fågeln:
»Dig, Philomele! blott afundas jag henne, när klangen
»Ljuft fördröjer min simmande färd, och saktare *ringar*
»*Vingen på vågorna slår*, och jag dricker af himmelens purpur.
»Gyllene aftonsol! hur ville jag då dig besjunga,
»Sjunga ditt sköna ljus, och *min ungdoms snabba minuter*,
»Doppa mig ned i den våg, som speglar ditt rosiga anlet,
»Dö *med det sista förklingande ljud af mitt tynade melos!*» —
Suckade så, och stilla förtjust han sig sänkte i vågen.
Knapt han åter från ytan höjt sin *silfrade klädnad*,
Då på stranden en Gudagestalt den sörjande lockar.
Solens och *Sångens* Gud, den sköna, den *ömmande* Phoebus,
Såg han, *och plöjde sin krusiga ban till Deliens fötter*.
»Hulda väsen, dig ske som du bad», så talade guden:
»Ofta den fromma bönen jag hört ur ditt tigande hjerta:
»Ödet förbjöd mig att förr bevilja dig *Konstens förtrollning!*»
Sade, *och log*, och rörde vid svanen med himmelska lyran,
Sedan han stämt på henne den ton de Evärdlige höra.
Stilla berusande genomklang han den Pythiska fågeln,
Som, upplöst *i musik* och fördränkt *i melodiska böljor*,
Andades ut den rhythmus *han lärt* af Skönhetens *fader*.
Tacksamt glad, han solen besöng, den milda, den klara,
Sitt oskyldiga, saliga lif och den glänsande insjön,
I hvars fredliga vass han lyssnat till sferernas hymner.
Lugn, som hans bild, så *rundade sig* den harmoniska sången,
Långa *ringar* på vattnet drog *dess smältande dallring.*
Dock, hvad under! hur är han förbytt! nu saknar han stranden,
Der hans jordiska enfald lekt i trånande drömmar.
I ursprunglig olympisk gestalt han Elysium skådar,
Och vid Apollons fot sig befinner, *och samma plataner*

*) Tillförene aftryckt i Elegant-Tidningen N:o 48. Införes här med dess yppade *egentliga* betydelse, af den Aflednes Patroclus, såsom ett förgängligt offer åt den Oförgängliges minne.

Skugga hans genomskinliga bädd, som fordom, då här hans
Själ och hans makas själ ikläddes de snöiga skrudar.
Sången, som honom i lifvet förnekts, var blifven hans svansång,
Måste hans lemmar lösa i frid: ty de Eviges scala
Hade han hört, och en Gud med anlet mot anlete skådat.
Tacksam han sig smög till Apollons fötter, och lyddes
På hans gudomliga röst; då äfven den trogna gemålen
Kom; i rörande enkosång hon till döden sig klagat.
Oskuldsgudinnan till älsklingar nu dem korade begge,
Och till spann för sin musselvagn, när i Ungdomens sjö hon
Längtar att bada, *och ljuft snöglänsande makarna sjunga.*
Tålamod, du hjerta, *som späns af anande vemod!*
Hvad dig i lifvet förneks, *den öfversvinnliga kraften,*
Som lik en blixt till ether förtär den sinliga slöjan,
Gifver dig Dödens nalkande stund. Var stilla och hoppas!

Som synes, är ej öfversättningen alltid fullt lyckad eller ens riktig, såsom då »durchdrang» öfversättes med »genomklang» eller »sang in die Saiten des Gottes der Schönheit» med »andades ut den *rhythmus* han *lärt* af Skönhetens *fader*» eller »Sanft wie seine Gestalt war das harmonische Lied; lange Wellen zog er daher in süssen entschlummernden Tönen» med »*Lugn* som hans *bild* så *rundade sig* den harmoniska sången, långa ringar på vattnet drog dess(?) smältande dallring». Äfven åtskilliga tillsatser synas mindre lämpliga, såsom »insjön, i hvars fredliga vass han lyssnat till sferernas hymner», eller »nu saknar han stranden, der hans jordiska enfald lekt i trånande drömmar». Dessa och andra tillägg äro väl emellertid gjorda med hänsyftning på den af Atterbom inlagda »betydelsen».

I Samlade dikterna[1]) är stycket sju verser längre (57 verser) samt språkligt och metriskt förskönadt. Omarbetningens art torde tillräckligt framgå genom anförande af poemets förra del.

Den döende svanen.

(1811).

»Hvarföre skulle blott mig den älskliga sången förnekas,
Nästan blott *mig*, i hela de fjädrade skarornas rike?
Väl missunnar jag ej den snattrande gåsen sin stämma,

1) Lyr. dikt. II s. 79 ff. I en anmärkning till första upplagan (1838) heter det (II s. 372): »Första anledningen är tagen från en bland Herders Paramythier».

Ej den kacklande hönan, och ej den Junoniska fågeln;
Dig afundas jag dock, Philomele! hvar gång, när din tjusröst
Ljuft fördröjer min simmande färd, att saktare ringar
Vingen på vågorna slår, och tillsist jag ej rör mig från stället.
Gyllene aftonsol! hur gerna jag ville dig sjunga,
Sjunga ditt lugnande ljus, och min ungdoms snabba minuter,
Doppa mig så i den rosiga våg, som speglar ditt anlet,
Dö med det sista förklingande ljud af mitt tynade qväde!»
Suckande, så för sig sjelf en svan, der i purprade fjärden
Fram och tillbaka han gungade sig, allena och tankfull;
Åter förspordes en näktergalsdrill i den susande qvällen,
Och vemodig han dykade djupt, att blunda och glömma.
Se! då i dagen igen han höjde sin silfrade klädnad,
Stod på hans strand en himmelsk gestalt, ej skådad tillförne.
Solens och Sångens gudomlighet sjelf, fjerrträffarn Apollo,
Var det: men blickarna nu blott strålade rörande ömhet;
Lyran han bar; fridsaligt i skymningen glänste dess strängar.
»Hvad han är god, som skön!» så enslingen tänkte och plöjde
Med förtröstan sin krusiga ban till Deliens fötter.
»Hulda väsen, dig ske, som du bad!» så ordade Guden:
»Ofta så from begäran jag hört ur ditt tigande hjerta;
Ödet förbjöd mig att förr bevilja den; tiden är inne!»
Sade: och lätt vid svanen han rörde med stjerniga lyran,
Sedan han stämt på henne den ton de Evärdlige höra.

Dikten »*Jägarn*» i mars-aprilhäftet af Fosforos 1811[1]), nästan oförändrad[2]) tryckt i Poetisk Kalender för 1814[3]) i »Scener ur *Fågel Blå*» såsom sång af jägarne och sedermera i Samlade dikter[4]) (»*Jägarsång*») obetydligt ändrad[5]), är tvifvelsutan tillkommen under inflytande af ett tyskt stycke. Detta har titeln »*Jägerlied*» och återfinnes i »Poetisches Taschenbuch für das Jahr 1806 von Fr. Schlegel»[6]). Det är undertecknadt Rostorf, psevdonym för K. G. A. von Hardenberg, en yngre broder till »Novalis». Versformen hos båda styckena är densamma — en sjuradig strof i jam-

1) s. 106 f.

2) »stråten» är ändradt till »banan» och »lönt» till »belönt».

3) s. 77 ff.

4) Lyr. dikt. I s. 326 f.

5) Början af fjerde strofen är något omskrifven samt ett par enstaka ord utbytta mot andra.

6) s. 411 ff.

bisk-anapestisk meter med manliga rim och med tre- och fyrfotade verser —, förutom att hos Atterbom femte versraden har en versfot mer och rimmens anordning är en annan. Äfven i diktion och tankegång röjas likheter. Jag anför ett stycke ur den tyska dikten samt dess motsvarighet hos Atterbom efter Fosforos.

Wer deutet der Berge Angesicht,
Wenn der Jäger in Schlüften nun schleicht?
Wer weiss es, was der Waldbach spricht,
Wenn er schäumend von oben herunter bricht,
Im Thale als Spiegel sich zeigt?
Wer kennt des Jägerhornes Klang,
Wann es wild durch die Berge erschallt?

Der Bach spricht mit den Wellen klar,
Die Zweige mit spielendem Grün,
Die Vögel mit hellsingender Schaar,
Hoch über ihm der kreisende Aar,
Den goldne Wolken umziehn.

Hvad liknar väl hornets mäktiga skall,
Fördubbladt af grottor och fjäll?
Hvad liknar lägret vid vattenfall,
Bland klippor i granarnes dunkla tjäll?
Till skyn sträcks stråten med lust, med mod;
Och högst på spetsen det sjudande blod
Förfriskas af himmelens vind.

Och i föregående strof:

I löfven drilla fåglarna små,
Högt öfver sig ser han det eviga Blå,
Der örnen och stjernorna bo.

Atterboms första *»Blommor»* författades 1811 [1]) och publicerades i Poetisk Kalender för 1812, som utkom till julen 1811. En-

1) I ett bref af den 13 augusti skrifver Palmblad till Hammarsköld: »Amadeus har snart färdig en hel Blumengärtlein» (Frunck, Bref etc. s. 332). Och i ett annat af den 1 november heter det: »Atterbom skrifver ihop mer rosor» (Frunck, Bref etc. s. 368). Ljunggrens uppgift (Sv. Vitt. Häfder IV s. 329), att Atterbom redan i augusti hade sina »Blommor» färdiga, är alltså ej fullt riktig.

ligt ett yttrande af Hammarsköld i ett bref, offentliggjordt af A. Ahnfelt[1]), skulle skalden fått första idén till dessa dikter från den gamle tyske författaren Lohenstein[2]). I Polyfem, andra samlingen, N:r 51 (november 1810) träffar man en rosande artikel om Lohenstein, i hvilken det bland annat heter:

»Så kan man isynnerhet säga honom till ära, att han bättre förstod blommornas ljufva doft och fina färgspel, och veste bättre att i en djupsinnig allegori infläta dem, än mången nyare skald, som tror sig gjort nog, då han liksom utbreder för oss en karta med torkade poetiska blomstjelkar och blad, hvilkas Linnéiska trivialnamn blifvit förbytta till andra mera sentimentaliskt hopsatta. Lohenstein såg djupare, hvarom man kan öfvertyga sig af hans poemer: »Das von der Sonne gesungen. (läs: gesungene) Lob der Rose», »Rosenliebe» m. fl.»

Kanske har denna uppsats vändt Atterboms uppmärksamhet på Lohenstein. I hvarje fall är Atterbom följande sommar sysselsatt med studium af Lohenstein, hvars arbeten Hammarsköld synes ha lånat honom. Atterbom skrifver nämligen den 5 juli 1811 till denne[3]): »Bäste! Tack för Lohensteiniana! *Något af dem skall åtminstone öfversättas*[4]). Helst ville jag göra ett excentriskt poem i mitt manér *med bibehållande af Lohensteins vackrare idéer*[4]) och undvikande af hans saltomortal. På något sätt skall emellertid något godt framkomma»[5]). I hvarje fall kan man ej särdeles högt anslå den skuld, hvari Atterbom[6]), frånsedt sjelfva »idéen», står till denne författare. I »*Rosen*» synes han i några detaljer begag-

1) A. Ahnfelt, Rääf i Småland och hans umgängeskrets s. 252.

2) F. 1635 d. 1683. En af hans lyriska diktsamlingar bar titeln »*Blumen*».

3) Frunck, Bref etc. s. 316.

4) Kursiveringen af mig.

5) Enligt det nyss omnämnda, af Ahnfelt tryckta brefvet skulle Hammarsköld, Atterbom och Palmblad sommaren 1811 *tillsammans* med förtjusning läst Lohenstein. Som Hammarsköld då vistades i Stockholm och de andra båda vännerna i Upsala, beror uppgiften måhända på ett minnesfel. Hammarskölds ifrågavarande yttrande (brefvets datum är den 13 febr. 1812) lyder: »Det märkvärdigaste annars vid dem (»Blommorna») är att första idéen till dem ingafs Atterbom af en gammal tysk, antingen förglömd eller illa beryktad skald Caspar von Lohenstein, hvars arbeten Palmblad, Atterbom och jag förliden sommar med förtjusning läste tillsammans.»

6) Deremot har en med Lohenstein samtida svensk författare, Spegel, i sitt berömda företal »til Poësiens rättsinniga Älskare» i »Guds Werck och Hvila» (som utkom 1685) lånat flere partier ur Lohensteins företal till sina

nat Lohensteins ofvannämnda dikter. Man jemföre ett par rader ur »*Lob der Rose*»:

— ihre Krone Gold / die Blätter Sammet sind /
Ihr Stiel und Fuss Schmaragd / ihr Glantz Rubin beschämet

samt ur »*Rosen-Liebe*»:

Der Krantz ist Gold / der Rock Scarlat an ihr

med Atterboms tredje strof:

Bestrålar ej skarlakansslöjan min barm?
Omlindar ej klara rubinen min arm?
Af grönskande sammet min tunika är,
Och skor af smaragd jag på fötterna bär.

1680 utgifna »Blumen». Jag aftrycker här följande, hvars motsvarigheter den intresserade kan uppsöka i företalet till »Guds Werck och Hvila».

»— — dass die Poesie die erste Wiege der Weissheit gewest sey/ und ihr Kern so wenig in den Schalen der Getichte/ als die Perle in schönen Muscheln etwas von ihrer Gütte verliere. — —

— andere aber die Poesie für die Sprache der Götter erkläret haben; als welche auch nur vom Himmel und der Natur eingeflösst/ durch keinen Fleiss aber erworben würde. —

— — Was mühe ich mich aber die Poesie zuvertheidigen/ welches so viel gekrönte Häupter für mir durch ihr unverwerfliches Urthel gethan? welchem alle die beypflichten/ welche nicht das Jahr seines Frülings/ und das Leben seiner Jugend berauben wollen. — —

Fürnehmlich aber schicket sie sich zum Gottes-Dienste. Die Andacht lässet sich in selbe so wol/ als der hohe Priester in Seide kleiden / oder die Lade des Bundes mit Golde überziehen. Nicht nur die Väter der ersten Christlichen Kirchen haben schon hiermit ihre Geistreiche Gedancken ausgedrückt/ sondern der heilige Geist hat selbst in gebundener Rede den Mund des grossen Moses/ und die Harffe des durch Andacht mehrmals verzückten Davids gereget. — — —

— — Daher jener Rechtsgelehrte ihm den Feigen-Baum für sein Sinne Bild/ mit der Uberschrifft: *Meine Früchte sind meine Blumen*/ erkiesete; gleich als wenn diese so wenig Anmuth/ als der Feigenbaum Blüthen trüge.

— — An dieser gutten Aufnehmung habe ich am wenigsten zu zweifeln; werden andere diesen beypflichten/ so werde ich ihnen hierfür so vielmehr-verbunden; über widrige Ausdeutung aber niemals beunruhiget seyn; sondern vielmehr wünschen: dass ieder meiner Irrthümer ihnen ein Wegweiser zur Vollkommenheit seyn möge. Bresslau/ den May im 1680 sten Jahre.

Likaledes jemföre man ur den förra uttrycket:

Der Dorn ist ihr Geschoss

med Atterboms:

— Väl vakta mig törnen, med svärd och med lans,

i omarbetningen af 1816:

— Då sänker min törn-vakt båd' sabel och lans.

Dessa synas vara de enda egentliga likheterna.

Från Tieck har Atterbom måhända hemtat den betydelse, som inlägges hos ett par af Blommorna. I »Prinz Zerbino»[1]) framställes nämligen rosen[2]) betyda »kyssen» såsom hos Atterbom[3]) och liljan betyda »Blumenandacht» liksom hos Atterbom »fromhet». Dessutom erinrar, såsom Vetterlund[4]) antyder, första versraden i Atterboms »*Liljan*»

Lockar dig min silfverhvita stjerna?

om liljornas ord hos Tieck[5]):

Wende dich zu unsern weissen Sternen.

Till fabeln om Lilith kan äfven jemföras »*Lilis* (Lilith) *und Eva*» i Herders »Blätter der Vorzeit»[6]).

Några af de senare diktade »Blommorna» samt de två sista i blomstercykeln upptagna styckena »Blomstrens sång» och »Den Helige Franciscus» äro till stor del efterbildningar från tyskan och skola på sitt ställe i enlighet med den plan, jag från början följt, upptagas till behandling.

---

1) »Wie die Rose Kuss bedeut't,
So bedeut' der edle Kuss
Selbst der Liebe herrlichsten Genuss.

L. Tieck, Sämmtl. Werke, Wien 1817—24. Band 18 s. 257. Äfven i andra dikter låter Tieck rosen föreställa kyssen t. ex. i »Die Rose» (»wie ein verstohlen Küsschen hängt sie an dem Zweig gebogen»), »Frühlings- und Sommerlust» (»Der Kuss ist auf deinen [der Rose] Lippen gemahlt»).

2) Då rosen af Atterbom kallas »*vårens* skönaste barn», beror väl äfven detta på inflytande från tyskan.

3) Jfr äfven dikten »Till Sophie», der det heter: »herrliga kyssens idé fullast i rosen beskrefs».

4) Samlaren 1891 s. 37.

5) Dersammastädes s. 258.

6) Herders Werke, herausgeg. v. H. Hurz Bd. 1 s 383.

Till »*Visa*» från samma år (1811) i Poetisk Kalender för 1812[1]), sedermera i andra upplagan (1816) något förändrad och kallad »*Cythereas Valfart*»[2]) samt slutligen i Samlade dikter ytterligare omarbetad under titeln »*Törnrosens upprinnelse*»[3]), torde Atterbom ha fått sjelfva fabeln från främmande håll och sannolikast från någon tysk författare. Såsom en tänkbar förebild må nämnas en dikt af Weckherlin[4]), hvari det heter:

Einmal, als er [Adonis] ihr war verlaufen,
Sucht sie im Wald unwegs ihn gar,
Und flugs kam mancher Zweig, ihr Haar,
Manch Strauchwerk, ihr Gewand zu raufen;
Denn jedes Laub und Gras und Kraut,
Ast und Gewächs, trug, ihre Haut
Zu küssen, gleichsam ein Verlangen;
So durfte nun ein Rosenstrauch
An ihren Leib sich wagen auch,
Und sie zu fahn sich unterfangen.

Sobald sich da die Ros' ergetzet,
Berührend ihren weissen Fuss,
Sobald, mit beiderseits Verdruss,
Ein Dorn ihr zartes Fleisch verletzet;
Die Göttin wurde *bleich und wund*,
Und roth die Rose zu der Stund.

Med de två sista raderna må jemföras följande strof ur »Visa»:

Nu begråter hon sin vandrings villa,
Blek och qvald, en darrande sekund:
Och en helig purpur droppar stilla
Öfver plågans dunkelgröna grund.

I förbigående må äfven erinras om Franzéns dikt »*Den första kyssen*», i hvilken rosen tänkes födas, då himlen kysser jordens kind, samt Tiecks dikt »*Die Rose*»[5]), i hvilken rosen äfven framställes uppkomma ur Venu's blod, men vid det tillfälle, då den jungfruliga gudinnan första gången famnades af en yngling.

1) s. 85 f. 2) s. 64 f.
3) Lyr. dikt. III s. 12 f.
4) Matthisson, Lyr. Anthologie Bd 18 s. 210 f.
5) Gedichte anf. uppl. s. 75 f.

Und der Flur wird von dem Zorne,
Von den Küssen, von der Milde
Ein Andenken wie zum Zolle
Dargebracht, dem heil'gen Blut[e]
Zittert gleich das Feld voll Wollust,
Und es rauschen, und es treiben
Quellend ungestüm die rothen
Blumen her, bedecken blutig,
Lächelnd, küssend, voll und voller,
Knospend, blumend, ganz den Anger.

Det hedrar Atterboms poetiska smak att ej hafva valt denna sistnämnda till förebild.

Att Atterboms 1814 författade dikt »*Den nya Blondel*»[1]) är efterbildad Goethes »*Der neue Amadis*»[2]), är förut kändt[3]). De båda dikterna lyda på följande sätt.

Der neue Amadis.

Als ich noch ein Knabe war,
Sperrte man mich ein;
Und so sass ich manches Jahr
Ueber mir allein,
Wie in Mutterleib.

Doch du warst mein Zeitvertreib,
Goldne Phantasie.
Und ich ward ein warmer Held,
Wie der Prinz Pipi,
Und durchzog die Welt.

Baute manch krystallen Schloss,
Und zerstört' es auch,
Warf mein blinkendes Geschoss
Drachen durch den Bauch;
Ja, ich war ein Mann!

---

1) Lyr. dikt. III s. 83, först publicerad i Poet. Kalender för 1815 s. 47.
2) Goethes Werke, Auswahl, Leipzig, Reclam jun. Bd I s. 4.
3) Jfr Lénström, Sv. poes. hist. II s. 391, Ljunggren, Sv. Vitt. H. IV s. 547.

Ritterlich befreit' ich dann
Die Prinzessin Fisch;
Sie war gar zu obligeant
Führte mich zu Tisch,
Und ich war galant.

Und ihr Kuss war Götterbrod,
Glühend wie der Wein.
Ach! ich liebte fast mich todt!
Rings mit Sonnenschein
War sie emaillirt.

Ach! wer hat sie mir entführt?
Hielt kein Zauberband
Sie zurück vom schnellen Fliehn?
Sagt, wo ist ihr Land?
Wo der Weg dahin?

Den nya Blondel.

Der de ljusa björkar stå
På en enslig höjd,
Såg jag först Auroras kind,
Såg jag först för stilla vind
Silfverböljan gå,
Mellan ängar böjd.

Ingen delade med mig
Lifvets unga lek;
Dock, min fader till mig bar
Sagor från förflutna dar;
Hvarje saknad vek,
Och min själ blef varm.

Ensam följde du min stig,
Hulda Fantasi!
Dvärgar små med elfenhorn,
Slott af glas med perletorn,
Féer deruti, —
Fyllde gossens barm.

Och för äfventyr jag brann,
Drog i härnad ut,
Red igenom skog och hed,
Stötte troll och resar ned
Med mitt blanka spjut,
Som en riddersman!

Med en kung blef jag bekant,
Dottren bjöd mig vin;
Blåa ögon, gyllne hår,
Liljans bröst och hindens spår,
Kinder af carmin!
Klädd i diamant.

Då jag till min cittra tog,
I den höga sal;
Och prinsessan mot mig log,
Och det lilla hjertat slog
Trångt af lust och qval,
När en blick jag smög.

Och på hvita gångarn flög
Hon med mig i fält;
Följde vigda fanans lopp,
Slogo under lagrar opp
Våra silkestält,
I en Emirs park.

Damascener-sabeln hven
I min hand så stark;
Bland Jordanens palmer se'n
Qvällen på min cittra sken,
Och vid månans blick
Sammanknöts vårt band.

Ack! — så säg mig, hvart hon gick? —
Har hon ömsat land?
Har en jätte henne gömt? —
Har jag kanske henne drömt?
Cittran i min hand
Likväl än jag har? —

Ensam är du hos mig qvar,
Trogna Fantasi!
Ännu klingar i min barm
Lika frisk och lika varm
Själens melodi,
Evigt ung och klar.

Jag har i Atterboms dikt kursiverat de uttryck, som hafva en direkt förebild hos Goethe. Från samma ursprung har man äfven att härleda den något lekande ton, som Atterbom sökt gifva tredje till femte strofen. Dessutom finnas rent formella likheter. Vers- och strofformen hos Atterbom är Goethes med en versrad instucken efter strofens tredje vers. Denna utvidgning af strofen har medfört en annan rimflätning. Dock har Atterbom liksom Goethe sammanbundit stroferna genom rim, ehuru oregelbundet, medan hos Goethe två och två strofer — första med andra, tredje med fjerde, femte med sjette — på sådant sätt förenas. Hos Atterbom rimma andra och tredje strofernas första och sista verser med hvarandra (mig, varm — stig, barm), vidare rimma *smög* i sjette strofen med *flög* i sjunde, *park* i sjunde med *stark* i nästa, *blick* och *band* i denna strof med *gick*, *land* och *hand* i näst sista, samt *har* i näst sista med *qvar* och *klar* i sista strofen.

Bestämda olikheter mellan de båda dikterna kunna äfven påvisas. Ljunggren[1]) har uttryckt sin undran öfver anledningen till, att namnet i titeln förändrats från Amadis till Blondel, »då intet erinrar om den gamle trubaduren af samma namn». Anledningen ligger emellertid i öppen dag. Atterbom har i denna dikt velat förebildligt framställa det romantiska ynglings- och mannaidealet, hvilket för honom är *korsriddaren, som på samma gång är trubadur*, eller med andra ord *den fromme och sångbegåfvade hjelten*. I »*Skaldens val*» heter det oberoende af förebilden (jfr ofvan s. 14):

Stig käckt ombord, med *svärd* och *harpa* väpnad.

I elegien »*Till en ung skaldinna*»[2]) får denna följande uppmaning:

Kom till *harpornas kämpar*, o kom! En systerlig sköldmö,
Rulla med svanhand ut diktningens purpur-standar,
Virka i fanan det kors, som är kors och stjerna tillika,
Och vi begynna vårt tåg; lösen är: *Gud* och *Natur!*

1) Sv. Vitt. Häfder IV s. 547.
2) Lyr. dikt. II s. 20.

Liknande föreställningar möta i andra dikter, der antingen sången och tron eller svärdet och harpan sammanställas t. ex. i »*Invigningen*»[1]):

»Kom! rör vid hans harpa, att konsten och tron
Tillsammans få lifva till jubel dess ton».

Eller i »*Sångens ö*»[2]):

Såg du väl *Tron?*
Välan, välan!
O Skald! blott hon dig gör till sångens man.

Eller i »*Nordmansharpan*»[3]):

Hvem mäktar Nordmansharpan slå?
Blott den, som, lik en himmel blå,
Af molnfritt solljus skär och varm,
Bär Gud och folk i trofast barm,
Och parar näktergalens tunga
Med falkens blick och Davids slunga.

Då Atterbom, utgående från en sådan uppfattning, företog sig att bearbeta Goethes ofvan anförda dikt, kunde han näppeligen finna en lämpligare figur än *Blondel*, en känd trubadur, hvilken i egenskap af Richard Lejonhjertas följeslagare tillika kunde framställas som en from korsriddare. Med detta namn är ock grundåtskilnaden mellan de båda dikterna gifven. Goethe framställer i lekande, halft gäckande, om ock på samma gång saknadsfull ton sin barndoms på hjeltebragder och kärleksäfventyr i Amadisromanernas stil riktade fantasi, medan Atterbom i enlighet med sitt lynne och med mera allvar och innerlighet i tonen derjemte inför och i förgrunden framdrager religiositeten och sången[4]). Nekas kan emellertid ej, att titeln »den nya Blondel» föga passar till de partier af dikten, som äro att direkt härleda från förebilden, särskildt fjerde och femte stroferna, ty strider med troll och kärleksäfventyr med prinsessor stå väl knappast i förbindelse med Blondels namn.

Den samma år (1814) författade och likaledes i Poetisk Kalender för 1815[5]) intagna dikten »*Sjöqvinnan*» kan möjligtvis ha

1) Lyr. dikt. II s. 26. 2) Lyr. dikt. II s. 66.
3) Lyr. dikt. I s. 150.
4) Till diktens ämne om barndomsfantasierna och barndomssysselsättningarna jfr äfven »Invigning» (II s. 24 f.), »Till aftonstjernan» (II s. 213) och »Minnes-runor» (II s. 300 ff.). 5) S. 60 ff.

rönt påverkan af Goethes *»Fischer»*, ehuru utgången af äfventyret hos Atterbom är en annan. Tankar liknande dem hos Goethe träffas i sjöqvinnans sång. Följande paralleller må här framhållas:

Goethe:	Atterbom:
Ach, wüsstest du, wie's Fischlein ist So wohlig auf dem Grund.	Ack. visste du, hur fredligt der I bernstens-rummet drömmes.
— — — — — — — — —	— — — — — — — — —
Kehrt wellenathmend ihr Gesicht Nicht doppelt schöner her?	Men från demanteklippans spets Syns, fast i bleka strålar, Mer ljuft det bloss, som i vår krets Blott halfva dagrar målar.
— — — — — — — — —	— — — — — — — — —
Lockt dich des tiefe Himmel nicht, Das feuchtverklärte Blau?	Om dagen bäddar sig deri En bild af himlens riken.

»Balen» (1814) är en fri, originalet utbroderande öfversättning af Tiecks *»Ball-musik»*[1]). Stycket möter oss också först i en af Palmblad öfversatt novell af Tieck »Kärlek och Trolldom» i Poetisk Kalender för 1815[2]). Det kallas der i registret *»Dansen»* och angifves vara af Atterbom. I Samlade dikter[3]) har det blott undergått några få smärre ändringar. I sitt sammanhang i novellen föreställes dikten författad efter hemkomsten från en bal af den excentriske Emil, som har en bestämd afsky för dansen och dess vimmel och buller.

Jag aftrycker här nedan parallellt originalet och kopian i dess senare retoucherade form.

Im Herzen war es stille, Der Wahnsinn lag an Ketten;	Lönligt i hjertats innersta rum Låg Raseriet i kedjor, och stum Fången, i feberns slumrande brand, Ryckte blott sakta på skaket ibland.
Da regt sich böser Wille, Vom Kerker ihn zu retten, Den Tollen los zu machen:	Men Fånigheten en gång såg ditin, Och fann, att den galne vid gallret satt; Hon ropade: »sofver du, broder min? I qväll är mitt sinne så lätt och så gladt; Ett sällskap är här och ämnar få roligt, Man saknar oss bägge otroligt! Du muntrar oss alla; kom ut ur din natt!» Då yrar han, skrattande, Pipande, hvisslande, Upp från sin bädd, och på systern ser;

1) Tieck, Gedichte, anf. uppl., Bd. 28, s. 378 ff.

2) S. 27 ff.

3) Lyr. dikt. III s. 86 f.

Då slamra de gnisslande
Kedjor, och, fattande
Gallren, han rasslande bryter dem ner.

Da hört man Pauken klingen
Da bricht hervor mit Lachen
Trompetenklang und Krachen,
Dazwischen Flöten singen,
Und Pfeifentöne springen
Mit gellendem Geschrey
Zwischen dröhnenden, tönenden Geigen,
In rasender Wuth herbey,
Das wilde Gemüth zu zeigen,

Nu hör man de dundrande
Pukor, den ljungande
Fräcka trumpetens stormiga dån;
Flöjter, emellanåt sjungande,
Oboer, kallt sig förundrande,
Och de förmätna fiolernas gnällande hån.

Hvad viljen I alla? —
Vi vilja dig visa
Den afgrund, som göms i ditt bröst;
På branten, der skuggorna prisa
Den yrsel, som brusande,
Tjusande,
Rusande,
Väcks vid vår smattrande röst,
Der blossar den fackla, som glädje de kalla.

Und grimmig zu morden das stille, kindliche Schweigen. —

Här tystnaden skymfas och mördas,

Här enfald och oskuld ej vördas,
Här anas ej enslingens qval!
Så kom!
Sväng om
Bland hvirfveln i skuggornas sal! —

Wohin dreht sich der Reigen?
Was sucht die springende Menge
Im windenden Gedränge? —
Vorüber! Es glänzen die Lichter,
Wir tummeln uns näher und dichter,
Es jauchzt in uns das blöde Herz;
Lauter tönet,
Grimmer dröhnet
Ihr Cymbeln, ihr Pfeifen! betäubet den Schmerz,
Es werde zum Scherz! —

Hvart fiker den springande hopen?
Hvart syfta väl ljuden och ropen?
Den snärjande trängselns larm? —
Förbi blott! Ännu glänsa ljusen,
Än tömmas de döfvande rusen,
Högt fröjdas vår narrade barm.
Vildare dånen,
Grymmare hånen,
Cymbaler, trumpeter! det sårade lidandets gråt;
När tonerna ryta,
Befallen det byta
De blodiga tårar till löje,
Till joller af nöje
Sitt innerstas qvidande låt!

Du winkst mir, holdes Angesicht?
Es lacht der Mund, der Augen Licht;

Du vinkar mig, du täcka bild?
Din mun är ljuf, din blick är mild,
Din purpurkind har vårens glans;

Herbey, dass ich dich fasse,	Så kom! jag är hälft i din dans!
	Kom! låt mig blicka
	Din svallande barm;
	Retande flicka,
	Din hand är så varm!
	Snart skall den kallna, och fåfängt du lockar mig då;
Im Schweben wieder lasse;	Derför i blinken jag ilar dig åter ifrå.
Ich weiss, die Schönheit bald zerbricht,	Jag vet, din skönhet är maskars blomma,
Der Mund verstummt, der lieblich spricht,	Och, bäst du jollrar till gäckars fromma,
Dich fasst des Todes Arm.	Dig fattar dödens arm —
Was winkst du, Schedel, freundlich mir?	Hvad vill du, pyntade hufvudskål?
	Göm bort dig! ingen dig mera tål ...
	Nicka ej så! Det är vålnadsminer.
	Nicka engång, när månen skiner
	Skumt på de kala käftarna, gul och blek;
	Arma flicka! hvar äro då dans och lek?
	Tror du att någon har älskat dig,
	Tror du att någon ditt öde gråter? —
	Hvad? sväfvar du fram till mig åter?
Kein Kummer mir, nicht Angst und Harm,	Tror du, att det skulle röra *mig*,
Dass du so bald erbleichest hier,	Om i morgon på bår man dig smycka låter?
Wohl heut, wohl morgen.	
	Man hinner i lifvets bubblande dar
	Blott älska sig sjelf, och ditt hjerta ju var
	Tomt, som de öfrigas hjertan? —
Was sollen die Sorgen?	Rätt, vålnad! vi skratta åt smärtan:
Ich lebe und schwebe im Reigen vorüber vor dir. —	Vi skrymta
	Och skymta
	Hvarandra förbi på den hvirflande stig.
Heut lieb ich dich,	
Jetzt meinst du mich;	
Ach, Noth und Angst sie lauern	Låt oss förakta
Schon hinter diesen Mauern,	De kommande öden!
Und Seufzer schwer und thränend Leid	Spefullt betrakta
Stehn schon bereit,	I ansigtet döden!
Dich zu umstricken;	Bakom våra murar
Froh lass und blicken	Vid fönstren han lurar ...
Vernichtung an und grausen Tod;	Hvad angår oss ångsten och nöden?
Wass will die Angst, was will uns Noth?	
	Än flyga vi sylfernas spår!
	I natt kanske redan förrinna
	De pulsar, som spritta och brinna ...
	Än fängslar ditt lockiga hår!
	Vid pukornas dunder
	I afton min hyllning du får,
	Och för sekunder

	Känner jag kärlekens sår.
	Gif mig en blick,
	Gif mig en nick,
	Att du min trängtan förstår! —
Wir drücken	Du vinkar, du ler,
Im Taumel die Hand;	Du handen mig ger;
	Snart en fristad är funnen —
Mich rührt dein Gewand.	Jag vidrör din drägt,
Du schwebest dahin, ich taumle zurück —	
	Af en flägt
	är den spunnen...
	Hvilken lust! hvilka drag!
	Hvilka formers behag!
	Ifrån marmorns dag
	Hvilken tändande ljusning!
	I din famn,
	Sköna hamn,
	Hvilken himmel är vunnen!
	Har den namn?
Auch Verzweiflung ist Glück.	*Förtviflan?* eller *Förtjusning?*
	Du vaknar? Du flyr?
	Du gör rätt. Jag dig skyr.
Aus diesem Entzücken,	Snart kärlekens drift
Und was wir heut lachten,	Förvandlas i gift,
Entspriesst wohl Verachten	Under föttren dess liljor vi trampa;
Und giftiger Neid;	Af vänskap blir qval,
	Af trohet förtal,
	Af dess låga en osande lampa.
O herrliche Zeit;	Ser du derborta den blixtrande sköna,
Wenn ich dich verhöhne,	Henne, som ramsvarta lockarna kröna?
Winkt dort mir die Schöne,	Nu just hon hviskar ett infall om dig —
Und wird meine Braut;	Hon blir den nästa, som eröfrar mig;
	Då blir jag henne behjelplig att smäda.
	Värdiga strid!
	Vexlande njutning af smickra och häda!
	Herrliga tid!
Die Andere schaut	Så kommer Blondinen
Noch kühner darein;	Med smäktande minen,
Soll dies' es denn seyn?	I ögat en tår,
	På barmen en vår,
	Som ej mina suckar försmär...
	Hvad lönar det väl, att I klagen?
	Bedraga och blifva bedragen,
	Är menniskans dagliga id.
So taumeln wir Alle	Så yra vi, mumla,(?)
Im Schwindel die Halle	Och svindla och tumla
Des Lebens hinab,	I skallande balen

Kein Lieben, kein Leben,
Kein Seyn uns gegeben,
Nur Träumen und Grab:

Da unten bedecken
Wohl Blumen und Klee
Noch grimmere Schrecken,
Noch wilderes Weh;
Drum lauter ihr Cymbeln, du Paukenklang,
Noch schreyender gellender Hörnergesang!
Ermuthiget schwingt, dringt, springt ohne Ruh,
Weil Lieb uns nicht Leben
Kein Herz hat gegeben,
Mit Jauchzen dem gräulichen Abgrunde zu! —

Framåt till vår graf:
Ej kärlek, ej lefnad,
Ej hvila, ej trefnad
I halfdunkla salen,
Blott trängsel och qvaf;
När torfvorna gömma
I mull oss engång,
Måhända vi drömma
Än grymmare tvång:
Så dånen på pukorna! natten är lång!
Ljungen, cymbaler och valdthornssäng!
Friskt svingen och springen i ring utan rast,
Med bröst utan själar,
Bland gäckar och trälar
Till djupet, till djupet med jublande hast!

Atterbom har, som man finner, i den bisarra dikten gjort en del tillägg, delvis af ännu bisarrare art. De flesta förefalla temligen omotiverade eller i sammanhanget mindre passande. Författaren vill framhålla, hurusom den larmande balmusiken, hvilken står »i den onda viljans» tjenst, framkallar ett slags galenskap. Denna tanke skymmes i Atterboms bearbetning derigenom, att »der Wahnsinn» öfversättes med »Raseriet» och »Böser Wille» med »Fånigheten», samt det förra sedan framställes *sjelft* skratta, pipa och hvissla i musikens ställe. Hvad som strax derefter menas med afgrunden i bröstet samt dess »brant», der »oskuld ej vördas», är ej lätt att förstå. Tieck låter blott musiken visa sitt vilda sinnelag och mörda tystnaden. Längre ned, der i originalet skildras kavaljerns känslor, då han för sin dam i dansen, har tankegången hos Atterbom blifvit något oklar. Så syfta orden »im Schweben wieder lasse» på dansturerna, medan Atterbom genom uttrycken »*derför*» (emedan din hand snart blir kall) »i blinken jag ilar dig åter ifrå» samt »Hvad? sväfvar du fram till mig åter?» och »Ingen dig mera tål» inlagt en i sammanhanget främmande tanke. I följd häraf förekommer också omslaget till kärleksbegär i det följande (»gif mig en vink, att du min trängtan förstår» o. s. v.) mindre motiveradt. Hufvudtanken i detta parti hos Tieck är följande: »Njutom ögonblicket; trohet och tillgifvenhet liksom tanke på morgondagen må vi lemna derhän».

Några enstaka uttryck synas af Atterbom mindre lyckligt återgifna, t. ex. »emellanåt» som tolkning af »dazwischen» och »narrad» af »blöde».

Med slutet af denna dikt må jemföras ett par strofer af liknande innehåll ur de underjordiska andarnes sång i slutet af »Lycksalighetens ö»:[1])

De kräk, som det[2]) bära,
de vilja sig lära
den konsten att dansa
framåt till sin graf:
men blott de sig sansa,
går nöjet i qvaf!
de yra, de mumla,
de svindla, de tumla, —
strax trötta vid balen, —
i grunddjupets haf!

Och sedan, när mullen
dem gömt under kullen,
hvem vet hvad det drömmer,
det multnade folk?
Månn qvalet *der* glömmer
sin mordlystna dolk?

Början af nästa strof

Tills tolffaldt på kammarn
den dånande hammarn
i midnattens händer
har bultat »stig opp»!

innehåller, som Vetterlund anmärkt[3]), en reminiscens från Matthissons »*Der Geistertanz*»[4]), första strofen, som lyder:

Die bretterne Kammer
Der Todten erbebt,
Wann zwölfmal den Hammer
Die Mitternacht hebt.

1) Lycksalighetens ö, tredje uppl. s. 505 f.
2) Ett hjerta.
3) Samlaren 1891 s. 37.
4) Matthisson anf. uppl. s. 143 f.

Man äfven den andra strofen i denna Atterboms andesång, hvilken strof handlar om lyckan att sakna hjerta, är efterbildad efter de två sista stroferna i »Geistertanz». Man jemföre:

Hur sälla vi sväfva!
För intet vi häfva,
hvarandra vi trycka
till *hjertlösa* bröst —
se, det är vår lycka,
vår ständiga tröst!
All källa till smärta
är — äga ett hjerta,
fåfängliga gåfva!
Vi gäcka din röst.

O Herz! Dessen Zauber
Zur Marter uns ward,
Du ruhst nun, in tauber
Verdumpfung, erstarrt.

Tief bargst du im düstern
Gemach unser Weh!
Wir Glücklichen flüstern
Dir fröhlich: Ade!

Vetterlund[1]) antyder, att det Atterbomska stycket till innehållet skulle ha beröringspunkter med en annan dikt af Matthisson »*Die Elementargeister*», afdelningen »die Gnomen», men enligt min tanke kan man svårligen finna några sådana. Med mera rätt antager han[1]), att denna dikt.gifvit Atterbom idén till de körer af sylfer, undiner, salamandrar o. s. v., som i Lycksalighetens ö, första delen, besjunga kärleken.

Det 1815 författade, i Nordmansharpan[2]) upptagna »*Älskogsmötet*», hvars titel i Samlade dikter[3]) ändrats till »*Väktareqväde*», skulle enligt Vetterlund[4]) hafva sin urbild i »*des Knaben Wunderhorn*». Säkert är dock, att denna ej kan vara »*Jungfrau und Wächter*»[5]), hvarmed Atterboms dikt har ingenting utom versformen ge-

1) anf. ställe.
2) Poet. Kal. 1816 s. 97 ff.
3) Lyr. dikt. I s. 128.
4) Saml. 1891 s. 38.
5) Des Knaben Wunderhorn, Neudruck. Halle a. d. S. 1891 s. 258 ff.

mensamt, utan måste då sökas i ett annat väktareqväde »*Variazion*»[1]), hvari tankegången är ungefär densamma som i Atterboms dikt. Måhända har dock blott någon gammal svensk romans förelegat Atterbom.

En annan af dikterna i Nordmansharpan »*Konungsdottern och Blomstermästarn*»[2]) synes deremot verkligen påverkad af ett motsvarande stycke i »Des Knaben Wunderhorn», som har till titel »*Des Sultans Töchterlein und der Meister der Blumen*»[3]). Detta omdöme gäller dock ej om dikten i dess ursprungliga lydelse, som följer den svenska folkvisan[4]) med någon förkortning, utan omarbetningen[5]) i Samlade dikter, som under titeln »*Blomstrens sång om blomstermästaren*» är upptagen bland »*Blommorna*»[6]). De första 9 stroferna i »Wunderhorn» motsvara äfven ganska nära de (12, i omarbetningen 11) första stroferna hos Atterbom, men derefter följa hos denne, i första fattningen 14, i den andra 11[7]) strofer, som ej hafva någon motsvarighet i Wunderhorn. Dermed slutar dikten i Nordmansharpan. Men i omarbetningen äro 6 strofer tillagda, af hvilka de 4 första motsvara 5 af de senare 6 stroferna i »Wunderhorn» och förmodligen äro derifrån efterbildade; de finnas ej i den svenska folkvisan. Jag belyser här nedan likheterna.

«O Herr, o Herr, wie weit, wie weit
Ist's zu des Vaters Garten?
Dort möcht ich wohl in Ewigkeit
Der schönen Blumen warten.»

Mein Garten liegt in Ewigkeit
Und noch viel tausend Meilen,
Da will ich dir zum Brautgeschmeid
Ein Kränzlein roth ertheilen.

»O Herre min, o säg tillsist:
Hur långt bort är belägen
Din blomstergård förutan brist,
Der jag vill tjena trägen?» —

»Väl tusen mil du borde gå,
Men dem jag vill dig spara;
Tag här en ring, en krans också,
Min brud att genast vara.»

---

1) s. 262 ff.

2) Poet. Kal. 1816 s. 14 ff.

3) Des Knab. W. anf. uppl. s. 8 f.

4) Till omarbetningen i Samlade dikter fogar Atterbom denna anmärkning: »En fri ombildning och fulländning af det gamla qväde, som förekommer i Geijers och Afzelii Folkvisor (andra delen, sidd. 73—81), under titeln: »Den Hedniska Konungsdottern i Blomstergården».

5) Det är alltså ej fullt riktigt, då Bergström (Folkvisor II s. 347) uppgifver, att dikten i Poetisk Kalender är »*omtryckt* i de olika upplagorna af Atterboms lyriska dikter».

6) Lyr. dikt. I s. 99 ff.

7) Tre strofer om Jesu moder äro borttagna.

Da nahm er von dem Finger sein
Ein' Ring von Sonnengolde
Und fragt, ob Sultans Töchterlein
Sein Bräutlein werden wollte.

Und da sie ihm die Liebe bot,
Sein Wunden sich ergossen:
»O Lieb, wie ist dein Herz so roth,
Dein Hände tragen Rosen.»

Mein Herz, das ist um dich so roth,
Für dich trag ich die Rosen,
Ich brach sie dir im Liebestod,
Als ich mein Blut vergossen.

»O Herre, hvad? Mångt blodigt sår
Jag ser dig nu betäcka!
Och blod från dina händer går,
Som ring och krans mig räcka!» —

»För *dig* jag blödt, i samma stund,
Som jag de rosor brutit;
Till minne af så dyrt förbund,
Jag detta tecken knutit.»

De två sista stroferna synes Atterbom ha sjelfständigt tillagt.

Ännu en dikt, den i »Lycksalighetens ö» förekommande berömda jägarsången »*Ungmön i lunden på jagtnätet band*»[1]) har, såsom förut påpekats[2]), sin förebild i »*Des Knaben Wunderhorn*» och må, ehuru senare författad, i detta sammanhang upptagas till skärskådande. Den tyska romansen, hvars titel är »*Vertraue*»[3]), lyder på följande sätt.

Vertraue.

Mündlich.

Es ist kein Jäger, er hat ein Schuss,
Viel hundert Schrot auf einen Kuss:
»Feins Lieb, dich ruhig stelle,
Und willst du meinem Kuss nicht stehn,
So küsst dich mein Geselle.

»Mein Kuss ist leicht, wiegt nur ein Loth,
Du wirst nicht bleich, du wirst nicht roth,
Da brauchst dich nicht zu schämen,
Ich will den schwarzen Vogel dir
Vom Haupt herunter nehmen.

1) Lyr. dikter I s. 233 f.

2) Af Vetterlund, Saml. 1891 s. 38. Det ställe, der denna dikts egenskap af öfversättning förut omtalats, är, enligt hvad Vetterlund i bref nämnt för mig, »700 svenska sångstycken utg. af Axel Ståhl», der stycket finnes upptaget (s. 622 i uppl. af 1884) med följande tillägg vid författarenamnet: »efter Tyskan».

3) Des Knaben Wunderh. anf. uppl. s. 90 f.

»Feins Lieb, sitz still im grünen Moos,
Der Vogel fällt in deinem Schooss
Wohl von des Baumes Spitzen;
In deinem Schoosse stirbt sich's gut,
Feins Lieb, bleib ruhig sitzen.»

Sie wollt nicht trauen auf sein Wort,
Brauns Mägdelein wollt springen fort,
Der Schuss schlug sie darnieder;
Der schwarze Vogel von dem Baum
Schwang weiter sein Gefieder.

»Mein Kuss ist leicht, wiegt nur ein Loth,
Du wirst nicht bleich, du wirst nicht roth,
Brauchst dich nicht mehr zu schämen,
In deinem Schoosse stirbt sich's gut.»
Er thät sich's Leben nehmen.

Atterboms dikt må äfven här anföras.

Ungmön i lunden på jagtnätet band,
Morgonfrisk, morgonklädd;
Snöfågeln satt på dess hand.
Jägaren ropte: »Min flicka, sitt still,
Fågeln af handen nu skjuta jag vill;
Blif ej så blek! se, hans lott är ju söt:
Hårda bädd! hulda bädd!
Huru ljufligt att dö i ditt sköt!» —

»Skjut!» sade mön: men för blixten så brådt
Spratt hon opp, späd och rädd;
In i dess barm flög hans skott.
»Gerna», hon suckade, »kysste du mig;
Döden blef *också* en kyss ifrån dig!
Stå ej så blek! äfven *denna* är söt:
Hårda bädd! hulda bädd!
Huru ljufligt att dö i ditt sköt!»

Jägarn tog bössan, i mynningen såg;
I en blink från dess brädd
Lydde en kula hans håg.
Nu till sin mö, i den grönskande skog,

Sönk han mot blodiga barmen, och log:
»Var ej så blek, se, vår lott är ju söt:
Hårda bädd! hulda bädd!
Huru ljufligt att dö i ditt sköt!»

Romansen i »Wunderhorn» karaktäriseras af Goethe[1]) på följande sätt: »Seltsam tragisches, zum Grund vortreffliches Motiv». Grundolikheten mellan förebilden och efterbildningen är angifven genom ordet »tragisk». Enligt den tyska romansen visar sig jägarens älskarinna af någon anledning kallsinnig eller spotsk mot denne, så att hon vägrar honom en begärd kyss. Han blir harmsen, och för att pröfva hennes tillit till honom förklarar han sig vilja skjuta den svarta fågeln från hennes hufvud. Men då hon misstrogen och förskräckt ämnar fly, skjuter han ned henne, kysser henne och dödar derefter sig sjelf. I Atterboms dikt, der ingen missämja mellan de älskande förefinnes, är fågelskjutningen blott ett infall och flickans dödande en olyckshändelse — otvifvelaktigt till skada för dikten. Intryck gör dock hos Atterbom den öfverspända, men tjusande kärleksstämningen äfvensom styckets tekniska fulländning, särskildt omqvädet. Sjelfva versformen befinnes dock vara ett lån från en annan romans ur »Wunderhorn» med titel »*Wachtelwacht*»[2]), hvars andra och tredje strofer må citeras:

Morgens sie ruft, eh der Tag noch anbricht:
Guten Tag, Guten Tag!
Wartet der Sonnen ihr Licht;
Ist sie aufgangen, so jauchzt sie vor Freud,
Schüttert die Federn, und strecket den Leib,
Wendet die Augen dem Himmel hinzu,
Dank sey Gott, dank sey Gott!
Der du mir geben die Ruh.

Blinket der kühlende Thau auf der Heid,
Werd ich nass, werd ich nass!
Zitternd sie balde ausschreit,
Fliehet der Sonne entgegen und bitt,

1) I en recension (1806) i Jenaische Litteratur-Zeitung, der han afgaf ett kort omdöme om hvarje dikt.

2) anf. uppl. s. 102 f.

Dass sie ihr theile die Wärme auch mit,
Laufet zum Sande und scharret sich ein,
Hartes Bett, hartes Bett!
Sagt sie, und legt sich darein.

En teknisk förbättring är utan tvifvel, att Atterbom låter andra och sjunde versraderna rimma med hvarandra, medan dessa rader i den tyska romansen sakna rim. Häraf synes dock ha framkallats en i formellt afseende så krystad vändning som: »från dess brädd lydde en kula hans håg». »Söt», rimmet mot »sköt», ger ock en sentimental bismak åt den i versen uttryckta tanken. Och eftersinnar man närmare, torde ej heller omkvädet befinnas så till alla delar lämpligt. Då »hårda bädd, hulda bädd» väl skall afse »sköt», förefaller ordet »hårda» besynnerligt i jägarens mun om flickans sköte (i första och tredje strofen) och platt i flickans mun om jägarens (i mellersta strofen). Man kunde vara frestad tro, att uttrycket tillkommit genom ett mindre välbetänkt öfverflyttande af det nyss från »Wachtelwacht» citerade »Hartes Bett». Sista raden »huru ljufligt att dö i ditt sköt» passar ej heller riktigt i mellersta strofen, då jägaren tänkes *stående* bredvid (*stå* ej så blek!). Medgifvas må väl, att de här anmärkta oegentligheterna äro mindre betydande, och att diktens värde framför allt beror på det stämningsintryck, som den utan tvifvel ger.

Den i Poetisk Kalender för 1817 förekommande på distiker författade fabeln »Phenix»[1]) har, såsom Ljunggren[2]) anmärker, till förebild en prosafabel af Lessing »*Der Phönix*»[3]). Denna har följande lydelse.

Der Phönix.

Nach vielen Jahrhunderten gefiel es dem Phönix, sich wieder einmal sehen zu lassen. Er erschien, und alle Thiere und Vögel versammelten sich um ihn. Sie gafften, sie staunten, sie bewunderten und brachen in entzückendes Lob aus.

Bald aber verwandten die besten und geselligsten mitleidsvoll ihre Blicke und seufzten: Der unglückliche Phönix! Ihm ward das harte Loos, weder Geliebte noch Freund zu haben; denn er ist der einzige seiner Art!

---

1) s. 104. Lyr. dikt. III s. 133.
2) Sv. Vitt. Häfder V s. 98.
3) Lessings Werke, Leipz. Reclam jun., Bd I s. 81.

Man jemföre äfven ur »*Fågeln Phenix*»[1]) i »Lycksalighetens ö» följande rad:

Jag *Phenix* är, och ensam i mitt slag.

Af Atterboms i Poetisk Kalender för 1820 införda »*Vandringsminnen*» äro åtminstone tre[2]) öfversättningar, en från tyskan och de andra två från italienskan *eller* tyskan. Dessa senare äro »*Siciliansk visa*»[3]), sedermera infogad i Lycksalighetens ö såsom en af Felicias sånger[4]), samt »*Gondol-färden*»[5]). I Poetisk Kalender angifves den sistnämnda såsom öfversättning från italienskan genom en not af följande lydelse: »Efter Gondoliervisan: *La biondina in gondoletta* etc.» Jag har emellertid funnit en dikt af Gries, »*Gondolierlied*»[6]), som till innehållet alldeles motsvarar de tre första stroferna af Atterboms dikt. Jag anför dess mellersta strof såsom prof.

Von Gewölken halb umzogen
Liess der volle Mond sich sehn,
Und es ruhten alle Wogen,
Und es schwieg der Winde Wehn.
Nur ein leises Lüftchen spielte
Mit der Locken goldner Fülle,
Hob mit zartem Hauch die Hülle
Von des Mädchens Busen weg.

Motsvarande strof hos Atterbom lyder:

Ner på hafvets spridda segel
Såg ur silfverskyar Luna,
I den speglande laguna
Skälfde himlen, blå och varm:

---

1) Lyr. dikt. I s. 251.

2) Dessutom från italienskan »Bettina», som Atterbom sjelf i en not säger vara »genljud af en Albansk Landtfolks-Serenad: Discendi, o mia Bettina m. m.».

3) s. 131 f.

4) Lyr. dikt. I s. 248 f.

5) s. 154 f. — Lyr. dikt. I s. 204 f.

6) Matthisson, Lyrische Anthologie Bd 17 s. 215 f.

Blott en suck af aftonvinden
Med min flickas guldhår lekte,
Och åt sidan omärkt smekte
Floret bort från hennes barm.

Sannolikast är emellertid, att Gries, Tassos och Ariostos tolkare, öfversatt detta stycke från samma italienska original som Atterbom utan att angifva diktens karaktär af öfversättning.

Hvad »*Siciliansk visa*» beträffar, återfinnes den bland Herders folkvisor under titeln »*Ein sicilianisches Liedchen*» [1]), hemtad ur »Poesie Siciliane dell' Abbate Giovanni Meli». Då det är föga sannolikt, att Atterbom haft tillgång till det italienska originalet, kan det väl tagas för afgjordt, att den lätt tillgängliga Herderska tolkningen varit förebilden. Denna är till tankegången troget följd; en språklig bearbetning nödvändiggjordes deraf, att Atterbom rimmat stycket. Derjemte har han infogat en ny strof efter den tredje strofen. Dikten är i den Atterbomska tolkningen skönare än hos Herder. Blott ett par sökta rimord — »ringar» i andra och »duga» i sjette strofen — grumla något dess behag. En trognare orimmad öfversättning har verkställts af Runeberg [2]). Dikten lyder hos Herder på följande sätt:

Ein sicilianisches Liedchen.

Sage, sag, o kleine Biene,
Wohin eilst du schon so frühe?
Noch auf keinem Gipfel taget
Nur ein Strahl der Morgenröthe.

Allenthalben auf den Wiesen
Zittert noch der Nachtthau funkelnd;
Nimm in Acht dich, dass er deinen
Goldnen Flügelchen nicht schade.

Sieh, die Blümchen alle schlummern
Noch in ihren grünen Knospen,
Schliessen noch die Köpfchen träumend
Dicht an ihre Federbettchen.

1) Herder, anf. uppl. Band II s. 123 f.
2) Runebergs saml. skrifter, sv. folkets uppl. I s. 373 f.

Doch du schlägst so rasch die Flügel!
Eilest emsig deines Weges!
Sage, sage mir, o Bienchen,
Wohin gilts? Wohin so frühe?

Suchst du Honig? Wenn nicht Anders,
So lass ruhen deine Flügel,
Ich will dir ein Örtchen zeigen,
Wo du immer Honig findest.

Kennest du nicht meine *Nice?*
Nice mit den schönen Augen,
Ihre Lippen hauchen süsse
Süssigkeiten unerschöpflich.

Auf der schöngefärbten Lippe
Meiner einzig Hochgeliebten,
Da ist Honig, auserlesner!
Da, o Bienchen, sauge, sauge!

Af Atterboms tolkning må vara nog att här anföra första och sista strofen.

Säg mig, vackra bi, du lilla,
Hvart du vill så arla tåga?
Än på bergen, dunkla, stilla,
Skymtar ingen rodnads låga.

På den rosenröda munnen
Af mitt lif, mitt väl, min flicka,
Är den bästa honings-brunnen!
Se, hon kommer... Flyg att dricka.

Den af Atterbom tillagda strofen lydde ursprungligen på följande sätt:

Endast jag, som ej kan sofva,
Billigt går, hvart bäcken slingrar,
Och guitarrens glada gåfva
Lockar fram med sälla fingrar.

Sedermera omarbetades den sålunda:

Endast jag med vakna sinnen
Går vid bäcken med min cittra;
Väcker sångens fordna minnen,
Fäller tårar, ljufva bittra.

Säkert från tyskan efterbildad är bland »Vandringsminnena» »*Tyrolervisa*». Originalet har jag funnit i en samling »*Weltliche und geistliche Volkslieder und Volksschauspiele herausgeg. von H. Pröhle*»[1]). Det heter »*die Schwaigerin*» och lyder så:

Die Schwaigerin.

Wann i in der Früh' aufsteh, ai ei ei a,
Und zu meiner Schwaig'rin geh, ai ei ei a,
Und da nimm i glei mei Sichel,
Und da gras' i mit mei Michel,
Und da gras' ma in dem Kleee, ai ei ei a,
Hudla! Hudla! Hudla!

Schwaigrin, Du bist meine Freud', ai ei ei a,
Wann i's Vieh auf d'Alma treib, ai ei ei a,
Und oft thun ma's Kuhla malcha,
Und da krieg ma gute Kalma,
Treib'n mir's abi zu dem Stier, ai ei ei a,
Hudla! Hudla! Hudla!

Wann der Halda blast in's Horn, ai ei ei a,
Treib'n ma's Kuhla von dem Born, ai ei ei a,
Thun ma's Kuhla a bi streicha,
Und die Mille zamma seicha,
Aft'n treib'n mir's hin zum Bach, ai ei ei a,
Hudla! Hudla! Hudla!

Schwaigrin, bring Du den Sechta her, ai ei ei a,
'S Kuhla giebt uns Mille mehr, ai ei ei a,
Kann ma's Kuhla nimma malcha,
Oft'n krieg'n ma gute Kalma,
'S Kuhla giebt uns Mille mehr, ai ei ei a,
Hudla! Hudla! Hudla!

Michla komm Du zu mir herra, ai ei ei a,
Das Lieben wird mir zu schwera, ai ei ei a,
Denn Du bist mein gutes Michla,
Komm und grase mit mei Sichla,
Michla komm Du zu mir herra, ai ei ei a,
Hudla! Hudla! Hudla!

---

1) Zweite Ausg. Stuttg. 1863.

Atterbom har återgifvit denna dikt på följande sätt[1]):

Tyroler-visa.

(Inspruck, febr. 1818).

När jag upp med solen står,
Ai ei ei a —
Till min hjertanskär jag går,
Ai ei ei a —
Och då tar jag strax min skära,
Och då gå vi vall med ära,
Föra hjorden på grön äng.
Ai ei ei a —

Fjädern yfs på uppfäst hatt,
Ai ei ei a —
Men du är min enda skatt,
Ai ei ei a —
Jagten må i bergen hvila,
Jag med dig vill mjölken sila,
Vattna kor vid forsens dam.
Ai ei ei a —

När om qvälln du hör mitt horn,
Ai ei ei a —
Tänk på mig, mitt hjertekorn!
Ai ei ei a —
Är du trogen, kommer presten,
Och nog sörjer Gud för resten;
Drag du lilla brudskon på!
Ai ei ei a —

Se'n ditt silfverbälte bär,
Ai ei ei a —
Många nycklar klinga der!
Ai ei ei a —
På vårt hus jag helgon målar,
Och på taket klockan prålar,
Och vi råkas natt och dag!
Ai ei ei a —.

1) Lyr. dikt. I s. 166 f.

Atterboms tolkning är betydligt fri, särdeles i de två sista stroferna. Originalet synes vara en vexelsång mellan de båda älskande, så att herden sjunger andra och fjerde, herdinnan tredje och femte stroferna, samt den första strofen är delad mellan båda. Atterbom lägger hela sången i herdens mun Dessutom har han åtskilliga steg höjt den ton, hvari den naiva folkdikten är hållen. För detta ändamål har herden, att döma af versen »jagten må i bergen hvila», gjorts äfven till jägare samt fått sig tilldelade etiskt-religiösa och konstnärliga idéer (»är du trogen, kommer presten, och nog sörjer Gud för resten» samt »på vårt hus jag helgon målar»).

Af de i »Lycksalighetens ö» förekommande sångerna har jag utom de redan i annat sammanhang omnämnda ytterligare funnit endast en, som kan sägas vara i någon mån efterbildning. Denna är diktens slutsång, som sjunges af *»Stjernorna i chor»* till Felicia. Förebilden är en dikt af Fouqué i *»Richard und Blondel»*[1]. Den sjunges af Blondel i en krets af herdar. Atterbom har dock blott lånat versformen samt sjelfva uppslaget. Den ifrågavarande dikten af Fouqué lyder sålunda:

Scheiden *heisst* nur Scheiden,
Ist kein scheiden nicht,
Weil ja Lieb' und Leiden
Durch die Trennung bricht.

Trennung ist zerbrochen,
Wenn nur Liebe will,
Und die Herzen pochen
Wieder fromm und still.

Selbst vom Grabeshügel
Ringt sich Liebe los,
Theilt mit zartem Flügel
Sarg und Stein und Moos;

Kommt zu Euch in Träumen,
Auch im Wachen oft;
Spricht von Himmelsräumen,
Bis ihr glaubt und hofft.

1) Ofvan anf. uppl. Bd. IV s. 20.

Niemand kann uns schmälern
Dieses fromme Glück.
Drum in Euern Thälern
Bleibt mein Geist zurück.

Härmed må jemföras de två första stroferna af den Atterbomska dikten[1]):

Skiljer stoftet hjertan?
Stoftet, skuggors hem?
Kärleken och smärtan
Räcka bortom dem.

Kärleken och smärtan,
Barn af samma hus,
Föra trogna hjertan
Hem till samma ljus.

Från slutet af 1820-talet och förra hälften af 1830-talet, Atterboms första professorstid, då han författade blott högst få dikter, möter ingen efterbildning. Åren 1836 och 1837 innesluta åter en rik poetisk alstring[2]) i sammanhang med det började utgifvandet[3]) af Atterboms *Samlade dikter*, af hvilka 1837 och 1838 utkommo tvenne band. Från denna tid finnas ock flere efterbildningar.

Vetterlund har påpekat[4]), att »*Föresång*», som öppnar första bandet af de Samlade dikterna, leder tanken på Goethes »*Zu-*

---

1) Lyr. dikt. I s. 319 f.

2) »Jag har tre gånger i mitt lif haft den dröm, att jag var ämnad till skald, sista gången, från våren 1836 till hösten 1837, eller vintren mellan 1837—1838. [Månne skriffel för 1836—1837?] Jag var då på nytt yngling det smakade skönt; och dagligen knoppades, och nästan stundligen utsprungo, nya sånger i mitt inre.» Atterbom i bref till C. J. L. Almqvist af den $^{15}/_{1}$ 1840. Ahnfelt, nektar och gift s. 159.

3) Redan tidigare hade Atterbom för afsigt att samla sina dikter. I bref till Almqvist af den $^{12}/_{10}$ 1834 skrifver han: »Omkring den förste november hoppas jag få börja (eller egentligen fortsätta den redan år 1830 började, men sedan hvilande) redaktionen af mina *Poetiska skrifters* första del. Ger Gud lif och helsa, skall den utkomma till nästa midsommar.» Ahnfelt, anf. skr. s. 140. Den $^{25}/_{1}$ 1835 skrifver han emellertid till Almqvist: »För *mig* blir visst icke inom detta års förlopp att tänka på någon *poesi* — annorlunda än med förtärande längtan — och sannolikt kommer det att gå så hela mitt lif igenom.» Ahnfelt, anf. skr. s. 143.

4) Samlaren 1891 s. 38.

eignung» framför sina dikter genom skildringen af den af féen skänkta »slöjan», »af dikt och sanning väfd» (»Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit, der Dichtung Schleier aus der Hand der Wahrheit»), samt genom invokationen till vännerna. Man kan tillägga, att båda sångerna skildra en underbar vandringssyn, hvarigenom skalden uppmuntras till diktning. I detalj må dessutom framhållas likheten i uttryck mellan

Nur sah ich sie den reinsten Scheier halten,
Er *floss* um sie und *schwoll* in *tausend* Falten

samt

— — ett flor af trolleri,
Som, sedan det i luften *utbredt hviftat*,
På harpan sönk, i *tusen* färgor skiftadt.

I det hela är dock Atterboms sång sjelfständig.

Af de i Samlade dikternas första band offentliggjorda nya »*Blommorna*» återgå flere mer eller mindre på tyska original.

»*Tusenskönan*»[1]) är, som bekant, en öfversättning af Tiecks vackra »*Herbstlied*»[2]), ehuru det ej nämnes af Atterbom. Tiecks dikt har följande lydelse:

Herbstlied.

Feldeinwärts flog ein Vögelein,
Und sang im muntern Sonnenschein
Mit süssem wunderbarem Ton:
Ade! ich fliege nun davon,
Weit! weit!
Reis' ich noch heut.

Ich horchte auf den Feldgesang,
Mir ward so wohl und doch so bang;
Mit frohem Schmerz, mit trüber Lust
Stieg wechselnd bald und sank die Brust:
Herz! Herz!
Brichst du vor Wonn' oder Schmerz!

---

1) Lyr. dikt. I s. 95 f.
2) Tieck, Gedichte, anf. uppl s. 91 f.

Doch als ich Blätter fallen sah,
Da sagt' ich: Ach! der Herbst ist da,
Der Sommergast, die Schwalbe, zieht,
Vielleicht so Lieb und Sehnsucht flieht,
Weit! weit!
Rasch mit der Zeit.

Doch rückwärts kam der Sonnenschein,
Dicht zu mir drauf das Vögelein,
Es sah mein thränend Angesicht
Und sang: die Liebe wintert nicht,
Nein! nein!
Ist und bleibt Frühlingesschein.

Atterboms dikt må äfven aftryckas:

Tusenskönan.

Till skogs en liten fågel flög:
Från sommarhimlen, blå och hög,
Han söng: »Det qvällas re'n, farväl!
Jag flyger hän, du goda själ;
Långt bort
Är jag ifrån dig innan kort!»

Jag hörde lilla fågelns sång,
Och barmen blef än vid, än trång;
Så ljufligt hård, så sorgligt klar
Den underbara stämman var;
Bröst! bröst!
Förgås du af qval eller tröst?

Snart bladen föllo, fjär och när:
Ack, qvad jag, nu är hösten här;
Sin svärm åt söder tranan styr,
Och sommargästen, svalan, flyr;
Lund! säg:
Flyr så äfven kärlek sin väg?

Men årets hjul lopp hastigt om:
Med solsken fågeln återkom;
Han söng: »Var glad i alla dar,

Ty *hjertat* ingen vinter har!
Nej! nej!
Sin vår mister kärleken ej.»

Det minns jag, der i frost jag står,
Och frågar, under hopp som spår:
Skall jag ej nå, jemväl bland snö,
En blottad fläck, en sol-ljum ö?
»Jo, jo!
Ej is rår på kärlek och tro.»

Som man finner, är dikten en ganska trogen öfversättning. Att den tänkes framsagd af tusenskönan, har föranledt tillägg af en slutstrof med hänsyftning på den talande blomman. Och ögonskenligen har tusenskönan valts, emedan denna ört blommar ännu sent på hösten. I fråga om enskildheter kan påpekas, att begynnelseorden »till skogs» ej väl passa till de följande orden »från sommarhimlen — han sjöng», som tyda på öppna fältet, — så vida ej mellan första och andra versraden får underförstås ett »dessförinnan». Yttrandet »det *qvällas* re'n» synes ej heller vara lämplig motivering för fogelns bortflyttande. I båda dessa fall har Atterbom afvikit från originalet.

Måhända har en annan »Blomma», »*Dagsliljan*»[1], till tankegången något påverkats af en annan dikt af Tieck »*Schönheit und Vergänglichkeit*»[2]. Jag sammanställer följande ur de båda dikterna.

Hvarför klaga att så kort jag varar, Att jag blommar blott en enda dag?	Warum Klagen, dass die Blume sinkt Und in Asche bald zerfällt?
Ack! just derför tjusar dig det sköna, Att det har en gräns, så knapp, så trång, Just dess flygt, som du så snart får röna, Gör dess hågkomst oförvanskligt lång.	Sagt, was wäre Glück, was Liebe? Keiner bethete zu ihr Wenn sie ewig bey uns bliebe, Schönheit angefesselt hier.

»*Linblomman*»[3] har utan tvifvel mottagit påverkningar af Bürgers »*Spinnerlied*»[4]. Versformen är liknande, och äfven en-

1) Lyr dikt. I s. 43 f. Jfr äfven »*Näktergalens sång*» Lyr dikt. I s. 274.
2) Gedichte, anf. uppl. s. 370 f.
3) Lyr. dikt. I s. 54 ff.
4) Gedichte anf. uppl. s. 80 f.

staka uttryck och tankar öfverensstämma. Hvarje strof i Bürgers dikt börjar:

Hurre, hurre, hurre!
Schnurre, Rädchen, schnurre!

Dermed må man jemföra följande rader hos Atterbom:

Surra, spinnrock, surra!
Snurra, rulle, snurra!

Och slutstrofens sista verser

Sjung och spinn ditt linne;
Göm en barm derinne,
Full af känslor unga,
Kärleksvarm och *oskuldshvit!*

erinra om följande rader hos Bürger:

Aussen blank und *innen rein*
Muss des Mädchens *Busen* sein,
Wohl *deckt* ihn der Schleier.

Den närmast följande blomman, »*Lindblomman*»[1]), har i sin senare hälft en afgjord likhet med en dikt af Anastasius Grün, »*Der letzte Dichter*»[2]). Emellertid utkommo Grüns »Gedichte» först 1837, medan Atterboms senare blommor angifvas såsom författade 1836. Alla äro det likväl ej, ty vid »*Rosen än en gång*» tillägges årtalet 1837, och »Lindblomman», som trycktes senare, kunde möjligen ock vara från samma år. Men sannolikt är väl, att dikter af Grün, äfven denna, varit tidigare offentliggjorda i kalendrar eller på annat sätt, ehuru jag ej haft tillfälle att undersöka, huru dermed förhåller sig. Såsom afgjordt kan emellertid tagas, att Atterbom lånat från Grün: likheten i enstaka bilder och uttryck så väl som i hela tankegången kan ej på annat sätt förklaras. Grüns dikt börjar med en invändning, som någon tänkes göra mot möjligheten af skaldekonstens fortlefvande.

»Ist nicht schon längst zur Neige
Des Überflusses Horn?
Gepflückt nicht jede Blume,
Erschöpft nicht jeder Born?

1) Lyr. dikt. I s. 57 ff.

2) Gedichte von Anastasius Grün. Fünfzehnte Aufl. Berlin 1877, s. 181 ff. — Öfversatt af C. R. Nyblom i »Dikter från främmande länder» (s. 270 ff).

Härpå lemnar skalden ett nekande svar under hänvisning till naturens företeelser och dessas intryck på menniskan.

Hos Atterbom företräder lindblomman skalden. Grunden är tydligtvis den, att linden är, särskildt i folkpoesien, det företrädesvis *poetiska* trädet[1]). Lindblomman antyder det äfven sjelf i diktens första strofer, der det säges, huru det bland lindarne hviskas

Om kärleksmöten, om elfva-dans,
Om kamp, som mot bergtroll vinns,
Om lindormen, ringlad i månans glans,
Af en kyss förvandlad till prins;
under linden.

En man, här tänkt såsom en missmodig skald[2]), kommer emellertid till linden och framställer en liknande invändning mot poesiens möjlighet som den prosaiske tviflaren hos Grün:

»Gengångare, ser jag blott grift vid grift
Der diktens paradis var;
Det nutida slägtet, det älskar blott gift, —
Och hvad, att besjunga, står qvar?»

Och härpå svarar lindblomman i nästan samma ordalag som skalden i »Der letzte Dichter». Jag sammanställer nedan parallellt de båda dikternas motsvarigheter.

Än skaparens verld, lik en ros, i hans hand, Uppfriskas alltjemnt af hans blick.	Noch hält der Herr in Händen Die Schöpfung, ungeknickt Wie eine frische Blume, Auf die er lächelnd blickt.
Så länge som solen på fästets rund Än körer sin gyllene vagn	So lang der Sonnenwagen Im Azurgleis noch zieht
Så länge som thordönets vilda bedrift Än följs af en regnbåges frid	So lang nach Ungewittern Ein Regenbogen sprüht

1) Jfr Ljunggren, Smärre skrifter I s. 196 ff. »Också är det sällan man i dessa visor finner annat träd än linden omnämndt» (s. 200).

2) Hvem märker ej, att Atterbom här tänkt på sin egen ställning? Härpå syfta ock lindblommans ord i slutstrofen: »Der minst du förmodar, i svenska bröst Mångt hjerta ännu för dig slår».

Så länge, som heliga stjernors skrift Än läses i aftonen blid	So lang die Nacht den Aether Mit Sternensaat besät, Und noch Ein Mensch die Züge Der goldnen Schrift versteht
Så länge ett endaste hjerta blott Än klappar af längtan och fröjd, Ett endaste öga af tårar blir vått, En endaste mysning blir röjd,	So lang noch Wangen lächeln Und Augen Freude sprühn So lang Ein Aug' noch weinen, Ein Herz noch brechen kann
Så länge, var viss, har dikten ock vår, Har skalden i verlden sin plats; *Så* länge behöfves, från år till år, Hans harpa i tjäll och palats.	So lange wallt auf Erden Die Göttin Poesie, Und mit ihr wandelt jubelnd Wem sie die Weihe lieh.

Hvad som i Grüns dikt särskildt hänför sig till dess titel »Der letzte Dichter» har Atterbom ej kunnat använda; hans stycke saknar derför ock den kraftiga afslutning, som grundtanken får hos Grün.

Man kunde misstänka[1]) att »*Blåklockan*»[2]) vore en bearbetning af den tyska folkvisa (»Steh' nur auf, steh' nur auf, du Schweizerbub'»), till hvars melodi dikten af Atterbom anges vara författad. Detta är emellertid ej fallet, åtminstone i hvad angår den version af folkvisan, som återfinnes i Erk's *Deutscher Liederschatz*[3]), och hvars två första strofer der lyda:

Steh' nur auf, steh' nur auf, du lust'ger Schweizerbu',
Steh' nur auf, es ist schon Zeit!
Steh' du in Gottes Namen auf,
Deine Kühe, sie sind schon auf der Alma drauss.
Steh' nur auf, steh' nur auf, du lust'ger Schweizerbu',
Steh' nur auf, es ist schon Zeit!

Bin ich nit, bin ich nit a lust'ger Schweizerbu,
Bin ich nit a lust'ger Bu?
Und wenn ich Morgens früh aufsteh',
Zuerst ich da zu mein'm Dierndel geh',
Singen dann uns a lust'ges Schweizer Juchhu:
Bist mei lust'ger Schweizerbu!

De två senare stroferna handla om herdens besök i det nya värdshuset och hans med otålighet väntade återkomst till sin flicka.

1) Jfr Vetterlund, Samlaren 1891 s 41.
2) Lyr. dikt. I s. 49 f.
3) Band I s. 101.

Den enda egentliga likheten mellan de båda dikterna ligger i sjelfva uppslaget samt deri, att båda handla om mötet mellan ett »vallherdepar». För öfrigt är hos Atterbom framställningen alldeles olika och stil och stämning betydligt idealiserade. Atterboms dikt måste derför betraktas som ett sjelfständigt konstverk, om än i någon mån framkalladt genom bekantskapen med den tyska visan.[1])

I den sista af de till blomstercykeln hörande dikterna »*Den helige Franciscus, Legend för blommor*»[2]) är större delen af legendinnehållet öfversatt från en legend af Kosegarten med titel »*Die Creaturenliebe des heiligen Franciscus*»[3]). Sjelf hänvisar Atterbom i en anmärkning till en skrift af Görres, »Der heilige Franciscus von Assisi, ein Troubadour», hvilket arbete jag dock ej haft tillfälle att se. Det från Kosegarten lånade sammanställer jag här med motsvarande partier i originalet.

Liebreich war der heilige *Franciscus*	Ack! han var en man, så full af kärlek
Gegen Gottes Creaturen alle;	Till Guds alla skapelser gemensamt,
Trug das Würmchen sorgsam aus der Strasse,	Att den mask, som på hans väg sågs kräla,
Dass des Wandrers Fuss es nicht zertrete;	Bar han undan faran att förtrampas;
Tischt' im harten Winter Wein und Honig	Värmde fjärilar och bi om vintern,
Seinen Bienlein auf vom eignen Tische;	I sin cell, och närde dem med honung;
Auf dem Felsen waudelt' er mit Andacht,	Gick med lätta fjät på hällebergets
Den bedenkend, der den Fels sich nannte;	Klint, af aktning mot den bild, som klippan
	I sin fasthet visar oss af Honom,
	Hvilken är och blifver »Hörnastenen».
Sonn' und Mond, und alle helle Sterne	Solen, månan, alla stjernor, alla
Lud er ein zu Gottes Lieb' und Lobe:	Elementer, alla årets tider,
Feu'r und Wasser, Baum und Blum' und Vöglein	Träd och fåglar, sädesax och rankor,
Nannt' er seine Brüder, seine Schwestern,	Haf och källor, jordens grönska, himlens
Pflog mit ihnen holden Umgang, pflegte	Blåhet, kallade han *bröder*, *systrar*,
Oft mit ihnen herzlicher Gespräche.	Umgicks med dem i förtrogna samtal,

1) Böttiger har i »En majdag i Värend» (Saml. skrifter III s. 16) inflätat en »chör» på samma melodi och med samma början (»Vakna opp, vakna opp»), och ett par andra formella beröringspunkter med A:ms dikt, men till innehållet har denna bröllopssång ingen likhet med schweizervisan eller med «Blåklockan».

2) Lyr. dikt. I s. 104 ff.

3) Legenden von L. Th. Kosegarten, Berl. 1804 s. 86 ff.

	Manade dem upp att Fadern prisa,
	Stämde in med dem i deras lofsång.
Und die Creaturen Gottes alle	Och Guds alla skapelser tillbaka
Liebten ihren Freund von Herzen wieder.	Älskade sin vän af hjertegrunden.
Wärmen thät das Feuer ihn, nicht brennen;	Elden brände honom ej, blott värmde;
Kühlen thät der Regen ihn, nicht nässen;	Regnet gjorde icke våt, blott svalkad;
Bienlein boten Honig seinem Munde;	— — — — — — — — — — — — — —
Schlangen leckten harmlos ihm die Hände;	Ormen vördsamt slickade hans händer,
Wölfe folgten seinem Winke; Vöglein	Ulfven räckte fram sin tass, till handslag,
	Att ej mer förfölja nejdens hjordar.
	— — — — — — — — — — — — — —
Flogen aus und ein in seine Zelle	— — — — — (näktergalar) flögo
— — — — — — — — — — — — — —	Ut och in i grottans trånga hvälfning.
	Engång, då en samling folk stod redo
	Och den Helige predika ville,
	Under fria himlen, efter vana:
	Pratade och jublade så högljudt
Als er einstens in Venedigs Sümpfen	Svalorna bredvid från alla taken,
Myriaden Vögel spielen sahe,	Att hans ord ej alls förnimmas kunde.
	Nu på dem sin klara blick han fäste,
Sprach er liebreich mahnend: Traute Schwestern,	Sade: »Hulda systrar, mycken orsak
Grosse Ursach habt ihr Gott zu loben.	Hafven J att fröjdas, ja i sanning!
Leichte Schwingen hat er euch gegeben,	Glädtigt sinne har er Gud förlänat;
Euch zu wiegen in den klaren Lüften;	Lätta vingar, att i luften sväfva;
Hat euch angethan mit weichen Federn,	Varma fjädrar, att mot kylan skydda;
Euch zu schirmen vor des Frostes Strenge;	Framförallt den ädla sångens gåfva,
Hat beschieden euch des süssen Liedes	Vederqvickande för själ och hjerta.
Edle Gabe, die das Herz erquicket.	Hulda systrar, detta rätt betänken.
Freundlich sorgt für euch der fromme Vater,	Älsken Fadern, som så älskar eder!
	Men en god stund hafven J nu talat,
Speis't und tränkt und deckt und wärmt und schützt euch	Det är tid att äfven jag får ordet;
Ohne dass ihr spinnt, noch sä't, noch erndtet.	Veten, att det är er Faders; hören
Lieben Schwestern, wollet das bedenken,	
Und den guten Vater zärtlich lieben.	Andaktsfullt på ordet ifrån Herran!» —
Also sprach er, und die Vöglein alle,	Och de tego alla strax, orörligt
Mit gestreckten Hälsen, mit gespreizten	Suto de, med framåt sträckta halsar,
Fittigen, mit aufgesperrten Schnäbeln,	Spända vingar, vidt upplåtna näbbar,
Lauschten auf des Freundes fromme Predigt,	Att sin fromma väns predikan fatta:
Fuhren fort, dann wie vorher zu spielen.	Foro sedan fort, så snart han lyktat,
— — — — — — — — — — — — — —	Med sin fordna snacksamhet och gamman.

Als er einstens vor der Schwalben lautern
Schmettern nicht zu predigen vermochte,
Sprach er freundlich bittend: Lieben
Schwestern,
Viel und lang' habt ihr gesprochen:
Nunmehr
Ist an mir die Reihe. Schweigt ein
wenig,
Bis ich Gottes Wort dem Volk verkündigt.
Und sie schwiegen, horchten auf die
Predigt,
Fuhren fort dann wie vorher zu schmettern.

Den sist citerade anekdoten hos Atterbom är, som synes, en lyckad sammandragning af de tvenne vid sidan aftryckta. En annan af alldeles snarlikt innehåll, som Kosegarten meddelar, har Atterbom med fördel utelemnat. Jag anför den här.

Als er einst im Busche Myriaden
Muntrer Vögel jubiliren hörte,
Sprach der fromme Mann zu seinem Diener:
Unsre Schwestern loben ihren Schöpfer.
Lass dann uns auch in der Schwestern Mitte
Unsre Horas singen. Plötzlich schwiegen
Alle Vögel, lauschten auf die Horas,
Fuhren fort, dann wie vorhin zu jubeln.

Å andra sidan har Atterbom gjort en del ganska intagande tillägg (om hemtade från Görres eller från annat håll eller möjligen i det stycke, som handlar om Franciscus' kärlek till blommorna, med sjelfständig uppfinning, måste jag lemna derhän), så att den Atterbomska legenden utan tvifvel bör i konstnärligt afseende sättas framför Kosegartens. Atterboms personliga reflexioner i slutet af dikten göra deremot ett mindre poetiskt intryck.

Det stycke, som i första upplagan[1]) af Samlade dikter utgör inledningssången till afdelningen »Blandade dikter», nämligen »*Bacchus*»[2]), författadt 1836, synes framkalladt eller åtminstone påverkadt af Hölderlins ode »*An unsere Dichter*»[3]), som här meddelas.

1) Bd. I p. 123 f.
2) Lyr. dikt. III s. 196 f.
3) Gedichte von Friedrich Hölderlin Lpz. Reclam jun. s. 23.

An unsere Dichter.

Des Ganges Ufer hörten des Freudengotts
Triumph, als allerobernd vom Indus her
Der junge Bacchus kam, mit heil'gem
Weine vom Schlafe die Völker weckend.

O weckt, ihr Dichter, weckt sie vom Schlummer auf,
Die jetzt noch schlafen, gebt die Gesetze, gebt
Uns Leben, singt, Heroen! ihr nur
Habt der Eroberung Recht, wie Bacchus.

Första strofen i Atterboms dikt, hvilken äfven har antik form, ehuru ett asklepiadeiskt versslag ersätter Hölderlins alkaiska, är temligen öfverensstämmande med den första hos Hölderlin.

Vidt kring verlden var förr sagan om Bacchus hörd,
Hur i jublande färd guden från Indus drog,
Att förlyckliga jorden
Med gemensam förtjusnings lag

Derpå följer en målning af Bacchus' segerfärd, som Atterbom sjelfständigt tillagt.

Pantherspannet i dans flög med hans segervagn,
Der, af rankan bekrönt, leende herrskarn satt,
Följd af svärmande skaror,
Pukors dån och cymbalers klang.

Och hvar thyrsen man såg svängas i vinden, hvar
Drufvan glödde och flöt, genom hvart dödligt bröst
For en blixtring af evig
Nektarglädje från gudars vår.

Snart låg Asien, snart Hellas för segrarns fot:
Åt Cykladernas flock vände han nu sin blick;
Hafvets spegel till Naxos
Murgrönkransade skeppet bar.

Öfvergifven, på öns spets Ariadne stod,
Dubbelt skön i sin sorg, värdig en gudoms famn;
Nu, med henne vid hjertat,
Uppfor han till Olympens hem.

Slutet utgör liksom hos Hölderlin en tillämpning af det föregående på skalden.

Yngling! Bacchus är qvar; ej blott i bägrars krets,
Ej han nickar dig till blott ur Mänaders hop;
Innerst bor han i Sångens
Verldslag, stiftad af himmelsk fröjd.

Skalder! heligt det är, ruset af gudars vin;
Svingen thyrsen med mod, gifven åt jorden lag,
Och er själs Ariadne
Lyften gladt till Olympen opp!

Men medan Hölderlin under jemförelse med den berörda myten vill tilldela skalden en social-politisk ledareroll[1]), ser Atterbom i skalden — tyckes det, ty framställningen är ej fullt klar — hufvudsakligen den gudasände glädjebringaren. Uttrycket »gifven åt jorden lag» har flutit öfver från Hölderlins »gebt die Gesetze», men synes hos Atterbom afse den »förtjusningens lag», som han i första strofen omnämner. Den symboliska parallellen mellan Ariadne och skaldens själ är ett äkta nyromantiskt tillägg af Atterbom.

Möjligt kan äfven vara, att Hölderlins »*Lebensgenuss*»[2]) gifvit Atterbom idén till hans vackra dikt »*Till min ungdom*»[3]). Grundtanken är åtminstone ganska öfverensstämmande och versformen är nästan densamma, men i utförandet är i alla händelser Atterboms dikt fullt sjelfständig. Jag aftrycker den ifrågavarande Hölderlinska dikten.

Lebensgenuss.

An Neuffer.

Noch kehrt in mich der süsse Frühling wieder,
Noch altert nicht mein kindisch fröhlich Herz,
Noch rinnt vom Auge mir der Thau der Liebe nieder,
Noch lebt in mir der Hoffnung Lust und Schmerz.

---

1) Dikten offentliggjordes första gången i Schillers Musenalmanach für d. Jahr 1799 (s. 209).

2) Gedichte, anf. uppl. s. 12.

3) Lyr. dikt. III s. 222 f.

Noch tröstet mich mit süsser Augenweide
Der blaue Himmel und die grüne Flur,
Noch reicht die Göttliche den Taumelkelch der Freude,
Die jugendliche, freundliche Natur.

Getrost! Es ist der Schmerzen werth dies Leben,
So lang uns Armen Gottes Sonne scheint
Und Bilder bessrer Zeit um unsre Seelen schweben,
Und ach! mit uns ein treues Auge weint.

Till jemförelse må en strof ur Atterboms dikt anföras:

Och likväl än, i tårar som i löje,
Ditt[1]) öga lånar solsken åt min blick;
Af all din kärlek, allt ditt qval och nöje,
Mitt hjerta slår i oförvandladt skick.

En tillfällighetsdikt från Atterboms senare år, »*Vid Erik August Schröders graf, den 24 Jan. 1849*»[2]) har fått sitt uppslag från den tjusande lyriska dikten af Herwegh »*Ich möchte hingehn wie das Abendroth*»[3]).

Man jemföre följande strofer:

Du dog, liksom i oförtröttadt sken
Den klara stjernan går att stilla gömmas
Inom ett himmelskt djup; för blid, för ren
Att någonsin af skådarns hjerta glömmas.

Du dog, liksom den skira daggen dricks
Från sommarblomman bort, af morgonljuset;
I sådan öfvergång, ett ögonblicks,
Du bars af gudastrålen upp från gruset.

Du dog, liksom en ton från strängar sänd,
Der jordens malm för sista gången klingar,
Men, än till fordna melodier spänd,
Sitt hela välljud hem till Skaparn bringar.

---

1) ungdomens. 2) Lyr. dikt. III s. 231 f.

3) M. Bern, Deutsche Lyrik seit Goethes Tode s. 254 f. — Den finnes öfversatt af Östergren (Dikter s. 220 f.).

Ich möchte hingehn wie der heitre Stern,
Im vollsten Glanz, in ungeschwächtem Blinken;
So stille und so schmerzlos möchte gern
Ich in des Himmels blaue Tiefen sinken.

Ich möchte hingehn wie der Thau im Thal,
Wenn durstig ihm des Morgens Feuer winken;
O wollte Gott, wie ihn der Sonnenstrahl,
Auch meine lebensmüde Seele trinken!

Ich möchte hingehn wie der bange Ton,
Der aus den Saiten einer Harfe dringet
Und, kaum dem irdischen Metall entflohn,
Ein Wohllaut in des Schöpfers Brust erklinget.

De af Atterbom sålunda öfverflyttade stroferna synas emellertid i deras användning i grafdikten öfver Schröder hafva förlorat mycket af den poesi, som de ega i sitt sammanhang i Herweghs stycke.

Ännu en dikt från Atterboms sista år, hans rörande helsning »*Till den hädangångna*» i andra upplagan af »Lycksalighetens ö», röjer i några enstaka drag en viss likhet med Goethes »*Zueignung*» framför hans »*Faust*».

Man döme af följande sammanställning.

Förnim då dessa ljud från fordomtimma,	Ihr bringt mit euch die Bilder froher Tage,
Och le emot dem — med en änglatår!	Und manche liebe Schatten steigen auf;
En himmelsk sommardröm ur jordisk dimma	Gleich einer alten, halbverklungnen Sage,
De bringa med sig från vår kärleks vår.	Kommt erste Lieb' und Freundschaft mit herauf.
Till hvila ha de gått de sångens söner,	Sie hören nicht die folgenden Gesänge,
Bland hvilka förr jag ynglingsharpan slog.	Die Seelen, denen ich die ersten sang.
En flägt jag redan från det fastland röner,	Und mich ergreift ein längst entwöhntes Sehnen
Hvars hägringsö min längtan fordom drog.	Nach jenem stillen, ernsten Geisterreich.

Dessa beröringspunkter förringa dock ej diktens poetiska värde. Atterbom ansåg den ock sjelf tillhöra det bästa han skrifvit 1).

1) I bref till Lindblad af den 25/1 1855: »Ja, de tillhöra, troligen, det bästa jag skrifvit; jag tycker det sjelf; — och *ändock* — —! Ack, min Broder! Först i en *annan* verld hoppas jag få något grundligare lära 'konsten att med ord i melodiska slutfall tala de himmelskas tungomål'» (Saml. 1890 s. 25).

Härmed har jag framlagt de tyska[1]) förebilder till Atterbomsk lyrik, som kommit till min kännedom, samt i korthet skärskådat det sätt, hvarpå Atterbom begagnat sina förebilder.

Antalet dikter, som röja inverkan från tyskan, utgöra, om hvarje xenie räknas särskildt, ett femtiotal. De omfatta äfven ett femtiotal år, från 1805 till 1854. Ett fullt tjog tillhör tiden före 1812, ett dussintal åren 1836—37, den tid, då Samlade dikter redigerades. Från tiden efter 1838 har jag blott funnit tvenne.

Förebilderna äro hufvudsakligen hemtade från följande fyra håll, från Göttingerskalderna, från de klassiske författarne Lessing—Herder—Goethe(—Schiller), från nyromantikerna samt från folkdiktningen.

Från den förstnämnda riktningen förskrifva sig »Mitt första rendezvous» (1805 eller 1806), »Till minnet» (1806), »Röst från den oförgätligas anda» (1806), »Romance» (1806), »Endymion» (1808), »Svanerna» (1808), »Frostblomman» (1808), »Drömmen» (1808), »De underjordiska andarnes sång» (senast 1827), »Linblomman» (1836) och »Den helige Franciscus» (1836). Utom de tre sist anförda äro alltså de öfriga från tiden före 1809, men de hafva sedermera omarbetats för de Samlade dikterna. Redan tidigare omarbetade föreligga »Röst från den oförgätligas anda» (»Andesång» 1810, »Anderöst» 1816), »Till minnet» (1816), »Romance» (»Nattvandringen» 1816). Urtexterna äro ej kända till »Mitt första rendezvous» samt de fyra styckena från 1808. Den förstnämnda dikten samt »Drömmen» (»Mor, ondrömmen») känna vi i versioner från 1810, de tre småstyckena efter Kosegarten (»Endymion», »Flyttfåglarne», »Frostblommorna») återfinnas först i Samlade dikter.

Från den andra gruppen härstamma en del »Xenier» (1810, 1837—38), »Den döende svanen» (1810), »Den nya Blondel» (1814), »Sjöqvinnan» (1814), »Phenix» (1816), »Till den hädangångna» (1854). Styckena från 1810 äro i Samlade dikter omarbetade.

På nyromantiska förebilder återgå »Skaldens val» (1807), »Kyrkogården» (1809), »Härskri» (1810), »Rinaldo» (1810), »Jägarn» (1811), »Dansen» (1814), »De underjordiska andarnes sång» (senast 1827),

1) Det har ej nu ingått i min uppgift att undersöka, hvilka dikter af Atterbom som möjligen hafva italienska och engelska förebilder. I förbigående har jag (s. 55 not 2) påpekat en efterbildning från italienskan (från 1818), och Vetterlund (Samlaren 1891 s. 172 ff.) har uppvisat inflytande från Byron på grafdikten öfver Törneros (1839).

»Stjernorna i chor» (senast 1827), »Tusenskönan» (1836), »Dagsliljan» (1836). Omarbetade äro i Samlade dikter »Skaldens val» och »Kyrkogården» (»Kyrkogårdsröster») samt något ändrade »Härskri», »Jägarn» (»Jägarsång») och »Dansen» (»Balen»). »Rinaldo» offentliggjordes först i Samlade dikter.

Folkdikter hafva lemnat material eller uppslag till »Älskogsmötet» (1815), »Siciliansk visa» (1818), »Tyrolervisa» (1818), »Ungmön i lunden på jagtnätet band» (senast 1824), »Blomstrens sång om blomstermästaren» (1836) och »Blåklockan» (1836). Omarbetad återfinnes i Samlade dikter »Älskogsmötet» (»Väktareqväde»), och obetydligt ändrad är i »Lycksalighetens ö» inlagd »Siciliansk visa» såsom sång af Felicia (»Säg mig, vackra bi, du lilla»).

Dertill komma följande efterbildningar: efter Lohenstein »Rosen» (1811), efter Hölderlin »Bacc..us» (1836) och möjligen »Till min ungdom» (från skaldens äldre år), efter Grün »Lindblomman» (1836 eller 1837) samt efter Herwegh »Vid Erik August Schröders graf» (1849).

Till två dikter, »Visa» (1811, »Cytereas Valfart» 1816, »Törnrosens upprinnelse» i Samlade dikter) samt »Gondolfärden» (1818), äro förebilderna osäkra.

Det tyska inflytandet på Atterboms diktning, sådant det framträder i efterbildningar, kommer alltså från Göttingerskalderna under Atterboms första skaldeår, kort derefter från nyromantiken, sedan från klassiciteten och slutligen från folkdiktningen. Sedermera utöfva alla dessa riktningar sin befruktande inverkan på Atterboms skaldskap, så att t. ex. året 1836, hvarunder Atterbom så att säga i en brännpunkt samlade de spridda strålarne af sin poetiska förmåga, företer efterbildningar från alla dessa håll.

Listan på de författare, som lemnat Atterbom stoff till dikter, har följande utseende: Lohenstein, Herder, Lessing, Bürger, Salis, Hölty, Matthisson, Kosegarten, Goethe, Hölderlin, A. W. Schlegel, Tieck, Novalis, Fouqué, Grün och Herwegh. Dertill kommer folkdiktningen. Mest anlitade äro Matthisson, Goethe och Tieck samt romanssamlingen »Des Knaben Wunderhorn», företrädande hvardera sin af de ofvan uppräknade fyra riktningar, hos hvilka skalden gått i skola.

Alla efterbildningar från tiden före 1812 har Atterbom omarbetat. Denna omarbetning afsåg först och främst att aflägsna bristerna i dikternas språk- och versform, men oftast gick dermed

hand i hand äfven en mera inre omdaning, hvarigenom de till hufvudtanke, stämning och komposition erhöllo en bestämd prägel af Atterboms personlighet och skaldekynne. Lärorikt är att i detta afseende jemföra de olika bearbetningarna af t. ex. »Anderöst», »Till minnet» och »Törnrosens upprinnelse». I efterbildningarna från Atterboms mognade tid skedde naturligtvis denna omprägling — då en sådan, såsom gemenligen var fallet, egde rum — vid diktens affattande. Såsom exempel må tjena stycket »Den nya Blondel», med afseende hvarpå hänvisas till min framställning ofvan (s. 41 ff.).

Och ur en sådan omdaningsprocess framträdde ej blott jemförelsevis självständiga skapelser, utan stundom äfven sådana, som öfverträffade förebilden. Till dem torde väl få räknas just »Den nya Blondel», äfvensom »Ungmön i lunden på jagtnätet band» och »Den helige Franciscus». Någon gång har dock skalden vid återgifningen lyckats mindre väl, hufvudsakligen måhända på grund af sin benägenhet för en viss bredd i framställningen. Exempel erbjuda »Endymion» och »Balen».

Hvad graden af de särskilda dikternas likhet med förebilderna angår, må följande sammanfattning lemnas. Högst få stycken hafva befunnits vara rena öfversättningar. Det öfvervägande antalet utgöres af bearbetningar, som i ringare eller högre grad afvika från originalen. I åtskilliga dikter slutligen äro blott enstaka drag mer eller mindre otvetydigt lånade från främmande håll. Verkliga öfversättningar, ordagranna eller nästan ordagranna, äro »Till minnet» från 1806, »Härskri», »Flyttfåglarne», »Den döende svanen» och »Röst från den oförgätligas anda» från 1806. Utvidgade med en strof, men för öfrigt öfversättningar äro »Tusenskönan» och »Säg mig, vackra bi, du lilla», jemförelsevis mera tillökta äro »Morgondrömmen» och »Endymion». »Den helige Franciscus» innehåller en hel del ordagranna lån. Temligen fria eller betydligt fria efterbildningar äro åtskilliga »Xenier», »Skaldens val», »Phenix», »Balen», »Anderöst», »Lindblomman», »Tyrolervisa». Ännu skiljaktigare från förebilderna äro »Den nya Blondel», »Rinaldo», »Ungmön i lunden på jagtnätet band», »Bacchus», »Mitt första rendezvous». Enstaka lånade partier eller uttryck återfinnas i de underjordiska elementarandarnes sång i Lycksalighetens ö, »Kyrkogårdsröster», »Blomstrens sång om blomstermästaren», »Vid E. A. Schröders graf», »Jägarsång» i Fågel Blå, »Stjernorna i chor», »Nattvandringen», »Till den hädangångna», »Linblomman», »Rosen» och några andra.

Ett svar torde nu böra gifvas på den i början af denna afhandling framkastade frågan, huruvida Atterboms förtigande af de främmande förebilderna kan anses nedsättande för hans karaktär. Svaret måste till stor del bero på skaldens personliga uppfattning af sitt förhållande till sina mönster. Det torde ej vara en osannolik förmodan, att Atterbom helt naivt ansåg sig ega en författares rätt till ett stycke, så snart han ej blott gifvit det dess form, utan äfven till någon del skapat dess innehåll och deri funnit uttryck för sin personliga tankegång eller stämning. En sådan uppfattning kunde ock på den tiden ligga temligen nära till hands. Jag har ofvan påpekat Valerii efterbildningar och vill här tillägga, hurusom Tegnér i Iduna införde »Herthas barn» (h. 3 s. 83), »Floden» (h. 7 s. 44) och »Klosterruinerne» (h. 8 s. 18) utan antydan om, att han fått uppslaget till dem från Herder, Goethe och Matthisson. Ännu mindre kan af en skald med Atterboms skaplynne väntas ett strängare betraktelsesätt i detta afseende.

Under den nu angifna förutsättningen skulle då Atterboms tillvägagående kunna på nöjaktigt sätt förklaras i fråga om alla de egentliga efterbildningarna.

Hvad de verkliga öfversättningarna beträffar, äro »Till minnet» och »Röst från den oförgätligas anda» författade i skaldens sextonde eller sjuttonde år, hvilket må lända till någon ursäkt. Också nämnes originalet till det senare stycket i bearbetningen i Eleganttidningen 1810 (»Andesång»). En verklig ungdomssynd var dock, att Atterbom vid den förra diktens offentliggörande i en not angaf den som »*utbrott* af en melankolisk ynglings sorgliga känsla». »Härskri», som i Fosforos betecknas såsom öfversättning, saknade i Polyfem denna uppgift; men stycket uttryckte förträffligt Atterboms egen uppfattning af svenska förhållanden och borde under striden mot akademien göra mera verkan som original. I Samlade dikter hade dock ovilkorligt sonettens karaktär af öfversättning bort angifvas. »Flyttfåglarne» ansåg sig måhända Atterbom ha förvärfvat genom ett par förändringar t. ex. af »Zembla» till »Thule». Beträffande »Den döende svanen» säges väl i Eleganttidningen, att »idéen är efter Herder», och i Samlade dikter, att »första anledningen är tagen från en bland Herders paramythier». Men fränsedt att dessa uppgifter ej riktigt uttrycka diktens förhållande till förebilden, måste uppgiften i Fosforos om dess »*egentliga* betydelse såsom en gärd åt Elgströms och Hilmas skug-

gor af den aflednes Patroclus» anses vilseledande, då Herder der ej nämnes som förebild. Tillägget af en för innehållet temligen oväsentlig strof i hvardera af dikterna »Tusenskönan» och »Säg mig, vackra bi, du lilla» samt af fyra strofer i »Morgondrömmen» borde ock, synes det, äfven enligt Atterboms uppfattning ha varit en väl obetydlig ändring för att gifva författarrätt till dessa stycken.

Medveten *bedragare* var dock Atterbom säkerligen icke. I sin svärmiska kärlek för det sköna och för skaldekonsten ansåg han tilläfventyrs som underordnadt, *hvarifrån* det sköna, som han funnit, och hvars njutning han ville möjliggöra för andra, egentligen härstammade, ungefär som natursvärmaren — i olikhet mot botanisten — föga bekymrar sig om att anteckna, på hvilken *lokal* han plockat en vacker blomma. En liknande brist på sinne för det faktiskt verkliga ligger deri, att Atterbom daterade äfven dem af sina dikter, som han vid äldre år underkastade en fullständig omarbetning, från året för deras första tillkomst. Atterbom ansåg sig utan tvifvel genom denna omarbetning blott framlägga deras innersta och ursprungliga, om ock från början outvecklade väsen och sålunda ge uttryck åt en högre sanning, då han offrade en lägre.

Ännu återstår att besvara den andra ofvan uppställda frågan, den nämligen, huruvida kännedomen om, att en hel del Atterbomska dikter äro öfversättningar eller efterbildningar, kan i nämnvärd mån ofördelaktigt inverka på vårt omdöme om Atterboms betydelse som skald.

Jag tror, att denna fråga i hufvudsak kan besvaras nekande. Atterboms skaldenamn grundar sig ej så mycket på uppfinningen och föreställningskomplexen i hans dikter som på stämningskaraktären och formgifningen. I dessa båda sidor synes hans diktning påverkad af de två tyske författare, från hvilka han äfven i detalj torde lånat mest, nämligen Matthisson och Tieck. I sina mognare alster kan Atterbom mäta sig med den förre i fråga om versens harmoniska gång och framställningens intagande behag och kommer den senare ganska nära i mättad och innerligt-mystisk känslostämning. Betydelsefulla naturbilder och skära eller djupa stämningar, framställda i typiskt idealiserade drag och i en örat smekande, själen på melodiska böljor vaggande språkform, — häri har man att söka Atterboms poetiska styrka.

Under sådana förhållanden kan det ej vara af någon synnerlig betydelse, om lånade motiv upptäckas i åtskilliga af hans dikter. De utgöra endast den föga väsentliga, nästan bortskymda stomme, kring hvilken skalden med konstförfaren hand flätat en rik krans af blommor, vuxna på hans egen fantasis mark. Och hvad de egentliga efterbildningarna vidkommer, så tillhöra ej många af dem Atterboms förnämligare dikter. Dit kunna knappt räknas flere än »Tusenskönan», »Säg mig, vackra bi, du lilla», »Ungmön i lunden», »Den nya Blondel» och »Lindblomman»[1]). Och af dessa tillhöra de tre sistnämnda i fråga om form och stämning väsentligen Atterbom. De båda förra deremot äro verkligen föga annat än — låt vara formellt ypperliga — öfversättningar.

Och om nu än på grund af de sakförhållanden, som i denna afhandling framlagts, Atterboms poetiska förtjenst ostridigt lider någon minskning, så återstår dock tillräckligt af hans berömmelse, och författaren till dikter sådana som »Erotikon», serenaden »Hulda Rosa», »Fjärilns öden», »Svanhvits sång», Felicias sång »Ögon, hvem är mera skön», »Rosen än en gång», »Blåklinten», »Malörten», »Lilas vårvisa», »Den älskades slummer» och ännu många andra skall säkerligen alltid ega »ett rum förvaradt i svenska bröst» såsom en af Sveriges främste rent lyriske skalder.

1) Geijer (i sin bekanta recension i »Litteraturbladet») räknar till hans bästa dikter äfven »Bacchus», »Balen», »Blomstrens sång» och »Den helige Franciscus».

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1892.

PROGRAM.

OM

UPPTÄCKTEN AF BLODOMLOPPET

ETT BIDRAG

TILL

DE MEDICINSKA VETENSKAPERNAS HISTORIA

AF

PER HEDENIUS

»La science de la médecine, si elle ne veut pas être rabaissée au rang de métier, doit s'occuper de son histoire, et soigner les vieux monuments que les temps passés lui ont légués».

ÉMILE LITTRÉ.

UPSALA 1892

AKADEMISKA BOKTRYCKERIET

EDV. BERLING.

Innehåll.

I.

Om Michael SERVET och det lilla kretsloppets upptäckt.

II.

Om Realdo COLOMBO och hans anspråk på upptäckten af det lilla kretsloppet.

III.

Om CESALPINO, FABRIZIO m. fl. samt om förberedelserna till det stora kretsloppets upptäckt.

CESALPINOS lefnad och vetenskapliga betydelse såsom filosof, naturforskare och läkare, s. 74. — Olika författare framställa honom såsom blodcirkulationens upptäckare, s. 83.

Granskning af CESALPINOS allmänna åsigter om kärlsystemet, nerverna och blodberedningen, s. 89. — Hans påstående att hjertat och icke lefvern är kärlsystemets centralorgan, s. 90.

CESALPINOS åsigt om det lilla kretsloppet, s. 101. — Hans åsigter om det stora kretsloppet, om hjertat och dess funktion, s. 103. — Hans föreställning om blodets strömning genom »anastomoserna», s. 105. — Hans uppfattning af blodets rörelse i kroppens vener, s. 107. — Hans iakttagelse af venernas svullnad nedanför åderlåtningsbindan, s. 110. — Sammanfattning af CESALPINOS föreställningar om blodets allmänna rörelse i kroppens kärlsystem, s. 113.

Om FABRIZIO, hans betydelse som anatom och embryolog, s. 117. — Hans upptäckt och beskrifning af venvalvlerna, s. 119. — Andra anatomers anspråk på denna upptäckt, hvilkens fysiologiska betydelse ännu förblef obekant, s. 123.

Om italienarne SARPIS, RUINIS och RUDIOS anspråk på blodomloppets upptäckt, s. 127. — De spanska anatomerna GIMENOS och MONTAÑAS kunskap om blodets fysiologiska rörelse före HARVEY, s. 132.

IV.

Teckning af Williams HARVEYS lefnad.

HARVEYS lifsgerning en afgörande vändpunkt i historien om kärlsystemets fysiologi, s. 136. — Källorna till skildringen af HARVEYS lif, s. 138. — Hans ungdomsstudier och litterära samtid, s. 139. — Hans anställning såsom lärare, hans forskningsarbete och bokliga lärdom, s. 144. — Hans ställning vid hofvet och förhållande till det politiska lifvet, s. 149. — HARVEYS personlighet s. 154.

V.

Redogörelse för HARVEYS skrifter om blodets cirkulation.

Hans framställning af hjertverksamheten, rätta betydelsen af hjertats systole och diastole samt blodets strömning genom hjertat, s. 158. —

VI.

Om HARVEYS vetenskapliga forskningsmetod samt om cirkulationslärans mottagande och vidare utveckling.

Rättelser:

Sid.	9	rad	4	uppifr.	*står*:	vena hepatica	*läs:*	venæ hepaticæ
»	28	»	3	»	»	novauns	»	novanus
»	32	»	20	»	»	eorde	»	corde
»	58	»	16	»	»	RIUDO	»	RUDIO
»	64	»	3	nedifr.	»	TORICELLIS, MALPIGPHIS	»	TORRICELLIS, MALPIGHIS
»	65	»	8	»	»	min	»	nim
»	72	»	1	»	»	dimonstrare	»	dimostrare
»	103	»	3	uppifr.	»	bebehållit	»	bibehållit
»	125	»	3	nedifr.	»	af.	»	af
»	126	»	6	»	»	1872	»	1878.
»	220	»	6	uppifr.	»	ådåglägga	»	ådagalägga
»	221	»	14	»	»	sättes	»	sattes
»	224	»	12	nedifr.	»	samt	»	, tilläggande,
»	234	»	7	uppifr.	»	högra	»	venstra.

Om upptäckten af blodomloppet.

Af

Per Hedenius.

I.

Ett bland de vanligaste och starkaste intryck, som man erfar vid en allmän betraktelse af medicinens historia, framkallas af den stora olikhet, som den gamla grekiska och medeltidens medicin visar mot den nyare tidens. Liksom all annan mensklig verksamhet, hvilken har till syftemål att tillfredsställa behofven och förljufva lifvet, sökte väl äfven den antika medicinen att ur iakttagelser af enskilda fall fastställa fakta och utbilda allmänna regler, att uppbygga en på erfarenhet grundad konst. Men då knappast någon enda riktig uppfattning af naturens lagar ännu förefanns, då naturvetenskaper, för den nyare tidens medicin så grundläggande som fysik och kemi, ännu icke voro uppfunna och kunskapen om menniskokroppens inre byggnad endast var obetydlig och mycket bristfällig, så kom, isynnerhet när undersökningen rörde mera omfattande frågor, den filosofiska läran om de fyra elementerna och de med dem förenade fyra elementarqvaliteterna — dessa naturliga företeelser, så omedelbart tillgängliga, så påtagliga för hvar och ens sinliga iakttagelse — att beherrska

nästan hvarje försök att förklara det sunda eller sjuka lifvets fenomener. Ehuru denna lära uppträdde under olika former, var hon dock alltid hufvudsakligen grundad på hypoteser. Hennes utveckling var nästan uteslutande ett resultat af spekulativ forskning, och denna period af medicinens historia erhåller också sin afslutning genom GALENI deduktivt konstruerade lärobyggnad, i hvilken de medicinska vetenskapernas teorier under nästan halftannat årtusende höllos fjättrade. Först under dessa vetenskapers andra stora utvecklingsskede sträfvar man att ersätta tron på de gamla lärornas mäktiga auktoritet med en annan grund, som med ihärdighet uppföres på iakttagelsens och erfarenhetens säkra mark. Forskningens hufvudsyfte blir nu att upptäcka de friska och sjukliga lifsprocessernas orsaker, att utreda naturföreteelsernas lagar. Hon sträfvar således att höja medicinen från en konst till en vetenskap, och det medel, som härvid med största framgång användes, är de gamla hypotesernas utbytande mot naturvetenskapens experimetela metod. Början till denna andra ännu fortgående period i de medicinska vetenskapernas utveckling plägar man räkna just från fastställandet af fysiologiens mest grundläggande faktum, från blodcirkulationens upptäckt genom HARVEYS snille och hans induktiva metod, grundad på iakttagelse och experiment. Stor är således inom medicinens historia betydelsen af denna upptäckt.

Intet menskligt snille har dock ännu kunnat föra en på iakttagelse och experiment grundad vetenskap öfver vissa bestämda råmärken, utstakade af de hjelpmedel, hvaröfver denna vetenskap förfogar; och följer man den menskliga forskningen i hennes långsamma framåtskridande under

sökandet efter sanningen, så finner man, att alla de stora vetenskapliga upptäckterna hafva kräft hvar och en sin långa förberedelsetid. Men när tiden är fullbordad och stunden är inne, då saknas heller aldrig den man, som skall göra dem. En sådan man var utan tvifvel WILLIAM HARVEY. Men i hvilket förhållande står han till den föregående forskningen? Framträder han verkligen på skådeplatsen för de medicinska vetenskapernas historia såsom en deus ex machina, är han, för att nyttja ett gammalt uttryck, fortfarande att betrakta såsom en proles sine matre creata? Hade han, såsom man så länge påstått, icke några föregångare och, äfven om sådana funnits, var han, såsom mången än i dag synes antaga, med dessas forskningar obekant? Sådana äro de frågor, med hvilkas besvarande den historiska forskningen ännu är lifligt sysselsatt, isynnerhet sedan 1878, då firandet af den trehundrade årsdagen af hans födelse ånyo upplifvade minnet af denne utomordentlige man och hans epokgörande lifsgerning. Det är hufvudsakligen en granskande redogörelse för denna de senare årens historiska forskning jag härmed vill framlägga.

Ingen bland naturvetenskaperna har måst föra en så långvarig kamp som fysiologien med en mängd hufvudsakligen på auktoritetstro grundade villfarelser, hvilka under århundradenas lopp slutligen blefvo äfven i den vetenskapliga öfvertygelsen så fast rotade, att när man sedermera med sina egna sinnen iakttog sakförhållanden, stridande mot de gamla, a priori bildade föreställningarne, så ansågs detta bero antingen på en villa hos de iakttagande sinnena eller på en ändring i sjelfva naturen, så småningom uppkommen efter de stora auktoriteternas död, eller ock

bortförklarades det faktiska förhållandet på något annat sätt. För att förstå de många svårigheter, som särskildt den rätta uppfattningen af blodcirkulationen hade att öfvervinna, innan den allmännare kunde tränga sig in i det vetenskapliga föreställningssättet, är det derföre nödvändigt att först erinra om de vigtigaste äldre anatomiska och fysiologiska åsigterna angående hjertat, blodkärlen och deras funktion samt om de i närmaste samband härmed stående fysiologiska åskådningarna.

Den fullständigaste teori angående kärlsystemets funktioner, som från forntiden kommit till vår kunskap, härstammar från GALENI skrifter. Dock är denna teori icke derföre till alla sina delar uppfunnen af den store läkaren från Pergamus, utan i många stycken vida äldre.

Så länge man ännu saknade hvarje begrepp om kemiska processer, om olika gasarter och deras egenskaper, kunde man ej förklara den atmosferiska luftens lifvande inverkan eller andedrägtens påtagliga nödvändighet för organismen på annat sätt än genom den mest omedelbara och allsidiga beröring dem emellan. En dylik föreställning går också långt tillbaka och finnes redan antydd i de Homeriska sångerna. Men sedan den anatomiska forskningen i Alexandria ådagalagt, att de särskilda luftförande kanaler, som vissa föregående filosofer påstått vara utbredda i kroppen, icke funnos till, och dissektionerna, som nu skedde äfven på menniskolik, visat en viss öfverensstämmelse mellan luftstrupen (trachea, arteria aspera) och kroppens största pulsåder, aorta, samt mellan bronkerna och de medelstora artererna, och då man alltjämt fann arterna efter döden nästan tomma på blod, så antog man, när man tillika visste, att trakea och bronkerna voro de

första vägarne för luften inom kroppen, att dessa rör i lungornas väfnad kommunicerade medelst lungvenerna med venstra hjerthalfvan. Den nu nämnda uppfattningen blef så mycket mer rotfästad, som den äfven fann stöd i ARISTOTELES' mäktiga auktoritet. Denne, som mer var naturhistoriker än anatom och som visserligen ansåg, att blodet ursprungligen komme från hjertat — ty detta innehölle blod, redan när det hos embryo såsom punctum saliens gjorde kontraktila rörelser, ännu innan några ådror bildats — hade dock ännu så bristfälliga anatomiska insigter, att han trodde artererna fortsätta sig i nervsträngarne. Emellertid hade han en gång på ett dödt djur underbundit luftstrupen, i dess kanal indrifvit luft medelst en pust, och iakttagit, att luften derefter inträngt genom lungvenerna ända till hjertat; och man antog sedermera såsom ett säkert faktum, att luften vid den vanliga andningen inträngde i den venstra hjerthalfvan. Denna redan inom den äldre grekiska fysiologien gångbara lära, att artererna (af ἀήϱ och τηϱεῖν) innehölle luft eller pneuma, kunde icke ens rubbas af det hvardagliga faktum, att blod sprutade ut ur sårade arterer. Den fingervisning på det rätta förhållandet, som låg häri, var för den grekiska skarpsinnigheten lätt att misstyda till öfverensstämmelse med det gamla antagandet. ERASISTRATUS uppfann nämligen för att öfvervinna denna svårighet sin lära om anastomoserna, d. v. s. små osynliga kommunikationsöppningar mellan arterer och vener, der dessa med sina väggar berörde hvarandra. Öppningarne voro enligt honom under det friska tillståndet tillslutna, men öppnade sig under vissa sjukliga omständigheter, såsom vid feber, inflammation eller vid arterernas sårande. Vid det sistnämnda störtade först

pneuma, spiritus eller, om man så vill, luften ut ur arteren, men då utgöt sig också, på det intet tomrum skulle uppstå, blod från venerna genom anastomoserna in i artererna, och så uppkom den arteriela blödningen. GALENUS åter, hvilkens åsigter om kärlsystemets funktioner finnas spridda i flere olika afhandlingar af honom och stundom motsäga hvarandra, författade mot ERASISTRATUS en särskild skrift[1]), som ville bevisa, att blodet utgjorde arterernas normala innehåll. Han underband en arter såväl upptill som nedtill och fann i denna arter, då han öppnade den mellan de båda ligaturerna, icke något annat innehåll än blod. Men fastän han således genom experiment och egna sinnen öfvertygat sig derom, att artererna ej förde någon luft, så var dock äfven för honom ARISTOTELES' auktoritet så stor, att han liksom denne antog, att luften från lungorna medelst lungvenerna fördes till venstra hjertkammaren, och följden blef, att den öfvertygelsen, att artererna innehölle luft eller spiritus, allt fortfarande höll i sig.

Utom denna åsigt fortplantade sig äfven tvenne andra, redan af HEROPHILUS och ERASISTRATUS hyllade, men sedermera hufvudsakligen från GALENUS härstammande missuppfattningar genom hela medeltiden ända in i det sextonde seklet. Den i tunntarmen bildade chylus fördes enligt GALENUS genom tarmkäxets ådror till lefvern. Om han med dessa ådror menade vener eller de chyluskärl, hvilkas mellersta förlopp redan HEROPHILUS och ERASISTRATUS upptäckt, utan att kunna iakttaga deras början eller slut, må nu lemnas derhän. Lefvern uppfattades

---

1) An in arteriis naturâ sanguis contineatur.

såsom blodets egentliga bildnings- och samlingsställe, och från detta organ utgingo alla vener, som derifrån förde blodet till alla kroppens olika delar. Från lefvern fördes blodet medelst vena hepatica till vena cava och äfven till högra hjerthalfvan. Här blefvo medelst den i hjertat inplantade värmen (*το ἔμφυτον θερμὸν*) de obrukbara blodbeståndsdelarne skilda från de brukbara och fördes genom exspirationen, under hvilken lungarterens halfmånformiga valvler öppnade sig, till lungorna och derifrån utanför kroppen. En del af det sålunda renade blodet gick från högra hjertkammaren genom porer i kamrarnes skiljevägg direkt till den venstra hjertkammaren för att här blifva varmare, tunnare och klarare samt derigenom uppnå en fullkomligare utbildning. Denna ernåddes genom den pneuma eller spiritus, som jemte den inspirerade luften upptogs af lungorna och fördes till venstra hjertkammaren genom lungvenerna, hvilka af GALENUS och länge efter honom tänktes utgöras af blott en enda stam. Läte man den sistnämnde spiritus föreställa luftens syre, så blefve denna GALENI uppfattning vida mindre fysiologiskt orimlig; och vid hans framställning af hela den ofvan nämnda processen synes hans sinne slutligen fattas af en fjerrskådande aning, då han utbrister i den förhoppningen, att det en gång skall lyckas att upptäcka den beståndsdel i luften, som bildade pneuma och på hvilkens närvaro såväl förbränningen som djurets lifsprocess berodde.

De tre nu nämnda fysiologiska villfarelserna: att luft eller spiritus utgjorde det hufvudsakliga innehållet i lungvenen, i venstra hjerthalfvan och artererna, att lefvern icke blott var utgångspunkten för kroppens vener utan äfven centrum för blodets bildning och rörelse samt slut-

ligen att hjertkamrarnes skiljevägg var genomborrad af fina öppningar, utgjorde de väsentligaste hindren för en riktig uppfattning af kärlsystemets funktion och hejdade i mer än tusen år blodomloppets upptäckt.

En mycket vigtig roll inom den Galeniska fysiologien spelade läran om pneuma, spiritus eller lifsandarne. GALENUS sjelf är oviss, om han skall anse desse, liksom åtskilliga andra i den lefvande organismen verksamma krafter, såsom primära eller blott såsom egenskaper hos de fyra grundämnena, men han tröstar sig dermed, att denna frågas afgörande »hvarken är af vigt för kroppens helsa eller för besittningen af dygden». I allmänhet synas lifsandarne representerat olika utvecklingsstadier hos själen, hvilken var för kroppen den egentligen lifgifvande principen. De voro af trenne slag och tänktes förenade med de vigtigaste organerna, hvilkas funktioner de framkallade och beherrskade på samma gång som de sjelfva, egendomligt nog, ansågos vara af samma organer alstrade och beroende. Lefvern, understödd af högra hjertkammaren och blodet, alstrade spiritus naturalis (*πνεῦμα φυσικὸν*), venstra hjertkammaren med tillhjelp af lungorna spiritus vitalis (*πνεῦμα ζωτικὸν*), och hjernan bildade med understöd af hjertat spiritus animalis (*πνεῦμα ψυχικὸν*). Den förstnämnde hade till organer lefvern och venerna, den andre hjertat och artererna, den tredje hjernan och nerverna. I allmänhet tänkte man sig dem inneboende i blodet. Men då blodet var något påtagligt och materielt, betraktades spiritus såsom något eteriskt eller gasartadt, ty bland de ting, som kunde fattas med sinnena, voro de mest beslägtade med luften. Men när spiritus voro af olika slag, så hade äfven blodet, åtminstone det blod, hvar-

med de tvenne förstnämnde slagen af spiritus voro förenade och medelst hvilket de kommo i beröring med kroppsdelarne, olika egenskaper. Blodet bestod således af tvenne olika slag och i följd deraf funnos äfven tvenne olika slag af blodkärl, som i byggnad och egenskaper öfverensstämde med innehållets natur: venerna, kanaler för det tröga och mörkfärgade »naturliga» blodet, som, blandadt med en ringa mängd spiritus naturalis, producerades af lefvern; artererna, rörledning för det utbildade, tunna och ljusröda »vitala» blodet, som till mängden var obetydligt i jemförelse med den likaledes i artererna inneslutna spiritus vitalis och alstrades i hjertat.

De gamle förbisågo enheten i kärlsystemet, de kunde icke uppfatta det såsom ett sammanhängande helt. Å ena sidan utgingo venerna från lefvern, hade sina egna, ej med andra kärl sammanhängande ändar och stodo medelst vena cava i förbindelse med högra hjerthalfvan, från hvilken ett kärl med arteriel byggnad förde till lungorna »naturligt», d. v. s. venöst blod och derföre redan af HEROPHILUS kallades *vena arterialis*. Å andra sidan hade artererna sitt ursprung från venstra hjerthalfvan och stodo i förbindelse med lungorna genom ett kärl, som väl förde något »vitalt» d. v. s. arterielt blod, men hufvudsakligen luft eller pneuma, till sin byggnad liknade en ven och kallades *arteria venalis*. Dessa båda afdelningar af kärlsystemet voro således åtskilda. De kommunicerade med hvarandra endast genom de hypotetiskt antagna öppningarne i hjertkamrarnes skiljevägg, hvilka icke ens GALENUS någonsin sett, och genom de förmenta »anastomoserna», när dessa ej voro tillslutna. Båda kärlafdelningarne hade således olika ursprung och skilda ändar, ett

förhållande, som helt och hållet uteslöt föreställningen om en cirkel, hvilken hvarken har början eller slut. Korteligen, liksom man hade tvenne slags blod, så hade man ock tvenne kärlsystem.

Det venösa blodet underhöll nutritionen och tillväxten, det arteriela skänkte kroppsdelarne värme och vitala egenskaper. Det i arteria venalis eller lungvenerna förde luft eller spiritus från lungorna till venstra hjerthalfvan, det i vena arterialis eller lungarteren dels nutrierade lungorna, dels afgaf exkrementitiela ämnen. De sistnämnda kallade man i likhet med de orena och förbrukade partiklar, som eliminerades från oljan i den brinnande lampan, rök eller sot (*λιγνὺς*, fuligo). Blodet kunde naturligtvis icke cirkulera, men de båda blodsorterna voro icke stillastående. Man förestälde sig hvardera blodet inom sina kanaler röra sig fram och tillbaka, dels i periferisk riktning för att uträtta sina funktioner i väfnaderna, dels i central riktning för att efter återkomsten till sin ursprungskälla förses med nytt material och ny kraft. Denna blodets svallning fram och tillbaka jemförde man stundom med vågornas rörelse på ytan af en sjö eller flod. ARISTOTELES liknade den vid den hafvets ebb och flod, som förnams i Euripus, i det trånga sundet, hvilket skilde Eubea från Attika och Beotien, en liknelse, som tyckes hafva inneburit en mycket tillfredsställande förklaring, eftersom den sedermera alltjämt upprepas i de gamles skrifter. Orsaken slutligen till denna blodets rörelse var dels en attraktion mellan de särskilda kroppsdelarne och det i kärlen inneslutna blodet, dels utgjordes orsaken af den sugkraft, som låg i hjertats diastole; ty då systole uppfattades nästan blott såsom ett passivt sammanfallande af hjertats väggar, ansågs deremot diastole

såsom det egentliga uttrycket af hjertats aktivitet. Båda dessa hjertrörelser understöddes af bröstkorgens höjning och sänkning vid respirationen; och då hjertats rörelse hade till uppgift att med tillhjelp af den inandade luften ur blodet bilda spiritus vitalis, så var det ej underligt, att GALENUS, som skref ett särskildt arbete [1]) om organernas utmärkta lämplighet för sina funktioner och som i fysiologien företrädesvis hade ändamålsorsakerna i sigte, i öfverensstämmelse härmed lärde, att hjertats verksamhet först började med födelsen. Detta förblef också öfvertygelsen hos alla ända till HARVEY, hvilken var den förste, som såg hjertats pulsation hos ett däggdjurs foster [2]).

Sådan är till sina hufvuddrag kärlsystemets fysiologi i GALENI skrifter, hvilka utgöra den grekiska medicinens höjdpunkt. Före honom var, såsom DAREMBERG säger, den medicinska forskningen alltjemt i stigande; efter honom börjar allt att sjunka. Öfver hans iakttagelser och experiment angående kärlsystemet fortfar man visserligen hela medeltiden att resonera, men man repeterar dem ej och ännu mindre gör man sjelf några nya. Ju mer den på egen erfarenhet grundade forskningen slägte efter slägte sjunker och aftager, dess mer växer i en på afstånd beundrande efterverlds ögon den vetenskapliga gestalten af GALENUS. Hans ord synas allt mer vördnadsvärda och oantastliga, hans lära blir vetenskapens högsta lag; och just hans lära om permeabiliteten hos hjertkamrarnes mellanvägg kan anföras såsom ett lärorikt exempel på den för oss nästan ofattliga makt, som auktoritetstron utöfvade

1) De usu partium corporis humani libri XVII.

2) Exercitatio de generatione animalium. Hagæ Comitis 1680 s. 461.

inom vetenskapen icke blott under medeltiden utan äfven ett långt stycke in i renässansens tidehvarf. Hvar och en, som sett hjertkamrarnes mellanvägg, vet väl, att dess yta visserligen är försedd med några små gropar, men att den tjocka väggen ingalunda är genomborrad af några hål. För att upptäcka detta behöfves endast att noggrant betrakta denna vägg och att tro på hvad man ser med sina egna ögon. Men just detta, att förlita sig på sina egna sinnens vittnesbörd, var det som man icke vågade emot en sådan auktoritet som GALENI. När ingen kunde se några hål i denna skiljevägg, så antog man hellre, att detta berodde på våra sinnens ofullkomlighet, än man tviflade på de uttryckliga orden af honom, som allmänt kallades »läkarnes furste» och som ännu VESALIUS sjelf i sitt stora arbete mer än en gång anför endast under benämningen »divus homo».

Det är i Italien som man under det fjortonde seklet börjar studera anatomi på menniskolik. Man får likväl ej föreställa sig, att man då verkstälde dissektioner i våra dagars mening. Man nöjde sig med obduktioner, hvarvid dock inelfvornas och således äfven hjertats förhållanden och beskaffenhet kunde iakttagas. Den förste framstående italienske anatomen är MONDINO, hvilken dog såsom professor i Bologna 1326. Hans anatomi gälde såsom lärobok i omkring tvåhundra år och ansågs af samtiden såsom ett »opus, quo nihil majus unquam surrexit in mundo». Han öppnar verkligen menniskolik, men det oaktadt fortfar han med GALENUS att beskrifva organen efter djurens. De små groparne i hjertats skiljevägg göra på honom ett så starkt intryck, att han sammanfattar dem under benämningen »ventriculus medius» och antager utan tvekan, att

blodet genom dem öfvergår från högra till venstra kammaren [1]). BERENGARIO CARPI, som börjar det sextonde århundradets glänsande rad af italienska anatomer, medger visserligen, att hålen i hjertats skiljevägg icke äro så särdeles stora hos menniskan, men hos oxen och andra djur med stor kropp tvekar han ej att igenkänna dem, och LEONHARD FUCHS, professor i Tübingen och död 1566, säger angående de små groparne i ytan af hjertats skiljevägg, att de visserligen icke för våra sinnen synas genomborra väggen, men att blodet ändock genomtränger denna för att komma till venstra hjertkammaren, och tillfogar följande förklaring: »dessa små gropar synas för oss icke genomtränga väggen utan tvifvel derföre, att vi skola tvingas att beundra honom, som gjort alla ting och som låter blodet passera från högra till venstra kammaren genom hål, så små, att de ej kunna uppfattas af våra sinnen» [2]).

Den anatomiska detalj, hvarom nu är fråga, kan för mången synas obetydlig och intresselös. Men i sjelfva verket är den icke så. Det är just insigten derom, att hjertats skiljevägg eller mellanvägg är impermeabel, som gifver första anstöten till hela den nya forskningen i läran om blodets rörelse. Det är denna insigt, som måste betraktas såsom det första afgörande steget till blodcirkulationens upptäckt. Men här gäller det äfven på en ganska vigtig punkt den blinda, från medeltiden ärfda och all verklig forskning förlamande auktoritetstron. Och inser man detta, så finner man äfven, huru det skenbart obetyd-

1) Se citaten ur hans arbete hos HÆSER: Geschichte d. Med. Dritte Bearbeit. B. I s. 741.

2) L. FUCHSIUS: De humani corporis fabrica. Epitome. Lugduni 1551. P. II. s. 116, cit. hos A. CHÉREAU: Histoire d'un livre.

liga spörjsmålet höjer och vidgar sig från ett blott fysiologiskt problem till frågan om den vetenskapliga forskningens frihet. Vi stå i sjelfva verket inför ett kritiskt ögonblick i vetenskapernas utveckling: den fria pröfningens, den experimentela undersökningens födelse, under det att den skolastiska metodens traditioner ännu äro i allmänhet herrskande.

Hvem är det då, som har den oförvillade och sjelfständiga uppfattning och det mod i bröstet, att han vågar trotsa traditionens och auktoritetens sega makt och offentligen framställa den sanningen, att hjertats mellanvägg är impermeabel? Härpå äro svaren än i dag olika. FLOURENS, som skrifvit ett i flere afseenden utmärkt arbete om blodcirkulationens upptäckt [1]), säger, att det var ANDREAS VESALIUS, den moderna anatomiens berömde grundläggare; andra åter mena, att det var den för sitt olyckliga öde bekante spanjoren MICHAEL SERVET, och bland de forskare i medicinens historia, som under senare år förfäktat denna åsikt, är isynnerhet HENRI TOLLIN, teologie licentiat och predikant i Magdeburg, framstående icke blott för den oförtrutna uthållighet och det brinnande nit, hvarmed han försvarar SERVETS ära, utan äfven för sin stora genom flitiga källstudier förvärfvade sakkunskap.

Det berömda hithörande stället i VESALII *De humani corporis fabrica libri septem* anföres redan af FLOURENS [2]): »Icke obetydligt torde forskarne uppskatta skiljeväggen eller afstängningen (septum) mellan hjertkamrarne, isynnerhet den högra sidan af den venstra hjertkammaren (sinistri

1) Histoire de la découverte de la circulation du sang, 2:me éd. Paris 1857.

2) A. st. s. 22.

ventriculi dextrum latus), hvilken är likaså tjock, kompakt och tät (æque crassum compactumque ac densum est), som den öfriga del af hjertat, hvilken utgör den venstra hjertkammaren; så att jag icke kan förstå (ignorem), huru ens den ringaste blodmängd kan från den högra kammaren genom denna skiljeväggs substans upptagas i den venstra (ex dextro ventriculo in sinistrum vel minimum quid sanguinis assumi possit)». Detta ställe har FLOURENS hemtat ur VESALII, af ALBIN 1725 utgifna, *Opera omnia anatomica.* Det återfinnes äfven i den 1555 utkomna andra upplagan af *De humani corporis fabrica*, men deremot saknas det alldeles, såsom TOLLIN [1]) visat, i detta inom anatomien epokgörande arbetes första upplaga, hvilken utkom 1543; och äfven då VESALIUS nedskrifver de nyss anförda orden, fortfar han att påstå, att blodet till största delen (maxima portione) svettades (desudare) genom mellanväggens porer (per ventriculorum cordis septi poros) in i den venstra kammaren [2]). Men redan 1553 eller tvenne år innan VESALIUS fält sitt först anförda yttrande, hade hans forne kamrat under de gemensamma anatomiska studierna i Paris, SERVET, offentligen utsagt den i fråga va-

1) Die Entdeckung d. Blutkreisslaufes durch M. SERVET i Sammlung physiolog. Abhandl. herausgeg. v. PREYER. Jena 1876. s. 26.

2) Här kan ock förtjena anföras, hvad PETRUS MONAVIUS, sedermera kejsar RUDOLF den andres hofmedicus, skrifver i ett bref från Padua 1576 till den för sina *consilia* berömde CRATO v. KRAFTHEIM i Breslau: »Minus tamen interea argumentis quibusdam Aristotelicis satisfactum, quæ insignis in hac re artifex VESALIUS contra GALENUM vehementer urget. Cum cordis structuram sub manibus haberet, simpliciter affirmabat, ac si id controversum non fuisset, e dextro ventriculo in sinistrum sanguinem per septum interpositum transsudare, ac foraminula quædam adhibito specillo ostendebat, quæ interstitio illo medio apparent». Joh. Cratonis Consil. et Epistol. Frankf. 1655 s. 344.

rande sanningen med de orden: »Demum, paries ille medius, cum sit vasorum et facultatum expers, non est aptus ad communicationem et elaborationem illam», ehuru äfven han af vördnad för GALENUS här gör det tillägget: »licet aliquid resudare possit». VESALIUS är således icke den förste, som offentligen uttalar denna sanning, det är SERVET; och det är äfven han, som tager det andra afgörande steget till blodomloppets upptäckt, ty det är han, som först inser, att blodet, när det icke finnes någon kommunication mellan kamrarne genom skiljeväggen, måste föras från den högra till venstra hjertkammaren på den långa omvägen genom lungorna, en tankegång, som ännu mer afgjordt bryter med den traditionela föreställningen och hvari VESALIUS, såvidt kändt är, icke alls följde sin vän. Att SERVET är den verklige upptäckaren af blodets omlopp genom lungorna erkändes också redan af FLOURENS [1]), som derom yttrat: »GALENUS visste äfven, att blodet från högra hjertkammaren tränger genom lungarteren in i lungorna. Äfven VESALIUS visste det. Men det var blott halfva tanken, blott hälften af sakförhållandet. Den hela, den fullständiga tanke, som skänkt oss blodets omlopp genom lungorna, består deri, att man förstod, huru blodet från lungarteren går öfver i lungvenen [2]); att blodet, som kommer från högra hjertkammaren medelst lungarteren, strömmar åter till venstra hjertkammaren genom lungvenen; att blodet, som utgår från hjertat, vänder åter till hjertat; att det således gifves en cirkelgång, ett kretslopp. Den första menniska, som haft denna tanke, denna

1) A. st. s. 24.

2) De gamle anatomerna tänkte sig, såsom redan förut är nämdt, de fyra lungvenerna såsom en enda.

stora och nya tanke, det är SERVET». Dessa ord af FLOURENS innehålla sanning. Endast den anmärkning vill jag göra, att blodets strömning genom lungorna, som visserligen ofta kallas »det lilla kretsloppet», strängt taget ännu icke är något kretslopp, enär cirkeln är afbruten genom hjertkamrarnes mellanvägg och blodet icke genom denna strömning återvänder till samma punkt, från hvilken det utgick.

SERVETS öden äro endast ofullständigt kända. Orten och året för hans födelse, ja till och med hans verkliga namn hafva länge varit omtvistade inom den ingalunda obetydliga literatur, som dels från teologisk, dels från medicinsk synpunkt sysselsätter sig med hans lif och hans arbeten. Af de nyare undersökningarne[1]) synes mig dock framgå, att MICHAEL SERVET, som stundom äfven kallade sig REVES och sedermera efter sin fädernesslägts stamgods Villanova i Aragonien MICHAEL VILLANOVANUS eller DE VILLENEUVE, föddes i Tudela i Navarra år 1511. Han var af adelig börd; fadren en spansk jurist, modren från Frankrike. Liksom hos många andra af hans stora århundrades rikt begåfvade naturer finner man äfven hos honom dels en mycket tidig utveckling af de andeliga förmögenheterna, dels en rik växling i riktningen af studierna under ungdomsåren. Först sysselsatte han sig under en längre tid med juridik och väl ännu mer med teologi, derefter under några år med filologiska och polyhistoriska studier, till dess han vid 24 års ålder började egentligen egna sig åt de medicinska vetenskaperna. För

1) Se HENRY TOLLIN: a. st.; »Wie Mich. Servet ein Mediciner wurde» i Deutsche Klinik 1875 s. 57 o. följ.; R. WILLIS: William Harvey. Lond. 1878 s. 70 o. följ.

juridiska studier skickades han af sin fader till Toulouse, der en bland de mest berömda af den tidens juridiska undervisningsanstalter hade sitt säte. Här kom han äfven i tillfälle att läsa och begrunda bibeln, ett studium, som sedermera utgjorde hans största glädje och utöfvade ett starkt inflytande på hela hans kommande lif. Ännu inför domstolen i Genève och således ej långt före sitt lifs ohyggliga slut kallar han sig »étudieux de la S:te Écriture, ayant zèle de vérité et pense avoir vécu comme chrétien». Aderton år gammal reste han såsom page eller sekreterare hos Carl d. V:s biktfader JUAN DE QUINTANA först till Italien och sedan till Tyskland. I Bologna bevistade han Carls kröning såsom konung af Lombardiet den 22 Febr. 1530. Sannolikt förnam han här, liksom ej långt derefter vid riksdagen i Augsburg, dit han anlände i sin kejsares följe, icke något, som minskade den afsmak för påfvedömet, dess lärosatser och kyrkliga lif, hvilken han redan synes ha erhållit genom läsningen i den förbjudna boken. Deremot är det ingalunda antagligt, att han, som hade sin håg upptagen af nya teologiska spörsmål och ännu sannolikt icke var fri från den spanske adelsmannens traditionela missaktning för läkareyrket, redan under den nyssnämda italienska resan skulle, såsom CHÉREAU[1]) och andra antaga, icke blott haft tanke på medicinska studier, utan äfven bevistat anatomiska demonstrationer. Snart frånträder han nu sin tjenst hos QUINTANA och söker i stället bekantskap med reformatorerna i Basel och Strassburg. Då han hos dessa icke finner det tillmötesgående för hans åsigter, som han väntat, vädjar han till en större

1) Histoire d'un livre, Paris 1878, sid. 17.

allmänhet genom tvenne skrifter: *De trinitatis erroribus libri septem*, som utgafs 1531, och *Dialogi duo de trinitate*, som utkom året derpå. Icke nog med att dessa skrifter svårt sårade den romerska kyrkan; äfven reformatorerna, som flitigt läste dem, funno dem i hög grad kätterska. Utsatt för motsägelser, ovilja och förföljelser lemnade han 1534 Tyskland och begaf sig öfver Genève till Frankrike, der han för att undgå misstankar nu och framdeles uppträdde under namnet Michael Villanovanus. Såsom allmänt beryktad antitrinitarier var han nu af sin strängt katolske fader förskjuten och erhöll icke vidare något understöd af sin slägt. För att uppehålla sitt lif sökte och erhöll han plats såsom korrekturläsare på ett boktryckeri i Lyon, och härmed börjar ett annat skede i hans oroliga lif.

I Lyon började han sysselsätta sig med astronomi och matematik. Här slog han sig ock med mycken framgång på geografiska studier och gaf på egen hand ut en ny upplaga af PTOLOMÆI geografi, hvarigenom han ansetts såsom den jämförande jordbeskrifningens grundläggare. I Lyon gjorde han bekantskap med en man, som äfven i denna korta skildring af SERVETS öden icke bör förbigås. Denne man var d:r SYMPHORIEN CHAMPIER [1]), som i detta »de franske konungarnes andra residens» icke blott var den mest anlitade läkaren, medlem af stadens råd och dess tongifvande man, utan äfven stor polyhistor och outtröttlig författare. Liksom så mången annan saknar icke heller han fåfängliga tankar om sin egen djupa lärdom och vetenskapliga betydelse, men med en öppen blick för sitt

1) Se H. TOLLIN: Des Arztes M. Servets Lehrer in Lyon i Virch. Arch. B. 61, s. 377.

tidehvarfs nya idéer synes han hafva förenat ett menniskovänligt och hjelpsamt sinnelag. Det är han, som åt den fattige flyktingen bereder ett nytt hem, som så småningom lugnar hans häftiga sinne och förvandlar ynglingens himmelstormande entusiasm till den lärde och arbetsamme mannens stilla tillbakadragenhet. Men det är äfven CHAMPIER, som först väcker SERVETS intresse för och sjelf initierar honom i de medicinska vetenskapernas studium, utan hvilket SERVET aldrig hade upptäckt blodets cirkulation genom lungorna; och det är slutligen han, som i SERVETS oroliga, aldrig hvilande forskningsande tänder hågen för den neoplatonska filosofien och den dermed beslägtade panteistiska tankeriktning, utan hvilken han icke blifvit författare till den ödesdigra bok, som slutligen förde honom på kättarbålet.

Sina medicinska studier hade han redan börjat 1535, men för att med större framgång drifva dem såsom fackstudier begaf han sig till Paris, der han åtnjöt undervisning af så framstående lärare som den berömde JEAN FERNEL, hvilken stundom blifvit kallad »den moderne Galenus», anatomen JACQUES SYLVIUS och den lärde WINTHER VON ANDERNACH. Hos den sistnämnde blef han prosektor och fick VESALIUS till anatomisk studiikamrat. Af *Commentarii facultatis medicinæ Parisiensis,* offentliggjorda dels af TOLLIN [1]), dels af CHÉREAU [2]), lära vi, att han i Paris såväl för doktorer som studenter höll anatomiska demonstrationer, men äfven att han der inveckIades i en process med medicinska fakultetens decanus, derföre att han lemnade undervisning i astrologi, ett läro-

1) I ROHLFS Arch. f. Geschichte d. Med. 3 Jahrg. s. 202, 1880.
2) A. st. s. 19.

ämne, som fakulteten förbjudit. Han utgaf en »Apologetica disceptatio pro astrologia» och blef så väl af den andliga som världsliga rätten frikänd. Hans enda uteslutande medicinska skrift: *Syruporum universa ratio ad Galeni censuram concinnata,* som utkom 1537 och under de närmaste åren upplefde fem upplagor, handlade visserligen om den genom Araberna införda nya klass af medikamenter, som benämndes syruper, men innehöll äfven en skarp kritik af ett bland den arabiska medicinens patologiska grundbegrepp, nämligen »koktionen» eller »mognaden». I Paris blef han nog också på öfligt sätt promoverad till medicine doktor, ehuruväl detta på det bestämdaste förnekas af CHÉREAU [1]). »Cela est faux, absolument faux», säger denne, ty då skulle SERVETS namn återfinnas i »les régistres de l'école de Paris». I Genéve försäkrade dock SERVET sjelf på aflagd ed, att han i Paris förvärfvat den medicinska doktorsgraden, och de af CHÉREAU anförda registren omfatta väl namnen på »docteurs regens», d. v. s. på de doktorer, som i fakulteten höllo föreläsningar, men icke derföre namnen på alla »docteurs gradués», och endast till dessa påstod sig SERVET höra [2]). CHÉREAU antager och MOREJON [3]) påstår bestämdt, att SERVET först sedermera förvärfvade sin medicinska doktorsgrad i Padua. Den medicinska undervisningen var nämligen vid detta universitet, som räknade ända till 6,000 studenter, under större delen af detta århundrade särdeles utmärkt

---

1) A. st. s. 19.

2) Se TOLLIN: Die Franzosen und die Entdeckung des Blutkreislaufes i Virch. Arch. B. 94, s. 106 o. följ.

3) Historia bibliografica de la medicina espanola, 1843. T. II. s. 20. Anf. af CHÉREAU.

genom professorer, som i fem generationer omedelbart efter hvarandra voro sin tids kanske ypperste anatomiske forskare. De som förfäkta COLOMBOS prioritet vid det lilla kretsloppets upptäckt vilja också gerna antaga, att SERVET från denna berömda härd för anatomisk forskning erhållit *sin* kunskap om detta kretslopp; ungefär såsom de, hvilka icke gerna tro på det originela i OLOF RUDBECKS upptäckt af lymfkärlen, än i dag påstå, att han förut varit student i Padua [1]), ehuru han dock aldrig satte sin fot på Italiens jord. Det senare gjorde visserligen SERVET, men det är också visst, att han aldrig var i Italien mer än den gången, då han följde med på sin kejsares kröningsresa. Nu äro likvisst alla stationerna på denna resa med säkerhet kända, och deraf vet man, att SERVET aldrig besökte Padua, Venedig eller Pisa och således ej der kunde hafva bevistat några anatomiska demonstrationer.

Sedan han förvärfvat det medicinska doktorsdiplomet, tyckes han hafva lemnat Paris, och vi finna honom sedan verksam såsom praktiserande läkare i Avignon, i Charlieu i närheten af Lyon och äfven i den sistnämnda staden, till dess han 1542 utnämndes till lifmedicus hos ärkebiskopen PIERRE PAULMIER i Vienne, hvilken i Paris tillhört åhörarne af de föreläsningar, SERVET derstädes hållit inom den filosofiska fakulteten. De år, som nu följde, utgöra sannolikt de lyckligaste i hans lif. Han tillbragte dessa aktningsvärd och aktad i vänskapligt umgänge med de förnämligaste i staden, åtnjöt förtroende i sitt kall samt brefväxlade lifligt i medicinska ämnen med flere för sin bildning framstående läkare.

1) Se t. ex. HÆSER: Geschichte d. Med., 3:e Bearbeit., Jena 1881. B. II, s. 277.

Men all denna verksamhet kunde icke tillfredställa hans oroliga sinne och hans ånyo uppbrusande reformatoriska nit. För min del tror jag, att SERVET saknade det som är mest väsendtligt för en reformators kall, det alvar och den fasthet i karakteren, som äro nödvändiga för att ihärdigt och utan återvändo kunna sträfva mot ett klart uppfattadt mål. Hans sinne var för mycket ombytligt, icke sällan öfvermodigt samt fullt af sydlänsk häftighet. Den gamla teologiska stridshågen, som så länge till det yttre varit dämpad, glödde ännu i djupet af hans själ och slog ånyo ut i full låga, då han 1553 började att från trycket i Vienne hemligen utgifva ett nytt teologiskt arbete, i ryktbarhet vida öfverglänsande alla hans öfriga. Men samtidigt blef han från Genève och, såsom det påstås, genom en CALVINS[1]) spion angifven såsom kättaren »Servet» och författare till »De trinitatis erroribus» samt fängslades af den ärkebiskopliga myndigheten i Vienne. Genom sina vänners bistånd fick han, innan ännu den rättsliga undersökningen hunnit afslutas, tillfälle att rymma ur fängelset för att begifva sig till Neapel, der han hoppades kunna praktisera bland stadens spanjorer, men på resan genom Genève föll han i händerna på CALVIN, sin oförsonligaste fiende. Han kastades här i ett fängelse för missdådare, anklagades för lifssak och dömdes efter en långvarig process att lefvande brännas. Hans kropp fastkedjades vid en påle, som reste sig ur en hög af uppstaplad ved; ett exemplar af hans senaste bok band man kring hans länder, och på hans

1) L. STÄHELIN vill dock i afseende på denna tilldragelse, liksom i alla konflikterna mellan Servet och Calvin, göra den senare skuldlös. Se hans Johannes Calvin. Leben u. ausgew. Schriften. 1:ste Hälfte, s. 434 och följ. Elberfeld 1863.

hufvud sattes en krans af vassrör, indränkt med svafvel. Förbränningen skedde dock endast långsamt, så att det dröjde längre, än vid dylika tillfällen var vanligt, innan kroppen förvandlades till aska. Från denna ohyggliga afrättning berättas det, att bålet, som var uppstapladt af rå och fuktig ved *(adhuc frondosus)*, under mer än tvenne timmar icke kunde förmås att flamma upp och att man under tiden besvor den olycklige att taga tillbaka sina villfarelser. Då skall han, halfqväfd af röken och nedtill omgifven af de början lågorna, hafva ropat: »O malhereux, que je suis, qui ne peux terminer ma vie! Les deux cents pièces d'or que vous m' avez prises, et le collier d'or que j'avais au cou et que vous m' avez arraché ne suffisaient-ils pas pour acheter assez de bois pour me consumer! --- O Dieu éternel prends mon âme! --- O Jesus, Fils du Dieu éternel, aie pitié de moi!»[1]) Så slutade den 27 Oktober 1553 vid 42 års ålder den man sitt lif, om hvilken en bland hans förnämsta teologiska motståndare i vår tidsålder yttrat, att han i andlig begåfning utan tvifvel bör ställas jämnbördig vid sidan af sitt stora århundrades störste män[2]). Också torde man kunna påstå, att intet kättarbål allt sedan reformationens början någonsin spridt sitt sken vidsträcktare öfver Europa, än de lågor gjorde, hvilka, förtärande den olycklige SERVET, tändes icke blott af nit för kyrkolärans renhet, utan kanske äfven af personlig ovänskap.

Det stora uppseende, som SERVETS våldsamma död väckte i Europa, bevisas bäst af den rika literatur, som

---

1) CHÉREAU anf. st. s. 5.
2) Dr. STÄHELIN: l. c. Erste Hälfte s. 428.

med hans namn till medelpunkt bland humanister, teologer, jurister och medici uppstod icke blott i Tyskland och Frankrike, utan äfven i Schweitz och Italien. Naturligtvis blef den vetenskapliga verldens uppmärksamhet, och det icke minst i Italien, der han hade flere meningsfränder och personliga vänner, i hög grad riktad på den bok, som varit närmaste anledningen till domen och som följde den lifdömde på bålet, men den såväl bland katoliker som protestanter allmänna och berättigade fruktan för svårt straff och kanske våldsam död gör det högst antagligt, att man icke läste denna bok annat än i hemlighet, och ännu mindre vågade omtala, att man derur hemtat, hvad man i tryck offentligen meddelade. Mer än sannolikt är detta anledningen, hvarför VESALIUS, som sjelf fick pröfva den allmänna opinionens ovilja och det katolska presterskapets hat, hvarföre sådana män som COLOMBO, VALVERDE, CESALPINO, SARPI, EUSTACHIO RUDIO m. fl., då de skrifva om kärlsystemets fysiologi, endast med tystnad förbigå SERVETS märkvärdiga bok. Dennas fullständiga titel är följande.

Christianismi Restitutio. Totius ecclesiæ apostolicæ est ad sua limina vocatio, in integrum restituta cognitione Dei, fidei Christi, iustificationis nostræ, regenerationis baptismi, et cænæ domini manducationis. Restituto deniqne nobis regno cælesti, Babylonis impiæ captivitate soluta, et Antichristo cum suis penitus destructo,

בעת ההיא יעמור מיכאל השר

καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ.

M. D. LIII.

Boken, som har oktavformat och innehåller 734 sidor, utkom på våren 1553 utan utsatt tryckningsort eller för-

fattarenamn. Det senare antydes dock på bokens sista sida genom bokstäfverna M. S. V. (Michael Servetus Villanovauns), och vid rättegångsförhöret i Genève på sensommaren 1553 erkände SERVET sig både vara författaren och tillika identisk med *Michel de Villneuve*, och denna indentitet bragte honom döden. Af denna bok brändes ett exemplar jemte författaren i Genève, men redan den 17 Juni samma år hade bränts jämte författaren in effigie fem balar tryckark af denna bok i Vienne. Då nu upplagans storlek enligt SERVETS egen bekännelse ursprungligen var 1,000 exemplar, så synes det mycket antagligt, att en mängd exemplar redan hunnit utspridas under den tid, som förflöt från tryckningens slut den 3 Januari 1553 till förbränningen i Vienne, ett antagande som icke är utan betydelse i historien om blodomloppets upptäckt.

Af SERVETS ursprungliga *Christianismi restitutio* känner man för närvarande endast trenne exemplar, hvilka alla kunna åberopas såsom stöd för den gamla sanningen: »habent sua fata libelli». Det ena, som man, ehuru orätt, påstått varit utsatt för lågorna på bålet och som genom anteckningar och understrykningar tyckes ha varit användt under sjelfva rättegången, bevaras för närvarande såsom en bland de dyrbaraste böckerna på nationalbiblioteket i Paris, der det exponeras för allmänheten i det stora mazarinska galleriet. Denna bok egdes en gång af den berömde engelske läkaren och mecenaten RICHARD MEAD, som bortskänkte henne. Hon kom sedan i hertig DE LA VALLIÈRES bibliotek, hvarifrån hon 1783 inköptes till det franska kungliga biblioteket för en summa af 4,121 livres. Det andra exemplaret, som är bättre konserveradt än det förstnämnda, förvaras, inbundet i det dyrbaraste praktband,

på det kejserliga biblioteket i Wien och skänktes efter många föregående växlande öden 1786 af riksgrefven SAMUEL TELEKI DE SZEK till kejsar JOSEF II för de välgerningar denne visat hans ungerska trosförvanter. Det tredje exemplaret, som 1878 beskrefs i Athenæum af den medicinske bibliotekarien d:r ROB. WILLIS, förvaras på universitetsbiblioteket i Edinburg.

Emellertid eger äfven Upsala universitetsbibliotek ett i mörkbrunt skinnband väl konserveradt och med ett »Ex libris C. B. Lengnichii» försedt exemplar af SERVETS *Restitutio*, hvilket likaledes både bär tryckåret 1553 och icke heller har någon tryckningsort utsatt. Men denna bok är likvisst endast ett i Nürnberg af en Christophorus v. Murr 1790 eller 1791 ombesörjdt eftertryck, hvilket blifvit berömdt för den största korrekthet[1]) och hvilket, om icke rad för rad, dock sida för sida följer originalet, men också lätt derifrån kan skiljas icke blott genom hela sin yngre typografiska utstyrsel, utan äfven genom sin brist på förkortningar och sin olikhet i afseende på »errata»[2]). SERVETS *Restitutio* kan således icke mer såsom förr räknas till de få gamla böcker, som äro sällsyntare i tryck än i handskrift, och ehuru detta eftertryck kunde utgifvas i Tyskland, utan att då alls väcka något uppseende, så var likvisst förhållandet sjuttio år förut helt annorlunda, då också ett försök till eftertryck gjordes. GEORGE SIGMOND[3]),

1) Allgem. Literatur-Zeitung. Jena 1792 s. 358.

2) Af detta eftertryck, som icke heller synes vara så allmänt spridt, finnes ett i München, ett i Bern och ett i medicinska fakultetens bibliotek i Paris.

3) The unnoticed theories of Servetus, a dissertation addressed to the medical Society of Stockholm. London 1826.

som egde ett af eftertrycksexemplaren af *Restitutio* och som derur lemnat åtskilliga meddelanden om SERVETS teorier, berättar, att äfven RICHARD MEAD företog sig att i qvartformat utgifva ett eftertryck af det sällsynta originalet, som han då egde, men att detta eftertryck, innan det blef fullt färdigt, konfiskerades den 27 Maj 1723 genom tvenne kungliga ämbetsmän på yrkande af biskopen i London d:r GIBSON och att hela upplagan brändes med undantag af några få exemplar, en tilldragelse, som är af intresse, derföre att den visar, hvilken fruktan man till och med i det fria och protestantiska England ännu hundrade år efter HARVEYS upptäckt hyste för detta SERVETS arbete.

Mången, som icke närmare känner denna bok, har utan tvifvel gjort sig den frågan: hur kan i ett arbete, hvars titel så uteslutande tillkännagifver ett teologiskt innehåll, en framställning af blodets cirkulation genom lungorna vara inflätad? Ehuru det väl icke gifves någon del af den kristna tron, som ej i denna bok är afhandlad, så innehåller hon dock icke blott teologi. Allt måste här tjena tron, och derföre inflätas här icke blott juridik, filosofi, fysik, meteorologi och astronomi utan äfven medicin. Genom sin framställning af den heliga treenighetens hemlighet kommer författaren äfven till läran om den helige ande. Gud meddelar sin helige ande åt menniskans ande för att helga denne. För att förstå denna Guds meddelelse åt menniskan, måste man förstå den gudomlige andens komplement, som är menniskoanden. Menniskoanden är nämligen den gudomlige andens reala komplement, liksom den gudomlige anden är menniskoandens ideala, eviga

komplement. Men för att rätt förstå menniskoanden, måste man hafva studerat menniskokroppen[1]).

Det för historien om blodomlòppets upptäckt märkvärdiga stället förekommer i den femte af de sju böcker, som handla om den gudomliga treenigheten, sidan 169 och följ., samt lyder så:

»Ut vero totam animæ et spiritus rationem habeas, lector, divinam hic philosophiam adjungam, quam facile intelliges, *si in anatome fueris exercitatus*. Dicitur in nobis ex trium superiorum elementorum substantia esse spiritus triplex, naturalis, vitalis et animalis. Tres spiritus vocat APHRODISÆUS. Vere non sunt tres, sed denuo[2]) spiritus distincti. Vitalis est spiritus, qui per anastomoses ab arteriis communicatur venis, in quibus dicitur naturalis. Primus ergo est sanguis, cujus sedes est in hepate et corporis venis. Secundus est spiritus vitalis, cujus sedes est in corde et corporis arteriis. Tertius est spiritus animalis, quasi lucis radius, cujus sedes est in cerebro et corporis nervis. In his omnibus est unius spiritus et lucis Dei energia. Quod a corde communicetur hepati spiritus ille naturalis, docet hominis formatio ab utero. Nam arteria mittitur juncta venæ per ipsius foetus umbilicum: itidemque in nobis postea semper junguntur arteria et vena. In cor est prius, quam in hepar, a Deo inspirata Adæ anima, et ab eo hepati communicata. Per inspirationem in os et nares est vere inducta anima; inspiratio autem ad cor tendit. *Cor est primum vivens*, fons caloris in medio corpore. Ab hepate sumit liquorem vitæ, quasi materiam, et eum vice versa vivificat; sicut aquæ liquor superioribus elementis materiam suppeditat et ab eis, juncta luce, ad vegetandum vivificatur. Ex hepatis sanguine est animæ materia per elaborationem mirabilem, quam nunc audies. Hinc dicitur anima esse in sanguine et anima ipsa esse sanguis sive sanguineus spiritus. Non dicitur anima principaliter esse in parietibus cordis aut in corpore ipso cerebri aut hepatis, sed in sanguine, ut docet ipse Deus Genes. 9, Leuit. 17 et Deut. 12.»

»Ad quam rem est prius intelligenda substantialis generatio ipsius vitalis spiritus, qui ex aëre inspirato et subtilissimo sanguine

1) Jfr TOLLIN: Die Entdeck. d. Blutkreisl. s. 1.

2) *Denuo* sannolikt misskrifning i st. f. *duo*.

componitur et nutritur. Vitalis spiritus in sinistro cordis ventriculo suam originem habet, juvantibus maxime pulmonibus ad ipsius generationem. Est spiritus tenuis, caloris vi elaboratus, flavo calore, ignea potentia, ut sit quasi ex puriori sanguine lucidus vapor, substantiam in se continens aquæ, aëris et ignis. *Generatur ex facta in pulmonibus mixtione inspirati aëris cum elaborato subtili sanguine, quem dexter ventriculus cordis sinistro communicat. Fit autem communicatio hæc non per parietem cordis medium, ut vulgo creditur, sed magno artificio a dextro cordis ventriculo, longo per pulmones ductu, agitatur sanguis subtilis; a pulmonibus præparatur, flavus efficitur et a vena arteriosa in arteriam venosam transfunditur.* Deinde in ipsa arteria venosa [1]) inspirato aëri miscetur, exspiratione a fuligine repurgatur. Atque ita tandem a sinistro cordis ventriculo totum mixtum per diastolem attrahitur, apta supellex, ut fiat spiritus vitalis.»

»Quod ita per pulmones fiat communicatio et præparatio, docet conjunctio varia et communicatio venæ arteriosæ cum arteria venosa in pulmonibus. Confirmat hoc magnitudo insignis venæ arteriosæ, quæ nec talis nec tanta facta esset, nec tantam a eorde ipso vim purissimi sanguinis in pulmones emitteret ob solum eorum nutrimentum, nec cor pulmonibus hac ratione serviret; cum præsertim antea in embryone solerent pulmones ipsi aliunde nutriri, ob membranulas illas seu valvulas cordis, usque ad horam nutivitatis nondum apertas, ut docet GALENUS. Ergo ad alium usum effunditur sanguis a corde in pulmones hora ipsa nativitatis et tam copiosus. *Item a pulmonibus ad cor non simplex aër, sed mixtus sanguine mittitur per arteriam venosam; ergo in pulmonibus fit mixtio. Flavus ille color a pulmonibus datur sanguini spirituoso, non a corde.* In sinistro cordis ventriculo non est locus capax tantæ et tam copiosæ mixtionis, nec ad flavum elaboratio illa sufficiens. *Demum, paries ille medius, cum sit vasorum et facultatum expers, non est aptus ad communicationem et elaborationem illam, licet aliquid resudare possit.* Eodem artificio, quo in hepate fit transfusio a vena portæ ad venam cavam propter sanguinem, fit etiam in pulmone transfusio a vena arteriosa ad arteriam venosam propter spiritum. Si quis hæc conferat cum iis, quæ scribit GALENUS lib. 6 et 7 de usu partium, veritatem penitus intelliget, ab ipso GALENO non animadversum.»

---

1) D. v. s. visserligen inom detta kärl, men likvisst i dess ursprung i lungan, hvilket framgår så väl af det föregående som isynnerhet af det i nästa stycket följande: *in pulmonibus fit mixtio.*

»Ille itaque spiritus vitalis a sinistro cordis ventriculo in arterias totius corporis deinde transfunditur, ita ut qui tenuior est superiora petat, ubi magis adhuc elaboratur, præcipue in plexu retiforme, sub basi cerebri sito, in quo ex vitali fieri incipit animalis, ad propriam rationalis animæ sedem accedens.» — — —

Af det nu medelade utdraget ur SERVETS *Restitutio* och isynnerhet af de rader, som jag tillåtit mig att kursivera, framgå icke mindre än trenne dittills okända fysiologiska sanningar, nämligen hjertskiljeväggens ogenomtränglighet, blodets strömning från högra hjertkammaren genom lungorna till den venstra kammaren och dessutom, att blodet redan i lungorna ingår en förening med den inspirerade luften. Alla dessa nya sanningar framställer författaren, under det han söker bevisa, att spiritus vitalis icke kan bildas på det dittills antagna sättet. Genom hjertkamrarnes mellanvägg, som icke var försedd med några från den ena till den andra kammaren gående kärl, kunde sjelfva massan af blodet omöjligen från den högra kammaren direkt strömma in i den venstra, på sin höjd kunde man antaga, att något svettades genom denna vägg. Deremot fanns det från högra sidan af hjertat en öppen väg genom lungarteren till lungorna. Han antager vidare, att denna arters grenar kommunicerade med lungvenerna; och sålunda fortsattes den öppna vägen för blodet från lungorna till venstra hjerthalfvan. Om det stora kretsloppet åter, som närmast berördes af hans ord i det sist anförda stycket, har han icke någon ny kunskap att meddela, som går utöfver, hvad man ända sedan Galenus allmänt antagit. Blodets blandning med den inandade luften, som var första steget till bildningen af spiritus vitalis, egde rum i sjelfva lungorna och således icke i venstra hjerthalf-

van, som dertill var alldeles för liten. Det var i lungorna, icke i hjertat, som den blodets märkvärdiga färgförändring egde rum, hvilken hade sin grund i luftens inverkan. Numer veta vi visserligen, att det icke är hela luften, att det blott är syret i luften, som framkallar denna förändring. Men om vi bortse härifrån, bortse från vår kunskap om luftens kemiska sammansättning, som SERVET icke kunde på förhand ana, huru riktig var icke denna tanke. SERVET har icke blott upptäckt blodets verkliga väg från den ena hjertkammaren till den andra genom lungorna, han har äfven upptäckt det verkliga stället för blodets arterialisation.

Det arteriela blodets egendomliga ljusröda färg betecknar han med ordet *flavus*. Franske författare, såsom CHÉREAU[1]) och efter honom DASTRE[2]), hafva särskildt fästat sig härvid och anse detta ord vara ett bevis derpå, att SERVET aldrig såsom COLOMBO, hvilken benämner denna färg *floridus*, sett det arteriela blodet strömma i sina lefvande kärl. Under senare tiders fysiologiska studium af färgsinnet har man dock äfven trott sig komma underfund dermed, att de ord, hvarmed de olika färgerna inom den klassiska literaturen betecknas, ingalunda alltid ha en så stadgad betydelse, som man vant sig att fästa vid dessa ord, och det är ju mycket möjligt, att dessa ords betydelse ännu under renässansen varit vacklande. Att *flavus* icke blott betyder *gul*, utan äfven *ljusröd*, synes deraf, att CESALPINUS, som dog jämt femtio år efter SERVET, också kallar den arteriella bloden *flavus;* och HARVEY anser detta ord icke beteckna någon färg, endast en färgnyans.

1) A. st. s. 30.

2) Les trois époques d'une découverte scientifique i Rev d. deux mond. 1884.

Sedan jag sålunda redogjort för det nya, som SERVET upptäckt, framställer sig gerna den frågan, hvad det var som förde honom till en ny insigt i dessa vigtiga fysiologiska förhållanden. Sjelf finner han sina åsigter bekräftade af förhållandena hos fostret. I det intrauterina lifvet hade lungorna ännu icke börjat sin funktion. Blodet gick då icke till dem, utan strömmade dels från högra hjerthalfvan till den venstra genom det öppna, äggrunda hålet mellan hjertförmaken, dels från lungarteren genom en särskild kanal till aorta. Fostret hade då ännu icke någon sjelfständig tillvaro, det lefde uteslutande genom modrens lif och hade ingen egen själ. Men då det vid födelsen började andas, och lungorna, som följde bröstkorgens rörelser, utspändes, så blef genom deras substans en väg öppnad från lungarteren till lungvenen. En följd häraf blef, att blodet utsattes för luftens lifgifvande inverkan, det alstrades en spiritus vitalis och barnet erhöll en själ. Föröfrigt anför SERVET sjelf såsom grunder för sin upptäckt lungarterens och lungvenens anatomiska förbindelser med hvarandra genom en oändlig mängd af förgreningar inom lungan och slutligen lungarterens vidd, hvilken skulle vara alldeles för stor, i fall denna arter icke tjenade till något annat än lungornas nutrition. Men att från blott anatomiska iakttagelser leta sig fram till en fysiologisk upptäckt är icke den vanliga väg, hvarpå fysiologien gjort sina framsteg. Medicinens historia visar, att experiment och vivisektion företrädesvis utgjort de medel, hvarigenom denna vetenskap gjort sina eröfringar. Man skulle derföre frestas att fråga: månne ej SERVET genom vivisektion af djur — en forskningsmetod som på hans tid onekligen var mycket använd — sett huru blodet hos lefvande djur från

lungarteren tagit »den långa omvägen» genom lungorna för att strömma till venstra hjerthalfvan, månne han verkligen först sett detta och sedan genom anatomisk demonstration och logiskt resonnemang funnit det bekräftadt? För ett afgörande svar på denna fråga äro likvisst de historiskt kända sakförhållandena icke tillräckliga. Att SERVET öppnat menniskolik och för andra demonstrerat de anatomiska delarne är säkert, men att han verkligen anstält fysiologiska experimenter i egentlig mening på lefvande djur, har jag icke ens genom TOLLINS[1]) anföranden ur SERVETS skrifter kunnat öfvertygas. Icke heller synes hans individuela skaplynne, mer fallet för spekulativ forskning och resonnerande a priori, tala för ett dylikt antagande.

Sjelf ansåg han GALENUS vara den bäste ledaren i alla fysiologiska frågor. Han hörde denne föreläsas af sin lärare WINTER VON ANDERNACH, som enligt de förut anförda *Commentarii facultatis medicinæ Parisiensis* redan före 1535 skänkt den latinska verlden »plurima opera Galeni» och sjelf säger sig SERVET hafva läst allt, hvad som dittills utkommit af GALENI skrifter. Man skulle derföre snarast kunna sätta i fråga, om han icke just från den af honom så vördade och flitigt rådfrågade GALENUS kunde vid sin nya upptäckt hafva erhållit någon ledning; ty äfven om man med SERVET måste erkänna, att GALENUS icke i grund insett sanningen, att han icke i allmänhet och särskildt icke i ett af sina mest bekanta arbeten, *De usu partium*, visat någon bestämd öfvertygelse om blodomloppet genom lungorna, så kunde möjligen ett annat ställe i GALENI skrifter hafva gifvit SERVET den första väckelsen till hans upptäckt. På det ställe, jag här åsyftar, säger GA-

1) *Michael Servet, der Mann des Experiments* i Deutsch. Arch. für Gesch. d. Med. Jahrg. VII, s. 171.

LENUS, sedan han förut talat om tvenne öppningar i den högra hjertkammaren, af hvilka den ena för blod till hjertat, den andra till lungorna: »men icke allt det tillförda blodet är afsedt för hjertats nutrition, det förgrenar sig äfven för detta ändamål en särskild ven i hjertat; och då det icke finnes någon särdeles stor olikhet mellan storleken af vena arteriosa och arteria venosa, så kunna vi icke antaga, att någon betydlig del af blodet, som föres till lungorna genom det förstnämnda kärlet, är afsedd för deras nutrition. Det är derföre tydligt, att det måste öfverföras till den venstra hjerthålan. (Manifeste ergo est quod in sinistrum sinum [cordis] transmittitur)».

Af detta utdrag ur GALENI skrifter skulle man lätt kunna förledas antaga, att det är han som upptäckt det lilla blodkretsloppet; ty när man läser de anförda orden, så tolkar man dem mer eller mindre omedvetet i det ljus, som sprider sig öfver dem från vår nuvarande kunskap om blodets lopp genom lungorna. Men läser man i sin helhet hans skrifter *De usu partium, De facultatibus naturalibus* och *De Hippocratis et Platonis decretis*, finner man flere ställen, som visa, att GALENI föreställning om blodets lopp genom lungorna var långt ifrån den samma som vår. Enligt hans uppfattning flöt icke blodet i ådrorna kontinuerligt i samma riktning, det egde icke rum någon ihållande strömning af blodet genom lungorna, utan i afseende på kommunikationen mellan de båda blodsorterna i kroppen, mellan de båda kärlsystemen, det venösa och det arteriela, ansåg han, att blodet från den högra hjertkammaren öfverfördes till den venstra hufvudsakligen genom porerna i kamrarnes mellanvägg, äfven om en del af det blod, som genom lungarteren fördes till lungorna för dessas

4*

nutrition, kunde, blandadt med pneuma eller spiritus, genom lungvenen också föras till venstra hjerthalfvan. Och den ringa del af blodet, som sålunda gick genom lungorna, öfverfördes icke från arterens till venens ändar, utan, liksom förhållandet var i öfriga kroppsdelar, medelst »anastomoser», som man antog finnas utefter de båda kärlens hela förlopp. Enligt SERVET åter går blodströmmens hela massa från högra hjertkammaren genom lungorna till den venstra, äfven om, enligt hvad han medgifver, en obetydlig del af blodet kunde svettas genom mellanväggen. Skulle SERVET således från något uttryck i GALENI skrifter fått en väckelse till sin nya kunskap, så kan man ingalunda derföre förneka det originela i hans upptäckt. Det står fast, att han är den förste som visat vägen, hvilken blodet tager från den högra till den venstra hjertkammaren. Härmed öppnade han dörren för alla efterföljande upptäckter om blodets omlopp och blef HARVEYS vigtigaste föregångare. I det sista arbete, som ROBERT WILLIS[1]) skänkte den medicinskt historiska literaturen och som med så stor sympati mottogs af den lärda verlden, säger också denne om SERVET: »He does in fact stand alone as a reasoner among the anatomists and physiologists of the Renaissance; and it is impossible to say with what amount of independent thought, of pregnant suggestion and new truth he might have enriched the world had he not been cut off in the flower of his age».

1) A. st. s. 82.

II.

Bland den italienska renässansens inom vetenskapen framstående män gifves det en personlighet, till sitt skaplynne helt olika den mångfrestande, spekulativt anlagde och teologiskt grubblande SERVET, som med berättigade anspråk på vår uppmärksamhet också träder oss till mötes särskildt under studiet af blodomloppets upptäckt. Denne man är den berömde anatomen MATTEO REALDO COLOMBO, bland nyare tidens författare den ende, hvilkens lära om det lilla kretsloppet HARVEY i sitt arbete om hjertats och blodets rörelse med erkännande anför.

Liksom om SERVETS lefnad så hafva äfven om COLOMBOS mycken okunnighet ända till de senare åren varit rådande och många falska uppgifter antagna såsom sanna. Den, som äfven i afseende på COLOMBOS lif lemnat de tillförlitligaste upplysningarne, är H. TOLLIN[1]), som, utgående från den åsigten, att de bästa vittnesbörden om

---

1) MATTEO REALDO COLOMBO. Ein Beitrag zu seinem Leben aus seinen L. XV. de re anatomica i Pflügers Archiv f. d. gesammte Physiologie. B. XXII, s. 262.

en länge sedan afliden persons lefnad äro att hemta från hans egna skriftliga arbeten, utdragit ur COLOMBOS enda efterlemnade verk, *Libri XV de re anatomica*, och sammanfört alla de ställen, som omnämna hans personliga erfarenheter.

På titelbladet af det nyssnämda arbetet bär COLOMBO binamnet *cremonensis*, hvilket efter den tidens bruk bevisar, att han var född antingen i sjelfva staden Cremona eller ock på den landsbygd, som närmast omgaf denna stad, och det senare anser TOLLIN på grund af vissa uttryck i hans arbete vara det sannolikaste. Hans födelseår är deremot fortfarande osäkert. Endast af den anledningen, att COLOMBO på ett ställe i sitt arbete särskildt framhåller sin egen skallighet, har man, liksom om detta kroppslyte endast skulle tillhöra ålderdomen, dragit den slutsatsen, att han vid detta arbetes utgifvande (1559) redan varit en gubbe; och icke sällan ser man 1494 eller 1495 uppgifvas såsom hans födelseår. Om detta vet man dock endast, och det på grund af vissa yttranden i hans arbete, att det väl kan förläggas före, men icke efter 1516. Sedan han lefvat i sin fädernestad till 1535, tillbragte han dels i Venedig, dels i Padua sju år i lära hos den skicklige öfverkirurgen GIOVANNI ANTONIO PLATO, kallad LONIGO, af hvilken han med tacksamhet erkänner sig hafva mottagit de första väckelserna såväl till sina medicinska studier i allmänhet, som särskildt till alla sina anatomiska undersökningar. Han blef nu äfven, såsom man vet af VESALII egen berättelse, dennes flitige lärjunge. Men hvar och en, som på den tiden ville vid ett universitet inskrifvas såsom studiosus medicinæ, måste förut studera fysik inom den filosofiska fakulteten och blifva ar-

tium liberalium magister enligt den gamla regeln: »ubi desivit physicus, ibi incipit medicus»[1]), och COLOMBO blef också i Padua, såsom han sjelf kallar det, sophistices magister. VESALIUS var dock anatomisk lärare i Padua endast från 1537 till 1542, och COLOMBO måste således haft en dubbel anställning, måste på samma tid varit i lära hos LONIGO och lärjunge hos VESALIUS. Nu var visserligen hvarje anatom den tiden själf demonstrator, men hade under sig en prosektor, som tillika var kirurg; och finge man antaga, att öfverkirurgen LONIGO var VESALII prosektor, under det COLOMBO var denne behjälplig, så blefve förhållandet tämligen klart. En vigtig sak i COLOMBOS lefnadshistoria är att med säkerhet bestämma tiden, när han tillträdde den anatomiska professorsstolen i Padua. Vanligen antager man, att detta skedde 1546. Själf säger han dock, att hela skolan i Padua ansåg honom värdig träda i VESALII ställe, när denne en längre tid qvarhölls i Tyskland för att efterse tryckningen af sitt stora arbete: *De humani corporis fabrica,* och att han då började sin verksamhet såsom offentlig professor i Padua (cum primum Patavii anatomicam administrationem publice profiteri cæpi)[2]). Men TOLLIN visar, att det bref af VESALIUS, hvari denne underrättar sin boktryckare i Basel om sin förestående ankomst (non ita multo post) för tryckningen af hans, med så många konstnärliga bilder sirade och 1543 fullbordade, berömda arbete, är dagtecknadt i Augusti 1542. Härigenom är det således afgjordt, att

1) Se TOLLIN: Anleitung zum Studium d. Medicin aus den Jahren 1533 und 1340 i Virchows Archiv B. 80, s. 50.

2) De re anatomica s. 112. Den upplaga, jag begagnat, är tryckt Francofurdi 1590.

COLOMBO redan 1542, sannolikt på hösten, kallades till lärare i anatomi i Padua. Efter 1545 finner man honom anstäld såsom anatomie professor i Pisa, och ej många år derefter, sannolikt 1549, kallades han af påfven PAUL d. IV, bekant såsom en af den katolska reaktionens ifrigaste förkämpar, till samma anställning i Rom. Han afled här enligt det vanliga antagandet 1559 (men enligt en annan uppgift först 1577), kort efter det han fullbordat sitt berömda anatomiska verk, som han tillegnat just samme PAUL d. IV af familjen Caraffa, hvilken påfve afled redan d. 18 Aug. 1559.

COLOMBO var onekligen en helt annan personlighet än SERVET och synes mer än denne af naturen hafva blifvit danad till naturforskare. Han blandar sig icke i tidens stora religiösa rörelser och teologiska spörsmål, men hängifver sig med lif och lust åt de naturvetenskapliga arbeten och undersökningar, som i så hög grad utmärkte den italienska renässansen i jämförelse med den föregående tidens intellektuella dvala. Tidigt vände han sin håg till anatomien, och i denna vetenskap, som då föddes på nytt i Italien, förvärfvade han ett särdeles framstående rum. Berömd för sin rena hänförelse för naturen, aktad för sin uppriktiga fromhet, som i menniskokroppens underbara byggnad öfverallt såg den store skaparens spår, samt beundrad för sin frihet från hämmande auktoritetstro, sin noggrannhet i undersökningen och klarhet i framställningen, blef han icke blott en värdig lärjunge åt sin store lärare, utan äfven dennes efterträdare på den berömda anatomiska professorsstolen i Padua. Såsom bevis på hans anatomiska ifver plägar anföras, att han årligen gjorde sektion på fjorton menniskolik, och han prisas äfven för

det höga värde, han förstod att sätta på den unga naturvetenskapens experimentella metod. Såsom vivisektor var han så betydande, att franske författare i våra dagar velat gifva honom hedersnamnet »det sextonde seklets CLAUDE BERNARD». Han var den förste, som till vivisektion i stället för svin använde hundar, men CHÉREAUS påstående, att COLOMBO särskildt om denna sak skref en hel bok, är oriktigt, ty den förmenta boken utgöres endast af den fjortonde afdelningen i *De re anatomica* och innehåller der elfva små oktavsidor. Om en af honom gjord vivisektion säger COLOMBO, att man af denna kunde angående pulsens olika beskaffenhet genom inspektion af hjertats rörelse på en enda timme lära sig mer, än på tre hela månader genom läsning af GALENI skrifter. Det torde i sammanhang härmed förtjäna nämnas, det vivisektionerna, hvilka i våra dagar så förkättras, att man äflas att mot dem stifta särskilda föreningar — och snart torde man vilja göra det samma mot anatomiska studier på menniskolik —, på den tiden bevistades och följdes, såsom COLOMBO sjelf i nyssnämnda kapitel af sitt arbete berättar, med intresse och vetgirighet af en mängd genom bildning och samhällställning framstående personer, bland hvilka kunna anföras ärkebiskopen ORSINI, Ranuzio FARNESE, då prior i Venedig, sedermera kardinal, biskopen Allusius ARDINGHELLI, priorn i Rom Bernardo SALVATI m. fl.

Men COLOMBO var också en stolt man, och det är bekant, att hans egenkärlek mången gång sökte göra sig gällande äfven gent emot hans store lärare VESALIUS. Han klandrar dennes »otroliga begär att söka efter nya saker och att vinna folkgunst». Men sjelf är han ingalunda fri från fåfänga och begär efter bifall hos den ny-

hetslystna hopen. Sjelf tyckes han icke sällan anse sig vara den man, som gjort början med allt stort inom anatomien, och ofta när han tror sig hafva upptäckt något nytt, framträder hans sjelfkänsla med de orden: »ingen anatom nämner detta i sina skrifter», »det finnes ingen, som sagt detta före mig», »jag är den förste, som märkt detta» o. s. v. Likväl måste man medgifva, att i allmänhet är hans kärlek till sanningen omisskännelig; och äfven om han enligt den skolastiska metodens traditioner till förklaringsgrund för anatomiska förhållanden merendels nöjer sig med blott ändamålsorsaker, der han borde ha uppsökt causæ efficientes, så kommer det alltid att räknas honom till ära, att han ett halft århundrade före BACO och HARVEY fastställt den riktiga grundsatsen att i anatomi och fysiologi endast anse det för bevisadt och säkert, som grundar sig på de egna sinnenas vittnesbörd.

På grund af den stora betydelsen i historien om blodomloppets upptäckt, som flere forskare i medicinens historia velat i våra dagar tilldela COLOMBO, skulle man kunna förmoda, att denne haft läran om blodet och kärlsystemet till sitt särskilda arbetsfält. Så är dock ingalunda förhållandet. I sitt anatomiska verk egnar han särskilda afdelningar åt beskrifningen af benen, brosken, ligamenten. musklerna, hjernan med nerverna, körtlarne, inelfvorna m. m. Men bland dessa femton särskilda afdelningar eller böcker finnes ingen särskild sådan om blodet eller dess rörelse, ehuruväl den sjette boken handlar om lefvern och venerna samt den sjunde om hjertat och artererna. Det är i den sistnämnda boken, som han lemnar den berömda framställningen om lungkretsloppet, men denna bok är i jämförelse med de öfriga till omfånget

obetydlig. Hon är t. ex. blott hälften så stor som boken om hjernan och nerverna eller som den om inelfvorna. Hon utgör ej mer än en fjärdedel af den om musklerna och endast en sjundedel af den om benen, hvilka man efter en dylik beräkning snarare än blodet och dess rörelse kunde tro hafva varit föremål för hans speciella studium.

Trogen den gamla Galeniska åsigten om tvenne skilda kärlsystem, beskrifver han först lefvern och venerna (lib. VI). Lefvern anser han naturligtvis vara af allra största vigt. Han är liksom underlifvets konung, till sin uppkomst den förste af alla kroppens organer (veluti in abdomine rex; primum est membrum, qvod in nobis gignatur) och består af stelnad blod, genomdragen af en mängd vener och några arterer. I öfverensstämmelse med den gamla grekiska fysiologien uppfattas lefvern såsom begärets och blodberedningens säte (in hoc concupiscibilis virtus residet, membrumque est sanguificationi dicatum), han är hufvudet, källan, ursprunget och roten till alla kroppens vener. Bland venerna beskrifver COLOMBO först utbredningen af portådern. Från den skåliga delen af lefvern samlas hennes rötter till en gemensam tjock stam. Denna delar sig sedan i flere grenar, som gå till magsäcken, mjälten, tarmarne och nätet. Portåderns och hennes grenars fysiologiska uppgift är tvåfaldig. Hon för chylus till lefvern och sprider denne i lefverns substans, hvilken deraf genom kokning bereder blod, och härvid uppstå såsom tvenne exkrementer den gula gallan, hvilken upptages af gallblåsan, och den svarta (melancholicus succus), som genom en gren af portådern föres till mjälten för att nära detta organ. Men utom denna hafva portådern och hennes grenar den icke

mindre vigtiga uppgiften att förse tarmkäxet, magsäcken, tarmarne och nätet med närande blod (ut sanguinem scilicet deferent, qui mesenterio, ventriculo, intestinis omentoque alendis esset). Den vätska, som portådern innesluter, måste således COLOMBO hafva tänkt sig flyta i dubbel riktning, så att hon i detta kärl, liksom blodet enligt den äldre fysiologiens åsigt i vena cava och alla dess grenar, rört sig fram och tillbaka. Ehuru mer rörande digestionen än cirkulationen torde dock för dess egendomlighets skull här kunna anföras COLOMBOS sätt att förklara personers olika matlust eller olika förmåga att svälta. Från mjältvenen, säger han, utgår en annan ven, som hos somliga personer är obetydlig, hos andra större, uppstiger till den öfre magmunnen och slutar der (hæc superius ventriculi orificium versus scandit atque hic finem habet). Denna åders function är att föra en sur, i mjälten alstrad vätska till magen för att framkalla hungerskänslan, så att menniskan icke må förglömma att äta. Derföre hafva också de personer, hos hvilka denna ven är liten, lättare att fasta, än de, hos hvilka den är större [1]).

Härefter öfvergår COLOMBO till en beskrifning af den stora vena cava. Denna uppkommer af många och stora rötter i lefvern, hvilka bilda en väldig venstam och denna sträcker sig sedan med sina grenar såväl uppåt till hufvudet, som nedåt till fötterna och är alla öfriga veners moder (est enim aliarum omnium nostri corporis venarum

1) Usus ejus est, ut humorem acidum suscipiat, qui in liene gignitur, dum nutritur, atque huc demandatur, ut in nobis famem excitet, quo cibum capiamus, cujus multis sæpe magnisque negotiis præpediti oblivisceremur. Quocirca quibus vena hæc exigua est, hi facilius inediam ferunt, quibus vero major, minus ferunt. *De re anat.* sid. 301.

mater). Hennes fysiologiska betydelse är att med sina grenar sprida det i lefvern beredda blodet till alla kroppens delar för att nutriera dem, ty sådan är venernas uppgift (hanc esse venarum utilitatem, ut ad omnes corporis partes sanguinem pro nutrimento deferant). Då vena cava uppstiger mot hufvudet och genomborrar mellangärdet, sänder hon två grenar till detta, möter högra hjertörat, vidgar sig, förenar sig med detta och omfattar mynningen af den högra hjertkammaren (vena cava immediate fere dextræ cordis auriculæ occurrens panditur, cum hac connectitur dextri cordis ventriculi orificium superficietenus undique complexa), men här afgifver hon äfven en ven, som grenar sig och liksom en krans omsluter hjertat och derföre kallas kransvenen. För dem, hvilka i likhet med GALENUS och de äldre grekiske anatomerna ansågo lefvern såsom blodberedningens centrum och blodådrornas utgångspunkt, fanns det endast en vena cava, hvilken utbredde sig dels nedåt till fötterna, dels uppåt till hufvudet. När denna stora ven, utgående från lefvern, hade genomborrat mellangärdet, så fortsatte den sig visserligen direkte i den ven, vi nu kalla vena cava superior, men bildade här tillika en ampullär utvidgning, som omslöt mynningen af högra hjertkammaren, ett divertikel, som sålunda hade sin plats på längden af venens förlopp uppåt, på det att derigenom blod skulle kunna komma till högra hjertkammaren och därifrån kunna föras till lungorna för dessas nutrition. COLOMBO står tydligen ännu qvar på denna äldre uppfattning och anser, liksom GALENUS[1]) merendels

1) GALENUS kallar visserligen stundom högra hjertförmaket en membranös förlängning af hjertat, men anser det dock icke såsom en konstituerande del af hjertat, utan såsom en apofys, medelst hvilken

gjorde, det högra hjertförmaket ej tillhöra hjertat, utan vara en utvidgning af vena cava, på samma sätt som man (GALENUS, SERVET m. fl.) uppfattade det venstra hjertförmaket såsom den egentliga stammen till arteria venalis, om hvilken redan GALENUS mycket väl visste, att den sedan delade sig i fyra, till lungorna gående grenar, de nu s. k. lungvenerna.

Efter framställningen af lefvern och venerna följer hos COLOMBO beskrifningen på hjertat och artererna (lib. VII). Hvad lefvern är för venerna, det är hjertat för artererna, »arteriarum omnium radix, fons et origo». »Ehuru den gudomlige HIPPOKRATES», skrifver COLOMBO, »icke rodnar, när han i sin bok om hjertat säger, att detta organ är en muskel, så får man likvisst på intet vilkor räkna hjertat till musklerna». Det omgifves fullständigt af kransvenen för att af dennas blod nutrieras, men denna ven åtföljes af kransarteren, på det att hjertats substans må upplifvas af den sålunda tillförda vitala värmen, i följd hvaraf någon, tillägger COLOMBO, på goda grunder dragit den slutsatsen, att spiritus vitalis alstras icke i hjertat utan i lungorna. Hjertat har äfven enligt denne anatom blott tvenne kaviteter, som kallas högra och venstra hjertkammaren. Den förra, som är mycket större än den senare, innehåller *sanguis naturalis*, under det den venstra innehåller *sanguis vitalis*. Den

---

vena cava fäster sig vid detta organ. Hjertats väsentliga beståndsdelar äro för GALENUS blott de båda kamrarne, hvilka han kallar hjertats substans eller kropp (*τὸ σῶμα τῆς καρδίας*). Högra och venstra atrioventrikularmynningarne uppfattade han såsom de mynningar, genom hvilka vena cava och arteria venalis (lungvenerna) mynnade i hjertat. Jmfr GALENUS: *De usu partium* L. VI, kap. IV, XI och XV samt *De anatomicis administrationibus* L. VII, kap. IX,

högra kammarens vägg är temligen tunn, men den venstras är tjock, och denna olikhet förefinnes dels för jämvigtens skull, dels på det att det vitala blodet, som är mycket tunnt, icke må svettas igenom hjertväggen (ne sanguis vitalis, qui tenuissimus est, extra resudaret). Mellan hjertkamrarne finnes en skiljevägg, och nästan alla tro, att blodet genom denna passerar från högra till venstra kammaren. Men de fara mycket vilse; ty blodet föres genom vena arteriosa till lungan, der det förtunnas. Sedan föres det, blandadt med luft (cum aëre unà), genom arteria venalis till venstra hjertkammaren, och härefter tillägger han de ofta anförda orden: hvilket hittills ingen iakttagit eller skriftligen anmärkt (quod nemo hactenus aut animadvertit aut scriptum reliquit). — De båda hjertöronen, som de äldre anatomerna icke blott gifvit detta namn på grund af deras likhet med de yttre öronen hos däggdjuren, utan äfven begåfvat med hörselsinne, anser COLOMBO ingalunda ega något sådant, men de äro dock enligt honom af stor nytta, emedan de skydda vena cava och arteria venalis från att brista, när dessa stundom för starkt fyllas af blod. Han beskrifver vidare, huru de stora kärlen äro fästade vid hjertat och varnar för den uppfattningen, att vena cava skulle utgå från hjertat och icke från lefvern. Lungarterens funktion är att föra blod till lungorna för deras nutrition och på det blodet der må undergå en förändring för hjertats skull, liksom det är lungvenens uppgift att föra blod, som af lungorna blandats med luft, till venstra hjertkammaren. Att denna COLOMBOS kunskap äfven stödde sig på egen sjelfförvärfvad erfarenhet, kan svårligen betviflas, då man förnimmer den öfvertygelsens

värme, hvarmed han utbrister: »Quod tam verum est, quam quod verissimum; *nam non modo si cadavera inspicis, sed si viva etiam animalia*, hanc arteriam in omnibus sanguine refertam invenies, quod nullo pacto eveniret, si ob aërem dumtaxat et vapores constructa foret». Derefter far han häftigt ut mot de anatomer, som svära på GALENI böcker liksom på ett evangelium, hvilket dock icke hindrar honom att strax förut hafva biträdt den från GALENUS härstammande villfarelsen, att hjertat först efter fostrets födelse börjar sin egen funktion, i följd hvaraf först då en kommunikation eger rum mellan vena cava och venstra hjertkammaren. »Men när hjertat utvidgas», fortsätter COLOMBO, »så upptager det (suscipit) blod från vena cava till högra kammaren, liksom äfven från lungvenen preparerad blod jämte luft (sanguinem paratum, ut diximus, unà cum aëre) till den venstra kammaren, och derföre nedfällas valvlerna och gifva vika för inströmningen. Men då hjertat sammandrager sig, så tillslutas valvlerna, på det ingenting må återvända samma väg det kommit. Samtidigt öppnas valvlerna i aorta och lungarteren och lemna dels öppning för det med spiritus blandade blodet att utträda (aditumque præbent spirituoso sanguini exeunti) och utgjutas i hela kroppen och dels väg för det naturliga blodet att föras till lungorna (sanguinique naturali ad pulmones delato)».

Huru i nu lemnade meddelanden från COLOMBOS anatomiska beskrifningar och fysiologiska påståenden angående hjertat och blodkärlen falskt och sant äro blandade om hvarandra, är för en läsare i våra dagar icke så svårt att inse. Svårare är det att afgöra, huru mycket af de fysiologiska sanningar, han framställer, verkligen är resultat en-

dast af hans egen sjelfständiga forskning och huru mycket han hemtat från föregående anatomer, särskildt från den rika grufva, som finnes i GALENI skrifter. För att med säkerhet afgöra detta, fordras en noggrannare och vida mer omfattande, särskildt på detta spörsmål riktad granskning af den store läkarens från Pergamus många och vidlyftiga arbeten, än jag kunnat verkställa. Här bör dock icke lemnas oanmärkt, att COLOMBO redan vet, hvad HARVEY sedermera faststälde, att hjertat och artererna i omvänd ordning utvidga och sammandraga sig samt att hjertat höjer och vidgar sig under diastole. En anmärkning mot hans beskrifning af hjertats verksamhet framställer sig nästan sjelfmant, nämligen den: hur kan COLOMBO tala om hjertats kontraktion, då han så bestämdt förnekar det all muskulär struktur? Diastole hos hjertat är för honom, liksom för de grekiska fysiologerna, den egentligen aktiva delen af hjertats rörelse, och utan tvifvel anses äfven den ha sin grund i spiritus vitalis, liksom äfven arterernas pulskraft ansågs bero på denna och således ingalunda troddes hafva sin orsak i hjertats slag. Men bland de vigtiga fysiologiska sanningar, som innehållas i COLOMBOS arbete, är den korta, men koncisa och tydliga framställningen af blodets lopp från högra hjertkammaren genom lungorna till den venstra utan tvifvel den mest framstående och bemärkta. Det bör icke förnekas, att COLOMBO med mera bestämdhet än SERVET framhåller den sanningen, att hjertkamrarnes skiljevägg är ogenomtränglig, samt att han i hela sin framställning af lungkretsloppet visar en större tillförsigt, än den sistnämnde, och denna hans större säkerhet eger sin grund dels i hans egna sinnens vittnesbörd vid de vivisektioner, han

sjelf verkstält, dels möjligen äfven i hans föregångares vägrödjande arbete. COLOMBO har äfven det företrädet, att han, som skref ett vidlyftigt arbete med endast anatomiskt och fysiologiskt innehåll, kunde för sin framställning af lungkretsloppet lägga en mycket fullständigare anatomisk grund än SERVET, som väl skref en farmakologisk, men aldrig någon särskildt anatomisk afhandling. Båda säga de visserligen, att den venstra hjertkammaren drifver det med spiritus vitalis bemängda blodet ut genom aorta till alla kroppens arterer, men ingen af dem talar om dess återkomst till hjertat eller har någon egentlig föreställning om det stora kretsloppet. I likhet med TOLLIN[1]) tror jag således, att COLOMBOS egentliga vetenskapliga förtjänst angående läran om blodomloppet består deri, att han framstält blodets lopp genom lungorna i ett fullare anatomiskt sammanhang än SERVET och bekräftat det genom egna vivisektioner.

Men att tilldela honom blott denna förtjänst rörande blodomloppets upptäckt, det skulle enligt de flesta italienska och åtskilliga franska författare, såsom SALVATORE DE RENZI[2]), CERADINI[3]), CHÉREAU[4]), DASTRE[5]), TURNÉR[6]), hvilka tagit till orda i denna fråga, ingalunda vara att skipa historisk rättvisa åt COLOMBOS minne, ty enligt deras åsigt är just han och icke SERVET det lilla kretsloppets upptäckare, och se här hufvudsumman af deras skäl.

1) Virchows Archiv Bd. 91. s. 66.

2) Storia della medicina italiana. Napoli 1845—48.

3) Qualche appunto storico-critico intorno alla scoperta della circolazione del sangue, Genova 1875.

4) anf. st.

5) anf. st.

6) Progrès médical. Paris 1879, sid. 631.

Det är icke troligt, har man sagt, att en person med sådant skaplynne som SERVET, så hängifven åt spekulation, så anstucken af skolasticism, skulle helt likgiltigt och endast i förbigående, ja liksom för ro skull omtala en upptäckt, som han sjelf gjort, då denna upptäckt måste hafva varit resultat såväl af mödosamma iakttagelser som af ett empiriskt snilles sinnrika experimenter. Men SERVET framställer denna upptäckt ingalunda utan sammanhang med med det föregående, utan i närmaste förening med det sätt, hvarpå han ansåg spiritus vitalis bildas. Han fäste sig i allmänhet strängt, säger FLOURENS[1]), vid den bokstafliga ordalydelsen i den Hel. Skrift, och han gjorde så äfven då. Skriften säger, att själen är i blodet, att själen är sjelfva blodet: anima est in sanguine; anima ipsa est sanguis. Emedan själen är i blodet, så anser han, att man, för att få veta, huru själen alstras, skall se efter, huru blodet alstras. Men för att taga reda på, huru blodet alstras, bör man taga reda på, huru det rörer sig. Och det är sålunda som SERVET från kristendomens återställelse föres till själens daning och från själens till blodets daning samt från denna till lungkretsloppet. Men af samma blod, hvaraf själen alstras, alstras också spiritus, och SERVET förklarar efter hvarandra alstringen af blodet, af spiritus och af själen, och häraf uppkommer en filosofi till hälften teologisk, till hälften fysiologisk och helt visst ganska egendomlig, som han sjelf kallar gudomig. Man har äfven framhållit, hvilken sinnets djuphet och uthållighet undersökningarne om det lilla kretsloppet måste hafva fordrat, under det SERVETS häftiga och oroliga själ

1) Anf. st. sid. 156.

ständigt sysselsatte sig med än det ena, än det andra och sålunda förlorade i djup hvad den möjligen vann i omfattning. Men med tanken på allt det bristfälliga i vår kännedom om den olycklige SERVETS lefnad och personlighet synas dylika allmänna, s. k. psykologiska skäl vara temligen på fri hand konstruerade.

Vidare har man anmärkt, att denna vigtiga upptäckt, som sedan blef en källa till så många andra, gör SERVET icke med ett ord anspråk på att sjelf hafva gjort. Han blott framställer den såsom ett faktum utàn att nämna dess upptäckare och omtalar hela saken under ett för öfrigt fullt galeniskt resonemang om uppkomsten af spiritus vitalis och i sammanhang med teologiska betraktelser, som icke ha med blodomloppet att göra. COLOMBO åter framställer förhållandet i ett kapitel, särskildt egnadt åt hjertat och artererna, och således i sitt fulla anatomiska sammanhang. Att det senare utgör COLOMBOS företräde har redan förut medgifvits; men för öfrigt tyckes den nu anförda anmärkningen delvis vara beräknad att öfvertyga dem, som icke ega tillgång till SERVETS bok; ty denne fogar, såsom redan förut (sid. 25) af mig framhållits, till sin faktiska framställning af det lilla kretsloppet äfven icke ovigtiga grunder till denna sin upptäckt. Och om COLOMBO säger, att han är den, som först upptäckt blodets lopp genom lungorna till venstra hjertkammaren, och om SERVET icke säger, att han sjelf gjort denna upptäckt, så är det likvisst icke logiskt att häraf draga denna slutsats: således är COLOMBO den förste upptäckaren af lungkretsloppet eller således har icke SERVET gjort denna upptäckt: ty för att bedöma, huru mycken sanning ligger i denna COLOMBOS egen försäkran om sig sjelf, fordras

äfven kännedom om hans karakter. Härvid kan erinras derom, att VESALIUS säger COLOMBO vara en plump och ohyfsad renomist, hvilket icke heller motsäges af stortaligheten i hans eget arbete, under det att SERVET i sina skrifter ingenstädes framhåller sitt eget jag, utan visar sig såsom både blygsam och snillrik.

Man har äfven framhållit såsom egendomligt, att under de lärdà strider, hvilka sedermera under ett halft århundrade fördes angående beskaffenheten af hjertkamrarnes mellanvägg och blodets passage från högra till venstra kammaren, ingen italienare eller tysk, ingen engelsman eller fransman, ingen lutheran eller katolik talar om SERVET såsom anatom, under det COLOMBOS namn så ofta nämnes i sammanhang med framställningen af det lilla kretsloppet. Det kunde ju icke gerna vara antagligt, har man sagt, att alla dessa lärde män, af hvilka somliga togo parti för andra mot läran om det lilla kretsloppet, skulle liksom ingått en hemlig öfverenskommelse att tiga ihjäl den olycklige SERVET, hvars namn först efter ett och ett halft århundrade (1697) af den lärde kritikern och filologen WILLIAM WOTTON ur glömskans djup drages fram i de anatomiska och fysiologiska upptäckternas historia[1]. Men hvad som

1) Då WOTTON synes vara den förste, som uttryckligen nämner SERVET såsom det lilla kretsloppets upptäckare, så meddelar jag här hans ord: »The first step that was made towards it (the Discovery of the Circulation of the Blood), was, the finding that the whole mass of the Blood passes thorough the Lungs, by the Pulmonary Artery and Vein. The first that I could ever find, who had a distinct Idea of this matter, was MICHAEL SERVETUS, a Spanish Physician, who was burnt for Arianism, at Geneva, near CXL Years ago. Well had it been for the Church of Christ, if he had wholly confined himself to his own Profession. His Sagacity in this Particular, before so much in the dark, gives us great Reason to believe, that the World might

härvid först förtjänar att anmärkas, det är, att redan en med SERVET samtida läkare, PETRUS MONAVIUS, säger, att det var en spanjor, som först påvisade ogenomtränglig-heten hos hjertats skiljevägg, och denne spanjor kan icke gerna vara någon annan än just MICHAEL SERVET[1]). Vidare kan här framhållas, att just CERADINI[2]), som förnekar SERVET all betydelse i afseende på blodomloppets upptäckt, anför ett yttrande, som är skrifvet från Padua i April 1726

---

then have had just Cause to have blessed his memory. In a Book of his, entituled, *Christianismi Restitutio*, printed in Year MDLIII, he clearly asserts, that the Blood passes through the Lungs, from the Left to the Right Ventricle of the Heart; and not thorough the Partition which divides the two Ventricles, as was at that Time commonly believed. How he introduces it, or in which of the six Discourses, in to which SERVETUS divides his Book, it is to be found, I know not, having never seen the Book me self. *(Reflections upon Ancient and Modern Learning*, Third Ed., London MDCCV sid. 215). — Det berömda stället ur *Restitutio* hade blifvit WOTTON meddeladt af en lärd och framstående kirurg i London, mr. Charles Bernard.

1) Det heter nämligen i fortsättningen af MONAVII redan sid. 17 anförda bref: »Ac memini, cum ante biennium PIGAFETTA Italus, et ipse olim FALLOPII discipulus, Heydelbergæ dissectioni incumberet, manifeste negasse illum, fieri posse, ut per tam densum diaphragma (septum ventriculorum) aliquid sanguinis deferri ex uno thalamo in alterum posset .... Se, dum certius aliquid ipse experiatur, *Hispano cuidam sectionis perito*, cujus nunc nomen non occurrit, assentiri malle, a quo illud proditum sit, per longissimas ambages et circuitus sanguinem, in dextro cordis ventriculo præparatum, in sinistrum per pulmones duci, ut quidem ego conjicio, venæ arterialis ramorum ope et ministerio». — Nu äro endast tvenne spanska anatomer från denna tid mer allmänt kända, nämligen MICHAEL SERVET och JOHANNES VALVERDE. Men om den senares arbete säger HALLER (Bibliotheca anatomica B. I, s. 215): »Ipsum opus pene totum ex Vesalio transcriptum est». Han kunde icke heller anses vara »sectionis peritus», eftersom CARCANUS och VESALIUS (HALLER anf. st.) intyga: Ipse Johannes corpora humana non incidit (se äfven PREYERS anmärkning till TOLLIN: Die Entd. d. Blutkr. sid. 54).

2) Anf. st. s. 107, 108.

af den store MORGAGNI till en vän och som lyder så: — — »Verum ut intelligas, me non de hujus aut illius academiæ laudibus, sed de vero in medicinæ et anatomes historia laborare, sic habeto: non COLUMBUM, quem quidem virum in serie illa incomparabili repono summorum anatomicorum, qui Patavii docuerunt; non COLUMBUM, inquam, sed nihil ad te aut ad me attinentem» — minnet af SERVET, anmärker härvid CERADINI, var således ännu efter mer än hundra års förlopp afskyvärdt för den heliga inqvisitionen — imo ab utroque nostrum ob insana commenta damnandum, quæ in religionem invehere conatus est, Hispanum medicum MICHAELEM SERVETUM sex et viginti annis[1]) ante COLUMBUM minorem illum circuitum sanguinis diserte tradidisse: quod ex ejus verbis liquet per Cl. SIEVERTUM (Dissert. de morbis etc. N. 61) aliosque ante hos annos duodecim evulgatis, ab ipso autem SERVETO editis A. 1553».

Men för öfrigt torde det nog vara sant, att SERVETS namn icke nämnes inom den med honom samtida eller honom närmast efterföljande anatomiska litteraturen. Månne dock denna glömska af SERVET verkligen haft, såsom man påstått, sin grund i sällsyntheten af de återstående exemplaren af hans fördömda och uppbrända arbete? Nej, denna bok blef icke, såsom FLOURENS påstår, lika hastigt uppbränd, som den blef tryckt. Med undantag af det tryckta

1) TOLLIN, som äfven anför detta MORGAGNIS yttrande, säger, att denne icke haft första upplagan af COLOMBOS arbete, utan den vida vanligare upplagan af 1572 framför sig och att om man från detta år går 26 år tillbaka, så kommer man till 1546 eller just det år, som man genom CALVINS bref vet vara det, då SERVET skickat honom sin *Restitutio* i manuskript.

exemplar, som samtidigt med SERVET sjelf förtärdes af lågorna i Genève, uppbrändes dels i Vienne, dels på andra ställen, dels ett halft år, dels först elfva månader efter tryckningens fullbordan de exemplar, som skickats till Genève och Lyon och hvilka man der kommit öfver. Den framstående kyrkohistorikern V. MOSHEIM[1]) har bestämdt visat, att andra exemplar förut sändts till påskmessan i Frankfurt a. M., och det är mer än sannolikt, att genom SERVETS många internationella litterära förbindelser exemplar af denna bok skickats äfven åt andra håll, särskildt till Venedig och och Padua, der SERVETS religiösa läror hade så många anhängare. TOLLIN gör ock den anmärkningen, att nästan alla, som efter SERVET och ända till HARVEY yttra sig om blodomloppet, äro italienare och stå i någon förbindelse med Padua, såsom COLOMBO, CESALPINO, RUINI, RIUDO, SARPI, FABRIZIO d'ACQUAPENDENTE. Således *kunde* COLOMBO före 1559 mycket väl hafva läst och begagnat SERVETS bok. Om det långvariga förtigandet inom den vetenskapliga litteraturen af SERVETS namn således icke berodde på okunnighet om hans arbete, så kan det deremot hafva sin tillräckliga förklaringsgrund deri, att ingen vare sig inom den protestantiska eller katolska verlden ännu vågade offentligen åberopa sig på någon nyhet, som innehölls i dennes *Restitutio christianismi.* För en sådan uppfattning talar icke blott konfiskeringen och uppbränningen af RICHARD MEADS förut redan nämnda eftertryck af denna bok, hvilka ännu 1723 kunde ega rum i London, utan äfven andra yttranden inom den medicinska literaturen. THOMAS BARTHOLIN, den mångkunnige danske anatomen,

1) J. L. v. MOSHEIM: Anderweitiger Versuch einer vollst. u. unparth. Ketzergeschichte. Helmst. 1748. Th. 2, sid. 143 och 262.

känd för sin långvariga strid med OLOF RUDBECK om äran af lymfkärlens upptäckt och om hvilken HALLER[1]) yttrar: »suo ævo non aliud nomen celebrius fuit,» besökte under nio år för anatomiska studier utländska universitet och skref 1642 från Padua, der han en tid var prosektor, till sin forne lärare JOH. WALÆUS i Leyden: »Af VESLING» — denne var BATHOLINS lärare i Padua — »fick jag slutligen hemligheten om blodomloppets upptäckt, en hemlighet, som icke finge uppenbaras för någon, nämligen, att det är en upptäckt af pater PAULUS (SARPI), venetianaren (af hvilken ACQUAPENDENTE fått sin upptäckt om venvalvlerna), såsom han (VESLING) sett det i ett manuskript af samme pater PAULUS, hvilket i Venedig förvaras af pater FULGENTIUS, dennes lärjunge och efterträdare» [2]). — Att den lärde historieskrifvaren, äfven såsom antitrinitarier kände Fra PAOLO SARPI efter all sannolikhet hade sin kunskap om blodomloppet omedelbart från SERVETS *Restitutio christianismi* visste icke TH. BARTHOLIN, men det märkliga i hans underrättelse är, att upptäckaren af blodomloppet icke fick omtalas. »Hvarför fick denna hemlighet icke uppenbaras för någon: *nulli revelandum?* Och hvarföre var det ens en hemlighet? Det var väl icke någon synd att hafva upptäckt blodomloppet och venvalvlerna?» Så frågar FLOURENS, som äfven meddelar BARTHOLINS nyss anförda yttrande, men svaret

1) Bibliotheca anat. B. I, sid. 400.

2) — — — De circulatione Harvejana secretum mihi aperuit VESLINGIUS, nulli revelandum, esse nempe inventum Patris PAULI Veneti (a quo de ostiolis venarum sua habuit AQUAPENDENS), ut ex ipsius autographo vidit, quod Venetiis servat P. FULGENTIUS, illius discipulus et successor — — — — — Scripsi Pat. 30 Okt. 1642. [THOM. BARTH. *Epistolarum medicinalium Centuria I*, epistol. XXVI. Hafniæ 1663].

på dessa frågor, som FLOURENS sjelf icke lemnar, är det, att den som på den tiden visade sig hafva läst SERVETS *Restitutio christianismi* ansågs ännu såväl inom den katolska som protestantiska verlden såsom en förbrytare, hvilken kunde dömas till döden.

Men i striden om företrädesrätten till äran att hafva upptäckt det lilla kretsloppet bör väl årtalet, såsom i andra lärda prioritetsstrider, vara det mest afgörande? Och COLOMBO framställer läran om lungkretsloppet i ett arbete, som utgafs 1559, under det SERVETS bok utkom d. 3 Febr. 1553. I forna dagar och isynnerhet under det sextonde seklet var dock bruket att till tryck genast befordra sina vetenskapliga upptäckter ingalunda så vanligt som nu, utan lärarens åsigter utspriddes ännu på den tiden hufvudsakligen genom hans muntliga undervisning och hans lärjungars anteckningar. Anser man nu SERVET såsom det lilla kretsloppets upptäckare, derföre att hans arbete bär ett tidigare tryckningsårtal än COLOMBOS, så kanhända man öfverför våra dagars sätt att skipa rättvisa i vetenskapliga prioritetsstrider till en tid, på hvilken detta rättskipningssätt icke är tillämpligt. Derföre vill jag härom tillägga några ord.

Till COLOMBOS anatomiska skola lockades från Europas olika länder många vettgiriga lärjungar. Bland desse gjorde sig en spanjor, JUAN VALVERDE DE HAMUSCO, bemärkt, hvilken deltog i COLOMBOS undersökningar och i Rom 1556 utgaf ett anatomiskt arbete: Historia de la composicion del cuerpo humano. Detta arbete, som dock fann en tacksam publik och öfversattes på flere språk, är, såsom redan blifvit antydt, endast af underordnadt värde. Visserligen har man trott, att några yttranden om hudvenerna, de ytliga musklerna och den gravida lifmodern skulle

vara resultat af egna undersökningar, men det allra mesta utgör endast ett kompilatoriskt återgifvande af VESALII eller COLOMBOS upptäckter, hvilket författaren äfven sjelf antyder i sitt arbetes dedikation till kardinal Giovanni da Toledo, hos hvilken han var anstäld såsom lifmedikus. De anatomiska bilderna äro till största delen blott kopior från VESALII stora verk. Den sjette bokens fjortonde kapitel i detta arbete handlar om vena arterialis och arteria venalis, och här förekommer en framställning af kretsloppet genom lungorna på grund af de undersökningar, som författaren verkstält tillsammans med sin lärare COLOMBO. Det heter nämligen här: »Denna vens och arters uppgift är — enligt alla dem som skrifvit före mig —, beträffande lungarteren (vena arterialis), att blott nutriera lungorna, beträffande lungvenen (arteria venalis), att föra luften från lungorna till hjertats venstra ventrikel, enär det syntes dem, att i denna ven icke på något sätt kan finnas blod. Men om de hade gjort försök angående detta förhållande — såsom jag har gjort många gånger tillsammans med REALDO så väl på lefvande som döda djur —, så skulle de hafva funnit, att denna ven icke är mindre full af blod, än hvilken annan ven som helst. Och man kan icke säga, att blodet träder in i denna ven, först sedan menniskan är död, ty när man öppnar ett lefvande djur, utgjuter man vid sektionen (af denna ven) mycket blod, under det att hjertat qvarhåller det blod, som det innehåller. Och om blodet icke (nämligen vid sektionen af lungvenen) från hjertat uttömmes, så är det rimligare att antaga, att det derifrån utträder genom mynningen af den stora arteren (aorta), genom hvilken det vanligen utgår, än att antaga, att det utträder genom någon annan del. Fast-

mera må man öppna hjertat genast, derur tömma allt blodet och sedan ge akt på lungvenen, hvilken man då utan allt tvifvel skall finna full med blod. Då det nu är så, att i lungvenen finnes blod och att detta icke kan från venstra ventrikeln inträda i venen, hvilket framgår af läget af de valvler, som finnas vid denna vens mynning[1]), så tror jag säkert, att blodet från lungarteren utgjuter sig i lungans substans, hvarest det förtunnas och prepareras för att lättare kunna förvandlas till spiritus. Och sedan det blandats med luften, som intränger genom lungrörets grenar, går det tillsammans med denna till lungvenen och sedan till hjertats venstra ventrikel och blandar sig här med det gröfre blod, som från hjertats högra ventrikel går till den venstra, — om nu något litet skulle gå derifrån[2]), emedan jag tills nu icke kunnat se, hvarigenom det skulle kunna passera» [3]).

DASTRE[4]) säger, att upptäckten af det lilla kretsloppet omtalas redan i bokens tillegnan, hvilken CHÉREAU påstår vara skrifven den 13 Sept. 1554. Anser man dessa uppgifter vara riktiga, ehuruväl i den enda upplaga af VALVERDES arbete, som för mig varit tillgänglig, hvarken det lilla kretsloppet finnes omnämdt i bokens tillegnan, ej heller någon särskild dagteckning för dedikationen är angifven, så skulle deraf framgå, att kännedomen om det lilla kretsloppet redan 1554, d. v. s. fem år före tryckningen af CO-

---

1) D. v. s. läget af mitralvalveln; ty ännu räknade anatomerna i likhet med GALENUS det venstra hjertförmaket till lungvenen.

2) »Se punto ve ne passa», hvilket yttrande onekligen erinrar om SERVETS ord: »licet aliquid resudare possit», då denne talar om hjertskiljeväggens oförmåga att släppa blodet igenom sig. Se ofvan sidan 18.

3) Anatomia del corpo humano fol. 131. Den upplaga, jag begagnat, är italiensk och tryckt i Venetia 1608.

4) A. st. s. 655.

LOMBOS arbete och mindre än ett år efter SERVETS död, innehades af den förres lärjungar. Men dessa fakta äro väl inga tillräckliga premisser för den slutsatsen, att COLOMBO kände det lilla kretsloppet före SERVET? Ännu mindre kunna de bevisa sanningen af det påståendet, att det var SERVET, som först lärde känna COLOMBOS upptäckt antingen af honom sjelf eller af de italienska studenter, med hvilka man vet att han förtroligt umgicks i Paris. Deremot framgår det såsom resultat af TOLLINS[1]) undersökningar om COLOMBOS lefnad, att intet finnes i den sistnämdes enda arbete *De re anatomica*, som kan antyda den ringaste beröringspunkt mellan COLOMBOS och SERVETS lefnadslopp. Der den förre lefde eller lärde, der har den senare hvarken lärt eller lefvat. Personligen kan således ingendera af dem hafva lärt något af den andre; och hvad den lösliga förmodan beträffar, att SERVET skulle erhållit sin första kunskap om blodomloppet från italienska studenter i Paris, så har oaktadt alla hittills gjorda försök, så vidt jag vet, intet faktiskt skäl kunnat för ett sådant påstående uppletas. Deremot framgår det af TOLLINS Servet-studier, att *Restitutio christianismi* redan 1546 till stor del låg färdig i manuskript och att SERVET, innan han utgaf denna sin bok från trycket, skickade afskrifter deraf såväl till motståndare, såsom CALVIN och MELANCHTON, som till meningsfränder. En sådan afskrift finnes ännu qvar och bär Cælius Horatius Curios namn såsom egare, hvilken på denna tid var en mycket bekant lärd man i Padua, der COLOMBO då nyss varit professor, och redan denna handskrift innehåller stället om blodomloppet, ehuru den femte

1) Pflügers Archiv f. d. ges. Physiologie B. 22, s. 276.

boken af *Restitutio*, der detta ställe förekommer, är i denna handskrift ställd först[1]).

Om således numera en opartisk pröfning af alla väsentliga historiska sakförhållanden tvingar oss till det antagandet, att SERVET före COLOMBO haft kännedom om blodets lopp från högra hjertkammaren genom lungorna till den venstra, så hafva dock i forna dagar meningarne bland de lärde härom varit delade. Hvad som mer än något annat bidragit dertill, att COLOMBO af så många ansetts såsom det lilla kretsloppets förste upptäckare, är utan tvifvel den omständigheten, att COLOMBO är bland nyare anatomer den ende, hvilkens framställning af det lilla kretsloppet af HARVEY i hans skrift *De motu cordis et sanguinis* omnämnes och berömmes. Af CHÉREAU[2]) anföres den bekante iatromekanikern BAGLIVI såsom ännu en auktoritet för den uppfattningen, att äran af det lilla kretsloppets upptäckt bör tillkomma COLOMBO, med hvilken enligt BAGLIVI endast tvenne andra italienare härom kunna täfla. Detta BAGLIVIS yttrande förekommer dock i en, till en annan italienare ställd skrift, i hvilken författaren i allmänhet panegyriskt framställer deras gemensamma landsmäns utomordentliga förtjenster om vetenskapen och tillika säger, att COLOMBO gjort denna upptäckt för nästan tvåhundra, i stället för på sin höjd ett hundra femtio, år sedan[3]). Vidare har man anfört ALBERT HAL-

1) TOLLIN. Die Franzosen und die Entdeckung des Blutkreislaufs i Virchows Archiv B. 94, s. 106.

2) A. st. s. 41.

3) BAGLIVIS yttrande återfinnes i det, 1704 i Rom dagtecknade företalet till hans lilla skrift: *Canones de medicina solidorum*. Sedan han förut talat om GALILEIS, TORICELLIS, BORELLIS, MALPIGPHIS m. fl:s förtjenster om den fysiska och medicinska vetenskapen, fortsätter han: »Quare cum ea ad mentem revoco, quæ in homine vel aliis corporibus

LER såsom ett ingalunda ovigtigt stöd för COLOMBOS prioritet. Men HALLERS hit hörande yttranden, hvilka förekomma på olika ställen i hans skrifter, äro dels dunkla, dels hvarandra motsägande och gifva således ingen säker föreställning om den lärde mannens verkliga öfvertygelse i denna sak. I *Bibliotheca anatomica*[1]) säger han SERVET vara »acris ingenii vir et anatomes minime imperitus, quem J. GUINTHERUS secundo a Vesalio loco inter eos discipulos numerat, qui sibi adjumento fuerint», och tillägger på samma ställe om honom angående det lilla kretsloppet: »adparet verum vidisse, quod ne GALENUS quidem ignoraverat et quod paulo prius REALDO COLOMBO videtur innotuisse, etsi serius magnum inventum editum est». Här tyckes han således anse, att redan GALENUS kände det lilla kretsloppet, men säger ändock sedermera, att REALDO COLOMBO, som något förr än SERVET fått kunskap härom, senare offentliggjorde den stora *upptäckten.* I tredje boken af sina *Elementa physiologiæ*[2]), der blodomloppet afhandlas, ställer han SERVET och COLOMBO i afseende på denna upptäckt liksom jemngoda bredvid hvarandra, ty sedan han anmärkt, att SERVET i afseende på det stora kretsloppet icke kommit mycket längre än till det som innehålles i GALENI yttran-

comperta sunt, facile in eam adducor sententiam, Italos nempe magna ex parte illa propriis ingenii viribus adinvenisse atque illustrasse. Etemin, ut de uno tantum loquar, sanguinis transitum ex dextro cordis ventriculi in sinistrum per pulmones ducentis pene ab hinc annis primum aperuit REALDUS COLUMBUS, immortalis famæ in Romano Archilycæo anatomicus primusque circulum sanguinis subindicavit; quamquam nonnulli CÆSALPINO, et alii SARPIO id adscribant». *Georgii Baglivi Canones de medicina solidorum.* Lugd. Batavor. 1707. s. 2—3.

1) Biblioth. anat. Lugd. Batav. 1774. T. 1, s. 204.

2) Elementa Physiologiæ corp. hum. Lausanne 1757. T. 1, s. 244.

den, så tillägger han: »minorem circuitum Idem, et pariter COLUMBUS, accurate descripsit». I fjerde boken slutligen af samma arbete, der hjertats rörelse beskrifves, gifver han företrädet åt SERVET med de orden: »Primum MICHAEL SERVETUS Villanovanus, inde REALDUS COLUMBUS, contemplati magnitudinem arteriæ pulmonalis (uti nunc vocatur) nimis pro pulmone alendo amplæ, valvularum etiam naturam edocti, quæ humores in sinistrum ventriculum admittunt, a ventriculo in sinum redituris obstant, fere 80 ante HARVEII ævum annis utique docuerunt, omnino ex dextro ventriculo sanguinem in pulmonem, hinc per venam pulmonalem in sinum sinistrum inque ventriculum ejus nominis venire. Hæc minor Servetiana est sanguinis circulatio, quam plurimi clari viri et seculo XVI et sub principium seculi XVII receperunt». Dessa yttranden af HALLER motsäga således hvarandra, men då han fäller det sist anförda, och sjelf kallar det lilla kretsloppet det *Servetianska*, står han ännu på höjden af sin kraftfulla mannaålder. När han sedermera sjutton år derefter i *Bibliotheca anatomica* nedskrifver de af mig först anförda orden, är kraften bruten, och han beder särskildt den välvillige läsaren ursäkta misstagen »in sene medios inter dolores scribente interque insomnes noctes».

Bland de inom litteratur och vetenskap framstående män åter, hvilka i likhet med de af mig redan förut anförda MORGAGNI och WOTTON i denna sak obetingadt yttrat sig till förmon för SERVET, har man äfven anfört den store filosofen och polyhistorn G. W. LEIBNITZ. TOLLIN[1]) säger, att denne icke blott tillskref MICHAEL SERVET den

1) Die Entd. d. Blutkr. s. 24.

epokgörande upptäckten, utan äfven var öfvertygad derom, att SERVET var den, som gaf HARVEY den första väckelsen till hans forskningar och visade honom rätta vägen [1].

Då således efter allt detta MICHAEL SERVET är den verklige upptäckaren af det lilla kretsloppet, så framställer sig en annan fråga, vida svårare att med full visshet besvara, ifall man skall stödja sitt påstående med objektiva bevis: har COLOMBO också gjort denna upptäckt, väl efter SERVET, men dock sjelfständigt och utan kunskap om dennes meddelande i *Restitutio christianismi?* Må läsaren i denna grannlaga punkt sjelf fälla sitt omdöme. För min del tillåter jag mig följande, hit hörande anmärkningar, under det jag hänvisar till de ofvan gjorda utdragen ur COLOMBOS arbete.

Då COLOMBO säger, att kransarteren utbreder sig i hjertats substans för att med sitt innehåll upplifva denna och dervid tillägger, att någon i följd deraf dragit den slutsatsen, att spiritus vitalis icke alstras i hjertat, utan i lungorna, så är detta yttrande icke utan vigt för historien om blodomloppets upptäckt; ty när COLOMBO nedskref dessa ord, hade ännu ingen utom SERVET framstält denna tanke; liksom det äfven var SERVET, hvilken under renässansen särskildt fästade uppmärksamheten på den likaledes af COLOMBO biträdda åsigten, att hjertat först började sin egen

1) Till stöd för detta påstående anför TOLLIN tvenne skrifter af LEIBNITZ: *Discours de la conformité de la foy avec la raison* och *Litteræ Leibnitzii ad Moshemium.* Den senare har tyvärr icke varit mig tillgänglig, men den förra innehåller angående blodcirkulationens upptäckt endast de orden: »ANDRÉE CESALPIN, médecin (auteur de merite et qui a le plus approché de la circulation du sang après MICHEL SERVET) a été accusé — — —». Jmfr *Die philosophische Schriften* v. G. W. Leibnitz, herausgeg. v. C. J. Gerhardt, Berlin 1885, B. 6, s. 57.

funktion, när barnet tog de första andetagen och erhöll en egen själ, derigenom att spiritus vitalis då först uppstod. Häraf vill det synas, som om COLOMBO vid författandet af denna del af sitt arbete icke saknat kännedom om det fysiologiska innehållet i SERVETS *Restitutio.* Sannolikheten af detta antagande ökas, när man finner honom säga, icke att alla, utan blott *nästan* alla tro (fere omnes existimant), att hjertkamrarnes skiljevägg står öppen för blodets passage från högra till venstra kammaren. Han erkänner således, att någon kände blodets riktiga väg till venstra hjertkammaren. TOLLIN, som förut gjort denna anmärkning, frågar, hvem denne någon kunde vara. Icke kunde det vara COLOMBOS lärjunge VALVERDE, efter som denne endast åberopar sig på COLOMBO sjelf. Icke kunde han mena sin lärare VESALIUS, som i första upplagan (1543) af sitt berömda arbete icke känner något om mellersta hjertväggens ogenomtränglighet, och som i andra upplagan (1555), två år efter SERVETS skriftt, väl omnämner den, men ändock tror, att större delen af blodet svettas genom porerna i septum ventriculorum cordis. Icke heller har någon kunnat påstå, att det varit TAGAULT, decanus för den tidens berömdaste medicinska fakultet, den i Paris, icke heller någon annan af de öfriga, förr omnämnda, SERVETS utmärkte lärare vid detta läroverk. Det återstår således ingen annan än SERVET. Men hvem vågade då förtiden åberopa sig på honom? Måhända syntes det då klokare för den, som dedicerat sitt arbete till påfven PAUL IV, den outtröttlige förföljaren af alla kättare, att helt djerft påstå, det ingen dittills skriftligen framhållit den nya sanningen? Och hvad vidräkning hade man att befara af en författare, som icke blott var död, utan äfven bränd såsom kättare?

I viss mån belyses denna fråga äfven af ett annat påstående af COLOMBO. SERVET hade också framstält några, åtminstone delvis från GALENUS härstammande, egendomliga åsigter om den fysiologiska betydelsen hos vissa delar af hjernan. Han menade bland annat, att luften, som inandas genom näsborrarne, delar sig i en större och en mindre del. Den större delen går till lungorna och derifrån till venstra hjertkammaren; den mindre delen åter af den genom näsan inandade luften uppstiger genom de små hålen i silbenet till hjernans ventriklar, insupes af ådernätskärlen och blandas der med spiritus vitalis. Det är genom denna blandning som spiritus animales uppstå, förnyas och underhållas [1]. Äfven detta påstår uttryckligen COLOMBO vara sin upptäckt och säger, att ingen före honom observerat denna sak [2].

---

1) FLOURENS meddelar i slutet af sin förut anförda historia om blodcirkulationens upptäckt i ett sammanhang hela det fysiologiska innehållet i SERVETS *Restitutio*. Rörande luftens inträngande i hjernkamrarne och bildningen af spiritus animales anföras (FLOURENS sidd. 271 och 273) följande ord af SERVET: »Secundâ aliâ ratione facti sunt ventriculi illi, ut ad spatia eorum inania penetrans per ossa ethmoide inspirati aeris portio, et ab ipsis animæ vasis per diastolem attracta, animalem intus contentum spiritum reficiat et animam ventilet». — — — »Animali illi et igneo spiritui, in illis choroidis vasculis contento, communicatur inspiratus aer, parte exiguâ, per ossa dicta ethmoide, tendens ad priores duos cerebri ventriculos, in sincipitis dextrâ et sinistrâ constitutos. Ibique capillares illæ choroidis arteriæ aerem illum dilatatæ hauriunt, ad ventilandam animam».

2) I åttonde boken af *De re anatomica*, hvilken bok handlar om hjernan och dess hinnor, om ryggmärgen och nerverna, säger COLOMBO angående uppkomsten af spiritus animales: »Atque hoc quod nunc dicam, quoniam meum inventum est: obsecro, diligenter attende. Horum ventriculorum origo est supra os sphenoides ethmoides versus: aer autem per nares attractus infrontis, cunealisque cavitate aliquamdiu conservatur: alteratos deinde ad hos binos ventriculos, quos ego superiores

Redan genom den nu gjorda sammanställningen af dessa COLOMBOS olika yttranden tyckes det som om skuggan af en föregångare skymtade fram bakom det nya, som denne författare tillegnar sig sjelf. Härtill kommer, att flere likheter i uttryck och termer mellan SERVETS och COLOMBOS framställningar af det lilla kretsloppet fallit mer än en forskare i denna del af medicinens historia i ögonen, likheter, som af läsaren lättare iakttagas, ifall man ställer orden af de båda författarne parallelt bredvid hvarandra.

MICHAEL SERVET (1553).	REALDO COLOMBO (1559).
Per inspirationem in os et nares est vere inducta anima; inspiratio autem ad cor tendit. Spiritus vitalis (enim) ex aere inspirato et sublitissimo sanguine componitur; in sinistro cordis ventriculo suam originem habet, juvantibus maxime pulmonibus ad ipsius generationem .... Generatur ex facta in pulmonibus mixtione inspirati aeris cum elaborato subtili sanguine, quem dexter ventriculus cordis sinistro communicat. Fit autem communicatio hæc non per parietem cordis medium, ut vulgo creditur, sed magno artificio a dextro cordis ventriculo, longo per pulmones ductu, agitatur sanguis subtilis; a pulmonibus præparatur,	Est autem præparatio et pene generatio vitalium spirituum, qui postmodum in corde magis perficiuntur. Aerem namque per nares et os inspiratum suscipit, ... pulmo vero aerem illum una cum eo sanguine miscet, qui a dextro cordis ventriculo profectus per arterialem venam deducitur. Vena enim hæc arterialis præterquam quod sanguinem pro sui alimento defert, adeo ampla est ut alius usus gratia deferre possit. Sanguis hujusmodi ob assiduum pulmonum motum agitatur, tenuis redditur, et una cum aere miscetur, qui et ipse in hac collisione refractioneque præparatur, ut simul mixti sanguis et aer per arte-

appellavi, per foramina ethmoidis ascendit: at in his ventriculis ob assiduum tum cerebri, tum hujus reticularis plexus motum, miscetur cum vitalibus spiritibus aer: itaque spiritus animales evadunt ex aere eo, quo diximus modo præparato, et ex vitalibus dictis spiritibus: quæ res a nemine ante me observata fuit: de his loquor qui suos de anatomicis rebus conceptus in vulgus edidere». (De re anatomica. Francofurdi 1590, s. 351—352).

flavus efficitur et a vena arteriosa in arteriam venosam transfunditur. Deinde in ipsa arteria venosa inspirato aeri miscetur, exspiratione a fuligine repurgatur. Atque ita tandem a sinistro cordis ventriculo totum mixtum per diastolem attrahitur, apta suppellex, ut fiat spiritus vitalis . . . . Ille itaque spiritus vitalis a sinistro cordis ventriculo in arterias totius corporis transfunditur.

Quod ita per pulmones fiat communicatio et præparatio . . . . confirmat magnitudo insignis venæ arteriosæ, quæ nec talis nec tanta facta esset, nec tantam a corde ipso vim purissimi saguinis in pulmones emitteret ob solum eorum nutrimentum, nec cor pulmonibus hac ratione serviret. . . . Ergo ad alium usum effunditur sanguis a corde in pulmones hora ipsa nativitatis et tam copiosus. Item a pulmonibus ad cor non simplex aer, sed mixtus sanguine mittitur per arteriam venosam; ergo in pulmonibus fit mixtio. Flavus ille color a pulmonibus datur sanguini spirituoso, non a corde.

riæ venalis ramos suscipiantur: tandemque per ipsius truncum ad sinistrum cordis ventriculum deferantur: deferuntur vero tam belle mixti atque attenuati, ut cordi exiguus præterea labor supersit. . . . Item a corde vitalis sanguis una cum calore ad omnes corporis partes per arterias communicatur. (s. 411, 412, 407).

. . . . Vena arteriosa hæc quam diximus magna est satis: immo vero multo major quam necesse fuerit, si sanguis ad pulmones supra cor exiguo intervallo deferendus dumtaxat erat. . . . Scribunt anatomici in hoc (pace eorum dixerim) parum prudentes harum usum esse, ut aerem alteratum ad pulmones ferant idque refrigerant fumosque nescio quos capinosos excipere a sinistro ventriculo profectos. . . . . Ego vero oppositum prorsus sentio: hanc scilicet arteriam venalem factam esse, ut sanguinem cum aere a pulmonibus mixtum afferant ad sinistrum cordis ventriculum (sid. 327, 328). . . . . Qvando dilatatur cor, sanguinem a cava vena in dextrum ventriculum suscipit, nec non ab arteria venosa sanguinem paratum, ut diximus, una cum aere in sinistrum; dum cor coarctatur, aditum præbent (membranæ illæ) spirituoso sanguini exeunti, qui per universum corpus funditur sanguinique naturali ad pulmones delato (sid. 330).

Redan iatromekanikern JOHN FREIND, kanske den gedignaste forskare i medicinsk historia, som England hittills frambragt, framhåller i en af de franska upplagorna af sitt klassiska arbete: *Histoire de la médecine depuis Galien jusqu' au XVI siecle* (Paris 1728, sid. 94), huru lika språket är i SERVETS och COLOMBOS framställning, ehuruväl den senare är vidlyftigare. Den med FREIND jemnårige JAMES DOUGLAS, hos oss hufvudsakligen känd såsom anatom genom sin utmärkta beskrifning af bukhinnan, är äfven berömd såsom lärd kännare af medicinens historia. Sedan denne i korthet anfört COLOMBOS beskrifning på blodets gång från högra hjertkammaren genom lungorna till den venstra, tillägger han: »Cum eadem opinio fuse et dilucide exposita exstet apud MICH. SERVETUM, conjectandi locus est, COLUMBUM hæc ab eo hausisse»[1]). Bland vår tids författare yttrar sig härom fysiologen PREYER i en af sina noter till TOLLINS *Die Entdeckung des Blutkreislaufs* (sid. 39), och säger, sedan der COLOMBOS framställning af blodomloppet genom lungorna i öfversättning blifvit meddelad, att »detta ställe tillsammans med flere andra (*De re anatomica 1590*, sid. 327, 411, 351, 352, 354 o. a.) icke lemnar rum för något tvifvel, att COLOMBO haft SERVETS *Restitutio* framför sig, ty så ofta är öfverensstämmelsen dem emellan nästan verbal». Enligt TOLLIN skola såväl italienaren ZICCHINELLI, hvilken 1838 skref ett arbete om blodomloppets upptäckt[2]), som fransmannen MICHÉA, död

1) Bibliographiæ anatomicæ specimen. Lugd. Batavor. 1734, s. 115.

2) »Disquisizione delle dottrine sulla struttura e sulle funzioni del cuore e delle arterie, che imparò per la prima volta in Padova Gugl. Harvey da Eustachio Rudio, e come esse le guidarano direttamente a studiare, conoscere et dimonstrare la circolazione del sangue».

1882, utan vidare förklara COLOMBO såsom SERVETS plagiator. Men franska vetenskapsakademiens ständige och vältalige sekreterare, FLOURENS, tror deremot icke, att COLOMBO haft någon kännedom om SERVETS bok, likväl på den, såsom ofvan visats, icke längre hållbara grund, att denna bok skulle strax efter tryckningen blifvit bränd (»été brûlé presque assitôt qu' imprimé»). FLOURENS tillägger ock, att han finner COLOMBOS lifliga beskrifning öfverallt bära originalitetens prägel[1]), men ROBERT WILLIS, som äfven anför dessa FLOURENS' ord, tillägger för egen del, att han tvärtom fått den öfvertygelsen sig påtvingad, att COLOMBO hade allt det nya i sin framställning rörande lungorna från SERVET[2]).

1) »J'ai cru voir, partout empreint, dans la description animée de COLOMBO, le cachet de l'originalité et de l'invention». (*Hist. de la découverte de la circul. du sang*, Paris 1857, s. 248).

2) »I have had the conviction forced on me, that Columbus had all that is new in his account of pulmonary matters from SERVETUS». (»*William Harvey*», Lond. 1878 s. 92).

III.

Den 30 oktober 1876 hade det romerska universitetets rektor och akademiska senat jemte en talrik och lysande samling af vetenskapsmän och lärde infunnit sig i universitetets biblioteksal för att under presidium af ministern för den offentliga undervisningen närvara vid den högtidliga aftäckningen af en marmorbyst af CESALPINO, emedan denne vore en af Italiens bortglömda storheter och särskildt den förste upptäckaren af blodets cirkulation. Tal höllos vid detta högtidliga tillfälle af farmakologie professorn doktor SCALZI och medicinska fakultetens decanus, senator MAGGIORANI. Den förre sökte i ett vidlyftigt föredrag gendrifva HALLERS, SPRENGELS och andras kritik af CESALPINOS anspråk på äran af blodomloppets upptäckt, och MAGGIORANI framhöll vältaligt CESALPINO såsom en mästare i vetenskaplig metod och i tolkning af naturen. Monumentet, som då aftäcktes, har en framstående plats i universitetets stora trappa och visar ett hufvud och an-

sigte med fina linier och eldig blick samt ett på en gång ädelt och energiskt uttryck omkring munnen. På en tafla derunder läses:

ANDREÆ CAESALPINO DOMO ARETIO
ARCHIATRO EXIMIO
SOLLERTISSIMO NATURÆ INVESTIGATORI
QUOD IN GENERALI SANGUINIS CIRCULATIONE
AGNOSCENDA AC DEMONSTRANDA
CETEROS ANTECESSERIT
PLANTAS NONDUM IN SPECIES DISTRIBUTAS
PRIMUS ORDINANDAS SUSCEPERIT
RERUM PLURIMARUM IMPEDITAM INTELLIGENTIAM
EXPLICUERIT
UNIVERSAM MORBORUM DOCTRINAM
MAGNO CUM PLAUSU IN HOC ARCHIGYMNASIO TRADIDERIT
SODALES MEDICI
ET X VIRI ARCHIGYMNASIO MODERANDO
HONORIS ET MEMORIÆ CAUSA
III PRIDIE CALEND. OCTOB. MDCCCLXXVI.

Den Italienske läkare, hvilkens minne på detta sätt firades, afled jemt femtio år efter SERVET. Med denne sin snillrike föregångare är han såväl i afseende på bildning som lefnadstilldragelser icke utan likhet. Liksom SERVET var han på en gång filosof och naturforskare samt icke heller främmande för sin tids teologiska spörsmål. Men då SERVET fördjupade sig i ARII och antitrinitariernas läror samt blef socinianernas föregångare, så tillhörde CESALPINO averroisternas sekt, var en ifrig peripatetiker och blef en förelöpare till SPINOZA. Båda voro de läkare hos kyrkans furstar, båda anklagades de för kätterska läror, ehuru CESALPINO lyckligen undgick dödsstraffet genom skyddet af den påfve, hvilkens läkare han var. Men i motsats till den olycklige spanjoren var han också mer

hängifven medicin och naturvetenskap än de religiösa strids-ämnena, och det är äfven ett naturvetenskapligt arbete, det om växterna, som mer än något annat räddat hans namn från glömskan. CESALPINO föddes i Arezzo i Toscana 1519. Redan tidigt visade han en ovanlig intellektuell begåfning och stora anlag för sjelfständigt tänkande. Med ifver hängaf han sig åt filosofiska och medicinska studier vid universitet i Pisa, der han promoverades till medicine doktor 1551 och ej långt derefter blef professor i medicin. Efter sin lärare LUCA GHINI, den förste, som för botaniskt studium använde torkade växter och således uppfann herbarierna, utnämdes han derjemte till lektor i botanik samt föreståndare för den botaniska trädgården, hvilken under hans vård blef för växtkännedomens utveckling af icke ringa betydelse. Dessa befattningar bibehöll han ända till 1592, då han i följd af sitt växande rykte för lärdom och sitt vetenskapliga författareskap af påfven CLEMENS VIII kallades till Rom. Här blef han medicine professor vid Colleggio della Sapienza, tyckes äfven hafva sysselsatt sig med allmän medicinsk praktik och åtnjöt genom sin ansvarsfulla befattning såsom den regerande påfvens arkiater personligen uppmärksamhet och anseende i den eviga staden. Hufvudsakligen egnade han dock sin tid under vatikanens mäktiga skydd åt lärda studier, använde sina inkomster till vetenskapernas befordran och lidande medmenniskors bästa samt slutade sina dagar vid 84 års ålder 1603.

Sådan han visat sig i ungdomen, sådan förblef han äfven under sin långa, åt forskningar och studier egnade mannaålder och bibehöll ända in i ålderdomen samma brinnande håg för vetande, samma skärpa hos tanke-

kraften, sjelfständighet i omdömet och originalitet i uppfattningen, hvilken sistnämda egenskap hos CESALPINO särskildt framhålles af HALLER med de orden, att han var »aptus ad res intuendas alio ex angulo, quam reliqui mortales solebant». Också har han hos efterverlden förvärfvat sig ett framstående namn både såsom filosof, naturforskare och läkare.

Den filosofi, som under det sextonde århundradet i Italien företrädesvis hyllades, var den aristoteliska, och med denna var CESALPINO särdeles förtrogen, liksom han äfven var väl öfvad i dialektikens konst. Det första arbete, hvarmed han uppträdde inför den lärda verlden, hade också till titel: *Quæstionum peripateticarum libri V*, och trycktes första gången i Venedig 1571. Det utgör en skarpsinnig undersökning af den aristoteliska filosofiens ledande grundtankar. I företalet till detta arbete säger sig visserligen författaren endast vilja i sin renhet framdraga och förklara den genom barbariska kommentarier i så hög grad vanstälda peripatetiska filosofien. I sjelfva verket gör han dock långt mer än han lofvar, ty han gifver åt den aristoteliska lärobyggnaden en så ny gestalt, att han derigenom kan sägas hafva uppfört ett eget system, hvilket sträckte sig långt utanför hans samtids tankekrets och äfven framhållits såsom en föregångare till SPINOZAS.

ARISTOTELES' filosoferande hade hufvudsakligen till uppgift att genom analys af det faktiskt gifna förklara den sinnliga verlden och skilde sig således endast till graden af generalisering och systematisk ordning från de empiriska vetenskaperna. De hos ARISTOTELES vigtiga termerna form och materia bibehålla i allmänhet hos CESALPINO samma betydelse. Men då den förre i sin philosophia

prima eller metafysiken stannade i dualism och i philosophia secunda eller fysiken visade tendens till materialism, så har dock CESALPINO sökt rädda sig härifrån genom en närmare bestämning af materiens begrepp, hvaråt han i sitt arbete egnar ett särskildt kapitel. Materien är för honom den enkla, i rummets tre dimensioner utsträckta kroppen. Och då ARISTOTELES icke försökte att ur formen deducera materien eller på annat sätt förklara henne, utan satte henne såsom en andra princip bredvid det absoluta, så synes deremot grundtanken i CESALPINOS lära vara den, att med undvikande af all dualism ur en enda princip, fattad och bestämd såsom en absolut enkel substans och såsom sådan tillika utgörande den högsta formen och intelligensen, söka härleda och förklara allt annat, såväl materien sjelf, hvilken han förestälde sig såsom en emanation ur gudomligheten, som ock de af materia och form sammansatta substanserna eller de individuella tingen. Han förkastar helt och hållet läran om några från materien skilda ideer. Utom i förening med materien finnes icke någon mångfald. Allt konkret är sinnligt och den sinnliga verkligheten är den enda konkreta. Men då de af form och materia sammansatta tingen icke ega någon substantialitet, utan äro, hvad de äro, endast derigenom, att de hafva del i den första substansen, som i sig innefattar all realitet, blifva de endast osjelfständiga accidenser och försvinnande momenter i det absolutas egen utveckling [1]).

Denna tankebyggnad, upprest medelst skarpsinniga deduktioner och fängslande genom dialektiska slutlednin-

1) För en närmare utredning af CESALPINOS spekulationer hänvisas till den äfven af mig begagnade skriften: *Framställning af hufpunkterna i Andreæ Cesalpini filosofi* af C. J. SUNDSTRÖM. Upsala 1860.

gar, gaf äfven genom uttryckens dunkelhet både näring åt aningen och tillfälle till olika subjektiva tolkningar samt vann många anhängare särdeles i Tyskland, der CESALPINO vanligen benämndes blott »filosofen» eller »papa philosophorum». Men å andra sidan var det naturligt, att man snart måste inse, det ett system så afgjordt panteistiskt som CESALPINOS måste stå i strid med icke blott tron på den individuella odödligheten, utan äfven med flere andra af den romerska kyrkans läror. Motståndare saknades derföre icke, och den häftigaste bland desse var medicine professorn i Altdorf NICOLAUS TAURELLUS, hvilken i sitt arbete: *Alpes cæsæ, h. e. Andreæ Cæsalpini monstrosa dogmata discussa et excussa*, i anledning af CESALPINOS filosofiska anseende hos samtiden klagande utbrister: »Eo quidem usu res accrevit, ut hæc Cæsalpiniana dogmata majore apud nostros fuerint in pretio, quam olim apud Græcos Apollinis oracula» [1]). Han sökte att både genom teologi och naturvetenskap gendrifva de peripatetiska undersökningarnes satser, förevitade deras författare kätterska läror och sökte, ehuru förgäfves, att få honom inför inquisitionen och på kättarbålet. Det berättas ock, att CESALPINO, anklagad för kätteri och ateism, skall hafva försvarat sig dermed, att de angripna satserna icke voro hans, utan tillhörde den lärde från Stagira. Försigtigt hade han äfven afslutat företalet till sina *Quæstiones peripateticæ* med de orden, att om någonstädes ARISTOTELES afvikit från den heliga skrifts på ett gudomligare sätt för oss uppenbarade lära, så instämde han ingalunda med honom och tillstode, att det vore ett fel i resonemanget; men att påpeka dessa felaktigheter tillkomme icke

1) RITTER: Gesch. d. Philosophie Th. IX, p. 654.

honom, det öfverlemnade han åt teologerna ex professo[1]). Genom detta försvar säges han hafva räddat sitt hufvud ur lejonets mun och lyckades att tillfredsställa de kyrkliga myndigheterna, hvilka icke såsom en regel fordrade den mest stränga renlärighet hos de lärde, blott desse bibehöllo sina åsigter för sig[2]).

Det förnämsta verk, CESALPINO såsom naturforskare frambragt, är det epokgörande arbetet *De plantis libri XVI* (Florentiæ 1583), i anledning hvaraf ERNST MEYER i sin botanikens historia kallar honom »sitt århundrades störste botanist». Den kraftiga utveckling, den verkliga pånyttfödelse, som under senare hälften af det sextonde seklet i allmänhet utmärkte naturvetenskaperna, sträckte sig äfven till botaniken. Kännedomen om växterna odlades icke längre blott för deras medicinska betydelse, för

1) »Nam sicubi ab iis, quæ in sacris diviniori modo revelata nobis sunt, discedat, minime cum illo sentio, fateorque in rationibus deceptionem esse: non tamen in præsentia meum est hæc apperire sed iis, qui altiorem Theologiam profitentur, relinquo.» Quæst. peripat. Præfatio.

2) Att man emellertid äfven vid denna tid måste vid sina skrifters offentliggörande vara försigtig, synes deraf, att på baksidan af titelbladet till den 1588 tryckta »Tractationes philosophicæ» — bland hvilka äfven den enda upplaga af CESALPINOS Quæstiones peripateticæ, som stått mig till buds, är intagen — finnas följande ord: »Si quid in toto hoc opere philosophico dictum fuerit, quod Sacrosanctæ Dei Ecclesiæ ac veritati aut repugnet, aut non consentiat, indictum esto.» DAREMBERG (Histoire des Sciences médicales. T. II, p. 597) anför äfven såsom ett bevis på det beroende, hvari den romerska kyrkan ännu vid slutet af det 16:de seklet höll de lärde, att i en bok, som kommit i hans ego och som en gång tillhört CESALPINO, stå att läsa följande ord: »Conceditur licentia D. Andreæ Cesalpino artis medicæ doctori tenendi et legendi hunc librum. Romæ, die 15 Martii 1595» Signeradt: F:r P. Jo:es Saragosa Mg:r et socius R:mi Mag:ri sacri palatii. Och denna bok innehåller ingenting annat än några afbildningar af växter ur Dioscorides med deras namn på grekiska, latin och tyska.

deras nytta i det dagliga lifvet; botaniken började studeras för sin egen skull. Man nöjde sig icke vidare med blotta benämningar och uppräkningar af enskilda växter; man gjorde noggrannare iakttagelser, och växtbeskrifningarne blefvo mer exakta. Man sökte att efter deras allmänna likheter sammanföra dem i grupper, under det behofvet af enhet och systematisk ordning i den växande mångfalden af enskilda iakttagelser började blifva omisskänneligt. Det vetenskapliga ordnandet af det redan samlade materialet blef nu jemte upptäckandet af de lagar, som herska inom växternas verld, ett ämne för CESALPINOS starka förmåga af originell forskning, ett föremål för hans klara och logiskt uppfostrade förstånd. Af betydelse för den vetenskapliga botaniken är isynnerhet det i fråga varande arbetets första bok, hvilken ännu såsom ett odelbart helt framställer de discipliner, hvari botaniken sedermera delat sig, och tillika innehåller grunddragen till den lära om växternas systematik, i anledning af hvilken LINNÉ prisade CESALPINO såsom botanikens förste systematiker. De femton följande böckerna åter innehålla detaljbeskrifningar på växterna, som han ordnar i femton klasser.

Det högsta hos menniskan var enligt CESALPINO intelligensen, det högsta hos djuret voro sinnena och rörelseförmågan, men det högsta, som växten kunde utveckla, var fruktifikationen. Till indelningsgrund för växternas klassifikation lägger han också fröet och frukten, under det att hans föregångare knappt hade hos växterna iakttagit några fruktifikationsorganer och vid sina systematiseringsförsök låtit sig ledas blott af växternas allmänna habitus. Deremot söker han icke på induktiv väg utan genom utförliga filosofiska deduktioner visa omöjligheten af ett köns-

förhållande hos växterna; och de särskilda blomdelarne, hvilka han kände kanske bättre än hans samtida, uppfattar han blott såsom skyddsorganer och jemför dem med djurfostrets ägghinnor. Här och der spårar man i detta arbete, liksom i hans öfriga, då han i dem yttrar sig om anatomiska eller fysiologiska ämnen, den filosofiska deduktionens öfvergrepp inom naturforskningens område. Genom filosofiska betraktelser öfver växtens väsen söker han bestämma hennes delars substantiella eller accidentella värde. Blotta tankefoster, som åstadkommits genom förståndets abstraktion, framställas såsom objektivt befintliga substanser, såsom verkande krafter under namn af principer. Då ändamålsorsakerna och de verkande krafterna framhållas jemte hvarandra, så erhåller framställningen härigenom en teleologisk anstrykning, hvars skadliga inflytelse icke minskas deraf, att växtverlden i de flesta afseenden uppfattas såsom en ofullkomlig efterbildning af djurriket. Men om han å ena sidan ofta söker att ur det allmänna härleda det enskilda, inpassar fakta i förut bestämda schemata och härigenom kommer till villomeningar, som sedermera blifvit på induktiv väg aflägsnade, så ådagalägger han å andra sidan en utmärkt observationsförmåga, ett sällsynt empiriskt skarpsinne och höjer den botaniska iakttagelsen till vetenskaplig forskning. Hans arbete öfver växterna utgör således, liksom äfven i allmänhet hans medicinska skrifter, en egendomlig förening af induktiv naturvetenskap och aristotelisk filosofi, och härigenom har detta arbete, såsom JULIUS SACHS betygar, förlänat en egendomlig färg åt de efterföljande botanisternas teoretiska sträfvanden ända fram till LINNÉS dagar. Men samme forskare i botanikens historia säger äfven, att CESALPINO genom detta arbete

lade den grund, på hvilken den beskrifvande botaniken utvecklade sig under det sjuttonde och djupt in i det adertonde århundradet, en utveckling, som först genom LINNÉ uppnådde sin fulländning[1]).

Af det nu anförda framgår, att CESALPINO redan såsom tänkare och naturforskare förvärfvat sig ett hedersrum i sitt århundrades odlingshistoria. Att han bland sin samtid och närmaste efterverld äfven inom läkarekonsten intager en mycket framstående plats, derom öfvertygas man genom de båda, i hans sena ålderdom utgifna arbetena, *Quæstionum medicarum libri II* (Venedig 1593) och *Katoptron sive speculum artis medicæ Hippocraticum* (Roma 1601). Men den minnestafla öfver CESALPINO, hvars aftäckning nyss i korthet blifvit omnämnd, visar tydligen, att åtminstone den vetenskapliga medicinens målsmän och de lärde i det unga Italiens hufvudstad, måhända hänförde af känslan för sitt fosterlands ära och storhet, icke äro nöjda med den förtjenst, som hittills allmänt tilldelats filosofen och botanikern från Arezzo, utan yrka, det alla böra erkänna, att denne äfven inom anatomien och fysiologien brutit nya banor, emedan det vore han, som före någon annan begripit och demonstrerat det stora allmänna och det systematiska blodomloppet.

Den förste, som i sammanhang med blodomloppets upptäckt nämner CESALPINO, torde vara holländaren J. A. VAN DER LINDEN[2]), hvilken genom en rad af tjugusju dissertationer sökte visa, att denna upptäckt tillkommer sjelfve läkarekonstens fader, HIPPOKRATES, men han näm-

1) J. SACHS: Geschichte der Botanik vom 16 Jahrhundert bis 1860. München 1875, s. 40—41.

2) Hippokrates de circuitu sanguinis Lugd. Batav. 1659 1663.

ner derjemte CESALPINO bland de män, från hvilka HARVEY fått sin kunskap om blodets cirkulation; och en annan holländare S. J. ALMELOVEEN[1]) framhåller bland nyare författare särskildt CESALPINO och säger, att denne beskrifvit blodomloppet med de tydligaste ord (»sanguinis circuitum planissimis verbis descripsit»). Derefter tilldelar P. BAYLE i sin bekanta *Dictionnaire historique et critique* CESALPINO denna upptäckt. BAYLE var dock oaktadt sin stora lärdom och dialektiska förmåga ingen naturforskare, och hans kunskaper i fysiologi voro sannolikt lika obetydliga, som hans kritiska insigter i teologi och historia voro allmänt erkända. Man har om hans dictionnaire fällt det yttrandet, att artiklarne blott äro till för noternas skull, der författaren egentligen nedlagt frukterna af sin beläsenhet och kritiska skärpa; och den not, hvarpå han stöder sitt ofvannämda påstående om CESALPINO, innehåller det ofta anförda stället ur femte boken af *Quæstiones peripateticæ*, hvartill jag nedan skall återkomma. *La grande Dictionnaire historique* (Paris 1759), som ännu bär L. MORERIS namn, gör till och med med samma ord som BAYLE samma anspråk gällande för CESALPINO. Men ännu större vigt torde böra tillerkännas den lärde KURT SPRENGELS åsigt i denna fråga. Han säger, att CESALPINO icke blott fullständigt (»völlig») insåg blodets cirkulation genom lungorna, utan äfven kände det stora kretsloppet, hvilket han säkerligen hvarken af FABRIZIO eller HARVEY lärt känna[2]). Men då CESALPINO icke utginge från upptäckten af ven-

1) Inventa nova antiqua. Amstelod. 1684.

2) »Aber auch den grossen Kreislauf der Säfte durch den ganzen Körper hat Cesalpino gekannt und gewiss weder von Fabricius noch von Harvey erlernt.» K. Sprengel: *Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneikunde.* Halle 1794. Th. III, s. 546.

valvlerna samt i afseende på det stora blodomloppet i sina olika skrifter motsade sig sjelf och emedan SPRENGEL icke kunde tro, att den odödlige HARVEY hade velat från någon annan tillvälla sig äran af denna upptäckt, så öfverlemnar han slutligen, efter att hafva anfört CESALPINOS hithörande yttrande i *De plantis*, åt sina läsare att sjelfva fälla sitt omdöme i denna sak.

När FLOURENS i sin historia om blodomloppets upptäckt behandlar frågan om CESALPINOS förhållande till den stora och systematiska cirkulationens upptäckt, erkänner han sig visserligen hafva framkommit till den egentligen afgörande punkten i sin historiska undersökning (»nous voici arrivés au véritable point du débat et de la question»), men fattar ändock på ett allt för lättvindigt sätt sin öfvertygelse i denna sak. Han anför väl några yttranden af CESALPINO, hvilka beröra blodomloppet, men hvarken granskar han dem i deras sammanhang i texten, ej heller anställer han någon kritisk jemförelse mellan det ena och det andra yttrandet af CESALPINO om samma sak, ehuru i olika skrifter. Då han dessutom uppfattar dessa isolerade utdrag ur de gamla texterna icke i enlighet med den tidens fysiologiska föreställningar, utan i ljuset af sin egen moderna kunskap om cirkulationen, så kommer han till följande resultat: CESALPINO är icke blott den förste, som skänkt oss en metod för växternas klassifikation endast efter karakterer, hemtade från växterna sjelfva; han är äfven den förste, som gifvit oss idéen om tvenne blodomlopp. SERVET och COLOMBO kände blodets lopp genom lungorna, CESALPINO ensam såg och påvisade det allmänna blodomloppet (»Césalpin seul a entrevu et indiqué la circulation générale»). Och den i äreminnets stil

öfvade författaren slutar sitt yttrande i denna fråga med följande ord: »je n'ôte rien comme on voit, ni à Servet, ni à Colombo, ni à Césalpin. Je laisse à Servet et à Colombo la découverte de la *circulation pulmonaire;* je rassemble tous les plus beaux titres de Césalpin à la découverte de la *circulation générale.* Élevons, élevons sans cesse la statue de ces hommes rares, mais de grâce, ne diminuons pas celle d'Harvey»[1]).

Den som deremot särskildt icke lyssnat till den maning, som de allra sist anförda orden innehålla, är italienaren GIULIO CERADINI, f. d. fysiologie professor i Genua. Han har också mer än någon annan på senare tider med lärdom och flitigt författarskap kämpat för filosofen från Arezzo såsom det stora kretsloppets upptäckare och har utgifvit icke mindre än trenne arbeten angående blodomloppets upptäckt[2]). CERADINIS »historiskt kritiska undersökningar» (nouva editione) äro indelade i fyra böcker. Den första handlar om GALENUS, den andra om COLOMBO, den tredje sysselsätter sig med HARVEY, hvilken enligt CERADINI af sådana män som MALPIGHI, BAGLIVI och HALLER tillerkändes upptäckten af blodomloppet blott derföre, att de blifvit invalde till ledamöter i Royal Society i London. Den fjerde boken, den vidlyftigaste af alla, är egnad åt CESALPINO. Enligt CERADINI bör upptäckten af

---

1) Flourens a. st. s. 35, 249 och följ.

2) Först det förut anförda: *Qualche appunto storico-critico intorno alla scoperta della circolazione del sangue*, Genova 1875, sedan *La scoperta della circolazione del sangue. Appunti storico-critici.* Nouva ed. rifatta ed aumentata, Milano 1876, och *Difesa della mia memoria intorno alla scoperta della circolazione del sangue contro l'assulto dei Signori H. Tollin e W. Preyer.* Genova 1876.

det lilla kretsloppet tillskrifvas GALENUS, upptäckten af det stora CESALPINO. Hos Galenus hafva dock hvarken SERVET, VESALIUS, COLOMBO, ej heller senare författare med insigt i medicinens historia, såsom SPRENGEL, HAESER, DAREMBERG, FLOURENS, TOLLIN, WILLIS, kunnat finna denna upptäckt. Och den GALENUS, som först hade visat, att blodet på sin väg från högra hjertkammaren hufvudsakligen passerade genom lungorna till den venstra och som äfven funnit, att arterer och vener anastomoserade med hvarandra i alla kroppens organer, vore enligt CERADINI icke den för sin kolossala lärdom under århundraden beundrade läkaren och filosofen från Pergamus, den firade arkiatern hos kejsar Marcus Aurelius, nej CERADINI tror sig hafva funnit — alldeles såsom den negativa historiska kritiken en gång ansåg sig hafva upptäckt angående HIPPOKRATES — att GALENUS aldrig existerat såsom en viss kulturhistorisk personlighet, aldrig funnits till såsom en bestämd läkare, utan med GALENUS'[1]) arbeten borde man förstå ett i det andra århundradet e. Kr. samladt urval af skrifter, härstammande från forntidens ypperste naturforskare, från HIPPOKRATES, ARISTOTELES, ERASISTRATUS, HEROPHILUS m. fl. SERVET, eller REVES, såsom CERADINI alltjemt kallar honom, vill han icke alls tillerkänna någon betydelse för blodomloppets upptäckt, påstår, att COLOMBO var den förste, som begrep hjertförmakets funktion, och den förste, som förnekade, att blodet från högra hjertkammaren trängde genom mellanväggen till den venstra, ett antagande af de gamle, hvilkets absurditet Giulio Cesare ARANZIO från Bologna först skulle hafva bevisat.

1) *Galenus* vore lika med *γαληνός* och betydde, likasom i sammansättningen »Pharmacopoea galeno-chymica», *ljuflig*, *mild*.

Men det vigtigaste resultat, hvartill de »historiskt kritiska undersökningarne» ledt CERADINI, är det som rör CESALPINO. Denne skulle 1569 ha upptäckt blodets fysiologiska och oafbrutna gång från artererna genom kapilläranastomoserna till venerna och benämnde med ordet *cirkulation* blodets ständiga rörelse från venerna till högra hjertkammaren, från denna till lungan, från lungan till venstra hjertkammaren och från denna till artererna. Derefter skulle han 1593 hafva experimentellt bevisat cirkulationen genom det faktum, att venerna, när de i någon kroppsdel underbindas, svullna mellan sitt kapillära ursprung och ligaturen samt att de efter insnitt först lemna ett svart, venöst och sedermera ett ljusrödt, arterielt blod. Vidare skulle CESALPINO hafva insett, att blodet innehålles i artererna under ett högre tryck än i venerna och att vid blodets öfvergång från de förra till de senare kapillär-anastomoserna göra ett större eller mindre motstånd allt efter graden af deras utvidgning. Om alla dessa saker påstås han ha undervisat från katedern först i Pisa och derefter i Rom. HARVEY, hvars förtjenst deremot nedsättes till det minsta möjliga, skulle 1628 endast hafva tillagt ett nytt bevis för blodets omlopp, hemtadt från venvalvlerna, hvilka FABRIZIO DI ACQUAPENDENTE upptäckt i slutet af 1574. HARVEY visade, att venvalvlerna måste motsätta sig blodets centrifugala rörelse, men hans hufvudsakliga förtjenst bestode deri, att han genom att utbreda CESALPINOS upptäckt upptog och vann striden mot fördomen och okunnigheten. Sedan CERADINI derefter förklarat, att blodomloppets upptäckt tillhörde hvarken skolan i Padua, Bologna eller Pisa, tillägger han, att efter GALENUS denna upptäckt icke utförts steg för steg genom

mångas arbete, såsom man vanligen föreställer sig, utan *ex abrupto* såsom ett rent personligt verk uteslutande af filosofen från Arezzo.

CERADINI slutar sitt arbete med tvenne önskningar: den ena, att staden Pisa, der blodets omlopp första gången demonstrerades, måtte taga initiativet till firandet af en fest till CESALPINOS ära just samma dag, som London ginge att fira HARVEYS minne; den andra, att öfver ingången till det gamla lärdomssätet i Pisa skulle *ad perpetuam rei memoriam* på ett allmänt kändt språk anbringas en inskrift, som i enkelt berättande stil borde meddela ungefär följande: *Andreas Cæsalpinus Aretinus, Pisana in academia medicinæ lector, Galeni erroribus de jecoris venarumque officio emendatis, sanguinis detexit per universum corpus circulationem, quam etiam venarum vinculis adhibitis vivisectionibus patefecit, suis vero in peripateticis ac medicis quæstionibus anno MDLXIX vel MDXCIII editis ipsissima circulationis voce usus plane descripsit. Male sibi consuluit Harveus ille Anglus hanc qui sibi maximi veritatem momenti ausus anno MDCXXVIII est decernere.* Det är på detta sätt och slutligen med sitt opassande utfall mot den store HARVEYS minne, som CERADINI godtgör hvad han sjelf kallar en sekelgammal orättvisa.

För att efter allt detta genom verklig insigt vinna öfvertygelse om hvad CESALPINO i sjelfva verket kände om blodets dubbla cirkulation i den mening, som denna cirkulation för verlden kungjordes af HARVEY, finnes intet säkrare sätt, än att taga reda på hvad CESALPINO i denna sak sjelf yttrat; ty vid forskningen i medicinens historia har studiet af texterna samma afgörande betydelse, som iakttagelsen af de individuella sjukdomsfallen har för

patologien. Men för att kunna rätt uppfatta och bedöma de icke sällan dunkla och stundom hvarandra motsägande ställen i CESALPINOS skrifter, hvilka mer direkt hafva afseende på det lilla eller det stora kretsloppet, är det nödigt att först lyssna till hans allmänna anatomiska och fysiologiska åsigter om kärlsystemet, dess betydelse och förhållande till nerverna samt om blodet och blodberedningen. Och i alla de anföranden ur CESALPINOS skrifter, som här nedanför i öfversättning meddelas, äro de yttranden med spärrad stil återgifna, hvilka synas mig vara af särskild vigt för bedömandet af hans åsigt om blodets cirkulation.

Sedan CESALPINO i femte boken af sina *Quæstiones peripateticæ* såväl genom spekulation som genom iakttagelser sökt fastställa, att det fysiska lifvets princip måste vara en och icke flere och att denna hos de högre och fullkomligare varelserna måste ha sitt säte, icke såsom hos växter och vissa insekter i hela kroppen, utan i någon af kroppens delar, finner han det vara klart, att hjertat hos alla djur, som ega blod, är denna kroppsdel, och han stöder denna åsikt dels med den iakttagelsen, att hjertat är det första organ som bildas och det sista som dör, dels äfven med åtskilliga bevis på hjertats väsentliga betydelse för alla andra kroppsdelar, dess centrala läge m. m. [1]).

---

1) Esse autem hujusmodi cor in iis, quæ sanguine prædita sunt, patet. Nam hoc primum oritur, cernitur enim palpitare statim in prima foetus generatione. Ultimum autem interit, quasi eo non existente reliquæ partes non sint, nisi ut manus mortua, aut oculus mortuus, vivunt enim omnes quatenus adnatæ sunt cordi. Præterea solum aut quam maxime nullum vitium patitur; hepatis enim et cerebri vulnera non semper lethalia sunt. Cordis autem solius vel minima scissio lethalis est. Indicat et animi deliquium et syncope cor principium esse omnium totius

»Hjertat är också» säger han, »den kroppsdel, der nutritionen först uppträder; ty hjertat är sätet och sjelfva källan för den inneboende eller naturliga värmen, och blodet, som är det förnämsta näringsämnet, visar sig först i hjertat, och genom det näras och tillväxa (nutriuntur augenturque) kroppens öfriga delar .... Men om hjertat är blodets utgångspunkt (principium), måste det äfven vara utgångspunkten för venerna och artererna, ty dessa kärl äro bestämda för blodet. Liksom bäckarne hemta sitt vatten från källan, så hemta venerna och artererna sitt blod från hjertat [1]. Föröfrigt är det nödvändigt, att alla vener hänga tillsammans med hjertat, på det att blodet, som i dem inneslutes, må genom hjertats värme hållas vid makt (conservetur); ty genom köld stelnar det, hvilket det äfven gör, hvarhelst det kommer utanför venerna. Äfven dissektionen visar, att alla vener hänga tillsammans endast med hjertat.... När vena cava och arteria aorta gå till andra inelfvor än hjertat, fortsätta de sin väg vidare (transmeant ulterius) eller om de upphöra, upplösas de i hårfina trådar (in capillamenta resolvuntur) och utgjuta icke blodet i någon håla (non in

corporis operationum; in eo enim affectu omnes simul operationes collabuntur, cum propria sit cordis affectio. Id non contingit neque in convulsione, neque in paralysi, neque epilepsia, nec tandem in ipsa apoplexia, in qua totius corporis sensus et motus aufertur. Non enim ex iis cordis pulsatio aufertur ex necessitate. Quod autem propriam cordis operationem aufert, omnes aufert. Argumentum etiam sumit Aristoteles ex situ, nam in medio est, qui locus est commodissimus ut omnibus partibus vitam impartiatur. *Quæst. peripat. Lib. V. Quæst. 3.*

1) Ut igitur rivuli ex fonte aquam hauriunt, sic venæ et arteriæ ex corde. *Quæst. peripat. a. st.*

ventrem aliquem), ty utom ådrorna [1]) (extra venas) inneslutes blodet ingenstädes i någon håla med undantag af hjertat. Att här är alla ådrors ursprung (principium) tillkännagifva äfven valvlerna, hvilka äro stälda liksom dörrar vid ådrornas mynningar i hjertat och stå öppna för blodets inträde eller utträde. Dessa äro nämligen liksom ådrornas hufvuden, men ådrornas ändar sluta i hårfint sönderklufna trådar (in capillamenta tenuissime scissa desinunt). Af det sagda är således tydligt, att hjertat är utgångspunkten för alla vener eller ådror. Artererna», tillägger han, »uppfattas nämligen af ARISTOTELES under namn af vener».

Derefter följer han äfven ARISTOTELES' åsigt, att också nerverna leda sitt ursprung från hjertat. Detta är nämligen icke blott säte för begäret, som är sjelfva rörelsekraftens ursprung [2]). Hjertat är äfven centralorganet för förnimmelsen (primum sensorium); »och om», fortsätter han, »verktyget finnes der förmågan finnes, och nerverna äro rörelsens (och förnimmelsens) verktyg, så bör äfven nervernas utgångspunkt vara hjertat, der förmågan har sin grund.» Efter sin framställning af nervernas ursprung fortsätter han i samma kapitel: »Derföre går det några gångar (meatus) från ögonen till de vener, som äro spridda omkring hjernan, och äfven intränga hörselverktygen i bakhufvudet, på det de derifrån må kunna hemta afkyldt blod

1) Cesalpino följer *på detta ställe*, såsom han strax tillkännagifver, äfven i terminologien sin ledstjerna Aristoteles, hvilken ännu icke skilde mellan vener och arterer, utan sammanfattade båda under namnet *φλέβες*, vener.

2) »Ibidem (in corde) enim et appetitus inest, unde est principium motus». *Quæst. peripat. a. st.*

och sekret från den tjocka hjernmassan [1]); och på detta sätt lyckas det dem att nutrieras af ett tempereradt och rent (d. v. s. arterielt) blod [2]). Men för detta ändamål utbreda sig omkring hjernan icke några få och stora, utan fina och tätt liggande ådror från vena cava och aorta; och det blod, som går dit, är icke rikligt och tjockt, utan tunnt och rent (syncerus).» Han säger äfven, att de små vener, som äro spridda i hjernan, sluta icke der, utan gå sedan till sinnesorganerna, men utträda ur hjernan såsom nerver; ty de små venerna lägga sig till sammans och sluta såsom raka trådar, hvilka utgöra nerverna. »Derför», tillägger han, »är en nerv klyfbar utefter längden, emedan de små venerna sluta med raka trådar, som konstituera nerverna». Han finner det

1) »Ut inde refrigeratum sanguinem et a crassa corpulentia secretum hauriant». Då Cesalpino icke ville med Galenus uppfatta hjernan och ryggmärgen såsom nervernas centralorgan, så tyckes han dels bibehålla den ännu äldre uppfattningen af hjernan såsom ett slags slemafsöndrande körtel, dels betrakta hjernan såsom en kylapparat, hvilken uppfångade och qvarhöll den sublimerande och uppstigande delen af det i hjertat sjudande blodet; ty ej långt efter de senast anförda orden säger han: »Simile igitur est cerebrum instrumentis chemistarum. Hi enim, cum ex vino aquam ardentem sublimare volunt, fistulam tenuem et in spiræ modum recurvam adscendentes vapores calidos recipientem vasi coaptant, in quo aqua frigida contineatur. Fit enim ut hujus refrigerationis beneficio temperati spiritus minime evanescant. Sic quoque, cum ex sanguine in corde fervente tenuissima pars sublimetur, nisi fuisset locus refrigerationis, optima pars sanguinis in auram evanuisset, nec admiranda naturæ opera perfecisset. Optima igitur ratione cerebri substantia frigida et humida in superiori loco a natura condita est, quia caloris natura est sursum ascendere; et quæ plurimum habent caloris ac sanguinis, iis plurimum quoque cerebri datum est, ut homini.»

2) »Sic enim temperato ac syncero sanguine nutriri contingit.» Med *sanguis syncerus* menade han blodet, sedan det erhållit sin högsta fulländning, hvilket enligt honom först skedde i venstra hjertkammaren.

också alldeles klart, att äfven aortas ändar i hela kroppen antaga natur af nerver.

Galenus hade genom experimenter visat, att nerverna erhöllo sin kraft från hjernan; ty när de afskuros eller underbundos, så att icke vidare någon kraft kunde tillföras dem från hjernan, så försvunno känsel och rörelseförmåga, men endast i de kroppsdelar, till hvilka dessa nerver utbredde sig. »Detta är nog sannt», säger Cesalpino »men det bevisar icke, att nerverna utgå från hjernan. Det samma skulle nämligen inträffa, i fall alla de vener, som gå till hjernan, afsnördes på halsen, ty då kunde icke vidare någon kraft från hjertat flyta till nerverna (non enim amplius ex corde virtus influeret in nervos). Det hjelper icke, att artererna ensamma, såsom Galenus någon gång erfarit, kunna utan skadlig inverkan afsnöras på halsen, ty till samma ställen föres ur venerna kraft från hjertat, enär förbindelse genom anastomoser icke blott eger rum i hjertat, utan utefter venernas och arterernas hela utsträckning»[1]).

Den nu framstälda, till största delen från Aristoteles härstammande, åsigten om hjertat, kärlen och nerverna har, säger Cesalpino, isynnerhet bekämpats af Galenus, och sedan dennes uppfattning och anmärkningar mot Aristoteles anförts, säger Cesalpino, att blott man noggrannare öfverväger saken, skall man beundra såväl naturens

---

1) Non sufficit autem arterias solum, ut Galenus aliquando expertus est, sine noxa in collo constringere, nam ex venis in eadem loca transfertur virtus a corde, cum osculorum sit communio non solum in corde, sed etiam per totum venarum atque arteriarum ductum. *Quæst. perip. a. st.* Med *osculorum communio in corde*, hvilka ord jag ansett bäst böra i texten återgifvas med »anastomoser», menar han tydligen de gamla galeniska perforationerna i skiljeväggen mellan hjertkamrarne.

hemligheter, som ARISTOTELES' skarpa snille, hvilket såg längre än alla andra. »Näringens uppgift», säger han, »är enligt ARISTOTELES tvåfaldig, den ena är uppehållelsen (ratio nutriendi), den andra är tillväxten (ratio augendi). Uppehållelsen gifver tillvaro åt det hela och delarne (nutriens est, quod esse præbet toti et partibus), tillväxten gifver tillökning i storlek (augens, quod accessionem ad magnitudinem facit) .... Men då det gifves två slags närande substans (duo sint genera alimenti), så finnes det äfven två slags ådror. .... Sedan hjertats värme genom venerna och artererna meddelats magsäcken (nam calore cordis ventri communicato per venas et arterias), sätter den i gång den första koktionen och, begagnande venerna, hvilka omkring småtarmarne ledas dit, liksom rötter och ledande så småningom till värmens källa (venis quæ per lactes eodem derivantur quasi radicibus utens et ad fontem caloris paullatim perducens), fullgör värmen på vägen den andra koktionen, hvarigenom blodet uppkommer, icke det renaste (sanguis syncerissimus), utan det som kan åstadkomma den närande substans, som gifver tillväxt (alimentum auctivum), men alls icke den, som uppehåller (nutritivum autem nequaquam). På detta sätt sker en koktion i venerna, men den sista koktionen af alimentum nutritivum eger rum i hjertat. .... Hjertat har också tilldelats det andra slaget af ådror, till storleken visserligen mindre, men till egenskapen vida förträffligare, hvilka icke såsom venerna bestå af en enkel hinna, utan af en dubhel och mycket fibrös. Båda utbreda sig från samma utgångspunkt, nämligen hjertat, och det är bättre att hafva en utgångspunkt än flere. Från den högra hjertkammaren, den vidaste och varmaste, utgår vena cava,

ty den innehåller ett tjockare blod, hvilkets värme är mer intensiv. Men från den andra hjertkammaren, som ligger i midten (qui medius est) och är mindre samt innehåller det mest tempererade och renaste blodet, utgår aorta från venstra sidan.» (Quæst. peripat. Lib. V, Quæst. 3).

Längre ned i det följande kapitlet (Lib. V, Quæst. 4) tillägger han: »det var nödvändigt att lifselden (ignis animalium) utströmmade genom artererna, på det den skulle utföra de naturliga förrättningarne (opera naturæ), nämligen hela kroppens nutrition, tillväxten, sinnesförnimmelsen och rörelsen, hvilka den ingalunda kunde utföra, i fall en utströmning genom respirationsorganerna stode öppen för denna eld. Derföre innesluter naturen på bästa sätt denna eteriska fackla (æthercam faculam) i hjertats kamrar med en tät kropp omkring henne och förser henne med utströmningskanaler, hvilka på bästa sätt äro skyddade med en dubbel hinna, på det hon icke förr må strömma ut, än hon fullgjort de naturliga förrättningar, för hvilkas skull hon är till.»

CESALPINO är utförlig i sin vederläggning af GALENI påstående, att lefvern skulle vara den väsentliga blodberedningens säte och säger bland annat: »GALENUS påstår, att blodet skulle uppnå sin fulländning genom den preparation, som det undergår i lefvern, så att det kan nutriera. Vi medgifva, att härigenom det slags näringssubstans blifvit beredd, som vi sagt ARISTOTELES kalla auctivum, men icke den, som kallas nutritivum och som gifver tillvaro (et dat esse). Vi hafva dock efter ARISTOTELES förut visat, att denna preparation sker icke blott i lefvern utan i alla vener. Men lefvern understödjer koktionen (blodberedningen) derigenom, att han omfattar venerna med sin massa; ty på detta sätt

bevarar han en längre tid den värme, som flyter dit från hjertat (calorem a corde fluentem) och genom hvilken all koktion sker. Vi medgifva, att naturen åstadkommit en annan åder, upptagande det blod, som beredts till ett nutritivum. Denna åder är arteria aorta, men det är icke nödvändigt att hon återvänder från hjertat till vena cava (Hæc enim est arteria aorta, non est autem necesse ut regrediatur ex corde in venam cavam); ty denna innehåller alimentum auctivum, som beredes i henne i följd af hennes sammanhang med hjertat»[1]).

De trenne, från den gamla grekiska fysiologien utgångna föreställningarne om hjertskiljeväggens genomtränglighet, om lefverns centrala betydelse för blodet och kärlsystemet och om spiritus vitalis såsom arterernas väsentliga innehåll hade, såsom redan i början af denna afhandling framhållits, mer än något annat ställt sig hindrande i vägen för en riktig uppfattning af kärlsystemets funktion. Den förstnämnda af dessa villfarelser hade skingrats genom SERVETS lära om blodets cirkulation genom lungorna, hvilken COLOMBO genom sina vivisektioner bekräftat. Men så länge man i likhet med den sistnämnde och med GALENUS ännu uppfattade lefvern såsom blodets egentliga centralorgan och alla veners början, under det att endast artererna antogos utgå från hjertat, så underhölls derigenom och skyddades på ett mäktigt sätt den gamla vilseledande föreställningen om tvenne olika slag af blod och om tvenne från hvarandra skilda system af blodkärl i menniskans kropp. Bland de skäl, som CESALPINO anför för sitt förkastande af lefvern och sitt antagande af hjertat såsom blodets centralorgan,

1) Quæst. perip. Lib. V, Quæst. 3.

må här erinras om följande. Den anatomiska undersökningen hade visat, att blodkärlen blott vore en fortsättning af hjertat, att de talrika grenarne af vena cava förhöllo sig till inelfvorna alldeles på samma sätt, som grenarne af den från hjertat utgående aorta. Liksom arterernas vore ock venernas mynningar i hjertat försedda med valvler. Vore lefvern venernas utgångspunkt, så borde dessa der ha sitt största omfång, men CESALPINO hade upprepade gånger öfvertygat sig om, att vena cava i närheten af hjertat vore vidare än i närheten af lefvern. Om nu både vener och arterer, hvilkas bestämmelse är att innehålla och leda blodet, ha till principium eller utgångspunkt hjertat, så måste detta, och icke lefvern, vara äfven blodets centralorgan. Det kan icke förnekas, att CESALPINO, då han å ena sidan bestämdt förkastar den gamla villfarelsen, att lefvern vore blodberedningens väsentliga säte och alla veners ursprung, samt å andra sidan genom bevis styrker sitt påstående, att hjertat vore kärlsystemets centralorgan och att såväl vener som arterer derifrån ledde sitt ursprung, tager ett äfven för upptäckten af blodcirkulationen icke ovigtigt steg framåt på den rätta vägen. Men då han mellan de tvenne blodsorterna (alimentum auctivum och alimentum nutritivum) icke — med undantag af cirkulationen genom lungorna och såsom vi längre ned skola få se, genom hjertats skiljevägg — antager någon annan samfärdsel än den gamla genom de erasistrateiska anastomoserna, så stannar han tydligen på halfva vägen, och när han sedermera — än en gång föredragande ARISTOTELES' åsigt framför GALENI — säger, att nerverna ingalunda leda sitt ursprung från hjernan och ryggmärgen, utan utgöra en fortsättning af arterer och vener samt uppkomma

derigenom, att dessas ändar klyfva sig till tätt bredvid hvarandra liggande hårfina trådar, så tager han rent af ett steg tillbaka från den rätta riktningen. Det synes mig nämligen alldeles klart, att det af CESALPINO mer än en gång begagnade ordet capillamenta omöjligen kan öfversättas med våra dagars kapillarkärl eller kapilläranastomoser — hvilka första gången upptäcktes och sågos af Marcello MALPIGHI i Bologna 1661 —, utan betyder hårfina trådar, i hvilka han ansåg både arterer och vener sluta; ty det är om dessa blodkärlens ändar, som han säger, att »de lägga sig till sammans och sluta såsom raka trådar, hvilka utgöra nerverna.»

Det är af de föregående, liksom delvis af de efterföljande, citaten ur CESALPINOS skrifter klart, att den gamla, redan från *Collectio Hippocratica* utgångna och sedermera under medicinens historiska utveckling fortlefvande föreställningen om τό ἔμφυτον θερμὸν ännu för CESALPINO innefattade organismens egentligen lifgifvande princip, hvilken utgjorde grunden till alla kroppens naturliga förrättningar. Denna kraft, som han än kallar den naturliga eller inneboende värmen (calor nativus, insitus), än lifselden (ignis animalium) och icke heller fullt skiljer från föreställningen om spiritus, den har sitt säte i hjertat och den bildar blodet, som först i venstra hjertkammaren uppnår sin fulländning. Men då det är medelst blodet som denna kraft, värme eller spiritus meddelar sig såväl åt hela kroppen, som åt de särskilda kroppsdelarne, då det är medelst blodet, som den utför de naturliga förrättningarne: nutrition, tillväxt, sinnesförnimmelse och rörelse, så kommer i CESALPINOS språkbruk denna kraft att sammanblandas med eller ej tillräckligt skiljas från blodet sjelft. Derföre när han

säger, än att kraft (virtus), än att närande substans (alimentum), än att värme eller spiritus flyter från hjertat till den eller den kroppsdelen, så menar han i allmänhet dermed, att också blod flyter dit från hjertat. Fasthåller man detta, så finner man redan af det jag hittills ur hans skrifter anfört, att han i allmänhet icke tror på hela blodmassans återgång från artererna genom venerna till hjertat; ty i venerna låter han blodströmmen gå snarare i riktningen från än till hjertat. Han säger visserligen, att lifsvärmen begagnar de vener, som från småtarmarne gå till magen, såsom rötter och så småningom begifver sig till värmens källa eller till hjertat, hvilka ord antyda en portåderströmning i central riktning, men strax förut säger han, att hjertats värme genom venerna och artererna meddelas magen, hvaraf man svårligen kan draga någon annan slutsats än den, att CESALPINO, liksom förut COLOMBO, uppfattade rörelsen af portåderns innehåll såsom ett fram- och tillbakagående, ett »va et vient,» liksom den genom ebb och flod omvexlande vågrörelsen i sundet Euripus, allt i öfverensstämmelse med ARISTOTELES', ständigt i den äldre medicinska litteraturen upprepade, liknelse. Deremot, när han säger, att liksom bäckarne hemta sitt vatten från källan, så hemta vener och arterer sitt blod från hjertat, att om de vener, som gå till hjernan, afsnöras på halsen, så kan icke vidare någon kraft från hjertat flyta till nerverna, eller att lefvern, som med sin massa omfattar venerna, bevarar den värme, som flyter dit från hjertat, så är detta lika många bevis på, att CESALPINO, åtminstone då han utgaf sina *Quæstiones peripateticæ* (1571), ännu var öfvertygad om det venösa blodets centrifugala rörelse mot kärlsystemets periferi.

Bland yttranden, som jag i CESALPINOS skrifter funnit röra det lilla kretsloppet, anför jag här följande. I sina *Quæstiones peripateticæ*[1]) säger han: »Lungan hemtar från högra hjertkammaren det sjudande blodet genom en ven, som liknar artererna och lemnar det genom anastomos (per anastomosin) till arteria venalis, hvilken begifver sig till venstra hjertkammaren, och då under tiden kall luft insläpts genom luftrörets kanaler, som förlöpa utmed arteria venalis, utan att såsom GALENUS trodde kommunicera med henne genom några fina mynningar (osculis), så tempererar lungan blodet blott genom beröringen (solo tactu). Med denna blodets cirkulation (Huic sanguinis circulationi) från hjertats högra kammare genom lungorna till den venstra kammaren öfverensstämmer noga det som visar sig vid dissektion».

Stannar man vid sin läsning af texten här, så måste man säga, att han riktigt beskrifver det lilla kretsloppet, ehuru han hvarken nämner SERVETS eller COLOMBOS namn, men fortsätter man läsningen endast något längre i samma kapitel, finner man, att han ännu tror på mellersta hjertväggens genomtränglighet; ty sedan han talat om det fysiologiska ändamålet med lungorna, luftrören och de båda blodkärlen i lungorna, tillägger han följande ord: »allt är således väl inrättadt, ty då blodet borde sjuda i hjertat, på det att det måtte fullkomligare utbildas till närande substans — först i den högra hjertkammaren, som ännu innehåller ett tjockare blod, sedan äfven i den venstra, der blodet redan är mer rent (sincerior) —, så rinner det från den högra till den venstra hjertkammaren dels

1) Lib. V, Quæstio 4.

genom hjertats skiljevägg och dels genom lungorna för afkylningens skull (partim per medium septum, partim per medios pulmones refrigerationis gratia ex dextro in sinistrum transmittitur). Det är tydligen den a priori uppgjorda, teleologiska tankegången, som här förleder honom till ett anatomiskt och fysiologiskt misstag. Det på förhand bestämda syftemålet: blodets sjudning äfven i venstra hjertkammaren, för att det måtte kunna utbildas till natur af spiritus[1]), förleder honom till en fri konstruktion af det härför nödvändiga medlet: hjertskiljeväggens porositet; ty ginge allt det i högra hjertkammaren befintliga, sjudande blodet medelst arteria pulmonalis genom lungorna till den venstra hjertkammaren, så skulle denna i sig upptaga endast det redan i lungorna afkylda blodet och icke längre något sjudande sådant, och då skulle icke i venstra hjertkammaren någon spiritus vitalis kunna bilda sig.

Trettio år efter det han nedskrifvit de sist anförda orden, framställer han än en gång det lilla kretsloppet och begagnar äfven då liksom förra gången ordet cirkulation, men, märk väl, äfven denna gång blott om det lilla kretsloppet. Han säger nämligen då om blodet: »interim in itinere (per pulmonem) contemperatur ab aëro frigido inspirato in asperas arterias juxta venas et arterias, ut circulatione quadam sanguis perficiatur in naturam spiritus, prius in dextro ventriculo, deinde in sinistro. Ideo vas educens e corde vera arteria est ex duplici tunica, ut spiritus non evanescant. Vas introducens vena est ex unica tunica constans, quia sanguinem jam refrigeratum conti-

1) Han säger också i en annan skrift: Sinister (ventriculus) principalissimus — — — —, in quo sanguis elaboratus ad naturam spiritus continetur. *Speculum art. med. Hipp* Francoforti 1605, Lib. vj, cap. 19. p. 472.

net»[1]). Med de sistnämnda orden gifver han äfven skäl för reformen i de båda, till och från lungorna ledande blodkärlens terminologi, hvilken bebehållit sig till våra dagar. Den gamla benämningen: *vena arterialis* och *arteria venalis* lade hufvudsaklig vigt på de båda kärlens fysiologiska funktion, utan att glömma olikheten i deras anatomiska byggnad; den nya benämningen åter af *arteria* och *vena pulmonalis*, hvilken först infördes genom CESALPINO och sedan genom Kaspar HOFMANN och Jakob DE BACK, lägger uteslutande vigt på de båda kärlens anatomiska byggnad och plats.

Bland yttranden af CESALPINO, som röja, hvilka insigter han egde i det stora blodkretsloppet, synas mig följande vara de väsentligaste, och bland dem anför jag först hvad han säger om hjertat och dess funktion. Härom yttrar han ungefär enahanda på mer än ett ställe i sina skrifter[2]), men

1) Spec. art. med. Hipp. Lib. vj. cap. 9.

2) På ett ställe söker han bevisa, att genom respirationen icke någon spiritus externus införes i hjertat. Här säger han om hjertvalvlernas funktion, att »de äro så stälda vid venmynningarne, att de öppnas, när hjertat (d. v. s. hjertventriklarne) vidgar sig, men tillslutas, då hjertat sammandrager sig, ... så att de mynningar, som föra in i hjertat, icke föra ut, och de mynningar, som föra ut, icke föra in; och härigenom inträffar det, att artererna utvidgas, då hjertat sammandrager sig, och sammanträngas, då hjertat utvidgas, och detta sker således icke på samma gång». Quæstiones peripat. Lib. V, Quæst. 4.

Längre ned i samma kapitel, närmare slutet, upprepar han, att två blodkärl ändas i den högra kammaren och två likaledes i den venstra». »Af dessa två», fortsätter han, »leder blott det ena in i hjertat; det andra leder ut derifrån, emedan valvlerna äro på det sättet inrättade».

På ett annat ställe (Quæstiones medicæ, Lib. II, Quæst. 17.) omtalar han, huru hjertats banor (cordis meatus) äro af naturen inrättade, och der gifver han i afseende på blodets rörelse från vena cava genom hjertat och lungorna till aorta hänvisning till den utveckling af detta ämne, hvilken han gjort mer än tjugo år förut i sina Peripatetiska Undersökningar, hvilket väl måste anses visa, att CESALPINOS åsigter om blodomloppet under denna långa tid icke förändrats eller vidare utvecklats.

jag anför nu hans framställning af detta ämne, sådan den återfinnes i hans sista arbete[1]).

»Hjertats köttiga substans,» säger han, »består af tre slags fibrösa trådar (nervosis fibris constans trium generum). I dess inre finnas hjertkamrarne, som äro fulla af blod. Den venstra är den förnämsta samt sträcker sig från hjertats bas till dess spets; och i denna innehålles ett blod, som utarbetats till natur af spiritus och som af ARISTOTELES kallas den högsta närande substansen (ultimum alimentum). Detta blod går genom aorta med pulsen till hela kroppen. Den högra kammaren, som är bredare och kortare, omgifver den venstra i en halfcirkel. Det är en del deraf, som af ARISTOTELES framställes såsom den tredje kammaren och denna är tydlig icke blott hos större djur, utan äfven hos fåglar samt skiljes från den högra kammaren genom en skiljevägg nära hjertats bas. Denna kammare hemtar sitt blod från vena cava, för att detta må uppnå sin fulländning i den venstra kammaren. Vid hjertbasen finnas fyra mynningar, utgångspunkter (principia) enligt ARISTOTELES för venerna och artererna. Tvenne föra in och tvenne föra ut blodet såväl i högra som i venstra kammaren. I den högra sitter den införande mynningen vid vena cava; den utförande åter är en arter, som leder i lungan till afkylningsstället. I den venstra kammaren leder venens mynning inåt från lungan; den utförande mynningen åter är utgångspunkten för arteria aorta. Vid hvarje mynning sitta några valvler, som vid de införande mynningarne öppnas för blodets inträde, men tillslutas vid dess utträde. Tvärtom stå de vid de utförande mynnin-

1) Speculum art. med. Hipp. Lib. VI, Cap. 19, s. 472.

garne öppna för blodets utträde, men tillslutna vid dess inträde, så att en viss oafbruten rörelse eger rum från venerna till hjertat och från hjertat till artererna (ut continuus quidam motus fieret ex venis in cor et ex corde in arterias).»

Allt hvad CESALPINO här säger om skilnaden mellan hjertats in- och utförande mynningar, om hjertvalvlernas funktion samt angående den omvända ordning, i hvilken hjertat och artererna utvidgas och sammandragas, var förut bekant icke blott för COLOMBO, utan till största delen redan för GALENUS; och om CESALPINO genom sitt erkännande och framhållande af hjertats muskulösa natur visar en bättre insigt än COLOMBO, så tager han deremot obestridligen ett steg tillbaka, då han af sin beundrade ARISTOTELES låter förleda sig att åter antaga en tredje hjertkammare, hvilkens preparation genom tvärsnitt af hjertat han i sina *Peripatetiska Undersökningar*[1]) närmare beskrifver.

En annan för historien om det stora blodomloppets upptäckt vigtig fråga är den, om verkligen CESALPINO föreställde sig blodet flyta i en kontinuerlig ström från artererna eller deras periferiska ändar till venerna.

I sina *Medicinska Undersökningar*[2]) säger han: »Under sömnen föres den naturliga värmen mindre till artererna, men rusar våldsamt fram (erumpit vehementer) i dem vid uppvaknandet. Venerna förhålla sig deremot på ett motsatt sätt, ty under sömnen svälla de mer upp; under vakande tillståndet åter blifva de smalare (exiliores), hvilket man kan se på handens vener. Under sömnen

1) Lib. V. Quæst. 3.

2) Quæstionum medicarum Libri II. Venet. 1593. Lib. II. Quæst. 17.

går nämligen den naturliga värmen öfver från artererna till venerna genom de kommunikationsöppningar, som kallas »anastomoser» och från dem till hjertat» [1]). Häraf följer, att han visserligen antog en strömning af innehållet i artererna från dessa till venerna, men, märk väl, blott under sömnen; ty i en annan skrift säger han: »En oafbruten rörelse är i gång från hjertat till alla kroppens delar, emedan spiritus oafbrutet alstras och denna är genom sin utvidgning benägen att mycket hastigt spridas till alla kroppsdelar, men på samma gång för han med sig närande substans (alimentum nutritivum) och lockar till sig förökande substans (alimentum auctivum) ur venerna genom de kommunikationsöppningar, som Grekerna kallade anastomoser» [2]). Strömmen gick således då i motsatt riktning genom samma »anastomoser» eller från venerna till artererna. Dessa Grekernas anastomoser — små osynliga öppningar mellan arterer och vener utefter kärlens längd — voro, såsom bekant är, något helt annat än våra dagars kapillarkärl. Det har förut omnämts, huru de en gång uppfunnos af ERASISTRATUS för att förklara möjligheten af blödning från sårade arterer på en tid, då dessa icke ansågos innehålla någon blod. CESALPINO använder också dessa anastomoser för att förklara ett annat faktum — hvilket dock ingalunda ännu blifvit fastställdt såsom något sådant — att nämligen vid den vanliga åderlåtningen först skulle utrinna ett mörkrödt och sedan ett ljusrödt blod. Han säger nämligen, »att venerna äro så sammanfogade med

1) »Transit enim in somno calor nativus ex arteriis in venas per osculorum communionem, quam anastomosin vocant, et inde ad cor». a. st.

2) Quæst. peripat Lib. V, Quæst. 4.

artererna medelst anastomoser (osculis), att — såsom ofta händer, sedan en ven öppnats, — först utträder det mörkare venösa och sedermera det mer ljusröda (flavior) arteriella blodet»[1]).

Af de trenne senast meddelade citaten är det tydligt, att CESALPINO förestälde sig, det blodkärlens innehåll ginge genom »anastomoserna» än från artererna till venerna, än åter från venerna till artererna; och genom ett annat yttrande af honom, hvilket jag redan förut anfört, »att det icke är nödvändigt, att aorta återvänder från hjertat till vena cava», synes han nästan liksom vilja förtaga läsaren all rimlig anledning att misstänka honom tro på någon blodets öfvergång från arterernas till venernas periferiska ändar.

Till sist återstår den frågan, huru CESALPINO enligt sina senare skrifter förestälde sig blodets rörelse i kroppens vener. Trots det att ett motsatt påstående mer än en gång blifvit framstäldt, finner jag honom hvarken i *De plantis* ej heller i sina *Quæstiones medicæ* väsentligen frångå sin, såsom ofvan visats, redan i *Quæstiones peripateticæ* framstälda åsigt om blodets såväl framåt- som tillbakagående rörelse i kroppens vener. Ur början af hans arbete *De plantis*, der han framställer sin bekanta jemförelse mellan det vegetativa lifvet hos växterna och de högre djuren, har man lösryckt ett yttrande och utan att jemföra det med hans öfriga uttalanden om samma sak anfört det såsom ett bevis derpå, att CESALPINO hade en väsentligen riktig kunskap om blodets cirkulation i menniskans kropp. Han säger nämligen här: »hos djuren se vi, att den

1) — — — Venas cum arteriis adeo copulari osculis, ut vena secta primum exeat sanguis venalis nigrior, deinde succedat arterialis flavior, ut plerumque contingit. Quæstion. med. Lib. II, Quæst. 5.

närande substansen (alimentum) föres genom venerna till hjertat, såsom till verkstaden för den inneboende värmen, och sedan den der vunnit sin högsta fulländning, så fördelas den — under det att spiritus, som ur samma närande substans alstras i hjertat, är den drifvande kraften — genom artererna till hela kroppen»[1]). Af sammanhanget med hvad han i näst föregående kapitel yttrat, der han säger, att venerna i viss mån likna växternas rötter, hvilka draga till sig näring ur jorden, liksom ur en magsäck, synes det mig sannolikast, att CESALPINO äfven på detta senast anförda ställe med orden »genom venerna» menar icke genom kroppsvenerna i allmänhet utan genom grenarne af portådern, och då han vidare i näst föregående kapitel af samma bok talar om venerna, »som ur magen hemta närande substans, på det de sedan må fördela denna i hela kroppen (ut illud in universum corpus distribuant),» så är det ju tydligt, att CESALPINOS åsigt var den, att det venösa blodet icke blott genom portådern och vena cava fördes från magen till hjertat, utan äfven medelst venerna — likasåväl som det arteriella blodet medelst artererna — fördes ut i periferisk riktning till kroppens olika delar.

I sina *Quæstiones medicæ* afhandlar han bland mycket annat äfven den, inom den tidens terapeutik ganska vigtiga frågan, från hvilka särskilda vener åderlåtningen borde i särskilda sjukdomar verkställas; och han säger

---

1) Nam in animalibus videmus, alimentum per venas duci ad cor tamquam ad officinam caloris insiti et, adepta inibi ultima perfectione, per arterias in universum corpus distribui, agente spiritu, qui ex eodem alimento in corde gignitur. De plantis Lib. I, Cap. 2.

här[1]), »att alla vener sinsemellan samverka, så att om en tömmes, så tömmas alla (totum exoneretur),» men att man i putrida febrar ändock väljer den ven, som är närmare lefvern, t. ex. högra armens vena interna eller media, »på det vena cava hastigare måtte tömmas». Vidare uttalar han sig bestämdt för den revulsiva åderlåtningsmetoden och säger: »när en fluxion har börjat, så är en rörelse (af det venösa blodet) i motsatt riktning mot fluxionen indicerad, äfven om icke någon allmän blodöfverfyllnad (plenitudo) är för handen, och denna metod kallas *revulsion*». Strax förut fäller han ett annat yttrande, att »hvarhelst en kroppsdel är blottständ för fluxion, men ännu icke angripits, bör (för åderlåtning) en särskild ven utväljas, nämligen den, som är mest aflägsen (sed maxime distans). Åderlåtning bör således ske på låren hos dem, hvilkas hufvud plägar angripas; på armarne hos dem, hvilkas fötter pläga angripas». Häraf synes mig framgå, att CESALPINO trodde fluxion uppkomma genom en stegring af venernas blodström i periferisk riktning, oftast uppåt eller nedåt, hvilken strömning han ansåg kunna förekommas genom att medelst åderlåtning på afstånd framkalla en ström i motsatt riktning, en terapeutisk åsigt, som han icke rimligtvis skulle kunnat hysa, derest han haft en klar föreställning och verklig öfvertygelse derom, att blodet i venerna alltid rann i centripetal riktning, men hvilken åsigt deremot synes rimlig för den, som med ARISTOTELES förestälde sig, att blodet i venerna gick, liksom hafsvattnet i Euripus, än framåt och än tillbaka. En sådan föreställning om blodets strömning synes äfven ligga till grund för andra före-

1) Quæstionum medicarum Libri II, Venet. 1593. Lib. II, Quæst. 5.

skrifter af honom rörande val af ven vid åderlåtning. Dessutom kan man väl med trygghet i allmänhet påstå, att den, som skiljer mellan evakuerande, revulsiv och deriverande åderlåtning, som talar om de olika indikationerna härför och gifver detaljerade föreskrifter om, hvilka vener böra öppnas vid den eller den lokala affektionen, icke gerna kan hafva någon klar föreställning om det systematiska blodomloppet, sådant verlden först fick lära känna det genom William HARVEY.

Men ännu återstår det en vigtig punkt angående CESALPINOS förhållande till blodomloppets upptäckt, nämligen hans uppfattning af iakttagelsen om venernas svullnad nedanför åderlåtningsbindan. Utan tvifvel hade läkarne redan under årtusenden gjort den iakttagelsen, att vid åderlåtning venerna efter öfverarmens ombindning svullnade i armvecket, men ändock hade, så vidt kändt är, ingen af dem begripit, att blodet i venerna rann mot hjertat och ej mot kroppens periferi, och jag har förr engång i en annan skrift framhållit detta historiska faktum såsom ett lärorikt exempel på, huru i det alldagliga lifvet vigtiga, men ännu oupptäckta sanningar kunna ligga oss alldeles nära och liksom ropa på oss, men att vi ändock merendels gå dem förbi utan att se dem. Vi ha derföre rätt att beundra skarpsinnigheten hos en man, som, stannande inför ett fenomen, hvilket genom sin ständiga återkomst redan förslöat iakttagelsen, här för första gången frågade ett *hvarför*. Det är också hufvudsakligen på grund af denna hans skarpsynthet, som han verkligen kan sägas en gång hafva stått det stora blodomloppets upptäckt mycket nära, som mången trott honom vara den, hvilken först insåg den venösa blodströmmens riktning mot hjer-

tat[1]). Det har derför någon gång blifvit yttradt, att när redan GALENUS kände det väsentliga af hjertvalvlernas funktion och att blodet från venstra hjertkammaren genom aorta strömmade ut i kroppens arterer, när SERVET redan upptäckt det lilla kretsloppet, och slutligen CESALPINO genom åderlåtningsbindans användning bevisat den venösa blodströmmens centripetala riktning, så återstod det ju endast för HARVEY att af de spridda detaljerna sammanställa det hela. Men äfven om HARVEY, liksom andra stora upptäckare, icke saknade sina vägvisande föregångare, så får man dock ingalunda tro, att han endast hade att draga en slutsats ur redan färdiga premisser; och hvad särskildt CESALPINO beträffar, så kom han vid besvarandet af spörjsmålet om venströmmens riktning endast på halfva vägen till målet.

Se här, huru han framställer den vigtiga iakttagelsen af venernas svullnad nedanför åderlåtningsbindan, och hans förklaring deraf.

I det 17 kapitlet i andra boken af *Quæstiones medicæ,* hvilket kapitel handlar derom, »att i angina inträffar qväfning mer genom jugularvenernas öfverfyllnad, än genom tillslutning af struphufvudets mynning», säger han: »Det synes värdt en undersökning, hvarföre efter ombindningen venerna svullna nedanför, men icke ofvanför ombindningsstället, hvilket de veta af erfarenhet, som låtit åder. De lägga nämligen bindan ofvanför, men icke nedanför åderlåtningsstället, emedan venerna svullna nedanför och icke ofvanför bindan. Men denna svullnad borde uppträda

---

1) I anledning af denna CESALPINOS iakttagelse yttrar om honom Alb. HALLER: Verum tamen sanguinis venosi ductum inde non eruit, vero licet proximus. Biblioth. anat. T. I s. 239.

på motsatt sätt, ifall rörelsen af blodet och spiritus egde rum från inelfvorna ut i hela kroppen[1]); ty om passagen afspärras, måste rörelsen stanna, och venerna skulle då hafva svullnat ofvanför bindan. Månne svårigheten finner sin lösning genom det som ARISTOTELES skrifver *Om sömnen* (kap. 3)? Här säger han: 'det som utdunstar (evaporatur) måste någonstädes drifvas hän; derefter måste strömmen vända om och helt och hållet förändras liksom flödena i Euripus (deinde converti et permutari sicut Euripus). Det ligger i den animala värmens natur, att föras till de öfre kroppsdelarne. Men när den varit i de öfre delarne, vänder den åter och föres nedåt'. Så talar ARISTOTELES .... Då nu under det vakande tillståndet den naturliga värmen begifver sig utåt (motus caloris nativi fiat extra), nämligen till sinnesorganerna, men under sömnen inåt, nämligen till hjertat, så måste man antaga, att under det vakande tillståndet en mängd spiritus och blod föres till artererna[2]); ty derifrån går vägen till nerverna[3]), men att under sömnen samma värme återvänder till hjertat genom venerna, icke genom artererna[4]). Den naturliga ingången till hjertat går nämligen genom vena cava, icke genom arteren (d. v. s. aorta)».

1) D. v. s. om det venösa blodet flöte från centrum eller hjertat ut mot kroppens periferi.

2) Det vill säga, att blod föres från venerna genom »anastomoserna» till artererna.

3) Nerverna utgjorde nämligen, såsom förut är nämndt, enligt ARISTOTELES och CESALPINO en fortsättning af arterernas periferiska ändar.

4) Det vill säga, att blodet medelst »anastomoserna» nu återgår från artererna till venerna och medelst dessa, men ej direkte genom artererna, återvänder till hjertat.

Ett bevis på riktigheten af det sålunda skildrade förhållandet finner CESALPINO i pulsens olika beskaffenhet under vaka och sömn. Strax derefter fortsätter han: »På samma sätt som blodets framvällande (exundatio) till de öfre kroppsdelarne och återgång till de nedre, i likhet med flödena i Euripus, är under sömn och vaka påtaglig, så finnes det otvifvelaktigt äfven en rörelse af samma beskaffenhet, på hvilken del af kroppen man än må använda åderlåtningsbindan eller på annat sätt tillsluta venerna. Ty när afloppet hämmas, svälla rännilarne, der de pläga flyta fram. Måhända återvänder då blodet till sitt ursprung, på det att det, derifrån afspärradt, icke må gå under (Forte recurrit eo tempore sanguis ad principium, ne intercisus exstinguatur). Men icke är det någon afspärrning af venerna, som framkallar qväfning; dock, skulle de, som leda till hufvudet, afspärras, så inträder qväfning för dessa veners betydelses och storleks skull».

Efter en sorgfällig granskning af dessa CESALPINOS yttranden om blodströmmens riktning i venerna lär väl ingen kunna bestrida, att CESALPINO inskränkte den venösa blodmassans allmännare återflöde till hjertat till endast trenne tillfällen, alldenstund han ansåg, att ett sådant allmännare återflöde egde rum under normala förhållanden endast under sömnen samt under abnorma förhållanden endast vid qväfning eller vid venernas afspärrning.

Föröfrigt var enligt CESALPINO blodets rörelse i venerna ett omväxlande framåt- och tillbakagående. Och det blod, som enligt honom flöt i venerna, var ingalunda det, som redan tjänat till väfnadernas nutrition och öfverlastats med sönderdelningsprodukter från dessa, utan det var en färsk produkt af digestionen i magsäcken, hvilken

produkt sedermera i venerna sjelfva undergick en sekundär bearbetning och lemnade material till kroppens tillväxt. Dessutom flöt enligt CESALPINO en del af det venösa blodet genom vena cava in i högra hjertkammaren. På ett ställe säger han visserligen, att denna rörelse oafbrutet egde rum, och på andra ställen, att membranerna eller valvlerna i mynningen af vena cava voro så stälda, att de väl tilläto blodets inträde, men icke dess utträde genom samma mynning. På andra ställen åter talar han om den värme, som — utan tvifvel jemte blodet — från hjertat strömmar genom venerna än till magen och än till lefvern. Det blod, som från vena cava inkom i högra hjertkammaren, fördes derifrån icke blott, såsom först SERVET och sedan COLOMBO visat — och hvarom nu vid femtonhundratalets slut nästan alla anatomer och fysiologer voro ense[1]) —, genom arteria pulmonalis, lungorna och lungvenerna, utan äfven direkt genom hjertats skiljevägg till den venstra hjertkammaren, der det först genom en tredje koktion eller bearbetning uppnådde sin fulländning och erhöll nutritiva egenskaper. Från venstra hjertkammaren strömmade visserligen blodet genom aortas mynning ut i artererna, men drifkraften var härvid icke några kontraktioner af hjertat, ehuru dess muskulära natur af honom erkändes,

1) Jag säger här nästan alla, ty undantag funnos. Salvatore de RENZI, som eljest anser nästan alla mer betydande fysiologiska upptäckter vara gjorda af italienare, säger i sin *Storia della medicina in Italia* (Napoli 1845—48), att Gabriele FALLOPIA, en bland den italienska renässansens allra förnämsta anatomer, ännu tre år efter COLOMBO icke antog blodets kretslopp genom lungorna; och florentinaren Guido GUIDI, hvars arbete, *De anatomia corporis humani libri VII*, först utgafs i Venedig 1611, synes icke bestämdt biträda COLOMBOS åsigter, utan blott framhålla dem såsom beaktansvärda påståenden. Jmfr H. TOLLIN, Virch. Arch. B. 93, s. 74.

nej, det var blodets spiritus. Han stod nämligen ännu så fast i det gamla galeniska föreställningssättet, att han trodde hjertats systole blott vara ett passivt sammanfallande af hjertväggarne, under det att diastole äfven af honom uppfattades såsom det egentligen aktiva momentet af hjertats rörelse och sattes enligt hans föreställning i gång genom elasticiteten hos blodets spiritus. Denne åter var enligt CESALPINO icke någon utifrån i organismen införd luft, ty luftens tillträde till hjertat förnekade han, utan lifsvärmen bildade i hjertat spiritus ur blodet. Hjertat och kärlen innehöllo således ej blott blod utan äfven spiritus, och det var fortfarande denne, som satte både hjertat och blodet i rörelse. Det sistnämnda flöt visserligen i artererna till de särskilda kroppsdelarne för att nutriera dessa och för att stimulera de från arterändarne utgående nerverna samt derigenom möjliggöra sinnesförnimmelse och rörelse, men ett framåt- och tillbakagående af blodet antog han ega rum äfven i artererna, liksom han också föreställde sig, att blodet genom »anastomoserna» kunde öfvergå än från arterer till vener, än tvärtom från vener till arterer.

Sådan är i korthet, såvidt jag af texternas studium kunnat finna, CESALPINOS föreställning om blodets rörelse i menniskans kropp. I strid mot den samtida vetenskapens åsigter förnekade han, att lefvern, och fastställde, att hjertat var kärlsystemets centralorgan. Såväl på grund häraf som genom sin vid användningen af åderlåtningsbindan skarpsinniga iakttagelse af det venösa blodets centripetala strömning har han, äfven om han inskränkte denna strömning till sömnen och tvenne undantagsfall, i historien om blodomloppets upptäckt förvärfvat sig berömmelse och bör der alltid med erkännande omnämnas. Den lager, som efter-

verlden tilldelat HARVEY, var CESALPINO en gång mycket nära att eröfra, men han gjorde det icke. Trots hans landsmäns motsatta påståenden[1]) har CESALPINO aldrig uppfattat blodets cirkulation såsom lag eller regel för blodets rörelse i menniskans kropp. Han var också fullständigt okunnig om, att hjertat sjelft var den drifvande kraften. De många hos honom ännu qvarstående traditionella förvillelserna[2]) hindrade honom att begripa, det blodet under sin oafbrutna rörelse i det friska och lefvande kärlsystemet alltjemt återkommer till samma punkt, hvarifrån det utgår, äfven om han skulle vara den, som för en begränsad del af detta kretslopp först använde ordet *cirkulation*[3]).

---

1) I BIZZOZERO's *Archivio per le scienze mediche* (Torino 1876—77, s. 469), der resultaten af CERADINIS forskningar rörande blodomloppets upptäckt framhållas, heter det till slut helt kategoriskt: »Upptäckten af det stora kretsloppet tillhör obestridligen (incontestabilmente) CESALPINO. HARVEY har skadat sig mycket, derigenom att han icke anfört CESALPINO, som han dock kände».

2) Jag menar naturligtvis hans fysiologiska förvillelser och icke de allmänna villomeningar, som han eljest kunnat hafva gemensamma med sin samtid. Edw. SIEVEKING, som 1877 i Roy. College of Physicians i London höll en utmärkt »Harveian oration,» säger, att man omöjligen kunde tilltro CESALPINO att åstadkomma någon större omhvälfning i vetenskapen, enär han bland annat kunde sätta tro till en besynnerlig hexhistoria. Men med rätta finner TOLLIN detta bevis på ringheten af CESALPINOS vetenskapliga förmåga allt för svagt, alldenstund sådana män som Luther, Calvin, Gutenberg, Copernicus och Kristoffer Columbus också fullt och fast trodde på hexor, men ändock införde en ny och stor tid.

3) Detta uttryck skall likvisst enligt TOLLIN redan förekomma hos THOMAS AF AQUINO. Denne säger visserligen om blodet: »habet quendam motum circularem,» men *motum circularem* skall der enligt sammanhanget endast betyda en sig oafbrutet upprepande rörelse. (Jmfr H. TOLLIN: Die Engländer u. d. Entdeck. d. Blutkreisl. i Virch. Arch. B. 98, s. 202 och Bemerk. üb. Harvey u. seine Vorgänger i Pflügers Arch. f. Physiol. B. 28, s. 624). Enligt MOREJONS berömda arbete, *Historia bibliograf. de la Medicina española*, T. II, s. 36

Det har blifvit sagdt, att hela blodcirkulationens lärobyggnad, när man betraktar dess historiska utveckling, ytterst hvilar på trenne hörnstenar, nämligen kunskapen om blodets strömning från den ena hjerthalfvan till den andra genom lungorna, insigten om den verkliga riktningen af blodströmmen i kroppens vener samt kännedomen om venvalvlerna och deras funktion. Men lika visst som att kunskapen om blodets cirkulation genom lungorna fanns till mer än sextio år förr än HARVEY offentliggjorde sitt märkvärdiga arbete om hjertats och blodets rörelse, lika klart torde det framgå af hvad som hittills anförts, att CESALPINO endast antydt den venösa blodströmmens verkliga riktning såsom en möjlighet under sömnen och föröfrigt ansett den blott förekomma i tvenne undantagsfall. Det återstår nu att undersöka, om venvalvlerna och deras fysiologiska funktion voro kända före HARVEY; och vi stanna då först inför HARVEYS egen lärare, hvilken han sjelf benämner »peritissimus anatomicus et venerabilis senex», den berömde GIROLAMO FABRIZIO d'Aquapendente.

Såsom namnet tillkännagifver var han från den lilla staden Aquapendente, ej långt från Orvieto, och der föd-

---

(anförd af TOLLIN) skall äfven den spanske biskopen Jaime PEREZ de Valencia (1484) omnämna, att liksom det i makrokosmos finnes ett ständigt kretslopp (Predikareboken, kap. I, v. 5—7), så rörer sig ock blodet beständigt i menniskans ådror och så går det alltjemt i ett kretslopp (et ita semper fit motus circularis). Men detta kretslopp fattade man enligt TOLLIN (Virch. Arch. B. 97, s. 459, noten.) endast i den meningen, att i samma ven blodet fördes ut i lemmarne och luft in mot hjertat och att i samma arter luft fördes mot hjertat och blod ut i lemmarne. Denna *motus circularis* var således ett kretslopp inom en och samma ven eller arter och icke ett kretslopp från den ena hjertkammaren till den andra och från denna tillbaka till den förre.

des han af fattiga föräldrar 1537. Sedan han genom sitt skarpa förstånd och ovanligt goda minne väckt uppmärksamhet, bereddes honom medel att kunna studera medicin i Padua, hvars universitet genom sin medicinska undervisning på den tiden öfverglänste alla andra i Europa. Här lyckades han blifva en förtrogen lärjunge hos den likaledes i fattigdomens försakelser uppfostrade, lika frejdade som anspråkslöse anatomen Gabriele FALLOPPIO, hvilken han snart blef behjelplig både i hans kirurgiska praktik och vid de ännu sparsamt förekommande anatomiska sektionerna. I Padua förvärfvade FABRIZIO den medicinska doktorsgraden, der blef han äfven, sedan han en tid varit verksam både såsom kirurg och prosektor, sin store lärares efterträdare på den anatomiska professorsstolen. Med denna förenades äfven en professur i kirurgi, och han innehade dem båda med utmärkelse i femtio år, under hvilken tid han var den mest ansedde anatom i Europa och uppsöktes af lärjungar från nästan alla dess länder. Millionär genom sin indrägtiga kirurgiska praktik, frikostig mot vetenskapen och välgörande mot behöfvande, hedrades han äfven af den venetianska senaten, som bland annat förlänade honom företräde i rang framför universitetets öfriga professorer och anmodade honom att sjelf utse sin efterträdare. Äfven sedan han lemnat sin lärostol, lefde han flere år synnerligen aktad och sysselsättande sig med vetenskapliga undersökningar. Först vid 82 års ålder afled han 1619 och efterlemnade en mängd anatomiska, embryologiska och kirurgiska skrifter, som utmärka sig icke blott genom iakttagelsens skärpa och stilens elegans, utan äfven genom deri meddelade upptäckter af första rang. FABRIZIOS största vetenskapliga förtjenst torde vid ett närmare stu-

dium af hans arbeten befinnas ligga inom det komparativt-embryologiska området. Den första paragrafen i embryologiens nu gällande grundlag: omne animal ex ovo, hvilken tanke snart sagdt såsom en röd tråd genomlöper HARVEYS arbete: *De generatione animalium*, kan dock svårligen, såsom man under senare tider påstått, härstamma redan från FABRIZIO, hvilken ännu visar sig såsom anhängare af den aristoteliska läran om generatio spontanea, enär han i sin, sedermera så ofta anförda, afhandling: *De formatione ovi et pulli* indelar de olika slagen af alstring af ny individ i alstring ur ägg, ur säd och ur förruttnelse [1]), en indelning, som HARVEY i sitt ofvan nämnda arbete uttryckligen ogillar. Men om FABRIZIO äfven var sin tids förnämste embryolog, så plägar dock hans namn i medicinens historia företrädesvis omgifvas med en annan, men tvåfaldig ära, nämligen att han var William HARVEYS lärare och att han upptäckte valvlerna i menniskokroppens vener.

I den stora folioupplagan af *Hieronomi Fabricii opera physica anatomica*, tryckt i Padua 1625 och rikligt försedd med präktiga koppargravyrer, är visserligen den märkvärdiga afhandlingen: *De formato foetu* — der fostrets och ägghinnornas utveckling hos en mängd däggdjur, hos foglar, ormar och hajar och särskildt membrana decidua uterina hos qvinnan sannolikt för första gången afbildas och beskrifvas — den första i ordningen, men derefter följer den afhandling, som nu för oss är af särskildt in-

[1]) »Ea enim lege semen gignitur, ut ex eo foetus procreatur. Animalium autem foetus, alius ex ovo, alius ex semine, alius ex putri gignitur; unde alia ovipara, alia vivipara, alia ex putri seu sponte naturæ nascentia dicuntur».

tresse: *De venarum ostiolis;* han kallar nämligen venvalvlerna ostiola eller små dörrar. FABRIZIO förundrar sig öfver, att inga äldre eller yngre anatomer upptäckt dessa bildningar före honom och lemnar en afbildning af en lefvande arm, der efter anläggandet af en åderlåtningsbinda venvalvlerna tydligen gifva sig tillkänna. Söker man vid sådana tillfällen genom strykning bringa blodet nedåt, ser man tydligen, säger han, att blodets ström just genom valvlerna afspärras och fördröjes[1]). Det var på detta sätt som ostiola först väckte hans uppmärksamhet, hvarefter han genom dissektion upptäckte dem 1574. Han beskrifver dem såsom mycket tunna hinnor i venernas lumen. Till formen tycker han dem likna fingernaglarne. De ha sin mynning uppåt mot venernas ursprung (sursum quidem versus venarum radicem orificium habentes), nedåt och utmed sidorna äro de sammanvuxna med sjelfva venerna. De förekomma mest i lemmarnes vener, dels enkla, dels dubbla, anordnade med valvelfria mellanrum mellan sig; och till sitt yttre visar venen, der de sitta, en knölig ansvällning. Han vet, att de saknas i vena cava och de inre jugularvenerna samt i oräkneliga yttre vener, som äro mycket små, men i större vener finner han dem merendels sitta, der grenar afgå, så att blodet på det ställe, der det skall destribueras till andra kroppsdelar, må rinna långsammare och icke helt och hållet taga sin väg genom en större och rakare vengren.

Vid förklaringen af dessa venvalvlers fysiologiska funktion visar han sig helt och hållet vara fången i den före-

---

[1]) »Si enim premere aut deorsum fricando adigere sanguinem tentes, cursum ipsius ab ipsis ostiolis intercipi remorarique apperte videbis». a. st.

ställningen, att blodet i venerna flyter centrifugalt ut mot kroppens periferi, en uppfattning af venströmmens riktning, som Europas på sin tid kunnigaste anatom icke gerna skulle kunnat hafva, derest en så nära samtida med honom som CESALPINO verkligen uppvisat en motsatt riktning hos blodströmmen i venerna[1]). Dessa äro enligt FABRIZIO ihåliga för att föra fram blodet i hela kroppen, och deras lumen borde väl derföre vara fritt, men venvalvlerna, säger han, äro af naturen danade, på det de i viss mån skola förhindra blodmassan att sammanpackad och i sin helhet lik en flod strömma in och fjättras i fötterna eller händerna och fingrarne. Derigenom kunde tvenne olägenheter uppstå: dels kunde lemmarnes öfre delar komma att lida brist på näring, dels händer och fötter besväras af ständig svullnad[2]). Således äro dessa ostiola inrättade, på det blodet må i behörig proportion fördelas för att nutriera de särskilda kroppsdelarne. Han tror dem äfven vara till för att gifva styrka åt venväggarne och hindra dessas uttänjning. I lemmarnes större vener äro de nödvändiga, på det hvarje liten del må få en passande tid, på hvilken den må njuta sin näring. »Äfven af en annan anledning äro», säger han, »ostiola

---

1) FABRIZIOS arbete om venvalvlerna utgafs första gången 1603 eller samma år som CESALPINO dog.

2) »Quis enim unquam fuisset opinatus intra venarum cavitatem reperiri posse membranas et ostiola? Cum præsertim venarum cavitas, quæ ad deferendum sanguinem in corpus universum erat comparata, libera, ut libere sanguis permearet, futura esset . . . . . . Ea ratione, ut opinor, a natura genitæ (membranulæ), ut sanguinem quadantenus remorentur, ne confertim ac fluminis instar aut ad pedes, aut in manus et digitos universus influat colligaturque duoque incommoda eveniant, tum ut superiores artuum partes alimenti penuria laborent, tum vero manus et pedes tumore perpetuo premantur». a. st.

nödvändiga för lemmarne. Ty då benen och armarne mycket ofta äro i en stundom häftig och våldsam rörelse, hvarigenom riklig och häftig värme i dem plägar framkallas, skulle blodet, utan tvifvel uppjagadt af den starka värmen, strömmat och dragits till lemmarne i sådan mängd, att såväl näringen ur vena cava undanryckts de förnämsta kroppsdelarne, som lemmarnes kärl lupit fara att brista. Båda delarne skulle hafva blifvit ytterst farliga för lifvet i dess helhet, då de förnämsta kroppsdelarne, såsom lefvern, hjertat, lungorna och hjernan, ständigt böra öfverflöda af den rikaste blodmängd. Och just för den orsakens skull tror jag, att vena cava, der den smyger sig fram utefter kroppens bål, liksom äfven jugularvenerna, alldeles sakna valvler» [1]).

Af det anförda är alldeles tydligt, att FABRIZIO ansåg sig vara den förste, som sett och beskrifvit venernas valvler; men lika tydligt är det också, att han, äfven om han härmed gjort en ny anatomisk upptäckt, icke alls begrep dennas fysiologiska betydelse. Hur svårt det är att bryta med en djupt rotad personlig öfvertygelse, när denna öfverensstämmer med en under tusen år allt mer befästad och allmänt utbredd vetenskaplig åsigt, derpå utgör den

1) Porro alia ostiolorum in artubus necessitas est. Nam cum crura et brachia motu locali frequentissime exerceantur eoque interdum vehementi ac violentissimo, unde plurimum ac vehementem in ipsis excitari calorem contingat, procul dubio vi caloris excitati, sanguis ad artus in tanta copia fluxisset atque attractus fuisset, ut vel partibus principalibus ex cava vena subriperetur alimentum vel artuum vasa ruptionis periculo periclitarentur. Quorum utrumque maxime perniciosum toti animali erat futurum, quando principes partes, ut hepar, cor, pulmones et cerebrum, perpetuo sanguine abundare copiosissimo oportebat. Quam ob causam uti opinor factum est, ut vena cava, qua per corporis truncum perreptat, similiter et jugulares, ostiolis prorsus fuerint destitutæ. a. st.

fysiologiska delen af FABRIZIOS i fråga varande afhandling ett särdeles talande bevis. Helt visst kände han sig lifligt tilltalad af sin nya anatomiska upptäckt och ville utan tvifvel tillmäta den särdeles vigtig fysiologisk betydelse, men att uppfatta venvalvlerna såsom ett bevis för det venösa blodets återflöde till hjertat, kunde omöjligen falla honom in; och detta fastän han i samma afhandling säger, »att om någon ville försöka att med något våld drifva blodet genom venerna nedåt (det vill här säga mot kroppens periferi), så skulle han få erfara valvlernas styrka och motståndskraft[1]). Och hvad var det, som förutom den gamla, traditionella föreställningens döfvande makt här hindrade honom att se rätt eller att tränga fram in ipsam medullam rei? Jo, till icke ringa del var det följande resonnemang. Hjertats valvler hindrade blodets återflöde till hjertat, och derföre voro de tre (i aorta och i arteria pulmonalis). I venerna åter voro valvlerna på samma ställe blott en eller två, derför kunde de väl göra blodströmmen långsammare, men icke hämma den. De upptoge nämligen blott hälften af venens lumen; den andra hälften vore fri. Funnes det i venens lumen tre eller fyra valvler tillsammans, då skulle blodströmmen alldeles hämmas[2]).

Men har verkligen ingen anatom före FABRIZIO känt till valvlerna i kroppens vener? Såsom en sådan FABRI-

1) »Quod si quis etiam violentia quadam tentet, sanguinem deorsum per venas impellere, resistentiam et ostiolorum robur experiretur.» a. st.

2) Man visste ej då, att hos hästen och de större fyrfotadjuren stundom tre valvler äro anordnade rundtom venens hela insida; och de redan då af Jacobus SYLVIUS uppfunna färgade kärlinjektionerna synes FABRIZIO vid sina undersökningar af venerna ej hafva användt.

ZIOS föregångare framhåller HUXLEY[1]), hvilken liksom så många andra under det Harveyska jubelåret 1878 skref en uppsats om sin store landsman, framför andra den berömde alexandrinaren ERASISTRATUS, hvilken redan 300 år f. Kr. beskref valvlerna i vena cava och hvarom för öfrigt redan K. SPRENGEL[2]) i sitt lärda historiska arbete lemnar upplysning. Men att först beskrifva och namngifva valvula tricuspidalis och hjertats öfriga klaffar är väl något helt annat än att upptäcka hvad vi nu beteckna med ordet venvalvler. Emellertid synes en opartisk granskning af äldre anatomiska skrifter från midten af femtonhundratalet gifva vid handen, att åtskilliga anatomer före FABRIZIO verkligen observerat åtminstone några af dessa bildningar. Så fann CANNANI i Ferrara 1546 en valvel vid mynningen af vena azygos och meddelade AMATUS LUSITANUS, som en tid var professor i samma stad, sin iakttagelse, hvilken denne säges vid tolf sektioner hafva bekräftat[3]). Enligt R. JENKINS[4]) åter skulle venvalvlerna redan varit bekanta för GALENUS, och dennes ifrige anhängare samt flitige kommentator Jacobus SYLVIUS i Paris skulle så gjort sig denna kunskap till godo, att RIOLAN derigenom förledts tillskrifva SYLVIUS sjelf denna upptäckt. K. SPRENGEL nämner intet om denna GALENI kunskap, men HAESER[5])

1) Fortnightly Review, d. 1 Febr. 1878.

2) Gesch. d. Arzneikunde. Halle 1800. Th. I, s. 574.

3) K. SPRENGEL, a. st. Th. III, s. 62.

4) Harvey and his claims as a discoverer. Lond. 1878, s. 12.

5) »Von einer Kentniss der Venenklappen, welche mehr als tausend Jahre später den ersten Anstoss zur Entdeckung des Kreislaufes gab, findet sich (bei Galen) keine Spur». Lehrb. d. Geschichte d. Med. Dritte Bearb. Jena 1875. B. I, s. 364.

försäkrar bestämdt, att venvalvlerna icke voro kända af GALENUS. Utan tvifvel hafva äfven HARVEY och Caspar BAUHIN — den senare var ju icke blott berömd botaniker och anatom, utan äfven professor i grekiska språket — noggrannt forskat i GALENI många anatomiska skrifter, men båda tillerkänna de sin forne lärare FABRIZIO denna anatomiska upptäckt. HARVEY[1]), som härvid äfven nämner SYLVII namn, säger, att FABRIZIO var den förste, som afhecknat membranösa valvler i venerna, halfmånformiga små framspringande stycken af venernas inre hinna, och C. BAUHIN[2]) yttrar (1592), att han icke kände någon, som talat om dessa valvler före FABRIZIO, hvilken för aderton år sedan för första gången demonstrerade dem i Padua. Äfven MORGAGNI, hvilken såsom lärd kritiker helt visst följde sin egen regel: »non numerandæ sed perpendendæ sunt observationes», tillerkänner FABRIZIO denna upptäckt, och hvad särskildt beträffar Paulo SARPIS anspråk på denna ära, hvilka af dennes vän FULGENZIO först framstäldes efter FABRIZIOS död, så synas de mig så väl af FLOURENS som af R. WILLIS[3]) blifvit tillräckligt tillbakavisade. Deremot

1) Clarissimus HIERON. FABR. ab Aquapend., peritissimus anatomicus et venerabilis senex (vel, ut voluit doctissimus RIOLANUS, JAC. SILVIUS) primus in venis membraneas valvulas delineavit, figura sigmoides vel semilunares, portiunculas tunicæ interioris venarum, eminentes et tenuissimas». *Exercitatio de motu cord. et sanguinis.* Roterodami 1661, s. 120.

2) »Neminem legimus, qui earum fecit mentionem ante cl. anatomicum Hieronimum FABRICIUM ab Aquapendente, patavinum, anatomicum præceptorem nostrum, qui ante annos octodecim eas in patavino theatro demonstravit, et ipsimet demonstrari vidimus ab eodem ante annos quatuordecim». *Anatomes lib. II*, anf. af. FLOURENS: Hist. d. la decouv. d. l. circul. d. sang.

3) WILLIS, som genomläst SARPIS arbeten och der icke funnit ett

begagnade sig, medan SARPI ännu lefde, den »vördnadsvärde» Fabrizio af upptäckarens stolta språk, då han yttrade: »De his itaque in præsentia locuturis, subit primum mirari, quomodo ostiola hæc, ad hanc usque ætatem tam priscos, quam recentiores anatomicos adeo latuerint, ut non solum nulla prorsus mentio de ipsis facta sit, sed neque aliquis prius hæc viderit, quam anno Domini septuagesimo quarto, supra millesimum et quingentesimum, quo a me summa cum lætitia inter dissecandum observata fuere». Emellertid torde det emot den, i sin historiska forskning samvetsgranne DOUGLAS'[1]) ord svårligen kunna förnekas, att äfven Jacob SYLVIUS på ett eller annat sätt vunnit kunskap om venvalvlerna, hvilka han kallade *membraneas epiphyses* och hvilka han sett på flere ställen, också i armens och benets vener. Det sannolikaste synes mig derföre vara angående denna anatomiska upptäckt, att J. SYLVIUS och FABRIZIO voro de förste, som sågo valvlerna i de flesta af kroppens vener; men säkert är, att FABRIZIO var den förste, som mer naturtroget afbildade dem och äfven den förste, som om dem skref ett monografiskt arbete.

Det för uppfattningen af blodets rörelse i menniskans kropp vigtigaste anatomiska faktum, som skänktes verlden mellan SERVETS och HARVEYS tidsålder, var, säger Robert WILLIS, utan allt tvifvel venvalvlernas tillvaro genom FA-

ord, hvarken om venvalvlerna eller om blodcirkulationen, anser det fullt säkert, att denne om blodomloppet icke kände mer än hans samtida i Padua och Pisa. »*William Harvey*», Lond. 1872, s. 106, 108.

1) »Multis novis inventis anatomen amplificavit ac nominatim primus omnium detexit valvulas venarum, quas epiphyses s. membraneas epiphyses apellat, in ore scil. venæ azygæ, in vasis jugularibus, brachialibus, cruralibus ac trunco venæ cavæ, ex hepate prosilientis. Vide lib. 1 c. 4 sub finem» *Bibliogr. anat. Specimen*. Lugd. Batav. 1734, s. 102.

BRIZIO, och ändock hade denne, såsom äfven CERADINI medgifver, icke ens den aflägsnaste idé om blodets cirkulation. Det anatomiska fynd, som han gjorde, hade intet inflytande hvarken på hans egna eller hans samtids fysiologiska åsigter. Intet är lättare att begripa, har man sagt, än det som upptäcktes i går, intet är svårare att finna på, än det som skall upptäckas i morgon. FABRIZIO, den firade mästaren, stående med sina lärjungar från halfva Europa inför den upptäckt, han sjelf nyligen gjort, och förgäfves grubblande på den fysiologiska betydelsen deraf: kunde blifva ämne för en historiemålning, som måhända borde behjertas af den lärda forskningen äfven i våra dagar, hvilken icke sällan är benägen att tilldela det minsta, på analytisk väg vunna faktum större betydelse än hvarje försök till en syntes. Måhända kan man genom åsynen af en sådan tafla blifva mer tillgänglig för sanningen af de ord, som yttrats af en yngre fransk fysiolog:[1]) »En dehors de ces travaux d'analyse, qui se multiplient comme une poussière, il y a quelques tentatives d'un autre ordre encore dignes d'occuper une place honorable dans la science. Et il est permis de douter que le plus petit fait vaille toujours une bonne idée, lorsque celle-ci sait se soumettre au contrôle de l'observation et de l'expérience».

Härmed kunde jag hafva slutat min framställning af de forskningar och arbeten, som i större eller mindre mån verkligen förberedt blodcirkulationens upptäckt, arbeten som utförts af män, hvilka äfven genom sina öfriga förtjenster intaga en framstående plats i de medicinska vetenskapernas häfder. Emellertid torde jag icke böra all-

1) A. DASTRE. Rev. d. deux Mond. T. 64, s. 666.

deles med tystnad förbigå öfriga anspråk, som för några andra personers räkning framstälts på den ära, som efterverlden tilldelat HARVEY. Förutom den redan åtskilliga gånger omnämnde, liksom SERVET och CESALPINO för kätteri anklagade, men för sin rika intelligens och starka vetenskapliga håg berömde servit-munken Fra Paolo SARPI hafva dessutom från skilda håll tvenne andra italienare, RUINI och RUDIO, äfvensom spanjoren la REYNA framhållits såsom blodomloppets upptäckare. Men då jag icke haft tillfälle att sjelf något närmare studera dessa mäns egna skrifter, vill jag om deras arbeten och anspråk endast i korthet anföra följande.

Nyare italienska författare om blodomloppets upptäckt äro väl temligen eniga derom, att denna upptäckt icke tillhör HARVEY, men så fort det blir fråga om, hvilken af deras egna landsmän äran deraf bör tillkomma, då är enigheten slut. Den både såsom särdeles flitig författare i komparativ anatomi och patologi och såsom politisk flykting bekante professor Giovanni Battista ERCOLANI, död i sin födelsestad Bologna 1883, utgaf ett särskildt arbete: *Carlo Ruini. — Curiosità storiche e bibliografiche intorno alla scoperta della circolazione del sangue* (Bologna 1873), och sökte derigenom att tilldela RUINI denna ära. Till yttermera visso har han i den nya kirurgiska veterinärkliniken i samma stad uppsatt en marmortafla med följande inskrift: *A Carlo Ruini, senatore Bolognese, che primo l'arte veterinaria scientificò e primo rivelò la circolazione del sangue questa scuola murata l'anno MDCCCLXIX. Giambatista Ercolani dedicava intitolava.* RUINI var nämligen i sextonde seklet djurläkare och senator i Bologna, och det är i hans, på sin tid berömda och på flere europeiska språk

öfversatta bok: *Dell' Anatomia e dell' infirmità del cavallo* (Bologna 1598), som man trott sig finna de första spåren af en kunskap om blodomloppet. Men hvad hjelpa i vårt kritikens och upptäckternas århundrade inskrifter, äfven om de äro ristade i sten, utropar TOLLIN, då han erinrar derom, att CERADINI redan två år efter ERCOLANI sökte visa, att RUINI blott var en kompilator och dessutom plagiator af Juan de VALVERDES redan förut omnämnda arbete.

Det må nu med denna kompilation och plagiering förhålla sig huru som helst, så påstår dock äfven en berömd fysiolog, den särskildt för sina undersökningar om blodomloppets mekanik bekante Gustav VALENTIN[1]) efter att hafva anfört ett kort utdrag ur RUINIS arbete, att denne, måhända först sedan han lärt känna CESALPINOS antydningar, klart och tydligt på teoretiska grunder offentligen uttalat sig för såväl det lilla som det stora kretsloppet. Mig synes deremot såväl FLOURENS[2]) som R. WILLIS[3]) och SAMPSON GAMGEE[4]) hafva visat, att RUINI icke egde någon föreställning om blodets återflöde i venerna till hjertat, då han liksom VESALIUS, COLOMBO, FABRIZIO m. fl. hade om venerna och deras bestämmelse samma åsigt, som GALENUS i sitt arbete *De usu partium* framstält med de orden: »sanguinis autem in omnes partes ferendi gratia venæ factæ sunt». Blodcirkulationen genom lungorna åter synes han åtminstone i någon mån känt till, men bättre kunskap om denna cirkulation egde ju före honom icke blott SERVET, utan äfven COLOMBO, ARANZIO, CESALPINO m. fl.

1) *Versuch einer physiologischen Pathologie des Herzens und der Blutgefässe.* Leipzig 1866, s. 471.

2) A. st. s. 252 och följ.

3) A. st. s. 111 och följ.

4) *The Lancet* 1877, vol. I s. 82.

SERVET hade om vena arteriosa yttrat: »nec talis nec tanta facta esset, nec tantam a corde ipso vim purissimi sanguinis in pulmones emitteret ob solum eorum nutrimentum». RUINI åter lärde, att högra hjertkammarens uppgift bland annat vore, att medelst lungarteren nutriera lungorna (nodriri i pulmoni) och bibehöll dessutom den gamla villfarelsen om lungvenernas funktion, att dessa dels förde luft från lungorna till venstra hjertkammaren och dels på samma gång från denna bortledde de fuliginösa dunster, som der bildats genom blodets beröring med luften under den naturliga värmens inverkan. I denna hjertkammare förvandlades enligt RUINI också en del af blodet till spiritus, hvilken sedan jemte blod genom aorta fördes ut till alla kroppens delar med undantag af lungorna, på det kroppsdelarne skulle blifva delaktiga af den värme, som gåfve lif. Då RUINI således, måhända med undantag af blodets cirkulation genom lungorna, vidhöll den på hans tid ännu vanliga galeniska uppfattningen af kärlsystemets funktion och af blodets rörelse i kroppens vener, kunde han omöjligen ha någon föreställning om det stora kretsloppet och ännu mindre »klart och tydligt uttala sig derför».

När William HARVEY såsom tjuguårig yngling kom till Padua och der efter fyra års studier förvärfvade sig doktorsgraden, hade han icke blott FABRIZIO utan äfven Eustachio RUDIO till sin lärare. Af den förre lärde han känna valvlerna i kroppens vener och af den senare skulle han fått kunskap såväl om kretsloppet genom lungorna, som om hjertvalvlernas funktion. Så har det åtminstone påståtts af en medicine professor i Padua, Giammaria ZECCHINELLI, död 1841, hvilken 1838 härom utgaf en undersökning med titel: *Disquisizione delle dottrine sulla strut-*

tura e sulle funzioni del cuore e delle arterie, che imparò per la prima volta in Padova Gugl. Harvey da Eustachio Rudio, e come esse le guidarano direttamente a studiare, conoscere e dimostrare la circolazione del sangue; och då HARVEY sålunda af sin lärare RUDIO blifvit undervisad och vägledd, vill ZECCHINELLI hellre kalla honom en demonstrator än en upptäckare af blodets cirkulation. Att HARVEY under sin vistelse i Padua lärt känna RUDIOS undervisning och skrifter lyckas ZECCHINELLI göra ganska sannolikt, men vigtigare är den frågan, om RUDIO verkligen hade något nytt att lära ut angående hjertats och blodkärlens byggnad och funktion. Sedan denne en tid haft framgång såsom praktisk läkare hos Venedigs senatorer, tyckte desse honom äfven vara kompetent att i Padua undervisa studenter i anatomi, för hvilken befattning han dock synes hafva saknat både böjelse och öfning. Sannolikt är han också ett, ehuru ingalunda det enda, exempel derpå, att lärdom och dumhet äro egenskaper, som hos samma person kunna trifvas väl tillsammans. Såsom universitetslärare åtnjöt han föga berömmelse, och i hans skrifter, hvilka mest tyckas utgöras af kompilationer från andra anatomer, synas granskning och urskiljning vara lika svaga, som beläsenheten är stor. Detta omdöme gäller icke minst hans arbete: *De naturali atque morbosa cordis constitutione*, som trycktes i Venedig 1600 och således under det HARVEY vistades i Padua och ur hvilket denne enligt ZECCHINELLI isynnerhet skulle hafva gjort sitt lån. Men när RUDIO en gång hårdt ansattes derföre, att han plagierat allt för mycket från COLOMBO, så kastade han, såsom WILLIS berättar, denna beskyllning tillbaka med de orden — hvilka icke sakna sin vigt i historien om blodomloppets upptäckt —,

att hade han tagit från COLOMBO, så hade denne sjelf tagit allt hvad som i hans *De re anatomica* var nytt och märkvärdigt från Michael SERVET. Föröfrigt var RUDIO helt och hållet bunden i GALENI fjättrar. Han antog tvenne skilda slag af blod; det ena, som var nutrierande, alstrades i lefvern, det andra, som hade lifgifvande inverkan på kroppsdelarne, utgick från hjertat. Båda blodslagen rörde sig framåt och tillbaka, hvart och ett i sina kärl. Hjertats skiljevägg var genomborrad af porer, och när venstra hjertkammaren utvidgades, sög den luft till sig genom lungvenerna från lungorna. Att en sådan lärare skulle visat HARVEY vägen till hans stora upptäckt, anser med rätta WILLIS[1]) icke vara värdt någon vidare undersökning eller särskild vederläggning.

Det samma torde äfven kunna sägas om det anspråk på äran af det stora kretsloppets upptäckt, som Spanien gör, oafsedt Michael SERVET och Juan de VALVERDE, för ännu en af sina söner, nämligen Francisco la REYNA, veterinärläkare från Zamora. MOREJON och SÁMANO, bägge bekante författare i den spanska medicinens historia, taga hans parti, men CHINCHILLA afvisar hans anspråk. Den älsta upplaga, som man känner af hans arbete, är af 1552. Det är från upplagorna af 1564 och 1647 som CHINCHILLA sammanfört den text, hvaraf George GASKOIN betjenat sig i sin artikelserie: *Harvey and the spanish anatomists*[2]). REYNAS yttrande, som genom uttryckens dristighet och klarhet är märkligt nog, röjer dock såsom en beskrifning

1) A. st. s. 152.

2) The medical Times and Gazette: Lond. 1878 vol. II, s. 409, 457 och 596.

på det stora blodomloppet tillräckligt sin egen ofullkomlighet och svaghet. Hans ord lyda efter GASKOIN sålunda:

»Om det frågas eder, hur det förhåller sig, när man lägger åderlåtningsbinda på en häst, det må nu ske på fram- eller bakbenen, så ser man blodet rinna ut från den nedre änden af den öppnade venen och alls icke från den öfre änden — och hur kan detta hända? Det svar ni skolen gifva är detta. Det finnes vissa s. k. hufvudvener och dessa utgå från lefvern, liksom artererna från hjertat. Dessa hufvudvener fördela sig i lemmarne på följande sätt, d. v. s. på utsidan af lemmarne i förgreningar och mindre kärl (miseraicas), och de sistnämnda sträcka sig äfven ned till hofvarne. Från denna punkt kröka de sig rundt om och vända för att utgjuta sitt innehäll i hufvudvenerna, hvilka utmed lemmarnes fåror gå till de inre delarne af kroppen på sådant sätt, att venerna på utsidan ha till uppgift att föra blodet nedåt, under det att venerna i de djupare delarne tjena till att leda blodet i riktningen uppåt. På detta sätt föres blodet rundt om liksom ett hjul i alla lemmar och vener. Man inser sålunda, att några af dem fullgöra åliggandet att föra näring till de yttre regionerna och andra att bringa näring till de inre och mest centrala delarne, äfven till kroppens stora stapelplats (emporium), hjertat, hvilket alla de andra lemmarne lyda. Och så kunnen ni bilda edert svar». Längre ned säger han: »Var god, mästare, och säg, hvar blodets säte är. Jag svarar eder, att blodets egentliga säte är i hjertat och i lefvern, i venerna och artererna. Blodet har sitt sate i dessa».

CHINCHILLA, hvilken, såsom sagdt är, förnekar la REYNAS anspråk, säger, att denne veterinär, hvilkens lefnad föröfrigt är obekant, förmodligen tittat i MONTAÑAS arbeten och betjenat sig, ehuru på ett klumpigt sätt, i sin bok om veterinärmedicin särskildt af det stället, der MONTAÑA talar om venernas tilltäppning.

Föröfrigt säger GASKOIN i sin med både sakkunskap och opartiskhet skrifna artikelserie, att den brist på sympati, hvarmed spanjorerna bemötts eller rättare försummats inom det öfriga Europas medicinska litteratur, har gjort,

att deras egna medicinskt historiska författare, när de afhandla blodcirkulationens upptäckt, äro färdiga under nationalkänslans inflytelse att betala andra nationer med samma mynt och således hafva svårt att gifva tillbörligt erkännande åt utländske forskare inom detta område. Så säger MOREJON, att »ingen spanior kan höra talas om HARVEYS anspråk utan ett sardoniskt löje». Emellertid torde man icke ens hos Spaniens store och berömde anatomer före HARVEY kunna framleta något yttrande, som röjer kunskap om det riktiga förhållandet vid det systematiska blodomloppet. Men deremot synes Pedro GIMENO redan 1549 haft en aning om det lilla kretsloppet, då han enligt GASKOIN[1]) säger: »hjertat drager spiritus till sig från lungorna och leder till venstra kammaren den blodqvantitet, som kommer från högra kammaren. Spiritus och blod blandas här förmedelst gnidning och kompression, och derpå fördelas det genom arteria magna till hvarje kroppsdel». HARVEY har prisats för sin förståndiga användning af vivisektion och för sina iakttagelser på döende djur, men GIMENO tyckes i detta afseende gifva honom föga efter; ty när denne meddelar sina iakttagelser om pulsen, framhåller han det faktum, att arteren fylles samtidigt med det att hjertat sammandrager sig och tillägger: »ehuru detta kan synas strida mot den vanliga föreställningen, så har jag funnit det besannat många gånger genom dissektion af lefvande djur». En annan spansk anatom, den nyss nämnde Bernardino MONTAÑA de Monserrate, måste redan 1550 varit fullt öfvertygad om blodets strömning från högra hjertkammaren till den venstra genom lungorna; ty då han vid sin beskrifning af hjertat, dess valv-

1) A. st. s. 458.

ler och mynningar framhåller såsom hjertförmakens vigtigaste funktion att sörja för hjertkamrarnes fyllande med den bestämda blodmängd de behöfva, skulle han icke utan kännedom om det lilla kretsloppet kunnat yttra följande ord, som GASKOIN utdragit ur hans arbete:

»De nämnda förmaken», säger MONTAÑA, »tjena — hvar och en af dem på samma sätt — till att hålla och hysa det blod, som hjertat kräfver, till att sörja för hjertats behof såväl i den ena som den andra kammaren, så att, ehuru hjertat må sammandraga sig och drifva blodet från kammaren, det ändock i förmaken finnes just den afmätta blodqvantitet, som hjertats hålor behöfva. Och det förträffliga i detta tillvägagående är tydligt; ty säger icke erfarenheten, att hjertförmaken fyllas af blod, när hjertat (d. v. s. kamrarne) kontraherar sig; och när detta sedermera åter slappas, då är tiden inne för förmaken att gjuta nytt blod in i hjertkamrarne. Häraf synes, att de nämnda förmaken hufvudsakligen tjena till ett slags måttkärl (medida de la sangre) för att noggrant lemna den blodqvantitet, som hjertat behöfver för sina kamrar».

Med de sistnämnda fakta för ögonen och inför det lefvande minnet af den medicinska renässansens stormän kan jag här sluta min framställning af Harveys föregångare ungefär med GASKOINS ord: jag plägade tänka mig SERVET såsom ett underverk, och HARVEY nästan öfversteg i min föreställning den menskliga storhetens mått; men sedan jag närmare studerat deras samtidas verk, har jag nedsatt min beundran till mer behöriga proportioner, och min själ har under denna sträfvan vunnit i helsa. »Vixere fortes ante Agamemnona multi». I sanning, det var dugande män, som lefde i bullret af det sextonde seklet.

IV.

Historien om upptäckten af blodets cirkulation i det lefvande kärlsystemet liknar historien om de flesta andra epokgörande framsteg, vare sig inom det sociala och politiska lifvet eller inom vetenskapen; ty de märkvärdiga tilldragelser, som öppna nya banor i folkens historia, de vägrödjande upptäckter, som omgestalta vår uppfattning af vidsträckta områden inom det menskliga vetandet, hafva merendels länge blifvit förberedda och hafva högst sällan, om ens någonsin, framsprungit, liksom Pallas ur Jupiters hjerna, fullt färdiga ur en enda menniskas forskande snille. Upptäckten af blodomloppet tillhör icke uteslutande någon viss tidsålder, något bestämdt land eller särskild person[1]). Dess historia sträcker sig öfver en period af två tusen år. Redan tre hundra år före Kristus beskrifver alexandrinaren ERASISTRATUS hjertvalvlernas byggnad och funktion. Omkring 470 år derefter upptäcker GALENUS genom experiment på lefvande djur, att artererna under lifvet icke föra luft, utan blod. Då det mellan denna GALENUS' upptäckt

---

1) Jmfr H. C. CHAPMAN: *History of the discovery of the circulation of the blood.* Philadelphia 1884, s. 1.

och SERVETS offentliggörande af det lilla kretsloppet, hvilket han med så förvånande klarhet riktigt beskrifver och som i sig innebär fröet till så många andra framsteg inom kärlsystemets fysiologi, förflyta 1388 år, så utvecklar sig deremot under renässansen den vetenskapliga forskningsanden i Europa jemförelsevis hastigt, och den medicinska åskådningen blir derigenom snart mogen för uppfattningen af det lefvande blodets cirkulation. Mellan SERVET och CESALPINO förflyta blott 40 år, mellan CESALPINO och HARVEY endast 35. Men äfven om vi sålunda måste erkänna, att äran att hafva löst det stora problemet om blodets fysiologiska rörelse icke kan anses tillhöra blott ett enda skede af den menskliga kulturens historia, måste vi dock alltid medgifva, att HARVEYS stora lifsgerning, till hvars framställning jag nu öfvergår, betecknar en afgörande vändpunkt i det långsamma arbete, hvarigenom den forskande menniskoanden hann fram till den sanning, som den moderna fysiologien räknar såsom sin utgångspunkt. När tiden blef mogen för uppfattningen af denna sanning, saknades icke mannen, som bar henne fram, äfven om hennes allmännare erkännande sedan dröjde. Det gifves nämligen en viss likhet mellan strålarne af den uppgående solen och den vetenskapliga sanningen. Hon uppfattas tidigast af den, hvilkens andes vingar förmå att höja sig öfver den intellektuella horizonten för dagen; först derefter kommer hon förr eller senare andra och slutligen medelbart alla till godo.

Få och till litteraturen obetydliga torde de språk inom Europa vara, på hvilka icke finnes någon skildring af HARVEY, af hans lefnad, karakter och vetenskapliga betydelse; och dessa skildringar hafva nästan alltid hemtat sitt

innehåll från England, der traditionen om den store Brittens såväl vetenskapliga som moraliska förträfflighet alltjemt hållits lefvande och varm samt ständigt uppfriskats genom de »Harveyan Orations», som under århundraden årligen hållits i College of Physicians i London. Men dessa tal, som icke sällan allt för mycket antagit äreminnets lofprisande form, hafva stundom gjort HARVEY till ett slags gudomlighet i medicinens historia. Utom dessa källor gifves det äfven trenne andra, som inom den europeiska Harvey-litteraturen flitigt begagnats, men oftare med okritiskt förtroende afskrifvits, än historiskt granskats. Den första är *Life of Harvey* i *General Dictionary, historical and critical* (London 1788). Den andra är LAWRENCES framställning i hans företal till den förnämsta upplagan af HARVEYS arbeten på latin, hvilken på föranstaltande af College of Physicians utgafs af d:r Mark AKENSIDE 1766. Den tredje är det af Robert WILLIS författade »Life of William Harvey», hvilket åtföljer den på begäran af Sydenham Society af WILLIS 1847 utgifna engelska öfversättningen af HARVEYS skrifter, en framställning om HARVEY, som sedan blifvit af sin författare i mycket korrigerad genom dennes af mig förut anförda och 1877 utgifna verk: »William Harvey», som åter är ett förträffligt arbete, mognadt under mer än trettio års studier.

Äldst af nio syskon föddes William HARVEY af förmögna och ansedda föräldrar i staden Folkestone i grefskapet Kent den 1 April 1578; och det är karakteristiskt nog för den förgudning, hvartill man uppdrifvit sin beundran för HARVEYS arbete och personlighet, att åtskilliga af hans lefnadstecknare tagit sig för att flytta hans födelsedag från den första till den andra April af intet annat an-

tagligt skäl, än att det icke finge se ut, som om »alla narrars dag» hade skänkt verlden en sådan man. Om hans fader är föga bekant, men i likhet med många andra af menskligehetens store män hade han till moder en förträfflig och ädelsinnad qvinna. På hennes grafsten har den berömdaste af hennes söner bland annat låtit rista:

»A provident diligent Huswyfe: A careful te~der-harted Mother.
Deere to her Husband; Reverensed of her Children;
Beloved of her Neighbours; Elected of God». [1])

Fem af hans bröder egnade sig åt handel, blefvo genom sina lönande förbindelser med Orienten af betydenhet i Londons city och voro såsom köpmän enligt LAWRENCES ord: »non tenues et sordidi sed magni et copiosi». Till tio års ålder uppfostrades William under sin moders ögon, men sattes sedan i lärdomsskolan i Canterbury, der han hufvudsakligen undervisades i latin och grekiska, då liksom ännu grunden för den lärda utbildningen i England. Vid sexton år flyttade han till Cajus-College, hvilket så benämts efter sin stiftare och välgörare d:r CAJUS — den vigtigaste bland författarne om »Engelska Svetten» — och hvilket ända intill våra dagar ansetts såsom det för dem, som tänka egna sig åt medicinen, förnämsta kollegiet vid det berömda universitetet i Cambridge. Här idkade han under tre eller fyra år klassiska studier samt lärde dialektik och allmän naturlära, hvilka ämnen ansågos särskildt lämpliga för att dana en yngling för studiet af läkarens svåra vetenskap och konst. Sedan han här blifvit Bachelor of Arts, begaf han sig genom Frankrike och Tyskland till Italien och Padua, der stiftaren af hans college i Cambridge sjelf

---

1) R. WILLIS: »*William Harvey*» s. 156.

en gång hållit föreläsningar. Och det var i sanning en lycka icke blott för HARVEY utan äfven för läkarevetenskapen, att han till säte för sina medicinska studier just valde det frejdade universitetet i Padua, med hvilket, när man undantager de spanska anatomerna, nästan alla, som före HARVEY sysselsatt sig med den fysiologiska frågan om blodets rörelse, stått, såsom jag förut yttrat[1]), i närmare eller fjärmare förbindelse.

När jag en gång i yngre år anlände till Padua, visade man mig en gammal anatomisk teater, hvilken sades vara den samma, som en gång byggdes af FABRIZIO på hans egen bekostnad. Cirkelrunda bänkar, nu mer svartnade af ålder, höjde sig nästan lodrätt öfver hvarandra och gåfvo åt salen, hvars väggar bekläddes af konstfärdigt snidad ek, ett allvarligt och ärevördigt utseende. Det var här som HARVEY, en kortväxt yngling af lifligt temperament, med intelligenta anletsdrag, långt svart skägg och brinnande mörka ögon, genom sin ständiga flit väckte sin redan åldrade lärares uppmärksamhet och välvilja. Vi kunna här se honom omgifven icke blott af flere egna landsmän, hvilkas gunstling han var, utan äfven af främmande kamrater, bland hvilka också befann sig den sedermera genom sin lärdom och sin opposition mot cirkulationsläran ryktbare Caspar HOFMANN. Här utsåddes i den unge HARVEYS minne och eftertanke de kunskaper, här lärde han sig den vana vid induktiv och experimentell forskning, här mottog han i sitt lifliga och ungdomliga sinne de intellektuella väckelser, som sedermera blefvo fruktbringande för lifvet och i så hög grad hjelpte honom i det värf, hvarigenom hans namn

1) Se ofvan sid. 58.

slutligen vann sin odödlighet. Man har också icke utan skäl om det stora kretsloppets upptäckare gjort den anmärkningen, att han under hela sitt lif fortfor att vara en medicinsk student ifrån Padua. Men det ligger äfven sanning i WILLIS' ord, då han säger, att Italien formade HARVEY för det, hvartill han af sitt lysande snille var ämnad. Tusenden af Italiens och andra länders söner hade suttit på den anatomiska teaterns bänkar i Padua före HARVEY och hundrade sutto der bredvid honom, men honom ensam och ingen annan blef det gifvet att framdraga den sanning, hvilken liksom dolde sig bakom lärarens undervisning; han ensam anade den ännu osynliga punkt, hvarpå alla hittills hopade iakttagelser och fakta pekade, och han ensam uppnådde målet. — Efter fyra års vistelse vid detta lärosäte, der han utom den frejdade anatomen FABRIZIO hade till lärare Giulio CASSERIO i kirurgi och den, mindre genom skrifter än såsom utöfvande läkare, berömde Joh. Thomas MINADOUS i praktisk medicin, förvärfvade han här i sitt tjugufjerde år med utmärkelse den medicinska doktorsgraden (1602), och denna värdighet blef sedermera i hans hemland bekräftad af universitetet i Cambridge.

Han återvände nu till London, der han vid 26 års ålder gifte sig med dottern till konungens läkare. Om hans äktenskap känner man dock föga mer, än att det förblef barnlöst. Han började nu utöfningen af den praktiserande läkarens kall. Sannolikt fick han härunder genomgå det samma, som hans unga medbröder i läkekonstens tjenst merendels än i dag få erfara, när de börja sin verksamhet i de stora städerna: samma obemärkta arbete i det tysta bland de fattige och sjuke utan hopp om någon er-

sättning för mödan, samma nedslagenhet vid hvarje misslyckadt försök, samma uppmuntrande glädje vid framgången af åtgärder i tvifvelaktiga fall, samma månader och år af förbidan eller sviken förväntan, men om dessa hans första steg på den praktiska banan känner man dock intet med visshet. Säkert är endast, att han slapp att kämpa med ekonomiska bekymmer; ty sjelf var han icke medellös, och hjelpen från bröder och vänner skall hafva blifvit både rikligt och villigt gifven. År 1607 valdes han till ledamot af College of Physicians och tvenne år derefter utnämndes han till läkare vid Bartholomews hospital i London. Genom denna befordran blef han visserligen mer bemärkt af allmänheten än förut och anlitad såsom läkare äfven af åtskilliga af samhällets förnämste män, bland hvilka biograferna pläga särskildt nämna Lord Chancellor Francis BACON och Thomas HOWARD, Earl af Arundel. Att HARVEY var husläkare hos den förstnämnde, är dock icke bevisadt, och att han varit hans vän, kan betviflas. Någon flödande källa till medicinsk erfarenhet och forskning, som lemnat spår efter sig i hans skrifter, blef dock befattningen vid St. Bartholomews hospital icke; ty detta sjukhus, som sedermera i jämbredd med St. Thomas', St. Georgs och Guys hospitaler på ett så lysande sätt bidragit till den medicinska vetenskapens och undervisningens utveckling i England, var då både litet och osundt samt snarare en inrättning, der kommande och gående fattige sjuke erhöllo kostnadsfria råd, än en anstalt för vård af sängliggande patienter.

Nej, det var en annan anställning, som jämte den omgifvande tidsandans eggelser utgjorde en yttre drifkraft till HARVEYS vetenskapliga forskning. Liksom ingen annan, så undgick ej heller han sin tidsålders inflytelse; och det

historiska skede, hvarunder han lefde, var i mer än ett afseende en brytningens tid. Utomlands öppnade män sådana som KEPLER och GALILEI, som DESCARTES och SPINOZA inom vetenskapens och tankens verld nya, långsträckta synvidder hän mot knappast anade mål. I England höjde sig på hans tid väl ingen läkare så öfver mängden, att han genom deras umgänge kunnat få väckelser till nya idéer; ty SYDENHAMS och MORTONS verksamhet inföll senare; och de vigtiga anatomiska och fysiologiska undersökningar, för hvilka efterverlden har att tacka en GLISSON, en WHARTON, en LOWER och den berömde Thomas WILLIS, som äfven erhållit hedersnamnet: »nervsystemets Harvey», voro icke eggelser för HARVEYS forskning, som då redan vunnit verldsrykte, utan snarare följder af hans lysande föredöme. Deremot måste han rönt inflytande af Rob. BOYLES mångfaldiga undersökningar inom fysikens och kemiens område och äfven bevittnat den förvåning, hvarmed verlden helsade NAPIERS nya lära om logaritmerna. BACON offentliggjorde redan 1620 sin nya forskningsmetod för vetenskaperna, och HOBBES[1]) erkände naturlärans tillämpning på politiken såsom filosofiens vigtigaste uppgift. COWLEY och BEN JONSON hörde till HARVEYS samtida i London. Genom SHAKSPERES dramer hade redan tidigt en ny verld af känslor, fantasi och menskliga lidelser anslagit strängarne i hans själ, och vid mognare år hade han känt sitt sinne eldadt af MILTONS ståtliga prosa och sublima sång. På många olika områden af kulturens rike fick han sålunda erfara den gamla traditionens fall och begynnelsen af en annan tid med alla dess löften och förhoppningar, brytningen mellan det gamla, som gick,

1) Jmfr H. HÆSER: *Gesch. d. Med.* Jena 1881, B. II, s. 237.

och det nya, som trädde i dess ställe, för att nu icke tala om den samtida religiösa och politiska jäsningen, spänningen mellan konungen och folket, det blodiga inbördes kriget och slutligen det oerhörda — monarkens offentliga afrättning. Att lefva under alla dessa inflytelser måste naturligtvis lemna spår efter sig i HARVEYS mottagliga sinne och hålla hans själ i liflig verksamhet.

Men af vida större betydelse än befattningen såsom sjukhusläkare, hvilken HARVEY dock bibehöll i 34 år, blef såväl för honom sjelf som för vetenskapen hans anställning 1615 såsom föreläsare i anatomi och fysiologi vid College of Physicians. Härigenom fördes han, som redan genom den andliga atmosfer, hvari han lefde, förnummit slagen af den nya tidens vingar och måste tvifla på många af de de gamla vetenskapliga traditionerna, till egna sjelfständiga och allvarliga undersökningar i naturen angående åtskilliga anatomiska och fysiologiska spörsmål.

Det synes mycket sannolikt, att han ända från sin vistelse i Padua förde med sig sjelfva fröet till idéen om det allmänna blodomloppet, och man har skäl antaga, att han redan i den föreläsningskurs, som han började i April 1616, gaf en, låt vara mer eller mindre ofullständig, framställning af detta kretslopp, till hvars upptäckande såväl den gamla som nya tiden så småningom lemnat sina bidrag och hvarom han sjelf kanske ännu blott var till hälften öfvertygad. Äfven sedermera har detta ämne utgjort föremål för hans anatomiska föreläsningar. Först sedan han länge experimenterat, fastställt sina iakttagelser samt allt mer förberedt sinnena på djerfheten i sin lära, offentliggjorde han denna i tryck, hvilket skedde, såsom bekant är, 1628, men icke i England — sannolikt af brist på för-

läggare derstädes — utan i Frankfurt a. Main, den tidens förnämsta bokmarknadsplats. Att han förut underkastat sin lära den strängaste sjelfkritik måste man tro af hans egna ord i dedikationen till ARGENT, dåvarande presidenten i College of Physicians: »Meam de motu et usu cordis et circuitu sanguinis sententiam, E. D. D., antea sæpius in prælectionibus meis anatomicis aperui novam. Sed jam per novem et amplius annos multis ocularibus demonstrationibus in conspectu vestro confirmatam, rationibus et argumentis illustratam et ab objectionibus doctissimorum et et peritissimorum Anatomicorum liberatam, toties ab omnibus desideratam, a quibusdam efflagitatam, in lucem et conspectum omnium hoc libello produximus». För öfrigt, hvilken olikhet finnes det icke mellan detta betänksamma dröjsmål med offentliggörandet af en medicinsk upptäckt och hvad som i våra dagar plägar ega rum, då tilltagsne tidningsmän följa äfven den enskilde forskarens steg, utfråga hans tankar, öfverdrifva inför allmänheten hans yttranden och slutligen kanske tvinga honom, hvarpå vi i våra dagars medicinska forskning sett exempel, att föra till torgs istället för fullmogna frukter sådana, som ännu varit gröna.

HARVEYS 1616 daterade anteckningar, som han skrifvit öfver sina egna föreläsningar och hvilka allt sedan 1766 varit försvunna i British Museum, blefvo efter 111 års bortovaro ånyo lyckligen återfunna 1877. I dessa anteckningar citerar han HIPPOKRATES, GALENUS, VESALIUS, COLOMBO, FABRIZIO, en »Colsius» och ännu ett namn, som SIEVEKING enligt sin *Harveian Oration*[1]) ansett vara *Cæsalpinus*. Vore denna tolkning säker, hvilket dock är tvifvelaktigt i följd af handstilens svårläslighet, så funnes en icke ovigtig anledning

1) Medical Times and Gazette 1877, Vol. II, s. 3.

att antaga, det äfven dennes skrifter varit kända af HARVEY. HARVEYS citater äro nämligen af stor vigt för den omtvistade frågan om det inflytande, han rönte af sina föregångare, ett inflytande, som äfven SIEVEKING[1]) efter den förlorade handskriftens återkomst tyckes medgifva.

Det har länge påståtts, att HARVEY alldeles försmådde den bokliga lärdomen, ej brydde sig om några auktoriteter och endast hemtade sin kunskap från sektioner af menniskolik eller vivisektioner af djur. FLOURENS[2]) säger till och med: »HARVEY ne cite personne». Man har derföre äfven drifvit den satsen, att det vore orimligt att göra hans upptäckt beroende af några föregångare. Men nöjer man sig icke blott med de mer eller mindre färglagda moderna öfversättningarne af HARVEYS skrifter, utan läser man deras latinska originaler, finner man äfven den aktning och beundran, som HARVEY hyste för forntidens vise och till hvilkas yttranden, så vidt han fann dem ännu öfverensstämma med sanningen, han äfven hänvisar läsaren[3]). TOLLIN[4]) har särskildt framhållit den mängd af anföranden,

1) He is still somewhat influenced by the prevailing views, a. st. s. 3.

2) Anf. st. s. 247.

3) I sin bok *Om alstringen* säger han: Priscorum virorum et antiquitatis ipsius reverentia nos monet, ut, quantum veritas patitur, illorum dogmata tueamur. Neque enim decet, eorum opera et statuta temere despicere aut floccifacere, quorum prælata face ad philosophiæ adyta pertingimus.

4) De fleste, som skrifvit om HARVEY, hafva läst den engelska öfversättningen af hans skrifter — hvartill sedermera kommit 1879 en fransk af Ch. RICHET samt 1878 en tysk, men blott innehållande boken om kretsloppet, af J. H. BAAS —, men stundom hafva de äfven följt det latinska registret till 1766 års latinska praktupplaga af hans verk. TOLLIN säger, att enligt detta register skulle HARVEY i alla sina arbeten anfört FABRIZIO två gånger och ARISTOTELES fyra gånger. Den verklige HARVEY deremot, fortfar TOLLIN, anför blott i skriften *De generatione*

som HARVEY gör ur både forntidens och samtidens skrifter samt frågar, om vi icke skola tro grundläggaren af den moderna fysiologien, när han sjelf säger, att han lärt af GALENUS, att artererna äro fulla af blod, och af COLOMBO, att blodströmmens väg från den ena hjerthalfvan till den andra går genom lungorna. Visst är, att man numera kan anse såsom afgjordt, att HARVEY flitigt studerat auktorer från den medicinska litteraturens alla tidsåldrar. SERVET och CESALPINO anför han dock icke; men innan man häraf drager den slutsatsen, att han icke läst dem, bör man erinra sig, att den förre var en fördömd och bränd kättare och den senare en fritänkare och SPINOZAS förelöpare samt att HARVEY, såsom strax skall nämnas, vistades vid ett farligt hof såsom läkare och skyddsling hos en konung, hvilken, gift med en katolsk gemål, sjelf var en fiende till puritaner och alla fritänkare[1]).

Det är bekant, att HARVEYS arbeten om blodomloppet, som kostat honom tjugusex års mödor att bringa till mognad och som han först vid femtio års ålder utgaf,

---

animalium FABRIZIO 124 gånger, ARISTOTELES, såsom »den högste lagstiftaren i filosofi» och såsom »den flitigaste naturforskaren», 253 gånger; dessutom 11 gånger PLINIUS, 14 gånger ALDROVANDUS, 16 gånger GALENUS, 19 gånger HIPPOKRATES och många andra författare. I de båda skrifterna till RIOLAN anför han bland andra 2 gånger HIPPOKRATES, 4 gånger FERNEL, 5 gånger VESAL, 7 gånger ARISTOTELES och 15 gånger GALENUS. I den märkvärdiga boken *De motu cordis et sanguinis* anför han redan i företalet GALENUS, COLOMBO, FABRIZIO, RIOLAN, Jakob SYLVIUS, BOTAL, Kaspar BAUHIN, FRACASTORI, Andreas LAURENTIUS samt HIPPOKRATES och AVICENNA, 2 gånger »den högst erfarne och berömde gamle anatomen» FABRIZIO samt den icke mindre berömde RIOLAN d. y., 3 gånger ERASISTRATUS, 12 gånger »den gudomlige mannen, den utomordentligt snillrike och lärde» GALENUS och slutligen ARISTOTELES 21 gånger. Jmfr Pflügers Arch. 1882, s. 583.

1) Jmfr TOLLIN i Pflügers Arch. 1882, s. 587 och följ.

väckte i hela den lärda verlden ett oerhördt uppseende, men i allmänhet rönte ett bestämdt motstånd. De fleste opponerade sig mot hans åsigter, några påstodo dem vara gamla och icke ursprungligen uppfunna af HARVEY, få instämde med honom och blefvo hans beundrare. Men den gamla berättelsen, att HARVEYS anseende hos allmänheten såsom praktiserande läkare betydligt skulle hafva minskats, efter det hans bok om blodomloppet utkommit, torde väl knappast förtjena något förtroende. »It was believed by the vulgar that he was crackbrained, and all the physitians were against him»: säger J. AUBREY [1]), från hvilken denna anekdot härstammar, men dels anmärker en framstående engelsk kritiker om denne författare, att han tänkte litet, trodde mycket och sammanblandade allt, dels synes det tvifvelaktigt, om HARVEY någonsin hade någon stor medicinsk praktik att förlora. När AUBREY vidare berättar, att ehuru alla läkare medgåfvo, att HARVEY var en utmärkt anatom, hörde han dock aldrig någon berömma hans terapeutik och att man aldrig af hans recept kunde se, hvarpå han syftade[2]), så uppfattar visserligen R. WILLIS[3]) detta såsom den praktiske rutinierens vanliga, kortsynta förtal mot den, som bidragit till den menskliga kunskapens ökande, men hvarken han eller någon annan har i sina långa Harvey-biografier anfört någon lyckad kur af den store anatomen, och historien har mer än en gång visat, att en förträfflig anatom varit en dålig terapeut.

1) Lives of eminent persons. London 1813.
2) Anf. st. Vol. II, s. 383.
3) Anf. st. s. 166.

Några år efter sin anställning såsom professor vid College of Physicians blef HARVEY, hvilkens svärfader var kunglig lifmedikus och som måhända redan genom sina anatomiska föreläsningar börjat väcka uppmärksamhet, 1623 e. o. läkare hos konung JAKOB I samt utnämndes sedermera (1632) till ordinarie sådan hos dennes efterträdare på tronen, CARL I. Men hans inåtvända och på teoretiska ämnen grubblande sinne, hans ständiga håg för lösningen af vetenskapliga problemer, och, man kan väl tillägga, hans bristande lust för hofvets sqvaller och intriger äfvensom för det politiska lifvets strider synas hafva gjort honom till föga passande medlem vid ett hof, der man icke blott skulle vara en i den fina verldens nöjen intagande kavaljer, hvilkens rödklackade skor aldrig fingo knarra, hvilkens uppmärksamhet mot omgifningen aldrig fick slappas, utan der man äfven svårligen kunde undgå de politiska stridernas bitterhet, der man till och med allt efter den politiska vindens riktning kunde den ena dagen vara konungsk och den andra independent. Han var icke heller lycklig, när han någon gång skulle försöka sig i hofmannens eleganta manér; och då han åt konungen, som han bland annat kallar »vårt tidehvars nya ljus och verkliga hjerta», tillegnar den märkvärdiga boken om blodcirkulationen, så är han icke, äfven om man gör afräkning för tidens panegyriska stil, fri från osmaklig öfverdrift. Oaktadt den trolöshet och öfriga brister, som man framhållit i CARL den förstes offentliga och politiska karakter, så har man icke förnekat hvarken hans älskvärdhet i det enskilda umgänget, ej heller hans lifliga och upplysta sinne för vetenskap och konst; och samme konung, som älskade och understödde talangen hos en RUBENS och en van DYKE,

förstod äfven att värdera och uppmuntra HARVEYS väl mindre lysande, men icke mindre nyttiga snillegåfvor[1]). CARL bemöter sin arkiater med uppmärksamhet och ynnest samt visar särskildt intresse för hans fysiologiska forskningar. HARVEY känner sig smickrad, att i den bästa belysning kunna visa sin konung och hans förnäma omgifning punctum saliens i kycklingens embryo, och konungen ställer till HARVEYS förfogande drägtiga dofhindar, när denne gör sina undersökningar om djurens alstring.

Man vet ej med säkerhet, att HARVEY under sin mannaålder mer än tvenne gånger (1630 och 1636) besökte utlandet. Under den senare resan var han läkare vid Thomas HOWARDS utomordentliga ambassad till kejsaren i Wien. Han fick då tillfälle att göra bekantskap med flere af Tysklands lärde och försökte, ehuru förgäfves, att genom en anatomisk demonstration öfvertyga sin gamle studiekamrat från Padua Caspar HOFMANN, nu professor i Altdorf, om blodomloppets riktighet. Med undantag af tiden för dessa resor uppvaktade han träget sin konungs person samt följde honom under hans resor och skiftande öden. Det var då han åtföljde konungen på dennes resa till Skottland 1633, som han gjorde exkursionen till sjöfågelklippan Bass Rock vid Skottlands östra kust, hvarom han lemnat en en så målande skildring. Det var på konungens befallning som han 1635, obducerade den då aflidne, 153 år gamle Thomas Parr, hvarom obduktionsberättelsen ännu finnes qvar[2]). Han var äfven närvarande i slaget vid Edge Hill 1642. Man har klandrat hans uppförande under denna strid, emedan han, i stället för att deltaga i förbindningen af de

1) Jmfr R. WILLIS anf. st. s. 164.

2) *Lives of British Physicians*. London 1830. s. 41 och 45.

sårade under det fäktningen pågick, drog sig tillbaka bakom en häck, läsande i en bok, afsides från drabbningen. Men detta förhållande behöfver ingalunda tillkännagifva någon pliktförgätenhet eller feghet i hans karaktär, utan synes väl helt naturligt kunna förklaras deraf, att HARVEY, som den dagen särskildt fått sig anförtrodd vården af de båda kungliga prinsarne och hade dessa omkring sig, icke ville utsätta dem för den ovissa drabbningens faror. Efter detta fältslag vistades HARVEY med hofvet och den kungliga härens högqvarter omkring tre år i Oxford, der han med stor lust fullföljde sitt andra älsklingsstudium, det om djurens generation, ehuru han länge och bittert klagade öfver den stora förlusten af sina anteckningar om åtskilliga anatomiska iakttagelser, hvilka papper jemte hans *Medical observations*, som han omnämner i sitt andra bref till RIOLAN, försvunno, då vid det borgerliga krigets början hans bostad och lösegendom i Whitehall plundrades af den puritanska pöbeln. Att HARVEY, som nu nästan uteslutande sysselsatte sig med undersökningar om hönsäggets utveckling, kunde under de stormiga tider, som utmärkte det inbördes krigets utbrott i England, med sådan ifver egna sig åt rent vetenskapliga studier, bevisar visserligen hvilken ringa del han tog i statslifvets strider, ty en politiker på den tiden hade i sanning, såsom WILLIS anmärker, helt andra ägg att kläcka än hönsägg, men tyckes äfven ådagalägga hos honom en temligen stor likgiltighet för sin konungs och sitt fosterlands öden. Annorlunda handlade, såsom TOLLIN[1]) anmärker, när Tysklands framtid stod på spel, en FICHTE och en SCHLEIERMACHER. Af

1) Pflügers Arch, B. 28, s. 601.

parlamentet afsatt från sin befattning vid Bartholomews hospital i London, hvilken, det måste medgifvas, han sällan var i tillfälle att sköta, utnämndes han i stället af konungen till rektor för Merton College i Oxford. Från denna inkomstgifvande befattning måste han dock redan följande året afstå, när den gamla universitetsstaden öfverlemnades åt parlamentets trupper. Det var då (1646) som HARVEY, sannolikt längtande efter den hvila och ledighet, som ålderns dagar behöfva, lemnade sin ansvarsfulla och numer tröttsamma tjenst hos konungen, flyttade till en af sina bröder i London och sedermera dels här, dels hos någon annan af sina bröder på landet njöt under sin ålderdom det enskilda lifvets ro, förljufvad af den innerliga vänskap, som städse förenat honom och hans bröder.

Under det han sålunda lefde sina återstående dagar i tillbakadragenhet, var han icke derföre sysslolös, utan fortsatte sina undersökningar om djurens alstring. Men först 1651 förmåddes han genom trägna uppmaningar af sin vän doktor ENT att slutligen låta utgifva sina *Exercitationes de generatione animalium*, ett arbete, som oaktadt sina stora förtjenster och de mångåriga undersökningar, hvarpå det hvilar, dock icke kan mäta sig med hans odödliga skrift om hjertats och blodets rörelser, utan mer uppförts på den traditionella dogmatismens grund[1]). HARVEY hade nu uppnått höjdpunkten af sitt anseende, sitt inflytande och beröm. I sitt sista arbete kunde han om sitt första skrifva de stolta orden: »circuitum sanguinis mirabilem a me jampridem inventum video propemodum

1) »In keiner Schrift», säger TOLLIN, »rühmt sich HARVEY so oft, er sei bücherfrei; und in keiner ist er so abhängig von Büchern». *Virchows Arch.* B. 81, s. 141.

omnibus placuisse», och jag anför här äfven, utan att instämma i dess allmängiltighet, det yttrande af hans samtida, filosofen HOBBES, att denne trodde HARVEY vara den ende man, som fått lefva, till dess den nya lära, han förkunnat, blifvit allmänt erkänd. Hans engelska medbröder blickade nu upp till honom under gemensamt erkännande, att han var sitt tidehvarfs störste anatom och fysiolog. College of physicians lät med stor högtidlighet sex år före hans död öfver honom uppresa en bildstod, men med en genom sin öfverdrift olämplig inskrift: »Viro monumentis suis immortali . . . , qui sanguini motum ut et animalibus ortum dedit», och samma kollegium valde honom slutligen till sin president, den största utmärkelse, som en engelsk läkare kan ernå, men hvilken HARVEY på grund af ålder och sjuklighet afböjde.

Han var nu icke blott ärad, han var genom sin broder ELIABS ekonomiska omsorg äfven en rik man och han älskade det kollegium, hvars stolthet och prydnad han så länge varit. Han ökade dess hus med en prydlig tillbyggnad, skänkte det ett bibliotek och betydande samlingar samt förordnande särskildt om arvode för en årlig oration dels för att fira en åminnelse öfver kollegiets välgörare, dels för att uppmana dess medlemmar att genom experiment söka uppdaga naturens hemligheter. Man har än i dag icke tröttnat att lyssna till dessa tal, som mindre ofta följt den sistnämnda af stiftarens önskningar, men så mycket oftare utgjort ett lof till hans egen ära.

HARVEY besatt i hög grad sin tids allmänna bildning, hyste liksom så många andra af hans lands stora söner en lefvande känsla för naturen och hennes fullkomnande på alla områden, egde en lysande inbillningskraft och eg-

nade sig hel åt allt hvad han företog. Hans intellektuella förmögenheter voro af den lysande klarhet, som tillhörde det sjuttonde seklets förnämsta vetenskapsmän. Hans själsanlag voro danade, om jag så får säga, efter den klassiska typen. Den redande och ordnande tanken var hos honom det styrande och högsta, och från denna voro oredan af och bekymret om det obekanta så mycket som möjligt uteslutna. Fakta inom de kroppsliga förhållanden, der hans forskning rörde sig, framträdde till största delen fria från det bräm af obestämbara, halfsinnliga föreställningar, som ända dittills omgifvit dem, och visade sig för hans inre syn såsom skarpt bestämda och klart modellerade. Derföre blef hans syn på tingen urskiljande och han sjelf ett lämpligt medel till förökande af mensklighetens kunskap. Tanken hade så genomträngt hans förnämsta arbete, att hela framställningen ordnades och sammanpressades till en klar och öfvertygande bevisföring. Den flit, hvarmed han samlade fakta, var lika outtröttlig, som den noggrannhet, hvarmed han sjelf observerade och hvarom hans skrifter nogsamt bära vittne. Det var en egenhet hos honom, att de forskningsämnen, han förehade, begrundade han helst i mörkret, hvarigenom han tyckte sin tankekraft stegras. Han studerade icke ogerna filosofiska skrifter, men yttrade om BACON, att »denne skref filosofi som en lordkansler»; dock kallar han honom äfven på ett ställe i sina skrifter: »doctissimus noster Verulamius». Sjelf synes han i likhet med sin samtids mest bildade män lutat åt den panteistiska uppfattningen af universum. Hans religiösa känsla var rik, och i hela hans arbete om generationen finner man ofta uttryck af en oskrymtad fromhet. Den klassiska litteraturen hade i honom en trogen beun-

drare, och isynnerhet tyckes VIRGILIUS hafva varit hans älsklingsförfattare. Dennes skrifter kastade han dock stundom ifrån sig under utrop: »he has a devil!» och tyckes ännu hafva delat den medeltida föreställningen, att VIRgilius varit en väldig trollkarl[1]). Ett annat bevis derpå, att han icke gjort sig fri från sin tids lättrogenhet, är, att han, som sjelf en gång yttrat: »propria experientia nitendum est, non aliena», dock trodde på resandes berättelser om ett »genus humanum caudatum» och ansåg, att vissa sjukliga svulster kunde fördelas genom att på dem lägga handen af ett lik[2]). Han var icke blott förfaren i den menskliga anatomien och en snillrik experimentator; han torde äfven hafva varit den förste moderne komparative anatom. Han var åtminstone den förste fysiolog i nyare tider, som insåg relationen mellan de lägre och de högre skapade varelserna och som begagnade strukturens och funktionens enkelhet hos de förra till att förklara den komplicerade naturen af dessa förhållanden hos de senare. Han var äfven en god lärare, som åt lärjungarne villigt meddelade sina kunskaper. Han förde dem äfven med sig in i sin forsknings mödor. »I timmar», säger han, »har jag stått forskande framför hjertat och hvarken medelst ögat eller känseln kunnat afgöra, hvad som är systole eller hvad som är diastole. Derföre förelägger jag det nu Eder, på det i sjelfva mån se och tillkännagifva, hvad I finnen».

Ehuru liten till växten hade han ett manligt yttre. De mörka, lifliga ögonen och den breda fyrkantiga pannan gåfvo honom uttryck af intelligens och tankerike-

1) Sir William TEMPLE, *Miscellanies*, anförd af DA COSTA: *Harvey and his discovery*. Philadelphia 1879, s. 32.

2) DA COSTA anf. st. s. 33.

dom på samma gång som det ramsvarta håret, den olivfärgade hyen och de lifliga åtbörderna tillkännagåfvo ett nervöst koleriskt temperament. Enligt AUBREY var han i ungdomen lätt färdig att draga sin dolk, men detta hetlefrade sinnelag lärde han sig sedermera att allt mer tygla och beherska. Likväl var han icke af en så stilla och fridsam natur och så böjd att erkänna andras förtjenster som han ofta framställes. Visserligen besvärade han sig icke med att tillbakavisa hvarje angrepp, som riktades mot honom, ty bland de många vetenskapliga motståndarne var RIOLAN den ende, som han bevärdigade med motskrifter, men nog kunde han, äfven när icke andras inbilskhet och pedanteri retade honom, med stolt sinne gifva svar på tal och i framställningssättet visa sig både öfvermodig, skolmästerlig och ohöflig. Äfven hade han svårt att i striden om upptäckternas ära erkänna sina föregångares förtjenster[1]). I kretsen af de sina var han deremot älskvärd och ömsint samt frikostig mot vetenskapen och och hjelpsam mot behöfvande, ehuru han i allmänhet icke tyckes haft någon hög tanke hvarken om män eller qvinnor. I sina lefnadsvanor var han enkel och måttlig, men tyckte om kaffe, som då nyss kommit i bruk. Han drack gerna »the cup that cheers but not inebriates» och testamenterade en särskild summa till College of Physicians, på

---

1) Att han sjelf ansåg sig ofta nedgöra andras mening framgår af hans eget yttrande: »ne totus ad destruenda solum aliorum dogmata compositus videar, malui sententiam fictam potius quam nullam proponere». — Om HARVEYS sätt att i sin framställning behandla sina vetenskapliga medtäflare se TOLLIN: *William Harvey* i Virchows Arch. B. 81, s. 135 o. följ. jemte samme författares: *Kritische Bemerkungen über Harvey und seine Vorgänger* i Pflügers Arch. B. 28, s. 581 o. följ.

det dess medlemmar hvarje månad skulle kunna församla sig vid denna dryck.

Ehuru kroppen slutligen tyngdes af åren samt allt mer ansattes af giktanfallens smärtor, bibehöllo sig hans själskrafter till det sista. Sina offentliga föreläsningar uppehöll han till året före sin död, och några dagar före denna såg man honom sysselsatt med lösningen af matematiska problemer. Hans sista sjukdom var ett kortvarigt med afasi förenadt slaganfall, och han afled i sitt åttionde år den 3 Juni 1657, efterlemnande i vetenskapens historia ett odödligt namn[1]).

---

1) Hans lik jordades i Hempstead, en aflägsen by i Essex, tillhörande hans broder. Här fick grafven under århundradenas lopp förfalla, tills Royal College of Physicians lät med efterlefvande anförvandters bifall under en värdig högtidlighet d. 18 Oktober 1883 öfverflytta den store fysiologens jordiska qvarlefvor jemte ett exemplar af hans skrifter till en hvit marmorsarkofag, sedan ett förslag att nedsätta hans lik i Westminster Abbey för denna gång förfallit. (*The Lancet*, London 1883, vol. II, s. 706 o. 736). — Några år förut hade »för att ära minnet af William Harvey såsom blodomloppets upptäckare» under en lämplig festlighet och i närvaro af utländska deltagare i den då hållna stora internationella läkarekongressen i England hans kolossala bronsstaty aftäckts i hans födelsestad d. 6 Aug. 1881 af de brittiska fysiologernas då varande nestor, prof. Richard Owen. *The Lancet*, London 1881, vol. II, sid. 288.

V.

Efter skildringen af HARVEYS lefnad öfvergår jag nu till den framställning af blodomloppet, som han lemnat oss först och främst i afhandlingen om hjertats och blodets rörelse och sedan äfven i de båda till J. RIOLAN stälda skrifterna om blodets cirkulation. Den fullständiga titeln på den första af dessa trenne skrifter, hvilken Albert HALLER benämnde »libellum aureum» och FLOURENS kallade »le plus beau livre de la physiologie», är: *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus Guilielmi Harvei Angli medici regii et professoris anatomiæ in Collegio medicorum Londinensi.* Som hon är den medicinska litteraturens till innehållet vigtigaste bok, tillägger jag äfven några ord om bokens yttre. Titelvignetten framställer en bevingad engel med högra handen stödd mot en pelare, omkring hvilken löper ett band med inskrift: *Ora et labora, Cetera Deo commenda,* och nederst läses: *Francofurti, sumptibus Guilelmi Fitzeri. Anno MDCXXVIII.* Formatet på denna editio princeps är i liten qvart, och hela boken innehåller blott 72 sidor. Språket är i allmänhet klart och korrekt, men icke alltid lättläst i följd af framställningens sammanträngda form. Först tjuguett år efter

denna bok utkommo de båda skrifterna till RIOLAN. Dessa ha till gemensam titel: *Exercitatio anatomica secunda et tertia de circulatione sanguinis ad Joannem Riolanum filium.* Roterod. 1649.

Inledningen till afhandlingen om hjertats och blodets rörelse har till titel: »Prooemium, quo demonstratur, quod, quæ hactenus scripta sunt de motu et usu cordis et arteriarum, minus firma sint»; och här frågar författaren: »I fall pulsen och respirationen skulle hafva samma uppgift[1]), och artererna skulle, såsom allmänt påstås, under diastole in i sina kaviteter suga till sig luft och under systole genom köttets och hudens porer utdrifva sotet (fuligines)[2]) samt skulle under tiden mellan systole och diastole innehålla luft och när som helst utdrifva luft eller spiritus eller sot (quovis tempore aut aërem aut spiritus aut fuligines expellant), hvad skall man då svara GALENUS, som skref en bok derom, att enligt naturen blod och intet annat än blod och helt visst hvarken spiritus eller luft innehålles i artererna, såsom man lätt kan sluta af de experimenter och bevis, som samma bok innehåller?» Hvarför utdrifva icke artererna, fortsätter han, på samma gång som sotet äfven spiritus, som de påstås innehålla, helst den senare är mycket tunnare än det förra? Om artererna liksom lungorna upptaga och afgifva luft, hvarför afgifva de ingen sådan, när de såras, hvilket trachea gör? När en arter blir skuren, sprutar visserligen blod med våldsamhet ut, men ej någon luft. Om arterpulsen för svalka till kropps-

1) Man antog nämligen, att liksom hjertat genom respirationen luftades och afkyldes, så skulle äfven genom arterpulsen luft och svalka föras till de särskilda kroppsdelarne.

2) D. v. s. exkrementitiella ämnen, såsom redan nämnts på sid. 12.

delarne, hvarför pläga då dessa blekna, domna och kallna, just när deras arterer underbindas? Hur kan diastole på samma gång draga till artererna spiritus ur hjertat för att dermed uppvärma kroppsdelarne och på samma gång köld utifrån?» Efter dessa och flere andra dylika frågor utropar han: »Videntur istæ opiniones ita inter se pugnare et sese invicem refellere, ut omnes non immerito sint suspectæ». Och sedan han sålunda ådagalagt, att de herrskande åsigterna om arterernas funktion icke voro hållbara, visar han derpå det samma rörande föreställningarne om hjertats verksamhet och finner på dessa och flere andra anförda grunder nyttigt att undersöka dessa förhållanden icke blott hos menniskan, utan äfven hos djuren genom vivisektioner och autopsier.

Närmast efter denna inledning följer hans framställning af hjertats rörelse. Undersökningen om denna fann han i början så svår, att han nästan kände sig färdig att tänka liksom FRACASTORI, »att hjertats rörelse endast kunde begripas af Gud» [1]). Han misströstade att kunna bestämma, när och i hvilken del af hjertat systole eller diastole egde rum, men dels genom upprepade observationer och uthållig uppmärksamhet, dels genom vivisektion af kallblodiga djur och iakttagelser af hjertat, när det höll på att dö,

---

1) Cum multis vivorum dissectionibus, uti ad manum dabantur, animum ad observandum primum appuli, quo cordis motus usum et utilitates in animalibus per autopsiam et non per libros aliorumque scripta invenirem, rem arduam plane et difficultatibus plenam continuo reperi, ut cum FRACASTORIO motum cordis soli Deo cognitum esse pene opinarer. *Exercitationes anatomicæ De motu cordis et sanguinis circulatione.* Roterodami MDCLXXI s. 22. — Alla mina efterföljande citationer ur HARVEYS trenne skrifter om blodcirkulationen hänföra sig till denna Roterdamsupplaga.

och dess rörelser blefvo långsammare och mindre freqventa, lärde han sig urskilja hjertrörelsens trenne förnämsta fenomener, systole, diastole och hvilan. Med handen kände han, huru det lefvande hjertat vid kamrarnes systole hårdnade som en muskel, när denne kontraherar sig. Hos kallblodiga djur såg han, att hjertat bleknade, då det sammandrog sig, men återtog sin röda färg, när kontraktionen upphörde. Häraf slöt han, att hjertats rörelse är af samma natur som musklernas, att när det sammandrager sig och bleknar, så förträngas dess hålor, och det i dem innehållna blodet utdrifves. Men när det slappnar och återtager sin röda färg, så inträder blodet ånyo i hjertkamrarne. Dessa antaganden bekräftade han genom att vid hvarje kontraktion iakttaga blodstrålens häftiga utrusande, när han förut gjort insnitt i kamrarnes väggar.

Han visar, att det inträffar motsatsen till hvad man förut förestälde sig. Man trodde nämligen, att kamrarne, när hjertat stötte mot bröstväggen, utvidgade sig och fylldes med blod, då hjertstöten deremot motsvarar kamrarnes sammandragning och uttömning. Det man trodde hos det lefvande djuret vara diastole var således i sjelfva verket systole. Hjertat var sålunda i aktiv verksamhet icke under diastole, såsom alla dittills i enlighet med GALENUS hade trott, utan under systole. »Det är icke heller sannt», säger han, »hvad man i allmänhet tror, att hjertat suger blod till kamrarne, i följd deraf att det utvidgas, utan det utvidgas, då det är slappt, derföre att det fylles med blod på det sätt, som jag sedan skall utreda» [1].

---

1) Neque verum est, quod vulgo creditur, cor proprio suo motu aut extentione sanguinem in ventriculos attrahere, sed, dum movetur et

Vid studiet af hjertrörelsen måste man fästa afseende icke blott vid kamrarne, utan äfven vid hjertförmaken. I anatomiskt hänseende hade förmaken förut snarare uppfattats såsom mynningar af vena cava och arteria venosa (lungvenen), än såsom delar af hjertat, — hvarföre ock dessa båda vener aldrig, såsom nu för tiden, omnämndes i pluralis, — och i fysiologiskt hänseende ansågos de hafva att göra med blodets ventilation. HARVEY bestämmer riktigt förmakens funktion, ehuru han kanske icke, såsom WILLIS[1]) påstår, i detta afseende är den förste, utan såsom ofvan[2]) i viss mån antydts haft en föregångare i den spanske anatomen MONTAÑA. Caspar BAUHIN och Jean RIOLAN hade hos det lefvande hjertats olika delar trott sig iakttaga fyra skilda rörelser, nämligen två hos kamrarne och två hos hjertförmaken. HARVEY opponerar sig mot dessa stora auktoriteter och säger, att dessa fyra rörelser väl äro med hänsyn till lokalen skilda, men icke till tiden, då de uppstå; ty de två hjertförmaken sammandraga sig samtidigt med hvarandra och de två kamrarne likaså, så att dessa rörelser väl ega rum på fyra skilda punkter af hjertat, men endast under tvenne olika tidsmomenter. Först eger förmakens rörelse rum, derpå följer kamrarnes. Vid döden upphöra kamrarnes slag före förmakens. Först upphör venstra kammaren att pulsera, derpå venstra förmaket, derefter högra kammaren, och till sist, såsom redan GALENUS anmärkt, fortfar, sedan all annan hjertrörelse upphört, ännu det högra förmaket att sammandraga sig. I sin sista skrift mot RIOLAN nämner HARVEY, att dessa feno-

---

tenditur, expellere, dum laxatur et concidit, recipere sanguinem eo modo, quo postea patebit. a. st. s. 32.

1) A. st. s. 207. 2) s. 135.

mener äfven kunna framkallas genom underbindning af vena arteriosa. När då venstra förmakets kontraktioner upphöra, kunna de godtyckligt återställas, i fall man blott lossar venligaturen. Eljest afstannar vid detta experiment hjertverksamheten i samma ordning, som nyss beskrifvits, och det högra förmaket upphör äfven då sist att pulsera. Derföre tillägger han: »ita a quo incipiat vitalis facultas et pulsus primo, deficiat ultimo»[1]). Ett annat experiment, lika enkelt att verkställa som kraftigt att vederlägga den dittills herrskande åsigten om den aktiva beskaffenheten af diastole, omnämner han redan i sin första skrift. »Om man», säger han, »i det ögonblick, då förmaket ensamt sammandrager sig, med en sax klipper af hjertspetsen, ser man blodet derifrån strömma ut vid hvarje förmakets sammandragning, hvaraf framgår, att blodet inströmmar i kamrarne icke genom hjertats uttänjning eller attraktion, utan genom förmakens systole»[2]). Han uppfattar förmaken såsom nödvändiga komplementer till kamrarne. Liksom dessa, äro de två hos alla de djur, som mer fullständigt respirera i luften och hafva hög kroppstemperatur, under det att lägre djur, som andas med gälar och hvilkas temperatur blott obetydligt höjer sig öfver det omgifvande mediets, icke hafva mer än ett hjertförmak. Han finner förmaken derföre vara till för att aktivt fortskaffa blodet från venerna till kamrarna. Han hade äfven iakttagit, att vissa fiskars och andra djurs hjertan ännu pulsera, sedan

1) A. st. s. 272.

2) Hoc tempore pulsante solum auricula, si forfice cordis mucronem absecueris, exinde singulis auriculæ pulsationibus sanguinem effluere conspicies, ut hinc pateat, quod in ventriculos sanguis ingrediatur non attractione aut extentione cordis, sed pulsu auricularum immissus. A. st. s. 40.

de skiljts från kroppen och beröfvats sina hjertförmak. Ja, om man sönderskär det i olika bitar, säger han, så ser man de skiljda delarne sammandraga sig och slappna.

Förmakens och kamrarnes rörelse finner han alltjemt iakttaga samma rytm, hvilken hos varmblodiga djur är så hastig, att båda rörelserna tyckas ske samtidigt och synas såsom en. Det går till, liksom när i maskiner det ena hjulet sätter det andra i rörelse, så att alla synas röra sig på en gång. Härigenom förflyttas hjertats innehåll från den ena hjertkaviteten till den andra. Han jemför också hjertats rörelser med sväljningsakten. Liksom mat och dryck genom denna förflyttas från munnen till magen, så förflyttas blodet genom hjertats rörelsemekanism från venerna till artererna. Utom hjertförmakens och kamrarnes nästan samtidiga sammandragning observerade han vissa obestämda undulerande rörelser hos hjertat. Dylika förnimmer man ock, säger han, på halsen af en häst, när denne dricker; och denna rörelse framkallar också för känseln ett slags puls och vid auskultation ett ljud (qui motus sonitum et pulsum quendam auscultantibus et tangentibus exhibet). Likaså kan äfven hjertslaget höras i bröstet (ita dum istis cordis motibus fit portionis sanguinis e venis in arterias traductio, pulsum fieri et exaudiri in pectore contingit). Häraf synes, att HARVEY också iakttagit hjertljuden, hvilka då ännu ansågos så otroliga, att en af hans motståndare, italienaren Aemilius PARISANUS, i sin fanatiska skrift mot den nya cirkulationsläran angående dessa ljud yttrar: »sådana ljud höras kanske i London, men i Venedig hör man icke något dylikt».

Sjelfva blodströmningen genom hjertats hålor beskrifver HARVEY i sin andra skrift mot RIOLAN med följande

ord[1]): »Det högra hjertförmaket fyller oupphörligt (continue et continenter) kammaren med blod, och trikuspidalvalvlerna hindra detta blod att vända tillbaka. Samtidigt fyller venstra förmaket den venstra kammaren; och då hvardera kammaren drager sig tillsamman, så framdrifver och undantränger den blodet (projicit sanguinem et protrudit), hvilkets återflöde hindras af de halfmånformiga valvlerna. Blodet måste således alltjemnt strömma ur lungorna och likaledes ur artererna (ex pulmonibus et pariter ex arteriis emigrare). Stannade det på samma ställe, så skulle det antingen genombryta de kärl, hvari det innehölles, eller ock genom uttänjning qväfva sjelfva hjertat (vel cor ipsum distendendo suffocaret), hvilket jag sjelf en gång sett inträffa vid vivisektion af en orm och anmärkt i min bok om blodets rörelse».

Man känner nu naturligtvis ännu exaktare hjertats rörelser än på HARVEYS tid, och isynnerhet har deras studium fulländats genom en lycklig användning af den grafiska undersökningsmetoden, hvarigenom man har bekräftat de flesta af HARVEYS observationer angående hjertats rytm. Flerfaldiga gånger har man i våra dagar studerat hjertats rytm hos lefvande djur, och man finner ännu, såsom redan HARVEY anmärkt, att det först är sedan hjertrörelserna blifvit långsammare, som man kan urskilja de särskilda rörelsemomenter, hvaraf hjertats verksamhet är sammansatt, äfvensom att högra hjertörat enligt regeln fortfar att pulsera långt efter det att andra anatomiska delar af hjertat upphört att kontrahera sig.

Men för att rätt uppskatta betydelsen af HARVEYS lära om hjertverksamheten bör man äfven kasta blicken

1) A. st. s. 248.

tillbaka. ERASISTRATUS hade icke blott skildrat hjertats valvler så noggrant, att GALENUS[1]) ej ansåg det löna mödan att åter beskrifva dem; han var äfven i viss mån medveten om, att han stod framför en mekanism, hvaraf naturen betjenade sig för att gifva åt en vätskeström en konstant riktning. Angående åter beskaffenheten af denna vätska och dess drifkraft tog han miste på ett sätt, som för fysiologien och dess utveckling var särdeles olyckligt. Om GALENUS har man påstått, att han icke skulle ansett hjertat vara en muskel. Men med full rätt anmärker HUXLEY[2]), att moderna fysiologer icke sällan förklena de gamle, utan att lägga märke till den stora olikheten i termer och uttryckssätt mellan förr och nu. GALENUS anser hjertat vara olikt en vanlig muskel, emedan det icke stod under viljans inflytelse. Han beskrifver uttryckligen hjertats längs-, tvär- och snedgående trådar samt sin uppfattning af deras funktion och anser dem ega kontraktil förmåga, men då de ej voro viljan underlydande, så kallade han dem ej för muskler, och GALENUS torde kunna ursäktas, att han ej begagnade det nittonde århundradets fysiologiska terminologi. HARVEY är den förste, som riktigt och noggrant gör reda för hjertats verksamhet, förmakens och kamrarnes efter hvarandra följande dilatationer och kontraktioner, hjertats hårdnande och upplyftning emot bröstkorgen, hvarigenom hjertstöten uppkommer, kamrarnes rörelse i förhållande till arterernas o. s. v. Men bland denna mängd af rön, både nya, nyttiga och noggranna, är det isynnerhet ett, som förtjenar att särskildt framhållas. Han var den förste, som visade, att hjertväggarne äro i

1) *De usu partium*, cap. V.

2) *The fortnightly review*, Vol. XXIII new series s. 173.

aktiv verksamhet endast under hjertats sammandragning eller systole och att hjertats utvidgning eller diastole var helt passiv. Häraf följde, att blodet framdrefs genom en *vis a tergo* och att blodet icke leddes in i hjertat genom dettas utvidgning och derpå grundade attraktion eller sugning. Så hade GALENUS och hela den långa raden af hans efterföljare, ja äfven COLOMBO trott, hvilken såsom förut omnämnts[1]) förnekade hjertat all muskulär natur. GALENUS menade, att de på tvären förlöpande eller cirkulära hjerttrådarnes verksamhet ökade hjertkamrarnes omfång. Orsaken till den blodets rörelse, som man före HARVEY förestält sig, hade förnämligast ansetts ligga hos blodet sjelft, understödt dels af bröstkorgens respiratoriska rörelse, dels af de särskilda kroppsdelarnes attraktion af den värme och den närande substans, som blodet innehöll. Blodet hade derföre antagits kunna sätta sig i rörelse lika obehindradt från lefvern som från hjertat. Af GALENUS och af alla efterföljande århundraden betraktades hjertat såsom en tom säck, hvilken fyllde sig sjelf, såsom ett slags sugapparat. För HARVEY åter var hjertat en ihålig muskel, hvilken utan sugning verkade såsom en tryckpump, på en gång framdrifvande blodet och bestämmande dess riktning; för honom var hjertats muskulära natur den drifvande kraften. CESALPINO ansåg spiritus utgöra denna kraft, men skilnaden mellan hans uttryck: spiritu agente[2]) och HARVEYS ord: hæc omnia a motu et pulsu cordis dependere, är den mellan medeltidens mystiska och fantasifulla betraktelse af naturen och den moderna tidens reela och förståndsmessiga uppfattning af tingen.

---

1) Se ofvan sid. 48.
2) Se ofvan sid. 108.

Den kraft, som inom det lefvande kärlsystemet satte blodet i rörelse, var således enligt HARVEY hjertats systole. Men går man vidare och frågar: hvad är då orsaken till systole, så finner man honom på olika ställen i sina arbeten och till och med i samma skrift lemna olika svar, hvilka dels icke äro fria från motsägelse och dels visa, att han ingalunda i allt frigjort sig från den galeniska fysiologiens åskådningssätt. Än säger han, att blodet af värmen utvidgas, liksom ämnen som jäsa (fermentantium in modum), samt att förmaken härigenom utspännas och sedan genom sin egen pulskraft kontrahera sig (sua facultate pulsifica se contrahens). Än åter påstår han, att diastole har en annan orsak än systole har[1]), men att ingendera har sin grund i ångor, utdunstningar eller spiritus (non fiat a vaporibus, exhalationibus aut spiritibus), ej heller af någon yttre inflytelse, utan beror på en inre grund, som bestämmes af naturen (neque sit causata ab externo agente sed ab interno principio, regulante natura); och åt detta obestämda yttrande tyckes han låta läsaren gifva den mening denne behagar. Träget framhåller han den passiva beskaffenheten hos diastole, hvarvid såväl förmak som kamrar utvidgas liksom handskfingrar, när man blåser in luft i dem. Men i slutet af andra skriften mot RIOLAN säger han sig betrakta den inneboende värmen såsom det gemensamma medlet för alla funktioner (ut omnium operationum commune instrumentum) och derföre äfven såsom den första orsaken (efficiens primum) till pulsen, d. v. s. till hjer-

1) Deinde neque eandem esse causam diastoles et distentionis, quæ systoles et contractionis sive in arteriis, sive in auriculis, sive ventriculis cordis arbitror, sed pulsus pars, quæ diastole dicitur, aliam habet causam a systole diversam et semper omnem systolen ubique præcedere debet. A. st. s. 275.

tats systole; men detta yrkar han icke med visshet, utan framställer det såsom en hypotes. Hjertat är dock icke för honom, såsom för CESALPINO, värmens och det utbildade blodets ursprung och källa, utan det är snarare blodet, som meddelar värme åt hjertat, liksom åt alla öfriga kroppsdelar.

Redan SERVET hade sagt: »själen, lifvet, förmågan att antaga sjelfständig tillvaro förvärfvas af fostret, då det börjar andas», och i sin bok om generationen yttrar HARVEY: »det ser ut som om värmen hos fostret upptändes genom luftens inflytelse» [1]). Men detta var hos honom, som ännu i likhet med föregångarne trodde, att respirationen hade till uppgift att afkyla blodet, blott en dunkel aning. Det är först efter LAVOISIERS lysande upptäckt af respirationens kemiska process, som den moderna fysiologien kunnat säga, att syrets förening med blodet och det syrsatta blodets kemiska inverkan på kroppens väfnader är orsaken till den värme, som man sedan anser omsättas i organismens lifsrörelser.

Sedan HARVEY, såsom ofvan beskrifvits, riktigare än någon före honom framstält hjertats verksamhet och huru hjertkamrarnes kontraktioner drifva blodet så, att detta föres från venerna till artererna, så erkänner han dock, att denna uppfattning på det hela icke är ny inom fysiologien, och afslutar sin framställning om hjertats rörelse med de orden: »i hvad som nu blifvit sagdt instämma på ett eller annat sätt alla och sluta dertill på grund af hjertats byggnad, valvlernas inrättning, ställning och användning» [2]).

---

1) Jmfr WILLIS a. st. sid. 238.

2) Sed hæc licet omnes aliquo modo concedant et ex cordis fabrica, valvularum artificio, positione et usu colligant. A. st. sid. 52.

Härefter öfvergår han till sin framställning af det lilla kretsloppet, troende att de fleste anatomer på hans tid voro osäkra om, huru den högra hjertkammaren afbördade sig sitt blod och huru den venstra emottoge sitt. Han tror det lilla kretsloppet ännu icke vara erkändt hufvudsakligen i följd af okunnighet om hjertats anatomiska förbindelse med lungorna. Här förebrår han anatomerna deras försummelse af den jemförande anatomien. Han säger, att de tala om djurens organer och känna dem endast genom studiet af dem hos menniskan och blott hos den döda menniskan. De handla lika med de personer, som vilja författa en statslära, sedan de lärt känna ett enda lands grundlag, eller tro sig förstå jordbruk, sedan de fått kunskap om en enda åkers natur, hvilket han finner lika klokt som att ur en partikulär öfversats draga en universell slutsats.

Han talar om de vägar, genom hvilka blodet passerar från vena cava till artererna eller från den högra hjertkammaren till den venstra, behandlar frågan först komparativt anatomiskt och undersöker förhållandet hos de djur, som endast hafva en hjertkammare, och hos fiskarne, som icke ha några lungor. Från iakttagelser på dessa djur, hvilka äro flere än de som hafva lungor, slutar han på grundvalen af slutledningen från många till de fleste och från de fleste till alla (*ἐπὶ τὸ πολὺ* ut plurimum et in universum), att blodet på en öppen väg genom hjerthålan föres från venerna till artererna. Derefter betraktar han denna fråga från embryologisk synpunkt och framhåller blodets gång genom foramen ovale och ductus arteriosus samt finner det äfven här följdriktigt att antaga, att blodet hos fostret, då hjertat sammandrager sig, beständigt på dessa vägar föres

från högra förmaket till aorta. Att fosterhjertat skulle vara overksamt och utan rörelse, finner han vara en villfarelse, sedan han sett såväl hos ägg, på hvilka hönan rufvat, som hos foster, nyss uttagna ur lifmodern, hjertat röra sig på samma sätt, som hos fullvuxna. Han är öfvertygad om, att hos fostret, der lungorna ha ledighet och icke fungera mer, än om de aldrig funnes till, använder naturen de båda hjertkamrarne såsom en enda för att låta blodet cirkulera, och att förhållandet hos foster, som väl ha lungor, men ännu ej använda dem, är det samma som hos djur, hvilka ej ega lungor. Han vet mycket väl, att de för blodet öppna fostervägarne sluta sig en tid efter födelsen, men »hvarföre skulle vi icke», säger han, »antaga, att hos fullvuxna varmblodiga djur, såsom hos menniskan, denna blodets passage eger rum genom lungorna, då naturen förut hos fostret åstadkommit denna passage genom de förut nämda vägarne på den tid, då lungorna ännu icke hade någon funktion och icke kunde släppa blodet igenom sig?» Liksom saften af den föda vi intaga genom venerna passerar lefvern, så passerar blodet genom lungorna, hvilkas parenkym är mer svampigt än lefverns. Ingen särskild kraft drifver något genom lefvern, under det att blodet genom högra hjertkammarens kontraktioner drifves till lungorna, hvilkas porer och kärl (porositates et vasa) genom respirationsrörelsen öppnas och slutas liksom hålorna hos en svamp (ut in spongiis contingit). Ginge icke blodet genom lungorna och in i de små grenarne af vena arteriosa, skulle högra hjertkammaren uttröttas med att arbeta förgäfves och lungornas andning skulle hindras (ne sic vano labore fatigetur et pulmonum respiratio præpediatur).

Af allt detta finner han sin teori bevisad[1]), att blodet beständigt och utan uppehåll går från vena cava och högra hjertkammaren till arteria magna genom lungornas förborgade porositeter och kärlens små öppningar (per pulmonum coecas porositates et vasorum oscula), och säger äfven, att den högra kammaren är till för blodets transport genom lungorna, men icke blott för lungornas nutrition (propter translationem sanguinis, non propter nutritionem dumtaxat factum esse).

I sammanhang med framställningen af det lilla kretsloppet gör HARVEY sig den frågan, hvarföre naturen vill, att blodet hos de fullkomligare fullvuxna djuren skall filtreras genom lungornas parenkym. För att riktigt besvara detta spörsmål borde han visserligen afhandla lungornas funktion, hvarom han samlat en mängd iakttagelser, men detta, säger han, skulle för mycket aflägsna honom från hans egentliga, nu föresatta ämne. Lungornas fysiologiska bestämmelse tyckes dock för honom hufvudsakligen hafva varit blodets afkylning genom den inandade luften, individens bevarande från blodsvallning och qväfning eller något dylikt (ut inspirato aëre [sanguis] contemperetur et ab ebullitione et suffocatione vindicetur, sive quid aliud tale). För att från denna åsigt gå öfver till den motsatta eller att respirationen just var kroppsvärmens källa, fordrades

1) Denique clare apparet assertio nostra, continue et continenter sanguinem per pulmonum porositates permeare, de dextro in ventriculum sinistrum, de vena cava in arteriam magnam. Nam cum continuo de dextro ventriculo immittatur sanguis in pulmones per venam arteriosam et similiter continue e pulmonibus in sinistrum attrahatur — quod ex dictis et valvularum positione patet — quin pertranseat continue, fieri non potest. A. st. 77.

hjälp af den moderna kemien. Emellertid är det märkvärdigt nog att förnimma, huru man äfven utan kemiens hjälp kunde närma sig denna stora tanke blott genom vivisektion och en uppmärksam betraktelse af den jämförande anatomiens fakta. Såsom ett exempel härpå anför FLOURENS[1]) följande yttrande af den berömde och vältalige franske anatomen DUVERNEY, ett yttrande, som af honom gjordes omkring fyrtio år efter HARVEYS död och ungefär lika lång tid före LAVOISIERS födelse. »Då man tager i betraktande, säger DUVERNEY, att blodet i lungvenen alltid är af en mer ljusröd färg (d'un rouge plus vermeil) än i lungarteren, drager man lätt den slutsatsen, att det blifvit öfverhopadt af luftpartiklar[2]). Det är i lungorna», tillägger han, »som luften meddelar blodet så aktiva och genomträngande partiklar, att dettas värme derpå beror. Det är genom denna blandning, som blodet göres tjenligt till näring... Man bör således icke förvåna sig öfver, att menniskan, som under vakande tillståndet skall mottaga så många olika sinnesintryck och utföra så många både häftiga och långvariga rörelser, också har behof af, att allt blodet cirkulerar genom lungorna. För sköldpaddor deremot och andra dylika djur, såsom grodan, salamandern m. fl., hvilka tillbringa hela vintern i hvila och ett slags dvala och som endast hafva mycket långsamma rörelser..., är det tillräckligt, att endast tredjedelen af blodet ledes genom lungan»[3]). Slutligen yttrar han: »lungans förnämsta funktion är att im-

1) A. st. s. 79.

2) *Memoires de l'Académie royale des sciences*, année 1701, s. 238.

3) *Ibid.*, année 1699, s. 248.

pregnera blodet med luft och derigenom sätta det i stånd att öfver allt utbreda den närande substansen, lifvet och värmen»[1]. »Il n'était guère possible», tillägger FLOURENS, »de toucher de plus près à la vérité».

Genom sin framställning såväl af hjertverksamheten som af blodets lopp genom lungorna och hjertat från vena cava till aorta visar HARVEY tydligen, i hvilken hög grad han både genom detaljernas noggrannhet och hela bevisföringens styrka är sina föregångare öfverlägsen. Säkert är det likvisst, att han verkligen egt sådane, att desse voro de förste, som genom snillrik ingifvelse och empirisk undersökning vågade bryta med den vetenskapliga traditionen och jemnade vägen för HARVEYS framträdande. Att han sjelf härom är medveten, lika visst som han känner, huru den vetenskapliga opinionens mark börjar svigta under hans fötter, först då han, lemnande beskrifningen af cirkulationen genom lungorna och hjertat, går vidare för att börja sin framställning af det allmänna kretsloppet, det framgår tydligen af de ord, hvarmed han börjar det åttonde kapitlet i sin bok *De motu cordis et sanguinis:*

»Ända hittills», säger han, »då jag talat om blodets öfvergång från venerna till artererna, om de vägar, på hvilka denna öfvergång sker, och huru den eger rum genom hjertats sammandragning, hafva sannolikt åtskilliga, bevekte antingen af GALENI auktoritet eller af COLOMBOS eller andras skäl (aut Galeni auctoritate aut Columbi aliorumve rationibus adducti), tänkt lika med mig. Men nu då det återstår för mig att tala om mängden och uppkomsten (de copia et proventu) af det blod, som går genom hjertat, så skall detta förefalla så nytt och oerhördt, att jag icke blott fruktar någras afund utan ovänskap med alla menniskor; till den

1) *Ibid.*, année 1701, s. 240. De tre sista citaten anförda efter FLOURENS.

grad hafva vana och en en gång inrotad lära slagit djupa rötter i vår själ och blifvit liksom vår andra natur, isynnerhet då också vördnaden för forntiden dermed förenar sig. Härmed må nu vara huru som helst; tärningen är kastad! Jag hoppas på dem, som ha kärlek till sanningen, och på ett redligt hjerta hos de lärde».

Då jag nu anfört de ord, hvarmed HARVEY inleder sin framställning af det stora kretsloppet, torde det äfven här vara stället att besvara den frågan: huru uppstod hos HARVEY föreställningen om det allmänna blodomloppet? Liksom för den riktiga uppfattningen af det lilla kretsloppet det mest väsentliga var kunskapen om hjertskiljeväggens ogenomtränglighet, så är äfven ett bland de mest afgörande fakta för det fullständiga begripandet af det stora kretsloppet kunskapen om venvalvlernas betydelse[1]). Vanligen har man också antagit, att HARVEY fick föreställningen om det stora kretsloppet omedelbart från sin lärare FABRIZIOS anatomiska upptäckt af valvlerna i kroppens vener och att han sålunda hufvudsakligen blott drog en slutsats ur redan färdiga premisser. Man har styrkts i detta antagande genom ett yttrande af Robert BOYLE i hans arbete *On the final cause of natural things*. Denne berättar, att han en gång under samtal med HARVEY frågade honom, hvad det var, som kom honom att tänka på en cirkulation af blodet, och att han skulle hafva svarat, »att ingen naturens afsigt synts honom sannolikare,

---

1) Vigten för blodcirkulationens upptäckt af venvalvlernas betydelse får dock ej öfverskattas. Hos menniskor saknas valvler i vv. cavæ, v. innominata, vv. pulmonales, v. portæ, v. hepatica, vv. renales, iliacæ, uterinæ samt plexus pampiniformes ovariorum och plexus spinales. Hos fåglar, kräldjur och fiskar äro de få, hos ryggradslösa djur saknas de, och ändock cirkulerar blodet hos alla dessa djur. Jmfr H. C. CHAPMAN: *History of the discovery of the circulation of the blood.* Philadelphia 1884, s. 46.

än att blodet, då det i följd af venvalvlernas ställning icke kunde föras genom venerna till lemmarne, utsändes genom artererna och återvände genom venerna, hvilkas valvler icke hindrade en ström i denna riktning». WILLIS[1]) finner dessa BOYLES ord icke uttrycka någon fullt säker mening. Och äfven om HARVEY någon gång verkligen skulle hafva yttrat dem, så får man dock ej deraf draga den slutsatsen, att HARVEY skulle genom en deduktion från venvalvlernas anatomiska byggnad och ställning hafva kommit till den fysiologiska upptäckten af det allmänna blodomloppet. Ett sådant antagande motsäges tydligen af HARVEYS egna ord i hans arbete om hjertats och blodets rörelse, der man läser:

»I sanning, då jag ofta och allvarligt begrundade, huru stor mängden (af det genom hjertat strömmande blodet) var, då jag tänkte på mina dissektioner af lefvande djur (för experimenters skull) och på öppnandet af arterer och de många betraktelser, som deraf uppstått, äfvensom på storleken och symmetrien hos hjertkamrarne samt hos de in- och utträdande kärlen (och naturen, som icke gör någonting förgäfves, kunde icke förgäfves gifvit dem en jemförelsevis så betydlig storlek), på valvlernas och fibrernas konstmessiga och noggranna mekanism och hjertats öfriga byggnad äfvensom på andra ting, och då jag vidare i mitt sinne begrundade, huru stor mängden af det blod, som sattes i rörelse, kunde vara och om saften af intagna näringsämnen kunde ersätta denna mängd, så kom jag omsider till den slutsatsen, att venerna skulle bli tomma och sammanfallna, under det å andra sidan artererna skulle sprängas genom det allt för starka blodtillflödet, i fall icke blodet på någon väg från artererna återginge till venerna och från dessa återkomme till hjertats högra kammare. I följd häraf började jag fråga mig, om icke en rörelse här egde rum i form af en cirkel. Och detta fann jag sedermera vara verkliga förhållandet»[2]).

---

1) »Yet do Boyles words convey no very assured sense». A. st. s. 301.

2) Sane cum, copia quanta fuerit, sæpius mecum et serio considerassem, tum ex vivorum (experiendi causa) dissectione et arteriarum

HARVEY har således enligt sina egna ord icke från venvalvlernas byggnad och inrättning resonerat sig till det fysiologiska faktum, som vi kalla blodets cirkulation. I allmänhet hafva icke heller de stora upptäckter, som framkallat omhvälfningar i medicinens vetenskaper, tillgått på sådant sätt. Man har icke endast genom kunskapen om ett anatomiskt faktum kunnat lösa ett fysiologiskt problem. Den döda strukturen ensam kan icke säga oss, hvad roll denna struktur spelar såsom ett lefvande organ i en lefvande organism. Medicinens historia visar, att härtill också fordras skarpsinniga och uthålliga iakttagelser samt sinnrika experimenter på lefvande djur; hon lärer oss, att GALENUS, COLOMBO, GIMENO voro liksom HARVEY flitige vivisektorer. Såsom en förkämpe för denna åsigt om den Harveyska upptäcktens uppkomst har äfven HUXLEY uppträdt.

»Jag vågar påstå», säger HUXLEY, »att HARVEY icke deducerade cirkulationen från venvalvlernas anordning, emedan det är logiskt omöjligt, att en sådan slutsats kan dragas från sådana premisser. Den enda slutsats, som är berättigad i följd af valvlernas befintlighet i venerna, är den, att sådana valvler skola bidraga att sätta en viss grad af motstånd i vägen för en vätska, som flyter i en riktning, motsatt till den, åt hvilken valvlerna luta. Graden

---

apertione disquisitioneque multimoda, tum ex ventriculorum cordis et vasorum ingredientium et egredientium symmetria et magnitudine (cum natura, nihil faciens frustra, tantam magnitudinem proportionabiliter his vasis frustra non tribuerit), tum ex concinno et diligenti valvularum et fibrarum artificio reliquaque cordis fabrica, tum ex aliis multis; cumque animo diutius evolvissem, quanta scilicet esse copia transmissi sanguinis, quam brevi tempore ea transmissio fieret, anne suppeditare ingesti alimenti succus eam posset; animadverti tandem, venas inanitas et omnino exhaustas et arterias ex altera parte nimia sanguinis intrusione disruptas fore, nisi sanguis aliqua via ex arteriis denuo in venas remearet et ad cordis dextrum ventriculum regrederetur. Coepi egomet mecum cogitare, an motionem quandam quasi in circulo haberet, quam postea veram esse reperi. A. st. s. 81 och 82.

af motståndet från endast ett hinder till absolut tillspärrning af vägen, beror på valvlernas form och anordning, på deras tröghet (inertia) eller styfhet i förhållande till vätskeströmmens styrka och framför allt på fastheten eller eftergifligheten hos rörets väggar, vid hvilka valvlerna äro fästade. Den valvel, som hermetiskt tillsluter passagen genom ett jernrör, kan vara af ingen nytta i ett kautschuksrör. Derföre är, såvida icke verkan af sådana valvler, som finnas i venerna, omsorgsfullt pröfvas genom experimenter på lefvande djur, hvarje slutsats, som grundas på dessa valvlers närvaro, af tvifvelaktigt värde och kan tolkas till förmån antingen för FABRIZIOS mening eller för HARVEYS»[1]).

Men om således HARVEYS upptäckt af det allmänna kretsloppet ingalunda blott var en fysiologisk slutsats ur förut färdiga anatomiska premisser, så behöfver man icke derföre betvifla, att den första snillrika aningen om en kretsrörelse hos blodet i den lefvande djurkroppen kunnat i hans lifliga föreställning uppstå redan genom den anatomiska kunskapen om venvalvlerna, som han i Padua erhöll, och högst sannolikt var det denna kunskap, som först lockade honom till undersökning om blodets rörelse i kärlsystemet. Måhända kände sig redan då hans naturliga skarpsinne föga tillfredsstäldt af den fysiologiska förklaring, som FABRIZIO gaf åt sin anatomiska upptäckt. Ännu sannolikare kunde en aning om blodets kretslopp hos honom hafva uppstått, ifall han redan då haft kunskap om CESALPINOS bland spetsfundiga deduktioner inflickade anmärkningar om blodets rörelse och särskildt om blodströmmens centrala riktning i venerna vid användningen af åderlåtningsbindan. Att HARVEY, som sjelf satte ARISTOTELES' visdom så högt och åt unga läkare anbefalde dennes studium, läst arbeten af CESALPINO, den närmast föregående generationens störste peripatetiker, är ingalunda osannolikt,

1) *The fortnightly review.* Vol. XXIII, new series, s. 187.

och det kan numer också bevisas, att han verkligen gjort det; ty i hans återfunna och 1886 från trycket utgifna föreläsningsanteckningar från 1616 finner man honom just i sina föreläsningar om hjertat och blodkärlen anföra »Cæsalpinus Aretinus» angående storleken af vena arterialis och arteria venalis[1]). Man finner af denna för historien om blodomloppets upptäckt i hög grad intressanta publikation, att HARVEY redan sistnämnda år studerat blodets rörelse med tillhjelp både af vivisektioner och komparativt anatomiska iakttagelser. Han rättade redan nu den dittills felaktiga uppfattningen af förhållandet mellan hjertstöten å ena sidan samt hjertats systole och diastole å den andra[2]). Han visste redan då, att arterernas puls icke, såsom GALENUS antog, hade sin grund i någon hos dessa inneboende förmåga (innata facultas), utan berodde på hjertats utdrifvande af blodet (protrudente corde), hvilket han ansåg sig hafva bevisat genom autopsi och experiment[3]). Han beskrifver här äfven det lilla kretsloppet och säger, att såväl hjertats verksamhet som lungorna genom sin respirationsrörelse drifva blodet ur vena arteriosa till arteria venosa och derifrån till venstra hjertförmaket[4]). Här och

1) *Prælectiones anatomiæ universalis by William Harvey. Edited with an autotype reproduction of the original by a committee of the Royal College of Physicians of London. — London, J. and A. Churchill 1886*, 4:o, folio 75.

Detta arbete, utgifvet på ett sätt, som vittnar om den pietet England plägar visa minnet af sina store män, innehåller mycket af historiskt, bibliografiskt och personelt intresse, men har helt kort före nedskrifvandet af dessa rader kommit mig tillhanda. Handskriftens ytterligt svårläsliga stil och ständiga förkortningar hafva i Brittiska Museets manuskript-departement tolkats af Mr. Edw. SCOTT.

2) Sist a. st. fol. 77.

3) Sist a. st. fol. 78.

4) Sist a. st. fol. 79 och 86.

der ser man i dessa hans föreläsningar, som äro nedskrifna på en egendomlig blandning af latin och engelska, initialerna W. H. använda framför vissa satser, som författaren sannolikt ansåg särskildt vara sina egna, och slutligen finner man, att han redan 1616 var i besittning af grunddragen till den induktion, som, sedermera allt mer fulländad, bevisade blodcirkulationens verklighet, ty i afslutningen af dessa hans första föreläsningar om hjertat läser man följande märkliga ord:[1])

»W. H. Constat per fabricam cordis sanguinem per pulmones in aortam perpetuo transferri — as by two clacks of a water bellows to rayse water.

»Constat per ligaturam transitum sanguinis ab arteriis ad venas.

»Unde Δ (demonstratur) perpetuum sanguinis motum in circulo fieri pulsu cordis.

»An? hoc gratia nutritionis, an magis conservationis sanguinis et membrorum per infusionem calidam, vicissimque sanguis, calefaciens membra frigifactum[2]), a corde calefit».

I öfversättning lyda dessa rader så:

»Af hjertats byggnad synes det, att blodet oupphörligt öfverföres genom lungorna till aorta — liksom medelst de tvenne ventilerna i en hydraulisk vädur.

»Det är visadt genom ligatur, att en beständig rörelse af blod eger rum från arterer till vener.

»Häraf Δ (bevisas), att det finnes en, genom hjertats slag framkallad, beständig rörelse af blodet i en cirkel.

»Frågas: Är detta för nutritionens skull, eller snarare för blodets och lemmarnes konservering genom ingjutning af värme? Blodet, afkyldt genom att uppvärma lemmarne, uppvärmes i sin tur af hjertat».

I det nyss från HARVEYS egen skrift *De motu cordis et sanguinis* gjorda anförandet af de grunder, hvarpå han

1) Sist a. st. fol. 80.

2) frigefactus?

stöder sitt första hypotetiska antagande af blodets cirkelrörelse, framhåller han särskildt mängden af det blod, som på en gifven tid passerar genom hjertat i artererna till venerna och nödvändigheten af cirkelrörelse i anledning af denna blodmängds storlek. Den gamla fysiologien hade antagit, att hjertats och blodets rörelse stod i ett innerligt sammanhang med den förtärda födan. Den del af den sistnämnda, som af lefvern bearbetats till blod, framvälde i vena cava äfven till hjertat, och på hvarje böljeslag af närande ämne, som på detta sätt nådde fram till hjertat, svarade detta med ett hjertslag. HARVEY deremot visade, att den intagna födan icke hade något omedelbart inflytande på hjertats verksamhet och att man icke af den intagna näringsmängden kunde beräkna att erhålla den blodmängd, som på en gifven tid strömmade genom hjertat. Efter försök, som han i anledning af denna fråga verkstälde, trodde han sig finna, att hvardera hjertkammaren hos menniskan inneslöt omkring två uns vätska. Antoge man t. ex., att hela kroppens blodmängd utgjorde tio librer och att två uns vore den blodmängd, som vid hvarje hjertkontraktion utdrefves ur hjertat, så skulle sextio hjertslag vara tillräckliga för att drifva hela blodmassan i en cirkel genom kroppen. Om nu hjertslagen utgjorde sextio fem i minuten, så skulle det behöfvas mindre än en minut för att åstadkomma ett helt omlopp af kroppens blodmassa. Utdrefve hjertat, säger HARVEY, endast två drakmer blod vid hvarje kontraktion, och hjertslagen vore tusen på en half timme, skulle mängden, som på denna tidrymd utdrefves, belöpa sig till tjugu librer och tio uns; och utdrefve det ett uns, skulle mängden blifva åttiotre librer och fyra uns. Dessa qvantiteter kunde omöj-

ligen lemnas af den mat och dryck, som på samma tid förtärdes. Det är följaktligen samma blod, som än strömmar ut genom artererna och än återvänder genom venerna, och det är helt enkelt en nödvändighet, att blodet går i en cirkel eller återvänder till det ställe, hvarifrån det utgick. Jemför man denna slutledning med det sväfvande och på den efterföljande forskningen dittills inflytelselösa resultat, hvartill HARVEYS närmaste och kanske störste föregångare CESALPINO kom, blir det också klart, att blodets återflöde genom venerna till hjertat, som trots den store peripatetikerns deduktioner i hufvudsak förblef för honom en olöslig gåta, genom HARVEYS induktion reduceras till en i tingens natur grundad fysiologisk nödvändighet[1]).

När HARVEY på detta sätt jemför den blodqvantitet, som hvarje hjertslag drifver ut, med hela kärlsystemets blodmängd och derigenom uppställer sin första storartade hypotes om blodets cirkulation, så är det sannolikt första gången som qvantitativa beräkningar användas för att lösa ett fysiologiskt problem; och jag tillåter mig derföre betona, att denna hans beräkning icke blott är af vigt i skildringen af blodomloppets upptäckt, utan äfven betecknar ett mycket betydande framsteg i fysiologiens allmänna historia. Den mest i ögonen fallande skilnaden mellan den gamla och den moderna fysiologien och en bland hufvudorsakerna till denna vetenskaps hastiga framsteg under de sista femtio åren är, säger HUXLEY, införandet af exakta qvantitativa bestämningar vid de fysiologiska iakttagelserna och experimenten. Man begagnar nu utvägar för noggranna mätningar, som man fordom hvarken egde eller

1) Jmfr WILLIS a. st. s. 194 och 198.

ens kunde föreställa sig, alldenstund de äro produkter af det sista århundradets mekaniska skicklighet och af utvecklingen inom vetenskapsgrenar, som knappt i sin första uppkomst funnos till i det sjuttonde seklet.

Efter beskrifningen om blodets rörelse genom hjertat och lungorna följer framställningen af dess lopp genom artererna till venerna och från dessa tillbaka till hjertat.

HARVEY finner arterer och vener skilda från hvarandra mindre genom sin byggnad och sina väggars tjocklek än genom sin funktion. De förra föra nutrierande blod från hjertat till organerna; i de senare åter rinner från organerna till hjertat ett blod, som för nutritionen redan är otjenligt. Jag fäster särskild uppmärksamhet vid den vigtiga nutritiva skilnad, som HARVEY här gör mellan det arteriella och venösa blodet. Hvilken revolution mot den då allmänt gängse åsigten om det venösa blodets alimentära betydelse ligger ej i dessa hans korta ord: »vena continet sanguinem crudiorem, effoetum, nutritioni jam redditum inidoneum; arteria coctum, perfectum, alimentativum» [1]).

FLOURENS visar rörande den af GALENUS uppstälda teorien för blodberedningen, att ingenting är fullständigare, ingenting följdriktigare, men ingenting heller falskare; och detsamma skulle med samma rätt kunna sägas om hela hans uppfattning af kärlsystemets funktion med undantag af hans påstående, att artererna innehölle blod. Enligt GALENUS voro artererna liksom hjertat säte för ett systole och ett diastole, en sammandragning och en utvidgning, hvilka, omväxlande med hjertats liknämniga rörelser, hade sin grund i en aktiv förmåga hos arterens egen vägg, en der

1) A. st., s. 85.

inneboende *virtus pulsifica*, som arterväggen egde, emedan hon utvecklats ur hjertats substans. Denna arterväggens förmåga förstördes derföre, när arterernas vitala sammanhang med hjertat upphäfdes genom afskärning eller underbindning, hvilket GALENUS[1]) sökte att äfven experimentellt bevisa. När han omkring en arter, i hvars lumen han förut infört ett fast rör, lagt en ligatur, så trodde han sig iakttaga, att pulsen i arteren upphörde nedanför underbindningsstället. Enligt honom utvidgade sig artererna sjelfva. De fylldes såsom blåsbälgar och blåstes icke upp såsom säckar. HARVEY, som fann GALENI ofvan nämnda experiment knappast möjligt att utföra, upprepade det icke, men tog i stället sin tillflykt till en patologisk observation, en iakttagelse af en förkalkning i väggen af arteria cruralis. Han fann härvid arterpulsen slå äfven nedanför förkalkningen och att denna således icke afbröt verkan af den antagna virtus pulsifica, eller rättare, att denna kraft icke existerade. När helst någon arter blef skuren eller genomborrad, fann han, att blodet, just då venstra kammaren sammandrog sig, med större häftighet drefs ut genom såret; och på samma sätt skedde det i vena arteriosa, när högra hjertkammaren kontraherades. Af dessa fakta slöt han till den såväl i teoretiskt som praktiskt afseende vigtiga sanningen, att arterernas diastole eller pulsation motsvarade kamrarnes systole, att arterpulsen icke berodde på något annat än blodets instörtande i artererna (nil nisi impulsus sanguinis in arterias) och att deras utvidgning således var helt passiv. Han säger derföre med en omvändning af GALENI liknelse, att artererna utvidgas, emedan de fyllas

---

1) *An in arteriis naturâ sanguis contineatur.*

såsom lädersäckar eller en blåsa (quia replentur ut utres aut vesica) och icke fyllas derföre, att de utvidga sig såsom blåsbälgar (non repleri quia distenduntur ut folles[1]). Vena arteriosa hade puls, men arteria venosa deremot ingen, emedan arterpulsen icke vore något annat än anslaget af det blod, som hjertat drifver in i arteren. Ju närmare artererna äro intill hjertat, dess mer måste de utstå hjertslagets våld. Dessa hafva derföre tjockare och mer fibrösa väggar samt skilja sig mer från venerna, än de arterer göra, som ligga aflägsnare från hjertat.

Emellertid är HARVEY i sin lära om arterpulsen icke utan föregångare. Redan från ARISTOTELES' dagar var det kändt, att ett visst sammanhang egde rum mellan arterernas puls och hjertats slag. Att hjertkamrarne och arterema sammandrogo och utvidgade sig i omvänd ordning var, såsom förut nämnts[2]), redan längesedan bekant. Men äfven i det påståendet, att pulsen eller arterens diastole var en följd af hjertats systole, synes ej HARVEY varit den förste; ty i detta afseende beskrefs pulsen riktigt redan i det gamla arbetet *Σύνοψις περὶ σφυγμῶν*, *Öfversigt af pulsläran*, hvilket enligt DAREMBERG[3]) oriktigt tillskrifvits RUFUS från Efesus, men hvars ännu okände författare sannolikt var en förgalenisk metodiker. Det heter i denna skrift:

»Huru uppstår pulsen? Han uppstår sålunda. När hjertat dragit till sig luften från lungan, mottager det först den samma i sin venstra kammare, och omedelbart derefter, när det slutit sig (eg. fallit) tillsammans, förser det dermed sjelfva artererna. Nu inträffar det alltså, att då artererna i kroppen vid sammandrag-

1) A. st. s. 37.

2) Se ofv. s. 51 och 105. Detta förhållande hade äfven GIMENO iakttagit och medelst vivisektioner fastställt. Se ofvan s. 134.

3) Traité sur le pouls, attribué à Rufus d'Éphèse. Paris 1846.

ningen (af hjertat) fyllas, pulsen åstadkommes, men (arterernas) systole åter, då de tömmas. Såsom jag alltså sagt, åstadkommes pulsen af artererna, när de fyllas och mottaga luften, samt af hjertat, när det tömmes, såsom vi i det följande skola visa»[1]).

Bland den mängd af iakttagelser och bevis, hemtade från vivisektioner, jemförande anatomi och patologiska fall, som HARVEY anför till bekräftelse af sin lära, finnes äfven ett experiment, som han beskrifver på följande sätt: »Om man öppnar en lefvande orm, ser man hjertat mer än en hel timme pulsera lungt och tydligt, sammandraga sig på längden likt en mask -- ty det är aflångt — och utdrifva sitt innehåll. Det bleknar, då det tömmer sig under systole, och får en mörkare färg, när det fyller sig under diastole.... Vena cava inträder i hjertats nedre ände, och aorta utträder ur den öfre. Om nu vena cava fattas med en pincett eller med tummen och ett finger på något afstånd nedanför hjertat, så att blodströmmen afbrytes, ser man den delen tömmas, som ligger mellan fingrarne och hjertat, och detta blir tillika mindre och af en mycket blekare färg samt slår långsammare, liksom det vore nära att dö. Men om man då släpper venen, så återställas genast hjertats färg och storlek. I fall man sedermera i stället för venen underbinder eller sammantrycker arteren på något afstånd från hjertat, så ser man denna mellan hindret

---

1) *Πῶς γίνεται σφυγμός; Γίνεται δὲ σφυγμὸς οὕτως. Ἡ καρδία ὅταν ἐπισπάσηται ἐκ τοῦ πνεύμονος τὸ πνεῦμα πρώτη αὐτὸ δέχεται εἰς τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κοιλίαν, εἶτα ἐπισυμπεσοῦσα ἐφεξῆσ αὐταῖσ ταῖς ἀρτηρίαις ἐπιχορηγεῖ. Συμβαίνει οὖν, ἐπὶ μὲν τῆς συμπτώσεως πληρουμένων τῶν ἐν τῷ σώματι ἀρτηριῶν τὸν σφυγμὸν ἀποτελεῖσθαι, κενουμένων δὲ τὴν συστολήν. Αἱ μὲν οὖν ἀρτηρίαι, καθὼς εἶπον, τὸν σφυγμὸν ἀποτελοῦσι πληρούμεναι καὶ δεχόμεναι τὸ πνεῦμα, ἡ δὲ καρδία κενουμένη καθὼς ἑξῆς ὑποδείξομεν.* DAREMBERG sist a. st. s. 20. — CHAPMAN a. st. s. 48.

och hjertat betydligt svullna (vehementer turgere in parte comprehensa) och hjertat öfver måttan utspännas, antaga en mörkröd, nästan blå färg och omsider så öfverlastas, att det ser ut, som det skulle krevera (sic ut suffocatum iri credas), men om ligaturen lossas, återgå färg och storlek till det naturliga tillståndet»[1]). Härigenom ådagalade han tydligen, att blodet i vena cava flöt in i hjertat och att blodet i aorta strömmade derifrån.

För att visa blodströmmens olika riktning i arterer och vener omtalar han i sin andra skrift mot RIOLAN följande experiment. Om man skär af en större arter och den henne åtföljande venen, så utströmmar från venänden, som förlöper mot hjertat till, intet blod, men från den andra eller periferiska änden flyter ymnigt med blod; ur den afskurna arteren åter rinner föga blod från den periferiska delen, under det att från den centrala änden blodet med stor häftighet rusar fram liksom ur en sifon[2]). En annan gång visar han inför konungen och hans förnäma följe den venösa blodströmmens riktning mot hjertat genom att afskära den inre jugularvenen på en dofhjort[3]). Likaledes ådagalägger han genom experiment[4]), att blodet inträder i en lem genom artererna och återvänder genom venerna. Han binder om en arm ofvanför armvecket och finner, att om kompressionen göres mycket stark, så slår pulsen våldsamt ofvanför, men kännes deremot ej nedanför ombindningen, och venerna bli härunder smalare. Men i fall ombindningen göres lösare, så kännes pulsen vid handleden, och de ytliga venerna svullna väl nedanför, men icke ofvan-

1) A. st. s. 99 o. följ. 2) A. st. s. 236.
3) A. st. s. 249. 4) A. st. s. 103 o. följ.

för ombindningsstället. Den fullständiga kompressionen hindrade således blodets gång icke blott i venerna utan äfven i artererna. När HARYEY framhåller den stora skilnaden mellan verkan af den hårda och den lösa ombindningen af en lem, så visar han äfven, att han för att minska blodförlusten vid en lems amputation mycket väl redan visste att begagna sig af ungefär samma åtgärd, som nu af kirurgerna utföres genom användning af den genom ESMARCH i kirurgien införda bindan. »Stricta ligatura», säger han, »utimur in membrorum excisione, fluxui sanguinis prospicientes: tali etiam utuntur in castratione animalium et tumorum ablatione; qua ligatura, affluxu alimenti et caloris omnino intercepto, tabescere et emori testiculos atque ingentes sarcoses et postea decidere videmus»[1]. Men den lösare ombindningen, som icke räckte till att hindra hjertat att indrifva blodet i artererna, var tillräcklig att hindra blodets återvändande genom venerna från de nedanför ombindningsstället belägna delarne. Då blodet således icke föres till lemmarne genom venerna, så måste det gå till dem genom artererna, »Det är tydligt», säger han, »att blodet går från artererna till venerna och icke tvärtom och att det således måste finnas antingen anastomoser mellan kärlen eller i köttet och de fasta delarne porositeter, som stå öppna för blodet»[2].

Hvad HARVEY här menar med »anastomoser» är icke lätt att afgöra. Icke kunde han med detta uttryck afse

1) A. st. s. 103.

2) Signum est sanguinem ab arteriis in venas, et non contra, permeare, et aut anastomosin vasorum esse, aut porositates carnis et partium solidarum pervias sanguini esse. A. st. s. 110.

hvad den äldre grekiska fysiologien och GALENUS dermed menade, efter som han i slutet af sitt första svar till RIOLAN berättar, huru mödosamt han med nålar sönderrifvit kokta organer och omsorgsfullt letat efter de galeniska anastomoserna, men ingenstädes kunnat finna några sådana och derföre förnekar deras tillvaro[1]. SERVET åter hade talat om *capillares arteriæ*, medelst hvilka spiritus vitalis hade från artererna meddelats åt venerna, och TOLLIN[2] antager, att detta varit bekant för HARVEY. Möjligen förestälde sig derföre denne med ordet anastomoser små blodkärl mellan arterer och vener, hvilka små kärl han dock aldrig såg. Mig synes likväl sannolikast, att han dermed menade arterers direkta öfvergång i vener, hvilken han antog på några ställen ega rum och om hvilken öfvergång flere anatomer i våra dagar synas vara öfvertygade[3]. Att HARVEY åter med orden *porositates* och *pori*[4] icke trots W. S. FORBES'[5] lärda uppsats, hvari denne förfäktar en motsatt åsigt, menade några med egna, tunna väggar försedda kapillarkärl, utan endast gångar eller urholkningar i

---

1) Nusquam autem invenire potui vasa invicem, arterias scilicet cum venis, per orificia copulari: libenter ab aliis discerem, qui GALENO tantum ascribunt, ut ad verba ejus jurare ausi sint.

Neque in jecore, liene, pulmonibus, renibus, aut aliquo viscere est aliquis anastomosis. a. st. s. 205.

2) Virchows Arch. B. 98, s. 228.

3) I nionde kapitlet af sin bok *Om hjertats och blodets rörelse* kallar han så stora öppningar för blodströmmen som *foramen ovale* och *ductus arteriosus* »anastomoser»; och i början af det elfte kapitlet säger han, att i lemmarne går blodet från artererna till venerna »vel per anastomosin immediate, vel mediate per carnis porositates.

4) Se äfven a. st. s. 277 och 279.

5) *The American Journal of the medical sciences.* Vol. 76, s. 138.

väfnaderna synes mig afgjordt genom hvad Da COSTA[1]) och CHAPMAN[2]) härom anfört.

Blodets öfvergång från arterer till vener syntes för HARVEY såsom en fysisk nödvändighet, men att han om de vägar, på hvilka denna öfvergång skedde, icke hade någon säker kunskap, det framgår tillräckligt af hans egna ord. HARVEY såg aldrig blodets kretslopp, men han slöt dertill genom en induktion, hvilken såväl i fastställandet af det faktiska som i logisk följdriktighet torde inom vetenskapernas häfder söka sin like.

När han efter allt detta slutligen vill närmare bevisa, att venerna äro kärl, som endast återföra blodet från de öfriga kroppsdelarne till hjertat (ab extremitatibus ad centrum), så har han ock framkommit till det kapitel af sin nya lära, hvilket mer än något annat måste hafva stött hans anatomiska och fysiologiska samtid för hufvudet. Att denna hans samtid i afseende på kärlsystemets fysiologi fortfarande och i hufvudsak ännu höll fast vid de galeniska åsigterna — när man undantager, att mången numer gillade COLOMBOS framställning af det lilla kretsloppet —, det framgår tydligast genom en jemförelse mellan HARVEYS bok och den blott ett år före henne utgifna *De humani corporis fabrica libri X*, som författades af FABRIZIOS lärjunge Adrian van den SPIEGHEL, hvilken efter CASSERIOS död med stor berömmelse innehade den frejdade anatomiska lärostolen i Padua. Denne anatom är ännu liksom GALENUS fullt öfvertygad om, att blodet i vena cava flyter i periferisk riktning ut i alla denna vens minsta förgreningar och att denna ven, till största delen

1) A. st., s. 51 o. följ., noten.

2) A. st., s. 50.

åtminstone, mottager sitt blod från lefvern, der det bildades af det material, som genom portådern fördes dit från mage och tarm. Dessutom antog man fortfarande liksom CESALPINO, att blodet genom de galeniska anastomoserna än gick från artererna till venerna, än tvärtom från venerna till artererna. Att det senare icke var sant, ådagalade HARVEY genom ett experiment. I fall man, säger han[1]), underbinder aorta strax vid dess utträde ur hjertat och öppnar arteria jugularis eller någon annan arter, så skall man finna artererna tomma och venerna uppfylda af blod. Detta bevisar, att artererna icke mottaga blod från venerna på någon annan väg än genom hjertat. Häraf förstår han ock, hvarföre man hos lik finner så mycket blod i venerna och högra hjertkammaren, men så litet i artererna och venstra kammaren; ty när lungorna vid döden före hjertat upphöra att röra sig, så kan blodet ej öfvergå från smågrenarne af vena arteriosa till arteria venosa, men de gamle, tillägger han, trodde, att endast lifsandarne innehöllos i artererna och venstra hjertkammaren.

Det förnämsta beviset för den venösa blodströmmens centrala riktning hemtar HARVEY från sin experimentella pröfning af venvalvlernas funktion. Han finner redan i dessa valvlers form och ställning samt i den omständigheten, att de med sina fria kanter kunna beröra hvarandra, skäl, som tala för den åsigten, att dessa valvler borde hindra blodet att från venens ursprung (a radice) flyta till hennes grenar eller från de större venerna till de mindre, under det att de tvärtom böra lemna en lätt och öppen

1) A. st. s. 93.

väg för det blod, som från de små venerna går till de stora. Han finner dem äfven hindra en sond att från de större vengrenarne införas i de mindre, under det att denne lätt kan införas i motsatt riktning. Han begagnar visserligen icke någon injektion för att öfvertyga sig om valvlernas betydelse, men i stället utför han på en lefvande arm, ombunden så som vid åderlåtning, experimenter, som förtydligas genom figurer och som han anser så enkla, att läsaren när som helst bör kunna upprepa dem. Genom öfverarmens ombindning svullna venerna i underarmen och visa knöliga ansvällningar, som utmärka valvlernas säte. Om man nu med det tryckande fingret söker tvinga blodet att i venerna gå uppifrån nedåt, så kommer genast den hindrande valveln i verksamhet och kännes tydligen såsom en hård resistent svulst. Sammantrycker man venen med fingret i motsatt riktning eller nedifrån uppåt, så strykes blodet uppåt tills det passerat nästa valvel, under det att venstycket mellan sistnämnda valvel och det tryckande fingret icke blott är tomt, utan äfven förblifver så, så länge trycket fortfar. Genom dessa experimenter finner han venvalvlernas uppgift vara den samma som valvlernas vid mynningen af aorta och arteria venosa, nämligen att fullständigt tillsluta kärlets lumen, så att det deri befintliga blodet icke kan flyta tillbaka. Om det ock, säger han, finnes vener med blott en valvel eller vener, hvilkas lumen icke slutes af valvler, så torde man likvisst kunna antaga, att denna ofullständighet blir kompenserad på något annat sätt, så att blodet äfven i sådana vener endast rinner mot hjertat. Han visste äfven, att blodet genom lemmarnes rörelser och musklernas kontraktioner pressades ut ur de kapillära ve-

nerna in i de små vengrenarne och från dessa in i de större[1]).

Sedan han sålunda iakttagande, undersökande, experimenterande, steg för steg genomgått alla de delar, hvaraf blodcirkulationen är sammansatt, och funnit dem sinsemellan hänga tillsammans liksom länkarne i en kedja, utan att någon af dem undgår hans pröfvande eftertanke, så anser han det vara sig tillåtet att inför alla framställa sin teori om blodets cirkulation. »Det har nämligen nu», säger han, »såväl genom förnuftsgrunder som genom ögonskenliga försök visats, att blodet i följd af kamrarnes kontraktioner flyter genom lungorna och hjertat, indrifves i hela kroppen, intränger genom köttets porositeter (per porositates carnis) i venerna, återvänder öfverallt från kroppens periferi till centrum (undique de circumferentia ad centrum remeet), från de mindre venerna till de större, från dessa till vena cava och slutligen kommer tillbaka till hjertförmaket, men i så stor mängd och i så rikligt flöde bort genom arterema och derifrån tillbaks genom venerna, att denna mängd hvarken kan förklaras genom de intagna födoämnena, ej heller behöfves för kroppsdelarnes nutrition. M a n m å s t e d e r f ö r e n ö d v ä n d i g t s l u t a, a t t b l o d e t h o s d j u r e n l ö p e r o m k r i n g i e t t s l a g s k r e t s r ö r e l s e, a t t d e t ä r i e n s t ä n d i g r ö r e l s e o c h a t t d e t t a u t g ö r h j e r t a t s v e r k s a m h e t e l l e r f u n k t i o n, h v i l k e t s p u l s e l l e r k o n t r a k t i o n h ä r t i l l ä r d e n e n d a o r s a k e n» [2]).

1) Præterea, e venis capillaribus in parvas ramificationes et inde in majores (sanguis) exprimitur motu membrorum et a musculorum compressione. A. st. s. 138.

2) Necessarium est concludere, circulari quodam motu in circuitum agitari in animalibus sanguinem et esse in perpetuo motu; et hanc fieri actionem sive functionem cordis, quam pulsu peragit, denique, motus et pulsus cordis causam unicam esse. A. st. s. 132.

Slutligen önskar han efter allt detta att äfven liksom a posteriori bevisa blodets kretsrörelse genom att redogöra för de problemer, hvilkas lösning kan betraktas såsom en konseqvens af blodomloppets sanning. Han jemför sin nya teori med erfarenheten om åtskilliga sjukliga företeelser, såsom vanmakt, blödning, resorption af virus och gifter, och pröfvar sin teoris riktighet på dess förmåga att otvunget och liksom af sig sjelf förklara de nämnda fenomenen. Men för att bearbeta hela detta vidsträckta fält finner han sitt eget lif sannolikt ej räcka till; ty, säger han: »i alla grenar af medicinen, i fysiologi, patologi, semiotik och terapeutik huru många problemer kunna icke lösas, huru många tvifvel kunna icke utplånas, hvilka dunkla stycken kunna icke upplysas genom den sanning och det ljus, som innebäres i blodomloppet!»

VI.

Efter denna redogörelse för HARVEYS skrifter rörande blodets omlopp i den lefvande djurorganismen går jag att betrakta den forskningsmetod, som han vid sina vetenskapliga undersökningar följde, och vill då först nämna några ord om HARVEYS förhållande till sin snillrike samtida Francis BACON af Verulam och till den nya metod för vetenskaperna, som denne framlagt, företrädesvis i sitt arbete *Novum organon scientiarum*.

När den i ARISTOTELES' logiska former uppförda, skolastiska visdomen, redan länge förfallen, under det sextonde seklet spelat ut sin roll och spiran inom vetenskapens verld ändtligen fallit ur den gamle stagiritens hand, så fattades hon af BACON icke blott med djerf tillförsigt utan äfven, såsom man har sagt, med sådan framgång, att, liksom vetenskapen förut varit aristotelisk, så kunde den nu kallas baconisk. ARISTOTELES hade dock inverkat bestämmande på vetenskaperna icke blott genom sina lärors logiska form och metod, utan äfven genom deras innehåll. BACONS sträfvan gick deremot endast ut på att gifva åt vetenskaperna och särskildt naturvetenskaperna en ny forskningsmetod, medelst hvilken de under egen sjelfverksamhet

skulle uppnå nya syftemål, sedan de genom hans nya metod förts från de afvägar, på hvilka de råkat in, befriats från de falska begrepp om tingen, som han kallade *idola*. Till dessa räknade han: alla förutfattade meningar, vunna genom blott affirmativa instanser med förbigående af de negativa fallen, begäret att generalisera från blott få observationer, benägenheten att gifva realitet åt förståndets blotta abstraktioner eller påfund samt viljans och affekternas inflytande på förståndets verksamhet. Dessa och dylika voro orsakerna till de fördomar och förvillelser, som hemsökte den vetenskapliga forskningen. Dennas uppgift vore att söka efter några få fundamentala fysiska egenskaper, mycket abstrakta och allmänna, genom hvilkas kombination de invecklade fenomenen omkring oss hade uppkommit. Verlden var för BACON en stor labyrint, i hvars irrgångar vi behöfde en tråd, som ledde oss på vägen till kunskap och derifrån till makt. Denna tråd, detta *filum labyrinthi* var hans nya induktionsmetod.

Denna kunde dock först användas, sedan en stor mängd af fakta blifvit iakttagna, samlade och registrerade. Bland de fakta, som visade sig för sinnena, lågo »formerna» eller orsakerna dolda, och derföre måste det iakttagna analyseras. »Melius est», säger han, »naturam secare quam abstrahere» [1]). Härigenom skulle man höja sig från en blott naturalhistorisk descriptio till en interpretatio naturæ. Vid denna analys måste sinnena först understödjas och ledas. Sedan skulle man successivt, trappsteg för trappsteg, utan att något sådant finge öfverhoppas, och under uteslutning af alla negativa instanser uppstiga från det enskilda till allmänt verkande naturlagar, till axio-

1) *Nov. Org.* Lib. I, aph. 51.

merna, och slutligen till det allmännaste[1]). För att finna grunden till ett fenomen, t. ex. värme, skulle man först samla de möjligt talrikaste fall, i hvilka detta fenomen under olika förhållanden egde rum — s. k. affirmativa eller positiva instanser. Derpå borde man samla andra fall, i hvilka under liknande förhållanden detta fenomen icke egde rum — negativa instanser. Men då dessa voro oändligt många, så skulle man inskränka sin undersökning till sådana, som vore mest pregnanta eller mest beslägtade med dem, hos hvilka fenomenet egde rum. Vidare skulle man uppsöka fall, hos hvilka fenomenet väl funnes, men i olika grad. Sedan man derefter upprättat tabeller öfver alla dessa fall, skulle man skrida till exklusion eller rejektion, ett förfarande, hvilket BACON ansåg såsom sitt vigtigaste bidrag till den induktiva logiken och hvilket han upprepade gånger säger vara det väsentliga, hvarigenom hans metod skilde sig från föregående filosofers. Man skulle nämligen genom jemförelse af de positiva instanserna, dels sinsemellan och dels med de negativa, utesluta tillfälliga och oväsentliga förhållanden och härigenom skulle slutligen de väsentliga och verksamma eller fenomenets grund upptäckas, när icke vidare något motsägande faktum, någon negativ instans kunde mot denna grund anföras[2]) Sådan var i största korthet den induktiva metod, hvilken han tillskref icke blott mekanisk enkelhet, utan äfven absolut säkerhet.

Inom naturvetenskaperna förordade han visserligen en experimenterande iakttagelse, men någon verklig insigt i den experimentella naturforskningen eller i den metod,

---

1) *Nov. Org.* Lib. I, aph. 104, 105.
2) *Nov. Org.* Lib. II, aph. 10—19.

för hvilken HARVEYS undersökningar i alla tider inom fysiologien framstå såsom ett mönster, egde han icke. Claude BERNARD[1]), en bland den experimentella forskningens förnämsta målsmän inom fysiologien, säger om BACON, att han aldrig förstått den experimentella metodens mekanism, och för att bevisa detta anser BERNARD det vara tillräckligt att anföra de misslyckade försök, som BACON sjelf i detta afseende gjort[2]). Jag skall nedanför antyda den roll, hypoteserna spela inom den experimentella naturforskningen, för hvilken de utgöra lika nyttiga hjelpmedel som ställningar för husbyggnad. Äfven den geniala hypotesen klandrade BACON på det häftigaste och förnekade honom förmågan att öppna väg till nya kunskaper. Då han anbefalde vetenskaperna att helt passivt följa hans vid bestämda mekaniska regler strängt bundna induktion och endast tillerkände denna förmåga att leda forskningen till upptäckter och menniskan till makt, så är det klart, att han också skulle förorda undvikandet af alla förut fattade teorier eller hypoteser; ty vid deras bildande är själen ingalunda passiv eller blott emottagande, utan anticiperar naturen och liksom modellerar sin uppfattning af denna i enlighet med sina egna ledande begrepp. De ryktbare män, som lemnat spår efter sig i de vetenskapliga upptäckternas historia, hafva ingalunda låtit sin forskning blott ledas af ett dödt mekaniskt rättesnöre. Det var icke på sådant sätt som COLUMBUS upptäckte Amerika,

1) *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale.* Paris 1865 s. 90.

2) BAMBERGER yttrar äfven: »Manche der sogenannten Experimente (von BACON) gehören geradezu in's Reich der Münchausiaden». *Über Bacon v. Verulam besonders vom medicinischen Standpunkte.* Würzburg 1865, s. 14.

KEPPLER lagarne för planeternas rörelse eller HARVEY det systematiska blodomloppet. För att göra stora upptäckter är icke metoden nog. Äfven inom vetenskapen gifves det nyttig användning både af inbillningskraftens flygt och det skapande snillets blixtar.

Det är bekant, att den Baconska induktionen äfven i vårt århundrade haft icke blott afgjorda vedersakare, såsom GOETHE och LIEBIG, de MAISTRE och REMUSAT, utan äfven så varma beundrare som LAPLACE, FEUERBACH och Kuno FISCHER. Utan att afgjordt taga parti för vare sig den ena eller den andra sidan, utan att vilja förringa den sällsynt qvicke och snillrike polyhistorns ära samt under erkännande, att de grundtankar, hvarpå hans teori hvilar, — förkastandet af hastig generalisering och behofvet af kritisk analys af det genom iakttagelsen gifna — äro lika sanna och värderika nu som de voro då, så torde man likväl ega rätt att med de MAISTRE betvifla, det BACON skänkt den menskliga intelligensen något nytt forskningsmedel och att hans nya teori öfverträffade eller ens väsentligen skilde sig från den enkla naturliga induktionen, den gamla ARISTOTELISKA ἐπαγωγή[1]), hvilken från summan af enskilda iakttagelser härleder allmänna satser och hvilken BACON behandlar med föga mindre ringaktning än den, hvarmed han smädar GALENUS[2]). Vidare kan man under erkännande af allt det skarpsinne, hvarmed

1) Jmfr i dessa afseenden Ch. de RÉMUSAT: *Bacon, sa vie, son temps et sa philosophie.* Paris 1857, s. 310—315 och H. v. BAMBERGER a. st. s. 10, 11.

2) Denne öfverhöljer han med öknamn: »Video Galenum, virum augustissimi animi, desertorem experientiæ et vanissimum causatorem ... O canicula! O pestis! Temporis partus masculus!»

BACON genomförde sin teori, göra den anmärkningen, att han sjelf icke medelst denna teori gjorde någon vetenskaplig upptäckt och att ej heller vetenskapen under sin fortgång följt hans metod, ja, att hvarken HARVEYS, ej heller någon annans upptäckt kan framhållas, hvilken bestämdt kan tillskrifvas användningen af BACONS regler med alla sina opraktiska och pinsamt omständliga formaliteter, såsom att icke blott mödosamt upprätta tabeller öfver en mängd positiva och negativa instanser, utan äfven att utvälja prerogativa sådana. Af de sistnämnda genomgår han icke mindre än 27 klasser, upptagande större delen af den andra boken i hans *Novum Organum*[1]. Nej, det gifves icke någon särskild logik för naturvetenskapen; och liksom de store talarne gingo före afhandlingarne i retoriken, så hafva äfven de store experimentatorerne uppträdt, innan man skrifvit regler för experimentet. Det var icke Francis BACON, som öppnade dörren, när William HARVEY trädde in i vetenskapernas panteon; ty den senare begagnade samma forskningssätt, som hans stora samtida, GALILEI och TORRICELLI, och hvilket redan före honom GALENUS, COLOMBO och GIMENO hade användt.

Om också HARVEY, såsom hans samtida AUBREY säger, väl satte BACON högt för hans qvickhet och hans stil, men icke ville medgifva, att han var någon stor filosof, så kunde han dock helt visst icke undgå att tilltalas

1) »That BACONS method», säger ELLIS, »is impracticable cannot I think be denied, if we reflect, not only that it never has produced any result, but also that the process by which scientific truths have been established cannot be so presented as even to appear to be in accordance with it». *The Works of Fr. Bacon.* Lond. 1862—74. General Preface. Vol. I, s. 38.

af de behjertansvärda ord om den medicinska vetenskapens syftemål och hjelpmedel, som BACON särskildt i fjerde boken af sin afhandling *De dignitate et augmentis scientiarum* hade yttrat. Han hade icke gerna kunnat undgå att märka den djupa, klara och fjerrskådande blick, hvarmed BACON icke blott insåg den dåvarande medicinens brister, utan äfven med förvånande precision utstakade den väg, som denna vetenskap hade att följa för att förbättra sitt innehåll och vidga sitt omfång. Endast uppmärksam iakttagelse och noggrann undersökning kunde enligt BACON göra medicinen jembördig med öfriga vetenskaper. För den praktiska läkekonsten fordrade han en sorgfällig kasuistik af de konkreta sjukdomsfallen och för dessas behandling ett *filum medicinale*, hvarmed han förstod noga genomtänkta indikationer eller kurplaner och en metodisk pröfning af läkedomsförrådet. Han yrkade vidare, att läkaren, när tillfriskningens hopp för den sjuke var ute, skulle genom evtanasi eller lindring af de döendes plågor betaga döden en del af dess bitterhet. Dessutom insåg han det gagn, medicinen kunde erhålla af den patologiska anatomien och kemien, hvilka då ännu utgjorde nästan okända begrepp. För en vidgad kunskap om menniskokroppens normala funktioner förordade han studiet af jemförande anatomi och uppmanade till vivisektioner på djur, från hvilka undersökningar man trots organernas olikhet i byggnad kunde med nödig försigtighet draga nyttiga slutsatser, och denna uppmaning visade sig HARVEY genom sina egna forskningar hafva till fullo behjertat.

BACON ansåg, att medicinen hade till uppgift icke blott att bevara helsan och bota sjukdomen, utan äfven att för-

länga lifvets gränser; och i detta syfte skref han sjelf en egendomlig medicinsk afhandling, ett slags makrobiotik, med titel *Historia vitæ et mortis*, som dock mer är en produkt af spekulativ naturfilosofi än af trägen iakttagelse och erfarenhet. Jag nämner här särskildt detta arbete, emedan det synes göra ganska sannolikt, att HARVEY, äfven om han icke i sin forskning följde BACONS speciella regler för induktionen, dock eljest rönte inverkan af dennes åsigter. Det fanns nämligen i HARVEYS enskilda lif ett egendomligt drag, som flere af hans engelska biografer berätta, nämligen att HARVEY, när han på gamla dagar hade dragit sig tillbaka till Combe i grefskapet Surrey, lät der gräfva sig hålor eller grottor (»caves») i jorden, i hvilka han under varma sommardagar drog sig undan för att meditera. På denna besynnerlighet, som väl måste väcka läsarens undran, har jag ej funnit biograferna lemna någon förklaring, men den rimligaste och närmast liggande synes mig vara följande. När BACON i sin sist nämnda skrift, utgifven första gången redan 1613, gifver sina råd för att undvika skadligheter, stärka lifskrafterna och förlänga lifvet, och i detta syfte uppställer trenne mål att eftersträfva, nämligen skydd mot förbrukningen (prohibitio consumtionis) fullkomnandet af det, som skall återbildas (perfectio reparationis), och slutligen föryngringen af det som åldrats (renovatio veterationis), så räknar han till de vigtigaste medel för att uppnå det förstnämnda målet, den yttre luftens afhållande, emedan denna — väl icke luften i och för sig, utan den af solstrålarne uppvärmda luften — uttorkade kroppens safter. Derföre är det, säger han, för lifvets förlängande mycket fördelaktigt att uppehålla sig i grottor eller

hålor, der luften ej är utsatt för solstrålarnes inverkan[1]); och detta råd söker han styrka dels genom bevisen på de storvuxna och långlifvade menniskor, som en gång bodde i grottor, t. ex. på Sicilien, och af hvilka man ännu träffade qvarlefvor, dels genom det långa lif, som många anakoreter hade uppnått.

Den metod, som vägledde HARVEYS forskning och förde honom fram till det lysande resultat han vann, var icke den baconska utan den experimentella, och af denna går jag nu att lemna en kortfattad framställning.

Alla biologiska vetenskaper hafva börjat på samma sätt, alla hafva de än i dag samma mål, att komma till kunskap om den lag, som styr fenomenen, så att dessa må kunna af menniskan förutses, förändras eller beherrskas. De hafva börjat såsom rena observationsvetenskaper, i hvilka man resonerat öfver facta, vunna genom enkel naturlig iakttagelse. Men allt efter som dessa vetenskaper gått framåt i sin analys af företeelserna, hafva de blifvit experimentella, d. v. s. vetenskaper, i hvilka man resonerat öfver fakta, icke blott sådana naturen sjelf erbjudit dem, utan äfven öfver sådana, som vunnits genom experiment eller under materiella förhållanden, framkallade och modifierade af forskaren sjelf.

Det ligger i menniskans natur, att genast göra sig en föreställning om det hon med sina sinnen förnimmer. Iakt-

---

1) Vita in antris et speluncis, ubi aër non recipit radios solis, possit facere ad longævitatem .... Atque hujusmodi aër antrorum ex sua natura propria parum aut nihil deprædatur. At aër, qualis est noster, cum sit propter calores solis prædatorius, quantum fieri potest, a corpore est excludendus. *Baconi Historia vitæ et mortis.* Amstelodami 1663, s. 118 och 119.

tager hon en tilldragelse, väcker denna alltid tanken på sammanhanget med en orsak. Äfven naturens företeelser är hon benägen att tolka på samma sätt. Den slutsats, hvartill hon härigenom kommer, kan vara mer eller mindre grundad i föregående iakttagelser, alltefter den iakttagandes samvetsgrannhet och kritiska sinne, mer eller mindre tillförlitlig, alltefter forskningsföremålets natur och utbildningen af den vetenskap, inom hvilken undersökningen göres, mer eller mindre snillrik, alltefter undersökarnes olika förmåga af omedelbar intuition. Men en sådan slutsats är för den experimentella forskningsmetoden alltid blott en förutfattad mening, ett provisoriskt antagande, en hypotes, hvars sanning skall vidare pröfvas. Hypotesen har inom biologien alltid utgjort och skall väl alltid utgöra primum movens vid den vetenskapliga undersökningen. Den utgör äfven en nödvändig länk i den experimentella forskningens slutkedja. Långt ifrån att dess användning här bör förkastas under förevändning att den är skadlig, såsom BACON gjorde, så utgör den förutfattade meningen eller dess genom deduktion vunna konseqvenser icke blott experimentets utgångspunkt, utan äfven den ledande grundtanken under experimentets utförande. Inom vetenskaper så utvecklade som fysiken eller kemien kan den experimentet ledande hypotesen vara deducerad såsom en logisk slutsats ur de herrskande teorierna, men i de medicinska vetenskaperna, der det finnes så många invecklade och dunkla frågor, hvilka ännu ej blifvit utredda, måste man merendels bestämma experimentet efter ett slags intuition eller efter mer eller mindre säkra sannolikheter. Observerar man med förutfattade meningar, så gör man dåliga iakttagelser och utsätter sig för att uppfatta sina egna

hugskott såsom objektiv verklighet, men experimenterar man utan någon förut antagen hypotes, så handlar man endast på måfå.

Den ifrågavarande forskningsmetoden, för hvilken HARVEY inom biologien är en så framstående målsman, fordrar, att den en gång uppstälda, mer eller mindre sannolika hypotesen icke får antagas såsom vetenskapligt bevisad sanning, förr än den blifvit noggrannt och fullständigt verificerad. Och detta sker derigenom, att den blott hypotetiskt antagna slutsatsen kontrolleras genom ett vetenskapligt kriterium, hvilket i sig sjelft endast är ett annat faktum, anordnadt af forskaren på ett sådant sätt, att de naturliga fenomenen kunna af forskaren sjelf förändras eller modifieras. Det är denna senare undersökning, som utgör hvad vi kalla experiment. Då, såsom BACON säger, »vere scire est per causas scire» och då det äfven inom medicinen för den vetenskapliga undersökningen hufvudsakligen gäller att fastställa det rationella förhållandet mellan fenomenet och dess orsak, får man icke förglömma, att detta förhållande är på de biologiska och isynnerhet de medicinska vetenskapernas fält omgifvet af talrika, i oändlighet både invecklade och omväxlande fenomener, som dölja orsaksförhållandet för våra blickar. Derföre blir experimentet här svårare att planlägga och utföra än inom andra vetenskaper, men det blir icke heller någonstädes mer oundgängligt. Det är endast med tillhjelp af experimentet, som vi kunna analysera och från hvarandra skilja alla de invecklade fenomenen för att reducera dem till allt enklare och enklare förhållanden och slutligen uppdaga den sanning vi söka. För att härvid finna de lämpligaste vilkoren för experimentet måste den undersökande, vägledd af hypo-

tesen, jemföra, eftertänka, försöka och kombinera de materiella förhållandena, så att det nya faktum, som framkallas genom de af forskaren sjelf bestämda eller förändrade fenomenen, sedan detta nya faktum vederbörligen konstaterats, antingen försvagar eller styrker hypotesen. I förra fallet bör den förut fattade meningen förkastas eller modifieras och i senare fallet får man ändock icke tro, att man redan funnit lagen för de ifrågavarande fenomenen, utan man måste ännu tvifla; ty förnuftet fordrar utom det redan verkstälda experimentet ännu en kontroll, ett motprof. Det är slutligen detta, som afgör, om förhållandet af orsak och verkan, som man söker, finnes hos fenomenen. För detta ändamål upphäfver man eller undertrycker man den antagna orsaken, för att se, om verkan då uteblir eller fortfar. Man stöder sig härvid på den gamla, men sanna satsen: »sublata causa, tollitur effectus», och detta prof kallar man ännu i dag experimentum crucis eller det vägvisande experimentet.

Det är denna, nu i största korthet skildrade, på en gång induktiva och deduktiva forskningsmetod, som HARVEY med förvånande både skicklighet och uthållighet använde, och det är, kan man tillägga, samma metod, medelst hvilken alla fysiologiska upptäckter äfven sedermera blifvit gjorda. Men så klar, så vägledande och öfvertygande är den modell till denna forskningsmetod, som HARVEY lemnat, att man sagt, att denna hans förtjenst till och med vore större, än hans stora fysiologiska upptäckt och att den utgjorde sjelfva mönsterbilden för den kamp mellan naturen och forskaren, hvarigenom den förras hemligheter uppdagas[1]). Med hvilken flit, sorgfällighet och fördoms-

1) Jmfr Bourdon SANDERSON: *Harveyan oration.* Lond. 1878.

frihet gör han icke sina iakttagelser på alla de forskningsfält, der naturen mer eller mindre omedelbart sjelf erbjuder sina företeelser åt den vetenskapliga observationen, såsom framför allt inom det komparativt anatomiska, men äfven inom det embryologiska, det kliniska och patologiskt anatomiska området. Att han fullt uppskattade den sistnämda vetenskapens förmåga att kasta ljus äfven öfver menniskokroppens normala funktioner framgår af hans undersökning af arterpulsens orsak[1]); och hvilken nytta han hade af sin kännedom om hjertats byggnad och funktion hos de lägre djuren, visar han, då han flere gånger tillämpar denna kunskap på sina undersökningar om blodets cirkulation. Men vid sin grundliga analys af kärlsystemets funktioner nöjde han sig icke blott med iakttagelsen af de fenomener, som naturen sjelf erbjöd honom, och stannade icke vid de större eller mindre sannolikheter, hvartill man från dessa iakttagelser kunde sluta, utan han fullföljde sin undersökning genom att medelst experimenter pröfva sanningen af de hypoteser, han förut uppstält. Han ville dymedelst tvinga naturen till bestämda svar på de frågor, han riktade till henne, och måhända erinrade han sig härvid BACONS förträffliga ord: »prudens interrogatio est quasi dimidium scientiæ». Det var just genom användning af experimentets kriterium som resultatet af hans fortgående forskning slutligen höjde sig från sannolikhet till visshet.

En lärare vid Upsala universitet, en gång vida berömd såsom praktisk läkare, begagnade till valspråk *prudenti audacia*, och dessa ord kunde med lika rätt tillämpas på HARVEYS forskning; ty på en gång dristiga och för-

1) HARVEY a. st. s. 36 och 218.

sigtiga äro de hypoteser, som han under dennas fortgång uppställer, och icke minst den förnämsta af dem alla, då han från beräkningen af blodets mängd, hjertkamrarnes kapacitet och freqvensen af deras systole för första gången i sin märkvärdiga skrift framkastar den djerfva tanken, att blodet inom det lefvande kärlsystemet ständigt cirkulerar eller allt jemt är i en så beskaffad rörelse, att det ständigt återkommer till den punkt, hvarifrån det utgår. Men innan han anser detta provisoriska antagande vara en vetenskapligt bevisad sanning, med hvilken ihärdighet samlar han ej under åratal iakttagelser och hvilken vigt lägger han ej på de egna sinnenas upprepade vittnesbörd vid fastställandet af det faktiska[1]). Med hvilken eftertanke och sinnrikhet anordnar han ej, trots sina inskränkta undersökningsmedel, det ena experimentet efter det andra. Och de slutledningar, hvartill han härigenom kommer, fastställer han ytter-

1) I sin andra skrift till RIOLAN säger han: Si nihil admitteretur per sensum sine rationis testimonio aut contra quandoque rationis receptæ dictamen, jam nulla essent problemata disputanda. Si non certissima per sensum fides foret eaque ratiocinando stabilita (ut in suis constructionibus Geometri solent), nullam perfecto admitteremus scientiam; quippe ex sensibilibus de sensibilibus demonstratio rationalis Geometrica est. Ad cujus exemplar abstrusa et a sensu remota ex apparentibus manifestioribus et notioribus innotescunt. Melius multo ARISTOTELES non admonet (*De generatione animalium* lib. 31) de generatione apium disputans: *rationi fides adhibenda*, inquit, *si*, *quæ demonstrantur*, *conveniunt cum iis*, *quæ sensu percipiuntur*, *rebus; quæ cum satis cognita habebuntur*, *tum sensui magis credendum quam rationi.* Unde probare vel improbare vel reprobare omnia ab examinatione minutim facta debemus. Examinare vero et experiri, an recte an perperam dicta sint, ad sensum deducere opportet et sensus judicio confirmare et stabilire, ubi si quid fictum, non latet. Unde PLATO in *Critias* difficilem non esse earum rerum explicationem asserit, quarum experientiam habere poterimus. Neque apti ad scientiam sunt auditores, qui nullam experientiam habent. A. st. s. 260—261.

ligare genom utförda kontrollprof. När han efter lung-arterens underbindning finner venstra hjertförmakets kontraktioner upphöra, så öfvertygar han sig om, att dessa kontraktioner återställas, när arterligaturen lossas; och vid hans berömda undersökning af kärlsystemets funktion hos en lefvande orm är det äfven genom ett experimentum crucis som han tydligen ådagalägger, att blodet i vena cava flyter in i hjertat och att blodet i aorta strömmar derifrån. På detta sätt har han genom sitt eget föredöme visat det höga värdet af den forskningsmetod, som inom de biologiska vetenskaperna för alltid ersatt den personliga auktoriteten med ett vetenskapligt kriterium.

Slutligen måste man för att tillbörligt uppskatta den förtjenst, som HARVEY nedlade i sitt utförande af den experimentella forskningsmetoden, äfven erinra sig de hinder, som han härvid hade att öfvervinna. Bland dessa anför JENKINS först den allmänt utbredda och vidskepliga okunnighet, som ännu i England herrskade rörande menniskokroppens inre organer[1]), samt den här ännu rådande fördomen både mot sektioner af menniskolik och särskildt mot vivisektioner på djur. Förhållandet af orsak och verkan inom den lefvande organismen studerade man i de gamles texter, man lärde medicin ur böcker, men icke genom experimenter, och ehuruväl sektioner af menniskolik visserligen hade här och der egt rum i Europa allt sedan MONDINO de Liucci, så ansågos de ännu i England, der före

1) JENKINS nämner såsom exempel härpå, att i en kabinetsorder af EDVARD VI hjertat och lungorna 25 år före HARVEYS födelse betraktades såsom ornamentala öfverflödsorganer. *Harvey and his claims as a discoverer.* Lond. 1878.

HARVEY ingen framstående anatom hade uppträdt[1]), nära nog såsom attentat mot kroppens uppståndelse. Det svåraste hindret mötte HARVEY i den ännu rådande blinda underkastelsen under GALENUS' och ARISTOTELS' fysiologiska dogmer. I förhållande till dessa och särskildt till teorien om lifsandarne, som i hjertkamrarne alstrade den inneboende värmen, var hvarje originalitet ett kätteri, hvarje motsägelse ett brott. HARVEY sjelf finner visserligen teorien om spiritus »communi ignorationis subterfugio inservire»[2]), men hade dock ännu vid sin död ej kunnat fullt frigöra sig från denna lära, hvilken visserligen Jakob de BACK 1648 hade mod att förneka, men då ännu kallade »opinio decantata et ab omni ævo recepta»[3]). Slutligen bör man äfven bland de särskilda svårigheter, HARVEY hade att öfvervinna, erinra om bristen på instrumenter, nödiga för att skärpa iakttagelsen; och i vår, de mikroskopiska upptäckternas, tid bör man icke förglömma, att HARVEY »ad res minimas discernendas» endast hade till hjelpmedel sitt *perspicillum*, d. v. s. det enkla förstoringsglaset.

Då nu de medicinska vetenskapernas tillstånd var sådant icke blott i England, utan äfven i de flesta Europas öfriga länder, är det icke underligt, att HARVEYS upptäckt

---

1) Alb. HALLER börjar sin framställning af HARVEY med följande ord: Ex ea ipsa Anglia, in qua hactenus anatome fere nulla fuerat, extitit novum artis lumen, cujus nomen ab ipso retro Hippocrate in medicina secundum est. *Biblioth. anatomica.* Lugd. Batav. 1774. T. I, p. 363.

2) A. st. 225.

3) *Dissertatio de corde, in qua agitur de nullitate spirituum, de hæmatosi, de viventium calore.* Roterodami 1648. Ed. 4:ta ib. 1671, s. 78.

med sitt framtidsrika innehåll öfverallt väckte ett till bestörtning gränsande uppseende. Ju mer man fick syn på den revolutionära beskaffenheten af det nya han lärde, icke blott på den protest, som deri innehölls mot GALENUS, ARISTOTELES och hela den antika verlden, utan äfven på det omätliga perspektiv, som derigenom öppnades för fysiologiens och medicinens framtid, desto allmännare och häftigare blef ifvern att gendrifva hans påståenden. Mer än en gång har man också med bitterhet klandrat de protester, som den ljusskygga villfarelsen frambar mot blodomloppets sanning, klagat öfver den envisa okunnighet, som icke förmådde gifva rättvisa åt upptäckarens snille. Rättvisan torde dock fordra, det vi böra erkänna, att det i hvarje vetenskaplig omgifning, der en ny tanke födes, der en oförmodad upptäckt göres, äfven kan gifvas i viss mån giltiga skäl till motstånd. Man klagar öfver, att alla sanningar blifvit bekämpade, men detsamma kan också sägas om alla villfarelser. Det är icke såsom sanningar, det är såsom nyheter de blifvit misstänkta eller tillbakastötta; och falska profeter hafva ju uppträdt äfven inom vetenskapen.

När PYTHAGORAS hade uttänkt sin lärosats om hypotenusan, offrade han af tacksamhet åt gudarne en hekatomb. Sedan dess, säger LICHTENBERG, hafva oxarne alltid bölat, när helst en stor upptäckt blifvit gjord. Men lika litet som man får antaga, att hvar och en af de s. k. cirkulatorerna var »en genius, på egna vingar stigande mot ljuset», lika litet får man tro, att alla anticirkulatorer voro målsmän för idel okunnighet och dumhet. Åtskilliga af de sistnämnda kan man visserligen, utan att frukta någon motsägelse, med full rätt räkna till dem, som

endast bölat. Bland sådana nämner jag den stridslystne James PRIMEROSE, som i likhet med många andra ännu ansåg hjertkamrarnes mellanvägg perforerad och på fjorton dagar skref en bok mot cirkulationen, hvilkens upptäckt kostat HARVEY mer än tolf års mödor; den fanatiske Emilio PARISANO, hvilkens utfall mot HARVEYS upptäckt af hjertljuden redan omnämts, som icke kunde skilja mitralvalvlerna från aortas klaffar och aldrig öppnat ett lik; samt Giovanni de la TORRE, hvilkens samvete icke tillät honom att fördraga den skandal, som HARVEY, lymfkärlens upptäckare och andra eländiga nyhetsmakare framkallat, i det de missbrukat sitt vetande till att oroa lefvern och misskänt dennes stora betydelse[1]). Men orättvist vore det att i jämnbredd med dessa skriftställare utan vidare sätta en Pierre GASSENDI, en bland sin lärda samtids mest framstående män, bekant både såsom fysiker, astronom och filosof, hvilken bland annat genom sin skrift *De septo cordis pervio* öppet bekände sig till HARVEYS motståndare; en Caspar HOFMANN, som visserligen för sitt motstånd mot cirkulationsläran af Guy PATIN[2]) hedra-

---

1) När lefvern efter lymfkärlens upptäckt icke längre kunde anses såsom blodberedningens säte, blef detta organ medelst en grafskrift af Th. BARTHOLIN högtidligen afsatt från sin forna, höga värdighet. Se Isr. HWASSER: *Valda Skrifter* D. IV, s. 55.

2) Dennes *Lettres*, det enda han egentligen författat, utgöra oaktadt sina öfverdrifter, fördomar och faktiska misstag det qvickaste någon fransk läkare skrifvit. när man undantager RABELAIS. Blodomloppets och lymfkärlens upptäckt samt kemiatriken hatade han lika hjertligt, som han afskydde kina och antimon, hvilket sistnämnda läkemedel han påstod ensamt hafva dödat flere menniskor, än dem Sveriges konung slagit ihjäl i Tyskland. Han utgick, säger FLOURENS, från den förträffliga grundsatsen, att läkarekonsten borde förenklas, men slutade med att reducera henne till åderlåtning och purgering med senna (»*saigner*

des med titeln »mon bon ami», men som räknades till sin tids icke blott lärdaste utan äfven fördomsfriaste läkare; eller en Jean RIOLAN d. y. i Paris, hvilken samme Guy PATIN kallar »fort bon gros homme et fort mordant naturellement», men som af sin berömde samtida och motståndare, Thomas BARTHOLIN i Köpenhamn, benämndes *maximus urbis et orbis anatomicus*.

Men var det nu i följd af kraften hos dessa motståndares argumenter som cirkulationsläran behöfde årtionden, innan hon kunde tränga sig fram till ett allmännare erkännande? Nej, grunden till detta dröjsmål låg djupare. Att män, som genom egna mödosamma studier förvärfvat sig en stadgad öfvertygelse, i allmänhet ogerna öfvergifva denna, isynnerhet när det nya, som erbjudes i stället för det gamla, i hög grad hotar att i omfattande utsträckning alldeles vända upp och ned på det man hittills ansett vara sannt och säkert, är icke blott öfverensstämmande med de flestes egen personliga erfarenhet, utan vinner äfven af nästan alla vetenskapers historia sin bekräftelse. Men traditionens sega motstånd mot den nya upptäckten af blodomloppet hade ock sin grund i den medicinska forskningens egen natur. Medicinen var nämligen då, liksom hon ännu är, icke blott en vetenskap, utan äfven en konst, hvars sanningar och derpå grundade åtgärder dagligen sättas på prof i det praktiska lifvet; och detta förhållande jemte svårigheten att inom de medicinska forskningsområdena kunna med säkerhet konstatera, hvad som verkligen är faktiskt, hafva i alla tider underhållit den medicinske veten-

---

et séné»), så att många af de sjuke dogo i likhet med den läkares patienter, om hvilka BOILEAU sjunger i sin *L'art poëtique:*

»L'un meurt vide de sang, l'autre plein de séné».

skapsmannens benägenhet för skepticism. Det är icke blott en tillfällighet, att redan bland forntidens skeptiska filosofer de fleste voro läkare. Öfver hufvud taget är det just mängden af de nya läror och förmenta upptäckter, hvilka under det allvarliga yrkets utöfning icke bestått profvet, som i alla tider gjort läkaren tviflande och betänksam, till dess han genom sina egna sinnens vittnesbörd öfvertygat sig om, att säkrare grunder kunde uppställas för det nya än för det gamla. För att fatta öfvertygelse i en sak, som rörer hans yrke, behöfver han personlig eller sjelfförvärfvad erfarenhet derom. Derföre har ej heller något arbete, från hvilket en större omhvälfning af det vetenskapliga åskådningssättet utgått, plötsligen framkallat någon epok i medicinens historia. Huru lång tid fordrade ej VESALII, åttiofem år före HARVEYS skrift utgifna arbete: *De corporis humani fabrica libri septem*, innan det kunde uttränga den gamla galeniska anatomien? MORGAGNIS berömda verk: *De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis*, som utgafs ett hundra trettiotre år efter HARVEYS skrift och hvarigenom anatomien för första gången utöfvade en genomgripande reform i den egentliga sjukdomsläran, behöfde femtio år för att medelst den franska patologiskt anatomiska skolan så tränga igenom det medicinska föreställningssättet, att läkarne äfven vid sjuksängen började, om jag så får uttrycka mig, att tänka anatomiskt; och äfven om man instämmer i WUNDERLICHS anmärkning, att den brefform, hvari detta arbete nedskrefs, var mindre lyckligt vald, minskade öfversigtligheten och ökade mödan för den, som deri ville skaffa sig kunskap, så ligger dock orsaken till att det endast småningom kunde genomsyra det medicinska åskådningssättet

vida djupare än så. Vaccinationen, den största upptäckt, som väl ännu blifvit gjord inom den preventiva helsovården och om hvilken HWASSER säger, att den räddat flere menniskolif än verldshistoriens store krigare från NEBUKADNESAR till NAPOLEON förmått att omedelbarligen förstöra, blef, såsom bekant är, af Edvard JENNER på experimentell väg bevisad 1796. Men ehuru denna upptäckt gjordes i en för alla slags reformer särdeles gynsam tid af vårt slägtes historia och ehuru den under de första tjugu åren derefter temligen allmänt spred sig i Europas olika länder, har dock vaccinationen ännu under senare hälften af detta århundrade behöft många och ifriga försvarare för att bibehålla den seger öfver fördom och tvifvel, som man trodde den länge sedan hafva vunnit.

HARVEYS stora upptäckt, hvilken utfördes och för allmänheten offentligen framstäldes på ett sätt, som med skäl kan framhållas såsom ett mönster för vetenskaplig metod, behöfde bortåt trettio år för att i sina väsentliga delar vinna ett allmännare erkännande, men ännu in i det adertonde seklet saknade icke läran om blodomloppet offentliga motståndare. Det förnekades då ännu af Homobonus PISO[1]), emedan det stod i motsägelse till tera peutiken och omstörtade den gamla läran om revulsion och derivation. Det kan ock anmärkas, att HARVEYS nya lära icke offentligen erkändes af någon, som vid tiden för dess offentliggörande uppnått det fyrtionde lefnadsåret. Först när de unge män, hvilka uppfostrats under striden om den nya cirkulationsläran och hvilkas tro på de gamla åsigterna mer eller mindre försvagats, sjelfve erhållit pro-

---

1) *Nova in sanguinis circulationem inquisitio.* Pataviæ 1726.

fessurer eller en mer framstående lefnadsställning, började en sannare öfvertygelse i Europa att vinna öfverhand.

Det land, der man först började taga HARVEYS upptäckt i försvar, var Holland, ehuru detta icke skedde förr, än nio år förflutit, sedan upptäckten offentliggjorts. Den, som här stälde sig i spetsen för detta försvar, var ingen mindre än den då i Holland boende René DESCARTES, hvilkens försök att förklara det kroppsliga lifvets fenomener efter mekaniska principer inom den fysiologiska vetenskapen måhända knappast spelat en mindre roll än HARVEYS stora upptäckt. I sin *Discours de la méthode*, som första gången utgafs 1637, säger han, sedan han talat om hjertats och valvlernas inrättning, om blodets uppvärmning och utvidgning, att det är en engelsk läkare, som den äran tillkommer att först hafva brutit isen i afseende på blodomloppet och visat, att blodets rörelse icke är något annat än en ständig cirkulation[1]. I sin andra skrift mot RIOLAN frambär HARVEY för det berömmande omnämnandet sin tacksägelse till DESCARTES, hvilken han visserligen benämner »ingenio pollens, acutissimus vir», men han framställer tillika sin bestämda gensaga mot de experi-

1) »Mais si on demande comment le sang des veines ne s'épuise point, en coulant ainsi continuellement dans le coeur, et comment les artêres n'en sont point trop remplies, puisque tout celui qui passe par le coeur s'y va rendre, je n'ai pas besoin d'y repondre autre chose que ce qui a déja été écrit par un médecin d'Angleterre, auquel il faut donner la louange d'avoir rompu la glace en cet endroit, et d'être le premier qui a enseigné qu'il y a plusieurs petits passages aux extremités des artères, par où le sang qu'elles reçoivent du coeur entre dans les petites branches des veines, d'ou il va se rendre derechef vers le coeur; en sorte que son cours n'est autre chose qu'une circulation perpétuelle». *Oeuvres de Descartes par V. Cousin.* Paris 1824. T. I, s. 179.

ment, som DESCARTES gjort rörande hjertats pulsation och på grund af hvilka denne så missförstod naturen af hjertats systole och diastole, att han ansåg hjertkamrarne verkligen utvidgas under systole och att icke hjertat utan blodet sjelft genom sin uppvärmning och förtunning i hjertat var cirkulationsrörelsens orsak. Såsom afgjorda anhängare till HARVEYS åsigt uppträdde derefter den icke blott såsom iatrokemiker, utan äfven såsom målsman för den genom HARVEY framkallade exaktare medicinska riktningen berömde Frans SYLVIUS, den grundlige anatomen Johannes de WALE, som genom flere egna experimenter bekräftade HARVEYS, den redan omnämnde de BACK och professorn i Löwen Vopiscus Fortunatus PLEMP m. fl. I synnerhet den sistnämnde befordrade i hög grad cirkulationslärans vidare utbredning, då han, återkallande allt hvad han förut skrifvit mot denna lära, öppet erkände sig besegrad af dess sanning samt frimodigt offentligen gaf tillkänna förändringen af sin öfvertygelse med följande ord: »Nuper Anglia novam peperit de motu cordis opinionem, quam invulgavit Guil. Harveus .... Hoc suum commentum multis plausibilibus rationibus adstruit, adeo ut jam multis doctis hodie adridere incipiat .... Primum mihi hoc inventum non placuit, quod et voce et scripto publice testatus sum. Sed dum postea ei refutando et explodendo vehementius incumbo, refutor ipse et explodor; adeo sunt rationes ejus non persuadentes sed cogentes»[1]. En anhängare af den nya läran var äfven Paul Marquard SCHLEGEL från Hamburg; och det torde förtjena anföras hvad denne, efter att flere år hafva rest i Italien och 1636

1) *Fundamenta medicinæ* Ed. alt. Lovanii 1644, s. 115.

blifvit doktor i Padua, säger i sin skrift om blodets cirkulation rörande den då varande kunskapen i Italien om blodomloppet: »Quin imo doctrinam illo tempore de motu sanguinis apud omnes fere incompertam aut certe pro incredibili habitam fuisse, neque obtineri potuisse rationibus ab iis ut assentirentur»[1]). Bland dem, som i andra länder uppträdde till de nya åsigternas försvar, finna vi, såsom man nästan kunde vänta, äfven de män, som hade den största andelen i lymfkärlens upptäckt, nämligen förutom holländaren Johan van HORNE, Thomas BARTHOLIN, Jean PECQUET och Olof RUDBECK d. ä.

Den sistnämndes skrift är en anatomisk afhandling, *De circulatione sanguinis* (Arosiæ 1652), som författaren tillegnat drottning KRISTINA icke blott på grund af hennes »litterarum mirificus amor», utan äfven i anledning af »sanguinis in corpore motus cum florentissima Majestatis republica analogia»; och då jag i den medicinskt historiska litteratur, som handlar om den harveyska upptäcktens motståndare och anhängare, — en framställning, hvaråt SPRENGEL[2]) egnar i det närmaste bortåt hundra sidor — ingenstädes funnit denna RUDBECKS, numera sällsynta afhandling, som visst icke står tillbaka för den samtida hithörande litteraturen, ens med ett ord omnämnd, så tager jag mig friheten att här lemna en kort redogörelse för denna hans akademiska disputation.

Vi kunna föreställa oss förväntan och spänningen hos den åhörareskara, som den 22 Maj 1652 vid ventilationen af denna afhandling infunnit sig på den gustavianska lärosalen i Upsala. Man skulle nämligen för första gången i

1) *De sanguinis motu commentatio.* Hamburg 1650, s. 7.

2) *Geschichte der Arzneikunde.* Halle 1799. Th. IV, s. 14—112.

vårt land få bevittna ett offentligt försvar för de nya åsigter inom medicinen, hvilka hotade att omstörta nästan allt, hvad man dittills inom denna vetenskap omfattat såsom sant och säkert. Författaren hade också, på det anhängarne af de gamla häfdvunna föreställningarne skulle liksom känna ett slag i ansigtet af den nya tidens vingar, som nu börjat sträcka sin flygt äfven mot höga norden, låtit sjelfva afhandlingen åtföljas af dessa trenne, numer visserligen längesedan erkända, men den tiden och sannolikt äfven i sjelfve HARVEYS ögon ytterst revolutionära, i frågform framställda teser: *An detur aliquis spiritus in corpore præter animalem? Negatur. — An hepar sit sanguificationis organum? Negatur. — An urinæ segregatio fit per extimam substantiam aut caruncular papillares? Affirmatur prius. Negatur posterius*[1]. Dessutom hade den unge snillrike författaren, hvilken redan genom sitt ståtliga utseende fästade allas blickar på sig, för knappt en månad sedan högtidligen inför den, all vetenskaplig forskning tillgifna drottningen och hennes lysande följe, inför professorer, studenter och äfven främmande läkare högtidligen demonstrerat sina nyfunna »vasa serosa» eller lymfkärlen och således redan vid 22 års ålder hunnit att medelst en ny och sjelfständig anatomisk upptäckt, den första som någon svensk man gjort, på en gång förändra blodberedningens och komplettera blodomloppets fysiologi. Slutligen må äfven nämnas, att vid denna strid å vettets vägnar presiderade i den öfre katedern medicine professorn Olof STENIUS, hvilken såsom Sveriges förste cartesian väl redan var gripen af

1) Det är att märka, att Lorenzo BELLINIS berömda arbete: *Exercitatio anatomica de structura et usu renum* såg för första gången dagen i Florens jemnt tio år senare.

den nya tidens anda och som i akademiska disputationer och dialektiska strider allmänt var känd såsom universitetets fruktansvärde Akilles[1]).

Medelst figurer, som RUDBECK vidfogat sin afhandling, visar han de experimenter, som han anstält för att ådåglägga dels blodets utströmning i aorta och vena arteriosa under hjertats systole och dess återflöde genom vena cava och arteria venosa till hjertat under dettas diastole, dels blodets centripetala strömning genom nedre extremiteternas, halsens och hufvudets vener samt venvalvlernas resistens mot en periferisk riktning hos blodströmmen i venerna. Vivisektionen lärer, säger han, att hjertförmaken utspännas förr än blodet inströmmar i hjertkamrarne, och dessa utvidgas blott så mycket som förmaken vid hvarje deras systole tilldelar dem blod. När hjertats rörelse försvagas, draga förmaken sig tillsammans några gånger, innan kamrarne företaga sin rörelse. Orsaken till hjertförmakens rörelse är en i dem inneboende kraft (facultas insita); ty om hjertat uttages ur den lefvande kroppen, och förmaken således icke vidare erhålla något nytt tillflöde af blod, så pulsera de dock ännu flere gånger. Med en om verklig autopsi vittnande noggrannhet beskrifver han förändringarne i hjertats utseende först under diastole och sedan under systole, säger, att om hjertspetsen upplyftes och under diastole afklippes, så flyter intet blod ut, och

---

1) I den på Carolinabiblioteket under namn af *Collectanea Robergiana de medicis Sueciæ* förvarade handskriften förtäljes det, att en gång när STENIUS under en pågående disputation inträdde på lärosalen samt stridslysten och fruktad kom stigande på gången framåt, så skall preses, enligt hvad doktor Urban HJÄRNE berättat, hastigt och under hänsyftning på STENII enögdhet hafva afslutat akten med de orden: »Monoculus venit; Auditores fundite preces!»

att om ett finger instuckits i hålet, sedan hjertspetsen blifblifvit afklippt, så sammanpressas fingret af hjertväggen under kamrarnes systole, samt beskrifver äfven de olika hjertvalvlernas öppnande och slutande. Alla dessa påståenden bekräftar han genom iakttagelser under experimenter på lefvande djur. Att blodet genom hjertats egen kraft indrifves i vena arteriosa och aorta, visar han genom flere experimenter och säger sig hafva sett, dels att hjertan, uttagna ur kroppen från kattor, ålar, kräftor och fiskar, pulsera utan någon närvaro af blod bortåt tre hundra gånger, dels att bitar af det styckade hjertat liksom sammandraga sig, då man mot dem trycker ett hvasst föremål (cordis divisi particulæ, re acuta compressæ, quasi contrahuntur). Om deremot blodet af sin egen kraft sättes i rörelse, så skulle hjertat utan ändamål vara begåfvadt med muskelsubstans. Alla arterer med undantag af de kapillära och af vena arteriosa med dess grenar i lungorna utvidgas och pulsera icke genom någon egen kraft utan förmedelst det af hjertat indrifna blodet; ty om pulskraften sutte i arterernas egen vägg, så skulle knappt någon puls kunna uppkomma i aneurysmer, hos hvilka den inre och den tjockare hinnan blifvit förstörda. En arter kan ej genom anastomoser mottaga något blod från venerna, ty detta hindras genom venvalvlerna, utan endast från hjertat. Att arterer och vener förenas genom anastomoser (per anastomices) påstår han kunna tydligen visas (manifeste demonstrari) i tarmarne, njurarne, lefvern, lungorna och i andra delar samt i armen och foten medelst experiment. Om nämligen venen på midten af armen eller foten underbindes och sedan öppnas nedanför ligaturen, så skall hela kroppens blodmängd utströmma, ehuru denna i sin helhet

icke finnes i handen eller foten och för ligaturens skull icke kan dit nedflyta genom venerna, utan föres från öfriga kroppsdelar till handen och strömmar genom arterernas anastomoser med venerna till det hål, som skurits i venen. Såsom bevis på arterernas kommunikation med venerna anför han äfven följande rön: om vena cruralis på ett dödadt djur tömmes och sedan underbindes i knävecket och ljumsken, så kan hon fyllas med blod, i fall man sammantrycker arteria cruralis. Derpå beskrifver han blodcirkulationens vägar, redogör öfversigtligt för loppet af menniskokroppens ansenligaste arterer och vener samt framhåller till slut blodomloppets förnämsta nytta. Denna, säger han, består deri, att kroppsdelarne få sin nutrition genom artererna och att det återstående blodet genom venerna återföres, på det att detta blod ytterligare må renas och bevaras från förruttnelse; men i andra rummet finner han cirkulationens nytta äfven vara den, att utvärtes använda läkemedel må kunna invärtes utöfva sina verkningar. Sist må tilläggas, att allt detta är beskrifvet på ett sätt, som i klarhet, reda och pregnant framställning knappast lemnar något öfrigt att önska.

Efter denna framställning af det mottagande, som HARVEYS upptäckt rönte såväl af motståndare som af anhängare, må äfven vidröras några vigtigare frågor inom blodets och kärlsystemets fysiologi, hvilka af HARVEY icke erhöllo någon utredning, utan af honom lemnades till efterföljande slägten i samma skick, som han mottagit dem af sina föregångare.

Den gamla, ännu af COLOMBO[1]) delade föreställningen, att portåderns innehåll flöt i tvenne motsatta riktningar,

1) Se ofvan sid. 46.

öfvergaf naturligtvis HARVEY, sedan han visat, att all strömning i venerna gick från de periferiska grenarne i riktningen mot hufvudstammarne, men derigenom blef också hos honom ty värr den öfvertygelsen dess starkare, att chylus eller det kroppens näringsmaterial, som digestionskanalen af födan beredde, fördes medelst portådern direkte till lefvern. Och då all chylus fördes till lefvern, så var det naturligtvis också der, som chylus digererades och förändrades till blod. CESALPINO[1]) hade, till en del redan med stöd af ARISTOTELES, utförligt sökt vederlägga den gamla grekiska fysiologiens uppfattning, att lefvern vore alla blodådrors utgångspunkt och den väsentliga blodberedningens säte. Men den stora teorien om sanguifikationen i lefvern var icke blott ett stort, utan äfven ett lärdt misstag. Det finnes nämligen äfven sådana, och de höra ofta, såsom bekant är, till de segaste af alla; och den i fråga varande förvillelsen räckte från GALENUS till — Olof RUDBECK. Äfven HARVEY vidhöll den åsigten, att om också hjertat och icke lefvern vore kärlsystemets centralorgan, så spelade det sistnämnda organet likvisst en mycket vigtig roll i den process, hvarigenom sjelfva blodets beredning försiggick. Det var äfven denna hans åsigt om chylusresorptionen medelst portådergrenarne i tarmkäxet, som gjorde honom till en så hårdnackad motståndare till upptäckten af chylus- och lymfkärlen, hvilkas fysiologiska nytta han ej kunde inse, att han härför fick uppbära förebråelse, löjligt nog, af sjelfve RIOLAN.

Genom ihärdigheten i sin egen experimental-fysiologiska forskning hade HARVEY tillräckligt visat, huru djupt

---

1) Se ofvan sid. 96.

han trodde på vetenskapens framsteg. Utan tvifvel var han äfven öfvertygad om, att de områden, hvarom hans samtid var okunnig, voro vida större än de, hvarom hon egde kunskap, och att det således äfven efter honom skulle i fysiologien återstå mycket att rätta och upptäcka. Sjelf lefde han på samma tid som ASELLI, PECQUET, RUDBECK och BARTHOLIN; men detta allt oaktadt erkände han aldrig deras upptäckter. Han var icke okunnig om den förstnämndes bok om chyluskärlen, hvilken utkom ett år före hans egen om hjertats och blodets rörelse. Han hade vid sina många vivisektioner af djur med sitt skarpa öga icke förbisett mjölkkärlen i tarmkäxet, men ansåg dem sannolikt, såsom WILLIS[1]) anmärker, endast förekomma tillfälligtvis och sammanhänga med mjölksekretionen, hvilken han icke trodde vara begränsad till bröstkörtlarne. HARVEY begrep således aldrig ASELLIS upptäckt af chyluskärlen i tarmkäxet; och mot PECQUET visade han sig orättvis, då han sade[2]), att han icke var öfvertygad om noggrannheten i dennes iakttagelser och icke ansåg hans upptäckt af cisterna chyli och ductus thoracicus tillräckligt bevisad samt att han dels för sin ålders skull, dels för de oroligheter, som då skakade England, sjelf icke var i tillfälle att undersöka saken. Det är denna oförmåga att erkänna äfven andra forskares framgångar, som onekligen kastar en skugga öfver den framstående och eljest lysande bild, han sjelf i de vetenskapliga upptäckternas historia efterlemnat; och icke utan skäl kan man här göra den frågan: är det väl möj-

---

1) A. st. s. 206.

2) Det är i trenne bref, som HARVEY yttrar sig om vasa lactea et lymphatica, ett till d:r MORISON i Paris 1652 och tvenne till d:r HORST i Darmstadt 1655.

ligt att riktigt förstå blodets cirkulation, när man icke är i stånd att befria sig från den gamla åsigten om lefvern såsom säte för blodets bildning och när man icke vill erkänna de transportvägar eller de särskilda kärl, som medelst en oupphörlig tillförsel underhålla denna vätska? Dock bör jag icke förtiga, att HARVEY sjelf i sammanhang med hans sist anförda yttrande tillägger: »Laudo equidem summopere Pecqueti aliorumque in indaganda veritate industriam singularem, nec dubito, quin multa adhuc in Democriti puteo abscondita sint, a venturi sæculi indefatigabili diligentia expromenda».

HARVEYS förhållande till den gamla fysiologiska teorien om pneuma, spiritus eller lifsandarne har jag förut endast helt flygtigt i förbigående vidrört. I sina anatomiska föreläsningar 1616 synes han i afseende på denna lära fullständigt ännu hylla alla tre slagen af spiritus. Han anser lungorna preparera spiritus naturalis och luften på ett sådant sätt, att deraf sedermera kan i venstra hjertkammaren beredas spiritus vitalis, hvilken härifrån medelst aorta fördelas i hela kroppen. Hjertat innehåller visserligen spiritus och blod, »sed spiritus et sanguis», tillägger han, »una res, ut serum et cremor in lacte». Om hjernan åter yttrar han: »hic officinam esse spirituum animalium»[1]. I inledningen till sin bok om hjertats och blodets rörelse säger han: »Spirituosus sanguis non minus sanguis est. Etiam sanguinem, prout sanguis et qui in venis fluit, spiritibus imbui nemo negat»[2]. Äfven på flere andra ställen fasthåller han i denna skrift, att lifsandarne ej kunde skiljas från blodet, sådant detta lefde icke blott i venerna, utan

1) *Prælect. anat. univ.* fol. 73, 74, 85, 93.
2) A. st., s. 7.

äfven och isynnerhet i artererna. Lifsandarne äro för honom oskiljaktiga icke blott från lifsvärmen och rörelsen, utan äfven från den djuriska säden; och han säger sig till och med hafva sett, huru de alstras och underhållas[1]. Tjuguett år derefter eller i sin andra skrift mot RIOLAN beklagar han sig visserligen öfver dem, som vilja förklara allting genom lifsandarne, och säger, att de sistnämnde äro, liksom för dåliga poeter vid upplösningen af deras pjeser, så äfven för alla dem, som ej hafva några grunder att anföra, en θεὸς ἀπὸ μεχανῆς[2], men påstår äfven i denna skrift, att lifsandarne icke kunna skiljas från det lefvande blodet[3]. Två år senare eller i sitt sista arbete, det om djurens alstring, finna vi, att han ännu, liksom före honom SERVET, COLOMBO eller CESALPINO, icke kunde umbära de himmelska lifsandarne. Han anser, att djurens säd blott då eger alstringskraft, när hon innehåller spiritus eller det siderala elementet (analoga elemento stellarum), och att blodet utan spiritus blott är en kraftlös, död och förderfvad massa samt eger endast få och otydliga krafter (paucas admodum et obscuras virtutes possidet). Derföre när HARVEY talar om blodets omlopp, så talar han ej om den döda, med få egenskaper utrustade elementära massa, hvilken han såsom likblod betecknar med namnet cruor, utan

1) Sperma animalium omnium, ut notavit ARISTOTELES, et spiritus prolificus palpitando exit, velut animal quoddam. A. st. s. 44. Motu in omnibus calorem et spiritus generari et conservari videmus, quiete evanescere. A. st. s. 133.

2) A. st. s. 226.

3) Nam uti vinum ulterius vinum non est, amisso omni spiritu, sed vappa aut acetum, ita neque sanguis sine spiritu sanguis est, sed æquivoce cruor; veluti manus lapidea aut mortua non amplius manus est, ita nec sanguis sine spiritu vitali sanguis, sed corruptus statim censendus, si spiritu destitutus fuerit. A. st. s. 229.

om det närande, värmande och kroppsdelarne lifvande blod, hvilket han än kallar sanguis spirituosus, än sanguis et spiritus, än åter blott sanguis eller blott spiritus, men alltid uppfattar så, att det icke kan frambringa någon rörelse utan spiritus och först genom denna erhåller en sideral, himmelsk eller gudomlig makt[1]). Således var HARVEY i afseende på lifsandarne i icke obetydlig grad fortfarande ett barn af sin tid, trodde på dem och ett mystiskt sideralt inflytande ännu i sin lefnads afton och har således icke, såsom man ofta påstått, besegrat denna mer än tusenåriga villfarelse.

Af de ursprungligen trenne slagen af spiritus, nämligen spiritus naturalis, vitalis och animalis, förkastade RUDBECK, såsom vi nyss sett, de båda förste och antog endast den sistnämnde. Spiritus animalis hade äfven lyckan att upptagas i DESCARTES' filosofi samt lefde derföre lika länge som denna filosofi var den herskande och fortfor att låna sitt åskådningssätt och sina förklaringar åt såväl den organiska som den oorganiska verldens fysik. Men ännu längre än tron på lifsandarne och deras spel i menniskans kropp fortlefde den mest seglifvade af den antika verldens fysiologiska villfarelser, föreställningen om den inneboende värmen, ty denna föreställning bibehöll sig ända till dess SCHEELE upptäckt sin eldsluft eller det respirabla elementet i luften och LAVOISIER grundlagt den fysiologiska kemien genom sina afhandlingar om den kemiska processen i andningen och dennas inverkan på blodet och dess arteriella färgning.

---

1) Jfr H. TOLLIN: *William Harvey. Eine Quellenstudie* i Virch. Arch. B. 81, s. 114 och följ.

Okunnigheten om de vägar, hvarpå blodet under sin cirkulation öfvergick från de minsta artererna till de minsta venerna, utgjorde dock, såsom redan blifvit nämdt, den förnämsta bristen i HARVEYS upptäckt af det systematiska blodomloppet. Sitt sista försök att fylla denna brist gjorde han i ett bref i April 1651 till den ofvan nämnde doktor P. M. SCHLEGEL. Här säger han, att de små artererna, som alltid äro minst dubbelt eller tre gånger mindre än de dem åtföljande venerna, närma sig småningom allt mer intill dessa och förlora sig slutligen mellan venernas hinnor. På detta sätt ansåg han nu, att det blod, som de små artererna föra, smyger sig in mellan venhinnorna och att mellan arterer och vener en kommunikation eger rum af samma slag som ureterernas med urinblåsan eller stora gallgångens med tolftumstarmen. Den åter, som i detta afseende först fulländade HARVEYS upptäckt genom att uppvisa de verkliga blodkapillärerna, var, såsom bekant är, den berömde Marcello MALPIGHI. Han var den förste, som verkligen såg blodet cirkulera, som genom tillhjelp af ett enkelt mikroskop med omkring 180 gångers förstoring 1661 eller fyra år efter HARVEYS död såg, huru blodet rann från artererna till venerna genom ytterligt fina rör, som på en gång voro arterernas ändar och venernas början[1]). Dessa små sammanbindande

1) I sin skrift *De pulmonibus epistola II ad Borellium* säger han på sitt icke alltid lätt begripliga språk, sedan han beskrifvit grodlungans byggnad, följande: »His visis ad meram structuram et compagem attinentibus mirabiliora microscopica deteget observatio, nam pulsante adhuc corde sanguinis contrarius motus, licet difficulter, in vasis observatus, ita ut evidenter detegatur sanguinis circulatio, quæ et felicius etiam in mesenterio ceterisque venis majoribus abdomine contentis deprehenditur. Sanguis itaque .... undique spargitur, donec ad ... ve-

kapillära rör såg han icke blott i den lefvande grodans lunga, utan äfven i hennes mesenterium. Efter denna MALPIGHIS upptäckt observerades den kapillära blodcirkulationen ännu noggrannare af holländaren Antony van LEEUWENHOEK 1688[1]) i lungan hos flädermusen, i svansen af grodlarven och i fenorna af olika slags fiskar. Ehuru han förfärdigat sig sammansatta mikroskop, bestående af två till tre glas, så använde han dock mest enkla linser, några af ända till 270 gångers förstoring. Härmed såg han, huru kapillärerna, hvilka han än kallar »mycket små vener», än »mycket små arterer», direkt fortsatte sig från artererna till venerna och huru blodströmmen i dem än påskyndades, än åter blef långsammare eller afstannade. När sedermera hågen för mikroskopiska undersökningar, som under den allt mer hufvudsakligen blott mekaniska uppfattningen af blodomloppet efter LEEUWENHOEKS bortgång länge var obetydlig, ånyo började upplifvas, blef det praktfulla skådespelet af blodets cirkulation genom kapillarkärlen ett älsklingsämne för populär mikroskopisk förevisning. En noggrannare kunskap åter om anordningen och fördelningen af de mikroskopiska vägar, på hvilka blodet sprider sig i alla kroppens olika delar, blef också under det 17:de seklet i hög grad utvecklad genom det anatomiska studiet af kärlsystemet förmedelst färgade kärlinjektioner. Ehuru denna undersökningsmetod visserligen redan förut var uppfunnen, blef den dock af anatomerna

---

narum ramos resorbentes appellat.... Hinc patuit ad sensum sanguinem per tortuosa vasa divisum excurrere, nec in spatia effundi, sed per tubulos semper agi et multiplici flexu vasorum disjici». *M. Malpighii Opera. Tom. secundus.* Londini 1686, s. 141 och 142.

1) *Vervolg der Brieven aan de koninglijke Societeit in Londen.* Leyden 1688, s. 269 och följ.

allmännare använd, först sedan den fullkomnats af Fredrik RUYSCH, den talangfulle anatomiske preparatorn, om hvilken man sagt, att »han hade ögon som en lynx och fingrar som en fé». Han demonstrerade kapillarkärl på kroppsställen, der ännu aldrig någon hade sett dem, och genom hans injektioner kunde kärlsystemets kontinuitet i kroppens olika väfnader på det mest öfvertygande sätt bevisas.

Men vid sidan af och sedermera äfven efter denna anatomiska forskning fortgick under hela den iatromekaniska perioden af medicinens historia ett annat arbete, som hufvudsakligen hade till uppgift att undersöka och utreda blodcirkulationens hydrodynamiska förhållanden. Genom den frejdade Alphonso BORRELLI, drottning KRISTINAS skyddsling och lifmedikus i Rom, samt hans lärjunge och medarbetare Lorenzo BELLINI, genom den ytterligt konseqvente iatromekanikern Archibald PITCAIRN samt den engelske naturforskaren och prestmannen Stephan HALES, hvilken i cirkulationslärans historia mindre blifvit bekant för sin forsknings ofta tvifvelaktiga resultater, än för sin strängt fysikaliska metod vid undersökningen af blodets rörelse, erhöll den fortgående forskningen rörande blodomloppet ett utseende som om den snarare tillhörde mekaniken än de biologiska vetenskaperna. Hjertat var en pump, arterer och vener voro kanaler, valvlerna slussar eller ventiler, blodet en vätska i rörelse inom ett slutet rörsystem, och slutligen började man tro hela problemet vara moget för lösning genom en matematisk eqvation. Under vårt århundrade har visserligen studiet af blodomloppet hos de evertebrerade djuren, som redan genom Thomas WILLIS hade börjats, af CUVIERS lärjunge Henri Milne EDVARDS

och andra forskare fullföljts äfven inom de lägre djurklasserna, hvilkas kärlsystem i så många afseenden skiljer sig från menniskans och däggdjurens, men inom den hit hörande delen af fysiologien har dock, isynnerhet under århundradets förra hälft, forskningen hufvudsakligen haft till uppgift att på cirkulationsläran tillämpa hydraulikens lagar; och de bekanta namn, som under denna period möta oss: POISEUILLE, VOLKMANN, WEBER, VALLENTIN, VIERORDT och LUDWIG m. fl., erinra oss om, att man under denna tids studium af blodets cirkulation sträfvat att förena anatomens och fysiologens vetande med fysikerns hydromekaniska insigter. Onekligen har ock vår kunskap om blodomloppet under denna tid vidgats. Genom nyttan af den grafiska metoden, af LUDVIG införd 1847 genom hans uppfinning af kymografium, genom användningen af sfygmografen, hemodromometern, pletysmografen m. fl. instrumenter ha vi lärt känna blodets tryck, strömmens hastighet, den lokala blodtillförselns variationer m. m.

Emellertid äro icke de lefvande blodkärlen blott några overksamma elastiska rör, som endast påverkas af mekaniska krafter. Redan 1766 hade holländaren Walter VERSCHUIR[1]) trots ett motsatt påstående af HALLER, hvilken dittills betraktat artererna nästan blott såsom döda verktyg för det retbara hjertats kraft, medelst experimenter bevisat arterernas förmåga att genom retning draga sig tillsammans, men fastän hans arbete af samtiden uppskattades såsom ett mästerverk, tyckes det sedermera nästan fullständigt hafva fallit i glömska. Arterernas och venernas glatta muskeltrådar blefvo dock af HENLE 1840 anatomiskt uppvisade, och 1851 gjorde Claude BERNARD

1) Jmfr SPRENGEL, *Gesch. d. Arzneik.* Halle 1803, Th. V, s. 204.

sin glänsande upptäckt af det vasomotoriska nervsystemet. Genom derefter följande experimenter af BROWN-SÉQUARD, LUDWIG, WALLER och BUDGE fingo vi veta, att blodkärlen beherskades af nerver, att dessa förlöpte i grenarne af nervus sympathicus och att de utgingo från ryggmärgen. Till den härigenom vunna kunskapen om nerver, som kunde förtränga blodkärlen (vasokonstriktorer), lade Claude BERNARD en ny om de kärlutvidgande nerverna (vasodilatatorer) 1858. Blodkärlen kunde härefter betraktas såsom kontraktila kanaler, hvilka, beherrskade af nervsystemet, egde förmåga att hvarje ögonblick ändra sin vidd och att derigenom modifiera den lokala cirkulationens hastighet, blodtryck och blodmängd. Vi erhöllo den vigtiga kunskapen, att hvarje organ, ja snart sagdt hvarje väfnadsterritorium egde en lokal cirkulation, som, till en viss grad oberoende af det allmänna kretsloppet, icke blott bestämde de särskilda organernas och väfnadernas nutrition, temperatur och funktion, utan äfven sjelf förändrades allt efter organernas verksamhet eller hvila, allt efter deras normala eller abnorma tillstånd. Korteligen: vi hade vunnit insigt derom, att det centrala nervsystemet egde sina utskickare, hvilka, spridda i hela kroppen, voro stälda liksom väktare vid källan till hvarje lokal lifsyttring, en insigt, som naturligtvis måste kasta ett oförmodadt ljus öfver nya, vidsträckta undersökningsfält, fruktbärande icke blott för fysiologien, utan äfven för sjukdomsläran.

Efter denna framställning af historien om blodomloppets upptäckt kastar jag en hastig blick tillbaka, innan jag slutligen nedlägger pennan.

När ERASISTRATUS noggrannt beskref hjertats valvler samt åtminstone, hypotetiskt antog, det de voro så

inrättade, att ett flytande innehåll väl kunde från vena cava och från lungvenen rinna in i hvardera hjertkammaren, men icke kunde strömma i motsatt riktning, och att ett flytande innehåll i hjertkamrarne väl kunde rinna ut i lungarteren och aorta, men icke samma väg tillbaka, så lade han den första grunden till den fysiologiska teorien om blodets rörelse. Men då ERASISTRATUS icke gjorde någon noggrannare experimentell undersökning, gick han sjelf vilse på en väg, som icke egde någon återgång till den rätta; ty då han vanligen fann arterema blodtomma efter döden, så trodde han detta vara deras tillstånd äfven under lifvet och att de då i stället voro fulla af pneuma eller luft. Han kunde icke heller på grund af sin åsigt om hjertvalvlernas funktion finna hvarken i mitralvalveln, ej heller i aortas klaffar något hinder för, att den luft, som inandades i lungan och ansågs inträngа i lungvenens finaste förgreningar, kunde nedkomma i venstra hjertkammaren och derifrån föras vidare ut i aorta, under det de nämnda valvlerna deremot hindrade en rörelse i motsatt riktning. Han antog vidare, att luften genom aorta fördes ut i artererna öfver hela kroppen dels för att afkyla blodets allt för stora värme, dels för att till de särskilda kroppsdelarne sprida den lifgifvande princip, som tydligen åtföljde luften. Först flere hundra år derefter visade GALENUS, som väl kan anses såsom grundläggare af forntidens experimentalfysiologi, genom försök på lefvande djur, att artererna voro under lifvet lika fulla af blod, som venerna. Han blef visserligen härigenom den förste, som efter ERASISTRATUS tog ett betydelsefullt steg framåt på vägen till blodomloppets upptäckt, men hindrades att fortsätta på samma stråt, eme-

dan han dels ansåg det i lefvern beredda venblodet vara det egentligen närande och dels vidhöll ARISTOTELES' föreställning, att blodet i venerna var liksom tidvattnet i ständig rörelse fram och tillbaka. Men härtill kom, att han genom antagandet, att större delen af blodet i den högra hjertkammaren medelst porer i hjertskiljeväggen direkt gick öfver till den högra kammaren, växlades liksom in på ett alldeles orätt spår, och ju mer denna villfarelse under de århundranden, då den medicinska vetenskapligheten efter GALENUS alltjemt var stadd på resan utföre, rotades hos hans eftersägare, dess mer aflägsnade sig desse från den rätta rigtningen. Utan detta missöde skulle sannolikt redan GALENUS hafva upptäckt åtminstone det lilla kretsloppet, hvilket nu först omkring fjorton århundraden efter honom uppdagades af SERVET och bekräftades af COLOMBO. Ingendera af de båda sistnämnde hade dock direkt främjat kunskapen om den allmänna eller systematiska blodcirkulationen. Den åter, som först kan sägas i viss mån direkt hafva jämnat vägen för uppnåendet af det sistnämnda stora målet, var CESALPINO, som visade, att den gamla iakttagelsen af venernas svullnad nedanför åderlåtningsbindan icke kunde stå i öfverensstämmelse med den af ålder häfdvunna åsigten om blodets hufvudsakligen centrifugala rörelse i kroppens vener, utan påstod, att detta strömmade i en motsatt riktning från lemmarna tillbaka till hjertat. Men han styrkte icke denna sin endast tveksamt framstälda åsigt genom någon noggrannare experimentell pröfning och vågade ej heller antaga, att under normala förhållanden en sådan riktning af den venösa blodströmmen egde rum mer än under sömnen.

Denna hans snillrika tolkning af en gammal, nästan utnött iakttagelse omfattade dock blott halfva sanningen och väckte derföre, liksom hans yrkande, att hjertat och ej lefvern vore blodkärlens utgångspunkt, föga uppmärksamhet såväl hos samtiden som den närmaste efterverlden, alldenstund icke ens hans landsman FABRIZIO oaktadt sin anatomiska upptäckt af venvalvlerna och allvarliga bemödanden att förstå deras mekanism derigenom kunde ledas till en riktig uppfattning af venströmmens riktning. Nej, det var endast engelsmannen HARVEYS snille, som hade nyckeln till det konstlås, hvilket de båda, i vetenskaplig forskning grånade italienarne icke förmådde öppna. Men det historiska studiet om utvecklingen af de anatomiska och fysiologiska kunskaper, som utgöra nödvändiga vilkor för upptäckten af det systematiska blodomloppet, både visar, att de tvenne nämnda italienska forskarne just hunnit till den punkt, hvarifrån den sedan inträffande utvecklingen blef möjlig, och gör det äfven i hög grad sannolikt, att det just var vinken om blodets centripetala lopp i venerna, som sammanstäld med FABRIZIOS upptäckt icke blott först väckte HARVEYS håg att särskildt studera kärlsystemets fysiologi, utan äfven ingaf honom första aningen om blodets kretsrörelse. Man finner nämligen i hans förut omnämnda *Prælectiones anatomiæ universalis* — der han icke med ett ord vidrör sin sedermera om cirkulationen uppstälda stora hypotes, grundad på beräkningen af den blodmängd, som på en gifven tid passerar hjertat, — att han redan 1616 lade en särskild vigt på venernas valvler och på den riktning, hvari de verkade [1]); och att han icke heller

1) Sedan HARVEY nämnt, att vena arteriosa är gröfre byggd än arteria venosa och vena cava, derföre att den förstnämnda, men icke

kan nu mer antagas hafva varit okunnig om CESALPINOS arbeten. Att HARVEY från denna aning genom en snillrik hypotes, genom ett sällsynt metodiskt, troget och uthålligt arbete slutligen uppdagade den stora hemligheten, är för oss ett vittnesbörd om hans intellektuella och personliga öfverlägsenhet. Afskräckande och svåra att öfvervinna voro de inre och yttre hinder, som spärrade vägen för hans forskning: det motsatta, tusenåriga föreställningssättet, den djupa och utbredda fördomen mot anatomiskt studium på menniskolik och fysiologisk vivisektion samt den stora bristen på undersökningarnes tekniska hjälpmedel. Men sanningen sjelf fattade honom vid handen, visade honom vägen genom dissektion och experiment, skärpte hans blick genom jemförande och patologisk anatomisk iakttagelse och öfvade hans ande genom eftertanke, så att just i de punkter, der andra varit tveksamma, der såg han rätt; såg ordning och lag, der andra endast funnit motsägelse och förvirring samt fattade sålunda genom sin mäktiga styrka i syntesen det hemliga band, som förenade alla föregångarnes upptäckter. Och härom skref han en bok, som ehuru obetydlig till storleken dock i afseende på stilens enkelhet och precision, de framstälda undersökningarnes logiska klarhet och bevisföringens öfvertygande kraft bland fysiologiska monografier sällan blifvit upphunnen och aldrig öfverträffad.

---

de båda senare hade att motstå pulsens våld, säger han, att valvlerna såväl i hjertat som i venerna äro så stälda, att de afbryta pulsen och att derföre de flesta vener hafva valvler, som äro riktade mot hjertat, men att artererna ej ha några valvler. (Valvulæ contrapositæ pulsum effringunt tum in corde, tum in reliquis venis, WH unde venis (venæ?) plurimæ valvulas oppositas cordi habent, arteriæ nullas). *Prælectiones anat. univ.* fol. 80.

Det är icke första gången som historien om blodomloppets upptäckt nu blifvit berättad, och jag vet väl, att det icke heller blir den sista; ty det gifves få studieämnen mer lockande än de stora vetenskapliga upptäckternas historia, der man steg för steg får följa menniskosnillets långsamt genom tiderna fortgående eröfringar under sökandet efter sanningen. Det kan ock ligga ett dyrbart värde i den undervisning, en sådan historia skänker, i hennes uppmuntran till mod och uthållighet i forskningens mödor, då hon lärer, huru hinder förr ha öfvervunnits och ihärdighet krönts med framgång, i hennes varning för de förvillelser och misstag, som fordom begåtts och än en gång kunna förnyas, och slutligen i hennes maning till blygsamhet och måtta i uppskattningen af våra egna dagars vetenskap. Men för dem, som verkligen älska sanningen och hennes allt rikare uppenbarelse genom vetenskaplig forskning, gifves det en ännu djupare, ännu ädlare grund till hågen för ett dylikt historiskt studium, och denna grund är tacksamheten. Hon väcker nämligen vårt begär att lära känna de store män, som genom sina mödor, sina strider, ja kanske stundom genom sin martyrdöd ledt oss in på sanningens väg; och, såsom CHARLES RICHET en gång yttrat, bästa sättet att visa sådana män vår erkänsla, det är att göra dem — rättvisa.

REDOGÖRELSE

FÖR

KONGL. UNIVERSITETET I UPSALA

UNDER DET AKADEMISKA ÅRET 1891—1892.

PÅ UPPDRAG AF DET STÖRRE AKADEMISKA KONSISTORIET

UTGIFVEN

AF

E. H. LIND.

UPSALA 1892
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Det senast tilländalupna akademiska arbetsåret torde icke kunna räknas till de mera händelserika eller komma att intaga någon särskilt bemärkt plats i universitetets annaler. Det präglas snarare af den lugna och jämna värksamhet, som bringar goda arbetsresultat, än af de stora tilldragelserna, som väcka uppmärksamhet och bilda epok. Just häri ligger emellertid en anledning att hoppas, att det gångna året i det förra afseendet, som ju också är det viktigare, icke skall befinnas stå tillbaka för sina föregångare.

Med vanlig frikostighet har 1892 års riksdag på framställning af K. Maj:t i flera punkter tillgodosett universitetets behof af nya eller förhöjda anslag. Till anskaffande af materiel för den mineralogisk-geologiska institutionen har beviljats 10,200 kr., till nybyggnader och förändringar vid den botaniska institutionen 56,000 kr., hvarjämte den anatomiska institutionens årsanslag höjts med 1,000 kr. Till arvoden åt de hittills oaflönade e. o. amanuenserna vid universitetsbiblioteket har på extra stat för år 1893 anvisats 2,500 kr.

Professorsinstallationer ägde rum d. 15 okt. 1891, då professorn i grekiska språket och literaturen *Olof August Danielsson* tillträdde sitt ämbete med en föreläsning "Om den nyligen upptäckta skriften om Atens statsförfattning",

och d. 11 aprill 1892, då professorn i semitiska språk *Herman Napoleon Almkvist* tillträdde sitt ämbete. Ämnet för hans inträdesföreläsning var "Om de semitiska folken".

Rektors inbjudningsskrifter till dessa högtidligheter buro titeln "Om upptäckten af blodomloppet IV—VI".

De i förra årsberättelsen omnämnda ändringsarbetena inom bibliotekshuset samt nybyggnaden för den fysiologiska institutionen hafva fortgått men icke hunnit afslutas.

Arbetena i och för uppsättande af det astronomiska observatoriets nya refraktor hafva påbörjats.

Ingen förlust genom dödsfall har under året drabbat den i tjänst varande lärarekåren. Däremot hafva tvänne emeriti, f. d. professorn i mineralogi och geologi *Lars Edvard Walmstedt* och f. d. professorn i nationalekonomi, ekonomi- och finansrätt *Olof Matthias Theodor Rabenius* lemnat det jordiska, bägge efter långvarig och trogen akademisk värksamhet, väl förtjänte om det lärosäte, som de tillhört.

Konunga- och kanslersbref.

19 febr. 1892. Bifall till e. o. hofrättsnotarien K. J. Stenströms anhållan att han, som aflagt juridisk preliminärexamen äfvensom examen till rättegångsvärken, måtte varda berättigad att aflägga juris utriusque kandidatexamen efter föregången pröfning endast i de för juridisk filosofisk examen föreskrifna ämnen, hvilka icke ingå i den förberedande pröfningen för examen till rättegångsvärken. K. Maj:t.

26 febr. 1892. Meddelande att K. Maj:t, sedan allmänna försvarsföreningens värkställande utskott för ändamålet ställt en summa af 800 kr. till förfogande, funnit godt uppdraga åt inspektören för militärlärovärken att i samråd med vederbörande akademiska myndigheter föranstalta om hållandet af föreläsningar i militära ämnen vid universitetet under detta liksom under föregående år. K. Maj:t.

10 mars 1892. Förordning angående fordringarna för kompetens till lektors- och adjunktsbefattningar vid de allmänna lärovärken. K. Maj:t.

10 mars 1892. Förordnande att e. o. professorsbefattningen i jämförande språkforskning vid Upsala universitet förändras till e. o. professur i sanskrit med jämförande indoeuropeisk språkforskning. K. Maj:t.

11 mars 1892. Bifall till e. o. professorerna O. Widmans och J. H. Théels ansökning att den dem åliggande föreläsningsskyldigheten måtte tills vidare, liksom förut skett, få inskränkas till en årskurs af 25 föreläsningar för hvardera samt med rätt att förlägga dessa till någon tidsperiod af läsåret, då sådant kan vara med arbetet å de resp. institutionerna och med undervisningsplanerna för de olika examina bäst förenligt. Kansl.

9 aprill 1892. Bifall till ansökning af professorn i mineralogi och geologi att hans föreläsningsskyldighet måtte tills vidare få inskränkas till två timmar i veckan, äfvensom att

föreläsningarna måtte få helt och hållet inställas under maj och september månader, allt mot skyldighet för nämde professor att personligen handleda praktiska öfningar på det högre stadiet af ämnets studium, att anordna och öfvervaka sådana propedeutiska öfningar, hvilka närmast kunna anförtros åt docent eller amanuens, samt att leda sådana exkursioner, som ingå i studieplanen. Kansl.

19 aprill 1892. Fastställelse å nya stadgar för det språkvetenskapliga seminariets olika afdelningar, med undantag af den punkt som rör premiers utdelande till seminariets medlemmar. Kansl.

Tillåtelse för filos. kand. R. Arpi att i filosofie licentiatexamen förena ämnena nordiska språk, allmän fonetik och jämförande språkforskning. K. Majt.

Styrelse och personalförhållanden.

Såsom universitetets rektor fungerade professor *P. Hedenius* och såsom prorektor prof. *C. R. Nyblom.*

Såsom dekaner tjänstgjorde för den teologiska fakulteten prof. *J. E. Berggren*, för den juridiska fakulteten prof. *J. Hagströmer*, för den medicinska fakulteten prof. *E. Clason*, för den filosofiska fakultetens humanistiska sektion prof. *P. A. Geijer*, samt för den filosofiska fakulteten och dess matematisk-naturvetenskapliga sektion prof. *Th. M. Fries.*

Ledamöter af det mindre akademiska konsistoriet voro jämte rektor och prorektor professorerna *Berggren*, *Hagströmer*, *Clason* och *Alin*, i hvars ställe under vårterminen inträdde *K. R. Geijer*, samt *Dunér.*

I drätselnämden tjänstgjorde, utom själfskrifne ledamöter, professorerna *Thalén*, *Hammarsten* och *Trygger.*

Tjänstledigheter och förordnanden: Inom den *teologiska fakulteten:* prof. *Myrberg* var för enskilda angelägenheter tjänstledig från d. 20 okt. till d. 3 nov. — E. o. prof. *Rudin* var såsom ledamot af bibelkommissionen befriad från tvänne föreläsningstimmar i veckan under hela läsåret. Vik. doc. *Johansson.* — Den lediga professuren i praktisk teologi förestods under hela läsåret af e. o. prof. *Norrby.* Såsom vikarie för denne tjänstgjorde doc. *Quensel.* — Prof. *Berggren* åtnjöt tjänstledighet från d. 20 juni till d. 31 aug. för hälsans vårdande. — Den lediga e. o. professuren i dogmatik och moralteologi uppehölls under läsåret af doc. *Ahnlund*, som under höstterm. var befriad från halfva föreläsningsskyldigheten i och för utarbetande af specimen. — Af samma anledning var doc. *Tottie* befriad från föreläsningsskyldigheten från vårterminens början till d. 15 febr. — Doc. *Kolmodin* åtnjöt tjänstledighet under vårterminen i och för fullbordande af ett vetenskapligt arbete.

Inom den *juridiska fakulteten:* Prof. *Landtmanson* åtnjöt tjänstledighet under februari månad på grund af sjukdom. — Prof. *Trygger* var under höstterminen befriad från en föreläsningstimme i veckan mot skyldighet att två timmar hvar annan vecka hålla kostnadsfria rättsvetenskapliga öfningar. Under tiden mellan d. 17 och 26 nov. var prof. Trygger tjänstledig för enskilda angelägenheter. — Prof. *Hagströmer* åtnjöt tjänstledighet från d. 21 apr. för utrikes resa. Vik. för examinationen prof. *Trygger.* — Den lediga e. o. professuren i speciell privaträtt förestods under större delen af höstterm. af doc. *Hammarskjöld.*

Inom den *medicinska fakulteten:* Prof. *Hedenius* var i egenskap af rektor befriad från tvänne föreläsningstimmar i veckan och obduktioners förrättande samt tjänstledig från d. 15 sept. till d. 1 okt. för utarbetande af programafhandling. Vik. för obduktionerna med. licent. *C. J. G. Sundberg.* — E. o. prof. *Kjellberg* åtnjöt tjänstledighet från d. 8 till d. 19

sept. för enskilda angelägenheter. — Prof. *Holmgren* åtnjöt tjänstledighet från d. 15 juni till d. 1 sept. för utrikes resa samt befrielse från föreläsningsskyldigheten under februari månad af hälsoskäl. — Prof. *Clason* var tjänstledig från d. 15 juni till d. 1 sept. för hälsans vårdande, prof. *Henschen* likaledes under sommarmånaderna i egenskap af brunnsintendent, prof. *Lennander* från d. 12 till d. 31 maj för utrikes resa och prof. *Hammarsten* under juli och augusti för enskilda angelägenheter. Vik. för Lennander adj. *Björkén*. — Såsom t. f. prosektor tjänstgjorde fortfarande med. licent. *G. A. Nordlund*, såsom t. f. biträdande laborator i medicinsk och fysiologisk kemi med. licent. *C. T. Mörner* och såsom t. f. lärare i histologi med. licent. *A. Hammar*.

Inom den filosofiska fakultetens *humanistiska sektion:* Prof. *Sahlin* var för enskilda angelägenheter tjänstledig från d. 5 juli till d. 26 aug. och prof. *Noreen* af samma anledning från d. 5 juni till d. 14 aug. — E. o. prof. *Läffler* var under hela året af sjukdom hindrad att uppehålla sin tjänst. Vik. doc. *Tamm*. — E. o. prof. *Frigell* erhöll för afslutande af ett vetenskapligt arbete tillåtelse att börja höstterminens föreläsningar först d. 21 okt. — Prof. *Alin* åtnjöt tjänstledighet från d. 5 juli till d. 31 aug. och såsom riksdagsman och censor under vårterminen. Vik. doc. *Nordwall*. — Prof. *K. R. Geijer* var under vårterminen befriad från en föreläsningstimme i veckan mot skyldighet att två timmar hvar annan vecka hålla seminarieöfningar i teoretisk filosofi samt tjänstledig d. 16—30 nov. för enskilda angelägenheter och såsom censor under vårterminens senare examensperiod. Vik. vid senare tillfället doc. *Burman*. — E. o. prof. *Boëthius* var såsom riksdagsman tjänstledig under vårterm. Vik. doc. *Stavenow*. — Prof. *P. A. Geijer* var under bägge terminernas senare examensperiod af censorsuppdrag hindrad att tjänstgöra. Vik. doc. *Wahlund*. — Såsom censor var äfven e. o. prof. *Sundén* tjänstledig under vårterminens senare examens-

period. Vik. doc. *Persson*. — Den lediga e. o. professuren i germanska språk uppehölls under höstterm. af doc. *Erdmann*, som under senare hälften af september åtnjöt tjänstledighet för fullbordande af vetenskapligt arbete. — Professuren i semitiska språk uppehölls under ledigheten af doc. *Nylander*. — Doc. *Piehl* var för sjukdom befriad från föreläsningsskyldigheten under januari och februari mot åtagande att under återstoden af terminen föreläsa tvänne timmar i veckan. — Docenterna *Norström* och *Kjellén* åtnjöto tjänstledighet under hela läsåret på grund af förordnande vid Göteborgs högskola. — Doc. *K. F. Johansson* var tjänstledig under höstterm. för utrikes resa och från d. 26 jan. till d. 15 febr. för enskilda angelägenheter. Från d. 1 apr. var doc. *Johansson* förordnad att uppehålla den lediga professuren i jämförande språkforskning samt att examinera i sanskrit och jämförande indoeuropeisk språkforskning. — För tjänstgöring i Stockholm var doc. *Key-Åberg* tjänstledig under hela läsåret och doc. *H. Andersson* under höstterm. — Doc. *Hellquist* uppehöll under vårterm. lärarevikariat i Gäfle. — Lektor *Taverney* åtnjöt för utrikes resa tjänstledighet under hela läsåret. Vik. *Th. Cart*. — Notarietjänsten vid den filos. fakulteten uppehölls under året af doc. *Fr. v. Schéele*.

Inom den filosofiska fakultetens *matematisk-naturvetenskapliga sektion:* Prof. *Fries* åtnjöt tjänstledighet under hela läsåret för att ägna sig åt ordnandet af det botaniska museets samlingar. Vik. doc. *Lundström*. — Prof. *Thalén* var tjänstledig under en månad från d. 7 sept. för utrikes resa. Vik. laborator *Ångström*. — Prof. *Lundquist* var såsom censor hindrad att tjänstgöra under vårterminens senare examensperiod. Vik. doc. *Lindskog*. — Prof. *Dillner* var under hela läsåret af sjukdom hindrad att uppehålla sin tjänst. Vik. doc. *Berger*. — Prof. *Tullberg* var för fullföljande af ett vetenskapligt arbete fritagen från föreläsningsskyldigheten från d. 17 mars till vårterminens slut. Vik. doc. *Bovallius*. — Prof. *Sjögren* var

tjänstledig för utrikes resa från d. 1. juni till d. 1 nov. Vik. doc. vid Lunds universitet *J. C. Moberg.* — E. o. prof. *Hildebrandsson* var tjänstledig för utrikes resa från d. 6 aug. till d. 15 sept. samt befriad från föreläsningsskyldigheten under januari månad. — Observator *Charlier* var för afstutande af vetenskapligt arbete befriad från föreläsningsskyldigheten under en månad från d. 15 sept. — För utrikes resa var doc. *Aurivillius* tjänstledig under höstterminen, doc. *Lönnberg* och *Bohlin* under vårterminen och doc. *Solander* under hela läsåret. — För tjänstgöring i Stockholm åtnjöts tjänstledighet af docenterna *Ekholm*, *Olsson*, *Arrhenius* och *Högbom* under hela läsåret, *Fineman* från d. 1 okt., *Juel* från d. 14 apr. och *Bohlin* under höstterminen. För tjänstgöring vid lärovärket i Norrköping var doc. *Mebius* tjänstledig under höstterminen och doc. *Juhlin* under vårterminen.

Vid *biblioteket:* Bibliotekarien *Annerstedt* var på grund af sjukdom tjänstledig från d. 1 juni till d. 17 juli (vik. aman. *Andersson*) samt från d. 1 till d. 15 sept. Vik. v. bibliotekarien *Bygdén.* — Amanuensen *Andersson* åtnjöt för enskilda angelägenheter ledighet från d. 8 till d. 30 sept. — E. o. amanuensen *Kjellberg* var tjänstledig under hela läsåret. Till e. o. amanuenser förordnades filos. kand. *J. A. Almquist* och *K. Hildebrand* d. 26 sept. 1891, *G. H. Elmquist* d. 22 dec. 1891, *S. Aberstén* d. 7 nov. 1891 och *N. S. Flygare* d. 30 jan. 1892.

Vid *kansliet*, *räntekammaren* och *kontoret:* Akademinotarien *Östberg* åtnjöt tjänstledighet under höstterm. på grund af offentligt uppdrag. Vik. akademikanslisten *J. v. Bahr* och för denne e. o. aman. *Henschen.* Samma förordnande gällde under den del af vårterm., då notarietjänsten var obesatt. Till e. o. amanuens vid kansliet förordnades e. o. hofrättsnotarien *A. Radhe* och vid räntekammaren e. o. hofrättsnotarien *P. H. Sjöberg.*

T. f. akademistallmästaren *Montgomery* var tjänstledig under hela läsåret. Vik. underlöjtnant *K. A. Hj. Cassel.* —

Biträdande gymnastikläraren kapten *Bergman* åtnjöt ledighet under hela läsåret i och för tjänstgöring å Karlsborg. Vik. löjtnant *M. Ljungwaldh.* — Kaptenen vid generalstaben m. m. *H. Jungstedt* var förordnad att hålla föreläsningar i militära ämnen vid universitetet.

Utnämningar. *Vid universitetet:* Docenten *J. A. Lundell* till e. o. professor i slaviska språk d. 10 juli 1891.

Filos. doktor *K. Ångström* till laborator i experimentell fysik d. 15 juni 1891.

Doc. *K. Hj. L. Hammarskjöld* till e. o. professor i speciell privaträtt d. 13 nov. 1891.

Doc. *A. Erdmann* till e. o. professor i nyeuropeisk lingvistik med undervisnings- och examinationsskyldighet i germanska språk d. 29 jan. 1892.

E. o. professor *H. N. Almkvist* till professor i semitiska språk d. 10 mars 1892.

Med. licent. *G. A. Nordlund* till e. o. professor i anatomi med skyldighet att fullgöra en anatomie prosektors åligganden d. 20 maj 1892.

Doc. vid Lunds universitet *F. A. Johansson* till e. o. professor i dogmatik och moralteologi d. 27 maj 1892.

Akademikanslisten *J. v. Bahr* till akademinotarie d. 30 mars 1892 och till universitetets ombudsman d. 14 okt. 1891.

Filos. d:r *P. W. Abenius* till docent i kemi d. 29 maj 1891.

Filos. d:r *A. J. E. Lönnberg* till docent i zoologi d. 10 juni 1891.

Filos. d:r *K. L. Hagström* till docent i fysik d. 13 juni 1891.

Filos. d:r *A. J. Juhlin* till docent i meteorologi d. 8 juli 1891.

Filos. d:r *H. O. Juel* till docent i botanik d. 12 mars 1892.

Doc. *J. E. Nordwall* till docent i statskunskap d. 18 nov. 1891.

Med. licent. *C. J. G. Sundberg* till docent i experimentell patologi och patologisk anatomi d. 28 apr. 1892.

Med. d:r *J. G. J:son Ekehorn* till docent i kirurgi d. 23 maj 1892.

E. o. amanuensen *P. H. Sjöberg* till den filosofiska fakultetens notarie från och med d. 1 juli 1892 (d. 24 maj) och juris kand. *B. H. Dahlberg* till juridiska fakultetens notarie från. d. 1 okt. 1891 (d. 25 sept. 1891).

Utom universitetet: E. o. prof. *J. Hj. Théel* till intendent vid det zoologiska riksmuseets afdelning för lägre evertebrater d. 11 maj 1892.

Akademinotarien *J. Östberg* till kammarrättsråd d. 31 dec. 1891.

Doc. *C. E. Johansson* till kyrkoherde i Helsingborg d. 27 nov. 1891.

Doc. *C. A. Mebius* till lektor i matematik och fysik vid Norrköpings högre allmänna läroverk d. 18 juni 1891.

Doc. *G. Ericsson* till adjunkt i matematik, fysik och kemi vid Upsala högre allmänna läroverk d. 4 nov. 1891.

Doc. *N. Lindskog* till lektor i matematik och fysik vid Kristianstads högre allmänna läroverk d. 12 dec. 1891.

Doc. *O. Olsson* till lektor i matematik och fysik vid Örebro högre allmänna läroverk d. 11 maj 1892.

Doc. *A. N. Lundström* till lektor i botanik, zoologi och trädgårdsskötsel vid Ultuna landtbruksinstitut d. 27 maj 1892.

Doc. *A. J. Juhlin* till lektor i matematik, fysik och kemi vid Skara högre allmänna läroverk d. 25 maj 1892.

Afsked: Docenten i nordiska språk *J. V. Lindgren* d. 8 juli 1891.

Docenten i spanska och portugisiska språken *H. Å. R. W:son Munthe* d. 31 aug. 1891.

Aflidne: F. d. professorn i mineralogi och geologi *Lars Edvard Walmstedt* d. 3 febr. 1892.

F. d. professorn i nationalekonomi, ekonomi- och finansrätt *Olof Matthias Theodor Rabenius* d. 24 febr. 1892.

Offentliga uppdrag: Förordnande såsom censorer vid mogenhetsexamina innehades under året af professorerna *Alin*, *Lundquist*, *P. A. Geijer* och *K. R. Geijer* samt e. o. professorerna *Sundén* och *Hildebrandsson*.

Doc. *J. F. Nyström* har erhållit förordnande att under nästkommande läsår vid universitetet meddela offentlig undervisning i geografi två timmar i veckan samt leda seminarieöfningar i ämnet och såsom examinator biträda vid examinationen i ämnet statskunskap med geografi i filosofie kandidat- och licentiatexamina.

Docenten *S. A. Arrhenius* har innehaft förordnande såsom laborator i fysik vid Stockholms högskola och doc. *E. Sahlin* såsom föreståndare för den teoretiska profårskursen vid Upsala högre allmänna lärovärk.

E. o. prof. *F. R. Kjellman* har såsom sakkunnig gått styrelsen för Ultuna landtbruksinstitut till handa vid bedömandet af profföreläsningar hållna af sökande till lektorsbefattningen i botanik, zoologi och trädgårdsskötsel vid nämda institut.

Stipendier, belöningar och understöd: Doc. *E. O. Burman* har erhållit ett års förlängning å docentstipendiet för de filosofiska ämnena räknadt från d. 1 febr. 1891.

Doc. *Fr. Tamm* erhöll förlängning å ett rörligt docentstipendium och sedermera det fasta docentstipendiet för nyare språk för 3 år från d. 1 okt. 1891.

Doc. *L. H. Åberg* har beviljats förlängning å ett rörligt docentstipendium för tre år från d. 16 dec. 1891.

Doc. *E. Pfannenstiel* har tillerkänts ett rörligt docentstipendium för tre år från d. 1 febr. 1892.

Det fasta docentstipendiet för de klassiska språken har tilldelats doc. *P. Persson* för tre år räknadt från d. 1 juni 1891 och det fasta docentstipendiet för de kemiska ämnena doc. *H. G. Söderbaum* för tre år från d. 15 aug. 1891.

Räntan å konung Oskar II:s jubelfästdonation tilldelades för år 1892 doc. *P. Persson.*

Till innehafvare af Wallmarks stipendium utsågs doc. *J. E. Nordwall* och af ett Filéns legat doc. *K. F. Johansson.*

Riksstatens resestipendier innehafvas för år 1892 af e. o. prof. *J. A. Lundell* (det större) och doc. *P. Persson.*

Sederholms inrikes resestipendier för samma år tilldelades filos. kand. *V. Carlheim-Gyllenskjöld* (det större) och doc. *A. Wirén.*

Fjärde-novemberstipendiet utdelades icke för år 1891. För 1892 innehafves det af fil. kand. *E. Lidén.*

Det Hvasserska resestipendiet innehafves för år 1892 af doc. *A. Hammar.*

Medicinska fakultetens Regnellska resestipendier innehades för år 1891 af professorerna *Holmgren* och *Lennander* och den filosofiska fakultetens resestipendium af e. o. prof. *Hildebrandsson* och *Sundén.*

Den filosofiska fakultetens pris för förtjänstfulla gradualafhandlingar hafva tillerkänts docenterna *J. T. Hedlund* och *L. Stavenow.*

Det Bjurzonska premiet tilldelades för år 1892 doc. *J. T. Söderberg.*

Det Bergstedtska priset för år 1890 har af vetenskapssocieteten tillerkänts doc. *K. L. Haglund.*

Den Bjurzonska belöningen för naturvetenskapliga afhandlingar har tillerkänts docenterna *P. W. Abenius* och *O. Olsson.*

Det Berzeliska stipendiet har af vetenskapsakademien tilldelats doc. *P. W. Abenius.*

Prof. *S. E. Henschen* har erhållit svenska läkaresällskapets stora pris å 1,000 kr. för det af honom utgifna arbetet Pathologie des Gehirns.

Af anslaget till resestipendier samt läroböckers och lärda värks utgifvande har åt doc. *S. Wide* beviljats 500 kr. för utgifvande af ett arbete om Lakonische Kulte.

Af k. vetenskapsakademien har det Lindbomska priset tillerkänts docenterna *J. A. Bladin* och *H. G. Söderbaum*, halfva årsräntan af den Wallmarkska donationen doc. *S. Arrhenius* samt 300 kr. af Regnells zoologiska gåfvomedel doc. *E. Lönnberg*.

Såsom reseunderstöd har af vetenskapsakademien tilldelats doc. *J. T. Hedlund* 225 kr. för anställande af lichenologiska forskningar i Ångermanland och Jämtland, doc. *H. O. Juel* 150 kr. för undersökning af parasitsvampar, särskilt heteröciska, i västra Jämtlands fjälltrakter och doc. *H. Munthe* 200 kr. för att i Skåne och Öresund fortsätta sina studier öfver det baltiska hafvets historia.

För anställande af zoologiska forskningar i Florida har den Letterstedtska föreningen anslagit 350 kr. åt doc. *E. Lönnberg*.

Af universitetslärare i tryck utgifna skrifter.

P. W. Abenius & H. G. Söderbaum. Über das Diphenyltetraketon. (Berichte der deut. chem. Gesellsch. XXIV).

O. Alin. Utgifvit Sveriges grundlagar. Sthm 1891. 8:o.

H. Almkvist. Kleine Beiträge zur Lexikographie des Vulgärarabischen. (8:de orient.-kongressens acta. Leiden 1892).

„ Mechilta Bo, Pesachtraktaten, med parallelställen och förklarande noter översatt. Lund 1892. 8:o.

„ Turkisk filologi. [Sthm 1891]. 8:o. (Särtr. ur Sv. offentl. bibl. access-katalog V. 1890).

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

Aksel Andersson. Om kejsarens mandata och hertig Georgs af Sachsen bref till Luther. (Samlaren 1891).

C. Annerstedt. Tvänne föredrag i försvarsfrågan. Ups. 1891. 8:o.

„ Vår lifsfråga. Föredrag hållet i Gefle d. 10 jan. 1891. Gefle 1891. 8:o.

Aurivillius, *C. V. S.* Über Symbiose als Grund accessorischer Bildungen bei marinen Gastropodengehäusen. Sthm 1891. 4:o. (Vet. akad:s handl. XXIV).

„ Berättelse om en år 1891 utförd resa till indo-malayiska arkipelagen. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1892).

„ Neue Cirripeden aus dem Atlantischen, Indischen und Stillen Ocean. (Dst.)

A. Berger. Om en användning af de Bernoulliska funktionerna vid några serieutvecklingar. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1891).

„ En algebraisk generalisation af några aritmetiska satser. (Dst.)

„ Sur les fonctions entières rationnelles, qui satisfont à une équation différentielle linéaire du second ordre. (Nova acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XV).

J. A. Bladin. Om dicyanfenylhydrazins kondensationsprodukter med alifatiska aldehyder. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1891).

„ Om inverkan af acetättiketer på dicyanfenylhydrazin. (Dst.)

„ Om triazol. (Dst. 1892).

„ Om tetrazol. (Dst. 1892).

H. Blomberg. Gewerbegesetzgebung in Skandinavien im 19. Jahrhundert. (Handwörterb. der Staatswissensch. herausgeg. von Conrad, Elster, Lexis, Loening. III).

„ Artiklar i Nord. familjebok.

S. J. Boëthius. Några anmärkningar om uppkomsten och karaktären af frihetstidens författning. (Hist. tidskr. 1891).

„ Några drag ur historien om härjningarna på svenska ostkusten 1719. Tal vid fil. doktorspromotionen i Upsala den 30 maj 1891. (Nord. tidskr. 1891).

„ Ord vid fosterländska studentförbundets Gustaf-Adolfsfest i Upsala d. 6 nov. 1891. (Sv. tidskr. 1891).

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

„ Maria Stuart i ny belysning. (Nord. tidskr. 1892).

K. Bohlin. Till frågan om sekulära störingar. (Bih. t. vet. akad:s handl. XVI).

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

C. Bovallius. Om Norrlands skogar. Sthm 1892. 8:o (Åfven i Nord. tidskr. 1892).

E. O. Burman. Die Transscendentalphilosophie Fichte's und Schelling's dargestellt und erläutert. (Skrifter utg. af human. vet. samf. i Ups. I, 4).

C. V. L. Charlier. On the determination of stellar magnitudes by means of photography. (Public. of the Astron. soc. of the Pacific. N:o. 17).
» Om fotografiens användning för undersökning af föränderliga stjernor. (Bih. t. vet. akad:s handl. Bd. 18).
» Studier öfver tre kroppars problemet I. (Dst.)

P. T. Cleve. Om 1: 6: 4 diklornaftalinsulfonsyra. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1891).
» Om 1: 2 amidonaftalinsulfonsyra och dess derivat. (Dst.).
» The diatoms of Finland. (Acta soc. pro fauna et flora fenn. 1891).
» Remarques sur le genre Amphiprora. (Diatomiste 1891).
» *& E. Grove.* Sur quelques diatomées nouvelles ou peu connues. (Dst.)
» Diatomées rares ou nouvelles. (Dst. 1892).
» Artiklar i Nordisk familjebok.

Hj. Danell. Albrecht Ritschls lära om synden. Akad. afh. Ups. 1892. 8:o.
» Den heliga skrifts bekännelsebegrepp och den kyrkliga bekännelsen. (Tidskr. f. kristl. tro o. bildn. 1891).

O. A. Danielsson. Zu Herondas Mimiamben. (Wochenschr. f. klass. Philol. 1891).

N. C. Dunér & F. Engström. Observations des étoiles de la zone entre 35° et 40° de déclinaison boréale, faites à l'observatoire de Lund et réduites à l'équinoxe moyenne de 1875, o. T. II, 3. Lund 1891. 4:o.
» Recherches sur la rotation du soleil. (Acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XIV).
» Beobachtete Minima von Y Cygni. (Astron. Nachr. 3054).
» Encore quelques mots sur les épreuves expérimentales des circonstances atmosphériques pendant des levés astrophotographiques. (Astron. Nachr. 3060).
» Über den neuen Stern in Auriga. (Astron. Nachr. 3076).
» Über die Hauptursache der Anomalien im Lichtwechsel von Y Cygni. (Astron. Nachr. 3091).
» Observations of variable stars at the observatory in Upsala. (Astron. journal 254).
» On the chief cause of the anomalies in the light variations of Y Cygni. (Astron. journal 265).

N. C. Dunér. Olika recept för fotografiska framkallare och jämförelse dem emellan. (Särtr. ur Fotogr. tidskr. 1890—91).

„ Sur l'emploi des plaques orthochromatiques du ciel. (Le moniteur de la photographie).

J. A. Ekman. Tal vid fabrikören August Wicanders jordfästning i Maria kyrka d. 28 maj 1891. Ups. 1891. 8:o.

A. Erdmann. Über die Heimat und den Namen der Angeln. (Skrifter utg. af human. vet. samf. i Ups. I, 1).

„ Die Grundbedeutung und Etymologie der Wörter Kleid und Filz. (Dst. I, 3).

„ Om folknamnen götar och goter. Sthm 1891. 8:o. (Ur Antikv. tidskr. XI).

R. F. Fristedt. Om den s. k. japanska potatisen. (Ups. läkarefören:s förhandl. XXVI).

„ Våra ätliga frukter och frön hos olika folk och i skilda tidehvarf. Föredrag på Upsala läkareförenings högtidsdag d. 17 sept. 1891. (Dst.).

„ Utgifvit Upsala läkareförenings förhandlingar. Ups. 1891, 92. 8:o.

K. R. Geijer. Herman Lotzes Philosopheme über die Raumanschauung. (Skand. Archiv I).

P. A. Geijer. Om de romanska språken såsom föremål för vetenskaplig forskning och akademisk undervisning. Installationsföreläsning hållen i Upsala d. 26 febr. 1891. (Pedag. tidskr. 1891).

„ Cabaret. (Romania XX).

„ Historik [öfver Humanistiska vetenskapssamfundet i Upsala]. (Skrifter utg. af human. vet. samf. I).

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

J. Hagströmer. Meddelanden till Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft.

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

J. A. H. Hammar. Bidrag till ledgångarnas histologi. Akad. afh. Ups. 1892. 8:o.

O. Hammarsten. Meddelanden ur den medicinsk-kemiska literaturen. (Ups. läkarefören. förhandl. XXVI).

„ Två fall af hämatoporfyrin i urinen. (Dst.)

O. Hammarsten. Nyare undersökningar rörande fettets resorption. Öfversigt. (Dst.).

„ Ytterligare tvenne fall af hämatoporfyrin i urin från sinnessjuka. (Dst.).

P. Hedenius. Om upptäckten af blodomloppet. IV. Inbjudningsskrift. Ups. 1891. 8:o. — V och VI. Inbjudningsskrift. Ups. 1892. 8:o.

J. T. Hedlund. Kritische Bemerkungen über einige Arten der Flechtengattungen Lecanora (Arch.), Lecidea (Arch.) und Micarea (Fr.). Akad. afh. Sthm 1892. 8:o.

S. E. Henschen & L. Rosén. Kochs medel mot tuberkulos. (Ups. läkareförен:s förhandl. XXVI).

„ Traité de médecine, publié sous la direction de M. M. *Charcot, Bouchard* et *Brissaud.* T. 1. Anmälan. (Dst. XXVII).

„ Utgifvit Årsberättelse (N:o 8) från akademiska sjukhuset i Upsala för år 1890. Ups. 1891. 8:o.

„ Klinische und anatomische Beiträge zur Pathologie des Gehirns. II. Ups. 1892. 4:o.

H. H. Hildebrandsson. Om undervisningsväsendet vid några landtbruksinstitut i utlandet. Reseberättelse afgifven till styrelsen för Ultuna k. landtbruksinstitut. Sthm 1891. 8:o.

„ Falbs "kritiska dagar". Läran om sambandet mellan månskiftena och väderleken. (Nord. tidskr. 1891).

„ Über den Werth der Messungen von Zugrichtung und Höhe der Wolken für die meteorologische Wissenschaft. (Archiv der deutschen Seewarte 1891).

„ Utgifvit Bulletin mensuel de l'observatoire météorologique de l'université d'Upsala. Vol. XXII. Année 1890. Ups. 1890—91. 4:o.

H. Hjärne. Unionsfrågan och Sveriges försvar. Ups. 1892. 8:o.

„ Frågor till en norsk unionsvän. (Sv. tidskr. 1892).

„ Norska högerns realpolitik. (Dst.)

Fr. Holmgren. Linné. Dikt. Med 6 etsningar af *Leo Keyser.* Sthm 1891. 4:o.

„ Sveriges fana. (Ord o. bild 1892).

„ Hermann von Helmholtz, hans lif och betydelse. Föredrag i Upsala läkareförening d. 2 nov. 1891. (Ups. läkareförен:s förhandl. XXVII).

J. M. Hulth. Über Reservstoffbehälter bei Flechten. (Botan. Centralbl. XLV).

A. G. Högbom. Om kvartsit-sparagmit-området i Sveriges sydliga fjelltrakter. Sthm 1891. 8:o. (Sv. geolog. undersökn. Ser. C. N:o 116).

„ Vägledning vid geologiska exkursioner i Upsalas omgifningar. Ups. 1891. 8:o.

A. Johannson. Literatur. [Anmälan af nyutkomna läroböcker i tyska språket]. (Verdandi 1892).

„ *& Ad. Noreen.* Über Sprachrichtigkeit. Für deutsche Leser bearbeitet. (Indogerm. Forschungen I).

„ Zu Noreens Abhandlung über Sprachrichtigkeit. (Dst.)

K. F. Johansson. Eine analoge neubildung der verbalflexion im aind- und balt.-slavischen. (Zeitschr. f. vergl. sprachforsch. XXXII).

„ Sanskritische etymologien. (Indogerm. forschungen II).

„ Indernas bibel. Rigvedas uppkomst och betydelse. (Nord. tidskr. 1892).

„ Artiklar i Nord. familjebok.

H. O. Juel. Studier öfver Veronicablomman. Sthm 1891. 4:o. (Ur Acta Horti Bergiani. I).

„ *& V. B. Wittrock.* Catalogus plantarum perennium bienniumque in horto botanico Bergiano annis 1890 et 1891 sub dio cultarum adjectis adnotationibus botanicis nonnullis. Sthm 1891. 4:o. (Dst.)

N. G. Kjellberg. Om nikotinförgiftning. Sthm 1891. 8:o. (Särtr. ur 5:te allm. sv. läkaremötets förhandl.)

R. Kjellén. Elverskud. Skiss. Ups. 1891. 16:o.

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

F. R. Kjellman. En för Skandinaviens flora ny Fucoidé, Sorocarpus uvæformis Pringsh. (Bot. notiser 1891.)

„ Phæophyceæ med familjerna Entocarpaceæ, Choristocarpaceæ och Sphacelariaceæ. (I *Engler & Prantl:* Die natürlichen Planzenfamilien).

A. Kolmodin. Utvecklingsläran inför skriften och religionshistorien. (Tidskr. f. kristl. tro o. bildn. 1891).

„ Från de svartes verldsdel: Tåresådd i Uganda. Sthm 1891. 8:o. (Missionsbibl. f. folket. VII).

„ Kina och Vesterlandet. (Särtr. ur Meddel. fr. studentmiss. fören. i Ups. 1892).

A. Kolmodin. Uppsatser och bokanmälningar i Missionstidn. utg. af evang. fosterlandsstiftelsen).

I. Landtmanson. Artiklar i Nordisk familjebok.

K. G. Lennander. Fall af kongenital syndaktyli, opereradt med hjelp af Thiersch's hudtransplantationsmetod. (Ups. läkareMören:s förhandl. XXVI).

„ Ett fall af elephantiasis tuberosa nasi. (Dst.)

„ Till den operativa behandlingen af uterusmyomer. (Dst.)

„ Om utvecklingen af den antiseptiska sårbehandlingen. Installationsföreläsning den 2 mars 1891. (Dst.)

„ Några ord om fyllandet af defekter i kraniet. (Dst.)

„ Redogörelse för de under 1890 opererade patienter som aflidit. (Dst.)

„ Bidrag till den kirurgiska behandlingen af appendicit och perityflit. (Dst. XXVII).

„ Två fall af gastroenterotomi och cancer pylori, ena gången i förening med resektion af pylorus. (Dst.)

„ Rapport öfver operationer, utförda å akademiska sjukhuset i Upsala år 1891. (Dst.)

„ *A. Hammar & O. Hammarsten.* Ett stort ganglion på underbenet. (Dst.)

E. Lewenhaupt. Redigerat Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. 12:e årg. 1891. Ups. 1892. 8:o.

O. Levertin. Legender och visor. Dikter. Sthm 1891. 8:o.

„ Gustaf III. En karaktersskizz. (Ord och bild 1892).

„ Literaturanmälningar i Ord och bild.

„ Alice. (Sv. kalender 1892).

W. Lilljeborg. Sveriges och Norges fiskar. H. 7, 8. Ups. 1890, 91. 8:o.

E. H. Lind. Utgifvit Redogörelse för universitetet i Upsala under det akademiska året 1890—91. Ups. 1891. 8:o.

„ Om rättstafningen. Dess uppgift och dess öden i vårt land. Sthm 1891. 12:o. (Verdandis småskrifter. 36).

„ Bibliografi för år 1890. (Arkiv f. nord. filol. VIII).

„ Svensk literaturhistorisk bibliografi. XI. 1890. (Samlaren 1891).

J. A. Lundell. Föredrag i Kalmar försvarsförbund. (Försvarsvännen 1891 nr. 22).

J. A. Lundell. Stå kristendom och kultur i strid med varandra? Inledning till diskussionen i Uppsala d. 14 nov. 1891. Upps. 1891. 8:o.

„ Skandinavische Volkspoesie. (Grundr. der german. Philol. herausg. v. H. Paul. II, 1).

„ De privata lärovärken i reformens tjänst. (Verdandi 1891).

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

„ Utgifvit Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. Årg. 1892. Sthm. 8:o.

E. Lönnberg. Mitteilungen über einige Helminthen aus dem zool. Museum der Universität zu Kristiania. (Biolog. fören:s förhandl. III).

„ *& L. Jägerskiöld.* Über das Vorkommen eines Darmdivertikels bei den Vögeln. (Dst.)

„ Öfversigt öfver de hos menniskan snyltande bandmaskarne och deras larver. (Ups. läkarefören:s förhandl. XXVII).

C. R. Martin. Herren tillsäger sitt folk, sina heliga, frid. Två predikningar hållna i Upsala kyndelsmässodagen och första böndagen 1892. Ups. 1892. 8:o.

„ Ord vid öppnandet af högre allm. läroverket för flickor i Upsala d. 20 jan. 1891 med anledning af tioåriga Maria Göranssons nyss timade död. Ups. 1891. 8:o.

„ Hvarför genom parabler? Matt. Ev. 13: 10. En undersökning. Ups. 1892. 8:o.

H. Munthe. Studier öfver baltiska hafvets qvartära historia. I. Akad. afh. Sthm 1892. 8:o.

O. F. Myrberg. Grundtanken i sextonde århundradets reformation. Reformationspredikan på andra böndagen 1891. Sthm 1891. 8:o.

„ Psaltaren öfversatt och förklarad med särskild hänsyn till den af bibelkommissionen utgifna proföfversättningen af 1887. II. Andra och tredje boken (Ps. 42—89). Sthm 1892. 8:o.

„ Die biblische Theologie und ihre Gegner. Gütersloh 1892. 8:o.

„ Galaterbrefvet och brefven till Timotheus och Titus. I motiverad öfversättning med särskildt afseende på 1883 års Nya testamente. Sthm 1892. 8:o.

„ Utgifvit Bibelforskaren. Tidskrift för skrifttolkning och praktisk kristendom. Sthm 1891, 92. 8:o.

C. T. Mörner. Undersökning af proteinämnena i ögats ljusbrytande medier. Akad. afh. Ups. 1892. 8:o.

„ Om gallus- och garfsyrans förhållande inom organismen. (Upsala läkare100fören:s förhandl. XXVII).

„ Meddelanden från den medicinskt-kemiska litteraturen. (Dst.)

E. V. Nordling. Om boskillnad och om behandlingen af död mans bo. Anteckningar efter föreläsningar. Utgifna af juridiska föreningen. 3:e genomsedda uppl. Ups. 1892. 8:o.

G. Nordlund. Studier öfver främre bukväggens fascior och aponeuroser hos menniskan. Akad. afh. Ups. 1891. 8:o.

„ Aponeuros och fascia. (Ups. läkareförен:s förhandl. XXVII).

J. E. Nordwall. Om svenska riksrådets utveckling mot centralisation under Gustaf II Adolf. (Skrifter utg. af human. vet. samf. i Ups. I, 5).

Ad. Noreen. Über Sprachrichtigkeit. Für deutsche Leser bearbeitet von *A. Johannson.* (Indogerm. Forschungen I).

„ Bidrag till den fornnordiska slutartickelns historia. (Ark. f. nord. filol. VIII).

„ Bidrag till Västgötalagens täkstkritik II. (Dst.)

„ Rättstafningens grunder. Om skrift och rättskrifning i allmänhet samt rättstafning i synnerhet. Sthm 1892. 12:o. (Verdandis småskrifter n:r 42).

„ Fornnordisk religion, mytologi och teologi. Populär föreläsning, hållen till förmån för egyptiska museet i Upsala d. 9 mars 1892. Ups. 1892. 8:o. (Ur Svensk tidskr. 1892).

„ Altnordische grammatik I. Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. 2. Aufl. Halle 1892. 8:o.

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

C. Norrby. Om inspirationen. (Tidskr. f. kristl. tro o. bildn. 1891).

„ Om den evangeliska konfirmationen. (Prot. o. handl. rör. prestmötet i Ups. 1891).

C. R. Nyblom. Minne af öfverintendenten friherre Carl Fredrik Adelcrantz. Sthm 1891. 8:o. (Ur Sv. akad:s handl. V. 1890).

„ Sista qvällen i gamla operahuset. Dikt reciterad å kongl. operan vid den sista representationen d. 30 nov. 1891. Sthm 1891. 4:o.

„ Konstkritiker och anmälningar i Post och inrikes tidningar.

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

K. U. Nylander. Dr. C. Graf von Landberg als Kritiker beleuchtet. Ups. 1892. 8:o.

J. F. Nyström. Utgifvit Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Afd. II. Bd 4. Sthm 1891. 8:o.

„ Handbok i statskunskap af *W. E. Svedelius*. 2 uppl. omarbetad. IV, 2. Ups. 1891. 8:o.

„ Den 25 § af Norges Grundlov. Sthm 1892. 8:o. (I unionsfrågan IV).

„ Sveriges statskunskap af *C. G. Malmström*. 9 uppl. öfversedd och tillökad med en öfversikt af svenska statsskickets historia. Sthm 1892. 8:o.

„ Uppsatser i Nordisk familjebok.

„ Bokanmäln. i Hist. tidskrift.

O. Olsson. Beiträge zur Lehre von der Bewegung eines festen Körpers in einer Flüssigkeit I. (Nova acta soc. scient. Ups. Ser. 3. 15).

O. V. Petersson. Om förekomsten af albuminuri hos skolungdomen. (Ups. läkarefören:s förhandl. XXVI).

„ Ytterligare ett fall af cyklisk albuminuri. (Dst.)

„ Ytterligare om albuminurins förekomst hos eljest friska personer. (Dst. XXVII).

„ Kliniska studier beträffande de perkussoriska förhållandena öfver hjertat. (Dst.)

E. Pfannenstiel. Eine Methode zur Berechnung des Integrals $\int_{-\infty}^{z} \frac{dz}{\sqrt{4z_3 - g_2 z - g_3}}$. (Acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XIV).

„ Über die Differentialgleichung der elliptischen Function dritter Ordnung. (Dst. XV).

K. Piehl. Reseliteratur om Egypten. (Nord. tidskr. 1891).

„ Inscriptions hiéroglyphiques recueillies en Egypte. Seconde Serie. Vol. II. Commentaire. Ups. 1892. 4:o.

„ Notes de philologie égyptienne. Art. 8—10. (Proceed. of the soc. of bibl. archæol. XIII, XIV).

„ Från graffältet vid det forna Memfis. (Läsn. för folket 1891.)

„ Om sfinxer. (Ny illustr. tidn. 1891).

„ Artiklar i Nord. familjebok.

O. Quensel. Skriftermål hållet med särskild hänsyn till den akademiska ungdomen. Ups. 1892. 8:o.

O. Quensel. Det nya handboksförslaget och absolutionen. (Tidskr. f. kristl. tro o. bildn. 1892).

W. Rudin. Uppenbarandet inför Kristi domstol. Universitetspredikan. Ups. 1891. 8:o.

„ Om prestens förhållande till söndagsskolan. (Prot. o. handl. rör. prestmötet i Ups. 1891).

„ Små sädeskorn. 1, 2. Ups. 1891. 8:o.

H. L. Rydin. Om föreningsrätt och församlingsfrihet med särskild hänsyn till svenska lagstiftningen. (Tidsskr. f. Retsvid. 1892).

„ Artiklar i Nord. familjebok.

E. Sahlin. Utgifvit Pedagogisk tidskrift. Ups. 1891, 92. 8:o.

„ Den svenska enhetsskolan inför den preussiska undervisningskommissionen. (Pedag. tidskr. 1891.)

„ Ett och annat från utlåtandena om skollagsförslaget. (Dst.)

„ Comité de patronage för utländska studenter. (Dst.)

„ Lärareexamen, seminarieår och profår i Preussen. (Dst. 1892).

„ Behöfvas närmare bestämmelser ang. extra och vikarierande lärares tjänstgöringsbetyg. (Dst. 1892.)

Fr. v. Schéele. Svensk filosofi. (Svensk tidskr. 1891).

„ Också en sida af läroverksfrågan. (Dst.)

„ Det förflutnas och framtidens betydelse för nutiden. (Dst.)

„ Samundervisningen och de allmänna läroverken. Ett principuttalande i skolfrågan. (Dst. 1892).

„ Blad ur en anteckningsbok. Filosofiska aforismer. (Dst. 1892).

„ Utgifvit Svensk tidskrift. Ups. 1891, 92. 8:o.

Hj. Sjögren. Astochit, en ny led af amfibolgruppen. (Geol. fören:s i Sthm. förhandl. Bd. 13).

„ Adelit, ett basiskt arseniat från Nordmarken och Långban. (Dst.)

„ Svabit, ett mineral af apatitgruppen från Harstigsgrufvan. Dst.)

„ Om några nordamerikanska jernmalmer. (Dst.)

„ Undersökning af några mineral från vermländska grufvefält. (Dst. Bd 14).

„ Preliminärt meddelande om humitgruppens mineral från Nordmarken. (Dst.)

Hj. Sjögren. Om de tektoniska förhållandena på halfön Apscheron. Med 2 geologiska kartor. (Dst.

„ Transverse Valleys in the eastern Caucasus. (Geol. Magazine. Vol. 8. 1891).

E. Solander. Konstantenbestimmung mit einem Lamontschen Theodolit. (Acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XIV).

L. Stavenow. Bokanmälningar i Historisk tidskrift 1890, 91 och 92.

A. N. Sundberg. Helsningstal jemte föredrag om den moderna socialdemokratien och hennes förhållande till det kristliga samhället. (Prot. o. handl. rör. prestmötet i Ups. 1891).

„ Om det religiösa och sedliga tillståndet i erkestiftet för åren 1885—1890. (Dst.)

C. J. G. Sundberg. Undersökningar öfver möjligheten af mikrobers inträngande genom den oskadade tarmslemhinnans yta. Bidrag till den allmänna infektionsläran. Akad. afh. Ups. 1892. 8:o.

„ Om preventiv skyddsympning och förvärfvad immunitet. (Ups. läkareförен:s förhandl. XXVI).

R. Sundelin. Om en bättre församlingsvård inom den svenska kyrkan. (Prot. o. handl. rör. prestmötet i Ups. 1891).

„ Slutord till mötets ordförande. (Dst.)

H. G. Söderbaum. Zur Kenntniss der Cyanisonitroessigsäure. (Ber. der deut. chem. Gesellsch. XXIV).

„ *& P. W. Abenius.* Über das Diphenyltetraketon. (Dst.)

„ Über die Einwirkung von Hydroxylamin auf Dibrombrenztraubensäure. (Dst. XXV).

„ Om tvänne isomera dioximidopropionsyror. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1892).

J. T. Söderberg. Einige Untersuchungen in der Substitutionentheorie und der Algebra. (Acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XV).

Fr. Tamm. Valda skrifter af G. Stiernhielm, utgivna till text för föreläsningar. Ups. 1891. 8:o.

„ Supplement till Valda skrifter af Stiernhielm. Glossar till Hercules ock Brölopps-beswärs ihugkommelse. Ups. 1892. 8:o.

Hj. Théel. On the development of Echinocyamus pusillus (O. F. Müller). With nine plates. (Nova acta soc. scient. Ups. Ser. 3. XV).

T. Thorell. On an apparently new Arachnid belonging to the family Cryptostemmoidæ, Westw. Sthm 1892. 8:o. (Ur Bih. t. vet. akad:s handl. XVII).

H. W. Tottie. Evangelistik. Ups. 1892. 8:o. (Ur Ups. univ:s årsskr. 1892).

„ Äktenskaps ingående och upplösning enligt gällande svensk rätt. Vägledning för prestkandidater vid det kyrkorättsliga studiet. Ups. 1892. 8:o.

„ Utgifvit Svenska kyrkans missionstidning. Ups. 1891—92. 8:o.

„ Artiklar i Nordisk familjebok.

T. Tullberg. Über Konservirung von Evertebraten in ausgedehntem Zustand. (Biol. fören:s förhandl. 1892).

„ Gustafva Nisbeth. En minnesruna. Sthm 1891. 8:o.

E. Wadstein. Om Olov Trätälja ock hans binamn. (Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891).

„ Om behandlingen av *a* framför *rt* i nordiska språk. (Sv. landsmålen XIII).

„ Till läran om *u*-omljudet. (Sv. landsmålen XIII).

„ Om ᚢ-runans förmenta användning i stället för ᛚ-runan. (Vitt. hist. o. antiqv. akad:s månadsbl. 1891).

C. Wahlund. Brendans Seefahrt, eine altfranzösische Prosaübersetzung aus dem XII./XIII. Jahrhundert. Nebst dem lateinichen Original zum Druck befördert. (Sonderabdruck bestimmt für die öffentl. Vorlesungen im Herbstsemester 1891). Ups. 1891. 8:o.

„ Livres provençaux rassemblés pendant quelques années d'études et offerts à la bibliothèque de l'université d'Upsala. Ups. 1892. 12:o.

S. Wide. Bemerkungen zu der spartanischen Lykurgoslegende. (Skandinav. Archiv I).

„ Om personliga professurer. (Nord. tidskr. 1892).

O. Widman. Om cymols konstitution. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1891).

„ Zur Geschichte der Umlagerungen der Propylgruppe. (Journ. f. prakt. Chemie. Bd. 44).

„ Zur Nomenclatur stickstoffhaltiger Kerne. (Dst. Bd. 45).

A. Wirén. Histologiska meddelanden om Chætoderma nitidulum, Lovén. (Biol. fören:s förhandl. III).

A. Wirén. Studien über Solenogastres. I. Monographie des Chætoderma nitidulum, Lovén. (Vet. akad:s handl. XXIV).
„ Anteckningar under en resa i Tyskland sommaren 1891. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1892).
L. H. Åberg. Några ord i latinfrågan. (Sv. tidskr. 1891).
„ Ett lif i strid för folkens frihet. (Dst.)
„ Några tankar rörande vårt nuvarande läge. (Dst.)
„ Några ord i Judefrågan. (Dst.)
„ Ytterligare i judefrågan. (Dst.)
„ Ur vår senaste kulturhistoria. (Dst.)
„ Olika världsåskådningar. (Dst.)
„ Om människans ställning i naturen. (Dst.)
„ Några tankar om arfsrätt för barn födda utom äktenskapet. (Dst. 1892.)
„ Artiklar i Nordisk familjebok.
K. Ångström. L'intensité de la radiation des gaz sous l'influence de la décharge électrique. Note préliminaire. (Öfvers. af vet. akad:s förhandl. 1891).
„ Stockholms högskolas fysiska institut under dess sex första år. Sthm 1891. 8:o. (Särtr. ur Sthms högskolas femårsberätt. 1886—90).
„ Untersuchungen über die spectrale Vertheilung der Absorption im ultraroten Spektrum. (Physikal. Revue. I.)
Hj. Öhrvall. Om några fysikaliska egendomligheter hos luktande ämnen af organiskt ursprung. (Ups. läkarefören:s förhandl. XXVI).

Vetenskapliga resor.

Professor *R. Thalén* deltog under en del af höstterminen 1891 i den internationella meterkomiténs arbeten i Breteuil och Paris.

Professor *K. G. Lennander* gjorde under mars och aprill 1891 en resa till Danmark och Tyskland; deltog därunder i kirurgkongressen i Berlin samt besökte klinikerna i Köpenhamn, Rostock, Hamburg och Kiel. Under sommarferierna 1891 företog prof. Lennander med understöd af ett Regnells stipendium en studieresa till Norge, Skottland och England, deltog i the British med. associations möte i Bournemouth och representerade Upsala universitet vid den tionde hygieniska kongressen i London i augusti 1891. Från d. 13 mars till d. 19 juni 1892 uppehöll han sig i Tyskland och Schweiz, besökte därunder klinikerna i Heidelberg, Strassburg och Freiburg samt alla schweiziska universitetskliniker, deltog i de schweiziske läkarnes årsmöte i Genf samt kirurgkongressen i Berlin.

E. o. prof. *H. H. Hildebrandsson* deltog med understöd af den filosofiska fakulteten i den internationella meteorologiska konferensen i München i augusti 1891 och besökte i samband därmed de meteorologiska instituten i Berlin, Chemnitz, Hamburg och Köpenhamn.

E. o. prof. *F. R. Kjellman* uppehöll sig med understöd af vetenskapsakademien under sommaren och hösten 1891 i Bohuslän och Stockholms skärgård för anställande af fykologiska undersökningar.

Prof. *Hj. Sjögren* företog under juli—oktober 1891 en resa i vetenskapligt syfte till Förenta staterna, hvarvid speciellt de nordamerikanska järnmalmerna studerades, och deltog därvid äfven i den 5:te internationella geologiska kongressen i Washington d. 26 aug.—2 sept. samt den i sammanhang därmed

stående geologiska exkursionen till Klippbärgen, Utah, Colorado o. s. v.

Professor *Fr. Holmgren* vistades sommaren 1891 några veckor i Paris samt besökte på återvägen Liège, Leipzig och Berlin — allt i ändamål att taga närmare reda på senaste förändringar och förbättringar i afseende på de yttre hjälpmedlen för den fysiologiska forskningen och undervisningen å de besökta orterna.

E. o. prof. *J. M. Sundén*, innehafvare af den filosofiska fakultetens resestipendium, idkade under en del af sommaren 1891 språkvetenskapliga studier i Tyskland och Italien.

Doc. *C. V. S. Aurivillius* afslöt under höstterminen 1891 sin i förra årsredogörelsen omnämda resa till den malayiska arkipelagen.

Doc. *K. F. Johansson*, innehafvare af riksstatens mindre resestipendium för 1891, uppehöll sig under höstterminen i Tyskland, hufvudsakligen i Berlin, i och för studier på den indiska språkvetenskapens, literaturens och epigrafikens område.

Doc. *E. O. Solander*, Sederholmsk resestipendiat, företog under året en utrikes resa i syfte att med hvarandra jämföra olika magnetiska observatoriers absoluta bestämningar af jordmagnetismens horisontalkomposant och besökte för nämda ändamål de magnetiska observatorierna i Pawlowsk, Wien, Potsdam, Göttingen, Parc St. Maur, Utrecht, Wilhelmshafen, Hamburg och Köpenhamn samt det fysikaliska institutet i Strassburg.

Doc. *A. Wirén* gjorde under sommaren 1891 med understöd af vetenskapsakademien en resa till Danmark och Tyskland för att därstädes studera zoologiska och anatomiska museer.

Docenterna *C. Bovallius* och *A. N. Lundström* reste under sommaren 1891 i lappmarkerna för att studera villkoren för skogens trefnad och återväxt.

Doc. *E. Lönnberg*, innehafvare af det Byzantinska resestipendiet, anträdde under vårterminen en studieresa till Amerika.

Institutioner och samlingar.

Universitetsbiblioteket under år 1891.

Biblioteksbyggnaden. Arbetena å omgestaltningen af andra och tredje våningen i hufvudbyggnaden, för hvilkas närmare beskaffenhet vi hänvisa till föregående årsredogörelse, bedrefvos med sådan fart af entreprenörerna, att afsyning å desamma kunde äga rum redan den 10 augusti eller nära 12 veckor före den utsatta tiden. Då, såsom förut är nämdt, de åtgärder, som vidtagits i tredje våningen, endast afsågo dess skyddande mot eldfara, komma dess tre stora salar att förblifva för bibliotekets ändamål oanvändbara, tills medel en gång beviljas för deras inredning till bokmagasin. I afsende på den underliggande, andra våningen var afsikten, att de tre boksalarne skulle genast efter deras färdigställande tagas i besittning för inflyttande af böcker. Och visserligen kunde detta genast hafva skett i de två sidosalarne, där ingen nyinredning skulle genomföras, utan den gamla hyllinredningen i samband med arbetet återuppsatts, men försiktigheten tycktes bjuda att, med hänsyn till möjligheten af allt för stark fuktighet från de många nya murpartierna, i det längsta uppskjuta inflyttningen. Och först mot årets slut, då trängseln i trapphusets lokaler blef allt för stor samt det tillika visade sig, att i tredje våningens för öfrigt af arbetet oberörda hörnrum en stark fuktighet utvecklade sig, begynte man öfverflytta större bokpartier till mellersta våningens paralellsalar mot väster. Den mellersta salen i samma våning åter, hvilken skulle erhålla alldeles ny hyllinredning, har först mot slutet af vårterminen 1892 kunnat tagas i besittning, emedan åtgärderna för hyllinredningen i densamma, liksom alla andra arbeten å byggnaden, till en tid råkade i stockning, då all uppmärksamhet måste koncentreras på frågan om att utvärka en billigare lösning af problemet för bottenvåningens förändring.

Det torde ej sakna sitt intresse att erfara, hvilka hylllängder denna mellersta våning i sitt nya skick representerar. Midtelsalens bokutrymme utgör 1,379 meter i längd, sidosalarnes 3,455 och de 4 hörnrummen (häri inberäknade de gallerihyllor som i ett af dessa ännu ej anbragts) 1,000 meter eller sammanlagdt 5,834 meter. Jämförelsevis kan nämnas, att i trapphusets nya boksalar öfversta våningen med tre gallerier har en boklängd af 2,602 meter, den mellersta med d:o tre af 1217, hvartill i nedomliggande lokaler komma diverse hyllor på 257, eller sammanlagdt 4,076 meter. I trapphuset äro dock dessutom, såsom i förra årsredogörelsen påpekades, provisoriska hyllängder å öfver 1,700 meter tillskapade för att möta de kraf, som utrymningen af öfriga lokaler under pågående byggnadsarbete erfordrade. Dessa hyllor, som delvis torde ställa väl stora kraf på byggnadens bärighet, måste naturligen till allra största delen försvinna, när alla lokaler blifvit färdiga. Men det är i alla fall förvånande att se, huru den moderna transversala hyllinredningen tillgodogör sig utrymmet, jämförd med den gamla längs murarne. En välkommen, i den ursprungliga planen ej beräknad tillökning i mellersta våningens bokutrymme har vunnits dels därigenom att vid ändringen af dess tak (= tredje våningens golf) två nya hyllor kunnat tillsättas å höjden längs hela galleriet, dels därigenom att i de fyra hörnrummens hittills dolda tomma öfverpartier gallerier inredts. Genom förra åtgärden vanns en längd af 208 meter, genom den senare af 430 meter eller sammanlagdt föga mindre än som motsvarar fyra års accession.

När efter afslutande af arbetena i hufvudbyggnaden man skulle öfvergå till åtgärderna för bottenvåningens omgestaltning, befann man sig inför en icke oväntad, men långt ifrån angenäm situation, i det att nu med full tydlighet visade sig, att de återstående byggnadsmedlen, icke fullt 11,000 kronor, ej på långt när kunde förslå för bottenvåningens förändring i enlighet med den fastställda planen. Orsaken till denna brist

i tillgångarne var ingalunda att söka därutinnan, att man icke iakttagit största möjliga sparsamhet vid föregående arbetens utförande, utan berodde på tvänne andra omständigheter, som det ej stod i den byggandes makt att afhjälpa. Man hade nämligen genom riksdagens beslut fått sig ålagdt att utföra vissa delar af den ursprungliga planen, hvilkas kostnader beräknats till 261,000 kronor, under det att statsanslaget icke steg högre än till 200,000 och universitetets bidrag till 50,000 kronor. Och den icke alldeles ogrundade förhoppning man hyst, att genom prisnedsättningar i materiel- och arbetskostnader kunna utjämna differensen mellan beräkningarne och tillgängliga medel, hade ej slagit in. Härtill kom, att de tullar å importeradt järn, som åsatts efter tiden för planens uppgörande måste med ej obetydliga belopp stegra kostnaden för en byggnad, inom hvilken järnkonstruktion måste i så stor omfattning förekomma. Det var således ej möjligt att, utan kännbara uppoffringar för universitetet, som dock redan för ändamålet underkastat sig en så betydande utgift, genomföra den faststälda planen för bottenvåningens ändring medelst inläggning af transversala järngallerier och upphuggande af mezzaninofönstren till dubbla storleken. Å andra sidan hade en förnyad undersökning lagt i dagen, att inläggande längs salarne af gallerier af trä medförde såväl för bokutrymme som i öfrigt samma fördelar som transversala gallerier af järn och att, i händelse af bifall till en dylik åtgärd, den ökade belysning, som man afsett att vinna genom mezzaninofönstrens upphuggande, icke representerade något tvingande behof. Härtill kom, att en dylik förändring i planen, som gifvetvis måste föra till en betydlig minskning af kostnaderna, befanns medgifva, att de återstående tillgångarne ej blott försloge till arbetets genomförande utan äfven lemnade medel till åtskilliga andra, i den ursprungliga planen icke förekommande arbeten, hvilkas fördel för biblioteket var obestridlig och som ej utan olägenhet kunde till annan tid uppskjutas. Universitetet ingick därföre till kanslern, och

denne till K. Maj:t med redogörelse för den ekonomiska ställningen och anhållan att på denna och angifna grunder den faststälda planen för arbetena i bottenvåningen måtte ändras i den riktning, att mezzanino-fönstren ej behöfde upphuggas och att gallerier af trä löpande längs salarne finge inläggas vid den afsedda höjden. K. Maj:t ansåg sig emellertid härtill ej kunna gifva sitt bifall, alldenstund riksdagen icke, bland de arbeten, som finge till framtiden anstå, undantagit äfven de transversala järngallerierna och åtgärden med mezzaninofönstrens upphuggning, hvadan de nu föreslagna åtgärderna skulle såsom provisoriska strida mot riksdagens villkor vid anslagets beviljande.

Regeringens uppfattning af ändringsförslaget, förklarlig nog genom en viss knapphändighet i konsistoriets skrifvelse, var dock oriktig, alldenstund man med det nya förslaget ej afsett något uppskof med bottenvåningens definitiva omgestaltning utan blott att på ett annat och billigare sätt men fullt definitift vinna samma ändamål, som med den ursprungliga planen åsyftats. Det var emellertid uppenbart efter den vändning saken tagit, att man måste gå en annan väg för vinnande af den önskade lösningen.

Så fort chefen därför om hösten, efter långvarig sjukdom, åter kunnat tillträda sin tjänst, utarbetade han ett betänkande i frågan. Däri framhölls, att den nu föreslagna åtgärden var egentligen ej annat än hvad han vid planens första utarbetning såsom den enklaste utvägen föreslagit, ehuru han, då arkitekten starkt höll på att mezzaninofönstren borde, för symmetri med trapphuset, upphuggas rundt hela hufvudbyggnaden, omsider häri gifvit vika, och att tanken på de transversala järngallerierna blifvit en följd af denna fönsterupphuggning. Då emellertid denna upphuggning af fönstren som sin gifna följd förutsatte, att hela bottenpartiet till sitt yttre försågs med rustikinfattning, men riksdagen befriat universitetet från alla åtgärder med byggnadens yttre dekorering, skulle ett genom-

förande af fönsterupphuggningen, utan att den yttre rustikinfattningen samtidigt anbragtes, endast komma att vanställa husets utseende, hvadan denna åtgärd vore ur estetisk synpunkt högst olämplig, på samma gång som den ur praktisk synpunkt icke representerade något trängande behof, alldenstund den hittillsvarande belysningen vore för långslöpande gallerier, om ock ej den bästa, dock fullt tillräcklig. Den ökade anledning till eldfara, som läge i träkonstruktionens användande, borde ej väga tungt, då ju hela inredningen af bottenvåningen i öfrigt vore af trä, och tillväxten representerade en ringa procent af den trämassa som förut fanns. Och den nya åtgärden förskaffade lika mycket bokutrymme och medgaf samma direkta kommunikationer, som den ursprungliga planen, så att det med ändringen afsedda hufvudändamålet lika fullt vanns på det nu föreslagna sättet. På grund häraf och med betonande af det obilliga däri att universitetet, som för saken underkastat sig kännbara uppoffringar, skulle tvingas att med onödigt stegrad kostnad genomföra ett arbete, som på annat sätt kunde, lika effektift men med måttlig utgift, värkställas, anhöll bibliotekarien, att universitetet skulle ingå till K. Maj:t med begäran om nådig proposition till näst sammanträdande riksdag om medgifvande af ofvannämda förändring i den ursprungliga planen. Allt gick ock efter önskan. Regeringen upptog förslaget, och detta blef utan anmärkning af 1892 års riksdag bifallet.

I sammanhang med byggnadsfrågan kan nämnas, att man omsider efter långvarig underhandling med stadens drätselkammare lyckats komma till en uppgörelse om en fix och måttlig afgift för vattenförbrukningen, hvarförutan institutionens hydrauliska hiss aldrig kunnat i behöflig utsträckning komma till användning. Årsafgiften är bestämd till 100 kronor från och med ingången af år 1892.

Personalen. Bibliotekarien C. Annerstedt var af svår sjukdom förhindrad från tjänstgöring i fem månader ($^{13}/_{4}$—$^{16}/_{9}$). Tjänstledighet har dessutom åtnjutits af tredje amanuensen,

d:r A. Andersson under tiden 1 januari—15 april för afslutande af den utländska resa, han föregående vår anträdde i och för studerande af utlandets biblioteker, af e. o. amanuensen, d:r A. L. Kjellberg från och med 27 augusti till och med vårterminen 1892 för vetenskapligt arbete, af e. o. amanuensen, kand. Hj. Himmelstrand från och med 22 januari till årets slut för utrikes resa. Förordnanden hafva innehafts af v. bibliotekarien A. L. Bygdén 1—15 sept. å bibliotekarieplatsen, af tredje amanuensen A. Andersson å samma plats 1 juni—16 juli, af e. o. amanuensen d:r Kjellberg å tredje amanuensplatsen 1 januari—15 april, af e. o. amanuensen, kand. R. Almqvist å samma plats 1 juni —16 juli. Afsked beviljades d. 22 januari åt e. o. amanuensen, lic. V. Hedqvist. Till e. o. amanuenser har konsistoriet förordnat den 25 mars fil. kand. Johan Marcus Hulth af Södermanland—Nerikes landskap, den 26 sept. filos. kandidaterna Johan Axel Almquist och Karl Emil Hildebrand, bägge af Stockholms landskap, den 7 nov. fil. kand. Simon Aberstén af Göteborgs landskap, samt d. 22 dec. fil. kand. G. H. Elmquist af Södermanlands landskap. — Under vårterminen ingick vice bibliotekarien till universitetet med en af chefen godkänd längre skrifvelse, hvari nödvändigheten af ett statsanslag å 2,500 kronor till arvoden åt de hittills oaflönade e. o. amanuenserna utvecklades. Redogörelsen för gången af detta ärende uppskjutes för att under nästkommande år behandlas i ett sammanhang.

Samlingarnas tillväxt. Accessionen å utländska afdelningen för detta och de fem närmast föregående åren synes af nedanstående tabell öfver volymantalet:

	Köp	Gåfva	Summa
1886	1,224	709	1,933
1887	1,756	1,461	3,217
1888	1,047	1,198	2,245
1889	1,014	4,347	5,361
1890	821	2,381	3,202
1891	859	2,168	3,027

För ett rätt bedömande af siffrorna vid jämförelse med andra institutioner torde ånyo böra erinras, att beräkningen endast omfattar *hela* band, hvadan af tidskrifter och arbeten endast första häftet inräknas. Nedgåendet i siffrorna för inköpta arbeten under de 2 sista åren får sin nöjaktiga förklaring under redogörelsen för bibliotekets ekonomi, som visar nödvändigheten af stark indragning å utgifterna, för att småningom återföra jämvikten mellan inkomster och utgifter, som en gång rubbats. Å andra sidan bör ej förtigas, att den starka siffran för samma år af skänkta böcker innebär, att man sökt ersätta bristen i inköp genom anknytande af nya och stegrande af gamla bytesförbindelser med utlandets lärda institutioner. Detta har skett med ovanlig framgång, till allra största delen tack vare de ihärdiga ansträngningarna af tredje amanuensen d:r A. Andersson under den ettåriga resa han företog 1890—1891.

Det utländska dissertationstrycket steg till 3,467 nummer efter afräknande af 257 afhandlingar, som befunnits vara af det värde, att de i årets accessionskatalog intagits och därför ingå i ofvanstående siffra af 2,168 skänkta volymer. Arten af nyare arbeten tillkomna under året synes af sjätte årgången af den katalog öfver Sveriges offentliga bibliotek, som utgifves af Kongl. biblioteket och på ett så förtjänstfullt sätt redigeras af bibliotekarien E. Dahlgren.

Af kartor har biblioteket under året förvärfvat 10 nummer om 36 blad, hvaraf 9 nummer om 22 blad voro gåfvor.

Af handskrifter förvärfvades 91 nummer, alla genom gåfva. 43 af dessa voro en frukt af de vidgade förbindelser, som i Orienten inledts. Förnämsta platsen intogs af 12 ytterst eleganta handskrifter på turkiska, skänkta af sultanen till H. Maj:t konungen och af den senare öfverlemnade till biblioteket. Återstoden utgjordes af 10 turkiska, 10 arabiska, 6 kaldaiska, 3 grekiska, 1 persisk och 1 armenisk skänkta af konsulerna F. W. Spiegelthal i Smyrna och J. Löytved i Beirut. — Pro-

fessor O. Hammarsten har riktat samlingen med den dyrbara gåfvan af 24 originalbref från Carl von Linné till prof. J. A. Murray i Göttingen, samt 46 originalbref till samme Murray från E. Rosén, O. Acrel, P. J. Bergius, P. Wargentin och N. von Rosenstein. Ännu ett originalbref af Linné skrifvet år 1768 till H. G. Hjort af Ornäs (rörande Ornäsbjörken) skänktes af änkegrefvinnan E. Lewenhaupt född Essen.

För svenska afdelningens tillväxt genom botryckeriernas leveranser få vi hänvisa till de siffror, som Kongl. biblioteket meddelar i sin redogörelse för år 1891. Enligt denna utgjorde svenska arkivtrycket för år 1890:

	Arbeten	Band och häften
Böcker	1,532	3,232
Tidningar och tidskrifter	603	2,414
Ströskrifter	——	7,383
	2,135	13,029

Tillväxten af bokförrådet uppmätt efter den bokhyllslängd det upptog kan beräknas till 127,78 meter, hvaraf 92,43 meter för böcker aflemnade af bokbindare, 15,24 för arbeten, som kommit bundna, 10,87 för utländska dissertationer, 9,24 för svenskt småtryck, bägge de sistnämda arterna af accession inlagda i s. k. kapslar eller portföljer.

Gåfvorna till biblioteket hafva varit lika talrika som dyrbara, såsom följande öfversikt af de förnämsta tydligen visar. Svenska akademien har ur sitt bibliotek lemnat 314 volymer, mäst sällsynt äldre svenskt tryck; École française i Athen de 14 utkomna årgångarne af sin Bulletin, och dess tvillingsyster École française i Rom de 11 årgångarne af sina Mélanges d'archéologie et d'histoire; Athens universitet 173 stycken af sitt akademiska tryck; K. Akademie van wetenschappen i Amsterdam 34 årgångar af sin Jaerboek; Académie r. de Serbie i Belgrad alla sina utgifna publikationer; Kön. Preussische Akademie der Wissenschaften i Berlin 15 volymer af sina Abhandlungen und Sitzungs-

berichte; R. deputazione di storia patria etc. i Bologna 9 volymer Monumenti och Documenti; les révérends pères Bollandistes i Bruxelles sina Analecta Bollandiana T. 1—10, hvarjämte de för halfva priset afstått de 18 foliovolymer af Acta sanctorum, som saknades i biblioteket, ett inköp som möjliggjordes genom att okänd frikostig gifvare lemnade härtill ett bidrag af 200 kronor; Die ungarische Akademie der Wissenschaften i Budapest förärade ej mindre än 130 volymer af sina storartade publikationer; Royal Society i Edinburgh kompletterade bibliotekets exemplar af dess Transactions och Proceedings med 21 volymer; R. deputazione sugli studi di storia patria i Firenze förärade 9 volymer af sina Documenti; Vlaamsche academie voor taal- en letterkunde 17 volymer af sina Uitgaven; Kais. Leopoldinisch-Carolinische Akademie der Naturforscher i Halle 20 volymer af sina Nova acta och 19 af Leopoldina; Stadtarchiv von Köln H. 1—19 af sina Mittheilungen; British Museum i London 15 volymer af sina handskriftkataloger och 15 af d:o öfver greek and roman coins; The lords af the treasury 44 volymer af Calendars and Statepapers och Chronicles and Memorials of Great Britain; India office Bibliotheca Indica i 668 fasciklar, Calcutta Review 1859—1891 i 120 nummer, Journal of the Asiatic society of Bengal i 52 volymer; Département de l'instruction publique i Paris, hvars synnerliga välvilja biblioteket lyckats förvärfva och kan räkna på att bibehålla, har skänkt 100 volymer, däribland sådana arbeten som Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France i 23 volymer, Histoire général de Paris i 15, Recueil des historiens des croisades i 13 volymer, Collection de documents inédits sur l'historie de France 7 vol. etc.; Böhmisches Nationalmuseum i Prag 34 årgångar af sin Časopis, och Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften 25 band af sina publikationer; Istituto storico italiano i Roma 9 volymer af sina Fonti, detta till innehållet lika ge-

digna, som till sin utrustning eleganta arbete, och 10 volymer af sin Bollettino; Straits branch of R. Asiatic society i Singapore de 21 utgifna häftena af sin Journal; Het historisch genootschap i Utrecht 52 volymer af sina Werken, Nieuwe Serie; Verein für Landeskunde von Nieder-Oesterreich Jahrgänge 14—24 af sina Blätter; K. K. Akademie der Wissenschaften sina Sitzungsberichte och Abhandlungen der philolog.-historischen Classe från och med 1889; Österrikiska finansministeriet Missale glagoliticum Hervoiæ ducis Spalatensis, Vindobonæ 1889 folio.

Öfrige gifvare (reguliera bytesinstitutioner ej inräknade) voro:

I) Institutioner:

1) *Svenska och norska,* Stockholm: Kongl. biblioteket, Riksarkivet, Generalstabens topografiska afdelning, Justitie- och Ecklesiastik-departementen, Statistiska centralbyrån, Kommerskollegiet, Lorénska stiftelsen. Upsala: Naturvetenskapliga studentsällskapet, Svenska literatursällskapet, Stockholms nation, Lundequistska bokhandeln. Kristiania: Finants- og Told- samt Kirke- og Undervisnings-Departementen, Universitetet och dess Bibliotek, Norske Nordhavsexpeditionen, det Statistiske Bureau, Videnskabs-selskabet, Norges geografiske Opmaaling, Observatoriet.

2) *Utländska.* Assompcion: Officina general de informaciones. Berlin: Königl. Bibliothek, K. Preussisches geodätisches Institut. Bern: Eidgenöss. statistisches Bureau, Schweiz. Finanz & Zolldepartement. Boston: Institute of technology. Calcutta: Asiatic society of Bengal. Dresden: Kön. Staatsministerium, K. statist. Bureau. Edinburgh: Signet library. Haag: Kolonial-ministeriet. Hamburg: Verein für nieder-deutsche Sprachforschung. Helsingfors: Statistiska byrån, Geologiska kommissionen, Finska forstföreningen. Jekaterinenbourg: Société Ouralienne. Illinois: State board of health. Irkutsk: Ost-

sibiriska afdelningen af k. ryska geografiska sällskapet. Kharkow: Société des naturalistes. Kjöbenhavn: Statistisk Bureau, Det geografiske Selskab, Det kongelige Rigsarchiv, Carlsberg-laboratoriet, Kjöbenhavns statist. Kontor. Köln: Stadtarchiv. Lindsborg (Kansas): Bethany college. London: India office library. Minneapolis: The university of Minnesota, Geological and natural history-survey of Minnesota. Oxford: Pembroke college. Paris: Ministère de l'instruction publique, École des langues orientales vivantes, Cercle de la librairie. Pulkowa: Nicolai-Hauptsternwarte. Roma: Il ministero della pubblica istruzione. S:t Louis: Mercantile library. São Paolo: Commissão geographica e geologica. S:t Petersburg: Undervisnings-ministeriet. Stavanger: Museet. Tiflis: L'arrondissement scolaire, Physicalisches Observatorium. Washington: Chief signal office, Bureau of education, Department of education, Surgeon general's office. Wien: Finansministeriet, Gradmessungscommission. Yale university observatory.

II) Enskilda personer:

1) *Svenska och norska.* A. Andersson, C. Annerstedt, R. Almqvist, H. Asche, J. I. Björklund, A. L. Bygdén, H. Bukowski, A. Börjesson, A. G. Danielsson, D. Davidson, A. C. Drolsum, G. Eneström, Ch. v. Essen, C. G. Fineman, M. M. Floderus, G. Gavelius, H. M. Gepp, O. Hammarsten, frih. P. Hjerta, H. H. Hildebrandsson, H. Hjärne, J. M. Hulth, C. Högberg, L. Kjellberg, G. E. Klemming, grefve C. Landberg, E. Lewenhaupt, E. Meyer, O. Montelius, E. Nissen, O. A. L. Pihl, L. Reuterskjöld, W. Rudin, E. Rönnblad, H. Schück, C. G. Styffe, T. Thorell, C. Warmuth, J. Virgin, E. Åberg, L. H. Åberg.

2) *Utländska.* M. M. Alouf (Beirût), N. Bokačev (Petersburg), C. D. Bradlee (Boston), A. Burggraeve (Gand), W. Chydenius (Helsingfors), J. C. C. Clarke (Chicago), F. S. Combotheca (Paris), E. Counsel (Australien), J. Galib Edhem (Kon-

stantinopel), J. Fischer (Innsbruch), Ch. Flahault (Montpellier), A. Fortmann (Oldenburg), W. Galloway (Whitborn), C. N. von Gerbel-Embach (Dresden), E. Th. Gestrin (Berlin), R. Hausen (Helsingfors), O. E. A. Hjelt (Helsingfors), U. Hoepli (Milano), H. Holstein (Wilhelmshafen), Kegan Paul, Trench, Trübner & C:o (London), R. Kessler (Posen), K. G. Leinberg (Jyväskylä), E. Lemoine (Paris), J. Löytved (Beirût), J. Lott (Wien), F. Ludorff (Münster), G. Massaroli (Bagna Cavallo), Chr. Mohn (Neapel), E. Nicaise (Paris), E. W. B. Nicholson (Oxford), F. Nizet (Bruxelles) N. N. Pantusov (Kazan), Dom Pedro d'Alcantara, empereur de Brésil, J. V. Petersen (Shanghai), J. W. de Peyster (Newyork), F. X. Prusik (Prag), G. Sacconi (Firenze), Th. Sjöqvist (Chicago), J. V. Sládek (Prag). G. Sodoffsky (Riga), F. W. Spiegelthal (Smyrna), J. Thorkelsson (Reykjavik), P. Tichanow (Petersburg), W. Vasenius (Helsingfors), W. Wilde (Manchester), P. Wittmann (München).

Bibliotekets bytesförbindelser hafva under året utvidgats genom tillkomsten af följande 36 nya bytesinstitutioner:

Amsterdam: K. Akademie van Wetenschappen.

Athen: Nationalbiblioteket.

Belgrad: Académie royale de Serbie.

Berlin: Kön. Akademie der Wissenschaften; Verein für Geschichte der Mark Brandenburg.

Bologna: R. deputazione di storia patria per le provincie di Romagna.

Bombay: Bombay branch of R. Asiatic society; Anthropological society.

Bruxelles: Les révérends pères Bollandistes.

Budapest: Ungarische Akademie der Wissenschaften.

Dresden: Kön. öffentliche Bibliothek; Kön. sächsischer Alterthumsverein; Statistisches Bureau.

Edinburg: Royal Society.

Firenze: R. deputazione sugli studi di storia patria per le provincie di Toscana, dell'Umbria e delle Marche.

Gand: K. Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.

Halle: Kais. Leopoldinisch-Carolinische Akademie der Naturforscher.

Kiel: Naturwissenschaftlicher Verein für Schleswig-Holstein.

Köln: Stadtbibliothek.

Leiden: Universitetet.

London: Guildhall library.

Milano: Biblioteca Braidense.

Newhaven (Conn.): Yale Observatory.

Paris: École des langues orientales vivantes.

Prag: Böhmische Gesellschaft der Wissenschaften; Böhmisches Nationalmuseum.

Roma: École française de Rome; Istituto storico italiano.

Rostock: Verein der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg.

Singapore: Straits branch of the R. Asiatic society.

Stuttgart: Kön. offentliche Bibliothek.

Torento: Universitetet.

Utrecht: Het historisch Genootschap.

Wien: K. Akademie der Wissenschaften; Institut für Österreichische Geschichtsforschung; Verein für Landeskunde von Nieder-Österreich.

Bibliotekets ekonomi.

Bibliotekets utgifter för hvart och ett af de fyra sista åren hafva varit:

	1888	1889	1890	1891
Bokinköp . . .	12,476,87	10,956,01	10,221,15	9,583,79
Bindning . . .	5,774,51	4,162,—	4,145,46	4,902,90
Materiel, arbetshjälp o. expenser	2,400,93	2,709,60	3,147,80	1,850,84
Vattenledningen	——	——	153,50	204,50
Uppvärmning	1,330,52	1,991,26	2,425,26	2,278,33
Skuld från föregående år	——	151,97	567,18	746,07
	21,982,83	19,970,84	20,660,35	19,566,43

Inkomstsidan för de tre sista åren utvisar:

	1889	1890	1891
Statsanslaget . . .	15,000,—	15,000,—	15,000,—
Extra inkomster och donationsräntor . .	2,378,66	2,889,28	1,770,05
Univ:s anslag till läsesällskapet . . .	525,—	525,—	525,—
d:o till uppvärmning	1,500,—	1,500,—	1,500,—
Brist till följ. år .	567,18	746,07	771,38
	19,970,84	20,660,35	19,566,43

Försöket att neddrifva bibliotekets balans har äfven detta år visat sig fruktlöst. Den förhoppning, man i detta afseende med rätta hyste, därigenom att utgifterna neddrefvos med mer än 1,200 kronor mot år 1890, gäckades, i det att det befanns, att extra inkomster och donationsräntor hade för år 1891 sjunkit med samma belopp. Utsikten för 1892 ställer sig på grund häraf ingalunda lofvande. Ty å utgiftssidan måste posten för materiel och arbetshjälp under detta år ovillkorligen stiga i följd af utgifterna för de förflyttningar af större delar af boksamlingen, som skett i sammanhang med byggnadsarbetets afslutning i hufvudbyggnadens mellersta våning. En ytterligare inskränkning i bokinköpet, hvilket sukcessivt minskats med 700 kronor under de 2 sista åren, är ytterst svår att genomföra, och utgifterna för bindningen låta sannolikt ej häller reducera sig, då de storartade presenter, som i allt rikligare mån tillströmma, hålla denna utgiftspost uppe vid sin höga siffra. Att afgiften för vattnet nedsatts till 100 kronor återvärkar föga, och möjligheten af att nedtrycka omkostnaden för uppvärmningen är ej synnerligt att räkna på, sedan lokalerna så betydligt utvidgats. Nödvändigheten af att universitetet snarligen höjer det i staten bestämda och efter forna förhållanden beräknade anslaget af 1,500 kronor för uppvärmning till ett belopp motsvarande den effektiva utgiften är i ögonen fallande. Men ännu mera påtagligt är att utan en betydlig för-

höjning i statsanslaget för bokinköp kan institutionen aldrig blifva i stånd att fylla universitetets oafvisliga behof af att finna den vetenskapliga literaturen på ett icke allt för otillfredsställande sätt representerad inom sitt bibliotek. Det säger sig själft, att så måste vara fallet, då Upsala bibliotek för inköp i de teologiska, juridiska och humanistiska vetenskaperna kan beräknas disponera öfver knappast en tredjedel af det belopp, som Kongl. biblioteket i Stockholm förmår för samma ändamål använda.

Bibliotekets värksamhet.

Utlåningen har under året ökats ej obetydligt, såsom framgår af följande uppgift för de fem sista åren å antalet hemlånta volymer:

1887	1888	1889	1890	1891
6,449	6,106	6,654	6,663	7,642

Härtill komma försändningarna af tidskrifter till akademiska läsesällskapet, läkareföreningen, botaniska, zoologiska och mineralogiska laboratorierna med 2,143 nummer.

Öfver besöken i läsesalen och antalet där använda volymer (referensbiblioteket naturligen ej inräknadt) har först från och med d. 16 oktober noggrann kontroll kunnat föras. Resultatet utvisar:

	Antal besökande.	Använda volymer	däraf Mss.
Okt. 16—31 . . .	193	1,166	133
Nov.	294	1,447	134
Dec.	220	2,316	192

Af handskrifter hafva 28 utlånts inom landet och 5 utrikes. 25 dylika hafva genom bibliotekets försorg lånats från svenska bibliotek och arkiv, för att i läsesalen tillhandahållas personer inom universitetsstaden.

Såsom hittills har biblioteket ej blott varit öppet under den reglementerade tiden, utan äfven medgifvit forskare att där arbeta snart sagdt hvilka tider som hälst af dygnet.

Korrespondensen utgjorde:

Bref.		Paket och korsband.	
Till utlandet.	Inrikes.	Till utlandet.	Inrikes.
585	336	453	225

Katalogsarbetet har, såvidt det omfattat revidering af den gamla katalogen och införande däri af äldre ej inskrifna arbeten, naturligen lidit afbräck genom chefens långvariga sjukdom, efter detta arbete till allra största delen hvilat på hans skuldror. Dock har han medhunnit revideringen af de bägge bokstäfverna A och R i den alfabetiska författarekatalogen. Den förre ökades genom insättning af 926 nya katalogblad från 5 band till 11, den senare genom 1,410 nya blad från 6 till 17 band. Äfven i öfrigt hafva de alfabetiska katalogerna naturligen på talrika spridda ställen reviderats, då omständigheterna det föranledt, särskildt af amanuensen Lind under hans fortgående arbete med svenska afdelningens systematiska ordnande. Att alla nyinkomna böcker blifvit på vederbörliga ställen katalogiserade, behöfver ej sägas. — Äfven på handskriftsafdelningen har katalogsarbetet fortgått. Amanuensen grefve Lewenhaupt har afslutat katalogiseringen af de betydliga resterna å kvartafdelningen i Nordinska samlingen och därefter begynt katalogiserandet af bibliotekets brefväxlingar, hvilken på lösa kvartblad skrifna, ej bundna redogörelse redan bildar en ganska diger volym. E. o. amanuens Wallgren har å afdelningen F (Sveriges historia efter 1697) ordnat och katalogiserat tiden efter 1772, å afd. H (allmän historia) de inledande skrifterna och hela afdelningen K (kyrkohistoria och kyrkorätt).

Chefen har, förutom naturligen hvad honom åligger som ledare af det hela, som hittills skött ankommande böckers införande i accessionskatalogen och öfriga kataloger och korrespondensen. Under hans sjukdom hafva v. bibliotekarien Bygdén och d:r Andersson, som förut är nämdt, hvar i sin tur skött dessa funktioner. Mot årets slut har den senare allt mera öfvertagit den lifliga och besvärliga brefväxling, som föranledts

af bibliotekets bemödanden att vidga sina utländska bytesförbindelser. — Vice bibliotekarien Bygdén har sett sin hela tid upptagen af den i så hög grad stegrade utlåningen, i hvilken ej sällan en e. ord. tjänsteman måst ställas vid hans sida. — Förste amanuensen grefve E. Lewenhaupt har, såsom förut nämts, ordnat högst betydande partier af handskriftafdelningen, hvarförutom han ofta måst ryckas därifrån för utlåningen. — Andre amanuensen kand. E. Lind har, utom löpande göromål å svenska afdelningen, öfver hvilken han fortfarande i första hand har tillsyn, framtagit begärda arbeten, befintliga i bottenvåningen, behandlat det inkommande akademiska bytestrycket och deltagit i det besvärliga anordnandet af dylika utgående försändelser, å svenska afdelningen ordnat, signerat och i katalogerna kontrasignerat facken: svenska läseböcker och större delen af teologien, samt i den alfabetiska katalogen infört signeringen för facken: geografi, resor, kultur-, kyrko- och literahistoria, runkunskap, språkvetenskap, dramatik, latinsk och grekisk literatur. — Tredje amanuensen d:r A. Andersson har i första hand haft läsesalen och dess publik om hand, men dessutom som sagdt allt mera öfvertagit den mödosamma skriftväxlingen med och bytessändningen till utländska institutioner. — E. o. amanuensen doktor A. L. Kjellberg har slutordnat afdelningen klassiska antikviteter och sökt bringa reda i de stora massorna af liggande folio, hvilka under den hastiga flyttningen rubbats ur sin forna ordning. — E. o. amanuensen R. Almqvist har såsom förut haft befattning med alla utländska böckers anordnande till bindning, skött alla tidskriftsleveranser till läsesällskapet och vetenskapliga institutioner, ombesörjt postexpeditionen af den stora massan af utgående korsband och postpaket samt tjänstgjort som biträde åt chefen och i utlåningssalen. — E. o. amanuensen Wallgren har, såsom redan nämdt, hufvudsakligen varit använd vid handskriftsamlingens katalogisering men äfven inordnat i kapslar en stor del af det ankommande svenska småtrycket. E. o. amanuen-

sen doc. E. Meyer har slutfört det fullständiga omordnandet af hela den språkvetenskapliga afdelningen, förutom en mängd smärre uppdrag, däribland att ordna och signera afdelningen spansk historia och topografi. E. o. amanuensen J. M. Hulth har nyordnat och signerat afdelningen allmän naturhistoria och botanik, i alfabetiska katalogen insignerat Afrikas historia och topografi, samt dessutom varit ofta använd som v. bibliotekariens biträde vid utlåningen. E. o. amanuensen J. A. Almquist har omordnat och omsignerat svenska historien. E. o. amanuensen K. Hildebrand har ordnat och signerat italiensk och spansk literatur, en del af utländska biografien, hvarjämte han till allra största delen ensam skött expeditionen af böcker rekvirerade från trapphusets mellanvåning, liksom doc. Meyer haft samma uppgift för tredje våningen. Slutligen har en utom biblioteket stående person, fil. kand. K. W. Zetterstén välvilligt stält sina rika insikter i de orientaliska språken till förfogande i och för bestämmande af de rika gåfvor, som på detta område under året inströmmat.

Det uppskof med ombyggnadsarbetet, som föranleddes däraf att förslaget till ändring i planen för bottenvåningen måste hänskjutas till följande årets riksdag, tvang till åtskilliga rätt betydande flyttningar af bokförrådet. Så återuppflyttades afdelningarne: allmän naturhistoria, botanik och zoologi från bottenvåningen till hörnrummen mot väster i hufvudbyggnadens mellersta våning; orientalisk filologi och literatur flyttades upp i ett af hörnrummen mot öster i samma våning. Hela den utländska literaturen och encyklopedien utflyttades ur trapphuset, där trängseln blef allt för svår, in på gallerierna i västra salarne af mellersta våningen.

Bibliotekskommissionen, bestående af professorerna Landtmanson, Holmgren, Häggström, Sundelin, Sahlin och Thalén, har på bibliotekariens kallelse hållit sina fyra ordinarie sammanträden i och för böckers inköpande.

Anatomiska institutionen. *Dissektionsöfningarna* hafva pågått från d. 1 sept. till d. 1 juni med 1 1/2 veckas afbrott under julhälgen. I dessa öfningar deltogo under höstterminen 51, under vårterminen 55 studerande.

I de *histologiska öfningarna* deltogo under läsåret 18 studerande.

Samlingarna hafva ökats med 105 preparat, alla förfärdigade vid institutionen och de flästa med anledning af föreläsningarna öfver bäckenets inälfvor.

Fysiologiska institutionen har under det förflutna akademiska året icke undergått någon förändring eller rönt någon nämnvärd tillökning i sin materiel. Undervisningen har fortgått efter samma plan som under de närmast föregående åren. Föreläsningarna hafva varit besökta under höstterminen af 24 och under vårterminen af endast 15 åhörare, det minsta antalet på de senaste 25 åren. I laborationsöfningarna hafva deltagit under höstterminen 13 och under vårterminen 4 medicine studerande.

Arbetet på den nya institutionsbyggnaden har långt framskridit, och torde man kunna hoppas, att den fysiologiska undervisningen, om hinder icke möta, redan under loppet af nästa läsår kan börja meddelas i en bättre och fullt tidsenlig lokal.

Medicinska kliniken och polikliniken. *Antalet patienter* under året den 1/1 1891 till den 1/2 1892 har utgjort:

å *medicinska afdelningen* af akad. sjukhuset . . .	581
„ *medicinska polikliniken*	1,868
„ *pediatriska* „	1,671

Antalet å medicinska kliniken *tjänstgörande medicine kandidater* har under tiden 1/9 1891—31/5 1892 utgjort 55.

Undervisningen har på öfligt sätt fortgått med 3 klinikdagar i veckan.

Å det *kliniska laboratoriet* hafva arbetena fortgått. Samlingen af ritningar och preparat har ansenligt ökats, den senare med flera tusen nummer, af hufvudsakligen hjärnpreparat. Å laboratoriet hafva varit anställda 2—3 biträden i och för preparations- och ritningsarbetet.

Laboratoriets instrumentsamling har ökats med åtskilliga instrument, bland hvilka må nämnas en af dr Knut Ångström konstruerad termoelektrisk apparat för uppmätning af hudtemperaturer samt en fin kemisk våg. En del nya skåp och hyllor ha anskaffats.

Laboratoriets bibliotek har ökats med ett antal böcker, dels handböcker, dels andra böcker lämpliga till läsning för klinikanterna.

Från den medicinska afdelningen hafva utgått följande tryckta uppsatser:

43. Ett fall af cyklisk albuminuri af L. Paijkull
44. „ „ „ karbolsyreförgiftning. Hälsa. Af L. Paijkull
45. Bidrag till kännedomen af de serösa exsudatens kemi af L. Paijkull,

hvarjämte *professor S. E. Henschen* vid läsårets slut utgifvit *andra delen* af sina *Beiträge zur Patologie des Gehirns.*

Kirurgisk-obstetriska kliniken. De tjänstgörande medicine kandidaternas antal var 55. Å kirurgiska kliniken hafva vårdats 785 patienter. Större och mindre operationer hafva utförts till ett antal af 1,011. Å kurhusafdelningen hafva vårdats 64 patienter. Å obstetriska kliniken hafva 140 kvinnor förlösts. Å kirurgiska polikliniken hafva 1,455 patienter behandlats.

Psykiatriska kliniken har varit tillgänglig för medicine kandidater under läsårets båda terminer vid centralhospitalet, bland hvars talrika sjukpersonal lämpliga fall blifvit utvalda för att kliniskt undersökas och demonstreras. Sjukantalet vid hospitalet har varit omkring 400 dagligen närvarande.

Därjämte hafva idiotanstalterna vid Rickomberga lemnat tillfälle till att lära känna de vanligaste formerna af den sporadiska idiotien, sådan denna förekommer i Sverige.

Vid **patologiska institutionen** hafva under året tjänstgjort 20 medicine studerande och 44 medicine kandidater. Det patologiska museet har tillvuxit, de mikroskopiska preparaten oräknade, med 20 i sprit förvarade preparater. På obduktionssalen hafva 93 liköppningar värkställts. 91 svulstbestämningar äro gjorda på tumörer, som till största delen inskickats från akademiska sjukhusets kirurgiska afdelning, men till en del också från länslasarett i landsorten. På det bakteriologiska laboratoriet hafva utförts ett flertal bakterieundersökningar af mjölk, vatten o. s. v., hvarjämte under en god del af läsåret undervisning där meddelats äfven åt studerande inom den filosofiska fakulteten.

Under året är följande afhandling utarbetad på institutionen:

Undersökningar öfver möjligheten af mikrobers inträngande genom den oskadade tarmslemhinnans yta. Akad. afh. af Carl Sundberg. 128 sidor 8:o. 2 planscher.

Därjämte äro i Upsala läkareförenings förhandlingar under året införda några kasuistiska meddelanden från institutionen.

Den **farmakologiska institutionen** har under året ej undergått nämnvärd förändring. Smärre gåfvor hafva mottagits af docent L. Rützon i Köpenhamn och med. dr grefve Carl Th. Mörner. De för studerande särskilt afsedda samlingarne hafva dagligen varit tillgängliga, flitigt begagnade och i mån af behof renoverats. Det större museets samlingar hafva af prefekten själf periodiskt demonstrerats.

Vid **institutionen för medicinsk och fysiologisk kemi** hafva arbetena under det gångna läsåret fortgått efter samma plan som under föregående år. Några inköp af större och dyrba-

rare apparater hafva ej förekommit, hvaremot förrådet af utensilier och redskap i mån af behof och förbrukning blifvit kompletteradt. Antalet medicine studerande, som deltagit i öfningarna å laboratoriet, var under höstterminen 1891 18 stycken och under vårterminen 1892 25.

Institutionen för allmän och analytisk kemi. Undervisningen har under läsåret fortgått efter hufvudsakligen samma plan som förut på fyra afdelningar, nämligen A för vetenskapliga arbeten under ordinarie professorns, B för syntetiska öfningar under doc. Bladins ledning, C för analytiska öfningar under e. o. professorns ledning, D för organisk syntes och analys, h. t. under ordinarie professorns ledning, v. t. under doc. Söderbaums ledning. Afdelningarna A och D motsvara tillsammans gruppen A i föregående redogörelser.

Antalet laboranter uppgick till:

	H. T. 1891		V. T. 1892		
	Laboranter	Terminer	Laboranter	Terminer	Medeltal
A	7	1	10	2	5,7
B	30	2	20	1	1,7
C	44	1	83	2	42,1
D	3	1	2	1	2,5

Laboratoriet har således i medeltal besökts af 52 laboranter.

Som vanligt har institutionens förråd af material samt bibliotek blifvit genom inköp kompletterade.

Resultatet af de på institutionen idkade vetenskapliga undersökningarna hafva som vanligt blifvit offentliggjorda i Öfversigt af k. sv. vetenskapsakademiens förhandlingar och utgöra 19 uppsatser.

Zoologiska institutionen. Af den af grosshandlaren F. Bünsow under föregående läsår öfverlemnade summan har återstoden användts till ytterligare inköp af glaskärl, hvarigenom möjlighet beredts att uppställa en del magasinerade samlingar.

Å institutionens lokaler ha under året 7 filos. kandidater varit sysselsatta med utarbetande af vetenskapliga afhandlingar.

Museets samling af exotiska djurformer har äfven detta läsår i väsentlig grad ökats. Så har fil. kandidat Y. Sjöstedt, hvilken, såsom i föregående redogörelse nämdes, med understöd dels från den entomologiska afdelningen af zoologiska riksmuseet, dels från härvarande museum i början af år 1891 utreste till Kamerun, till museet i Upsala öfversändt synnerligen rikhaltiga samlingar af hufvudsakligen ryggradsdjur samt landt- och sötvattensevertebrater. För erhållande af dessa i hög grad intressanta samlingar, hvilka kostat museet en jämförelsevis ringa summa, står detta i förbindelse utom till kandidat Sjöstedt, som med stor skicklighet och ihärdighet fullgjort sitt uppdrag, till professor Chr. Aurivillius, på hvars initiativ denna resa företagits, och hvilken beredt tillfälle för museet i Upsala att mot erläggande af en del af omkostnaderna erhålla en del af samlingarna, samt till firman Heilborn, Knutson & Valdau, hvilken, i det den behandlat kandidat Sjöstedt som sin gäst under hela hans vistelse i Kameruntrakten, på ett synnerligen värksamt sätt befrämjat ändamålet med hans resa. Dessutom står museet för dessa samlingar äfven i förbindelse till grosshandlaren F. Kempe, hvilken, såsom i föregående årsberättelse nämdes, bestridt en del af museets andel i kostnaderna för denna resa.

Vidare har museet af docenten Carl Aurivillius, som under året återkommit från en vetenskaplig resa till Sundaöarna, erhållit en utvald samling för museet synnerligen önskvärda och behöfliga djurformer från dessa trakter, och löjtnant C. O. Ahlmark har vid sin återkomst från Chili till museet öfverlemnat en värdefull samling af foglar, fogelägg, lägre vertebrater och en del evertebrater. Stora samlingar har museet äfven i år fått mottaga af kapten G. C. Eckman. De bestå hufvudsakligen af hafsdjur, samlade under resor på Atlanten och Medelhafvet, hvaribland en del äro på ett synnerligen utmärkt sätt

preparerade, samt landtdjur från Nordamerika. Tvänne viktiga exotiska djurformer, hvilka museet förut saknade, har det genom professor Sven Lovéns välvilja erhållit från afdelningen för lägre evertebrater vid zoologiska riksmuseum. Öfverdomaren Cedercrantz har till museet öfverlemnat ett exemplar af en egendomlig duffogel, Didunculus strigirostris, från Zamoaöarna, och doktor J. R. Jungner några djurformer från Kamerungebitet.

En samling skandinaviska landt- och sötvattensmollusker har museet erhållit af doktor G. Malme, och professor W. Lilljeborg har äfven under detta år ökat museets af honom skänkta storartade entomostracésamling.

Värdefulla gåfvor har museet äfven erhållit af herr A. Jerndahl och ingeniör A. Olofsson.

Till det *zootomiska laboratoriets* samlingar har licentiaten L. Jägerskiöld öfverlemnat en del foster af vespertilionider, och af de af kandidat Sjöstedt hemsända samlingarna har en del kommit laboratoriets museum till godo.

Öfningarna å laboratoriet ha fortgått efter samma plan som under föregående år. Antalet studerande, som begagnat sig af undervisningen å laboratoriet, har under höstterminen utgjort 30, hvaraf 7 idkat studier för fil. kandidat- och licentiatexamen och 23 för med. fil. examen, samt under vårterminen 28, af hvilka 6 idkat studier för fil. kandidat- och licentiatexamen och 22 för med. fil. examen.

Botaniska institutionerna. I *botaniska trädgården* hafva en del mera omfattande och tidsödande arbeten utförts med hänsyn till frilandsväxternas anordning, förnämligast för att därigenom underlätta tillämpningen af den studieplan, som på grund af Kgl. Maj:ts nådiga stadga af d. 17 aprill 1891 angående filosofie kandidat- och licentiatexamina blifvit uppgjord och af kanslern fastställd. Flera studerande hafva, jämte prefekten och amanuensen, deltagit i granskningen af benämningarne å de i trädgården odlade växterna, för att åstadkomma rättelser

af de felaktiga namn, hvarunder dessa växter ej sällan hitkommit från främmande trädgårdar.

Liksom under föregående år har en förteckning å de frön, som i trädgården insamlats, blifvit tryckt samt till in- och utländska trädgårdar fördelad. På grund af rekvisitioner, som från 67 sådana ingått, hafva blifvit försända nära 5,000 frökapslar, hvaremot i utbyte bekommits ungefär 1,500 sådana. Till trädgårdar vid några af statens elementarlärovärk hafva lemnats lefvande plantor och frön af växter, som äro lämpliga såsom undervisningsmaterial på skolstadiet. Liksom under många föregående år har under det senast gångna trädgården begagnats eller lefvande växter från densamma meddelats för undervisningen i botanik i härvarande folkskolelärareseminarium och andra lärovärk. Åt enskilda personer, som i olika delar af landet önskat anställa odlingsförsök — förnämligast för praktiska ändamål — med vissa växter, hafva frön och lefvande plantor, i mån af tillgång, meddelats.

Från utlandet har inköpts dels en samling lefvande tropiska växter från firman Paulig i Lübeck, dels frön af omkring 500 arter, förnämligast prydnadsväxter, från fröhandlare i Erfurt. Såsom gåfvor eller genom byte hafva erhållits en värdefull samling lefvande varmhusväxter samt palmfrukter af direktör H. Wendland i Herrenhausen, sällsyntare träd och buskar från Alnarps landtbruksinstitut genom dess trädgårdsmästare herr F. Ulriksen samt från landtbruksakademiens experimentalfält genom direktör E. Lindgren, frön från Ecuador af professor G. Lagerheim och från det tropiska Afrika af doktor J. R. Jungner, lefvande växter från Gotland och frön från Java af studeranden L. E. Hedell, lefvande växter och frön af doktor C. J. L. Lönnberg, frön af svenska hieracier af doktor O. Stenström samt smärre bidrag af flera botanikens idkare inom landet.

Å *botaniska museet* hafva arbetena fortfarande varit förnämligast riktade på herbariets ordnande. Samlingen af svampar befinner sig nu i fullt ordnadt skick, och det samma är

förhållandet med en ganska stor del af den synnerligen rikhaltiga och omfattande lafsamlingen. I skandinaviska fanerogamsamlingen har inrangerats de under senare åren erhållna, ej obetydliga bidragen. Däremot har till följd af bristande utrymme intet väsentligt kunnat åtgöras åt den i glaskärl förvarade samlingen af växter och växtdelar, hvilka i systematiskt, morfologiskt, ekonomiskt m. fl. afseenden äro af intresse. Den befinner sig fastmer, till följd af under året vunnen tillökning, i ett ännu mera sammanpackadt och otillgängligt skick än det, hvaröfver i föregående redogörelser klagats. Lyckligtvis är en förändring till det bättre i en ej synnerligen aflägsen framtid att motse, då innevarande års riksdag, behjärtande det i många afseenden otillfredsställande skick, hvari de botaniska institutionernas lokaler befinna sig, beviljat medel till dessas försättande i ett tidsenligare skick.

Äfven under det gångna året har museet vunnit en ej obetydlig tillökning. Så har detsamma mottagit af ostindiska regeringen samlingar af fanerogama växter från Bengalen; af professor Mac Owan i Capetown tre centurier af det mycket dyrbara exsickatvärket Herbarium Austro-Africanum; af doktor J. R. Jungner, hvilken såsom Regnellsk stipendiat vistats i Kamerun, där gjorda samlingar af såväl torkade som i sprit förvarade fanerogamer och kryptogamer; af lärovärksadjunkten A. Magnusson, doktor O. Stenström och kandidaten M. Elfstrand samlingar af norrländska hieracier; af professor P. T. Cleve mossor från Harz och Västergötland; af professor Jak. Eriksson skandinaviska parasitsvampar; af lektor H. W. Arnell och amanuensen K. A. Th. Seth större samlingar af skandinaviska växter; af assistenten R. Tolf mossor från Kamerun; af Oberlandesgerichtsrath F. Arnold i München och Ritter W. von Zwackh i Heidelberg af dem utgifna lafexsickat; af docenten J. T. Hedlund och doktor G. Malme skandinaviska lafvar; af botaniska museet i Kew en mindre samling exotiska lafvar och svampar; af studeranden A. E. Jäderholm svenska mossor.

Smärre bidrag hafva dessutom lemnats af professor H. von Post, doktor A. Y. Grevillius, licentiaterna A. G. Eliasson, E. Holmgren och K. Starbäck, amanuensen M. Hulth, fil. kandidaterna O. F. Borge, J. V. E. Holmerz, K. P. Hägerström, C. L. Johansson, E. Nyman och R. Sernander, studerandena E. Fjällström, K. Kjellmark, G. O. Rosenberg, N. E. Svedelius, C. A. Färnlund, J. Timander, Hj. Östergren m. fl. — Till museets bibliotek har från den aflidne engelske botanisten Benthams arfvingar skänkts åtskilliga delar af det under utgifning varande arbetet: Hooker's Icones plantarum.

Å *botaniska laboratoriet* hafva arbetena fortgått efter väsentligen samma plan som under föregående år. Samma, på bristande utrymme och lokalens äfven i öfrigt otillfredsställande beskaffenhet beroende hinder för undervisningens behöriga ordnande, hvaröfver i föregående redogörelser klagats, hafva äfven under det senast förflutna på ett kännbart sätt gjort sig gällande. Med längtan motses därför inredning af nya laboratorierum i botaniska institutionsbyggnaden i enlighet med den uppgjorda planen, till hvars utförande af riksdagen medel blifvit beviljade — en förändring, som dock allra först om tvänne år kan äga rum.

Fysiska institutionen. Den *fysiska instrumentsamlingen* har genom inköp under läsåret ökats med hufvudsakligen följande apparater: en Thomsons galvanometer, en Ruhmkorffs induktionsapparat, en låda motståndsetaloner, en kondensator (mikrofarad), en Clamonts termoelektrisk stapel och ett Gouy's normalelement, alltsamman från *Carpentier* i Paris; en optisk teodolit från *Haensch & Schmidt* i Berlin, en fotografisk kamera — med objektiv af *Steinheil* — från *Mackenstein* i Paris, och en Sprengel-Prüts luftpump från *Kahl* i Stockholm.

Å *fysiska laboratoriet* hafva under läsåret arbetat 28 studerande, nämligen:

under H. T. 1891 16 laboranter,
„ V. T. 1892 12 „

Undervisningen därstädes har under hela läsåret bestridts af dr *K. J. Ångström*, hvilken till ordinarie laborator utnämdes d. 15 juni 1891.

Genom denna utnämning har, om ock sent, den sista af de i k. brefvet af d. 1 juni 1877 anbefallda åtgärderna till adjunktsinstitutionens ombildning inom den matematisk-naturvetenskapliga sektionen gått i värkställighet. Denna laboratorsbefattning är nämligen att anse såsom en ersättning för den förut befintliga adjunkturen i fysik och mekanik, hvilken genom innehafvarens befordran blef ledig redan d. 8 okt. 1875.

Så till vida är dock den ofvannämda åtgärden att anse såsom icke tillfyllestgörande, som de till laboratorns, lika väl som till observatorns aflöning erforderliga medlen måste tills vidare för hvarje år begäras såsom extra anslag af riksdagen.

Mineralogisk-geologiska institutionen. Institutionens samlingar hafva under läsåret varit tillgängliga för de studerande dagligen från kl. 8 f. m. till 3 e. m. och dessutom för allmänheten tisdagar och fredagar kl. 11—12. Höstterminen 1891 användes den i föreläsningssalen uppställda studiesamlingen af 32 studerande och under vårterminen af 42. En del af dessa hafva äfvenledes idkat studier på den större mineralsamlingen och på den allmänna geologiska samlingen.

Öfningarne i kristallografi och petrografi hafva pågått dagligen på den nyinrättade öfningsinstitutionen, och hafva i desamma deltagit under höstterminen 9 och under vårterminen 12 studerande. Dessa öfningar hafva handledts af amanuensen C. Morton under professorns öfverinseende.

Under läsåret har arbetet med samlingarnes definitiva ordnande och uppställande oafbrutet pågått, såväl på den mineralogisk-petrografiska som på den geologiska afdelningen.

En systematisk bärgartsamling har för första gången uppställts på institutionen och ordnats efter Rosenbuschs system, hvarvid en från mineraliehandlanden Stürtz i Bonn inköpt sam-

ling användts som stomme. Detta arbete har utförts af amanuensen Morton. Amanuensen Munthe har ordnat och delvis bestämt samlingarne af öfversiluriska fossil från Gottland samt af skånska kritfossil och därjämte påbörjat uppläggandet af en samling kvartära fossil och bärgarter. Fil. lic. L. Jägerskiöld har bestämt samlingen af öfversiluriska Crinoideer från Gottland och fil. kand. C. Wiman ordnat och delvis bestämt hela samlingen af svensk undersilur samt påbörjat ett liknande arbete med den utländska undersiluren.

Institutionens instrumentala utrustning har under läsåret ökats med en mindre reflexionsgoniometer från Linhof i München, afsedd för de första öfningarne i kristallografi. Vidare har från mineraliehandlaren Krantz i Bonn inköpts en större kristallmodellsamling, omfattande 743 modeller till ett pris af 1,200 mark. Institutionens samlingar af mineralogiska och petrografiska preparat hafva under året varit i en jämn tillväxt genom den vid institutionen anställde preparatorns arbete.

De viktigaste tillökningarne af de mineralogisk-petrografiska samlingarne, som under läsåret ägt rum, äro:

en samling amerikanska mineral, utgörande 63 stuffer, inköpta i Förenta staterna af professor Sjögren för ett pris af 73,50 dollar och af honom skänkta till mineralsamlingen.

flera större stycken nefrit, rhodonit och andra uralska mineral och bärgarter tillsammans 20 stuffer skänkta af amanuensen F. R. Martin i Stockholm;

en samling bärgarter innefattande 430 stuffer, inköpt af mineralhandlanden Sturtz i Bonn;

en samling järnmalmer, 113 nummer, gåfva af Sveriges geologiska undersökning.

De geologisk-paläontologiska samlingarne hafva bland annat vunnit följande tillökningar:

en samling gottländska silurfossil, inköpt af fil. lic. H. Munthe;

en samling anelidkäkar, preparerade, gåfva af stud. O. W. Wennersten, Gottl.;

en samling kambriska och siluriska fossil jämte diverse bärgarter från södra Norge, inköpt af fil. lic. H. Munthe;

en serie kambriska och siluriska fossil jämte bärgarter från Jämtland, skänkta af fil. kand. C. Wiman;

en samling kritfossil från Maastricht, inköpt af kand. C. Wiman;

en samling jura- och kritfossil från Libanon, gåfva af danske konsuln i Beirut, Syrien, Julius Loytved;

vidare en samling växtfossil från Kamerun, inköpta af doktor Jungner; och dessutom talrika mindre gåfvor och inköp.

Institutionens specialbibliotek har under året ökats dels genom inköp, dels genom gåfvor. Från institutionen för allmän och analytisk kemi har geologiska institutionen såsom deposition mottagit en samling böcker och afhandlingar i mineralogi och geologi. Institutionen har fortfarande liksom föregående år kostnadsfritt kommit i åtnjutande af Sveriges geologiska undersöknings, Geologiska föreningens och Järnkontorets publikationer.

Af de i Geologiska föreningens i Stockholm Förhandlingar publicerade "Meddelanden från Upsala universitets mineralogisk-geologiska institution" hafva under läsåret n:o 4—8 utkommit.

Astronomiska observatoriet. Observatoriets instrumentförråd har under året ej vunnit någon annan tillökning än med en liten för observationer af ljusare föränderliga stjärnor och dylika föremål afsedd s. k. "handsökare", med tredubbelt objektiv af 40 mm. diameter och 12 cm. brännvidd samt tvänne okular af resp. 40 och 20 mm. brännvidd. Glasen till denna sökare äro förfärdigade af hrr Hartmann & Braun i Frankfurt och tuben i öfrigt af herr Sörensen i Stockholm. Den ger, i förening med betydande ljusstyrka, synfält af utomordentlig storlek.

Observatoriets gamla refraktor har mot slutet af läsåret blifvit helt och hållet nedtagen, och det hvalf, hvarpå dess fotställning hvilade, blifvit omslaget, för att blifva lämpligt för den nya stora refraktorn. Hela tornet ned till altanen kommer att under sommaren nedrifvas, och det nya i Bergsund förfärdigade ståltornet å dess plats uppföras.

Till prefekten ingångna underrättelser meddela, att arbetet på den nya refraktorns så optiska som mekaniska delar fortskridit rätt långt. Trots den osäkerhet hvad leveranstiden beträffar, som alltid vidlåder byggandet af ett så stort astronomiskt instrument, synes likväl sannolikhet förefinnas, att det kommer att blifva färdigt att afsändas före vinterns inbrott. I motsatt fall kan det uppställas först under sommaren 1893.

De å observatoriet under läsåret utförda arbetena hafva utgjorts af följande:

Liksom under föregående läsår har *prefekten* användt den stora Reinfelder-Hertelska kometsökaren till undersökningar af föränderliga stjärnor, företrädesvis de, som ej gå ned under horisonten i Upsala, och har han erhållit ej mindre än 2,553 observationer å sådana föremål. Genom dessa observationer hafva tillförlitliga maximi- eller minimiepoker, eller bäggedera, kunnat bestämmas för nästan alla de i programmet upptagna föränderliga stjärnorna, och hvad särskilt beträffar en bland dem, hvars ljusväxling visat skenbara och dittills outredda oregelbundenheter, hafva dessa observationer ledt till en fullständig förklaring däraf. Den nyuppflammade stjärnan i Auriga har blifvit observerad under 18 nätter i februari och mars, från det telegram inlopp om dess upptäckt och till dess den försvann.

Observatorn dr Charlier och *amanuensen* kand. Nordenmark hafva såväl under hösten som våren fortsatt observationerna med passageinstrumentet och vertikalcirkeln i och för bestämningen af æquinoctiet, och hafva erhållit observationer å solen 12 dagar under hösten och 14 under våren. *Ama-*

nuensen har med bägge dessa instrument bestämt läget för den nya stjärnan i Auriga genom resp. 4 och 3 observationer.

I föregående berättelse omnämdes, att *prefekten* börjat att under sommaren 1890 utskrifva bladkatalog öfver de i observatoriets bibliotek befintliga böckerna. Detta arbete har fortsatts under sommaren 1891, och hafva därunder ytterligare 2,191 blad, således tillhopa 3,695 utskrifvits. Under instundande sommar komma byggnadsarbetena otvifvelaktigt att förhindra fortsättandet af detta arbete, hvilket därför ej kan afslutas förr än allra tidigast under år 1893. Under läsåret har boksamlingen ökats med 125 större och mindre astronomiska värk samt med 16 tidskrifter. Af dessa hafva 4 värk och 8 tidskrifter blifvit inköpta; allt det öfriga har blifvit skänkt till observatoriet. Som gengäld har observatoriet till sina korrespondenter utdelat aftryck af tränne bland de arbeten, som blifvit af observatoriets tjänstemän utgifna.

Vid den **meteorologiska institutionen** har arbetet fortgått i stadgad ordning, och några nämnvärda förändringar hafva icke under läsåret företagits. Vid den internationella meteorologiska konferensen i München ägnades mycken uppmärksamhet åt studiet af de öfre luftströmmarne och beslöts, dels att till allmänt bruk antaga den klassifikation af molnformerna, som af denna institutions föreståndare tillsammans med den engelske meteorologen *Ralph Abercromby* föreslagits, dels att sådana mätningar af molnens höjd och rörelser, som härstädes utförts af docenterna *Ekholm* och *Hagström*, skola under ett års tid, från d. 1 maj 1894, utföras på ett stort antal stationer fördelade öfver hela jorden. I anledning häraf uppdrogs åt denna institutions föreståndare dels att tillsammans med några meteorologer från olika länder låta utföra ett enkelt och billigt kromolitografiskt atlas öfver molnformerna, hvilket vore lämpligt att utdela bland observatörerna i alla länder, dels att i Upsala inrätta en normalstation för molnmätningar och uppgöra förslag till instruktion för desamma. På grund af dessa upp-

drag hafva serier af molnmålningar till institutionen anskaffats, hvaraf den viktigaste utförts af universitetets teckningslärare, herr *Holmgren*. Lektorn i Umeå, d:r *Pahl*, har äfven utfört och till institutionen skänkt dylika målningar. Likaledes har en fotogrammeter blifvit beställd af instrumentmakaren *Sörensen*, hvilken skulle i sommar levereras.

Då numera en mångårig observationsserie föreligger från Upsala har ett studium af Upsalas klimatiska förhållanden påbörjats. På uppdrag af föreståndaren har amanuensen *Th. Wigert* behandlat nederbördsförhållandena i en nu tryckfärdig afhandling. Vindförhållandena äro under arbete af annan person. — Af *Bulletin mensuel* har årgången 1891 utkommit.

Museet för nordiska fornsaker. Museet har fått mottaga följande gåfvor:

Af konservatorn vid Bergens museum, fil. lic. G. Gustafson tvänne hans afhandlingar: A strange wooden object found in a norwegian tumulus och En baadgrav fra vikingetiden.

Af stud. östg. O. Janse: tvänne slipade mäjslar, den ena en hålmäjsel, funnen i Uppland.

Af artisten N. M. Mandelgren: Förteckning på de af N. M. Mandelgren samlade studier, teckningar och utkast till Atlas till Sveriges odlingshistoria, som ... skänkts till Lunds kongl. universitet. Tryckt som manuskript. Sthm 1889.

Af konsul Spiegelthal i Smyrna: läjon, tvänne ringar och en amulett af brons, funna vid Sardes samt två små ansiktsmasker af bränd lera, funna vid Ephesus.

Från k. vitterhets hist. o. antikv. akad.: Antikvarisk tidskrift för Sverige VIII: 3, 4; IX: 3; X: 6; XI: 1—4; XII: 1—4 samt dess Månadsblad 1888—1890: 225.

Från Svenska fornminnesföreningen, dess tidskrift h. 23.

Från universitetsbiblioteket: Sveriges offentliga bibliotek. Accessionskatlog 5. Stockholm 1890.

Genom köp har museet förvärfvat följande: fyra hela och en half stenyxa, en stenmäjsel samt en större, urhålkad sten, möjligen afsedd till sädeskrossning, alla funna i Uppland.

En skaftcelt af brons, funnen 1891 i Tibble socken Uppland.

En hillebardspets af järn.

Tvänne värktyg, viring och räcknagel, som förr användts vid skinnberedning; ett gammalt tennstop och tvänne gamla tennfat samt några äldre utskurna träsaker, allt från Uppland.

Några mynt af sådana myntsorter, som under järnåldern företrädesvis funnits i Sverige, och hvilka i större mängd hittats i svensk jord.

En större samling af S. Löfström fotograferade svenska runstafvar från Nordiska museet i Stockholm.

Som det för Upplandsafdelningen inom stenåldersfynden afsedda utrymmet endast kunnat mottaga en ringa del af de sista tio årens tillökning, hvilken å detta område varit icke obetydlig, har hela stenåldersafdelningen måst omordnas. Detta har värkställts med användande af förut befintliga glasskåp, hvarjämte alla i katalogen icke införda stenåldersföremål nu katalogiserats. Vid detta arbete har amunuens Arpi haft värksamt biträde af stud. östg. O. Janse.

Nya träställningar ha uppsatts å större delen af ena väggen i rummet för nyare tid, för att bereda plats åt en samling utskurna träsaker, allmogearbete från Uppland.

Den egyptiska fornsakssamlingen, som hittills saknat anslag, har genom beslut af drätselnämden för innevarande år fått sig beviljadt ett belopp af 25 kronor.

För att utvidga samlingen har under vårterminen 1892 af prefekten anordnats en populär föreläsningsserie, som hållits å lärosalen n:o X och af allmänheten omfattats med mycken välvilja. Färeläsarne hafva varit: professorerna Montelius (från Stockholm), Boëthius, Noreen, Cleve, Hammarskjöld och Hjärne samt docenterna Piehl och von Schéele i nu angifven ordning, och visar sig resultatet i enlighet med af herr docent Wide benäget uppgjord redogörelse vara följande:

Inkomster:

Första föreläsningen	. . . .	kronor	132: 50
Andra „	. . . .	„	48: 50
Tredje „	. . . .	„	99: —
Fjärde „	. . . .	„	145: 50
Femte „	. . . .	„	84: 50
Sjätte „	. . . .	„	124: —
Sjunde „	. . . .	„	104: 50
Åttonde „	. . . .	„	51: 50
Öfverbetalning vid tredje föreläsningen		„	5: —
	Summa	kronor	795: —

Utgifter:

Aflöning åt vaktmästare, 2 kr. 50 öre för hvarje föreläsning	. . . . .	kronor	20: —
Affischering	. . . .	„	47: —
		kronor	67: —
Behållning	. . . .	„	728: —
	Summa	kronor	795: —

Till att behållningen kunnat blifva så stor har väsentligt bidragit tidningarna Upsalas, Fyris och Upsala nya tidnings samt boktryckerifirman Almqvist & Wiksells liberalitet. De nu omnämda kr. 728 hafva benäget omhändertagits af akademiräntmästaren friherre Gyllenhaal, som förvaltar desamma för det egyptiska museets räkning.

Denna museets gynnsamma ekonomiska ställning har tillåtit prefekten inköpa en samling fornsaker, som tillhört numera aflidne kommendören m. m. *C. B. Liljehöök* och af honom inköpts på hans resor i medelhafslanden på 1840- och 50-talen. Enär arfvingarne icke ville medgifva en utgallring utan önskade sälja samlingen i klump, så kom egyptiska museet på detta sätt i besittning af en del fornsaker och etnografiska föremål, som det ej för sin uppgift kan använda. Det hade dock varit oklokt att afböja anbudet att köpa samlingen, då

å ena sidan denna innehöll flere egyptiska fornsaker af högt värde, å andra sidan hela inköpssumman ej uppgick till mer än 200 kronor. Afsikten är emellertid att försälja eller mot ægyptiaca bortbyta de sålunda förvärfvade icke egyptiska fornsakerna. När detta skett, skall i universitetets årsredogörelse lemnas detaljerad uppgift på den genom köp vunna akcessionen.

Såsom *gåfva* har institutionen erhållit af prefekten 3 nya nummer nämligen 1:o en gudinnekrona af brons; 2:o en något skadad vas af terra cotta (bägge inköpta i Kairo); 3:o en förstening från Nilstranden vid det nuvarande Erment.

Mynt- och medaljsamlingen har under läsåret vunnit tillökning dels genom *gåfvor*, nämligen: af svenska akademien: dess medalj i silfver öfver riksrådet grefve Ulrik Scheffer; af vetenskapsakademien: medalj i silfver öfver Magnus Huss, medalj i brons öfver Sven Lovén; af konsul *Spiegelthal* i Smyrna: en större samling antika mynt: 11 grekiska silfvermynt från Thasos, Lesbos, Samos, Miletos, Rhodos, Korkyra, Alex. d. st.; 8 grekiska kopparmynt från Ptolemæernas tid; 9 romerska silfvermynt från republiken, Tiberius, Domitianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus, Faustina d. y., Constantin I; 72 kopparmynt från romerska käjsartiden, de flästa präglade i grekiska städer. Af professor *Thalén:* 1 grekisk $^1/_2$-drachma, 1 italiensk lira, 1 schweizisk $^1/_2$-franc, 1 fransk franc; af svenska numismatiska föreningen: Numismatiska meddelanden Bd XIII;

dels genom *köp:* 1 Kristinas $^1/_4$-öre, 1 Karl XI:s $^1/_4$-öre, 1 Johan III:s Stockholms örtug 1590, 1 Carl XI:s 2-mark 1665, 2 danska 4-skillingar, 1 norsk d:o, Lorenz Genealogischer Hand- und Schul-Atlas, 1 montre af ek, ett bokskåp af ek.

Den mäst värderika tillökningen utgöres emellertid af den stora samling galvanoplastiska afgjutningar af antika guld-, silfver- och elektronmynt, som förliden höst genom *köp* förvärfvades från British Museum. Denna samling, som är framlagd till beskådande i en för detta ändamål inköpt montre,

består af 792 st. synnerligen omsorgsfullt utförda afgjutningar i metall af grekiska och romerska mynt ifrån den antika myntpräglingens begynnelse till början af den romerska käjsartiden. Afgjutningarna, hvilka ordnats efter olika perioder samt olika landskap och städer, erbjuda ett förträffligt hjälpmedel särskilt vid studiet af den klassiska forntidens historia och konst och kunna i detta afseende, tack vare det förträffliga utförandet, göra samma tjänst som originalmynt. Vi torde icke på något annat ställe i vårt land äga ett så rikt och öfversiktligt plastiskt material för studiet af den grekiska konstens utveckling. På grund däraf förtjänar den nyförvärfvade samlingen att uppmärksammas af alla, som i någon mån intressera sig för den klassiska forntiden och dess konst samt för konsten i allmänhet. Också har mynt- och medaljsamlingen under läsårets lopp varit ganska flitigt besökt.

Inköpet af nyssnämnda afgjutningar ("elektrotyper") har förmedlats af biblioteksamanuensen d:r A. Andersson, hvilken med vanlig beredvillighet och skicklighet utfört detta uppdrag.

Seminarierna.

1. Det filologiska seminariets klassiska afdelning. Värksamheten har under läsåret 1891—92 fortgått på vanligt sätt och hufvudsakligen bestått i interpretationsöfningar: på den *latinska* afdelningen öfver *Iuvenalis' Satirer* och på den *grekiska* afdelningen öfver *Aristoteles' skrift om den athenska statsförfattningen*, hvarjämte referat och föredrag förekommit.

Föreståndare vore å den latinska afdelningen prof. *Sundén* och å den grekiska prof. *Danielsson.*

Medlemmarnes antal var under höstterm. 26, under vårterm. 20.

Biblioteket har under läsårets lopp ytterligare tillökats och af medlemmarne blifvit flitigt begagnadt. Såsom bibliotekarie tjänstgjorde under höstterm. kand. *C. O. Lundgren* och under vårterm. kand. *K. J. V. Lundström.*

2. Filologiska seminariets romanska afdelning.

Under hela läsåret var prof. *P. A. Geijer* seminariets föreståndare och ledde de filologiska öfningarne. T. f. universitetslektorn *M. Th. Cart* ledde under samma tid de praktiska.

Medlemmarnes antal var under höstterm. åtta ordinarie och tio extraordinarie, under vårterm. likaledes åtta ordinarie samt nio extraordinarie.

Ämnet för de filologiska öfningarne var under båda terminerna en jämförelse mellan latinets formlära och franskans. Föredrag behandlande olika delar af denna uppgift hölls af kandd. O. Rohnström, V. Brusewitz, E. Staaff, A. B. Öberg, O. Örtenblad, V. A. Lindström, H. O. Östberg, C. J. Engström och stud. B. Lundström, af hvilka flere vid olika tillfällen fungerade som föredragande. De praktiska öfningarne utgjordes dels af talöfningar, dels af öfversättningsöfningar och så kallade rédactions.

Sammankomster höllos onsdagar kl. 6—8 e. m., med filologiska och praktiska öfningar alternerande.

Seminariets boksamling har ökats med arbeten och tidskrifter i romansk filologi, i den mån tillgångarne det medgifvit.

Såsom seminariets bibliotekarie och sekreterare fungerade under höstterm. kand. E. Staaff, under vårterm. kand. O. Rohnström.

3. Filologiska seminariets nordiska afdelning.

Prof. *Ad. Noreen* utöfvade såsom inspektor öfverinseendet öfver afdelningens värksamhet.

Föreståndare var under bägge terminerna doc. *E. Wadstein*, sekreterare och bibliotekarie amanuensen *R. Arpi*.

Deltagarnes antal var under höstterm. 9 ordinarie och 5 extraordinarie, under vårterm. 8 ordinarie och 7 extraordinarie.

Hufvudföremål för öfningarna var under höstterm. tolkning och kommentering af Carmina norroena (Viséns edit.) och granskning af de älsta svenska grammatikorna, under vårterminen behandling af den fornsvenska dikten Konung Alexander jämte smärre valda stycken ur andra fornsvenska täxter.

Under höstterminen ventilerades följande uppsatser;

V. Gödel: Anmärkningar till N. Tiällmans Grammatica svecana.

N. Beckman: Om Sven Hof och hans grammatikaliska arbeten I.

Under vårterminen:

O. v. Friesen: Västgötalagen IV. Normaliseringsförslag.

N. Beckman: Kristofferslegenden, 1:a delen, med normaliseringsförslag.

V. Gödel: När och hur våra isländska handskrifter förvärfvades II.

H. Lindegren: Sången om Kristi pina i Stephens Legendarium I s. 72—79.

Under vårterminen höllos dessutom föredrag af:

V. Gödel: Inledning till Alexanderssagan.

N. Beckman: Ett litet bidrag till *a*-ljudets historia inom sydsvenskt område.

R. Steffen: Alexanderssagan.

Inga premier utdelades.

4. Filologiska seminariets germanska afdelning.

Föreståndare e. o. professor *A. Erdmann.*

Medlemmarnes antal under höstterm. 30, under vårterm. 24.

Sammankomster under höstterminen 5, under vårterminen 7.

Öfningarne bestodo i öfversättning och förklaring af Shakspere's drama Julius Cæsar samt i hållandet och diskuterandet af skriftligt affattade föredrag öfver språkliga och literära frågor sammanhängande med det föreliggande dramat. Sådana föredrag höllos under höstterm. af *G. Bergendal* och *A. Kjell-*

berg, under vårterm. af *F. Schmidt*, *E. Bondeson*, *G. Bergström*, *A. Setterdahl*, *E. Herdin*, *E. Björkman*, *A. Rudin* och *K. Sundén*.

5. Det teoretiskt-filosofiska seminariet.

Något med fastställda stadgar och statsanslag utrustadt filosofiskt seminarium finnes ännu icke vid universitetet. Emellertid har prof. K. R. Geijer i afvaktan på, att ett sådant må kunna inrättas, under vårterminen anordnat och ledt vetenskapliga öfningar i sitt ämne af samma art, som det enligt hans mening bör blifva detta seminariums uppgift att anordna. Dessa öfningar, i hvilka deltagit utom föreståndaren 9 studenter, och hvilka fortgått hvarannan onsdag kl. 6—8 e. m. under tillsammans 8 sammanträden (det sista d. 4 maj), hafva haft till föremål ett gemensamt kritiskt studium af *Cartesii Meditationes de prima philosophia*, i enlighet med följande arbetsplan. På förhand utsedda referenter hafva i tur och ordning gjort reda för det väsentliga innehållet i det ifrågavarande värkets särskilda hufvuddelar. Hvarje sådant referat har åtföljts af diskussion under föreståndarens ledning, hvarmed åsyftats i *främsta* rummet att fixera och närmare *precisera* alla hufvudpunkter under stadig hänvisning till den föreliggande täxten — och i den mån det visat sig vara af behofvet påkalladt äfven till det bekanta bihanget af Objectiones et Responsiones och till parallelställen i Cartesii öfriga skrifter — och vidare i *andra* rummet dels att relevera de Cartesianska filosofemens *historiska betydelse* och dels i sammanhang härmed att lemna åtminstone några bidrag till en *definitiv värdering* af dem.

Såsom biprodukter af dessa muntliga förhandlingar hafva till föreståndarens granskning inlemnats tvänne uppsatser behandlande särskilda sidor af den Cartesianska filosofien.

6. **Det historiska seminariet.**

Föreståndare prof. *H. Hjärne*, biträdande lärare (under höstterminen) doc. *L. Stavenow*.

Höstterminen 1891 (11 sammankomster, 14 ordinarie, 7 extraordinarie medlemmar) behandlades för det mästa ämnen hörande till reformationstidehvarfvets historia i allmänhet, vårterminen 1892 (13 sammankomster, 16 ordinarie, 8 extraordinarie medlemmar) särskilt uppgifter i samband med Sveriges inre och yttre historia under de kyrkliga striderna närmast före och efter Upsala möte 1593.

Föredrag höllos af:

K. Pira. Luthers lära om staten.

H. E. Wiklund. Kritik af tidigare arbeten angående riksdagarne under Erik XIV.

G. R. Lindstam. Kyrkoordinantian af 1575.

A. Åkerlindh. Svenska adelns ställning till kronan vid Johan III:s död.

H. Nilsson. Konungens högsta nämd under Erik XIV.

C. H. Hallendorff. Regementsformen för Västergötland af 1540.

A. G. Fröling. Striden emellan Johan III och härtig Karl om de furstliga rättigheterna.

G. Wendbladh. Fredskongressen i Stettin 1570.

C. A. Reuterskiöld. Redogörelse för åtskilliga outgifna handlingar angående Upsala möte i Upsala domkapitels arkiv och å universitetsbiblioteket.

K. Hildebrand. Drakons och Solons ställning i Athens författningshistoria enligt Aristoteles' nyupptäckta skrift.

C. A. Reuterskiöld. Upsala mötes förlopp och beslut.

C. H. Hallendorff. Biografiska uppgifter om de förnämsta deltagarne i Upsala möte.

H. E. Wiklund. Kröningsriksdagen i Upsala 1594.

K. Pira. Härtig Karls ställning till de kyrkliga tvisterna före Sigismunds afresa från Sverige 1594.

A. Carlson. Striden emellan liturgisterna och deras motståndare.

J. A. Almquist. Redogörelse för uppgifter i Krakaujesuiternas diarium angående katolska planer emot Sverige.

K. Hildebrand. Redogörelse för handskrifterna af Upsala mötes beslut å universitetsbiblioteket.

A. Jonsson. Redogörelse för Rankes uppfattning af den katolska reaktionen efter tridentiska mötet.

S. Lönborg. Unionen emellan Sverige och Polen.

O. E. Söderqvist. Redogörelse för Janssens uppfattning af den katolska reaktionen.

A. Åkerlindh. De svenska städernas uppkomst och första utveckling.

Seminariet har icke häller detta år kommit i åtnjutande af offentligt årsanslag, hvadan inga nya böcker kunnat för dess räkning inköpas. Däremot har seminariet från kongl. riksarkivet såsom gåfva mottagit en samling af dess publikationer.

7. Det matematiska seminariet.

Som föreståndare för seminariet tjänstgjorde doc. *J. T. Söderberg*, som biträdande lärare doc. *N. Lindskog*. Öfningarne i båda afdelningarne för ren matematik leddes af föreståndaren, öfningarne i afdelningen för mekanik af biträdande läraren.

I öfre afdelningen för ren matematik var under höstterminen ämnet för öfningarne *andragradsytors kurvatur*. Föredrag höllos af:

F. Åkerblom. Om homofokala andragradsytor. Om kurvaturlinier på andragradsytor.

J. Westman. Om elliptiska paraboloidens centraytas U-mantel (svarande mot slutna krökningslinier).

E. Göransson. Om elliptiska paraboloidens centraytas V-mantel (svarande mot öppna krökningslinier).

Ax. Lundal. Två föredrag om vågytan.

Under vårterminen var ämnet för öfningarne i denna afdelning *liniära differentialekvationer af 2:dra ordningen.* Föredrag höllos af:

M. Malmborg. Härledning af differentialekvationen för hypergeometriska serien och af generella integralen i origo.

F. Åkerblom. Härledning af 24 partikulära integraler till differentialekvationen för hypergeometriska serier.

J. Westman. Om Gauss' Π-funktion.

Ax. Lundal. Om relationer mellan ofvannämda 24 partikulära integraler.

Antalet elever var 6 hvardera terminen.

I nedre afdelningen för ren matematik genomgicks under höstterminen läran om *derivering af implicit-funktioner af en och flera oberoende variabler* och *om ombyte af variabler i uttryck innehållande derivator* samt *om funktioners utveckling i serie medelst differentialkalkyl,* och löstes talrika exempel hörande till dessa stycken.

Under vårterminen löstes uppgifter ur läran om *maxima och minima* och ur *differentialkalkylens applikationer på geometrien.*

Antalet elever i denna afdelning var under höstterminen 6, under vårterminen 7.

I afdelningen för mekanik var under höstterminen ämnet för öfningarne fasta kroppars statik utan och med friktion. Föredrag hölls af:

E. Holmgren. Om virtuella hastigheternas princip.

Under vårterminen var ämnet för öfningarne virtuella hastigheternas princip och böjliga trådars jämnvikt. Föredrag hölls af:

T. Rudberg. Om böjliga otänjbara trådars jämnvikt.

Antalet elever i afdelningen för mekanik var under höstterminen 2, under vårterminen 3.

Exercitieinstitutionerna.

1. Ridinstitutionen.

Ridundervisningen begagnades under året af 136 akademici med 3,185 lektioner och 83 icke-akademici med 1,338 lektioner, eller sammanlagdt 219 personer med 4,523 lektioner.

2. Gymnastikinstitutionen.

Undervisningen i gymnastik och vapenföring begagnades under höstterminen af 108 och under vårterminen af 50 studerande.

3. Akademiska kapellet.

Värksamheten har fortgått efter samma plan och under liknande förhållanden som förut. Antalet deltagare har varit 15 till 20 och således nedgått något.

4. Ritsalen och konstmuseet.

Undervisningen i ritning fortgick på vanligt sätt och begagnades af 10 studerande.

Vid konstmuseet äro inga ändringar vidtagna.

5. Slöjdvärkstaden.

Antalet af studerande, som deltagit i arbetet å universitetets slöjdvärkstad, utgjorde under höstterminen 88 och under vårterminen 54.

Student- och examensväsende.

Studentkåren. Under tiden från d. 1 juni 1891 till d. 31 maj 1892 inskrefvos vid universitetet 235 studerande. Motsvarande tal för de två närmast föregående åren voro 279 och 299, således stadigt sjunkande siffror.

Antalet vid universitetet närvarande studenter var enligt katalogen under höstterminen 1,680 och under vårterminen,

oberäknadt de efter katalogens tryckning ankomne, 1,539. Under näst föregående läsår voro motsvarande tal 1,822 och 1,658. Fördelningen på de särskilda fakulteterna var följande: teologiska fakulteten under höstterminen 272, under vårterminen 265; juridiska fakulteten under höstterminen 474, under vårterminen 440; medicinska fakulteten under höstterminen 175, vårterminen 172; filosofiska fakulteten höstterminen 759, vårterminen 662.

Examina. Inför den *teologiska fakulteten* aflades teologie kandidatexamen af 5, dimissionsexamen af 51 och praktiskt slutprof af 62 studerande.

Inför den *juridiska fakulteten* aflades juris kandidatexamen af 15 studerande.

Inför den *medicinska fakulteten* aflades medicine licentiatexamen af 19 medicine kandidater och medicine kandidatexamen af 21 studerande.

Inför den *filosofiska fakulteten* aflades filosofie licentiatexamen af 27 kandidater (däraf 4 inför fakulteten, 12 inom den humanistiska och 11 inom den matem.-naturvetenskapliga sektionen), filosofie kandidatexamen af 74, komplettering af samma examen af 27, teologisk filos. examen af 54, juridisk filos. examen af 33, medicinsk filosofisk examen af 35 och juridisk preliminärexamen af 34 studerande.

Inför det akademiska konsistoriet aflades hofrättsexamen af 50 och kansliexamen af 5 juris studerande.

Akademiska afhandlingar.

G. A. Nordlund. Studier öfver främre bukväggens fascior och aponeuroser hos menniskan. Ups. 1891. 8:o. (Vent. d. 29 sept. 1891).

V. Hedqvist. De formis syncopatis, quæ vocantur, verbi latini. Ups. 1891. 8:o. (Vent. d. 3 okt. 1891).

O. C. P. Åhfeldt. Den jeremianska profetian om Guds rike. Sthm 1891. 8:o. (Vent. d. 3 okt. 1891).

B. Risberg. De non nullis locis Agamemnonis Æschyleæ scribendis et interpretandis. Ups. 1891. (Vent. d. 4 nov. 1891).

C. J. G. Sundberg. Undersökningar öfver möjligheten af mikrobers inträngande genom den oskadade tarmslemhinnans yta. Bidrag till den allmänna infektionsläran. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 2 mars 1892).

O. Varenius. Om riksföreståndarskap enligt Sveriges och Norges grundlagar. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 4 maj 1892).

D. S. Hector. Undersökningar öfver svafvelurinämnens förhållande till oxidationsmedel. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 18 maj 1892).

G. O. A:n Malme. Studien über das Gehirn der Knochenfische. Sthm 1891. 8:o. (Ur Bih. t. vet. akad:s handl. XVII). (Vent. d. 18 maj 1892).

H. Munthe. Studier öfver baltiska hafvets qvartära historia. I. Sthm 1892. 8:o. (Ur Bih. t. vet. akad:s handl. XVIII). (Vent. d. 18 maj 1892).

H. v. Koch. Sur les déterminants infinis et les équations différentielles linéaires. Sthm 1892. 4:o. (Ur Acta mathem.). (Vent. d. 25 maj 1892).

C. T. Mörner. Undersökning af proteinämnena i ögats ljusbrytande medier. Upsala 1892. 8:o. (Vent. d. 25 maj 1892).

J. T. Hedlund. Kritische Bemerkungen über einige Arten der Flechtengattungen Lecanora (Arch.), Lecidea (Arch.) und Micarea (Fr.). Sthm 1892. 8:o. (Ur Bih. t. vet. akad:s handl. XVIII). (Vent. d. 25 maj 1892).

C. Fr. Lundin. Wismars pantsättande till Meklenburg-Schwerin. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 25 maj 1892).

J. A. H. Hammar. Bidrag till ledgångarnes histologi. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 27 maj 1892).

Hj. Danell. Albrecht Ritschls lära om synden. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 28 maj 1892).

K. Fries. Weddâsê Mârjâm ein äthiopischer Lobgesang an Maria nach mehreren Handschriften herausgegeben und übersetzt. Leipz.—Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 28 maj 1892).

P. E. Lindström. Anmärkningar till de obetonade vokalernas bortfall i några nordfranska ortnamn. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 28 maj 1892).

J. A. O. Skårman. Om salixvegetationen i Klarelfvens floddal. Ups. 1892. 8:o. (Vent. d. 28 maj 1892).

Promotioner.

Vid doktorspromotion inom den medicinska fakulteten d. 31 maj 1892 promoverades till medicine doktorer medicine licentiaterna:

Gustaf Adolf Nordlund.
Carl Jonas Gustaf Sundberg,
Carl Thore Mörner,
Edvard Sederholm,
Johan August Harald Hammar,
Carl Gustaf Santesson.

Vid samma dag anställd promotion inom den filosofiska fakulteten promoverades till filosofie jubeldoktorer filosofie doktorerna:

Carl Johan Bergman, Gotl., f. d. lektor,
Carl Fredrik Bergstedt, S. N., bruksägare,
Robert Mauritz Bovallius, V. D., f. d. riksarkivarie,
Otto Herman Forssell, G. H., f. d. hofrättsråd,
Harald Ludvig Grundberg, Gbg., kontraktsprost,
Anders Gustaf Hollander, Västg., f. d. rektor,
Martin Christian Jungmarker, Västg., f. d. rektor,
Olof Johan Kihlberg, Stockh., f. d. rektor,
Anders Lagerberg, Östg., f. d. vice bibliotekarie,
Johan Fredrik Israel Landberg, Östg., kontraktsprost,
Claes Erik Lidell, Gbg., f. d. kanslist i k. ecklesiastikdepartementet,
Christian Fredrik Lindman, Östg., f. d. lektor,
Claes Herman Rundgren, Västg., biskop,
Thure Gustaf Sahlin, Upl., kyrkoherde,
Gustaf Sanndahl, Smål., kansliråd,
Jonas Gustaf Sjöstrand, Smål., kontraktsprost,
Carl Wilhelm Skarstedt, Gbg., professor,
Anton Niklas Sundberg, Gbg., ärkebiskop,
Johan Adolf Thurgren, S. N., juridisk skriftställare,

Nils Adolf Varenius, Gbg., f. d. generalkrigskommissarie,
Per Mauritz August Widegren, Östg., f. d. rektor,
Adolf Fredrik Wimmercrantz, Gotl. f. d. lektor,

och på uppdrag af den filosofiska fakulteten vid universitetet i Lund

Vilhelm Lilljeborg, Skån., f. d. professor,

samt till filosofie doktorer filosofie licentiaterna:

Karl Henrik August Fries, Stockh.,
Nils Fabian Helge von Koch, Stockh.,
Per Otto Varenius, Stockh.,
Johan Theodor Hedlund, Upl.,
David Stefanus Hector, G. H.,
Johan Bernhard Risberg, G. H.,
Gustaf Oskar Andersson Malme, Östg.,
Johan Albert Otto Skårman, Västg.,
Per Elof Lindström, S. N.,
Carl Fredrik Lundin, Värml.,
Richard Vilhelm Theodor Hedqvist, Norrl.,
Henrik Vilhelm Munthe, Gotl.

Ekonomi.

Anslag af statsmedel.

Af 1892 års riksdag beviljades på ordinarie stat 1,000 kr. till förhöjning i årsanslaget till den anatomiska institutionen.

På extra stat beviljades som vanligt 3,000 kr. till det språkvetenskapliga seminariet, 1,500 kr. till det matematiska seminariet och 3,150 kr. till utgifvande af tidskriften Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif samt därjämte till arvoden åt e. o. amanuenser vid uni-

versitetsbiblioteket 2,500 kr. för år 1893 och till den mineralogisk-geologiska institutionen en summa af 10,200 kr., nämligen:

för inköp af kristallmodeller och preparat .	2,200	kr.
„ inköp af kartor och literatur	3,000	„
„ fullbordande af institutionens inredning med mikroskopbord, montrer, skåp m. m.	5,000	„

Likaledes beviljades till nybyggnader och förändringar vid den botaniska institutionen 56,000 kr., däraf 30,000 kr. att utgå under år 1893.

Af anslaget till resestipendier och lärda värks utgifvande anvisades 1,500 kr. för utgifvande af universitetets årsskrift under år 1892.

Till arvode åt e. o. professor Rudins vikarie anvisades 1,000 kr. af statsmedel för läsåret.

Af universitetets medel:

Till arvode åt den biträdande laboratorn vid det medicinsk-kemiska laboratoriet 3,000 kr. från reservfonden för läsåret. (D. 27 juni 1891).

Till arvode åt den t. f. extraläraren i histologi under läsåret 4,000 kr. från reservfonden. (D. 27 juni 1891).

Till arvode åt doc. Erdmann såsom förordnad att uppehålla undervisningen i germanska språk 1,000 kr. för läsåret från reservfonden. (D. 16 juli 1891).

Åt prof. Henschen såsom värkställande direktör vid det akademiska sjukhuset under 1890 1,000 kr. af sjukhusets tillgångar. (D. 16 juli 1891).

Till arvode åt en vaktmästare vid den anatomiska institutionens histologiska afdelning under läsåret 800 kr. från reservfonden. (D. 30 juli 1891).

Till upprätthållande af det akademiska kapellets öfningar under läsåret 300 kr. från reservfonden. (D. 22 okt. 1891).

Åt prof. Fries såsom ersättning för afstådda tjänstgöringspänningar 1,500 kr. från reservfonden. (D. 16 nov. 1891).

Till vidtagande af erforderliga säkerhetsåtgärder mot eldfara vid det akademiska sjukhuset 5,825 kr. från reservfonden. (D. 16 nov. 1891).

Till lönefyllnad åt preparatorn vid den mineralogisk-geologiska institutionen för tiden från d. 1 okt. 1891 till d. 1 jan. 1892 125 kr. från reservfonden. (D. 30 nov. 1891).

Till det akademiska läsesällskapet 750 kr. från Mattias Norbergs universitetsfond för hvartdera af åren 1892 och 1893. (D. 20 febr. 1892).

Till arvode åt doc. Nyström såsom förordnad att undervisa i geografi under läsåret 1892—93 1,000 kr. från reservfonden. (D. 13 apr. 1892).

Till arvode åt ett vaktmästarebiträde vid den patologiska institutionen under ett år räknadt från d. 1 mars 1892 200 kr. från reservfonden. (D. 14 apr. 1892).

Till det språkvetenskapliga seminariets germanska afdelning 500 kr. från reservfonden för 1892. (D. 14 apr. 1892).

Åt e. o. prof. Boëthius 500 kr. från reservfonden såsom ersättning för s. k. löneförbättringsmedel, som skulle tillkommit honom i egenskap af lektor men måst återbäras på grund af tjänstgöring vid universitetet. (D. 28 apr. 1892).

Till utförande af vissa ändringsarbeten i salen n:o 76 i det akademiska sjukhuset 1,744,15 kr. från reservfonden. (D. 23 maj 1892).

Donationer.

Af änkefru *M. C. Holst* 6,000 kr., hvaraf årliga räntan utdelas som stipendier för medellöse studerande födde inom en viss uppgifven trakt af Uppland samt 5,000 kr., hvaraf årliga räntan utgår såsom stipendier för tvänne fattige studerande af Gästr.-Hälsinge nation. Förvaltas af det akademiska konsistoriet.

Af fröken *Karin Gustava Hammarskjöld* genom testamente en summa af 8,000 kr. att användas till inrättande af tvänne stipendier under namn af ärkebiskop H. Reuterdahls stipendier för teologie studerande af den Hammarskjöldska släkten.

Af änkefru *Maria Kronberg f. Östberg* 10,000 kr. till Västmanlands-Dala nation att förvaltas af det större akademiska konsistoriet genom räntekammaren, och hvaraf årliga räntan såsom stipendier tilldelas tvänne behöfvande studerande företrädesvis af hennes eller hennes mans släkt eller bördige från Falu stad.

Af stiftelsen *Lars Johan Hjertas minne* 6,000 kr. till en stipendiefond under namn af Fru Vilhelmina Hjertas stipendiefond för kvinnliga medicine studerande.

Af godsägaren *Hampus Axling* ett kapital af 5,000 kr. till Norrlands nation att under namn af "Hulda Göthilda Melanie Axlings stipendiefond" af nationen själf förvaltas och ränteafkastningen årligen utdelas till behöfvande landsmän efter grunder, som framdeles komma att närmare bestämmas.

Af framlidne disponenten *Uno Ulin* och hans maka *Karin Ulrika Ulin* genom inbördes testamente öfverskottet i boet, sedan efter bådas död öfriga i testamentet gjorda dispositioner utbetalats, "till en fond, däraf räntan i form af årliga stipendier à högst 1,000 kr. stycket tilldelas behöfvande medicine studerande af Norrlands nation vid Upsala universitet, skolande fonden förvaltas som nationens kassor i allmänhet och stipendiaterna för hvarje år utses af inspektor och kurator".

Universitetets finansiella ställning 1891.

Inkomster:

Statsanslaget	512,345: 42
Inkomster af jordegendom och anslagen tionde .	182,767: 04
Räntor å reverserade skulder och fordringar . .	141,696: 86
Diverse inkomster	57,746: 68
Summa	894,556: —

Utgifter:

I. Löner, pensioner m. m.			
1) Lårarestatens aflöningar och arvoden			
Ord. professorsstaten	186,936: 60		
E. o. professorer m. fl.	173,739: 12		
Exercitiestaten .	9,220: 92		
Vikar. lärare . .	1,500: —		
Extra stat . . .	17,897: 50	389,294: 14	
2) Förvaltningen			
Kansliet	14,628: —		
Drätseln	29,509: 93		
Betjäningen . .	10,012: 50	54,150: 43	
3) Kongl. o. riksstatens stip. .		9,700: —	
4) Pensions- o. indragningsstaten			
Pensions- o. gratialstaten	4,264: 45		
Indragningsstaten	32,918: 95	37,183: 40	490,327: 97
II. Institutioner och fonder			
1) Institutioner . .	97,909: 97		
Cassa studios. .	3,947: 48		
Seminarierna . .	4,500: —	106,357: 45	
2) Egna fonders intressen	1,182: —		
Diverse donationer och fonder .	147,164: 47		
Reservfonden . .	19,377: 61	167,724: 08	274,081: 53
		Transport	764,409: 50

		Transport	764,409: 50
III. Reparationer och byggnader			
Reparationer . .	14,016: 25		
Biblioteksbyggnaden	50,000: —		
Astron. observat. byggnaden . . .	30,000: —		94,016: 25
IV. Diverse utgifter			
Utskylder och brandafgifter .		2,000: —	
Extra utgifter och trycknings-kostnader		14,706: 02	
Landtmäteri- och rättegångs-kostnader		17,454: 72	
Div. afskrifningar		1,969: 51	36,130: 25
		Summa	894,556: —

Innehållsförteckning.

Offentliga föreläsningar och öfningar under året 1892.

Teologiska fakulteten: Prof. O. F. Myrberg: v. o. h.t. *Johannes evangelium* (4 t.). — E. o. prof. W. Rudin: v.t. *Efeserbrefvet* (1 t.), *Profeten Jeremias* (1 t.), h.t. *Profeten Jeremias* (2 t.). — Prof. R. Sundelin: v.t. *Reformationens historia* (4 t.), h.t. *Karakteristik af de kyrkohistoriska tidehvarfven* (2 t.), *Anselms af Canterbury skrift: Cur deus homo* (2 t.). — E. o. prof. C. J. Norrby: v.t. *Speciell pastoralteologi* och därefter *De evangeliska parablerna* (4 t.), h.t. *De evangeliska parablerna* (4 t.), v. o. h.t. *handledde i predikoskrifning*. — Prof. J. A. Ekman: v. o. h.t. *Religionshistoria* (4 t.). — Prof. J. E. Berggren: v.t. *Om kyrkan, det kyrkliga ämbetet och nådemedlen* (4 t.), h.t. *De protestantiska sekternas läroåskådning samt deras inflytande på det religiösa och sedliga lifvet* (4 t.). — E. o. prof. F. A. Johansson: h.t. *Etik* (4 t.). — Assist. C. R. Martin: v. o. h.t. *ledde de kateketiska öfningarna*. — Doc. C. E. Johansson: v.t. *Jesu bärgspredikan* (2 t.). — Doc. H. W. Tottie: v. o. h.t. *Den skandinaviska missionsvärksamheten under 19:de århundradet* (1 t.). — Doc. J. O. Quensel: v. o. h.t. *Några mera svårtolkade evangeliiperikoper* (2 t.), *ledde de praktiska homiletiska öfningarna*. — Doc. O. Ahnlund: v.t. *Den kristliga friheten* (4 t.). — Doc. E. Stave: v.t. *Palestinas geografi och topografi* (2 t.).

Juridiska fakulteten: Prof. E. V. Nordling: v. o. h.t. *Förmögenhetsrätt* (4 t.). — Prof. I. S. Landtmanson: v. o. h.t. *Rättshistoria* (4 t.). — Prof. J. Hagströmer: v. o. h.t. *Straffrätt* (4 t.). — Prof. E. Trygger: v.t. *Processrätt* (4 t.), h.t. *Processrätt* (3 t.), höll *rättsvetenskapliga öfningar*. — Prof. D. Davidson: v. o. h.t. *Nationalekonomi* (4 t.). — E. o. prof. H. Blomberg: v.t. *Statsrätt* (4 t.), h.t. *Folkrätt* (4 t.). — E. o. Prof Hj. Hammarskjöld: v. o. h.t. *Näringsrätt* (4 t.).

Medicinska fakulteten: Prof. P. Hedenius: v.t. *Proliferationssvulsterna* (2 t.), h.t. *Speciell patologisk anatomi* (2 t.). — E. o. prof. N. G. Kjellberg: v. o. h.t. *Sinnessjukdomarne* (2 t.), höll *psykiatrisk klinik.* — Prof. Fr. Holmgren: v. o. h.t. *Fysiologi med experimenter* (4 t.), *ledde arbetena å det fysiologiska laboratoriet.* — Prof. O. Hammarsten: v.t. *Fysiologisk kemi* (4 t.), h.t. *Närings- och födoämnenas kemi* (4 t.), v. o. h.t. *ledde laborationsöfningarna i medicinsk kemi.* — Prof. E. Clason v. o. h.t. *Anatomi* (4 t.), *deltog i ledningen af dissektionerna.* — E. o. prof. R. F. Fristedt: v.t. *Farmakologi* (2 t.), h.t. *Medicinsk botanik* (2 t.). v. o. h.t. *handledde vid begagnandet af de farmakologiska samlingarna.* — Prof. S. E. Henschen: v. o. h.t. *Speciell medicin* (2 t.), höll *medicinsk klinik och poliklinik.* E. o. prof. O. V. Petersson: v. o. h.t. (under sex veckor) *Fysikalisk diagnostik* (6 t.), höll *pediatrisk poliklinik.* — Prof. K. G. Lennander: v. o. h.t. *Allmän eller speciell kirurgi* (2 t.), höll *kirurgisk klinik.* — Adj. J. Björkén: v.t. *Utvärtes- och ögonsjukdomar* (2 t.), h.t. *Allmän kirurgi* (2 t.). — E. o. prof. G. A. Nordlund: h.t. *Människokroppens ligament och ledgångar* (4 t.), v. o. h.t. *ledde dissektionsöfningarna å anatomisalen.* — T. f. laborator C. T. Mörner: v. o. h.t. *ledde laborationsöfningarna i medicinsk och fysiologisk kemi.* — Doc. A. Hammar: v. o. h.t. *ledde de histologiska öfningarna.* — Doc. K. Sundberg: v. o. h.t. *anställde liköppningar med patologiska demonstrationer, ledde de patologisk-histologiska öfningarna.* —

Filosofiska fakultetens humanistiska sektion: Prof C. Y. Sahlin: v.t. *Etik* (4 t.), h.t. *Filosofisk statslära* (4 t.), v. o. h.t. *ledde öfningskurser i praktisk filosofi.* — Prof. C. R. Nyblom: v.t. *Delar af den italienska och spanska literaturens historia* (4 t.), h.t. *Den engelska poesiens historia* (4 t.). — Prof. F. W. Häggström: v.t. *Horatii epistlar* (4 t.). — E. o. prof. J. M. Sundén: v.t. *Valda stycken af den latinska filologien* (4 t.), h.t. *Cicero de Oratore* (4 t.), v. o, h.t. *ledde de latinska öfningarna i det klassisk-filologiska seminariet.* — Prof. H. Almkvist: v.t. *Mischna Pirke Abot* (2 t.), *Mascudis Murûg eddahab* (2 t.), h.t. *Arabisk grammatik* (2 t.), *Jesaia* (2 t.). — E. o. prof. A. Frigell: v.t. *Ciceros Tuskulanska afhandlingar* (2 t.), h.t. *Hirtii 8:de bok om det gal-*

liska kriget. (2 t.). — Prof. H. Hjärne: v.t. *Medeltidens historia* (3 t.), h.t. *Öfversikt af det grekiska statssystemets historia* (3 t.), v. o. h.t. *Historiografiens historia* (1 t.), *ledde öfningarna i det historiska seminariet.* — Prof. A. G. Noreen: v. o. h.t. *Nysvensk grammatik* (4 t.), h.t. *ledde öfningar i proseminariet för nordiska språk.* — Prof. K. R. Geijer: v.t. *Psykologi* (3 t.) och därefter *Filosofiens historia* (3 t.), h.t. *Upplysningstidehvarfvets filosofi* (3 t.), v. o. h.t. ledde *seminarieöfningar i filosofi.* — E. o. prof. S. J. Boëthius: h.t. *Det karolinska enväldet* (2 t.), *Stycken ur medeltidens allmänna historia* (2 t.). — Prof. P. A. Geijer: v.t. *Fransk stilistik* (2 t.), *Provençalska* (2 t.), h.t. *Fransk ljudlära* (2 t.), *Modern italienska* (2 t.), v. o. h.t. *ledde öfningarna i det romanska seminariet.* — Prof. O. A. Danielsson: v.t. *Euripides Herakles* och därefter *Valda sånger af Pindaros* (4 t.), h.t. *Pindaros Olympia* (4 t.), v. o. h.t. *ledde de grekiska öfningarna i det klassisk-filologiska seminariet.* — E. o. prof. J. A. Lundell: v.t. *Nybulgariska* (2 t.), *Saltykovs Gubernskie ocerki* (2 t.), h.t. *Den slaviska filologiens encyklopedi* (2 t.), *Fornslaviska för nybörjare* (2 t.), *ledde seminarieöfningar i slaviska språk.* — E. o. prof. A. Erdmann: v.t *Tyska språkets historiska grammatik* (2 t.), *Sanskritgrammatik* (2 t.), h.t. *Tysk och engelsk ordbildningslära* (3 t.), v. o. h.t. *ledde öfningarna i det germanska seminariet.* — Adj. F. G. Afzelius: v. o. h.t. *Filosofiens historia* (2 t.). — Adj. L. Edman: v.t. *Det äldre engelska språket* (2 t.) — Doc. E. O. Burman: v. o. h.t. *Hegels system* (2 t.). — Doc. F. A. Tamm: v.t. *Östgötalagen* (4 t.), h.t. *Fornsvenska texter* (4 t.), *ledde öfningarna i det nordiska seminariet.* — Doc. L. H. Åberg: v.t. *Religionsfilosofi* (2 t.), h.t. *Valda delar af den praktiska filosofiens propedeutik* (2 t.). — Doc. O. V. Knös: h.t. *Inledning till studiet af den grekiska tragedien: Om grekiska teatern samt tolkning af Euripides Hippolytos jämte grekisk metrik* (2 t.). — Doc. K. Piehl: v. o. h.t. *Egyptisk konsthistoria* (1 t.), *Fornegyptisk (hieroglyfisk-hieratisk) grammatik med texttolkning* (2 t.), h.t. *Hieroglyfiska texter af historiskt innehåll* och därefter *Papyrus d'Orbiney* (2 t.). — Doc. K. U. Nylander: v. o. h.t. *Hebreiska psaltaren* (2 t.), v.t. *al Baihaqis Dalā'il al Nubuwwa* (2 t.). — Doc. J. F. Nyström: h.t. *Asiens geografi* (2 t.). — Doc. F. A. v. Schéele: v.t. *Antropologi och logik* (1 t.). — Doc. P. Persson: v.t. *Den latinska deklinationen* (1 t.). — Doc. K. F. Johansson: h.t. *Öfversikt af*

de indoeuropeiska språkens ljudlära (3 t.), v. o. h.t. *Valda sanskrittexter* (1 t.), h.t. *ledde seminarieöfningar i sanskrit.* — Doc. E. Meyer: v.t. *Svenska prosadiktningens historia under frihetstiden* (1 t.). — Doc. E. W. Sahlin: *Pedagogikens historia från och med reformationstiden* (2 t.). — Doc. O. Levertin: v.t. *Det klassiska dramat i Frankrike* (1 t.), h.t *ledde seminarieöfningar i literaturhistoria.* — Doc. O. H. Andersson: v.t. *Valda stycken ur Bartsch-Hornings Textes d'ancien français* (2 t.). — Doc. E. Wadstein: v.t. *ledde öfningarna i det nordiska seminariet.* — Doc. J. E. Nordwall: v.t. *Europeisk författningshistoria under nyaste tiden* (4 t.), h.t. *Svensk författningshistoria efter 1809* (2 t.), *Europeisk författningshistoria efter 1815* (2 t.), *ledde seminarieöfningar i statskunskap.* — Doc. L. Stavenow: v.t. *Valda viktigare moment af frihetstidens politiska historia* (4 t.), h.t. *biträdde vid seminarieöfningar i historia.* — Lektor A. Johannson: v.t. *W. v. Scheffels Ekkehard* (2 t.), h.t. *Immermanns Oberhof* (2 t.). — Lektor A. Taverney: h.t. *Praktiska öfningar i franska* (2 t.), *deltog i ledningen af det romanska seminariets öfningar.* — v. Lektor Th. Cart: v.t. *Elementär kurs i spanska* (1 t.), *deltog i ledningen af det romanska seminariets öfningar.* — Lektor H. M. Gepp: v. o. h.t. *Hughes Tom Brown's schooldays* (2 t.), *ledde öfningar i muntlig öfversättning till engelska.*

Filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion: Prof. T. R. Thalén: v. o. h.t. *Värmelära* (4 t). — Prof. P. T. Cleve: v.t. *Den oorganiska kemiens grunder* (4 t.) samt under april och maj *Öfversikt af syntesen af organiska ämnen* (4 t.), h.t. *Delar af den oorganiska och organiska kemien* (4 t.). — Prof. C. G. Lundquist: v.t. *Kinematik och dynamik* (4 t.), h.t. *Stela kroppars dynamik* (4 t.), v. o. h.t. *ledde räkneöfningar i mekanik.* — Prof. T. M. Fries: h.t. *Propedeutisk kurs i speciell botanik* och därefter *Växternas biologi och fysiologi* (4 t.). — E. o. prof. G. Dillner: h.t. *Definita integraler och deras inversioner* (4 t.). — E. o. prof. H. H. Hildebrandsson: v.t. *Oceanografi* (2 t.), v. o. h.t. *handledde deltagare i de meteorologiska öfningarna.* — Prof. T. Tullberg: v.t. *De evertebrerade djurens anatomi* (4 t.), h.t. *Djurrikets system* (4 t.). — E. o. prof. F. R. Kjellman: v.t. (febr.) *Växternas rörelser* (4 t.), v. o. h.t. *ledde de praktiska*

öfningarna i botanik. — E. o. prof. O. Widman: v. o. h.t. *ledde de praktiska öfningarna i kvalitativ och kvantitativ kemisk analys.* — Prof. N. C. Dunér: v.t. *Sferisk astronomi* (4 t.), h.t. *Praktisk astronomi* (4 t.), ledde *öfningar i astronomiska observationer.* — E. o. prof. J. Hj. Théel: v.t. *De vertebrerade djurens anatomi* (3 t.), ledde *öfningarna på det zootomiska laboratoriet.* — Prof. Hj. Sjögren: v.t. *Naftaförekomsternas geologi* (1 t.), *Kemisk mineralogi* (3 t.), h.t. *Kemisk mineralogi* (2 t.), *ledde öfningar i mineralogi och petrografi.* — Prof. M. Falk: v.t. *Elliptiska funktionernas teori* (4 t.), h.t. *Lineära ordinära differentialekvationers teori* (4 t.). — Observ. C. V. L. Charlier: v. o. h.t. *Nyare undersökningar om trekropparsproblemet* (2 t.), v. o. h.t. *Elementär kurs i astronomi* samt *handledde vid astronomiska observationer.* — Laborator K. J. Ångström: v. o. h.t. *ledde de fysiska laborationerna.* — Doc. A. N. Lundström: v.t. *Växternas byggnad* (4 t.). *ledde öfningar i mikroskopi,* h.t. *Hortikulturfysiologi* (1 t.), *ledde öfningar i växtsystematik.* — Doc. C. Bovallius: v.t. *Människorasernas och de högre däggdjursordningarnas systematik och utbredning* (1 t.), *Fysisk geografi* (2 t.). — Doc. A. Berger: h.t. *Integralkalkyl* (1 t.). — Doc. E. Pfannenstiel: h.t. *Algebraiska funktioner* (2 t.) — Doc. A. Wirén: v. o. h.t. *ledde öfningarna å det zootomiska laboratoriet.* — Doc. N. Lindskog: v.t. *deltog i ledningen af det matematiska seminariets öfningar.* — Doc. J. T. Söderberg: v. o. h.t. *förestod det matematiska seminariet.* — Doc. H. G. Söderbaum: v. o. h.t *deltog i ledningen af öfningarna å det kemiska laboratoriet.* — Doc. J. A. Bladin: v.t. *deltog i ledningen af öfningarna å det kemiska laboratoriet.* — Doc. H. O. Juel: h.t. *deltog i ledningen af öfningarna å det botaniska laboratoriet.*

Innehåll

af

Upsala universitets årsskrift 1892.

UPSALA UNIVERSITETS

ÅRSSKRIFT.

1892.

UPSALA
AKADEMISKA BOKHANDELN
(C. J. LUNDSTRÖM)

Pris: 7 kronor.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

